విషయానుక్రమణిక

పద్యవ్యాసములు

చిత్రానుక్రమణిక

గారు, పి. సాంబమూర్తిగారు. బి. టి. కృష్ణగారు, ప్రొఫెసర్ పురుషోత్తంగారు, చావలి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, రమణలాల్ బి. షాగారు, డి. యస్. రెడ్డిగారు. పు.౧౪౦త.

13. యస్. యస్. రాజపుటానా స్టీమరు, జే. మార్లేగారు, కింగ్ స్లేహాలు, వా.; అఖిలభారతస్వదేశీప్రదర్శనము, దేశసేవికల కోలాటము, అ. భా. స్వ. ప్ర.— మదరాసు. మదరాసు సంగీతకళాశాలా ప్రారంభోత్సవము, దక్షిణభారత సంగీత పరిషత్తు. పు. ౧౫౨ త.

14. భావన; తంబూర్ వాలా. పు. ౧౬౦ త.

15. వైశ్యసేవాసదన చిత్రములు ౩; జస్టిస్. సర్ వేపా రామేశంపంతులుగారికి న్యాయవాదులవిందు, మద్రాసు స్మాల్ కాజ్ కోర్టు, నూతన మద్రాసు న్యాయవాది సంఘము. పు. ౧౭౬ త.

16. డా. ముత్తుగారి యారోగ్యాశ్రమము - తాంబ్రము, ఆంధ్ర సారస్వత సమితి, నైజాం కాలేజి-హైదరాబాదు; ప్రొఫెసర్ యశ్వంతసింహాగారు, కసకాద్రిరావుగారు, పోలదాసు రామారావుగారు, పి. ఆర్. స్వామినాథ అయ్యరుగారు, దొరస్వామిగారు, పాలుచర్ గారు. పు. ౧౮౪ త.

17. ప్రపంచములో అన్నిటికన్న గొప్పదగు విద్యుజ్జలయానము, ఆర్. శేషశాయిగారి విమానము, పెద్ద జర్మను ఆకాశయానము, గొప్ప బ్రిటిషు ఆకాశయానము, విద్యుద్ఘటికాయంత్రము; హృదయస్పందన శబ్దగ్రాహియంత్రము, రేడియోతలగడ, ఉదర — ఛాయాగ్రాహక యంత్రము, శబ్దమును తేజముగా మార్చు యంత్రము. పు. ౧౯౨ త.

18. క్రికెట్టు ఆటకాండ్రు: జె. జి. నావలెగారు, మార్షలుగారు, పాలయ్యగారు, బి. ఇ. కపాడియాగారు, యస్. ఆర్. గోడాంబెగారు, దలీపసింగుగారు; వింబిల్డన్ టెన్నిసుకోర్టు; ఇలీసరు ఫర్స్ కన్య, ఆంధ్రజింఖానా టెన్నిస్ ఆటకాండ్రు, అల్. మైకే, జిరోసతోగాస్లు, సిడ్నీ వుడ్డు, టెన్నిస్ ఆటలో. పు. ౨౦౦ త.

19. అఖిల భారత ఒలింపిక్ వ్యాయామక్రీడల యందు పోటీచేసినవారు, అఖిలభారత ముష్టియుద్ధప్రదర్శనములు ౨, ఈతగుమ్మటములు, జలద్విచక్రికలు; టి. వి. బాలగోపాలంగారు, యఫ్. యస్. పీల్డుగారు, మిస్. బెట్టినటు హాలుగారు, కుమారి హేమలతా శ్రీనివాసరావుగారు, కుమారి లీలారావుగారు. పు. ౨౦౮ త.

20. బ్రిటిషు మంత్రిమండలి, ఇండియా కేప్టాను కాన్ఫరెన్సు; సప్తసామ్రాజ్య సమావేశము, అంతర్జాతిసమితి తుది సమావేశము. పు. ౨౧౬ త.

21. చైనాజపాను యుద్ధచిత్రములు. పు. ౨౨౪ త.

22, "పు. ౨౪౦ త."

23. పు. ౨౪౮ త.

24. విశ్రాంతిదినములలో కూలిజ్ అధ్యక్షుని కాలక్షేపము; బ్రిటిష్ ప్రచారము; స్వాతంత్ర్యదినోత్సవ సందర్భమున వాషింగ్టనులో బాణసంచాలకాల్పు; లండనులో నిరుద్యోగులు పోలీసుస్టేషనుపై దండెత్తుట; కీ. శే. నిడుదవోలు సుందరం పంతులుగారు, కీ. శే. కారం శెట్టి సుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు, కీ. శే. కల్లేపల్లి శివరామయ్యగారు, కీ. శే. నాదావఝ్ఝల నాగభూషణముగారు. పు.౧౭౨ త.

25. ఇండియా రెండవ రౌండుటేబిలు మహాసభ చిత్రములు ౨; రెండవ రౌండుటేబిలు మహాసభ ప్రతినిధులు కొందరు. పు. ౨౮౦ త.

26. న్యాపతి రామారావుగారు, షా మహమ్మదు సులేమానుగారు, టి. యస్. రామస్వామి అయ్యరుగారు, మూడవ రేడియాలజీ అంతర్జాతీయ మహాసభ, బర్మా కాన్ఫరెన్సు, లండను; అఖిలభారత శాసన సభాధ్యక్ష మహాసభ, అఖిలభారతమహిళా మహాసభ. పు.౨౮౮త.

27. జనరల్ స్మట్సుగారు, లండనున నిరుద్యోగులు పోలీసు ఠాణాపై దండెత్తుట; లండను ఇండియా కార్యాలయమున భారతీయ చిత్రకారుల భిత్తిచిత్రరచన. పు ౩౦౪ త.

28. కొచ్చి ఓడరేవు మహాసభ, సూర్యసమ స్మారకములు; ప్రొఫెట్ జన్మదినోత్సవము, ఉత్తరాది మఠస్వామి సత్యధ్యాన తీర్థులవారు. పు. ౩౧౨ త.

చిత్రముల వివరణము

అనంతలక్ష్మీనారాయణరావుగారు, సిద్ధవరము

వీరు అనంతపురముజిల్లా గుత్తినగరమున సుప్రసిద్ధన్యాయవాదులై వెలసిన సిద్ధవరం భుజంగరావుగారి పౌత్రులు. వయసు ఇరువది మూడు వత్సరములు. వీరు ౧౯౩౧-వ సంవత్సరమున చెన్నపురివిశ్వవిద్యాలయము న్యాయవాదపరీక్ష (బి.యల్.) యందు చెన్నరాజధాని ప్రథమస్థానమున విజయమును గాంచిరి. తత్ఫలముగా వీరు శేషాల లక్ష్మీనరసారెడ్డిగారి బంగారుపతకము, సర్ విలియమ్ వీలింగ్ స్మారక బహుమానగ్రంథసంచయమును పారితోషికముగ బడసిరి. హిందూ న్యాయశాస్త్రమున మత్తములుగ తేరినందున సర్ వి. భాష్యం అయ్యంగారి బంగారుపతకమును బడసిరి. మఱియును సర్ ముత్తుస్వామిఅయ్యరు స్మారకవిద్యార్థివేతనమును పొంది ప్రకృతము యం.యల్. పరీక్షకు జదువుచున్నారు. ఈయువకుని అఖండవిజయము దత్తమండలములవారితోపా టాంధ్రుల కెల్లరకును అభినందనార్హము.

అప్పలరామయ్యగారు, చిట్రా, కీ. శే.

వీరు విశాఖపట్టణమండలమువారు; పురగిరిక్షత్రియులలో చేరినవారు; శ్రీమంతులు; పరోపకారపరాయణులు. వీరు ౧౯౩౧ సం. అక్టోబరు ౨౫-వ తేదిని కీర్తిశేషులయినారు. వీరిది గొప్పకుటుంబము. వీరి కుమారులలో పెద్దవారు ఆంగ్లవైద్యవిద్యను బడసి చెన్నపురసార్వజనికవైద్యాలయమున వైద్యులుగా నున్నారు. ఇంకొకరు సుప్రసిద్ధచిత్రకారులు. వీరి నామధేయము వి. ఆర్. చిత్ర. వీరు చెన్నపురికళాశాలయం దుపాధ్యాయులుగా నున్నారు. వీరి చిత్రములు తెలుగుభారతి మొదలయిన పత్రికలందు ప్రకటితము లగుచుండును.

అప్పారావుగారు, వల్లమాని

వీరు విజయనగరనివాసులు; యువకవులలోవారు; ఈసంచిక యందలి 'నారాయణమూర్తికి' అను పద్యవ్యాసమును రచియించినారు. వీరి వ్యాసములు భారతిమొదలగు పత్రికలయందు ప్రకటిత మగుచుండును.

అభయమ్మాళ్ గారు, యు.

మైసూరుమహారాణీ స్త్రీకళాశాలయందు ఆంగ్లశాస్త్రోపాధ్యాయ. Ph. D. డిగ్రీను లండనున బడసినది.

ఆంధ్రసారస్వతసమితి, నైజాంకాలేజీ, హైదరాబాదు

దీనికి శ్రీ ప్రొఫెసర్ విద్వాన్ పరిపల్లి విశ్వనాథశాస్త్రిగారు అధ్యక్షులు; శ్రీ ప్రతివాది భయంకరం రంగాచార్యులుగారు ఉపాధ్యక్షులు; శ్రీ కేసనాటి రామదీక్షితులుగారు కార్యదర్శి. కాలేజి ఆంధ్రవిద్యార్థుల భాషాభివృద్ధి కుపకరించు కార్యములను ఈ సమితి కావించుచుండును.

కనకాచలంగారు, ఇవటూరి, కీ. శే.

గంజాముమండలమునందలి పర్లాకిమిడినగరమునగల హైస్కూలున ప్రధానోపాధ్యాయులుగా నుండిరి. చరిత్రపరిశోధనమున ఖ్యాతి వడసినవారు.

కనకాద్రిరావుగారు

ముష్టియుద్ధమున ప్రవీణులు.

కన్నయ్యగారు, సి., కీ. శే.

లక్షలకొలది వ్యయపెట్టి నాటకమండలిని నెలకొలిపి, దశావతారము, అందాలకల్యాణము, భగవద్గీత మున్నగు నాటకములను ప్రదర్శించి, స్వరాష్ట్ర, పరరాష్ట్రముల ప్రజలకు నేత్రానందమును గలిగించుచు ప్రఖ్యాతిని గాంచిరి. వీరు ఆంధ్రులు.

కాళీపతిగారు, పోకూరి (కవిసింహ)

వీరిది గుంటూరుమండలమునందలి పల్నాడుతాలూకా బోదిలవీడుగ్రామము; విశ్వబ్రాహ్మణకులము; గద్వాల్ సంస్థానాస్థానకవీశ్వరులు. వీరు నిరోష్ఠ్యనిర్వచన శుద్ధాంధ్రనారిశ్యందరోపాఖ్యానము, సారంగధరీయ మనుత్ర్యర్థికావ్యము మొదలయినగ్రంథములను పెక్కింటిని రచియించినారు. వీరిని పెక్కుసంస్థానములు సువర్ణపతకములనొసంగి బహూకరించినవి. గద్వాల్ సంస్థానాధీశ్వరులు వీరికి 'కవిసింహ' బిరుదము నొసగిరి.

కృష్ణనుగారు, బి. టి., కొట్టను

వీరు మదరాసువైద్యకళాశాలలో శారీరకశాస్త్రోపాధ్యాయులుగా నున్నారు. శారీరకమున స్వయముగా పరిశోధన గావించినారు. తత్ఫలముగా వీరు M. Sc. పట్టమును పొందినారు.

కృష్ణప్పగారు, బిడారం, కీ. శే.

సుప్రసిద్ధ గాయకశిరోమణి. మైసూరుసంస్థానాస్థానసంగీత విద్వాంసులు.

కృష్ణమాచార్యులుగారు, వంగీపురం (విద్వాన్)

చిత్తూరుజిల్లాయందలి నారాయణవనము వీరి స్వగ్రామము. ఆంధ్రమున పాండిత్యము, కవితాశక్తి గల వీరికి నాట్యకళాప్రవేశ

మును గలరు. వీరు 'ఆంజనేయపాత్ర' ధారణమున చాలినవారను టకు వీరికి గల 'ప్రసన్నమారుతి' బిరుదము తార్కాణము.

కృష్ణారావుగారు, యు., డాక్టరు

వీరు శ్రీ డాక్టరు యు. రామారావుగారి కుమారులు. యువకులు. చెన్నపురి పురపాలకసంఘసభ్యులుగా ఎన్నుకొనబడిరి.

గోపాలకృష్ణయ్యగారు, పి. లెఫ్టినెంటు B. A., F. R. E. S (London).

విశ్వవిద్యాలయము సైనికదళమున ఉద్యోగమున నున్నవారు. ఇండియన్ టెరిటోరియల్ సైన్యమునందు కింగ్సుకమిషన్ గౌరవమును పొందిన ప్రథమాంధ్రులు.

గోవిందస్వామిపిళ్లెగారు, కే. శే.

వీరు ద్రావిడదేశమువారు. వాయులీన (Violin) వాద్యమున నద్వితీయులు.

చెంగారెడ్డిగారు, బండి బి. ఏ.

వీరిది నెల్లూరు. ప్రస్తుతము చిత్తూరులో ప్రాసిక్యూటింగ్ ఇన్‌స్పెక్టరుగ నున్నారు. వీరు షేక్స్పియరు మహాకవినాటకముల యందలి పాత్రములను చాతుర్యముతో ప్రదర్శింపగలవారు. వీరి గాత్రము అద్భుతముగ మారుచుండును. ఇటీవల వీరి యద్భుత ప్రదర్శనములు చెన్నపురిలోను రాజమండ్రిలోను జరిగినవి. వీరు తమ ప్రజ్ఞావిశేషములను వెల్లడించుటకు ఇంగ్లండునకు వెళ్లదలచి యున్నారు.

దొరస్వామిగారు

ప్రపంచఖ్యాతిగల గాయకుడు.

ధర్మారావుగారు, కొల్లూరు, బి.ఏ.

వీరు విజయనగరమువారు. అభినవాంధ్రకవులలో చేరినవారు. వీరి రచనము సరసముగను, వ్యంగ్యముగను ఉండును. వీరి వ్యాసములు భారతియందు తరుచు ప్రకటితము లగుచుండును.

నరసింహరాజుగారు, సి. వి. యస్.

చెన్నపురి శాసనసభకు అధ్యక్షులుగ నుండిన వీరు ఇప్పుడు ఇంపీరియల్ బ్యాంకునకు గవర్నరుగా నున్నారు.

నాగభూషణముగారు, నాదావఝ్ఝుల, బి.ఏ., యల్.టి., కే. శే.

వీరు బందరులో పెద్దశ్రోత్రియకుటుంబమునకు జెందిన బ్రాహ్మణులు. క్లార్కునార నోబిల్ కాలేజి ప్రిన్సిపాలుగ నున్నపుడు ౧౮౯౫ సం. లో వీరు క్రైస్తవమతము స్వీకరించి దెప్యూటీకలెక్టరు కేలంద్ర వెంకటాచలముపంతులుగారి ద్వితీయపుత్రికను వివాహమైరి. బర్మాలో పెద్ద కలపకంపెనీలో మేనేజరుగా చాలకాలము పనిచేసి నాలుగువందల రూపాయలవరకు జీతము తీసుకొనిరి. చివరకాలములో స్వదేశమునకు వచ్చి కృష్ణాజిల్లా గన్నవరము బోర్డుహైస్కూలులో హెడ్మాస్టరుగ నుండి ౧౯౩౦ సం. ఏప్రిలు ౨౩-వ తేదిని స్వర్గస్థులైరి.

పాలుచరుగారు

జర్మను చిత్రకారులు, నటకులును. ప్రస్తుత మిండియాలో సంచరించుచున్నారు.

పురుషోత్తంగారు, ప్రొఫెసరు

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమువారొసగిన హాసకల్ పండితశేఖరమును బడసి, పాశ్చాత్యదేశములకు బోయి మనస్తత్వశాస్త్రమున ప్రత్యేకము కృషిచేసినవారు.

బ్రిటిషుమంత్రిమండలి

౧. రామ్సే మేక్డొనాల్డు—ప్రధానమంత్రి.
౨. స్నోడను ప్రభువు—ముద్రాధికారి. (లార్డు ప్రివిసీల్)
౩. సర్ హెర్బర్టు సామ్యూలు—స్వదేశమంత్రి.
౪. బాల్డ్వినుగారు—కాన్సిలు అధ్యక్షుడు.
౫. సర్ ఫిలిప్ కన్లిఫ్ లిస్టరు—కాలనీలమంత్రి.
౬. సాంకీప్రభువు—లార్డు చాన్సలరు.
౭. సామ్యూలు హోరు—ఇండియామంత్రి.
౮. నెవిలి చేంబర్లేను—కోశాగారమంత్రి.
౯. జే. హెచ్. థామస్—అధినివేశములమంత్రి.

ముత్తుదంపతులు, సి. డా.

డాక్టరు ముత్తుగారు క్షయరోగచికిత్సయందు మిక్కిలి నిపుణులు. తాంబరము అను గ్రామమున క్షయరోగచికిత్సాలయమును నెలకొలిపినారు.

యశ్వంతసింహగారు, ప్రొఫెసరు

వీరు గుంటూరుమండలమున గుంటూరుతాలూకాకు చేరిన కాజ గ్రామమువారు. వీరి అసలుపేరు తల్లావఝ్ఝుల శ్రీరామమూర్తిగారు. వీరు బరోడాయందు వ్యాయామశాస్త్రము నభ్యసించి ప్రవీణులైరి. తొలుత కొంతకాలము ప్రభుత్వ-ఆఫ్రికదళమున సైనికుడుగ నుండిరి. తరువాత స్వదేశమునకు మరలివచ్చి గుంటూరు, బెజవాడనగరముల హనుమాన్ వ్యాయామశాలలను స్థాపించిరి. వానియందు పెక్కురు

యువతీయువకులు శరీరవ్యాయామము నభ్యసించిరి. ప్రథమద్వితీయ ఆంధ్రవ్యాయామమహాసభలను వీరు సమకూర్చినారు. ఇపుడాంధ్రవ్యాయామ మహాసభ స్థాయిసంఘమునకు వీరు కార్యదర్శిగ నున్నారు.

రంగాచార్యులుగారు, ప్రతివాది భయంకరం, కే. శే.

వీరు గుంటూరునుండెడువారు. ఆంధ్రాంగ్లములయందు మంచి ప్రవేశము గలవారు. ఉపజ్ఞగలవారు. భారతి మొదలగు పత్రికల యందు వీరివ్యాసములు ప్రకటితములు. చిన్నవయస్సునందే మృత్యుదేవతకటాక్షము వీరిపై ప్రసరించినది.

రమణలాల్, బి. షాగారు,

B. Com., G. D. A., A. S. A. A. (London)

వీరు బొంబాయిరాష్ట్రమునందలి ఖేడామండలమునకు చెందినవారు. గుజరాతివారు. క్రొత్తగా నెలకొన్న చెన్నపురవాణిజ్యకళాశాలా ప్రతిష్ఠాపకులలో నొక్కరు, తత్కళాశాలాధ్యక్షులలో నొక్కరుగను.

రామరావుగారు, న్యాపతి. న్యాయవాది, హైకోర్టు, చెన్నపురి

వీరు ఆంధ్రవ్యాయామశాస్త్రసంఘమునకు కార్యదర్శులు-మైలాపూరు హిందూ పర్మనెంటుఫండు, నిధిసొమ్ముకు పెద్దలందు డైరక్టరుగను, న్యాయవాదిగను, కొంతకాలము అధ్యక్షులు గాను ఉండిరి. చెన్నపురము యునైటెడు ఇండియా లైఫ్ అష్యూరెన్సు కంపెనీకిని డైరెక్టరుగ నుండిరి. మరియు ప్రజోపయోగకరములగు పెక్కు ఇతరసంస్థలయొక్క నిర్వాహణమున వీరికి సంబంధము కలదు.

రామరావుగారు, పోలదాసు

గుంటూరులో నొకవిద్యార్థి. దసరా పోటీలు స్త్రీలలో రెండు వత్సరములు వరుసగా గెలుపొంది వెండిగదను బహుమతిగా పొందినవారు.

రామానుజాచార్యులుగారు, పండిత, సుదర్శనం

వీరిది కాకినాడతాలూకా కొంగోడుగ్రామము. భూతప్రేత పిశాచములను పారదోలుటయందు పేరుగన్నవారు. ఆంజనేయోపాసకులు.

శ్రీయుత టి. వి. రెడ్డిగారు, కంట్రాక్టరు, రాజమండ్రి.

వీరు ఆంధ్రదేశమునందు గౌరవనీయమైన రెడ్డికులమునకు చేరినవారు. స్వయంకృషిచేతను, శక్తిసామర్థ్యముచే గొప్పస్థితికి వచ్చినట్టివారు. ఆంధ్రభాషాభిమానులు. శాంతస్వభావముగలవారు. ఉదారవంతులు, మంచిదాత.

రేడియో తలగడ

రేడియోయంత్ర మిం దమర్చబడియుండును. రోగుల ఉపయోగార్థము ఇది తయారుచేయబడెను. దీనిని తలక్రింద నుంచుకొని పరున్నరోగికి ప్రక్కమంచముపై పరున్నరోగికిని వినబడకుండునంత మెల్లగా, ఇంపుగా పాట వినబడును.

వరాహ నరసింహాచార్యులుగారు, వింజమూరి

వీరిది కాకినాడ. సంగీతశాస్త్రమున మంచి పరిశోధనము చేసినవారు. ఇందు కీసందికయందు గల వ్యాసమే నిదర్శనము. అఖిల భారతగాయకమహాసభవారు వీరి పరిశోధనమును మెచ్చి ప్రథమబహుమతి సువర్ణపతకము నొసగిరి. చెన్నపురసంగీతపరిషత్తు సభాసంఘమున వీ రొకసభ్యులు. సంగీతశాస్త్రమునుగురించిన వీరి వ్యాసములనేకము భారతియందును, సంగీతపరిషత్పత్రికయందును దేశకటి ఉగాదిసంచికలయందును, ప్రకటితములైనవి. 'గుణులు-స్వరావళి' అనుగ్రంథము ప్రకటించిరి. 'తాళలక్షణము' అనుగ్రంథము నొకదానిని రచియించుచున్నారట.

విద్యుద్ఘటికాయంత్రము

చెన్నపురరాజధానీకళాశాలలో భౌతికశాస్త్రాచార్యులు డాక్టరు పరమేశ్వరయ (యం. ఏ.) గారు దీనిని నిర్మించిరి. ఉద్యోగమును వీడనున్న కళాశాలాధ్యక్షులు హైపనుగారి గౌరవార్థము దీనికి 'హైపనుగడియారం' మని పేరుపెట్టబడెను. కళాశాలోపరిభాగమున నిది అమర్చబడినది. దీనిముఖతల మారడుగులు.

వెం. శ్రేష్ఠి, ఊ.

బాపట్లతాలూకాలోని వేటపాలెమున సారస్వతనికేతనమును స్థాపించి తదధ్యక్షులుగా నున్నవారు. వీరు వైశ్యులు, భూస్వాములు, గ్రంథాలయోద్యమమున అభిమానము గలవారు. సారస్వతనికేతనమునకు 'కుబ్రాయమహాల్' అనుపేరి భవనము నొసగిరి. మూలనిధికి రు. ౩,౧౧౬ ఇచ్చినారు. మరియు గ్రంథములు, రెండువేలు రూపాయలు విలువగలవానిని, గ్రంథాలయమున కొసగిరి. పఠనాలయము నొకదానిని స్థాపించిరి. దీని పోషణమునకయి అధికముగ ధనమును వ్యయించి చాలా పాటుపడుచున్నారు. వేటపాలెము యూనియన్ బోర్డు ప్రెసిడెంటుగ నున్నారు. ఆప్రాంతీయుల సంఘ, భాషాసేవయందు ప్రఖ్యాతిగన్నవారు. వీ రాంధ్రలోకమునకు చిరపరిచితులు.

వెంకటసుబ్బారావునాయుడుగారు, కోకా

వీరి జననము ౧౮౬౭ సం. ఏప్రిల్ ౨౮-వ తేది. వీరు చిరకాలమునుండి పిఠాపురము సంస్థానమున పెక్కుద్యోగములను చేసి

౧౯౧౯ సంవత్సరమున దివానుపదము నధిష్ఠించి యిప్పుడు నాపదము నందే యున్నారు. వీరి కృషిచేత సంస్థానమున ఆదాయము చాల పెరిగెను. వీరు సంఘసంస్కర్తలు.

వైశ్యసేవాసదనము—రాజమహేంద్రవరము

ఆంధ్రయువతిసంస్కృతకళాశాల.

౧. ఉపాధ్యాయులు—విద్యార్థినులు.

౨. సంగీతము—తరగతి.

ఈచిత్రమున మధ్యనున్నవారు శ్రీమతి నాళము రామలక్ష్మమ్మ గారు. ఈమె పరోపకారముతో సేవాసదనమునందలి బాలికలకు ఉచితముగ విద్య నేర్పుచున్నది.

శంకరశాస్త్రిగారు, భిషగ్వర, వేటూరి, ఎ. ఎం. ఎ. సి.

వీరు, అరువదిసంవత్సరములు ఆయుర్వేదమునందు అనుభవమును సంపాదించి, ధనవైద్యులని పేరు పొంది, కీర్తిశేషులైన వేటూరి సుందరశాస్త్రిగారి పుత్రులు. ప్రసిద్ధిపొందిన ఆయుర్వేదకళాశాలాస్నాతకులు. ఏతత్కళాశాలా పక్షమున నడుపబడుచుండిన శ్రీగన్వంతరిపత్రికకు చిరకాలము సంపాదకులుగా నుండిరి. ప్రస్తుతము శ్రీశ్రీ ముక్త్యాలరాజాగారిచే స్థాపింపబడిన ఆర్షరసాయనశాలకు నిర్వాహకులుగాను, ప్రధాన చికిత్సకులుగాను ఉండి, ఏతత్సంస్థా ప్రఖ్యాతికి కారకులగుచున్నారు. ఆంధ్రవైద్యమండలి పక్షమున ప్రకటింపబడు ఆంధ్రవైద్య షణ్మాసికపత్రికకు సంపాదకులుగా నున్నారు. ఆర్షరసాయనశాలనుండి తయారయి వచ్చెడు ఆయుర్వేదౌషధములన్నియు శాస్త్రీయమై, నిర్దుష్టమై ఆంధ్రదేశమునం దెల్లెడల విరివిగా వాడబడుచున్నవి. రాజపోషణమున నడుపబడుచున్న దేశీయవైద్యసంస్థ ఆంధ్రదేశమున ఇది యొక్కటియే.

శబ్దమును తేజస్సుగా మార్చుయంత్రము

న్యూయార్కునివాసి జాక్ బెల్లామి టేలరు అనువారు ఈ యంత్రమును నిర్మించినారు. టేలరుమిత్రులు మూడువేలఅడుగుల దూరమున సముద్రముపైనున్న ఓడలోనివారితో మాటాడగలిగిరి. ఇందు శబ్దము తేజస్సుగా మారి మెఱుపువలె గమ్యస్థానమును చేరును.

శివరామయ్యగారు, కల్లేపల్లి, కీ. శే.

వీరు ౨౭-౬-౧౮౭౫ నాడు జన్మించిరి. వీరిది బ్రహ్మపురము (Berhampore). వీరు కరణకమ్మశాఖవారు. సంస్కృతాంధ్రాంగ్లములయందు పాండిత్యము గలవారు. ఆంధ్రమున పెక్కుగ్రంథములను రచియించినారు. అవి యించుమించుగా నన్నియు నముద్రితములు. వీరు స్త్రీవిద్యాభిమానులు. తమ పత్నిచేత స్త్రీసంఘాభ్యుదయమునకయి 'ఆంధ్రలక్ష్మి' అను పత్రికను నడిపించినారు. పెక్కురు బాలికలకు విద్యను చెప్పించినారు. ప్రభుత్వోద్యోగమున చిరకాల ముండి ఉపకారవేతనమును బడసి, వదపడి ఒకటిరెండు విద్యాలయములయందు ఆంధ్రపండితులుగా నుండిరి. పరోపకారపరాయణులు. ౧-౯-౧౯౩౧ నాడు వీరు యశశ్శరీరు లయిరి.

శ్రీనివాసయ్యంగారు, పి. టి., కీ. శే.

వీరు సుప్రసిద్ధులు. వీరు చివరనాళ్లలో అణ్ణామలైవిశ్వవిద్యాలయమున చరిత్రాచార్యులుగా నుండిరి. సునిశితమేధాపురస్కృతము లగు వీరి చరిత్రపరిశోధనములు ప్రపంచవిఖ్యాతము లయినవి. చరిత్రకు అమూల్యసంపదను సమర్పించినవి.

సప్తసామ్రాజ్యసమావేశము

ఇది ముఖ్యమయిన అంతర్జాతీయసమితి. జర్మనీ అప్పుపాప్పులను చక్కపరచుటకును, యూరపుఖండమున ఆర్థికస్థితికి స్థైర్యము కలిగించుటకును సమావేశమయినది. ఏడుసామ్రాజ్యముల ప్రతినిధులు ఇందు గలరు.

సుందరముపంతులుగారు, నిడుదవోలు, కీ. శే.

జననము: ౫-౫-౧౮౬౮. నిర్యాణము: ౭-౧౨-౧౯౩౧.

సుప్రసిద్ధాంధ్రభాషాపండితులును, గవులును నాంధ్రగ్రంథాలయోద్యమపితామహులును నగు పండిత నిడుదవోలు సుందరముపంతులవారు ప్రాచీనాంధ్రవిద్వల్లోకమునకు చిరపరిచితులు. వీరు క్రీ. శ. ౧౮౭౮ సంవత్సరమునుండియు గ్రంథసంపాదనకు ప్రారంభించి ప్రసన్నాంధ్రపుస్తకభాండారమును స్థాపించినారు. ఒకప్పుడు వీరి గ్రంథాలయమున పదునైదువందల తాళపత్రసంపుటములును, నైదారు వేల ముద్రితాముద్రితగ్రంథములు నుండెను. విజయనగరవాస్తవ్యులగు వీరు ముప్పదేండ్లకు పైగ స్థానికసంఘోద్యోగులై యున్నను సనాతనాధునాతనాంధ్రభాషావాఙ్మయము నంతయుఁ బరిశోధించిన విద్వాంసులు. తొల్లి యాంధ్రదేశమునఁ బ్రఖ్యాతిగన్న యాంధ్రభాషాసంజీవని, అముద్రితగ్రంథచింతామణి, చింతామణి, మంజువాణి, సరస్వతి లోనగు ప్రసిద్ధపత్రికలయందు బ్రకటింపబడిన ప్రాచీనకవికృతగ్రంథములు వీ రొసంగినవియే. శ్రీమదానందముద్రాశాలవారు తొలుత పండితజనమనోహరముగ ముద్రించిన భారత, భాస్కరరామాయణాదిగ్రంథముల మాతృకలు వీ రొసంగినవియే. ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండారమునకు నూటయిరువదితాళపు గ్రంథములను వీ రొసంగినారు. అందు విష్ణుపురాణము, తారకబ్రహ్మరాజీయము మొద

లను ప్రాచీనాంధ్రప్రబంధములును, తాత్పర్యము మున్నగు నపూర్వశాస్త్రగ్రంథములును గలవు. ఇప్పటికిని వీరి గ్రంథభాండారమున ప్రథమముద్రణపు ప్రతులు, అపూర్వగ్రంథము లెన్నియో గలవు; ప్రాచీనాంధ్రవార్తాపత్రికలుగూడ గలవు. సింహాచలవిహార శతకము, హరహరశంభోశివశతకము, శివశతకము, గజాననసహస్రము, సర్వేశ్వరసహస్రము, విశ్వనాథప్రభూసహస్రము, ఆంధ్రశివపంచస్తవము, ఆంధ్రశివానందలహరి, శివభక్తవిజయము, శివకవికంఠాభరణము మొదలగు గ్రంథముల ననేకముల రచించినవారు. వీనిలో సత్యవ్రతి శతక మొక్కటిమాత్రము ముద్రితము.

సుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు, కారంశెట్టి, కే. శే.

వీరు గుంటూరునివాసులు. వైశ్యులు. గుంటూరుపురమున కన్యకాపరమేశ్వరీ ధర్మసత్రమును స్థాపించి, దానికి పాలకులయి యుండిరి.

సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, చావలి

B.A., (Hons.) A. S. A. A. (London)

వీరు గుంటూరుమండలమువారు. ఆంధ్రులు. బాలగంగాధర తిలకు, గోఖలే, మోతీలాలు, దాసు మున్నగు భారతీయప్రముఖుల చిత్రములను తయారుచేసిన శ్రీ చావలి వాగీశ్వరరావుగారికి సోదరులు. క్రొత్తగా చెన్నపురమున వాణిజ్యకళాశాలను స్థాపించినవారిలో నొక్కరు. ఆకళాశాల ప్రధానాచార్యులలో (Principals) నొక్కరును.

సూరన్నగారు, అల్లంసెట్టి

విశాఖపట్టణముజిల్లాలో పొందూరుగ్రామమున పట్టుశాలీకులమువారు. వీరు [illegible]. వీరి వయసు అరువదియేండ్లు. సన్ననిబట్టలనేతకు అభివృద్ధికి తెచ్చినవారు. వీరివలననే పొందూరు నేతపరిశ్రమ విశాఖపట్టణము, గంజాముజిల్లాలయందే కాక ఆంధ్రదేశ మందరింటను ప్రఖ్యాతి గాంచినది. కాకినాడ, కాన్పూరు, చెన్నపురి మహాసభలలో వీరి వస్త్రనిర్మాణప్రదర్శనము జేసియులు గాంచి యున్నారు.

స్వామినాథఅయ్యరుగారు, పి. ఆర్. (గాయకశిరోమణి)

దక్షిణభారతసంగీతమహాసభాధ్యక్షులు (౧౯౩౧).

హిందీప్రేమీమండలి, రాజమహేంద్రవరము

ప్రాథమికశాల, స్థాపితి, ౧౯౩౭. హిందీప్రచారక శ్రీయుత సాగిసత్యనారాయణగారు, విశారద, రెండువందలమందిలో నేర్పినవారు.

హిందూ నాట్యసమాజము (ఛత్రపురము)

గంజాముమండలమున నిపుడు నిలిచియున్న నాటకసంఘ మిది. ఇందు తొలివరుసలో నటులు నున్నవారు శ్రీ కే. శ్రీనివాసమొదలియారుగారు సంఘపు అధ్యక్షులు. వారి కిపుడు ఉపపున నున్న శ్రీ గుండిమెడ వెంకటసుబ్బారావుగారు కార్యదర్శి.

హృదయస్పందశబ్దగ్రాహకయంత్రము

ఢిల్లీనగరమున డా. గ్రొండెలెక్ బర్గు, డా. సెట్ గార్లు ఈయంత్రమును నిర్మించిరి. హృదయస్పందమున శబ్దమును శబ్దగ్రాహకయంత్రముద్వారా పలువురు వినవగును. వివిధవ్యాధులలోని వివిధ హృదయగతులను చక్కగా తెలియవచ్చును. ఈచిత్రమున రోగిని పరీక్షించుచున్నారు.

ప్రకటనల వివరణము

"మాంత్రిక చక్రవర్తి" (పు. 48)

అంజర్ ఎమ్. ఇ. ప్రొఫెసర్ (ఇ. ఆక్స్ట్రిస్ట్, బెజవాడ)

దివ్యదృష్టివలన భవిష్యత్ఫలితముల నెఱుంగుట, భూత, ప్రేత పిశాచ, బ్రహ్మరాక్షస, శాకినీ ఢాకిన్యాది దుష్టగ్రహ బాధలను, మహా మంత్ర యంత్రములచే బోగొట్టుటయందు ప్రసిద్ధి.

అశ్వినీ పాశుపత డిపో,

రాజమహేంద్రవరము (పు. 57)

డాక్టర్ మద్దూరి నాగభూషణరావు గారిచే ౧౯౩౨ సంవత్సరమున స్థాపింపబడినది. తిరువాన్కూరు సంస్థాన వైద్యులగు మద్దూరి లక్ష్మీనారాయణగారి మనుమలు. ౧౦ సంవత్సరములనుండి దేశమంతటను యీ ఔషధమును విరివిగ వ్యాపింపచేసియున్నారు, అనేక యోగ్యతాపత్రములను బడసియున్నారు. వీరు నాడీ శాస్త్రమందు చేర్చరులు.

అడికప్పచెట్టి ఏ. వి. ఆర్. ఏ.

౨౬, బందరువీధి, మదరాసు (పు. 49)

జాక్సి క్రెల్లిన్ "సింహము" 'సుందరి', "మాలెక్లైన్ క్లిప రైన్ సబ్బులకు," "ఇల్యూషన్" యూనికలోన్, "మెంతా" టూత్ పేస్టు, మరియితర విలువైన సువాసనసబ్బులు, సుగంధద్రవ్యములకు సోల్ ఏజంట్లుగ యున్నారు. హెడ్డాఫీసు: కొలంబో, బ్రాంచి ఆఫీసులు, మద్రాసు, బొంబాయి, మధుర.

అమెరికన్ షాప్

(సులేమాన్ షేకీఅబ్దుల్లా) బెజవాడ (పు. 58)

వీరు ఫోర్డుమోటార్లకు కృష్ణా, గుంటూరు, పశ్చిమగోదావరి జిల్లాలకు ఏజంట్లుగయున్నారు. వీరు సైకిళ్లు, వాటి భాగములు, ఫోటోగ్రాఫ్ వస్తువులు, గడియారములు, అత్తర్లు, మందులు వగైరా సరకుల నమ్మువారలు.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెని,

మస్జీదు మార్కెట్టు, బొంబాయి (పు. 31, 33)

ఈ కంపెని ౭౦ సంవత్సరములకు పూర్వమే స్థాపింపబడినది. హిందూదేశమందుండు సువాసన తైలములను, అత్తర్లను తయారుచేయు కంపెనీలలో నిది పురాతనమైనది. వీరి సుప్రసిద్ధ "కామినియా" తైలము "ఓటో దిల్ బహార్" హిందూదేశమందె గాక యితరదేశములందును ప్రఖ్యాతి చెందియున్నవి.

ఆంధ్రపబ్లిషింగ్ హౌస్

తెనాలి (పు. 46)

ఇది సుమారు కొన్ని సం॥ క్రితము తెనాలిలో శ్రీయుత చివుకుల ఆదినారాయణగారిచే స్థాపింపబడినది. వీరు రెండువిధములైన డైరీలను, పాకెట్ పంచాంగమును ప్రచురించిరి. కళాశాలలకు, గుమాస్తాల కుపయోగపడునటుల పెద్దసైజులోను, జేబుకు యిమిడియుండుటకు చిన్నసైజులో నొకటియు ప్రచురించిరి. వీటియందు మిగత డైరీల యందుండు విషయములన్నియు గలవు. ఈసంస్థ దినదినాభివృద్ధి గాంచుచున్నది.

ఆయుర్వేదాశ్రమము

౧౨౧, గోవిందప్పనాయునివీధి, జి. టి. మద్రాసు (పు. 8)

౧౮౭౮-వ సంవత్సరములో కీ. శే. శ్రీ వైద్యరత్న పండిత డి. గోపాలాచార్యులవారు, లక్షరూప్యముల మూలధనముతో దీనిని స్థాపించియుండిరి. ప్రస్తుతకాలమున, మూలబడియున్న ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రము, మనప్రాంతమున యీనాటికింత ఉచ్ఛస్థితియం దుండుటకు వీరే ముఖ్యకారకులు. వీరి ఔషధముల మాహాత్మ్యము జగద్విదితమే. ఇట్టి ముఖ్య ఔషధములలో నొకటగు "జీవామృతము" పాశ్చాత్యదేశములలో సహా వాడబడియుండుటచేతనే, ప్రపంచము జాక్సి సార్వభౌములు "వైద్యరత్న" యని బిరుద మొసంగినటుల తెలియుచున్నది. భారతదేశమందు జరిగిన అనేకవస్తు ప్రదర్శనము లందు వీరి ఔషధములుగూడ ప్రదర్శించబడి పతకములను అనేక యోగ్యతాపత్రములను గూడ సంపాదించిరి. ప్రస్తుతము కీ. శే. గోపాలాచార్యులుగారి సోదరులగు డాక్టరు దేశికాచార్యులగారిచే చక్కగ నిర్వహింపబడుచున్నది.

ఆరోగ్యనిలయము

గవర్నరుపేట, బెజవాడ (పు. 68)

ఈ ధర్మశాల డాక్టర్ శ్రొత్రపల్లి యజ్ఞనారాయణగారిచే స్థాపించబడినది. దీనియందు సర్వవ్యాధులకువలయు ఔషధములు దొరకును. రోగులు దూరమునుండి యుత్తరములు వ్రాసినయెడల ఈవైద్యులు ఎల్లప్పుడు తగిన సలహా నొసంగుటకు సిద్ధముగ నున్నారు.

ఆస్బెస్టాస్ సిమెంటు, ఇండియా, లిమిటెడ్

౧౫, సెకండు లైన్ బీచ్, మదరాసు (పు. 61)

వీరు ఆస్బెస్టాస్ సిమెంటుతో గృహనిర్మాణమునకు వలయు సామానుల తయారుచేయుటయందు ప్రసిద్ధికెక్కినవారు. వర్ష భరిత

గొట్టములు, ఇంటికి కప్పుపెంకులు, నీటి పెద్దగొట్టములు, భూమిలో నుంచుగొట్టములు, అలంకరించబడిన రేకులును, వంపులుగలిగినట్టి రేకులును, సాదారేకులును తయారుచేయుదురు.

ఇండియన్ నేషనల్ స్టోర్సు

౧౪, జాయ్‌మిత్తర్ వీధి, పోస్టు హాట్కోలా, కలకత్తా (పు. 20)

వీరు, బహుమతులతో గడియారముల నమ్ముచుందురు.

ఉమ్మిడి రామయ్యశెట్టి, గురుస్వామిశెట్టి కంపెనీ

చైనాబజారురోడ్డు, మద్రాసు (పు. 2)

ఈకంపెనీ సుమారు ౩౦ సం॥రముల క్రిందట అతిస్వల్ప పెట్టుబడితో ప్రారంభించబడినది. ప్రస్తుతము దక్షిణఇండియాలో నగలు తయారుచేయు గొప్ప కంపెనీలలో నొకటియై విరాజిల్లుచున్నది. దక్షిణయిండియాలో, గృహోపకరణములను వెండిసామాను లన్నియు యంత్రసాహాయ్యముచే తయారుచేయుటకు వీరే ప్రథములు. వీరిసంస్థ సుమారు ౨౫౦ కుటుంబములకు రక్షణయొసగునంతటి గొప్పసంస్థగ మారియున్నది. పలురకములైన సువర్ణాభరణములుతయారుచేసి, సాధ్యమైనంత తక్కువ ధరకు సరఫరాచేయుచున్నారు. అంగుళీయములు, సువర్ణకంకణములు, టూర్నమెంటు కప్పులు వగైరాలకు ప్రత్యేకముగ ముద్రించిన క్యాటలాగు విదేశక్యాటలాగుల నమూనాయందు తీసిపోనంతటి సుందరముగ నుండును. ప్రస్తుతము దీనికి శ్రీయుతులు ఉమ్మిడి పాండురంగశ్రేష్ఠి, ఉమ్మిడి పార్థసారథి శ్రేష్ఠిగార్లు అధిపతులుగ నుండి కడుసమర్థతో వ్యాపారమును జరుపుచున్నారు. వ్యాపారమునకు వలయులక్షణము లన్నియు వీరి యందుండుటచేతనే వ్యాపారము దినదినాభివృద్ధి గాంచుచున్నది.

ఏలూరు అన్న, వస్త్ర, వైద్య, విద్యాదాన సమాజము

ఏలూరు (పు. 66)

ఈసమాజము సుమారు ౨౦ సం॥ క్రిందట స్థాపించబడినది. దీని భవనమును, స్థలమును ప్రభుత్వమువారు ధర్మమిచ్చిరి. ప్రతిదినము దీనలందరికి అన్నదానము చేయుచు,సంవత్సరమున కొకసారి డిసెంబరు ౧౫ తేదీ సుమారు ౧౫౦౦ మందికి వస్త్రదానము జరుపుచున్నది. వేసవికాలమందు నాలుగు మంచినీళ్ల చలివేంద్రము పెట్టించి దీనుల దాహమును తీర్చుచున్నారు. ఇంతియగాక దీనవిద్యార్థులకు జీతము లిచ్చుచున్నారు. ఉచితహోమియో వైద్యశాలగూడ కలదు. ఇట్టి ధర్మకార్యముల కన్నింటికి రా॥ బ॥ మోతే గంగరాజుగారు, కె. సీతారామయ్యగారు వగైరాలు కడు శ్రద్ధవహించి వీటిని శాశ్వతముగ జరుప సంకల్పించియున్నారు. గనుక ధర్మాత్ములగు వారందరును, తోచినరీతిగ సహాయ మొనర్చి సమాజాభివృద్ధికి తోడ్పడెదరుగాక.

ఏలూరు గోసంరక్షణసమితి ఏలూరు (పు. 40)

సుమారు ౧౫ సంవత్సరముల క్రితము స్థాపించబడినది. మాంస విక్రయశాలలకు కొనిపోబడు అనేకపశువులను గాపాడి దీనియందు పోషింపబడుచున్నవి. దీనినుండి పాలు, ప్రజలకు క్రయమునకు సప్లయి చేయబడుచుండును. దీనినిగూడ నిర్విఘ్నముగ సాగించుటకు రా. బ. మోతే గంగరాజుగారు, ఎమ్. వి. చినరాజు, పి. గోపాలస్వామిగార్లు ముఖ్యులు. ప్రతి సంవత్సరము వీటికగు జమా, ఖర్చులెక్కలను అచ్చొత్తించి సభ్యులకు పంచిపెట్టుచుందురు. జీవహింసయే పరమావధిగా తలంచువారందరిపై యిట్టి సంస్థల పోషించవలసిన బాధ్యతగలదు. గాన యిట్టి పుణ్యకార్యము లొనర్చెదరుగాక.

కటేరియా డాక్టర్. ఎమ్. జె. అండ్ సన్సు,

కబీర్ ఫార్మసీ, "కటేరియా భవన్" ౧౫౯, కెల్కావీధి, బొంబాయి ౪. (పు. 22)

వీరు సుప్రసిద్ధ ఔషధముల తయారుచేయువారలు. వాటిలో ముఖ్యమైనవి: బలహీనతలకు "ట్రోజన్" మూలవ్యాధులకు "ధారెంజ" కంటివ్యాధులకు "న్యూరిలెక్" అను ఔషధములు.

కణ్ణన్ చెట్టి ఏ. అండ్ కో

౨౫౬, చైనాబజారు రోడ్డు, మదరాసు (పు. 56)

వీరు పుస్తకముల ప్రచురణకర్తలును, అమ్మకందార్లైయున్నారు. సంస్కృత, తెనుగు గ్రంథము లెక్కువగ అమ్ముచున్నారు.

కృష్ణస్వామిఅయ్యర్ ఎస్. వి. అండ్ కో., మధుర (పు.48)

వీరు మధురయందలి మీనాక్షి, మహాలక్ష్మి, సౌరాష్ట్రమిల్లులలో తయారు గాబడిన నూలుతో చేతిమగ్గములపై చీరెలను తయారుచేయుచుందురు. వీరి చీరెలు పలువిధములైన రంగులలోను, అనేక మాదిర్లగను తయారుచేయుచుండుటచే ప్రజలందరి మనస్సులకు నచ్చినవై యున్నవి.

కృష్ణా అండ్ కో.

౨౮౩-౨౮౪, చైనాబజారు,మద్రాసు(పు. 40)

వీరు పలువిధములైన, స్వదేశవిదేశ వ్యాపారస్థులు. వీరుకృష్ణా ౧ రకంటిదొల్లులకు ఏజంట్లుగయున్నారు. వీరివద్ద పలురకములైన బట్టలు, దువ్వెనలు, స్టౌవులు వగైరాలు దొరకును.

కేరళసోప్ ఇన్‌స్టిట్యూట్, కల్లికోట(మలబారు) (పు. 46)

ఈ సబ్బుఫ్యాక్టరీని, మద్రాసు ప్రభుత్వమువారు రాజధానియందు పారిశ్రామికాభివృద్ధిచేయు నుద్దేశ్యముతో స్థాపించిరి. దీనిని స్థాపించుటలోగల ముఖ్యోద్దేశ్యము దీనివలన ధనము సంపాదించవలె

వనిగాక, విద్యార్థులకు యీ పరిశ్రమను నేర్పుటయే పరమావధిగా భావించుచున్నారు. ఎట్లయినను, సైన్సుశాస్త్ర పరిశోధకులగు మిస్టర్. మెనన్ వారిచేతను జాగ్రత్తగ నడుపబడుచుండుటచే క్రమేణ వ్యాపార రీత్యాగూడ అభివృద్ధిగాంచుచున్నది. దీనియందు తయారుచేయబడు సబ్బులు హిందూదేశములో తయారుగాబడు శ్రేష్ఠమైన సబ్బులలో నొకటై యున్నది.

కోదండరామపిళ్లెగారు పి.

44, ఎస్ప్లెనేడ్, మద్రాసు. (పు. 55)

మద్రాసు రాజధానియందు ప్రప్రథమమున ఫర్నిచరు సామానుల వ్యాపారమును ౧౮౫౮ సం॥ న వీరితండ్రి కీ॥ శే॥ పి. ఎస్. పొన్నుస్వామిపిళ్లెగారిచే ప్రారంభించబడినది. తరువాత వీరి కాలములో అత్యంత అభివృద్ధిచేయబడుటమాత్రమేగాక యీవృత్తి అనేకులకు నేర్పి ప్రవీణులగునటుల చేసియుండిరి. మరియు వీటికి గావలసిన యిత్తడి మరలు, బీగములు వగైరాలు భారతదేశమందు తయారుచేయబడువాటినే వీరు పట్టుదలతో ఉపయోగించుచున్నారు. వీరు శాంతస్వభావులు, ఉదారవంతులు, చాల దానధర్మములు చేయువారు.

క్షీరసముద్రం ఆయుర్వేదఫార్మసీ, గుమ్ములూరు

(పాలకొల్లు) (పు. 54)

ఇది 20 సం.ల క్రితము శ్రీపాదక్షీరామూర్తిశాస్త్రిగారిచే స్థాపించబడినది. పశ్చిమగోదావరిజిల్లాలోని అనేక ఆయుర్వేదౌషధములతయారుచేయు గొప్పవైద్యాలయమై యున్నది. మంచి నాణ్యమైన ఔషధములు చౌకవెలలో దొరుకు సంస్థయైనటుల తెలియవచ్చుచున్నది.

గన్ బ్రదర్సు (టోపాల్ వర్క్సు)

౫-ఏ. హీవెట్ రోడ్డు, లక్నో. (పు. 16)

ఈసంస్థ ౧౮౮౩ సంవత్సరమున స్థాపించబడినది. వీరు పలువిధములైన కంపోజింగ్ కార్డులు, పెట్టెలు, సీసాలు మొదలైనవన్నియు తయారుచేయుచున్నారు. ఈవిధములైన పరిశ్రమలయందు పనిచేయు కొలదివాటిలో నిది యొకటియై యున్నది.

గనేష్ అండ్ కో., (తంబుచెట్టివీధి, మద్రాసు.) (పు. 11)

వీరు ప్రథమములో అనేక జాతీయగ్రంథముల ప్రచురించుట చేతనే యింతటి ఖ్యాతిగాంచ గలిగిరి. నేటికినిగూడ అదే కీర్తిని కలిగియున్నారు.

వీరు మరొకవ్యాపారమందుగూడ మార్కెటునందు ప్రాముఖ్యస్థానము నాక్రమించియున్నారు. ప్రజలందరికిని రుచించునట్టి పలువిధములైన కాఫీగింజలను తెప్పించినమ్ముటచే వీరుపేరు ప్రతియింటను చెప్పుకొనుచున్నారు. వీరు యింటింటికివెళ్లి కాఫీ గింజలవిక్రయమునకు యొసంగుచుండు పద్ధతి చాల యనుకూలముగనున్నది. బయటి ఊళ్లకు ౭ పౌనుల కాఫీగింజల చిన్నబస్తాలలో తగు జాగ్రత్తతోను, వెంటనే పంపుచుండు పద్ధతి చాల అనుకూలమై ఉత్తరహిందూస్థానమందుండు దాక్షిణాత్యులకుగూడ చాల సౌకర్యము నిచ్చుచున్నది.

గ్రేట్ నేషనల్ స్టోర్సు,

పోస్టుబాక్సు నెం. ౧౨౨౧౨౫, కలకత్తా. (పు. 52)

వీరు గడియారములను బహుమతులతో సహా విక్రయించుచుందురు.

జండు ఫార్మస్యూటికల్ వర్క్సు

౩౮, చైనాబజారు రోడ్డు, మదరాసు. (పు. 36)

ఈసంస్థ ౧౯౧౦ సంవత్సరమున బొంబాయిలో జండు భట్ గారి మనుమలగు శ్రీయుత, జగన్నాథ్ ఎస్. వైద్యగారిచే స్వంతముగ స్థాపించబడెను. తరువాత ౧౯౨౦ సం॥ న లిమిటెడ్ కంపెనీగా మార్చబడినది.

ఆయుర్వేద ఔషధములన్నియు నవీనపద్ధతులపై, సంపూర్ణమైన యంత్రములతో నిండియున్న పై సంస్థయందు తయారుచేయబడి ఇండియా, బర్మా, సిలోన్, ఆఫ్రికా, మెడగాస్కర్, పర్షియన్ గల్ఫు మరి యితరదేశములందును అమ్మబడుచున్నవి. కలకత్తా, మద్రాసు, పూనా పట్టణములందుజరిగిన ఆయుర్వేదౌషధ ప్రదర్శనములందు బంగారు పతకముల సంపాదించియుండిరి.

వీరి మద్రాసు ఏజంట్లు : మెసర్సు దామోదర్ అండ్ కో., ౩౮, చైనాబజారురోడ్డు, మద్రాసు.

జనార్దనమునాయుడు పి. ఆర్.

ఒంగోలు (గుంటూరుజిల్లా) (పు. 55)

ఇంద్రజాల, మహేంద్రజాల విద్యలనేర్పు పుస్తకములు, దీనికి తగిన తదితరపరికరములు వీరియొద్ద దొరుకును. వీటినిగూర్చి కొలది పుస్తకములగూడ ప్రచురించియున్నారు. వైద్యవిద్యయందు గూడ కొలది ప్రవేశముండుటచే కొన్ని ఔషధముల తయారుచేసి విక్రయించుచుందురు.

జోషి అండ్ కో., సరస్వతి ఆశ్రమము జి. డి.

నెం. ౧౮౩౦. శివల్ మహాదేవ్, ఢిల్లీ. (పు. 5, 6)

వీరు అనేకపనుల కుపయోగించు శ్రేష్ఠమైన రకముల తయారుచేయువారై యున్నారు.

జ్యూపిటర్ జనరల్ ఇన్‌ష్యూరెన్సు కంపెనీ, లిమిటెడ్.,

బొంబాయి (పు. 67)

ఇది బొంబాయియందు ౧౯౧౯ సంవత్సరమున వర్తకులు, బ్యాంకర్లు, మిల్లుయజమానులగు సేట్ లాల్‌జీ నారన్‌జీ జె. పి. గారు డైరెక్టర్లబోర్డున కధ్యక్షులుగనుండి, రు ౧,౫౦,౦౦,౦౦౦ మూలధనముతో స్థాపింపబడిన హైందవ ఇన్‌ష్యూరెన్సుకంపెనీయై యున్నది.

దీనియందు అగ్ని, ఓడవ్యాపారము, మోటారు, మఱి యితర ప్రమాదములన్నింటికిని భీమాచేయుటకు అవకాశముగలిగియున్నది. కొలది సంవత్సరములనుండి మానవజీవితములు గూడ భీమాచేయబడుచున్నవి. దీని ఏజన్సీలు ఇండియా, బర్మా, సిలోన్, ఇంగ్లండు, అమెరికాదేశములందు గలవు. లైఫ్ డిపార్టుమెంటునందు ౧౯౩౧ సం॥లో పూర్తి జీవితపాలసీలపై రు ౧౫/ లాభమున్ను, ఎండోమెంటు పాలసీలపై రు౧౨/-ల లాభములు పంచబడినవి. మెసర్సు నారాయణదాస్ గిరధరిదాస్, ౫౦ ౧౦ మెక్లీన్‌వీధి. మద్రాసువారు, ఏజంట్లుగనుండి చక్కని పనిచేయుచున్నారు.

డక్కన్ ఎష్యూరెన్సు కంపెనీ, లిమిటెడ్.,

మునగాలహౌస్, బెజవాడ. (పు. 18)

ఇది కేవలము ఆంధ్రసంస్థయై బెజవాడవాసియగు మునగాల రాజాగారగు నాయని వెంకటరంగారావు బహద్దరువారి అధ్యక్షత క్రింద స్థాపింపబడినది. దీనికి ప్రత్యేక స్త్రీల సలహాసంఘ మొకటి గలదు. ఈసంఘమునకు డాక్టరు ముత్తులక్ష్మిరెడ్డి, మిసెస్ రుక్మిణీలక్ష్మీపతి, మిసెస్ అమ్ముస్వామినాథన్ గార్లు సభ్యులుగనున్నారు. మామూలు ఇన్‌ష్యూరెన్సు పద్ధతు లిందు గలవు. స్త్రీ పురుష లిరువురికీ ఉపయోగపడునటులను, రు ౨౫౦/- లనుండి ప్రారంభమగు స్వల్పపాలసీలును, వైద్యసహాయమునకు గృహనిర్మాణములకు పాలసీదార్లకు ధనము అడ్వాన్సుగా నొసంగుటయు, ఉత్తరము లన్నియు తెలుగులోనే వ్రాయబడుట సౌకర్యములే యీ కంపెనీయందలి సుగుణములై యున్నవి.

మిస్టర్. సీలంశెట్టి గోవర్ధనరావు మేనేజింగ డైరెక్టరుగ నున్నారు. వీరి మద్రాసుఆఫీసు. ౩౬, ఎఱ్ఱబాలుచెట్టివీధి, జార్జిటౌనందుగలదు.

డాక్టర్. స్ట్రాంగ్‌మన్స్ ఫార్మకల్ కంపెనీ

౩౦౩, జుమ్మామసీదు, బొంబాయి. (పు. 53)

వీరు డాక్టర్ స్ట్రాంగ్‌మన్‌గారి "ఫాస్‌ఫటోజిన్" అను బలవర్ధకౌషధమును తయారుచేసియున్నారు. ఈఔషధము దుర్బలులకును, వీర్యశక్తి తగ్గినవారలకు మిక్కిలి యుపయోగమైనది. తగ్గిపోయిన బలమును, వీర్యశక్తిని, ఆరోగ్యముల మరల నొసంగగలిగియున్నది.

డోంగ్రే, కే. టి. అండ్ కో., బొంబాయి (పు. 28)

బాలుర కత్యంతోపయుక్తమైనట్టి సుప్రసిద్ధ "డోంగ్రేగారి బాలామృతము"ను కనిపెట్టినవారలు వీరే. వీరి హెడ్డాఫీసు బొంబాయి. మద్రాసు ఏజంట్లు: దామోదర్ అండ్ కో., చైనా బజారు.

దామోదర్ అండ్ కంపెనీ.,

చైనాబజారు మదిరాసు. (పు. 54)

వీరు ప్రఖ్యాతిగాంచిన ఆయుర్వేదఔషధముల కన్నింటికిని ప్రతినిధులుగ పనిచేయుచున్నారు. వీరు అమ్ము ఔషధములలో ముఖ్యమైనవి. డాక్టర్ వామన్ గోపాలగారి "అమోడెయిడ్ సరస రిపెల్లాకర్" యున్ను; డాక్టర్ గౌతమరావు కేశవరావుగారి "ఫాస్‌ఫరస్" మాత్రలును అయియున్నవి. ఇవిగాక సుప్రసిద్ధ జండూగారి ఔషధములకుగూడ వీరే ప్రతినిధులై యున్నారు.

దివాన్ రామనాథ్ అండ్ కో.,

రావల్ పిండి, (పంజాబు) (పు. 28)

సుందరమైన చిత్రములు, ప్యారిస్ బొమ్మలు, మంచి క్యాలెండర్ల వ్యాపారస్థులు.

దవే కెమికల్ వర్క్సు.,

బొంబాయి, ౨. (పు. 52)

వీరు, స్త్రీల గర్భకోశ వ్యాధు లన్నింటిని పోగొట్ట గలిగిన "సుందరిసఖి" అను బలవర్ధ కౌషధ మొకదానిని కనిపెట్టి యున్నారు. వీరియొక్క బ్రాంచి ఆఫీసు మద్రాసునందు ౫౦.౧౦౪ రు. నైనియప్పనాయకన్ వీథియందు గలదు.

నాగేంద్రనాథ్ సేన్ కవిరాజ్ అండ్ కో, లిమిటెడ్.,

కలకత్తా. (పు. 56)

వీరు సుప్రసిద్ధ "కేశరంజన్" తలనూనెల తయారుచేయువారు. హిందూదేశమందు ఆయుర్వేద ఔషధములను శాస్త్రీయముగ అనాదిగ తయారుచేయువారలలో నొకరై యున్నారు.

నెప్ట్యూన్ ఇన్‌ష్యూరెన్సుకంపెనీ, లిమిటెడ్.,

౭౭, అపోలోవీథి, ఫోర్టు, బొంబాయి. (పు. 22)

వీరు జీవితముల భీమాచేయువ్యాపారమును నవీనపద్ధతులపై జరుపుచున్నారు. వీరి ప్రతినిధులులేనిచోట్ల పనిచేయుటకు దురుకైన ఏజంట్లు కావలసియున్నారు.

నేషనల్ ఇన్‌ష్యూరెన్సు కంపెనీ, లిమిటెడ్

౭, కౌన్సిల్ హౌస్‌స్ట్రీట్, కలకత్తా. (పు. 64)

ఇది ౧౯౦౬ సం॥ న స్థాపింపబడినది. హిందూదేశమందుండు గొప్ప భీమాకంపెనీలలో నొకటియై యున్నది. ఇది కేవలము భారతీయ సంస్థయై, హైందవులచేతనే నడుపబడుచున్నది. అన్ని విధములైన భీమాస్కీములు ఇందుగలవు. వీరి ప్రీమియములు తక్కువగ యుండి, ఎక్కువ లాభముల పంచిపెట్టుచున్నారు. వీరి మద్రాసు బ్రాంచి మిక్కిలి సమర్థులైనట్టి టి. అనంతాచారి బి. యే గారిచే చక్కగ నిర్వహింపబడుచున్నది. మద్రాసు బ్రాంచిఆఫీసు: ౧౧౩, ఆర్మీనియన్ వీధి, జార్జిటౌనందు గలదు.

న్యూఇండియా ఎష్యూరెన్సు కంపెనీ, లిమిటెడ్.,

౮/౫, ఫస్టులైనుబీచి, మదరాసు. (పు. 69)

ఈకంపెనీ ౧౯౧౯ సంవత్సరమున జమ్‌షెడ్ పురములోని సుప్రసిద్ధ "టాటాసన్స్" వారిచే స్థాపింపబడి ప్రస్తుతము ప్రపంచమంతటను వ్యాపించిన పెద్దసంస్థయైయున్నది. ఫైర్, లైఫ్, మెరైన్, బర్గ్లరీ, మోటారుప్రమాదము మరి యితర సర్వవిధములైన కష్టముల నుండి రక్షించుకొనుటకు దీనిభీమా ప్రజలకు చాల ఉపయోగకరముగ నున్నది. ధనము రాకపోకలందు నిర్భయముగ నుండుటకును, పనివారల కష్టకాలమున ధనమొసగు ఏర్పాట్లుగూడ గలవు. దీనిపాలసీలను ప్రపంచమందుండు అన్ని బ్యాంకులు అంగీకరించియున్నవి. దీని మొత్తం సొమ్ము సుమారు ఒకటిన్నరకోటివరకు గలదు. నేటివరకు చెల్లించిన క్లయిములమొత్తం పదుకోట్లరూప్యములు. ప్రపంచమంతటను దీని శాఖలు గలవు. మద్రాసుబ్రాంచిని, మేనేజరగు క. శ. శ్రీనివాసన్ గారు కడుసమర్థతో నడుపుచున్నారు.

పి. సి. ఏ. అండ్ కంపెనీ ఆయుర్వేదసమాజము

పెరిదేపి, (నెల్లూరుజిల్లా)(పు. 8, 12, 14, 19, 20 26)

ఈసంస్థ ౨౫ సంవత్సరములక్రితము నెల్లూరు మండలములోని పెరిదేపిగ్రామమున ఆయుర్వేదవిద్యాభిజ్ఞ, భిషగ్రత్న పి. సి. అయ్యవారప్పయ్య పంతులుగారిచే స్థాపింపబడినది. వీరి ఔషధరాజములన్నియు ఆంధ్రదేశమంతట నుపయోగింపబడుచున్నవి.

ప్రెసిడెన్సీ లైఫ్ఎష్యూరెన్సు కంపెనీ, లిమిటెడ్

యార్కు బిల్డింగులు, హార్న్‌బీరోడ్డు, ఫోర్టు, బొంబాయి (పు. 64)

ఈ కంపెనీ నవీన ఇన్‌ష్యూరెన్సు పద్ధతు లన్నియు గలిగి యున్నది. స్థాపితమై కొలదికాల మైనను ఎక్కువపని జరుపుచున్నారు. ఈకంపెనీ మేనేజిమెంటు చాల మితవ్యయముతో గూడి యున్నది.

బర్మాషెల్ ఆయిల్‌స్టోరేజి అండ్ డిస్ట్రిబ్యూటింగ్ కంపెనీ ఆఫ్ ఇండియా లిమిటెడ్

ఫస్టులైనుబీచి, మదరాసు (పు. 60)

హిందూదేశమంతటకును మోటారుకార్లకు, లారీలకు శ్రేష్ఠమైన పెట్రోలును, లాంతర్లకు స్టవ్‌లకు కిరసనాయిల్‌ను. అన్నిపనుల కుపయోగించు లూబ్రికేటింగ్ నూనెలను, ఇంజనులకు వలయు నూనెలును, మైనము, మైనపువత్తులును, రోడ్లకుపయోగించు ఆస్ఫాల్టు వస్తువులును అంటువ్యాధుల ప్రజ్వలింపచేయుపురుగుల నశింపచేయుటకు షెల్‌టాక్సున్నూ, ఇండ్లలో నుపయోగించు నూనెలు, మోటారుకార్ల, పాలిష్‌లు, క్లీనర్లను సప్లయి చేయుచున్నారు. దీనిశాఖలు లెక్క చేయుటకు నలవికాదు. వీరి వస్తువులలో చాలభాగము బర్మాలో వేలకొలది హైందవ పనివారలచే తయారు చేయబడుచున్నవి.

బొంబే లైఫ్ ఎష్యూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్.,

బొంబేలైఫ్ బిల్డింగ్సు, ఫోర్టు, బొంబాయి. (పు. 59)

ఈకంపెనీ బొంబాయిలో ౧౯౦౮ సం॥మున సర్. లల్లూభాయ్ శ్యామల్‌దాస్ కె. టి. సి. ఐ. ఇ., కె. సి. గారి యధ్యక్షత క్రింద స్థాపింపబడినది. స్త్రీల ఇన్‌ష్యూరెన్సు, మ్యూచువల్ ఇన్‌ష్యూరెన్సు, తక్కువ ప్రీమియములు, ధారాళమైన పాలసీపద్ధతులు, మరియు నవీన ఇన్‌ష్యూరెన్సు స్కీములన్నియు గలిగియుండుటయే దీనియందలి విశేషము. మెసర్సు. కోచికార్ బ్రదర్సు., మౌంటురోడ్డు, మద్రాసు వారు యిచ్చట బ్రాంచి కార్యదర్శులుగనుండి మంచిపని చూపుచున్నారు.

బీహార్ కెమికల్ వర్క్సు,

"గోరంగభవన్" భాగల్పూర్ (పు. 28)

వీర్య, శరీరమునకు బలము నిచ్చుటలో ప్రసిద్ధికెక్కిన "వర్వినన్" అను బలవర్ధ ఔషధమును తయారుచేయుచున్నారు. ఈ ఔషధము దేశమంతటను విరివిగ విక్రయింపబడుచున్నది.

బ్యాంక్ ఆఫ్ హిందూస్థాన్ లిమిటెడ్.,

ఆర్మీనియన్ వీధి, మదరాసు. (పు. 85)

బ్యాంకి వ్యవహారములలో మిక్కిలి నేర్పరులును, చురుకుగ పనిచేయు శ్రీయుత విద్యాసాగర్ పాండ్యాగారిచే ౧౯౦౪ సంవత్సరమున యీ బ్యాంకి స్థాపింపబడినది. దీని మేనేజింగ్ డైరక్టరుగ వీరే ప్రస్తుతము పనులు జరుపుచున్నారు. ఇది కేవలము హైందవ బ్యాంకుయై, సమర్థులగు డైరెక్టర్ల బోర్డు కలిగియున్నది. మద్రాసునందుండు ఇండియన్ బ్యాంక్ గూడ ప్రస్తుతమిట్టి ఔన్నత్యదశయందుండుటకు వీరే కారకులై, కడుశ్రేష్ఠముగ పనుల నిర్వహించియుండుటచేతనే ఇది దినదినాభివృద్ధిగాంచుచున్నదనియంగీకరించకతప్పదు.

వీరి బ్రాంచీలు కోయంబత్తూరు, బెజవాడ, కల్లికోట, కుంభకోణం, మధుర, తిరుప్పూరులందు గలవు.

భారత్ ఇన్సూ్యరెన్సు కంపెనీ, లిమిటెడ్.,

౬౫/౬౮ రెటాన్ బజారు, మద్రాసు (పు. 15)

ఇది హిందూదేశమందుండు లైఫ్ ఇన్సూ్యరెన్సు కంపెనీలలో నెల్ల పురాతనమైనదై ౧౮౯౬ సంవత్సరమున లాలా హరికిషన్ లాల్ బి. యే. (క్యాంటబ్) బారిష్టరుగారి ఆధ్వర్యక్రింద స్థాపింపబడినది. స్త్రీలు భీమా చేయుట, తక్కువ ప్రీమియములు, ఎక్కువ లాభములు, సులువైన నిబంధనలుగల పాలసీలు, యితరులకు ధర్మార్థము వినియోగించు పాలసీలపై మాటికి శక్తి తగ్గింపు మొదలైన సౌకర్యములు కలిగియుండుటయే దీనియందలి విశేషము. మద్రాసు బ్రాంచిమేనేజరు, సి. కుప్పుస్వామి అయ్యర్ గారు. ఆంధ్రదేశమునకు పి. శాంతయ్యగారు సామర్లకోటలోను, ప్రభల వెంకట్రామయ్యగారు బెజవాడలోను ఆర్గనైజింగ్ ఇన్స్పెక్టర్లగ పని చేయుచున్నారు.

భారత్ టైల్స్ కంపెనీ.,

౪/౫ సెకండులైన్ బీచ్, మద్రాసు.(పు. 16)

నాల్గు సంవత్సరముల క్రితము భారత్ ఫ్లోరింగ్ టైల్స్ కంపెనీ, ౩౦, అపోలోవీధి, ఫోర్టు బొంబాయియందు, సిమెంటుతో అందమైన పలురకముల పెంకులను తయారుచేయుచుండెడివారు. భారత్ పెంకులు వాడుచున్న కొలదిని యొకవిధమైన ప్రకాశమువచ్చు చుండుటయే దీనియందలి శ్రేష్టమైనగుణము. ఈపెంకులతో బొంబాయిప్రభుత్వభవనము, కాటన్ స్టాక్ అండ్ ఎక్స్చేంజిభవనము, తాజ్ మహాల్ హోటలు, గైక్వార్ మహారాజావారి భవనమును, బి. బి. అండ్ సి. ఐ. రైల్వేవారి సెంట్రల్ స్టేషన్ అంతయును కప్పబడినటుల తెలియుచున్నది.

కొలదికాలముక్రిందటనే మద్రాసులో బ్రాంచి నొకదానిని తెరచియున్నారు.

భారత్ యూనియన్ ట్రేడింగ్ కంపెనీ.,

పోష్టుబాక్సు నెం. ౨౩౯౮. కలకత్తా (పు. 62)

ఈకంపెనీవారు పలువిధములైన గాలి సుపాణుల నమ్ముచుందురు.

మద్రాసు పెన్సిల్ ఫ్యాక్టరీ

పోష్టుబాక్సు నెం ౧౬౬, మద్రాసు. (పు. 47)

ఇది ప్రభుత్వమువారిచే స్థాపించబడి, కొంతకాలమైన పిదప సుప్రసిద్ధ మెసర్సు పెరుమాళ్ళచెట్టి అండ్ సన్సువారి కొప్పగించబడినది. వీరి చేతిక్రిందికి తీసుకొని వచ్చినటినుండియు చాల యభివృద్ధి గాంచుచున్నది. దీనియందు దినము ౧ కి ౨౦,౦౦౦ పెన్సిళ్లు తయారుచేయబడుచుండి, హిందుదేశమందుండు యిట్టి ఫ్యాక్టరీలలో మిన్నయైయున్నది. వీరి ట్రేడ్ మార్కు యగు "స్టార్" హిందూదేశమంతటను ప్రఖ్యాతిగాంచినది. ఈ పెన్సిళ్లు విలువయందు గూడను విదేశి పెన్సిళ్లకు తీసిపోవులవు.

మద్దూరి బ్రదర్సు.,

రాజమహేంద్రవరం (పు. 44)

వీరు యింజనీర్లుగనుండి పలువిధమైన మెషినరీ సామానులలో వ్యాపారము చేయుచున్నారు. వీరి యంత్రములు పలుస్థలములలో పని చేయుచున్నవి. నీటిపంపులు, వడ్లమరలు వగైరాలకు వలయు విడి సామానులుగూడ నమ్ముచున్నారు.

మధు పెర్ఫ్యూమరీవర్క్సు

౨, కొయిర్ వాడి, బొంబాయి (పు. 64)

వీరు పలువిధములైన సుగంధద్రవ్యముల తయారుచేయుచున్నారు. "మధు కాన్ క్రీట్ బ్రిలియన్ టైన్" వీరి వస్తువులలోనెల్ల మిగుల శ్రేష్టమైనది.

మలబార్ ఆయుర్వేదిక్ స్టోర్సు

బ్రాడ్వే, మదరాసు (పు. 14)

ఈ ఆయుర్వేదవైద్యాలయము, గవర్నమెంటు స్కూలు ఆఫ్ ఇండియన్ మెడిసన్‌లో ఆయుర్వేదశాస్త్ర బోధకులుగా యున్న పండిట్ మాధవమేనన్‌గారిచే స్థాపింపబడి, వీరిచేతనే చాలకాలము నిర్వహింపబడుచున్నది. వీరు, సుప్రసిద్ధ ఆయుర్వేద వైద్యులగు శ్రీ॥ శ్రీ॥ పండిత డి. గోపాలాచార్యులవారియొద్దనే వైద్యశాస్త్రము నభ్యసించియుండిరి. దీనియందు శ్రేష్టమైన ఆయుర్వేద ఔషధములు విక్రయించబడుచున్నవి.

మానవాదర్శగ్రంథమండలి

అంగలూరు (కృష్ణాజిల్లా) (పు. 43, 43 ఎ)

ఈమానవాదర్శగ్రంథమండలి ౧౯౩౩ వ సంవత్సరమున బొద్ధనాన్యయబ్రహ్మ యుద్దిరాల బలరామకృష్ణయ్యగారిచే కృష్ణాజిల్లా అంగలూరు గ్రామమందు స్థాపింపబడి వారిసంపాదకత్వముక్రింద నడుపబడుచున్నది. ఇందు ఆధ్యాత్మిక్, ధార్మిక్, నైతిక, సాంఘిక్ గ్రంథములు, మహాపురుషులపుణ్యచారిత్రములు వెలువడుచుండును. ఇంగ్లీషు, హిందీ, బంగాళీ, గుజరాతీభాషలనుండి ఉత్తమ అనువాదగ్రంథములు కూడ ప్రకటింపబడును. ఈమండలినుండి ఉత్తమగ్రంథములు వెలువడుచుండు నందుకు బుద్ధపురాణము, మానవజీవితము (3 సంపుటములు) లే నిదర్శనములు. ఈగ్రంథద్వయముయొక్క ప్రాశస్త్య ప్రయోజనముల జగద్విఖ్యాతి మేధాసంపన్నులగు ప్రొఫెసర్ సర్ యస్. రాధాకృష్ణన్, ఎం. ఏ. ఆంధ్ర యూనివర్సిటీ వైస్‌ఛాన్సలర్

గారియొక్కయు, కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి, ఎం. ఏ. క్రొత్తంటర్ ఆంధ్రయూనివర్సిటీ వైస్‌ఛాన్సలర్ గారియొక్కయు అభిప్రాయములే చాటుచున్నవి. ఏతద్గ్రంథద్వయము మద్రాసు టెక్స్ట్‌బుక్ కమిటీవారిచే లైబ్రరీగ్రంథములుగ అప్రూవుచేయబడినవి. ఈసంస్థనుండి వెలువడిన విజ్ఞానవినోదము (గాంధిభగవద్గీత), ఆత్మవిజయములుకూడ అప్రూవుకాబడినవి.

మిన్‌సారరసమ్ కంపెనీ, లిమిటెడ్
సేలం (ద. ఇండియా) (పు. 19)

దీనిని మద్రాసులో "తమిళనాడు" అను తమిళదైనిక పత్రికా ప్రొప్రయిటరుగారగు డాక్టర్. వరదరాజులునాయుడుగారిచే స్థాపింపబడినది. మిన్‌సారరసమును తయారుచేయుటకు సంపూర్ణాధికారము వీరికిమాత్రమే గలదు. సర్వవిధములైన బాధల నివారించగలదనుప్రతీతి. ఇది చెన్నరాజధానియందంతటను అమ్మబడుచున్నది. ఇటీవలనే దీనిని లిమిటెడ్ కంపెనీగా మార్చియున్నారు.

మెరిడియన్ ఇన్‌స్యూరెన్సు కంపెనీ, లిమిటెడ్,
౫౪, చర్చిగేట్ వీధి, ఫోర్టు, బొంబాయి (పు. 54)

ఇది యొక్క ప్రావిడెంటు ఇన్‌స్యూరెన్సు కంపెనీయై, పాలసీ హోల్డర్లకు తాము చెల్లించిన సొమ్మునకు ఒకటిన్నరరెట్లు అధికముగ నొసంగబడువాటిలో ఒకటియై యున్నది. వీరికి ఏజెంట్లు కావలసియున్నారు.

మైసూరు గవర్నమెంటు సోప్ ఫ్యాక్టరీ., బెంగుళూరు.
(పు. 21)

గొప్పరాజకీయ వేత్తలగు సర్ ఎమ్. విశ్వేశ్వరయ్య, కె. టి., డి. ఎస్-సి. గారు దివానుగ నుండిన కాలమందు మైసూరుప్రభుత్వము వారు స్థాపించిన పారిశ్రామికాలయములలో నిదియొకటియై నేటివరకు అవిచ్ఛిన్నముగ కొనసాగుచున్నది. పాశ్చాత్యదేశములలో సబ్బు పరిశ్రమయందు మిక్కిలి పరిశ్రమ యొనర్చిన మిస్టర్, ఎస్. జి. శాస్త్రి ఏమ్. ఎస్. సి., ఎఫ్. సి. ఎస్. వారి తనిఖీక్రింద నడుపబడుచుండుటచే, ఈఫ్యాక్టరీ ప్రస్తుతము హిందూదేశమందుండు శ్రేష్ఠమైన సబ్బు పరిశ్రమాలయములలో నొకటియై దినదినాభివృద్ధి గాంచుచున్నది.

మైసూరు, ప్రపంచములో ఎక్కువ చందనతైలమును తయారుచేయునదై యున్నది. ఎక్కువభాగము స్వచ్ఛమైన బ్రిటిష్ ఫార్మకోపియా స్టాండర్డు చందనపు తైలము చేరియుండు మైసూరు చందన సబ్బు తయారుచేయుటయే వీరియాధిక్యమునకు కారణము. విదేశపుసబ్బులతో దీనిని పరిపోల్చి చూచిన, ఏవిషయములోను తీసిపోదు.

మోతీలాల్ అండ్ కో.,
౧౩, జాయిమిత్రక్ వీధి, కలకత్తా. (పు. 40)

వీరు గడియారములు, పిల్లల ఆటవస్తువులు, "ఫోటోమోతియా" మొదలగువాటిలో వ్యాపారము చేయుచున్నారు.

యూనిక్ ఎష్యూరెన్సుకంపెనీ., లిమిటెడ్.,
౩౬, ఎర్రబాలుచెట్టివీధి, మదరాసు. (పు. 34)

ఈకంపెనీ ౧౯౧౦ సంవత్సరమున కలకత్తాలో శ్రీ॥ శ్రీ॥ దేశబంధుచిత్తరంజన్‌దాసుగారిచే స్థాపింపబడినది. దీనియొక్క ధనవిషయమైగాని లేక సరిగా పనిచేయుచున్న విషయమైగాని ౧౯౩౩ తో అంతమగు సంవత్సరలెక్కల తనిఖీచేసిన ఈ. బి. సాధన్‌గారి అభిప్రాయమువలన కంపెనీకి చాల లాభమువచ్చినటులనున్ను, లైఫ్, ఎండోమెంటు పాలసీలపై రు. ౫౦ లు లాభముల పంచిపెట్టబడినట్లును తెలియుచున్నది.

దీనియందలి ప్రత్యేకసౌకర్యము లేవన (౧) పాలసీలకు ఎక్కువ చార్జీలు లేకపోవుటయు, (౨) చిరకాలముండు అసమర్థతల కొసంగబడులాభములు, (౩) వార్ధక్యపులాభములు (౪) నూతనముగ తగ్గించబడిన తక్కువప్రీమియములు, (౫) గడువుతీరిన పాలసీలను వెనుకటివాయిదాసొమ్ము చెల్లించకయే మరల అమలునందుంచుట (౬) రు ౧౦౦౦ పాలసీ ౧కి రు. ౫౦ ల లాభములు పంచుట, (౭) పాలసీదారుడు చనిపోయినటుల తెలిపిన వెంటనే వారి హక్కుదారులకు సగముసొమ్ము వెంటనే చెల్లించబడుటయే.

యునైటెడ్ ఇండియా లైఫ్ ఎష్యూరెన్సు కంపెనీ, లిమిటెడ్,
కంభుదాస్ వీధి, మద్రాసు (పు. 89)

ఈ భీమాసంఘము సర్వతః భారతీయసంస్థ, స్థాపించబడి భారతీయులది, అధికారమూభారతీయులది, సంచాలనము భారతీయులది.

రు. ౫,౦౦౦ కు కూడ చాల తక్కువయగు సంపాదకపు పెట్టుబడితో బయలుదేరిన ఈ స్వదేశీసంస్థ ఇప్పుడు దక్షిణభారతమున ప్రధాన భీమాకార్యాలయములలో నొకటిగా నిలువగలస్థితికివచ్చినది. ఈ సంస్థయందు తొలూటికి మొత్తము భీమాలు రెండుకోట్ల రూపాయలవఱకున్నవట; లాభము ౪౪ లక్షల పైమాట.

దీని యూపాతిక సంవత్సరముల చరిత్రము గమనించినచో, బ్రహ్మాండమయినది కాకపోయినను, ఎడతెగనిదై నిక్కమైన అభివృద్ధి కానవచ్చును; ఇట్టి అభివృద్ధి మంచి సంచాలకులయు, అధికారులయు హృదయపూర్వకమగు సహయోగమువలనను, తత్పరతతోడి నిర్వాహణమువలనను సాధ్యము కాగల్గినని వేఱుగ చెప్పవలయునా?

అన్నిటిలో పని జరుపు చాకచక్యము మున్నది కనుకనే, ఎన్నడు నెఱుగని దబ్బు నిక్కచ్చి వ్యాపరించిన నిరుటి సంవత్సరము సహా కంపెనీవారు అంతటి గొప్ప వ్యాపారమును సాగింపగల్గిరి.

యునైటెడ్ ఇండియా ఆఫీసువారు తమ సంస్థకు ప్రత్యేకలక్షణములుగా చెప్పుకొనువానిలో, పాలిసీదారుల క్షేమము లోటు

రాకుండ కాపాడు చేర్పాటు ఒకటి; ఈపద్ధతి కంపెనీవారే కల్పించిరి. మద్రాసు ప్రభుత్వపు ఆఫీసియలు ట్రస్టీగారు వీని పాలసీదారుల నిధికి, ట్రస్టీగా నియమితులైనారు. ఇంకొకటి: పాలిసీదారులకు పంచాలకవర్గమున ప్రాతినిధ్యాధికార మిచ్చిరి. ఈ ప్రాతినిధ్యపు హక్కు ఈకంపెనీవారియొక్క విశేషవిషయము.

ప్రసిద్ధమైన బీమాప్రణాళిక లన్నియు నమలరించుటయే కాక, వీరు నవము అనేకములను క్రొత్తపద్ధతులుకూడ ప్రవేశపెట్టిరి.

ఈ కంపెనీవారి అభివృద్ధి దక్షిణభారతమున స్వదేశీవ్యాపారము నకభివృద్ధి యన్నమాట.

యునైటెడ్ వాచ్ కంపెనీ.,

పోస్టుబాక్సు నెం ౧౨౩౧౮, కలకత్తా. (పు. 22)

వీరు గడియారములను బహుమతులతో సహా విక్రయించు చుందురు.

రసాయన ఛాయశాల

కూర్పువీధి, మధుర. (పు. 7)

౧౯౧౬ సంవత్సరములో మెసర్సు. చారి అండ్ రామకు చెందిన వి. ఎస్. కె. ముత్తురామయ్యర్, ఏ. ఆర్. రంగాచారిగార్లు, వి. ఎస్. ముత్తుకృష్ణమాచారిగారిని భాగస్థులుగ కలుపుకొని ఈకంపెనీని స్థాపించియుండిరి. వీరు విరిసముకైన రంగు అద్దకములు గట్టి ఛాయగలిగియుండునటుల తయారుచేయుదురు. ప్రత్తి, నూలుబట్టలపై చక్కనిరంగులను ముద్రించగలరు. రాజధానియంతటను వీరి బట్టలు ఎక్కువవాడుకలో యున్నవి.

రాయి అండు కంపెనీ.,

ప్రిన్సెస్ స్ట్రీట్, బొంబాయి (పు. 46)

వీరు హోమియోపతి మందులను తదితర ఔషధములను విక్రయించుచుందురు. వైద్యసంబంధమగు పుస్తకములను ప్రచురించి అమ్ముచుందురు. వీరు ప్రఖ్యాతిగాంచిన బలవర్ధకౌషధమగు "ఫాస్ ఫో-లెసి"ను తయారు చేయువారలు.

రామమోహన్ అండ్ కో.,

లింగిచెట్టివీధి, మద్రాసు (పు. 1)

శ్రీయుత సుదరావు వీరికి అధిపతులు. సంపూర్ణ యాత్రలకు ప్రత్యేకరైళ్లు నడుపుటకు మొట్టమొదట ప్రారంభించినట్టివారు వీరే. వీరివరలో కొన్ని పర్యాయములు హిందూదేశమంతటను తిరిగివచ్చియున్నారు. వీరి యాత్రా స్పెషలుబండియందు ప్రయాణముచేసినవారు దీనిని వేనోళ్ల శ్లాఘించియున్నారు. మొత్తముమీద వీరికి యేర్పాటులందు యెక్కువ అనుభవము గలదు.

రామానుజంచెట్టి, ఎస్. వి. అండ్ కో.,

౧౨, బ్రాడ్వే, మద్రాసు. (పు. 55)

మందులందు సామగ్రియందు వ్యాపారము చేయు కంపెనీలలో నొకటియై ప్రజలయాదరణబడసి యున్నది. వీరు ఎల్లప్పుడును మందు సామానులను, వేట కుపయోగించు వస్తువులను ఎక్కువగ స్టాకు నుంచుదురు.

రిలయన్సు ఎష్యూరెన్సుకంపెనీ, లిమిటెడ్.,

బెంగుళూరుసిటీ (పు. 25)

ఈకంపెనీ, ఆక్కిరులోని జనరల్ ఎష్యూరెన్సుకంపెనీ బెంగుళూరుశాఖకు కొంతకాలము మేనేజరుగ పనిచేసిన శ్రీయుత తిరుపతిగారి ప్రయత్నములవలన ౧౦ సంవత్సరముల పూర్వమే స్థాపింపబడినది. దీనియందువివిధ భీమాపద్ధతులన్నియు గలవు. అందులో నమ్మకమైనదియు, పాలసీదారులకు ఎక్కువ లాభకారియగు "రిలయన్సు మ్యారేజి ఎండోమెంట్ స్కీము"ను వీరేర్పాటుచేసియున్నారు. కొలది సంవత్సరములలోనే వీరు మంచిపనిని చేసియున్నారు. వీరి మద్రాసు ఏజంట్లు మెసర్సు నీలకంఠన్ అండ్ కంపెనీ.

రేవల్ అండ్ కో.,

౨, కొండురైకబీర్, మద్రాసు. (పు. 12)

వీరు గొప్ప పారిశుద్ధ్య యింజనీర్లును, శ్రేష్ఠమైన విలవరాళ్ల వ్యాపారస్థులునైయున్నారు. రేవల్ స్పెషలిటీలు పెంకులు ప్రత్యేకముగ చెప్పదగియున్నవి. మద్రాసునందుండు భాగ్యవంతుల గృహములకును, బొంబాయియందుండు వీరి హెడ్డాఫీసునకు వలయు పారిశుద్ధ్యపు గొట్టములు వగయిరాలన్నియు వీరే ఏర్పాటు చేసియున్నారు. మద్రాసు వీరి ముఖ్యబ్రాంచి.

వీక్‌సన్ అండు కో., బ్రాడ్వే, మద్రాసు (పు. 4)

దీని అధిపతులు శ్రీయుత కె. డి. శేషాచలం మొదలియారుగారు, లారెన్సు అండు మేయో లిమిటెడ్ వారు, ఇ. బోర్న్ కంపెనీయందు చాలకాలమువరకుండి, మంచి అనుభవముగడించి, ౧౯౨౦ సం||రమున స్వంతవ్యాపారమును యారేరుగ ప్రారంభించిరి. నేత్రపరీక్షయందేమి, తగిన కళ్లజోళ్లు నిర్ణయించుటయందేమి మిక్కిలి ప్రవీణులు. మరియు వీరి ధరలు చాలన్యాయమైనవి.

లిమాయి బ్రదర్సు, లిమిటెడ్.,

౧-౧౩౩, బ్రాడ్వే, మదరాసు. (పు. 7)

ఇది, హిందూదేశమంతటను బ్రాంచీలు గలిగి, బొంబాయియందు హెడ్డాఫీసుయుండి, ప్రఖ్యాతిగాంచిన మైయర్సు పంపుల వ్యాపారము చేయు సంస్థయైయున్నది. మద్రాసులో గత ౭ సం||

లక్రితము బ్రాంచీని తెరచినప్పటినుండియు ప్రజాదరణ బడసి పని చేయుచున్నది. వీరి ముఖ్యవ్యాపారము మైయర్సుచేతి, పవరు, స్ప్రేపంపులు, నీటిశాల్లాయిలు, సిలెండర్లు, స్టౌవర్ ఆయిల్ ఇంజన్లు, విండ్ మిల్లులు, సెంట్రిఫ్యూగల్ పంపులు మొదలగునవై యున్నవి.

రామస్వామిశాస్త్రులు, వావిళ్ల అండ్ సన్సు.,

ఎస్ప్లనేడ్, మదరాసు (పు. 17)

ఈకంపెనీ సుమారు ముప్పదిసంవత్సరములకు పూర్వమే కీ. శే॥ వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులగారిచే స్థాపింపబడినది. వీరు అనేక సుప్రసిద్ధ ఆంధ్ర, సంస్కృతగ్రంథముల ప్రచురించియున్నారు. ఇది ప్రస్తుతము స్థాపకుల కొమారులగు వావిళ్ల. వెంకటేశ్వరశాస్త్రిగారిచే బహు చక్కగ నిర్వహింపబడుచున్నది. వీరియొక్క సంపాదకత్వముక్రింద "త్రిలింగ" యను నొక తెలుగు వారపత్రికయు; "ఫెడరేటెడ్ ఇండియా" అను ఆంగ్ల వారపత్రికయు ప్రచురింపబడుచున్నవి. వీరు ప్రథమములో తెలుగు గ్రంథముల ప్రచురణ నారంభించినవారలలో ముఖ్యులై యున్నారు.

వెంకటరమణయ్యగారు, డాక్టర్, జన్ని

నెం. ౭ రు నాల్గవీధి, మైలాపూరు, మద్రాసు. (పు. 70)

వీరు, మహావిఖ్యాతవైద్యులగు కీ॥ శే॥ వల్లమాని సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు, మహాశ్రీ కానూరి అణ్ణంగాచార్యులవారి శిష్యులై వైద్యశాస్త్రము నభ్యసించియున్నారు. అందున బాలరోగప్రకరణము నభిమానముగ గ్రహించి, అందు విశేషకృషిని, పరిశోధన సల్పిరి. నేటి కది ఫలించి దేశమందుండు వేలకొలది శిశువులను మృత్యువువాతబడ నీయకుండ గాపాడుచున్నది.

భయంకరమగు లివర్, స్ప్లీన్వ్యాధుల నిర్మూలించగలిగిన చికిత్సను వేరొకటిలేదని అనేకమంది గొప్ప ఆంగ్ల, ఆయుర్వేద, యునానీవైద్యశాస్త్రవేత్తలు తెలిపియున్నారు. వీరి స్వస్థానము విజయనగరము. ప్రస్తుతము కొందరు దాక్షిణాత్యప్రముఖులాహ్వానించియుండుటచే మద్రాసుకువచ్చి నివాసమేర్పరచుకొని యిచ్చట నుండియె చికిత్సలను జరుపుచున్నారు. వీరి చికిత్సయందలి గొప్ప సుగుణమేమనగా దూరమునందుండువారలు సహితము ఉత్తరము వ్రాసినంతనే ఔషధమును, దానిని వాడవలసిన పద్ధతులతో సహా వ్రాసి వెంటనే పంపుచుందురు. ఈరీతిగ వీరనేకులకు యిట్టి వ్యాధుల కుదుర్చుచున్నారు.

ఇటీవల కృష్ణా, గుంటూరు, నెల్లూరు జిల్లాలోను, నిజాం రాష్ట్రములోను యీఔషధము నమ్ముటకుగాను బెజవాడ గవర్నరుపేట కాపురస్థులు శ్రీ పోలిశెట్టి సూర్యనారాయణగారిని వీరిప్రతినిధిగా నియమించియున్నారు.

వెంకటేశ్వర ఆయుర్వేదనిలయం లిమిటెడ్.,

చింతలూరు, ఆలమూరుపోస్టు (పు. 28)

ఈ సంస్థ "వైద్యరాజ" ద్విభాష్యం వెంకటేశ్వర్లు, బుచ్చయ్యగార్లచే స్థాపింపబడినది. దీనియందు సుప్రసిద్ధ ఆయుర్వేద ఔషధములన్నియు శాస్త్రీయముగ తయారుచేయబడుచున్నవి. వీరు "ప్రతివతీ హితోపదేశము" అను గ్రంథమును ప్రచురించియున్నారు.

వెంకట్రామ్ అండ్ కో.,

ఏలూరు (పు. 10)

వీరు పాఠశాలలకు వలయు పుస్తకములకు ప్రచురణకర్తలై ఇతరగ్రంథములనుగూడ అమ్ముచుందురు. వీరి బ్రాంచీలు బెజవాడ తెనాలులయందు గలవు.

శక్తిసుధ కార్యాలయము

కుంభర్వాడా ౪ వ గల్లీ, బొంబాయి.౪ (పు. 12)

ఈ వైద్యాలయమువారు మూలవ్యాధులు, చెముడు మున్నగు వాటికి ప్రత్యేక ఔషధముల తయారుచేయుదురు.

శ్రీపట్టాభిరామ వైద్యశాల.,

రాయవరము (తూర్పుగోదావరి) (పు. 66)

ఈవైద్యాలయము చాలకాలము క్రితము స్థాపించబడినది. ఆంధ్రదేశమునందు సుప్రసిద్ధ ఆయుర్వేదఔషధముల తయారుచేసి అమ్మువారలలో వీరొకరై యున్నారు.

సి. పి. మహాజన్ అండ్ కో,

౨౭౧, జుమ్మామసీదు, బొంబాయి. (పు. 36, 37)

వీరు పలువిధములైన సుగంధద్రవ్యముల నమ్ముచున్నారు. అందు ముఖ్యముగ హెయిర్ ఆయిల్, కాస్మెటిక్స్, సెంట్లు, పౌడర్లు, కాటుకలు, కాముదుల తెలనూనెల విక్రయించుచున్నారు. ఇవిగాక యింకనెన్నియో వస్తువులగూడ దొరకును.

సోషియల్ ఎష్యూరెన్సు కంపెనీ, లిమిటెడ్

౧౪, ఎల్ఫిన్స్టన్ సర్కిల్, ఫోర్టు, బొంబాయి. (పు. 36)

ఈ కంపెనీ ౧౯౩౯ సంవత్సరములో స్థాపింపబడినది. దీని యందలి ముఖ్య సుగుణము లేవనగా తక్కువ ప్రీమియములు, వైద్య పరీక్ష లేకుండుటయే. మధ్యతరగతి ప్రజలకు చాల ఉపయోగకరముగ నున్నది.

సౌత్ ఇండియా కెమికల్సు.,

నెం. ౩, లజ్ చెర్చి రోడ్డు, మైలాపూరు, మద్రాసు. (పు. 16)

౧౯౧౯ సంవత్సరమునుండి వీరు పలువిధములైన ఆంగ్లేయ ఔషధముల నమ్ముటయందును, చికిత్సచేయుటయందును మిక్కిలి నేర్పరులై యున్నారు. వీరు స్వంతముగ ప్రఖ్యాతిగాంచిన "కేశ వర్ధనీ" అను వెండ్రుకలూడి పోకుండుటకు మిక్కిలి ఉపయోగపడు ఔషధమును తయారు చేసియున్నారు.

స్టాండర్డు బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా లిమిటెడ్,

హెడ్డాఫీసు:—౨౬౦, చైనాబజారురోడ్డు, మద్రాసు. (పు. 43. b)

ఇది కేవలము హైందవసంస్థయై యున్నది. ఈ బ్యాంకు కరెంటు, సేవింగ్సుబ్యాంకు, ఫిక్సెడ్ డిపాజిట్లను, మిక్కిలి అనుకూల మైనపద్ధతుల పైతీసికొనును. అన్నివిధములైన జనరల్ బ్యాంకింగ్ వ్యవహారములు జరుపును. బంగారువస్తువులు, ధాన్యము మొదలగు సరుకుల పై సరసమైనవడ్డీలకు అప్పులివ్వబడును. ఆక్సిడెంటుపద్ధతులు గలవు. విజయనగరములో దీనిబ్రాంచి నొకదానిని స్థాపించియున్నారు.

స్టార్ ఆఫ్ ఇండియా ఇండస్ట్రియల్ అండ్ జనరల్ ఎష్యూరెన్సు కంపెనీ, లిమిటెడ్

౨౩, సెకండు లైన్ బీచ్, మద్రాసు (పు. 29)

ఇది పూర్తి హైందవసంస్థయై యున్నది. కంపెనీ స్థాపితమై రెండు సంవత్సరములే యైనను, వివిధరకములైన ఇన్స్యూరెన్సు స్కీములు కలిగి బహు చక్కగా పనుల నిర్వహించుచున్నది. దీని యందలి డైరెక్టర్లు మంచి నేర్పరులును, అనుభవశాలురునై యున్నారు. వీరు లక్షరూప్యములవరకు యిదివరకే క్లెయిముల సొమ్ము చెల్లించి యున్నారు.

సీతారాఘవ వైద్యశాల, మైసూరు (పు. 30)

ఈ వైద్యశాల శ్రీయుత పార్శ్వం వెంకటాచల పండితులగారిచే చిన్న సంస్థగ ప్రారంభించబడినది. ఇప్పు డిట్టి ఔన్నత్యస్థితికి వచ్చుటకు కారణము పండితులవారి చాకచక్యమే. "లోకామయహర కస్తూరి మాత్రలు" బాలుర కత్యంతోపయుక్తముగ నున్నవి. ఇవి మైసూరు నందేగాక దేశమంతట విరివిగ నమ్మబడుచున్నవి. శ్రీయుత వెంకటాచలపండితులు చాల అనుభవశాలులగు వైద్యులై యున్నారు.

హాట్చిన్సు అండు కంపెనీ

బ్రాడ్వే, మద్రాసు. (పు. 16)

ఈ కంపెనీ ౧౯౦౦ సం॥ రములందు వేపేరిలో శ్రీ శ్రీ॥ ఎమ్. నాదమునినాయుడుగారిచే స్థాపించబడినది. ఖాతాదారుల కోరిక ననుసరించి బ్రాడ్వేలోకూడ నొక బ్రాంచిని ౫ సంవత్సరములకుపూర్వము స్థాపించియున్నారు. నూతన రికార్డులు, గ్రామఫోనుకు సంబంధించిన పరికరములు విరివిగా ఎల్లప్పుడును విక్రయచేయుదురు. ప్రస్తుతము శ్రీయుత ఎమ్. అనంతనాయుడుగారు కడుసమర్థతతో వ్యాపారము చేయుచున్నారు. వీరు, కలకత్తాలోని "హిస్ మాస్టర్స్ వాయిస్" గ్రామఫోన్ కంపెనీ, లిమిటెడ్ తరపున ఏజంట్లుగ పనిచేయుచు, ఎల్లప్పుడును దక్షిణ, ఉత్తరహిందూదేశగాత్రముల రికార్డులను విరివిగ స్టాకు ఉంచుచున్నారు.

హిందూయువజనసంఘము, ఏలూరు. (పు. 66)

ఈ సంఘము ౨౫ సం॥ల క్రిందట స్థాపింపబడి, ౧౯౧౪ సం॥ లో రిజిష్టరు చేయబడినది. రా॥ బ॥ మోతే గంగరాజుగారు ఏబదివేల రూప్యముల విలువగలిగిన దివ్యభవనమును కట్టించి, ధర్మమొసగిరి. దీనికి ఆంగ్ల, ఆంధ్రదైనిక, వార, పక్ష, మాస, పత్రికలు షుమారు ౬౦ వచ్చుచున్నవి. పదివేల పఠనీయగ్రంథములు గలవు. ప్రభుత్వము వారు సాలునకు రు ౪౦౦/- లు యిచ్చుచుండెడివారు. మునిసిపాలిటీ వారు సాలునకు రు ౨౫౦/- యిచ్చి సహాయము చేయుచున్నారు. ప్రజల అందరికి మిక్కిలి అందుబాటులోనుండుటకు బజారులో బ్రాంచి నొకదానిని ఏర్పాటు చేసియున్నారు. దీని సభ్యత్వ రుసుము మాసమునకు ౦-౮-౦, ౦-౪-౦ అని రెండు తరగతులు గలవు. ధర్మకర్త సంఘమునకు అధ్యక్షులుగ మోతే గంగరాజుగారును, గౌరవ కార్యదర్శిగ మద్దుల వెంకటచినరాజుగారును, సంఘమునకు అధ్యక్షులుగ డా॥ బ॥ కొమ్మర్ల రామచంద్రరావుగారును, ఉపాధ్యక్షులుగ మోతే నారాయణరావుగార్లును పనిచేయుచున్నారు. పై ట్రస్టీ లందరు కలసి యీసంస్థకు ఒకలక్షరూపాయలు మూలధనము సమకూర్చి శాశ్వతనిధిగ ఉంచ సంకల్పించియున్నారు. గనుక ఆంధ్రదేశమందుండు ఉదార స్వభావు లందరును, తమకు తోచిన రీతిగ సహాయముచేసి, సంస్థను చిరస్థాయిగ యొనర్చెదరుగాక.

హబీబుల్లాసాహెబ్

పోస్టు బాక్సు నెం. ౪౩౧, బొంబాయి. (పు. 42)

వీరు బొంబాయిపట్టణనివాసులు. ప్రజలకు దుష్టగ్రహబాధల తొలగించుటకు "నవరోక్" అను రక్ష నొకదానిని కనిపెట్టియుండిరి. దీని మూలమున వీరు చాలపెద్దవ్యాపారమును చేయుచున్నారు. చాల యోగ్యతాపత్రముల సంపాదించిరి.

హిందూస్తాన్ కో ఆపరేటివ్ ఇన్స్యూరెన్సు సొసైటీ, లిమిటెడ్.,

౧౦౪, ఆర్మీనియన్ వీధి, మద్రాసు (పు. 27)

౧౯౦౭ సంవత్సరమున కలకత్తాలో స్థాపింపబడిన హైందవ కంపెనీయై యున్నది. ప్రస్తుతము దీని ఆస్తులు షుమారు కోటిక్

చెరక్ మల్లిక్ గారున్నూ, జనరల్ మేనేజరు మిస్టర్. నలినీరంజన్ సర్కారు వీరు ఫెడరేషన్ ఆఫ్ ఇండియన్ ఛేంబర్సుకు ఉపాధ్యక్షులై యున్నారు. హిందూదేశమందు చక్కగ నిర్వహింపబడుచున్న గొప్ప కంపెనీలలో నొకటియై హైందవ ఇన్సూరెన్సు వ్యాపారమం దగ్రస్థానము వహించియున్నది. దీనియందు నవీన భీమా పద్ధతులన్నియు గలవు. దీని ప్రీమియములు చాల తక్కువగ నుండి ఎక్కువలాభముల పంచగలిగియున్నది. ఇటీవలనే మద్రాసులో మంచి వ్యాపారస్థలమందు మారెవ భవనమును నిర్మించియున్నారు. మద్రాసు బ్రాంచి మేనేజరుగారగు వి. రంగస్వామి అయ్యంగారు చాల నిపుణతతో పనిని నిర్వహించుచున్నారు. దీని యొక్క బ్రాంచీలు, ఏజన్సీలు, ఇండియా యంతటను, బర్మా, సిలోన్, మలక్, బ్రిటిష్ ఆఫ్రికాలయందునుగూడ గలవు.

హెబెట్ భాయ్ అవ్ దెఅలీ,

నెం. 15 రు, మిర్జావీథి, బొంబాయి 3. (పు. 25)

వీరు "సింహము డెంటల్ క్రీమ్ "సింహము" టూత్ పౌడరు నకును ఏజన్టులుగనున్నారు. మద్రాసులో వీరిసరుకుల స్టాకుయుంచు వారలు:—మెసర్సు. స్మిత్ అండ్ కో., ౬, బందరువీధి, కె. ఎస్. షేక్, ౨౬౦ చైనాబజారు, ఏ. బి. పరేఖ్, ౨౬౫, చైనాబజారు రోడ్డు.

ఆంధ్ర ఆయుర్వేద వైద్యశాల.,

౧౫౯, బ్రాడ్వే బ్రాంచి, మదరాసు. (పు. 54)

దీని ఏజంటుగారగు డాక్టర్ కోట జయరామనాయుడు గారు సుప్రసిద్ధ ఆయుర్వేదవైద్యులు. "డాక్టర్ కోటగారి మందుల పెట్టె" చాల ప్రఖ్యాతి గాంచినది. దీనియందు సామాన్యముగ వచ్చుచుండు వ్యాధు లన్నింటికిని ఉపయోగపడు ఔషధములు చాల కలవు. దూరప్రదేశముల నుండువారు సహితము రోగి లక్షణములను ఉత్తరము ద్వారా తెలిపిన వీరు సదరు వ్యాధికి తగిన ఔషధమును, అనుపానములు, పథ్యము వగయిరాలు వివరముగ వ్రాసి పంపుచుందురు. ఇట్లు చేసి వ్యాధులలో చాలభాగము నివారణచేయుచున్నారు. వీరిఔషధపు పెట్టెలను విక్రయించుటకు ఏజెంట్లు కావలెను.

అర్క రసాయనశాల

ముక్త్యాల (కృష్ణాజిల్లా) (పు. 32)

౧౯౨౫ సంవత్సరమున స్థాపింపబడినది. ఉదారగుణసంపన్నులును, విద్యారసికులును, ముక్త్యాల సంస్థానాధీశ్వరులును అగు శ్రీరాజా వాసిరెడ్డి శ్రీచంద్ర మౌళీశ్వర ప్రసాద బహద్దరుగారు దీనిసంస్థాపకులు. శాస్త్రీయములును గుణకారములును అగు గొప్ప ఆయుర్వేదౌషధములు ఆంధ్రదేశమునకు అందచేయుటకై ఈసంస్థను నెలకొల్పి, ఇతరత్ర లభించనటువంటిన్ని, సామాన్యులు చేయజాలనటువంటిన్ని, నమ్మకమైన ఔషధములను తయారుచేయించి ఆయుర్వేదమునకుగల ప్రఖ్యాతిని సార్థకము చేయుచున్నారు. దీనితోపాటు ముక్త్యాల నగరమున ఉచిత వైద్యశాలనుగూడ నెలకొల్పి, తత్పరిసర ప్రదేశవాసులకు గూడ ఉచితవైద్యసహాయమును చేయుచున్నారు. ఈరెండు సంస్థలకును సుప్రసిద్ధ భిషగ్వరులగు ఆయుర్వేదభూషణ వేటూరి శంకరశాస్త్రి గారు ప్రధానులుగానుండి, వీని ప్రఖ్యాతికి కారకులగుచున్నారు. వంశపారంపర్యముగా వచ్చుచున్న వైద్యానుభవముతో గూడిన, దివ్యౌషధములచే ఈసంస్థ ఆంధ్రదేశమున అచిరకాలముననే ప్రఖ్యాతిని వహించినది.

ఆనందబోధిని ఆఫీసు

మద్రాసు. (పు. 50)

ఈకార్యాలయస్థాపకులు సి. మునుస్వామిముదలియారు గారు. వీరికి ద్రావిడ, ఆంధ్రభాషలందు ఎక్కువ అభిమానము గలదు. ఈ భాషలలో వీ రనేకనవలలను వ్రాసి ముద్రించియున్నారు. మరియు ద్రవిడ భాష, వారపత్రికలును, ఆంధ్ర మాసపత్రికను గూడ ప్రచురించుచున్నారు.

లక్ష్మీరత్తన్స్ లిమిటెడ్.,

తంబుశెట్టివీథి, మదరాసు, (పు. 45)

రాజధానియంతటికిని మొదటి భారతీయ సానిటరీ ఇంజనీయర్లు. చలువరాళ్లతో నేలపరచుటయందు పేరుపొందినవారు.

జాన్ డికిన్సన్ అండు కంపెనీ లిమిటెడ్

9, మెక్లీన్ స్ట్రీట్, మదరాసు (పు. 68)

అన్నివిధములయిన కాగితములు, అచ్చుసామానులు, ముద్రాయంత్రములను వీరు విక్రయించుచుందురు. వీరి హెడ్డాఫీసు, మద్రాసులోను, బొంబాయిలోను వీరికి బ్రాంచి ఆఫీసులు కలవు.

సుందరగోపాలరావు, బొల్లాప్రగడ, డా.

రాజమండ్రి (పు. 51)

ప్రకృతి చికిత్సనుగురించి యొక పుస్తకము ప్రకటించిరి.

ది ఇండస్ట్రియల్ అండు ప్రూడెన్షియల్ అష్యూరన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్., బొంబాయి. (పు. 67)

లల్లూభాయి సామల్ దాసుగారి యధ్యక్షతక్రింద ఈకంపెనీ ప్రారంభమైనది. చతుర్భుజదాసు నారాయణదాసు గారు ఈకంపెనీకి మద్రాసులో ఏజంటు.

సారాబ్జీ షాపూర్జీ

ఏషియాటిక్ బిల్డింగ్సు, నికల్ రోడ్డు బల్లర్డు ఎస్టేటు, బొంబాయి (పు.51)

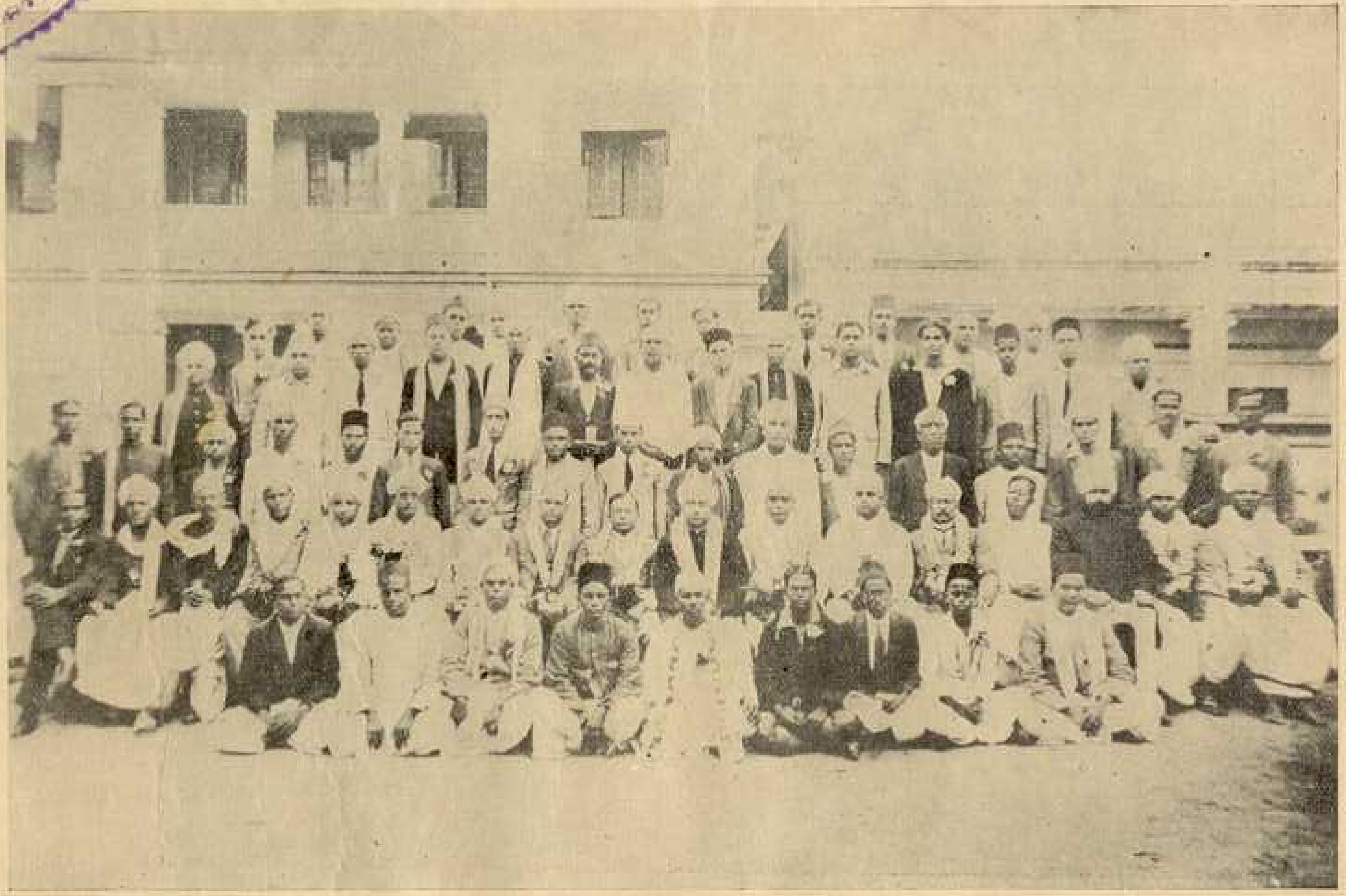
గొప్ప ఇంజనీయర్లు; మిషనుసామానుల వ్యాపారులు.

శా. క.—అవకాశము లేనందువలన నీ కడపటి కొన్ని సంస్థల వర్ణనాదిక వెలుపరచనందులకు విచారించుచున్నాము.

సర్, యస్. రాధాకృష్ణన్ గారు

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులు.

యునైటెడ్ ఇండియా భీమాకంపెని రజతోత్సవ సమావేశము

శ్రీ

ప్రస్తావన

మాలినసంవత్సరఫలము

"అన్నం తో భుజ్యతే శశ్వత్ స్వజనా తిథిభిస్సహ,
ఆంగిరోత్థైర్యుఖిలా లోకా భూపా స్యుశ్చ కలహోత్సుకాః"

"అనగా ఈసంవత్సరమున జనులు స్వజనులతోను, అతిథిజనులతోను భోజనపానీయములు పుష్కలముగా కలిగియుందురు. రాజులు యుద్ధాసక్తులగుదురు."

చీనా-జపానుపోరాటము

ఎవరును ఊహింపనిరీతిని చీనా-జపాను పోరాటము ప్రజోత్పత్తిసంవత్సరమునందు ప్రారంభ మయ్యెను. ప్రపంచమునం దిది మిగుల ఆశ్చర్యము గలిగించియుండుట వింతగాదు. ఏలన, యుద్ధబహిష్కారమును ప్రతిపాదించిన కెల్లాగు ఒడంబడికపై చీనా-జపానుప్రతినిధు లిరువురును సంతకముల జేసిరి. ఆకారణముచే, ఉభయదేశములవారును నొండొరులపై యుద్ధమును సాగించకుండుట కనీసధర్మమై యుండెను. ఇంతియగాక ఉభయదేశములవారును, నానారాష్ట్రసంఘమునందు సభ్యులుగ నుండిరి. సభ్యులలో వివాదములు వచ్చినచో, నానారాష్ట్రసంఘమువారి ఒడంబడిక ననుసరించి, మధ్యస్థపరిష్కారము మూలమున వీనిని పరిష్కరించుకొనవలసినబాధ్యత వారిపై గలదు. యుద్ధములను బహిష్కరించుటకు సాధనముగ ఆయుధవిసర్జనము గుర్తింపబడినది. ఏయే ఆయుధముల నెంతవరకు తగ్గించుకొనుటయో, రద్దుచేసికొనుటయో వీనిగు నవిషయమును విచారించుటకు, నానారాష్ట్రసంఘమువారు ౧౯౩౨-వ సంవత్సరప్రారంభమున జెనీవాలో ఆయుధవిసర్జనసమావేశమును సమకూర్ప నిశ్చయించిరి. ఈవిషయమును విచారించుటకు పూర్వము, నానారాష్ట్రసంఘమునందలిసభ్యు లయినను పోరాటములను విడనాడి యుద్ధములకు దిగకుండుట కనీసధర్మమై యుండెను.

ఆయుధవిసర్జనసమావేశవిజయమునకు అనుకూలవాతావరణము గలిగించుట కిట్టిపరిస్థితు లవసర మగుచున్నవి. దురదృష్టవశమున ఇట్టి సందిగ్ధసమయమునందే చీనా-జపానుపోరాటము దావానలమువలె వ్యాపించి, జెనీవాసమావేశమును నిష్ఫలము గావించెను. మొదట మంచూరియాలో జపాను విజృంభించెను. ఏదేశమున కయినను విజృంభణ గావింప నెంచువో, కారణము దొరకక పోదు. మంచూరియాలోని జపానుప్రజలకు బందిపోటుదొంగల బాధ యధికముగ నున్నది గాన, దీనిపై దండెత్తుట తమధర్మ మని జపానువారు వాదించిరి. ఇట్టి వైఖరి నానారాష్ట్రసంఘము ఏర్పడక పూర్వము మామూలయినను, బలము గలవానిదే రాజ్య మను సూక్తి ఆచరణలోకొనసాగుచున్నను, బలప్రయోగమును వివాదపరిష్కారమున కాధారభూతముగ గావింపగూడదనియు, బలప్రయోగముద్వారా సంపాదింపబడిన ప్రదేశములను గుర్తింప వీలు లేదనియు, నానారాష్ట్రసంఘపు ఒడంబడిక స్పష్టముగ తెలిపినపుడుగూడ, జపాను ప్రాతఇంపీరియల్ వైఖరి ననుసరించియుండుట మిగుల శోచనీయము. తనకు గలిగినయుపద్రవమును జపాను నానారాష్ట్రసంఘమునకు ముందుగ దెలిపి, చీనాను దండింపవలయునని కోరినచో, ప్రపంచసానుభూతి జపాను పడయుటకు వీలయ్యెడిది. కాని యీమార్గము నవలంబింపక, నానారాష్ట్రసంఘమునకు తెలుపకుండనే జపాను, మంచూరియాలో ముఖ్యప్రదేశములను వరుసగ నాక్రమింపజొచ్చెను. చీనాప్రభుత్వము బలహీనతచేనేమి, ఒడంబడికకు కట్టుపడియుండవలయునను నూహచేనేమి, ప్రపంచసానుభూతిని కోల్పోవగూడదను సదుద్దేశ్యముచే నేమి, జపాను విజృంభణమును కొలదిగ నయినను నిరోధింపక, మంచూరి

యాను విడువజొచ్చెను. ఇట్టి నిగ్రహమును, త్యాగమును నాగరికప్రపంచము గుర్తించి, చీనాపక్షము వహించి, జపానువిజృంభణము సరికట్టి యుండ వలసినది. కాని చీనాపట్ల క్రియాశూన్యమగు సానుభూతిని తెలుపుటదప్ప పాశ్చాత్యప్రపంచ మితరవిధముల దోడ్పడకపోయెను. జపాను మంచూరియా నాక్రమించుచున్నప్పుడు, పాశ్చాత్యజాతుల విచారణసంఘము వెడలి, పరిస్థితులను గ్రహించి, నానారాష్ట్రసంఘమునకు దెలుపుచుండ వలయు నని నిర్ణయింపబడెను. కాని మంచూరియా ఆక్రమణము పూర్తి యగువరకు విచారణసంఘము ఆ ప్రాంతములకు వెడలదయ్యెను. దీనినిబట్టి బలముగలవారి యిష్టమిక ముందునుగూడ కొనసాగుననియు, యుద్ధబహిష్కారము, ఆయుధవిసర్జనము అనుపదములు కేవలము వాగ్డంబనము దప్ప వేరు గావనియు, కరతలామలక మయ్యెను. మంచూరియాలో నిప్పటికిని జపాను మరల విజృంభించి, నుగ్గాగా మున్నగు ప్రదేశముల నాక్రమించుచున్నదని, వార్తలు దెలుపుచున్నవి. మంచూరియాలో నింకను ఏమయిన మిగిలియున్నయెడల, ఆప్రదేశమునంతను జపాను త్వరలో నాక్రమించునని నమ్మవచ్చును. జపానుకు మంచూరియాలో కలిగిన ప్రోత్సాహము షాంగాయిలోగూడ విజృంభించునటుల జేసెను. మంచూరియాలోవలె గాక, షాంగాయిపరిస్థితులు క్లిష్టముగ నుండెను. ఏలన, ఈప్రదేశమునందు వివిధజాతుల వారికిని హక్కులు గలవు. ఇది అంతర్జాతీయప్రదేశముగ చిరకాలముక్రిందనుండియు నెంచబడుచున్నది. అందుచే జపానువిజృంభణమునకు వివిధజాతులవారినుండియు గొంత నిరోధముగలిగెను. దీనికి తోడుగ, చీనా యీమారు ఊరకుండక, జపాను విజృంభణమును శక్తికొలంది నిరోధింప జొచ్చెను. ఈకారణమున జపాను తలచినంత వేగముగ ముందుకు పోజాలకపోయెను. తుదకు చీనా జపాను పోరాట మాగిపోయెననియు, నీపోరాటము ముగియులోపల, చీనాజపానులకు మధ్య సంధికుదురుననియు, నూహింపబడెను. జపానునుండి వెలువడువార్తలు, సంధివిషయమై ఆశను పురికొలెను కాని చీనావార్తలుమాత్రము ఎప్పటివలె నిరుత్సాహము జూపుచు, జపాను తనసైన్యములను దాటించు తలంపు లేదనియు, ఒడంబడిక త్వరలో కుదురుట అసంభవమనియు తెలుపజొచ్చెను. దీనికితోడుగ మంచూరియాలో మరల పోరాటము ప్రారంభమయ్యె ననువార్త జపానువైఖరిపట్ల ఆశను పురికొల్పకున్నది. అంగీరససంవత్సర ఫలము సిద్ధించుచో చీనాజపానుపోరాట మీకముందుగూడ సాగవచ్చును. కాని ఇంతటిలో నిదియాగునాశలేక ఇతరదేశములనుగూడ దీనివలలోనికి గొనివచ్చునా యనుప్రశ్న గలదు. భావిపరిణామ మెట్లుండునో చెప్ప వీలులేదు గాని, చీనాజపానులతో ఈపోరాట మాగదని మాత్రము యూహింప నవకాశము గలదు. ప్రస్తుతస్థితి ఒక్కసంగతినిమాత్రము నాగరికప్రపంచమునకు వెల్లడిచేసినది. ఇంతవరకు వాడుకయందున్న ప్రపంచశాంతి, యుద్ధబహిష్కారము, ఆయుధవిసర్జన మనుపదములు, వాగ్డంబరముగ పరిణమించుచున్నవిగాని, వీనికి నిజమగు పునాదులు లేవనియు, బ్రిటీషు లేబరుపార్టీనాయకులగు జార్జి లాన్సుబరీ గారు తెలిపినటుల, ఇంతకుపూర్వము ఇంపీరియల్ జాతులవలంబించిన మార్గమునే, యిప్పుడు, జపానుగూడ అవలంబించుచున్న దనియు పరిస్ఫుట మగుచున్నది. నిజమగు పునాదులు కేవలము రాజకీయము గావు, కేవల మంత్రాంగముపై నాధారపడునవియు గావు. హృదయపరివర్తనము నిది నాధారము చేసికొనవలయును. అట్టిపరివర్తనము నాగరికప్రపంచములో నేజాతివారియందయినను కనిపించుచున్నదా? తాను ఆయుధములను విసర్జించి, త్యాగమార్గమును చేపట్టి, ఇతరజాతులకు మార్గము జూపుట కేజాతియయినను ముందునకు వచ్చుచున్నదా? త్యాగము త్యాగమును పురికొల్పును. పోటీపోటీని పురికొల్పును. ఆయుధవిసర్జనసమావేశ కార్యక్రమమును జూచిన, వివిధజాతులవారును, ఇంకను ఆయుధములపోటీపై దృష్టి నిలిపి, స్వరక్షణావశ్యకత ప్రథమ మని చాటుచున్నారే కాని, ఎవరును

ముందు గమార్గదర్శకులగుటకుపూనుకొనలేదనిగన్పట్టును. పెద్దజాతులే యుందు కు బూనినపుడు, చిన్నజాతు లెటులు పూనుకొనగలవు? ఎవరు తమ కాయుధములను ముందుగ తగ్గింపవలయును, ఎంతవరకు తగ్గింపవలయును అనువిషయమై ఒడంబడిక కుదురు ననునాశ గల్పింపదు. ప్రతిదేశము వారును తమయిబ్బందులను ముందుకు బెట్టుచున్నారు గాని, ప్రపంచకళ్యాణమును ముఖ్యముగ సూచించుట లేదు. తదర్థమై తమలాభములను విసర్జించుట కేదేశము వారును ముందుకు వచ్చుటలేదు. అందుచే ఆయుధవిసర్జన సమావేశము విఫలముగాంచి, ప్రపంచశాంతి సురక్షితముగ నుండవలయు ననిన, ధర్మమును అహింసను ఆధారపరచికొని, యోచించినగాని, ఈసమస్య పరిష్కా-రము గాంచజాలదు. అట్టి ఆధారము లింతవరకు ఏర్పడలేదు. ఇంతకుపూర్వము యుద్ధబహిష్కారము గూర్చియు, ప్రపంచశాంతిగూర్చియు, ఏవయిన ఆశ లేర్పడియున్న మొదల, చీనా-జపాను పోరాటముతో నీ యూశ లడుగంటుచున్నవి. దీనిని నివారింపజాలకపోయి నందువలన, నానారాష్ట్రసంఘపు నిస్సహాయత బయల్పడుటయు గాక, ఇంతవర కేర్పడిన ఆధారములు నిరుపయోగము లనికూడ ఋజువయ్యెను. ఈకారణముచే, కొందరు పాశ్చాత్యప్రముఖులు, అన్నిజాతులవారును యుద్ధమునకు సంసిద్ధు లయినగాని, యుద్ధము లంతరింప వనియు, అన్యుల సద్భావముపై నికమీద నాధారపడుటకు వీలులేదనియు, ఆయుధవిసర్జనము నిరుపయోగ మనియు, మున్నగు వ్యాఖ్యానములు గావించుట సంభవించుచున్నది. అంగీరస సంవత్సరమునందు యుద్ధభయము సూచింపబడినను, పరమేశ్వరుని యనుగ్రహమువలన, ఈ విపత్తు తొలగి శాంతి చేకూరి, క్షేమ వర్ధిల్లుగాక యని కోరెదము.

గడచినసంవత్సరము : ఆర్థికదుస్స్థితి

ప్రజోత్పత్తిసంవత్సరఫల మీరీతిగ దెలుపబడెను:

"సువర్షం సర్వధాన్యాని సులభాని యథేప్సితాః,
వర్ధితాస్సర్వసంపద్భిః క్షేమారోగ్య ప్రజాపతౌ."

దీని ననుసరించి ప్రజోత్పత్తి సర్వశుభముల నిచ్చు నని యూహింపబడెను. కాని దురదృష్టవశమున నీయూహ ఫలింప దయ్యెను. ప్రజోత్పత్తిసంవత్సరమునందు కని విని ఎరుగని ఆర్థికదుస్స్థితి సంభవించెను. ప్రపంచదుష్పరిస్థితులు కొంతవర కీదేశమునకు గూడ దాపురించెను. మరికొన్ని పరిపాలనావిధానములవలన చేకూరె నని చెప్పక తీరదు. అన్నిదేశము వారును, ప్రపంచపరిస్థితుల నెదుర్కొనుటకు వలయుప్రతిక్రియల నవలంబించియుండిరి. ఇంగ్లండు బంగారుప్రమాణమును మానివైచెను. మరికొన్ని దేశములుగూడ దీనిని మానివైచెను. తమపరిశ్రమలను రక్షించుకొనుటకు స్వతంత్ర దేశములు మార్గముల నరసెను. కాని, హిందూదేశ మేమి చేసెను? ఇండియామంత్రి సర్ సామ్యూయల్ హోరుగారు కోరినవిధమున యీదేశమున రూపాయికిని, సవరనుకును శాశ్వతసంబంధము గుదుర్చబడెను. ఇందువలన హైందవవాణిజ్యము మరింత క్షీణించియుండుట వింతగాదు. ఇంతకుపూర్వము రూపాయిని షిల్లింగు ఆరుపెన్నీలతో జతచేర్చుటవలన, మితిలేనినష్టముసంభవించియుండెను. ఆర్థికదుస్స్థితి ఏర్పడియున్న సమయమునందయినను, రూపాయిమారకమును సహజపరిస్థితుల ననుసరించి నిర్ణయించుట యవసరముగాదా? అందులకు ఇండియామంత్రిగా రంగీకరింపరైరి. హిందూదేశ మెంతనష్టపడినను సరియే, రూపాయిని సవరనుపై నాధారపరచునటుల నిర్ణయించిరి. కాని, సవరనువిలువ నిలుకడగలిగియున్నదా? ఎన్నియో కృత్రిమప్రయత్నముల గావించినను, సవరను విలువ మారుచువచ్చెను. కాని సవరను ఎంతమార్పు చెందినను, రూపాయిగూడ దానితో ననుగుణముగ నడువవలెను. దీనికి ఇండియామంత్రిగారు చెప్పినకారణ మేమి? హిందూదేశము ఇతరదేశములకు ఋణపడియున్నది గాన, ఆహిందూదేశపు పరపతి క్షీణింపకుండుటకు, సవరనుతో సంబంధము గలిగించుకొనుట యవసర మయ్యె ననియే. ఇట్టికృత్రిమపు ఏర్పాటువలన గలుగు నష్టమును భర్తీ చేయుటకు, హిందూదేశమునుండి బంగారము ఎగుమతి యగుటకు ప్రోత్సాహ మొసగబడెను. నేటికరాబడి

లేక, బీదలు తమయొద్ద నున్న నగలను విక్రయించి, విదేశములకు బంగారమును రవాణా చేయసాగిరి. కొంత కాలముక్రిందటినుండియు హిందూదేశమునకు ఎంచదగిన విదేశవాణిజ్య మేమియు లేకున్నను, స్టీమరులు హిందూ దేశమునుండి బంగారమును గొంపోయి అన్యదేశములకు రవాణా చేయసాగినవి. ఇట్టిపద్ధతి దేశమునకు మిగుల హానికరమని, ఆర్థికవేత్తలు దెలుపుచున్నను, ఇది మిగుల లాభకర మయ్యె నని, హైందవపాలకులు ప్రకటించసాగిరి. బంగారపు రవాణావలన అన్యదేశములు కొల్లాకొన గలిగెను. ఇంగ్లండు తనఋణములను బంగారముమూలమున ఇతర దేశములకు తీర్పగలిగెనని, వార్తలు వెలువడెను. ఈరీతిని హిందూదేశము తనకు మాలిన ధర్మము జేసెనని చరిత్రకారుడు లిఖింపగలడు. ఢిల్లీలో కొంత కాలముక్రిందట గూడిన హైందవవాణిజ్యసంఘసభ వారు బంగారపురవాణాను అరికట్టవలసిన యవసరమును దెలుపుచు, ప్రభుత్వమువారయినను తమతీర్మానము నాలోచించి, ఈదేశమున గల బంగారమును మార్కెటు ధరకు కొని నిలువ యుంచవలెనని తీర్మానించిరి. కొలది కాలములో హిందూదేశమున రిజర్వుబ్యాంకును స్థాపించు నుద్దేశ్యము గలదు. దీనియందు నిర్ణీతమగు బంగారము నిలువయున్న గాని, దీనిని ప్రారంభింప వీలుండదు. ఒక్క మాఱుగ బంగారంతయు లభింపవలయు ననిన లభింపబోదు. అందుచే నిప్పటినుండియు బంగారమును ప్రభుత్వము వారు కొని నిలువ యుంచువో, రిజర్వుబ్యాంకుకు వారు అనుకూలమగు పునాదులను వైచెదరు. ఇట్టిదృష్టితో జూచినను, బంగారపు ఎగుమతిని నిరోధించుట ప్రభుత్వమువారి ధర్మమగుచున్నది. కాని, స్వపరిపాలనము లేనికతన, హిందూదేశము తన కనువగు ఆర్థికరక్షణమార్గముల నవలంబింపజాలక, వైటుహాలునుండి వెలువడెడి హుకుములను శిరసా వహింపవలసివచ్చుచున్నది. ప్రభుత్వమువారు తమ వ్యయమును తగ్గించుకొనుటవలన, దేశమునకు కొంత ఉపశాంతి గలుగును. కాని, ఆవిషయమై తగినకృషిజరుగకున్నది. పాశ్చాత్యదేశము లింతవఱకు సంపదతో తులదూగుచుండెడివి. వీరి వాణిజ్యము పెక్కుమడుంగులు వృద్ధిగాంచెను. అందుచే ప్రపంచపరిస్థితులవలన తాత్కాలికముగ కొంతనష్టము గలిగినను, దీనిబాధనుండి తెప్పరిల్లుటకు, ఆదేశములకు అవకాశము మెండుగ గలదు. యూరపియను దేశములు తమలోతా మెంతటివైషమ్యము జూపినను,సాముదాయిక రక్షణవిషయమున మాత్రము ఏకీభావముతో మెలగుచున్నవి. జర్మనీని ఉద్ధరించుటకు వివిధదేశములవారును నడుపుచున్న కృషి యిందుకు నిదర్శనము. ఇంతియకాక డాన్యూబ్ నదీప్రాంత దేశముల ఆర్థికస్థితిని చక్కబఱచుటకు, నాల్గుజాతుల సమావేశము లండనులో నిపుడు గూడి, విచారించుచున్నది. ఇంగ్లండు, ఫ్రాన్సు, ఇటలీ, జర్మనీ లీసమావేశమున దు పాల్గొనుచున్నవి. జార్జిసార్వభౌము డీసమావేశముగూర్చి ప్రత్యేక శ్రద్ధవహించుచున్నాడు. బ్రిటీషు ప్రధానమంత్రి మాక్డనాల్డుగా రిందుకుగాను సూవచ్ఛక్తిని వినియోగింప నిశ్చయించిరి. యూరపులో నేదేశ మెడుగనబడియున్నను, ఆదేశమును పునరుద్ధరించినగాని,ఇతర దేశములు అభివృద్ధి గాంచజాలవను నమ్మకము, పాశ్చాత్యులలో వ్యాపించియున్నది. కీ. శే. బ్రయండుగారు, ఆర్థికముగ యూరపు నంతయు నేకము జేసి, యూరపు సంయుక్తరాష్ట్రముల నేర్పఱుపవలయు నని, తీవ్రముగ నాలోచించిరి. తమమతమును వ్యాపింపజేయుటకు వీరు గట్టితో కృషి సలిపిరి. తమ సంకల్పము నెఱవేఱకముందే, సుప్రసిద్ధు లగు నీ ఫ్రెంచి మంత్రి విగతజీవులయినను, డాన్యూబు దేశముల పునరుద్ధారణ గూర్చి లండనులో జరుగుచున్న సమావేశమునకు బ్రయండుగారి ప్రచారమే ప్రాతిపదిక మయ్యెనని యెంచవచ్చును. ఈకారణముచే, యూరపియను దేశములవారు, ఒకరికష్టమును తమకష్టమని భావించి, వారి రక్షణకు బూనుకొనుట పరిపాటియయినది. ఇవి యన్నియు స్వతంత్ర దేశము లగుటచే, తమ కనుకూలించు ప్రతిక్రియల నవలంబించి, ఆర్థిక దుస్థితినుండి బయల్పడ గలుగుచున్నవి. కాని హిందూ దేశమున కట్టి అదృష్టము లేకున్నది. హిందూదేశపు దుర్గతిని తొలగించుకొనుటకు ఈ దేశమునకు స్వతంత్రపు

హక్కు లేకున్నది. హిందూదేశము చిరకాలమునుండియు ఆర్థికదుస్థితిచేతను, దారిద్ర్యబాధచేతను పీడింపబడుటచే ప్రపంచపరిస్థితులు ఆఘాతముగూడ కలిగినపుడు దీనినుండి కోల్కొనుట యసంభవ మగుచున్నది. దీనికి తోడుగ, హిందూదేశము అనుకూలప్రతిక్రియల నవలంబించుటకు, పాలకులు సముచితరీతిని తోడ్పడుటలేదు. విదేశమునిక్కలి రూపాయికి హెచ్చుమారకమును నిర్ణయించుటచే, హిందూదేశము తలయెత్తెడి అవకాశము దొలగుచున్నది. బంగారము స్వేచ్ఛగ నెగుమతిచేయబడి, హిందూదేశమునకు మిగిలియున్న స్వల్పసంపదగూడ విదేశములపాలగుచున్నది. యూరపియను దేశమునకు దేనికయినను కష్టము లభించినపుడు ఇతరదేశములు తోడ్పడుచున్నవి. కాని, హిందూదేశమునకు దురవస్థ ప్రాప్తించినపుడు, ఇతర ఆసియా దేశములు అయినను, తోడ్పడకుండుటయు కాక, యిట్టిసమయమునందే హిందూదేశమునుండి రాబట్టదగిన లాభముల నన్నిటిని రాబట్టుటకు యత్నించుచున్నవి. ఈ సమయమున జపాను సలుపుచున్న ప్రయత్నములిందులకు నిదర్శనములు. హిందూదేశము ఆర్థికదుస్థితిలో మునిగియుండి, పంటల ధరలుతగ్గి ప్రజలు బాధపడుచున్న సమయమున, ఆంధ్రదేశము మరింత యధిక బాధలకు లోను గావలసివచ్చినది. విశాఖపట్టణము, గంజాము, పశ్చిమగోదావరిజిల్లాలలో ౧౯౩౩ సంవత్సరము అక్టోబరు నవంబరు నెలలలో జరిగినవఱదల బీభత్సమువలన, ప్రజలకు గలిగిననష్టము నింతింతని వర్ణింప వీలులేదు. ప్రభుత్వమువారీవిషయమై ఎప్పటివార్తల నప్పుడు ప్రచురింపక, ఇటీవలనే కొంతవృత్తాంతమును దెలిపెడి నివేదికను ప్రచురించిరి. ఇంతకాలము జరిగినపిమ్మట వెలువడిన నివేదికకు విలువయుండజాలదు. ప్రజలకు గలిగిననష్టముల నీనివేదిక చులకనజేయుచున్నది. దీనిప్రకార మయినను, ప్రజ లనుభవించినబాధలకు తగిననష్టపరిహారము వారికి చేకూరలేదని తోపక మానదు. విశాఖపట్టణమండలమునందు ఏజెన్సీలోను, మైదానభూములలోగూడ తీవ్రమైన నష్టము సంభవించినది. మూడుజిల్లాలలోను, నదులును, కాలువలును ఏకమై భూములను నీటిమయముగావించెను. గంజాముజిల్లాలో నాగావళినదియొక్కభాగమంతయు వఱదలతో నిండిపోయెను. విశాఖపట్టణమండలములో ప్రభుత్వ నివేదికప్రకారము, మైదానభూములలో తొమ్మిదితాలూకాలును, ఏజెన్సీలో నాల్గుతాలూకాలును వఱదలపాలయ్యెను. పార్వతీపురం,పాడవాతాలూకాలలో చెట్లు ప్రేళ్లతోగూడ పెల్లగిలి, పంటలను నాశనముజేసెను. కొండలపైనుండి ఇవి జారిపోయెను. ౨౨౮ గ్రామములకు పైగా ఇందువలన నష్టపడెనని, నివేదిక దెలుపుచున్నది. కాని, ఈ మొత్తముకన్న నెక్కువగ్రామములే నష్టపడెనని, యూహింపవచ్చును. ఎన్నియిండ్లు కూలెనో, ఎందఱు ప్రజలకు నిలువ నీడ లేకపోయెనో, ఎన్నిభూములు వఱదల మూలమున బీడుపడెనో యూహించుట సులభసాధ్యము. పశ్చిమగోదావరిమండలమునందు, భీమవరం, తాడేపల్లిగూడెము, ఏలూరు తాలూకాలలో పల్లపుభాగములు కొల్లేటివఱదలచే మునిగిపోయెను. గంజాంమండలములో ముగ్గురు మాత్రమే కనిపింపలేదని నివేదిక దెలిపినను, చనిపోయినవారిసంఖ్య చాల అధికమని పత్రికలకు వార్తలందెను. విశాఖపట్టణమండలములో 333 గుర్రు చనిపోయిరని, ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించిరి గాని, యీమొత్తము చాల స్వల్పమని యూహింప నవకాశము గలదు. గంజాములో చనిపోయిన పశువులసంఖ్య చాల యున్నను, ప్రభుత్వమువారికి సమాచారము తెలియలేదు. ఇటులే పశ్చిమగోదావరిమండలములో పోయిన పశువులసంఖ్యయు ప్రభుత్వమువారికి తిన్నగ దెలియలేదు. పశువులకొట్టములు కొన్ని నాశనమయ్యెనని మాత్రము ప్రభుత్వమువారు అంగీకరించుచున్నారు. విశాఖపట్టణమండలములో మాత్రము ౭౩౦౦ పశువులు చనిపోయెనని ప్రభుత్వమువారు అంచనా వైచిరి. గంజాముమండలమున ౧౮౭౭ గృహములకుపైగ నాశనమయ్యెననియు, అందలి ప్రజలకు నిలువ నీడ లేకపోయెననియు, విశాఖపట్టణములో ౨౭౮౯ కుటుంబములకు ఇండ్లు కూలెననియు, ఏలూరు తాలుకాలో ౭౮౯ గృహములును, భీమడోలు తాలూ

కాలో ౨౧౫ గృహములును నష్టపడె ననియు, భీమవరం తాలూకాలో ౨౦౦ గుడిసెలు నష్టపడె ననియు, సూచింపబడినది. గంజాముమండలమున నాటవేయబడి ఎకరముల పంట పాడయ్యెనట. కొంతభాగము ఇసుకతో నిండిపోయెనట. విశాఖపట్టణములో ౩,౭౦౦ ఎకరముల పంటభూమి నీటిమయ మయ్యెను. రెండువందల ఎకరములు ఇసుకతో నిండిపోయెను. ప్రభుత్వమువారి అంచనా ప్రకారము ౧౫౦,౦౦౦ రూపాయల పంటలు నష్టము చెందెను. విశాఖపట్టణపు ఏజెన్సీలో, అనేకభూములు వఱదలచే నష్టము చెందుటయేకాక, వరిభూము లనేకములు ఇసుకచే కప్పబడెను. ఇవి సాగుబడికి శాశ్వతముగ నిరుపయోగమయ్యెనట. వరిపంటలో పదవవంతువఱకు చెడిపోయెను. జయపురములో ఇరువదియేడుగ్రామములలో భూములు నష్టపడి ఇసుకతో నిండెనని, ప్రభుత్వమువారు తెలుపుచున్నారు. మల్కనగిరిలో మితిలేని నష్టము గలిగెను. రాగి, దోస్లు, మిరపకాయలు, వరి, మున్నగుపంటలు కొట్టుకొనిపోయి, భూములలో చాలభాగము సాగుబడికి నిరుపయోగ మయ్యెను. భీమవరం తాలూకాలో ౨౨,౩౫౦ ఎకరముల మాగాణిపంట నష్టపడెను. తాడేపల్లిగూడెము తాలూకాలో రెండువేల ఎకరములును, ఏలూరుతాలూకాలో ౪౮,౦౦౦ ఎకరములును నష్టము చెందెను. ప్రభుత్వభవనములకును, ఆస్తికిని గలిగిననష్టము చాల గలదు. అదిమాత్రము ప్రభుత్వపునివేదికలో పూర్తిగ వివరింపబడెను. ఇంతవఱకు తెలుపబడిన వర్తమానము ప్రభుత్వసమాచారముపై నాధారపడి యున్నది. వాస్తవముగ జరిగిన నష్ట మింతకన్నను చాల నధిక మని, పత్రికలకు చేరినవార్తలు తెలిపియుండెను. గంజాము మండలములో మైనరు ఇఱ్ఱిగేషను వర్కులకు ౭,౫౦౦ రూపాయిలనష్టము కలిగెనని అంచనా వేయబడినది. లాంగుల్యా, బుషికుల్యానదులకును గిరిపోలాకాలునకును, కలిగిననష్టమును పరిహరించుటకు ౧౫,౫౦౦ రూపాయ లగునని సూచింపబడినది. విశాఖపట్టణములో డెబ్బది ఇఱ్ఱిగేషనువర్కులకు నష్టము గలిగెను. వీనిని మరమ్మతుచేయుటకు ఇరువదిమూడువేల రూపాయలవ్యయ మగు నని అంచనా వేయబడినది. శారదానదిలో అసాధారణ మగు వరదలు సంభవించెను. పార్వతీపురము డివిజనులో నేమి; నాగవళీ ఇఱ్ఱిగేషను ఏర్పాటుక్రింద నేమి, చాలనష్టము సంభవించెను. మొత్తముమీద డి. పి. డబ్ల్యు. శాఖవారికే అఱువదివేలరూపాయలు మరమ్మతు కగునని, ప్రభుత్వమువా రూహించుచున్నారు. పశ్చిమగోదావరిజిల్లాలోని భీమవరంతాలూకాలో ఏనమదుర్రుకాలువకట్ట తెగెను. జిల్లాలోని అఱుఇఱ్ఱిగేషను చెఱువుల కట్టలు తెగెను. విశాఖపట్టణము ఏజెన్సీలో వంతెనలు, రోడ్లు చెడిపోయెను. విశాఖపట్టణము మీదభూములలో రోడ్లకు గలిగిననష్టమును భర్తీచేయుటకు లక్షలకొలది ద్రవ్యము కావలె నని సూచింపబడెను. పశ్చిమగోదావరిలో వంతెనలకును రోడ్లకును చాల నష్టము గలిగెను. కాని, ప్రభుత్వమువా రీమూడు మండలములకును చేసినసహాయము చాలస్వల్పము. ఇరువదినాల్గుగంటలలో వఱదలువచ్చి నాశముచేసియుండుటచే, విశాఖపట్టణపు ఏజెన్సీలో ప్రభుత్వమువా రేమియు చేయజాలకపోయి రని, సమాధానము చెప్పబడినది. ప్రభుత్వమువారు ౧౯౩౦ సంవత్సరపు అక్టోబరునెలలో జరిగిన తుపానునుగూర్చి యిటులు ప్రకటించిరి:

“అక్టోబరునెల ౧౩, ౧౪ వ తేదీలలో చెలరేగిన తుపాను అపూర్వమయినది. మానవులస్మృతిలో ఏజెన్సీ భాగములందంతటను ఇటువంటితుపాను ఇదివఱకెన్నడు సంభవించియుండలేదు. విశాఖపట్టణము మీదభూములలోనితాలూకాలలోనున్న చెఱువులు సెప్టెంబరువర్షములవలన నదిగరకే నీటితో నిండియుండెను. వఱదలవలన వచ్చిన అధికమగు నీటిని భరించుటకు వీనికి శక్తి చాలకపోయెను. ప్రతిసంవత్సరము మరమ్మతు చేయుచున్నను గూడ పాలకొండతాలూకాలో ౭౫ ప్రభుత్వపు చెఱువులు నష్టము చెందియుండుటబట్టి వెల్లువవలె పాఱినీటి తాకుడుకు ఏచెఱువులును తాళలేవని విదితము గాగలదు. ఇంతియు కాక ఎస్టేటుతాలూకు చెఱువులు “పెక్కులు

అసంతృప్తికర మగుస్థితిలో నుండుటచే వఱదలబీభత్స మధిక మయ్యె ననుటకు సందియము లేదు. ఏతన్ప్రదేశ ములకు సంబంధించినంతవఱకు ఇట్టి అసాధారణవర్షపాత ముయొక్క ఫలితములను నివారించుటకు ప్రభుత్వము వారు చేయదగిన దేమియు గనుపించదు. అక్టోబరు ౧౩, ౧౪ వ తేదీల తుపాను చాల తీవ్రమయినను, అదృష్ట వశమున విశేషముగ గాలితో కూడుకొని యుండలేదు. తుపాను చల్లారినపిమ్మట వాతావరణము నిర్మలమయ్యెను. ఇండ్లను వాకిళ్లను కోల్పోయినప్రజలకు ఎక్కువ కష్ట ములు గలుగకుండ నింకవలసి వీ లయ్యెను. అదృష్టవశ మున అంటువ్యాధులుగూడ జనింపవయ్యెను."

ప్రభుత్వమువారు తెలిపిన పై వృత్తాంతమువలన ఆంధ్రదేశమునందు మూడుమండలముల కెంతటినష్టము గలిగెనో యూహించుట సులభసాధ్యము. ఆర్థికపరిస్థితి మరింత తీవ్రరూపము దాల్చుటకీవఱదలు తోడ్పడవనుట కేమయిన సందియ మున్నదా? ఆంధ్రుల దురవస్థ యింతటితో తీఱలేదు. పులిమీదపుట్ర యనునటుల కృష్ణ, పశ్చిమగోదావరి, తూర్పుగోదావరిమండలములలో ఈ సమయముననే భూమిపన్నులు పెంచబడెను. సెటిల్మెంటు ఆఫీసరుగారి రిపోర్టునందలి యూహలు నిరాధార మని రయితుస్థితిని స్వయముగ విచారించిన, మదరాసు శాసనసభవారిచే నియమింపబడిన ఆరోగ్య స్వామిసంఘమువారి రిపోర్టు సహేతుకముగ నిరూపించెను. మదరాసు శాసనసభవారు ఆరోగ్యస్వామి సంఘమువారి నివేదిక నామోదించి సెటిల్మెంటు ఆఫీసరుగారి రిపోర్టును నిరసించిరి. మాంటుఫర్డుసంస్కరణము లములులోనికి రాకపూర్వమే సెటిల్మెంటు రేట్లను నిర్ణయించుటకు శాసనబద్ధమగు నియమము లేర్పడవలయు ననియు శాసనసభకు వీనిపై నధికార మేర్పడవలయు ననియు జాయింటుకమిటీవారు తెలిపియుండిరి. కాని, మాంటుఫర్డు సంస్కరణము లంతరించి నూతనసంస్కరణములు చేకూరజేసినసమయమునగూడ, ఏశాస్త్రమునందును లాండు-రివిన్యూచట్టమునిర్మింపబడలేదు. ప్రాతనిరంకుశమార్గములు యథేచ్ఛగ కొనసాగింపబడుచున్నవి. లాండు-రివిన్యూచట్ట ములను నిర్మింపకున్నను, క్రొత్తసంస్కరణములు ఏర్పడు వర కయినను రీసెటిల్మెంటును మానివైచుట లాభకరముగాదా? ఈసంగతినే ఆంధ్ర దేశములోని రయితుసంఘములవారును, రయితు ప్రతినిధులును, నెత్తిని నోరుపెట్టుకొని ఉద్ఘోషించియుండిరి. శాసన సభవారిటుల తీర్మానించిగూడ నుండిరి. కాని వీరెల్లర మొఱలు అరణ్యరోదనము లయ్యెను. మీదుమిక్కిలి వీరి ఆందోళనము రాజకీయపరిస్థితులచే ప్రేరేపింపబడెనని అధికారులు తెలిపి, పలువురను కారాగృహముల పాల్జేసిరి. పన్నుల నిరాకరణము నిమిత్తము ఈ యాందోళనము లేవదీయబడెననియు, రయితులకు నిజమగునష్టము లెవ్వియు లేవనియు, స్థానికాధికారులు తెలుపసాగిరి. నిజము నిలుకడమీద తెలియునను సామెతవిధమున, మద్రాసు ప్రభుత్వమువారుగూడ నిట్టి సిద్ధాంతమును సమర్థింప జాలకపోయిరి. ౧౯౩౦-౩౧ పరిపాలనపురిపోర్టుకు పీఠికను వ్రాయుచు, దానియందు ప్రభుత్వమువారిటుల తెలిపిరి:

"సంవత్సరపు రెండవభాగమున, కృష్ణా, పశ్చిమ గోదావరి, తూర్పుగోదావరిమండలములలో, హెచ్చగు రిసెటిల్మెంటు లాండురివిన్యూరేట్లను ప్రవేశపెట్టగూడదను ఆందోళనము వృద్ధిగాంచెను. ఈయాందోళనము, కాంగ్రెసు పేరుతో జరుగకపోయినను, కొందఱు కాంగ్రెసు అతివాదులగు వ్యక్తులు, పన్నుల నిరాకరణము గూర్చి గర్హితమగు సూచనల గావించుచు వచ్చిరి. అయినను ఇది సక్రమాందోళనముగనే సాగెను. ప్రభుత్వమువారికి అనేకమగు అర్జీలు పంపబడెను. ప్రభుత్వోద్యోగులతో సంప్రతింపులు జరిగెను. రయితుసంఘములు పెక్కులు ఏర్పరుపబడెను. ఈమండలములలోని కార్మికుల ఆర్థిక దుస్స్థితివలన, పరిస్థితులు మరింతవిషమ మయ్యెను. ధాన్యపు పాతరలపై నాలుగుదోపుడులుగూడ జరిగెను."

పై వాక్యములబట్టి రెండువిషయములు స్థిర మగుచున్నవి. మూడుమండలములందును తీవ్రమగుఆర్థికదుస్థితి

గలదనువిషయ మొకటి స్థిరమగుచున్నది. రిసెటిల్మెంటు రేట్లను ప్రవేశపెట్టవలదను ఆందోళనము సక్రమపద్ధతులపై ననే సాగవని ప్రభుత్వమువా రంగీకరించిరి. ఇట్టిసమయమున, జనసామాన్యపు సక్రమాందోళనమును నిరాకరించుటవలన, ప్రజలలో నెంత నిరాశ పెరుగునో, ప్రభుత్వమువారిపట్ల విశ్వాస మెటులు దొలగునో, గుర్తించుట యవసరము. నూతనప్రభుత్వమున కీవిషయమును వదలిపెట్టినచో, ఎట్టినష్ట ముండెడిదిగాదు. ఆర్థికదుస్థితి సర్వత్ర ప్రబలియున్న ఈ సమయమునందే, భూములపన్నులను గూడ పెంచుటవలన రయితు లనుభవించెడి బాధలకు మితి యుండదు. మొత్తముమీద ప్రజోత్పత్తిసంవత్సరమునందు, వఱదలచేతను, హెచ్చుపన్నులచేతను ఆర్థికదుస్థితి ప్రవృద్ధి గాంచి, ఆంధ్రదేశప్రజలను మఱింత నిరాశాభూతుల గావించెను. మొదట సూచింపబడిన సంవత్సరఫలము చాలవఱకు మృగ్య మయ్యెను.

గాంధి-ఇర్విను ఒడంబడిక : అనంతరము

కడచినసంవత్సరము ప్రారంభమున భారతీయుల యాశలు వికాసముజూపెను. హైందవసమస్య అనుకూలముగ పరిష్కరింపబడు నను ఆశ సర్వత్ర వ్యాపించెను. ౧౯౩౧ సంవత్సరము, మార్చి ౫ వ తేదిని, ఢిల్లీలో గాంధి-ఇర్విను ఒడంబడిక జరిగెను. గాంధిమహాత్మునకును ఇర్విన్ప్రభువుగారికిని మధ్య ఒడంబడిక కుదిరెను. దీని ననుసరించి సత్యాగ్రహము విరమింపబడెను. కాంగ్రెసు ప్రతినిధులు రౌండుటేబిలుసమావేశములో పాల్గొనుట కవకాశ మీయబడెను. బ్రిటిషువస్తుబహిష్కారాంశము నిలిపివేయబడినను, విదేశవస్త్రబహిష్కారమును ఆర్థికముగ సాగించుటకు, ఢిల్లీ యొడంబడిక అంగీకారము సూపెను. దీనికిగాను అవలంబింపబడెడి శాంతమగు పికెటింగునకు అనుజ్ఞ యొసగబడెను. సత్యాగ్రహము నడచుటకై ప్రయోగింపబడిన ఆర్డినెన్సు లన్నియు రద్దుచేయబడెను. ప్రాసిక్యూషనులను రద్దుచేసి, సత్యాగ్రహనిర్బంధితులను విడిచిపెట్టుటకు ప్రభుత్వమువా రంగీకరించిరి. ఆర్డినెన్సు క్రింద ప్రభుత్వమువారిచే స్వాధీనపఱచికొనబడిన ఆస్తి తిరిగి ఇచ్చివైచుటకు ప్రభుత్వమువా రంగీకరించిరి. ప్రజోత్పత్తిసంవత్సరప్రారంభమునకు పూర్వము, కాంగ్రెసుకును ప్రభుత్వమువారికిని సంధికుదురుటచే, భావిదినము లను కూలముగ నుండు నని ఎల్ల రువ్విళ్లూరిరి. కాంగ్రెసులో కొందఱు దప్ప మిగిలినవా రెల్లరును ఢిల్లీయొడంబడికతో తృప్తిచెందిరి. నిర్బంధములవలన హిందూదేశమున శాంతి యను ఎడారిని కల్పించుట జరిగెను గాని, అభివృద్ధి కట్టి యవకాశము గలుగలేదని, ఇర్విన్ప్రభువుగారు గ్రహించి నిర్బంధవిధానమును విరమించి సమాధానపద్ధతి నవలంబించిరి. కాంగ్రెసుపక్షము లేకుండ సంస్కరణములను నిర్మించుట నిరుపయోగమని ప్రభుత్వమువా రప్పుడు గ్రహించినటులు ఇటీవల సర్ జార్జిరెయినీగారు భారత శాసనసభలో నొప్పుకొనియుండిరి. అట్టి సత్యమును వెనుక గ్రహించిన ప్రభుత్వసభ్యులు ఇప్పుడు గూడ ఆసత్యమును మఱవకుండినచో ప్రస్తుతవిషమస్థితి జనించెడిది గాదు. దురదృష్టవశమున, ప్రాతపాఠములను ప్రస్తుత ప్రభుత్వమువారుమఱచి కాంగ్రెసునాయకులను చెఱసాలయందుంచి సంస్కరణవిధానమును నిర్మింప యత్నించుట, వ్యర్థప్రయత్న మగుచున్న దనుటకు సందియము లేదు. ఇట్టిప్రయత్నములు పూర్వమెట్లు నిరుపయోగ మయ్యెనో ఇప్పుడును అటులే నిరుపయోగములుగాకమానవు. కాంగ్రెసుపక్షమువారిని కారాగృహమునందే వదలిపెట్టునచో, భద్రమేముండు నని రీసిగారు ప్రశ్నించుచున్నారు. కాని, వీరినయినను శాశ్వతముగ కారాగృహములలో నుంచుటకు సాధ్యపడదని తెలుపనక్కరలేదు. నేడుగాకున్న రేపైనను వారిని విడిచివేయక తప్పదు. నిర్బంధములు, బలప్రయోగమును సాధనములు మాత్రమేగాని, లక్ష్యములు గావని విల్లింగుడను ప్రభువుగా రిటీవల తమప్రసంగములో దెలిపియుండిరి. అటు లగుచో, రీసిగా రయినను, వీనిని లక్ష్యములని భావింపగలరా? భావింపనిచో, ఇంకను ఆలసించుటకన్న దేశనాయకుల నిర్బంధవిముక్తుల గావించి, వారితో సమాధానపడుటకన్నను అనుకూల మార్గము లేకుండదు. కాలము గడచినకొలదిని, సమా

ధానావకాశము తొలగునుగాని, సమీపింపనేరదు. కాంగ్రెసు నాయకులను కారాగృహములో నుంచి సంస్కారణములను నిర్మించినను, వాని నామోదించువా రుండ రని తెలిసినవిషయమే. అందుచే, ఈకార్యమును సమయము మించినపుడు గావించుటకంటె వెంటనే కావించి, నూతనదృక్పథము నవలంబించుట శ్రేయస్కర మగును. ప్రజోత్పత్తిసంవత్సరము ప్రారంభమయినపిమ్మట, కరాచీ కాంగ్రెసు జరిగెను. గాంధిమహాత్ముడు కొంతవఱకు లొంగిపోయె నని భావించినయువకులు గలరు. అందుచే కరాచీ కాంగ్రెసులో నిట్టివారి ప్రాతికూల్యము నెదుర్కొని, వారిని సమ్మతింపజేయుటకు, గాంధిమహాత్ముడు పడినశ్రమ వర్ణనాతీతము. దీనినిబట్టియే సమాధానమునకై ఎంతటిత్యాగములనయినను గావించుటకు మహాత్ముడెంత సంసిద్ధుడుగ నున్నాడో గ్రహింప వీలగును. కరాచీ కాంగ్రెసుమహాసభ ఢిల్లీ ఒడంబడికను ఆమోదించిన పిమ్మట, కాంగ్రెసుసంఘము గాంధిమహాత్ముని కాంగ్రెసున కేకైకప్రతినిధిగ నియమించియుండెను. కాని మహాత్ముడు ఇంగ్లండునకు బయలుదేఱులోపలనే, ఢిల్లీ ఒడంబడిక వివిధ రాష్ట్రములలో అధికారులచే భంగపఱుపబడజొచ్చెను. మహాత్ముడు లండనున కట్టిస్థితిలో వెడలుట గౌరవమా కాదా యనికూడ సందియము ఏర్పడెను. పరిస్థితులు చక్కబడనిచో, మహాత్ముడు లండనునకు బోగూడదని, కాంగ్రెసుసంఘము నిర్ణయించెను. అయినను మహాత్ము డోరిమిని కోల్పోవక క్రిందియధికారులతో మొదలు రాజప్రతినిధిగారితోగూడ సంప్రతించి, ఇకముందయినను ఢిల్లీ ఒడంబడికకు భంగము కలిగింపబడ దనువాగ్దానమును బడసి, పయన మయ్యెను. గాంధి-విల్లింగుడను ఒడంబడిక, మహాత్మునికి ప్రయాణావకాశ మిచ్చెను. మహాత్ముడు ఎట్టకేలకు లండనునకు పయనమయ్యెను. దేశపరిస్థితు లెటులున్నను, బ్రిటీషుపాలకులకు తోడ్పడి, హైందవసమస్యా పరిష్కారము గావించుకొన వీలగు నని, మహాత్ముడెంచెను. మహాత్ముడు వెడలినపిమ్మట, హిందూదేశము నందు అధికారుల పూర్వవైఖరి మరల పైకి వచ్చెను. మహాత్ముడు హిందూదేశమున లేనిసమయమున వారు గావించిన ఆరోపణలకు ప్రభుత్వమువారు ప్రత్యుత్తరమును ప్రకటించిరి. దీనికి జవాబిచ్చుటకు మహాత్మునికి అవకాశము లేకపోయెను. అతడు లండనులో నున్నపుడు, కాంగ్రెసు ఆశయములను రౌండుటేబిలుసమావేశములోను వెలుపలనుగూడ బ్రిటీషువారిదృష్టికి దెచ్చుటకు యావచ్ఛక్తిని వినియోగించెను. రౌండుటేబిలు సమావేశములో మహాత్ము డొసగిన యుపన్యాసముల బోలు నుపన్యాసములను పార్లమెంటుసభలో గూడ ఎవరును నింతవరకు జేసియుండ రని యూహింపబడెను. బ్రిటీషురిపోర్టరు లీప్రసంగములను పూర్తిగ గైకొని ప్రచురించుచుండిరి. పాలకు లెటులభిప్రాయపడినను, హైందవ స్వరాజ్యోద్యమము న్యాయమయిన దనునభిప్రాయమును, బ్రిటీషుప్రజలలో మహాత్ముడు వ్యాపింపజేయగలిగెను. రౌండుటేబిలుసమావేశములో మహాత్ముని కాశాభంగము కలిగినను, వారు సహకారమును విడనాడుటకు తలపెట్టలేదు. రౌండుటేబిలుకమిటీలద్వారా, రక్షణలును మినహాయింపులును ఢిల్లీ ఒడంబడికలో సూచింపబడినవిధమున, హిందూదేశక్షేమమున కనుకూలించునవిగ నుండునట్లు, తాము ప్రయత్నింప వీలగునని, మహాత్ముడు భావించెను. లండనునుండి బయలుదేఱునసమయమున మహాత్ముడు ఇండియామంత్రిగారితోను, ఇతరప్రముఖులతోను సంప్రతించి, అనుకూలమగువాగ్దానముల బడసియుండెను. మహాత్ముడు ఇంగ్లండును వీడునపుడు, సహకారమును గాఢముగ నభిలషించె నని, వారితో సంప్రతించిన పలువురు ప్రముఖులు తెలిపియుండిరి. త్రోవలో ఇటలీప్రతినిధి యొకరు వీరితో సంప్రతింపగ, మహాత్ముడు సత్యాగ్రహమును వెంటనే ప్రారంభించెద నని, చెప్పినమాట యసత్యమనియు, ఇది కట్టుకల్పన యనియు, మహాత్ముడు తెలుపుటయకాక, వారితో నాసమయమున నుండినపాశ్చాత్యప్రముఖు లీవిషయమును బలపఱచియుండిరి. ఇంతియగాక, మహాత్మునకు వంగదేశమునకు వెడలి, అక్కడి పరిస్థితులను స్వయముగ పరిశీలించుటకు హోరుగారు అవకాశము నొసగ వాగ్దా

నము జేసిరనికూడ తెలుపబడెను. హోరుగారీవిషయము తమకు జ్ఞాపకములేదని, ఎంతచెప్పినను, పండిత మదన మోహన మాళవ్యాగారు, ఈసంగతిని బలపఱచి, మహాత్మునకును హోరుగారికిని మధ్యజరిగిన ఉత్తరప్రత్యుత్తరములను ప్రచురించియుండిరి. మహాత్ముడు ఇంగ్లండు నుండి బయలుదేఱుచుండగ, రాయటరుప్రతినిధితో నిటులు పలికియుండెను.

"హిందూదేశమునకు మరలివచ్చుటకు నాకు సంతోషముగ నున్నది. కాని ఇంగ్లండును వీడుటకు కష్టముగ నున్నది. ఇది నాసుఖమయిన స్థితి."

పైవాక్యములనుచ్చరించినమహాత్మునకు ఇంగ్లండుపై నెట్టిప్రేమ గలదో దీనినిబట్టి గ్రహింపవచ్చును. పిల్సనా అను నౌకపైనుండి యంగు ఇండియా పత్రికకు డిసెంబరు 23 వ తేదిని వ్రాయుచు, తాము తొందరపడి యెట్టినిర్ణయమునకు రామని, గాంధిమహాత్ముడు సూచించియుండెను. సర్ సామ్యుయల్ హోరుగారి నిష్కాపట్యమును, మహాత్ముడు మెచ్చుకొనెను. సమాధానమార్గము కుదురునేమో కనుగొనుటకు యావచ్ఛక్తిని వినియోగించెదమని, మహాత్ముడు సముద్రముపైనుండి వ్రాసెను. దీనినిబట్టి మహాత్ముని సద్భావమును గుర్తెరుంగ వీలగును. కాని హిందూదేశమునకు రాగానే, ఆర్డినెన్సులును, కాంగ్రెసుప్రముఖుల నిర్బంధములును తమ్ము నెదుర్కొనునని వారుకలనయిన నూహించియుండలేదు. పండిత జవహార్లాల్ నెహ్రూ, షెర్వాణీ, అబ్దుల్ గఫూరుఖానుగార్లు ప్రవాసమంపబడిరనియు, సరిహద్దుప్రాంతములో కాల్పులు జరిగెననియు తెలియగనే, గాంధిమహాత్ముడు విభ్రాంతి జెందెను. వెంటనే మహాత్ముడీక్రిందితంతివార్తను రాజప్రతినిధిగారి కంపిరి.

"హిందూదేశమున నోడ దిగగనే, బెంగాలు ఆర్డినెన్సుకు తోడుగ సరిహద్దు ఆర్డినెన్సును, సంయుక్తరాష్ట్రముల ఆర్డినెన్సును, సరిహద్దురాష్ట్రమున కాల్పులును, ప్రియమిత్రుల అరెస్టులును సంఘటించునని తలచుటకు నేను సంసిద్ధుడను గా నయితిని. ఇట్టిసందర్భములబట్టి మన యిరువురమధ్య స్నేహసంబంధము అంతరించెనని నేను తలంపవలయునా, లేక కాంగ్రెసుకు సలహా నిచ్చుటయందు నేను అవలంబింపవలసిన మార్గమునుగూర్చి మీయొద్దనుండి ఏమయిన సహాయము లభించునా?"

పైలేఖబట్టి, నిర్బంధములకు పిమ్మటగూడ మహాత్ముడు రాజప్రతినిధిగారిసహకారమును వాంఛించెనని, స్పష్టమగుచున్నది. రాజప్రతినిధిగారీతంతివార్తకు జవాబిచ్చుచు గాంధిమహాత్ముడు ఇండియాలో చాలకాలము లేకుండుటచే వారికిక్కడిపరిస్థితులు తెలియవనియు, కాంగ్రెసుసంచలనమునందు మహాత్మునికి ప్రత్యక్షముగ జోక్యములేదని తాము నమ్ముచున్నామనియు, అయినను బ్రిటీషుప్రభుత్వమువారి అంగీకారముతో ఇండియాప్రభుత్వమువారు పైకొనిన చర్యలగూర్చి మహాత్మునితో సంప్రతించుటకు తాము అంగీకరింపమనియు స్పష్టపరచిరి. రాజప్రతినిధిగారి జవాబు ఎంత విరుద్ధముగ నున్నదో తెలుపనక్కఱలేదు. ఏలన, గాంధిమహాత్ముడు కాంగ్రెసు సంచలనమునకు బాధ్యుడు గాడని, రాజప్రతినిధిగారే అంగీకరించిరి. మహాత్ముడు హిందూదేశములో లేనపుడు జరిగినపనులకుగాను నిర్బంధములు ప్రయోగింపబడెనని, రాజప్రతినిధిగారు చెప్పిరి. రాజప్రతినిధిగారును, ఇండియామంత్రిగారును, నూహించినవిధమున గాంధిమహాత్ముడు కాంగ్రెసుసంఘసభ్యులచే మోసగింపబడినచో, వారి అపోహలను తీర్చుటకు మహాత్మునితో సంప్రతించి వారికి సత్యమును తెలుపుటకన్నను ఫలప్రదమగు మార్గము వేఱుండజాలదు. అట్టియవకాశము లభించినందుకు రాజప్రతినిధిగారు సంతసించి దానిని చేపట్టియుండవలసినది. తమ యనుచరులు దోస మొనర్చిరని మహాత్ముడు కనుగొనునెడల, వారిచర్యలను సమర్థించుటకు మహాత్ముడు పూనుకొనడనియు, ఎట్టి విషమపరిస్థితులలో నయినను సత్యమును విడనాడుటకు మహాత్ముడు వెను

దీయుడనియు లోక మెఱింగిన సంగతియే. ఇర్విన్ప్రభువుగారు, మహాత్మునిసత్య ప్రియత్వమును పెక్కుపర్యాయములు లుగ్గడించియుండిరి. సుప్రసిద్ధవ్యాసకర్తలగు విల్ఫ్రెడ్డు వెల్లక్కుగారు ఇటీవల మాంచెష్టరు గార్డియను పత్రికకు వ్రాయుచు ఈయుగమున మహాత్మునికన్నను సత్యమార్గానుసరు లింకొకరు లేరని, చాటియుండిరి. ఇట్టిసందర్భములలో మహాత్మునితో సంప్రతించి, నిర్బంధావశ్యకతను వారికి రాజప్రతినిధిగారు తెలిపియున్నచో ఎంతయో మేలు జరిగెడిది. ఈవిషయమున రాజప్రతినిధిగారు చాలపొరబాటొనర్చి రని, సర్ పి. యస్. శివస్వామిఅయ్యరు, సర్ సప్రూ బోలు అత్యంతమితవాదనాయకులుగూడ చాటియుండిరి. మహాత్మునితో సంప్రతింప కుండుటకు రాజప్రతినిధిగారు దెలిపిన కారణములు నిస్సారములు. ఇట్టిపొరబాటువలన, హిందూదేశమునకు తీఱనివిషాదస్థితి దాపరించె నని, ఇకనయినను రాజప్రతినిధిగారు గ్రహించుట శ్రేయస్కర మగును. స్థలాంతరమున ముద్రింపబడిన గాంధీ రాజప్రతినిధిగార్ల ఉత్తరప్రత్యుత్తరముల గాంచినవా రెవ్వ రయినను, మహాత్మునిసద్భావమును రాజప్రతినిధిగారు తగినరీతిని గ్రహింపక, ఇండియా ఇంగ్లండులసంబంధమునకు ప్రబలనష్టము గలిగించి రని, గ్రహింపగలరు. రాజప్రతినిధిగారికి గాంధిమహాత్ముడు పిమ్మట పంపిన తంతివార్త, వారిమనమునందు గలిగిన విషాదమును సూచించుచున్నది. రాజప్రతినిధిగారు స్నేహముతో జేసిన సూచనను నిరాకరించినందులకు గాంధిమహాత్ముడు మిగుల చింతించెను. భారతదేశమునకు ప్రాణప్రద మయిన విషయముగూర్చి తమతో సంప్రతించుటకయినను రాజప్రతినిధిగారు నిరాకరించియుండుట, విరుద్ధ మని మహాత్ము డెంచెను. ప్రజాభిప్రాయమును గ్రహించుటకు విల్లింగుడన్ప్రభువుగారు అసలే పూనుకొనకుండుట దురదృష్టమని మహాత్ముడు భావించెను. ఇప్పుడైనను రాజప్రతినిధిగారు తమనిశ్చయమును మార్చుకొని, తమయెడ స్నేహితునివలె ప్రవర్తింపవలయు నని, మహాత్ముడు కోరెను. కాని మహాత్మునికోర్కెను పాటింప వీలు లేదని, రాజప్రతినిధిగారు జవాబిచ్చిరి. మహాత్ముడు హిందూదేశమునకు వచ్చునప్పటికే నిర్బంధవ్యూహము పూర్తియయ్యెను. సహకారమువిషయమున మహాత్ముడు నిస్సహాయు డయ్యెను. దీనిఫలితము, మహాత్మునినిర్బంధము. ఇట్టినిర్బంధకాలములో రౌండుటేబిలుకమిటీలు గావించువిచారణలవలన నెట్టిప్రయోజనము గలుగ దని తేలెను. మహాత్ముని నిర్బంధమున నుంచి, సంస్కరణముల నిర్మాణమును పూర్తిజేయవలయునను కోర్కె, గలదని బెంథాలుగారి రహస్యలేఖ తెలుపకయే తెలుపుచున్నది. ఇట్టివ్యూహము ప్రస్తుతసందర్భము లనుగుణముగ నుండుటచే, మహాత్మునినిర్బంధము కాకతాళీయము గాదని తెలంపవలసివచ్చును. ఇప్పటికి దెలిసినసందర్భములబట్టి ప్రస్తుతస్థితికి మహాత్ముడేమాత్రము బాధ్యుడుగాడని, వెల్లడి యగుచున్నది. ఇంతియకాక స్వేచ్ఛగ నున్న మహాత్మునికన్నను, కారాగృహమున నుండుమహాత్ముడు ఎక్కువ ఉపద్రవకరుడనుసత్యము, అనుదినము వెల్లడియగుచున్నది. భావికర్తవ్యమును ప్రభుత్వమువా రెట్లు నిర్ణయించెదరో తెలియదు గాని, ప్రస్తుతసమయమున అత్యంతసహకారవాదులు దెలిపెడి హితవుగూడ వీరికి రుచించుట లేదనియు, నిర్బంధవిధానమును వీరు పూర్తిగ సాగింప నిశ్చయించిరనియు, విదిత మగుచున్నది. కాని, అంగీరససంవత్సరమునందయినను, పాలకులకు వివేకముదయించి, సమాధానమార్గమును వారు చేపట్టునటుల పరమేశ్వరుడు అనుగ్రహించుగాక యని, ఇండియా ఇంగ్లండుల సఖ్యము కోరువారందరును వేడుచుందురు.

*　　*　　*　　*

నూతనసంవత్సరము

నూతనసంవత్సరము శుభదాయక మగునా, లేక అనిష్టహేతు వగునా యని వితర్కించుట ప్రజలకు పరిపాటి యయినది. కాని, శుభాశుభములుగాని, లాభనష్టములుగాని, మానవులవైఖరి ననుసరించి యుండును. నిజ మాలోచించిన, మానవుడు ఫలాపేక్షలేక కర్మజేయుట

కర్తృడేకాని, ఫలమును నిర్ణయించుట కర్తృడుగాడు. శ్రీ కృష్ణభగవాను డీసంగతినే అర్జునున కిటులు బోధించెను:

శ్లో॥ కర్మణ్యే వాధికారస్తే మా ఫలేషు కదాచన।
మాకర్మఫలహేతుర్భూ మాతేసంగో స్త్వకర్మణి॥

మానవుల కధికారము కర్మల నొనరించుటయందే కలదు కాని ఫలమునందు ఎట్టి అధికారమును లేదు. అందుచే ఫలము నాసింపక కర్మల గావించువో, కర్మల జేయని వానికివలె బంధన మేర్పడజాలదు. ఆకారణముచే సత్యమని నమ్మినధర్మమును భారతీయు లాచరించుటయే యుత్తమము. గెలుపుగాని ఓటమిగాని, పాటింపబడదగిన విషయము గాదు. ఏలన,

శ్లో. హతోవా ప్రాప్స్యసే స్వర్గం
జిత్వావా భోక్ష్యసే మహీమ్,
తస్మా దుత్తిష్ఠకౌన్తేయ
యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః.

అని శ్రీ కృష్ణభగవానుడు అర్జునున కిచ్చినసందేశమే, సత్కార్మ లాచరించువా రెల్లరకును వర్తించును. స్వారాజ్యసంపాదనకై ఎందరో కారాగృహములకు జనిరి. ఎందరో అపూర్వత్యాగముల నొనర్చిరి. వీరికర్మయొక్క ఫలితము నిప్పుడు గ్రహింపవీలు లేకపోయినను, స్వార్థరహితమగు సేవ స్వాతంత్ర్యసిద్ధికి బునాదుల వైచుచున్నదనుటకు సందియము లేదు. అందుచే ప్రజోత్పత్తిసంవత్సరమునందువలె అంగీరససంవత్సరమునందుగూడ స్వారాజ్యము లభింపనిచో, నిరాశజెంద నవసర ముండదు. దేశసేవకై త్యాగమొనర్చుచున్నవారి త్యాగము నేడుగాకున్న రేపయినను ఫలింపకమానదు. సంవత్సరాది నాడు తీపి, పులుసు, చేదునుగలిపి ఆంధ్రు లారగింతురు. ఇటులనే సంవత్సరమందంతటను శుభాశుభఫలములు మిళితము గాంచును. కొన్నిప్రియములును అప్రియములునుగూడ జేరి జీవితమును ప్రేరేపించును. కాని ప్రియము లభించినపుడు ఉప్పొంగుటయు, అప్రియము వాటిల్లినపుడు విషాదభరితులగుటయు, ధీరులలక్షణము గాజాలదు. హిందూతత్త్వమంతయు ఇట్టిద్వంద్వభావమునకు విరుద్ధముగ నున్నది. ఈకారణముచే అంగీరససంవత్సరమునందు, ఎట్టిఫలము చేకూరినను ఆంధ్రులు అప్రమత్తులై తమధర్మమును నిర్వహించెదరుగాక యని, పరమేశ్వరుని ప్రార్థించెదము.

* * * *

ఆంధ్రదేశపరిణామము

ప్రజోత్పత్తినామ సంవత్సరమునందు ఆంధ్రమహాజనులు దేశశ్రేయముకొఱకు స్వలాభమును గూడ పాటింపక అప్రమత్తులై త్యాగముల సలిపిరి. అందువలన ఆంధ్రరాష్ట్రాందోళనము విశేషముగ వ్యాప్తి గాంచలేదు. కాని రౌండుటేబిలు సమావేశము జరుగనున్న సమయమున ప్రత్యేకాంధ్రమహాసభ చెన్నపురిలో గూడి, రౌండుటేబిలుసమావేశమునకు వెడలిన ఆంధ్రప్రతినిధులకు రాష్ట్రపుకోరికను తెలుపవలయునని సందేశ మంపియుండెను. ఆంధ్రప్రతినిధులగు బొబ్బిలిరాజు, వరహాగిరి జోగయ్యపంతులు, దివాన్ బహదూర్ మోచర్ల రామచంద్రరావుపంతులుగార్లు మున్నగు ఆంధ్రప్రముఖులు రౌండుటేబిలు సమావేశసభ్యులకు ఆంధ్రరాష్ట్రవాంఛను తెలుపుటయ కాక, ఇండియామంత్రిగారికి గూడ దీనిని నివేదించియుండిరి. ఉత్కళరాష్ట్రవిచారణ జరుగుచున్న యీ సమయమున, ఆంధ్రరాష్ట్రవిచారణగూడ జరిగిన మేలుగనుండెడిది. అటులు జరుగకుండుటచే, ఉత్కళరాష్ట్రపు సరిహద్దులను నిర్ణయించుటకు చాల చిక్కులేర్పడుచున్నవి. స్టేటుకౌన్సిలుసభలో ది॥ బ॥ నారాయణస్వామిచెట్టిగారు దెచ్చిన ఆంధ్రరాష్ట్ర తీర్మానమునకు ఇండియా ప్రభుత్వసభ్యు డిచ్చిన ప్రత్యుత్తరము మిగుల నిరుత్సాహముగలిగింపకమానదు. కాని, ఆంధ్రులు నిరుత్సాహులుగా నక్కఱలేదు. ఆంధ్రులకోరికను అధికారవర్గమువారు సఫలపఱుపకపోయినను, స్వారాజ్యము లభింపగనే, భాషల బట్టి నూతనరాష్ట్రములు తప్పక నిర్మింపబడును. ఆసమయమున ఆంధ్రరాష్ట్రమును నిర్మింపకతీఱనిస్థితి సంభవింపగలదు. కాంగ్రెసుమహాసభయు, సర్వపక్షమహాసభయు,

ఆంధ్రరాష్ట్రనిర్మాణము నామోదించి యున్నవి. అందుచే ప్రజాభిలాషలు నెఱవేఱినపుడు, ఆంధ్రుల ప్రియ మగు కోర్కెగూడ నెఱవేఱకమానదు. ఆంధ్రరాష్ట్రము లభించినపిమ్మటగాని, ఆంధ్రులసర్వతోముఖాభివృద్ధి త్వరితముగ, సాగునని తోపదు. వివిధజీవితశాఖలలో ఆంధ్రులకు దగిన ప్రోత్సాహము కలుగుటలేదు. అయినను ఆంధ్రులు ముందునకు వచ్చుచున్నారని గ్రహింపవచ్చును. ప్రొఫెసరు రాధాకృష్ణునువంటి తత్త్వవేత్తలు ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమున కధిపతులుగ నుండుటచే, వీరినాయకత్వమున ఆంధ్రదేశమునందు సరియగు విద్యావిధానము వ్యాపించునని తలంపవచ్చును. ఆధునికసమయమున సుప్రసిద్ధులగు ఆంధ్రకవిపుంగవు లింకను బయలుదేఱకపోయినను, రవీంద్రనాథునిబోలువారు ఆంధ్రదేశమునం దుదయింపకపోయినను, ఆంధ్రులు కేవలశబ్దాలంకారములతో నే తృప్తి జెందక, భావమునకు ప్రాముఖ్య మీయవలయు ననుతలంపు వ్యాపించియుండుట శుభచిహ్నము. ఇట్టియభిప్రాయము గలవారిలో తమ భావాతిశయమువలన లోకమును భ్రమింపజేయగలవారు బయలుదేరకపోయినను, త్వరలో నట్టివా రుద్భవింతు రనునాశ కెపను గలుగుచున్నది. అందుచే కవిత్వముగూర్చి ఆంధ్రుల కొందరలో గలిగిన భావపరివర్తనము నూరక నిరసించుటకన్నను, అట్టివారికి తగినప్రోత్సాహ మొసగి, వారియందు గల గుణాతిశయమును పైకిదెచ్చుట, ఆంధ్రమహాజనుల ధర్మమగును. సంగీతవిద్యయందు ఆంధ్రులు వెనుకబడి యున్నారను ప్రతీతి నానాటికి దొలగుచున్నది. దాక్షిణాత్యులతో పోటీసలిపి, వారినిమించగలవారుగూడ బయలుదేఱుచుండ, ఆంధ్రుల సొమ్మగు కర్ణాటకగానము, మరల ఆంధ్రులను వరించునని నమ్ముట కవకాశము గలదు. ఇక నాటకములవిషయమున, తగిన కళాపోషకులు లేనికతన, కట్టుదిట్టములు లేనినాటకముల నాడుచు, ప్రజలప్రశంస కవి యంతగ పాత్రము గాకున్నను, అభినయప్రావీణ్యము నం దేమి, పాత్రధారణసామర్థ్యమునం దేమి, ఇతరప్రాంతములకు దీసిపోనినటులు ఆంధ్రదేశములో గలరనియు, వారికి ల

తగినసహాయము లభించుచో, వారినైపుణ్యము పైకి రాగలదనియు, ఎంచవచ్చును. ఆధునిక చిత్రకళావిషయములో వంగదేశమువలె ఆంధ్రదేశమును ప్రత్యేకప్రావీణ్యము జూపియుండెను. కాని దీనికిని తగురీతి ప్రోత్సాహము లేనందుచే, కళానిపుణులు కృశించుచున్నారు. ఢిల్లీలో జరిగిన అఖిలభారతటెన్నిసుసంవేశములలో ఆంధ్రులు సింగిల్సు ఆటలోను, డబుల్సు ఆటలోను, ఉత్తీర్ణులయి, మద్రాసు రాజధాని కంతకును, గౌరవమును సంపాదించిరి. ప్రధానపట్టణ మగు చెన్నపురిలోగూడ టెన్నిసులందు ఆంధ్రుల ప్రావీణ్యము గుర్తింపబడు చున్నది. ఆంధ్రోద్యమము చురుకుగ బనిచేయు నెడల ఆంధ్రుల సర్వతోముఖాభివృద్ధి సుసాధ్యమగును. కాని దేశదృష్టి ఇతరసంచలనములలో నిమగ్నమై యుండుటచే, ఆంధ్రులదృష్టిగూడ యావద్భారత వ్యవహారములలో విశేషముగ లగ్నమై యున్నది. అయినను హైందవప్రతిభ ప్రపంచదృష్టి నాకర్షించునపుడు ఆంధ్రు లిందులకు శక్తివంచనలేక తోడ్పడి, యశముగాంచగల రనునమ్మకము గలుగుచున్నది. గాంధిమహాత్ముడు ఆంధ్రులసామర్థ్యమును గ్రహించి దాని నిదివఱ కుగ్గడించి యుండెను. ఆంధ్రులతో కలసి మెలసి మెలగెడి యితరరాష్ట్రములవారును, ఆంధ్రులు దేశాభ్యుదయమునకు తోడ్పడుచున్న విధమును గుర్తించుచున్నారు.

పాలకులకు మనవి

సంవత్సరాదిసంచికపీఠికను ముగింపక పూర్వము పాలకుల కొకమనవి గావింపవలసియున్నది. నిర్బంధప్రయోగమువలన పాలకులకోర్కె లీడేరునని, వారు తలంచుచో, ఇంతకన్నను పొరపాటు వేఱుండదు. కాంగ్రెసునుండి ప్రజలమనములను మరలించుటకు నిర్బంధవిధానము తోడ్పడలే దని, మితవాదులు గూడ దెలుపుచున్నారు. ప్రజలలో నిరాశ గలిగించుటకును, ప్రభుత్వమువారియెడల అవిశ్వాసమును గలిగించుటకును మాత్రమే నిర్బంధవిధానము తోడ్పడుచున్నది. నిర్బంధమును వసనూ్నత్రిగనామోదించువా రేపటమువారిలోను

గనుపింపదు. ప్రబలబాహ్యాసంచలనము నరికట్టవీలయినను, వారిమనములను ప్రేరేపించుభావములను ఏ ఆర్డినెన్సులును అణచివేయజాలవు. ఇంతవఱకు ౧౯౩౨ వ సంవత్సరమునందు ఎనిమిది ఆర్డినెన్సులు ప్రయోగింపబడెను. ఇంకను ఎన్ని ప్రయోగింపబడనున్నవో తెలియదు. ప్రజలలో పెరిగిన అశాంతి నివి పెరుగజేయుచున్నవిగాని, తొలగించుటలేదని, దేశస్థితిని జాగరూకతతో కనిపెట్టుచున్నవారు దెలుపుచున్నారు. లాఠీప్రయోగాదిబలప్రయోగమును కన్నులార గాంచు ప్రజలకు బలప్రయోగముపట్ల మఱింత ఏవగింపు గలుగుటచే, అశాంతి వ్యాపించుచున్నది. ప్రజలమనములలో పెరిగిన విముఖతను దొలగింపవలయు ననిన, పాలకులు సమాధానమార్గము నవలంబించి, నిర్బంధములను పూర్తిగ విడనాడవలయును. 47-వ కాంగ్రెసుమహాసభ ఏప్రిల్ 24 తేదిన ఢిల్లిలో పండిత మదనమోహన మాళవ్యాగారి యధ్యక్షతక్రింద జరుగనున్నది. దీనిని ప్రభుత్వమువారు జరుగనిచ్చుచో, కాంగ్రెసుప్రముఖులను నిర్బంధవిముక్తులగావించి, ఆర్డినెన్సులను రద్దుజేయుట కింతకన్నను అనుకూలసమయము లభింపజాలదు. ఇర్విన్‌ప్రభువుగారివలె విల్లింగుడన్‌ప్రభువుగారును బలప్రయోగము నిరుపయోగమనిత్వరలో గ్రహించి, అంగీరససంవత్సరమున నిర్బంధవిధానమునువిడనాడి, ప్రజలలో బెరిగిన అశాంతిని బోద్రోలుట అత్యవసర మని విన్నవించెదము.

ఉగాదిసంచిక

కడచిన ఉగాదిసంచికను ప్రచురించుసమయమున, నిర్బంధమున నున్న ఆంధ్రపత్రికాధిపతు లగు కాశీనాధుని నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు,విడుదలనై సంచికను స్వయముగ నిర్వహించి, పూర్తిజేసిరి. ఈపర్యాయము అట్టిభాగ్యము లభింపదయ్యెను. వారింకను కారాగృహమునందు నిర్బంధితులైయున్నారు. అయినను ఆంధ్రాభ్యుదయము, వారి మనము నెల్లపుడును ప్రేరేపించుచుండు ననుటకు సందియము లేదు. వారు సంచికప్రచురణసమయమున స్వేచ్ఛను కోల్పోయియుండుటయు, ఆర్డినెన్సులవలన వ్యాసప్రకటనమునకేకాక,ఛాయాపటప్రకటనమునకుగూడ తీఱని నిరోధము లేర్పడియుండుటచేతను సంచికానిర్వహణము ఈపర్యాయము మిగుల కష్టసాధ్యమయినది. అయినను దీనిని సకాలమునకు ప్రచురించుటకు తోడ్పడిన వ్యాసకర్తలకును, ఛాయాపటములను పంపిన మహాశయులకును, కృతజ్ఞతాపూర్వకవందనముల నిందుమూలమున దెలుపుచున్నారము. సంచికలో ముద్రింపబడిన త్రివర్ణచిత్రముల గాంచిన, ఆంధ్రచిత్రకారుల నైపుణ్యమును గ్రహింప వీలగును. ఆంధ్రచిత్రకారుల నైపుణ్యము నానాటికి విస్తరించుచు, ఆంధ్రుల కమితోత్సాహము గలిగించుచున్నది. ప్రతాపరుద్రుని నాటకమును శ్రీ। శ్రీ। మహోపాధ్యాయ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు రచించి,ప్రతాపరుద్రుని మంత్రి యుగంధరుని ఆంధ్రులెన్నటికిని మఱచుటకు వీలులేకుండ అద్భుతరీతిని చిత్రించిరి. అట్టి ప్రతాపరుద్ర మహారాజును బందీగ గొంపోవుచున్న చిత్రమును,సుసర్ల వేంకటరామయ్యగారు కడునిపుణతతో రచించి, ప్రతాపరుద్రుని జీవితములోని ప్రధానఘట్టమును దిక్ప్రదర్శనము గావించిరి. ఉగాదిగూర్చి సెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగారు రచించిన పద్యములు ఉగాదిపండుగకు ముందు ఆంధ్రులలో నుండు పూర్ణోత్సాహమును స్ఫురింపజేయుచున్నవి. ఉగాదిగూర్చి పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్యగారు వ్రాసినవ్యాసము వచనములో నున్నను, సరసపద్యకావ్యమువలె రసమును గ్రుమ్మరించుచున్నది. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమునకుసంవత్సరమునకు లక్షరూపాయలవార్షికమూల్యము నొసగిన జయపురం మహారాజాగారిత్రివర్ణచిత్రము, ఆంధ్రుల గౌరవమున కెప్పుడు పాత్రమగుచునే యుండును. వారి వైదుష్యమునకు వారి భూరిదానమంతయు వన్నెబెట్టుచున్నది. సంచికయందుగల పద్యవ్యాసములు శయ్యాగాంభీర్యమును, భావాతిశయమును జూపుచున్నవి. సంచికయందు భాషలో వేర్వేఱు భాగములకు సంబంధించిన వ్యాసములు గలవు. సారస్వత సంబంధమగు వ్యాసము లీ సంచికయందు ప్రాముఖ్యము నధికముగ బడయుటకు

కారణములు చదువరులకు తెలిసినవే కాన, వాని నిట ప్రత్యేకముగ వివరింప బనిలేదు. ప్రస్తుతనిర్బంధములు తొలగి, మరల అనుకూలవాతావరణ మేర్పడినపిమ్మట, సర్వభూషణసమన్వితముగు సంచికను ప్రచురించి, పాఠకుల కందజేయగలమని నమ్ముచున్నారము. సంచిక యందలి కథలు మనోహరమై యున్నవి, కథారచన యందు ఆంధ్రులు అభివృద్ధి గాంచుచున్నవిధమును దెలుపుచున్నవి. మాధవారణ్యునిగూర్చి కురుగంటి సీతారామయ్య, ఎం. ఏ. గారు రచించిన వ్యాసము వారి జీవితముగూర్చి పెక్కువిశేషముల దెలుపుచున్నది. ఆపస్తంబునిగూర్చి పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు వ్రాసిన వ్యాసము, వారిజీవితవిశేషముల నెఱుంగ గోరువారికి మిగుల లాభకారిగ నుండగలదు. ఆపస్తంబుని నాటి ఆచారములు చక్కగ వివరింపబడినవి. సంగీతమును గూర్చి తెలుగుభాషలో వ్యాసముల వ్రాయువా రరుదుగ నున్నారు. వింజమూరి నరసింహాచార్యులుగారు, భారతీయరాగపద్ధతినిగూర్చి వ్రాసిన వ్యాసము పండితసమ్మతముగ నుండి, వారిపరిజ్ఞానమును వెల్లడిజేయుచున్నది. విభీషణశరణాగతికి సంబంధించినకథ అన్నిప్రాంతములలో ప్రజలను రంజింపజేయుచుండును. ఇట్టి విషయమును మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యులుగారు ఆంధ్రభాషలో వ్యాసరూపమున చర్చించి, విభీషణుని యందలి గుణాతిశయమును చక్కగ వివరించిరి. అజ్జాడాదిభట్ల నారాయణదాసుగారు అచ్చతెలుగు భాషలో మంచిబ్రతుకునుగూర్చి వ్రాసిన వ్యాసము, భావమునం దేమి, శైలియం దేమి, నిరుపమానమై యున్నది వారి కీర్తిని పెంపుజేయుచున్నది. తలిసెట్టి రామారావుగారి హాస్యచిత్రములు పాశ్చాత్యపత్రికలలో ప్రచురింపబడు చిత్రములను మఱపింపజేయుచు, చదువువారలకు ఆనందమును గూర్చుచు, ఆధునిక సంఘమునందలి లోపములను వెల్లడిజేయుచు, సంస్కరణావశ్యకతగూర్చి ప్రబోధము గలిగించుట కెంతేయు చాలియున్నవి. ఈప్రస్తావనలో పేర్కొనబడని వ్యాసములును, పద్యములును, చిత్రపటములును కలవు. కాని, దిఙ్మాత్రముగ కొన్నిటిని మాత్రమే పేర్కొంటిమి. వీనిని రచించిన ఆంధ్రప్రముఖులెల్లరు మా కీసమయమున తోడ్పడినందులకు, వారికి కృతజ్ఞతను దెలుపుచు, ఇకముందు గూడ వారు సంచిక ప్రచురణమునకు శక్తివంచన లేకతోడ్పడి, ఆంధ్రసారస్వత సేవ నొనర్చెదరుగాక యని, విన్నవించెదము.

పండిత మదనమోహన మాలవ్యాగారు
(ఇటీవల సప్తతిపూర్తి మహోత్సవము జరిగినది.)

ఉగాది

పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్యగారు

ఉగాదివేకువ. లోకమున్నదే కానుకల సందడములతోఁ గలకలలాడుచున్నది. వేగుఁజుక్క తెలిమూత్రమును బన్ని నీలమణులకై దేవులాడుచున్నది. గంధవహుఁడు చిరుముత్తెముల నొడిఁ బోసికొని దారవుపోఁచకై తడవులాడుచున్నాఁడు. తేఁటి ముంజేత గంధ మిడికొని గిన్నెకై గిరగిర తిరుగుచున్నది. విడియువిడని చిన్నిచేతుల నాలతీఁగూన విఱిసరు లల్లుచున్నది. వచ్చియురాని పవిత్రసమున సీచివురాకు ముక్తాహారములఁ గూర్చుచున్నది. తెలిసియుఁదెలియని విన్నాణమున నీలేఁగొమ్మ పూలగుత్తులఁ గట్టుచున్నది. అదిగో! చిలుక ముక్కున పవడముఁ గఱచికొనిపోవుచున్నది. సీతాకోకచిలుక చిత్రపటముగా నిరుకేల నిరికించికొనిపోవుచున్నది. రాయంచ ముంగాళ్ల పద్మరాగమణు లెత్తికొనిపోవుచున్నది.

ఆకులకు కరనై వలిలివలితిగఁ గూర్చికొన్న నాయాకుటీరమునందులనుండి యీసందడులఁ జూచుచు నాలోనే నాలోచించికొనుచుఁ గూర్చుంటిని. తెలిసియుండియు స్వప్నమాలికల సంతరించికొనుచున్నాను. అక్కడక్కడ రాలు పులుఁగుల పలుకుల నేరికొనుచున్నాను. మాగన్ను వెట్టికొనియు విశ్వమంతటి నొక్కపటమునఁ జూచుచున్నాను.

అదిగో! విశ్వకామిని పరమపురుషునకై కూర్చుచున్న పుష్పమాలికలోని క్రొంబూవు. వసంతరాగ మాలపించి వన్నెకెక్కిన యామెచివురుఁ వ్రేళ్ల! సీయుగాది పూ వెంత కలకలలాడుచున్నదో! వెలుఁగునీడలవలె నీప్రసూనదళము లొండొంటఁ గ్రిక్కిరియుచున్నవి. ఇందలి మధులేశమున కానవచ్చె మొన్నటివి లీపత్రముల కూర్పుల దారిచేసికొనఁ బ్రాఁకులాడుచున్నవి! ఈమధుకణ మాపరమపురుషుని ప్రేమమే. ఈప్రసూనవికాస మాతని మందహాసమే. జగన్మోహనమై జల్లుజల్లున నిండు వెల్లివిరియు వలపుటల లాతని యూర్పులటలే! ఆహా! ఈ పూవురేకుల శోభ లప్రతిమానములు! మహాపురుషుల చిత్రపటములఁ జిత్రింపనెత్తిన జిలుఁగువస్త్రము లివి. జగత్సౌభాగ్యమున రాగరేఖలఁ జిలుకరింపఁ దెరచిన రంగుచిప్ప లివి. చారిత్రకోదంతముల స్వర్ణాక్షరముల లిఖింపఁ బఱచిన పుటపంక్తు లివి. జీవనసాధనిర్మాణమునకై మలఁచిన చంద్రకాంతశిలాఫలకము లివి. మహాత్ముల స్వార్థత్యాగ మభివర్ణింప నిలిపిన శాసనపట్టము లివి. ఇట్లాలోచించుకొనుచుండ నేదో వినవచ్చిన ట్లయినది.

ఆజగత్కాంత చదువఁదొడఁగిన మహాగ్రంథములోని మాత్న కావ్య మీయుగాది. అదిగో! ఆమెపఠనారంభమున గళమ్ము సవరించుకొనుచున్నది. ఆగళరవమ్మునఁ జిలుకలు పలుకుచున్నవి. కోకిలములు కూయుచున్నవి. భరద్వాజములు పాడుచున్నవి. అంత నేఁ గన్ను లరవిచ్చిచూడ నుంకించితిని. ఆమె చివురాకుచేతులఁ గుసుమాంజలి ఘటించి చదువ నారంభించినది. విశాలముగ విప్పిన యామెకన్నుల కాటుక రేకలై రేయి కరగుచున్నది; క్రొందళుకై దివసము తాండవించుచున్నది; నీడలై నీలిమబ్బులు నింగిఁ బ్రాఁకుచున్నవి. ఆమె సవరించుకొను కెమ్మోవికావి ప్రకృతిహృదయమున రాగరేఖలు రచించుచున్నది. ఆమసిగోముల నలముచున్నది. నందె పూఁతల సంతరించుచున్నది. ఆమెక్రొన్నుడులు సాగరగర్భమున ముక్తాఫలములై మురియుచున్నవి. సుమముఖమ్ములఁ దేనె సోనలై దిగజారుచున్నవి. కువలయమ్మున వెలుఁగు రేకలై ప్రాఁకుచున్నవి. అదిగో! ఆమె

సవిలాసముగ నూత్నరాగ మాలపించుచున్నది. అదియే ప్రేమతరంగములుగఁ బృథ్వి నెల్లయెడల వెల్లివిరియుచున్నది. ఇందలి భావగాంభీర్యము, ఇందలి పదార్థసార్థకత, ఇందలి శైలిసామ్యము నెఱుంగ నెవఁడు సమర్థుఁడు? నాకన్నులయెదుటఁ బరమార్థవేదియగు నాపరమపురుషుఁడు నిలిచిన ట్లయినది. నాహృదయము క్రొవ్విరివలె విరిసినది.

ఓజగన్నాయకా! ఈయుగాది చిత్రవిచిత్రమై యలరారుచున్నది. నేటి వేగుజాము నీకై నీరాజన మెత్తుచున్నదో, లేక వేగుజాముమేన నీవే జిలుఁగుసాలువుఁ గప్పుచున్నావో! రేపకడ నీకై వింజామరలు విసరుచున్నదో, లేక రేపకడతల నీవే తురాయి నిడుచున్నావో! లేఁబగలు నీకై కనకాంబరముఁ బరచుచున్నదో, లేక లేఁబగటికి నీవే కావిచీరఁ గట్టించుచున్నావో! దివసము నీకై చిత్రపటముల సంతరించుచున్నదో, లేక దివసమును నీవే సింగారించుచున్నావో! లేఁబ్రొద్దు నీకై కరదీపికల నెత్తుచున్నదో, లేక లేఁబ్రొద్దునకు నీవే వజ్రకవచమును దొడుగుచున్నావో! సందె నీపదమ్ములఁ గుంకుమపరాగముఁ జల్లుచున్నదో, లేక సందెముంగాళ్ల నీవే లత్తుక పలందుచున్నావో! మునిమాపు నీకై కస్తూరికాన్క పెట్టుచున్నదో, లేక మునిమాపుకన్నుల నీవే కాటుకరేక దిద్దుచున్నావో! రేయి నీకై సన్నజాజుల నేరికొనుచున్నదో, లేక రేయిమేన నీవే మగతాలనగలు దొడుగుచున్నావో! ఏమో! ఏది యెట్లయిన నేమి? ఈదినమెల్లఁ గాన్కలతోఁ గలకలలాడుచున్నది.

ఇంతవరకుఁ బరమపురుషు ధ్యానించుచుఁ గన్నులుమూసికొన్న నేను తిరిగి స్వవిషయకచైతన్యమునఁ గన్ను లింపుక విప్పితిని. ఈయుగాదిదినమున నిరుపేదనై యూపర్ణకుటీరమున నొంటరినై యున్న నాకు, ముచ్చటకయిన నొక్క యుగాదికానుక నొసంగువారు లేరని విన్నఁబాటున ముడిచికొనిపోయి దిన్నవడిన యాకులతాంతరమున నల్లనఁ జూచితిని. విడివిడిగ వెలితివెలితిగ జారిపోయిన యాపర్ణములనందున మిలమిలలాడుచుఁ దళతళలాడుచు నేదో జారిపడిన ట్లయినది. ఉగాది విరిసిన కల్పతరుశాఖనుండి పారిజాత మొండు పట్టుదప్పి యిందుఁ బడినదేమో! ముస్తాబగుచున్న ప్రొద్దుపడఁతి చేతిముకుర మిటు జారినదేమో! ఉగాదికానుకల గంపనుండి కనకభూషణ మొండిటు దొరలినదేమో! పూదండ లల్లి యలసిన పువ్వులాడికచేతి దారపుపోచ యీయాకులదారిని జారినదేమో! ఉగాది నెగురవైచు బాలకునిచేతి గాలిపటము పైఁడిజాలి పట్టుఁదప్పి యిటు దూఁకినదేమో! ఏమో! దానిని తెలిసికొనఁ దెలివిఁగొని కన్నులు విశాలముగ విప్పితిని. సోగమేనితో, సుందరవదనసౌభాగ్యముతో, మణిభూషల ధాళధళ్యముతో, మడిలీను కావిచీరతో, మందహాసముతో, అడుగుల సడి లేకుండ, నేలదూర్వాంకురములు నలుగకుండ, ఉగాదిపడఁతి యొయ్యారముగ దిగివచ్చి నాకన్నులముంగల నిలిచినది. చీకటిని జీల్చివైచు నామెమేనితళుకు నిరుపేదనట్టింట నిలిచినది. దీనుఁడనై దిన్నవడియున్న నన్నామె తన వెచ్చని మునువ్రేళ్ల వాత్సల్యమునఁ బట్టినది. చిఱునవ్వుతో నామె నన్నుఁ బలుకరించినది. ఆమెచెక్కులు గులాబిరేకులఁ జివురించినవి. ఆమెయంగుళ్యగ్రములు మాలతీకోరకమ్ములఁ దొడిగినవి. ఆమెపదమ్ములఁ బద్మరాగోదయమయినది. ఆమెపలుచనిచీర తెరచాటునఁ దూఁగాడు మృదుకరమ్ముల నుగాదికానుక లురుకుచున్నవి. నే నానందాశ్చర్యముల నిండిన యెడందతో నాపర్ణకుటీరమును బరికించితిని. ఆ చీకటికొంపలో నుగాదిసంపుగ యొక్కమాటుగ నవతరించినది. పైఁడినీటి కలయంపి! వన్నెవన్నెల ముగ్గులు! నాఁటి యామెవాత్సల్యమునకు గాలి కరఁగినది; కటికనేల పులకించినది; చీఁకటి చిఱునవ్వు నవ్వినది. ఎందుండి వచ్చినదో! ఆమెచీరకుచ్చిళ్లు నలుగనైన నలుగలేదు. ఆమెపదతలమ్ములఁ బారాణిజాడలు చెదరనైనఁ జెదరలేదు. ఆమెమేనిచందనపు పూఁత కరఁగనైన కరఁగలేదు. ఆమెపలుచని తొగరుపెదవులమీఁదఁ దూఁగు నవ్వుటలలు తడఁబడనైన తడఁబడలేదు. అప్పుడువిరిసిన సుమమ్ము

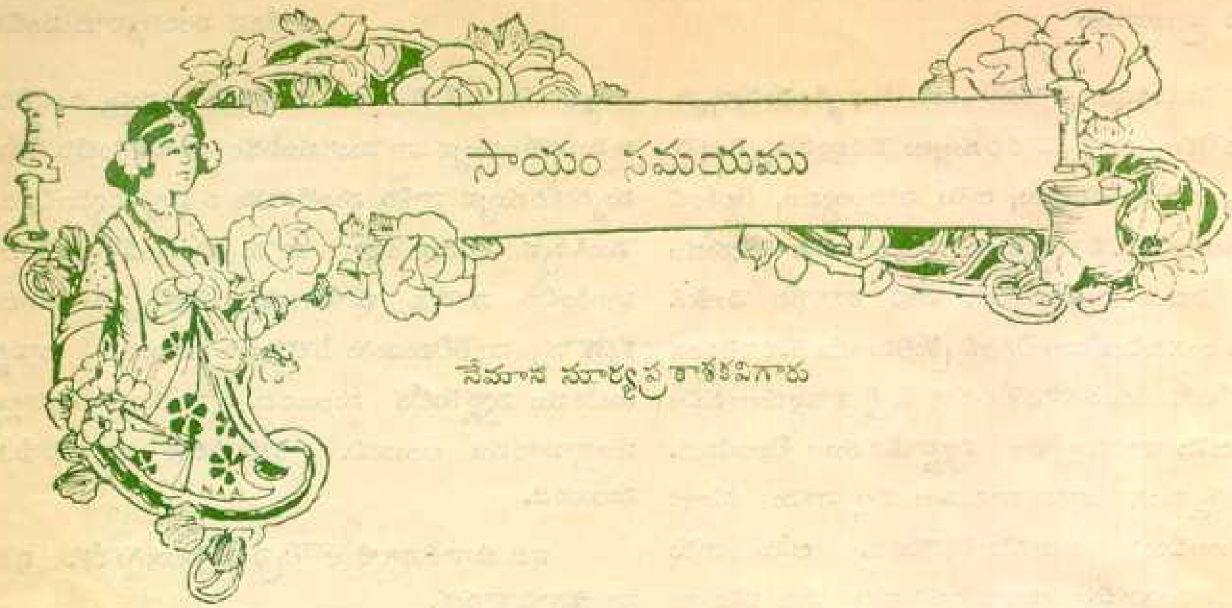
వలె నామెముఖము క్రొందళుకులఁ గుమ్మరించుచున్నది. ఆమెకదలికల వినూత్నసౌరభమ్ములు వెడలుచున్నవి. ఆమె నవీనత, ఆమెసౌందర్యము, ఆమె వాత్సల్యము, తిలకించి నేను పులకించితిని. విశ్వాసమునఁ గరఁగిన నాహృదయము క్రొత్త గీతముల నాలపించినది. వాని రాగభేద మెఱిఁగి యామె బంగరువీణతీవల బిగించి శ్రుతిమీటినది. రసతరంగములలోలోన నిమిడ్చికొనలేక కంఠమెత్తి కావ్యముల రచించితిని. ఆమె వానినెల్ల నందే స్వర్ణాక్షరముల లిఖించినది. అప్రయత్నముగ జారిన నానుడుల నెల్ల నామె యాణిముత్తెముల పేరుగ నలంకరించికొనినది. ఆమె నాకు కానుక నొసంగవచ్చిన ఉగాదిదేవతయని నేను సవినయమ్ముగ లేచి నిలిచి వంగి యామెకు నమస్కరించితిని. ఆమెపదతలమ్మున నా మొగముసేడఁ జూచికొంటిని. తన మృదుకరమ్మున నాశిర మంటి ఆమె నన్నాశీర్వదించినది. మొగిడ్చిన నాముంజేతుల నామె పూదండ యిడినది. పులకించిన నామేన భూషణమ్ము లెన్నో తొడిగినది. కట్టికొన్న నా తెలిమడుగు పీతాంబర మయినది. నాపర్ణకుటీరము స్వర్ణకుటీర మయినది. నాచేటకన్నీటిబొట్లు ముక్తాహారము లయినవి. కటికిపేదకు కనకాభిషేక మయినది.

ఇది ఉగాదినాటి తొలిప్రొద్దువెలుఁగురేక. ఇదె నా ఉగాదికానుక.

తామస ప్రణయము

పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

స్వాగతగీతముల్ పాడ కుల్లాసమ్ము పొంగు చల్లార్పవే ముద్దుపికమ!
"త్రోవతప్పితివోయి బావయ్య!" యని పెడదారిఁ ద్రొక్కింపవే గోరువంక!
"పిడుగుపువ్వులు కట్టిపెట్టుమింక" నటంచుఁ గండ్లెత్తకేయవే గండునెమలి!
గుమ్మ మెక్కినయెడఁ గొంకక "పోపొమ్ము రావ"ద్దనంగదే రామచిలుక!
చిల్లువడె వీనుదోయి, గుభిల్లుమనియె – నుల్ల మాలింపనాలింప గొల్లకతలు,
ఉడికియున్న నాకన్నులఁ బడకమున్న – నంపివేయుఁడు నెచ్చెలులార! వాని.

సాయం సమయము

నేమాని సూర్యప్రకాశకవిగారు

తనకు ప్రియమ్ములైన విరితమ్ముల నమ్ములుగా గ్రహించి శ్రీ
జనవధ మాచరించును నిశాచరగంధవహుం బ్రహారియులై
తనర నమి స్మరుం డది యధర్మము నే నిను డస్సహింతునే
యని శిఖిక్ వ్యహించె నన నారవి పూనె ఘనారుణద్యుతిన్.

దిశపాళి ఫుల్లచంపకవనావళి గాంచి
పల్లవితామ్రవిభ్రాంతి దాయ
నక్షత్రజ్యం సరస్సితాబ్జమండలి గాంచి
రక్తోత్పలములంచు రక్తి గోయ
నచ్చర ల్భవనిర్ఝరాంబువు ల్గాంచి వ
సంతమం చొండొరు ల్బల్లులాడ
నకులెల్ల ఘనఘనసార చూర్ణము గాంచి
సంకీర్ణ కుంకుమశంక నంట
పెనగె వసువ్యశగతి జపాకుసుమనివర
కింశుకప్రసవాశోకకిసలనికర
పద్మరాగకురాగప్రభానిభంబు
లగుచు దివసాంతశాంతసూర్యాతపములు.

అవితామోదము దాల్చి యస్తపసరోద్యానంబున న్మిల్చి శే
ఖిమెయిం బశ్చిమదిగ్వధూటి నగ పల్లీలవలగ దీపించునె
జ్ఞమతారా యన నెంతయు న్నటపనె మార్తాండప్రబింబంబు త
ద్రమణీయారుణకాంతిసంతతులు నా రంజిల్లె సంధ్యారుచుల్.

అవిరళరాగసంపదల నంది యినుం డపరాంగనాముఖం
గనయు కెరింగి పద్మిని వికాసము దక్కి కరంబు గ్రుక్కి జ
క్కవరొంద జాల వగ్గులను మొగంబు ముడించె బరాంగనారతుం
ధవు గని కాంత స్వాంతమున దాపము గోపము నొంది కుందదే.

ప్రోది సరోజషండముల ప్రొద్దున జేరి మరంద మాని యా
హ్లాదము మీర నేగ కవ తంబుజము ల్ముకుళింప జిక్కి లో
నేదన నొందుచుండె వరిభ్రాంత నెరుంగదు రే మహాసవా
స్వాదపరాయణు ల్రైన కవిచారులు భావిప్రదోషసంగతుల్.

హరికరవాలధారాహతాళిలము
దేహాంగవిగళితనీర మనంగ
వరుణాశ్వఖురఘాతచరమాగతటాలోల
చటులధాతుపరాగపటల మనగ
భువదీపదవహీనకలహంసవితాన
చరణచందనప్రభాస్ఫురణ మనగ
శిలికాపరిణయోత్సవకల్పితానంత
కాయమావనితానఁగ మనంగ
నివకరస్పర్శనగ్రీడావ్యద్భిన్న
పద్మినీకాంతదేర్షి కాగ్రాంశచక్ర
వాకపటువిరహోగ్నికీలాకలాప
సంచయం బన మిసుల నెసంగ సంధ్య.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ రాజా విక్రమదేవవర్మ మహారాజులుంగారు

విజయపుర సంస్థానాధీశ్వరులు, ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ మహాధ్యక్షులు

సంస్థానాధిపత్యస్వీకారము : ౮-౬-౧౯౩౧

దయావీర (జీమూతవాహనుఁడు)

విద్వాన్, వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

(రాజ్యము గోల్పోయి కనకవతీ జీమూతకేతువు లను తన తలిదండ్రు లతో వనవాసముచేయుచు, సిద్ధరాజకుమారిని మలయవతిని బెండ్లాడి యొకా నొకదినమున దక్షిణసముద్రతీరమున విహరింప నిచ్ఛగలిగి వచ్చుచుండును.)

జీమూతవాహనుఁడు —

అమితపటీరభూజకుసుమాప్తచయోత్తమనోజ్ఞగంధతుం
దము నయి మందమందగమనాకలితం బయి దక్షిణాంబుధి
క్రమణసముజ్ఝితోష్ణ మయి కమ్మని చల్లని పిల్లగాడ్పు నా
శ్రమ మెడఁబాపి యింద్రియపరంపరకున్ సమకూర్చె నూత్నతన్.

"అవుర ! యిదేమి దక్షిణమునం దెటు లీరజతాద్రి తోఁచె"నం
చవిరళవిస్మయంబున రయంబునఁ గాంచఁగ నేగుదేర, నే
భువనమునందు నేప్రళయపుందఱిఁ గల్గని యస్థిపుంజముల్
శివ ! శివ !, కాననయ్యె మది చిల్లులువోవఁగ నేమి పాపమో !

"గమగమలాడు చందనగంబుల పూవుల కమ్మతావు లు
ల్లమునకు బాళిఁ గూర్ప సవిలాసముగా విహరింతు నేఁ" డటం
చమితముదంబుతోడ మలయాద్రికి రా, నకటా ! యిదేమి యీ
యెముకలప్రోవు లద్రులటు లీక్షణపాత్రము లయ్యె నియ్యెడన్ !

మక్కువ నేలు వాసుకి సమాప్తము నొందినవాఁడొ! తానునున్
దిక్కటి వీరితోడనె గతించెనొ యెంత యుపద్రవం బయో!

ఇంద్రనీలపుఁబూస లిటు నటు చిమ్మినగతిఁ గన్నుగ్రుడ్డు లగ్గలము దోఁచె
మృదుతరకౌశేయసదృశంబులగు భోగతతు లిట జర్జరితంబు లయ్యెఁ
బ్రత్యగ్రసంభూతపల్లవాంకురములకరణి నాలుకలు నల్గడలఁ జెదరె
శోణమృత్పిండరాసుల చందమున మాంసఖండముల్ గుట్టలకరణి నెసఁగె
అయ్యయో! యిట్టి పాపకృత్యమ్ము సలుప - నెవ్వఁ డొడిఁగట్టినాఁడొ? తద్ధృదయ మశ్మ
మయమొ? కాదేని యీసంఘమారణమున - కెట్టు లంగీకరించుఁ గర్తృత్వ మూన?

తల్లిం దండ్రిని బాసి కందువులు, భర్తల్ చచ్చి సాధ్వీజనం,
బిల్లాండ్రన్ బెడఁబాసి గేస్తులును గూయుం బెట్టుచుండన్, గటా!
యుల్లం బింత ద్రవింప కందఱకు నాయుశ్ఛేదియై, యేమి సం
పల్లబ్ధిన్ మురియంగ నెవ్వఁడు మదిన్ భావించె నీచక్రియన్?

"ఆహవరంగ మేము యిటు లందఱు మ్రగ్గఁగ" నన్నచోఁ బర
వ్యూహమునం దొకండుఁ బడియుండఁడె? జాడయు లేదె; "సర్వసం
దోహము తామె వైరమునఁ ద్రుంగిన" వం చన యోధులట్లు లీ
దేహము లారయన్ గనను, దీనతఁ జచ్చినయట్లు గన్పడున్.

కనికరలంది నామనసు కాలి పెల్లున ప్రీలుచుండెఁ, గ
న్గొనలుఁ గదుష్ణబాష్పజలకూపము లయ్యెడిఁ గాలునేతు లే
పనికిని గాకయుండెను శవంబటు నాతను వేమొ నాకె నీ
యనుకొనఁ జేసె నెవ్వ రెదురైరొ కదా, యిట కేగుదెంచుచో?

(మఱియొకవంక చెవి యొగ్గి)

అదియే మీదెస నార్తకంఠరవ మన్న ట్లయ్యె? నౌ—నిశ్చయం
బది యింకొక్క నెలంతరోదనమునం దాలీనమై యెంతయున్
హృదయచ్ఛేదక మాచు చుండె—నదిగో నేడ్పొప్ప రక్తాంబరం
బు దల్లం దాలిచ్చి యొక్క [illegible]

ఆంగీరస సంవత్సరాది సంచిక

ట్టే యగునేని యెట్లయిన నీయమదుఃఖముఁ దీర్చి పుత్తుగా
కీయెడ నేమికీడు ఘటియిల్లెనో మెల్ల గ్రహింతుఁగా కిఁకన్.

పీఁటలమీఁది పెంక్తి యెడఁబెట్టి శరీరము వీడ వీఁడు దుః
ఖాటవిలోనఁ జొచ్చినటు లాయమ యేడ్చెడునేడ్పు దెల్పె, ని
ప్పాటను వీరి దుఃఖ మెడఁబాపకయుండిన నాశరీర మిం
కేటికిఁ, బ్రాణ మేటి కెపుడేని నశింపవె దాఁచియుంచినన్?

పాపము! బిడ్డఁ గౌఁగిటను బట్టి జనించుటఁగోలెఁ దత్కృత
వ్యాపృతులన్ స్మరించుచు ననంతముగా విలపించి తల్లి యీ
యాపదఁ దీర్పఁ డంచు దెస లన్నియు మ్రోయఁగ నేడ్వ, నొక్కఁడున్
దాపున కేగుదేఁ, డభయదాన మొసంగఁడు, కావఁ డిస్సిరో!

(సంభ్రమముతో ముందునకుఁ జని)

"అభయం బిచ్చితిఁ దల్లి! నీసుతున కేయాపత్తు రానున్న నా
దు భుజాశక్తిని దీర్చెదన్ వలయుచోఁ దొల్తన్ సమర్పింతు దు
ర్లభమౌ దేహమునైన, నీమది విచారం బింకఁ బాయందగున్
శుభరీతిన్ భవదాత్మజాతుఁ డలరించున్ బెండ్లియై మిమ్ములన్.

వీని ప్రాణంబునకు నాదు ప్రాణ మడ్డు - వైచెదను దల్లి! యేడ్వ కెవ్వారు మీరు
ఏమి యాపత్తు వచ్చె ముం దెఱుకపఱుపు - మవల దైవంబు గల దింత యడల నేల?

ఓయన్న ఫణికుమార మ-దీయానుజునిఁగను నామదిన్ నినుఁ దలఁతున్
బాయక నీకయినట్టి య-పాయము వచియింపు మెది యుపాయమొ చూతున్."

అన్న జీమూతవాహనుం డనెడిపేరి-వాఁడ విద్యాధరేశాత్మభవుఁడ నిందు
[illegible]

అర పెడుతఁటి మీయేడ్పులు - కఱుకోలలరీతిఁ జెవులఁ గాఁడిన మీకున్
శరణం బిచ్చితి నీకత - సరగున వచియింపు మనసు శాంతము గాఁగన్."

"అందఱ నొక్కనాఁడె నుఱుమాడుట పాడియటయ్య నీకు? దై [illegible]
నందినవృత్తి నొక్కఫణినందనుఁ గూడుగ నంపువాఁడ; వా [illegible]
నిం దిని తృప్తి నొందుము, ఫణిప్రకరంబును గావు"మంచు వేఁ [illegible]
డం దల యూఁచెఁ దార్క్ష్యుఁడు; కడంగెను వాసుకి బాస తీర్పఁగన్.

అవె భీతోరగనాయకప్రహిత తార్క్ష్యాహారభూతాహిభో [illegible]
గవరాస్థిప్రచయంబు, లయ్యవె విహంగస్వామితుండాగ్రకో [illegible]
టివిదీర్ణామిషఖండతండములు, కంటే! యవ్వియే యాంత్రగా [illegible]

ఆవంతున మాయింటికి - నావం తయి వచ్చె జీవనంబులపై నో [illegible]
కావంత యాస గల్గ ద-యో వంతయె కాక శరణ మున్నదె యొచటన్?

జీమూతవాహనుఁడు—

కటకట! యెంతమాట వినఁగావలసెఁ జతురబ్ధిమేఖలా
ఘటితధరిత్రి నొక్కఁడును గారుణికుం డుదయింపఁడయ్యె, ది
క్తటములు దిక్కులేని భుజగంబుల యార్పుల ప్రేలునట్లు ప్ర
స్ఫుటముగ సర్వసంహరణముం ఖగరా జొనరింప మాన్పఁగన్!

ఏమంచుం దలపోసి వాసుకి, భుజంగేంద్రుండు జీవించియే
మీమీవంతని యన్యులం బనిచెఁ జేర్చుం వేయినోళ్లున్న వం
దేమోమైనను "మీర లేటి, కిదె, నేనే మీకు మాఱై ఖగ
స్వామిం దృప్తి నొనర్తు" నంటకును వాచాకుంఠితం బయ్యెనే.

తన సుపర్ణత్వంబు గనుపింపఁజేసెనే పన్నగభక్షణావసరమందె?
తన వైనతేయత ధన్యత గొల్పెనే భుజగమాంసమ్ములోఁ బొట్ట నింపి?
తన ఖగేశ్వరత సార్థకము గావించెనే కుండలిమండలిఁ జెండివైచి?
తన విష్ణుకైంకర్యము నిజంబు చేసెనే చక్రిమండలము ధ్వంసంబుచేసి?
ఎంతవాఁడైన నేమి? కానంతపొట్ట-కడయుఁడై యున్ని జీవుల నస్వాహంబు
చించి భక్షించు నాఁకలిచిచ్చుఁగొనె-యాపగింజను నరపీనమైనఁ గాని?

తన యొకజీవముం దలఁచి, తల్లడమందుచు, నేడ్చుచుం, గలం
గిన హృదయుఁబులన్ గరుణ గీల్కొన దైన్యము నుగ్గడించుచుం,
దినదినముం మహాప్రళయనీరధి మున్గుచు నున్న నాగరా
జిని గనుచుం ఖగేంద్రుఁ డెటు జీవము దాలిచి నిల్చియుండెనో!

అంతటి దివ్యమూర్తి కిది న్యాయ్యము కాదని యొక్కఁడైనఁ గా
నంత హితమ్ము సెప్పఁడె, చరాచరసర్వజగత్ప్రణేత శ్రీ
కాంతుఁ డెటెంగి యిట్టిపని కాదని కింకరు మందలింప రాఁ
డెంత యఘంబు భోగికుల మెల్ల నొనర్చెనొ యిట్లు కూలఁగన్?

తప్పదు నాప్రతిజ్ఞ యిఁక దైన్యముఁ బాసి గృహంబు చేరి సాం
పొప్పఁగఁ బెండ్లియాడి సుఖ ముండుము, నీకును మాఱు నన్నె నే
నప్పనసేసెదం దిను మటంచు ఖగేంద్రుని, కంతఁ దప్ప నీ
ముప్పు, తనంత నాప్రతిన పూర్తివహించు, గణించి యంపుమా.

అభయం బిచ్చితి నన్ను నాలుక విశీర్ణాకారమైనం; వచో
వ్యభిచారంబున కోర్వఁజాల, ననుజన్మా! నేను జీవించియుం
డ భయం బించుక నీకు రా, దవుల నన్యాయంబుగా నండజ
ప్రభుఁడుం జంపఁడు నిన్ను—నీవు చిరముం వర్ధిల్లుమా స్వేచ్ఛమై.

నాతమ్ముండవు నీవ, యీయమయె యన్నా నాకున్ దల్లి, నా
కేతద్దీనజనావనాత్తసుకృతం బీయంగదే యంచు నిన్
జేతుల్ మోడిచి వేఁడికొందు నిఁక నాశీవించుటకున్ జిత్తమం
దేతన్మాత్రము నెంచ, కిట్లగునదే యేనాటికైనన్ సరే.

శంఖచూడుఁడు —

శివ శివ! యెంతమాటను వచించితి; నాయెడఁ బ్రేమపుట్టి య
ట్టివిధిభయంబుఁ దీర్చితి, ఘటించితి ధీరత నంతె కాని నా
యవసర మీవు దీర్పఁగ నోకంతటిదా? యసువుల్ త్యజింపఁగా
నవునె భవాదృశోత్తమున కక్కట నావిధి గాక నీదియే?

ఒరులకై వాఙ్మనసతాపమో శరీర-పీడనో పొంది వారి యభీష్టములను
దీర్పఁజనుఁ గాక ప్రాణసమర్పణంబు-నేసి యెందఱ నరుఁడు రక్షింపఁగలఁడు?

నీ వటు లేగుదేని ఖగనేత మహాగ్రహ మొంది నేఁడె భ
స్మావిలమున్ బొనర్చు భుజగాళము నెల్ల, భుజంగరాజు నా
పై విలయాగ్నియై కినియు, వ్యర్థముగా మరణింతు వీవు, నం
భావన సేయు మప్పటికిఁ బాయదు నాకు వధంబు నమ్ముమా!

నీ కంత దయయె యుండిన, - నీకెలన వెలుంగు దుర్గ కెఱఁగి మరల నే
నీకడకు వచ్చుదాఁకఁ గృ-పాకర! యిందుండు బట్టలవి యిట నుంతున్. (అని యరుగును.)

జీమూతవాహనుఁడు — (లేచి)

వధ్యశిల నెక్కుటకు రక్తవస్త్రయుగ్మ-మితఁడు గొనివచ్చె నివి ధరియించి యటకుఁ
దొలుత నే నేగి ఖగరాజతుండపూర్తి - ప్రతిపపూర్తి నొనర్తుఁగా కళిరయమున.

పాదము లంటి మ్రొక్కి- భయభక్తులఁ బక్షివిభున్ మహోఘసం
పాదక మైన యిట్టిపని మానుమటంచు వచింతునేని నా
పై దయ మాను నీవధము ప్రాజ్ఞుఁడె కా యతఁ—డిన్నినాళ్లు నా
మాదిరిఁ గోరి యెంద అవమానముఁ బొందిరొ కాక వ్యర్థులై.

అందఱు చెప్పియుందు, "రసహేయుల పీరలఁ జంపఁగా"దటం
చుం దన మొక్కలంపుఁ బరుసుందనమే బయ లెక్కఁ బక్షిరా
జందఱఁ ద్రోసిరా జను—ననన్యపథం బిది ప్రాణ మర్పణం
బిందులఁ జేసి తద్ధృదయ మెట్టిదిరైన మరల్తుఁ బూనికన్.

పక్షిరాజె కాదు బ్రహ్మాండనాయకుం-డైనఁ గాని త్యాగియంతరాత్మ
కలఁపఁగలఁడె వేఱుగాఁ జనఁగలఁడో కో-రాయియేనిగరఁగునాయముగను. (అని వెడలును.)

(తదనంతరము రక్తాంబరధారియై జీమూతవాహనుఁడు బోరగిలిపరుండియుండ గరుత్మంతుఁడు ప్రవేశించును.)

గరుత్మంతుఁడు —

నేఁ డది యేమొ నామన మనేకవిధంబులఁ జంచలించు, న
వ్వాఁడె ఫణీంద్రపుత్రుఁడ, కదే వధ్యశిలాతటి రక్తవస్త్రముల్
వోఁడిమిఁ దాల్చి పండుకొనెఁ, బోయి భుజించి మనోవికార మే
జాడఁ దొలంగునో తగ విచారణసేసి దృఢత్వ మొందెదన్.

(వేగముతో జీమూతవాహనుని బొడిచి తినుచు)

అహాహా! యీఫణియామిషంబు కడు రుచ్యంబై నవీనాకృతిన్
ముహు రాస్వాదనలోలజిహ్వకును సమ్మోహంబు వాటించు, న
న్నహహా! మెక్కెడు మాంసమట్లు గనరా, దామీఁద నీఁ డెట్లు నా
కు హితం బానటు లొత్తగిల్లు నెద సంకోచింపఁ డింతేనియున్.

కటకటా నఖరముఖంబుల వెన్ను మాంసము లొల్వఁ దనుఁగానినరణి నుండుఁ దుండాగ్రమున నస్థిమండలమ్మును భిన్నమొనరింప బాధచే నుస్సురనఁడు పక్షాహతుల భూమిపైఁ బొరలించిన నయ్యో యటంచు నుంతైన ననఁడు రక్తప్రవాహముల్ ప్రవహించుచుండిన విలపించి శరణంబు వేఁడుకొనఁడు ఎచట మాంసంబు మిగులునో యచటు చూపు-నిన్ని దినములనుండి యహీంద్రవర్గ మాహరింతును గాని యీయనువువాని-నొక్కనిం గన నిది యేమి యక్కజంబొ

(వినుట యభినయించి)

"ఆలస్య మొనరింతు వేల ఖగరాజా! మాంస మైపోవ దీ
కేలన్ గల్గు, భుజమ్మునం గలదు, భక్షింపంగ దే యిచ్ఛయై,
నాలోపం బెదియే ఘటిల్లదుగ దన్నా"యంచు వాక్రుచ్చు నీ
వ్యాళింబున్ గ్రసియింప నింద్రియము లస్వాధీన మయ్యెంగదే!

ఈతం డాఫణిజాతి కాఁ డొకమహార్షీంద్రుండు; కాఁడేని మ
చ్చాతాతిస్వగతుండదంతనఖఘాతం బోర్చి దేహాదికా
తీతుం డై పలుకంగలాఁడె యిది నా కేదో మహాపాయ, మీ
పాతిత్యంబు తరించు టెట్లో, మది కంపం బందు నత్యంతమున్!

శంఖచూడుఁడు—(సంభ్రమముతో వచ్చి బొమ్మ గొట్టుకొనుచు)

ఆఁగుమాఁగుము పక్షీంద్ర! యతనిఁ జంప-రా దతం డొక విద్యాధరప్రభుసుతుఁ డేను ఫణినయ్య, నీవంతు నేన కాని - యితఁడు కాఁ డెంత యవిమర్శకృతికి నైతి!

(సమీపించి)

వ్యాళమను నేను, ఏనుఁ బరి-శీలన గావింపు, రెండు జిహ్వలు, ఫణమం
డోలి హరిపాదముద్రలు - గ్రాలవె? యిమ్మహితుఁ దగునె గ్రసియింపంగన్?

అదె యీయుత్తముఁ గన్నవారు, సదనీయంబౌ కళత్రంబు నీ
నిదర్శన్ వజ్రనిపాతమట్లు విని క్లాంతిన్ వచ్చుచున్నారు, తే
ద్వదనంబుల్ తిలకించి యే మనుచు నోదార్పంగనౌ నీకృపా
స్పదుఁ డస్తంగతుఁ డయ్యె వీని బ్రదికింపన్ జూడు నీశక్యమేన్.

(రోదనముచేయుచుఁ దొట్రిలునడకతో కనకవతీ జీమూతకేతువులును, వారివెంట నవ
శయై దుఃఖితయగు మలయవతియుఁ బ్రవేశింతురు.)

కనకవతీ జీమూతకేతువులు——

జీమూతవాహనా! చేరరా నేమిరా, వచ్చి చేయవదేమి వందనంబు?
మముఁ గన్నతండ్రి! రాజ్యము పోయినను నిన్నె రాజ్యమ్ముగా నెంచి బ్రదుకుచుంటి;
మస్మత్తపఃఫలంబా! మమ్ము విడనాడి యరుగ నీమన సెట్లు లనుమతించె?
సన్వయాలంకారమా! నిన్నుఁ దిని కాని గరుడునాఁకలిచిచ్చు తలఁగదయ్యె!
వనములో నాకుటింటిలో వాసమున్న - నీముఖేందువు దోఁప నిర్నిద్రసుఖము
నెనసి బ్రదుకుచు నున్న మా కింకమీఁద - నేది దిక్కుగఁ జూపించి యేగితయ్య?

పాపఁడ పోటఁగోలెను గృపారస మూరఁగ నర్థివాంఛిత
ప్రాపణనైపుణీవ్రతముఁ బట్టి చరించుచు నేఁటితోడ నీ
పాఁపకుమారుఁ గాచుటకుఁ బ్రాణములన్ గడ కిచ్చి తద్వ్రతో
ద్యాపన మాచరించితె ఖగాధిపు నోజ్జగఁ జేసి నందనా!

అయ్యయొ! రక్తపూరముల నస్థులుమాత్రము గానవచ్చున
ట్లయ్యెనె మాతనూజుగతి! యభ్రగనాయక! పొట్టచిచ్చు పో
నయ్యె నటంచు వీనిని బరాను వొనర్చితి, మాకుఁ బొట్టచి
చ్చెయ్యెడ నెట్టు లారు నిఁక నెట్లు మహీస్థలి నిల్చువారమో!

ఎమ్ములు తక్క మాంసము, నొకించుక నెత్తురు, నొక్కనాడికాం
శమ్ము నెలార్పకుండ నిటు సర్వము మాసుతుమేను మ్రింగఁ జి
త్తమ్మున వాని కుండు కృప తండ్రి! యొకించుక నీదు చిత్తభా
గమ్మున సోఁకదాయె మును కల్గినఁ గల్గకయున్న నయ్యెడన్!

హా నాథ యనుచు నీపసి-కూన సుశీలావతంస కోడలు ద్రోవన్
దీనముగ నేడ్చుచును రాఁ-బ్రాణము పో కింతదవ్వు రానయితి మహో!

(అని మూర్ఛిల్లుదురు.)

గోండాల మహారాజుగారికొఱకు మైసూరి పనివారు తయారుచేసిన

సుందరశిల్పయుతమగు కజ్జలెటు

అసాముననే తేయాకుతోటలో పనిచేయుచున్న కూలీలు

మలయవతి—

నానోములు నాతపములు - నీనాటికి భస్మమయ్యెనే నాథా! యీ
మే నేల నీవు లేనిదె- నేనును నీవెంట వత్తు నిలువందగదే!

దీనులఁ గావ నాపతి స్వదేహము నీకు నొసంగి ధన్యుఁడై
పూనిన పూన్కి- తీర్చుకొని పోయెఁగదయ్య! తదాప్తి నేను నా
మేని నొసంగుచుంటిఁ దినుమీ యిదిగూడ; సుఖంతు వీవునున్
నేను సుఖంతు, నన్నుఁ గనెనేని సుఖించు విభుండు నచ్చటన్. (అని మూర్ఛిల్లును.)

గరుత్మంతుఁడు —(నిర్విణ్ణుఁడై కొంతతడ వుండి)

అకటా! వీరలు పుత్రకున్ బడసి మోహాక్రాంతులై, రింక వీ
రికి నేరీతిఁ బ్రబోధమున్ సలుపుదున్ వృద్ధత్వమం దిట్టి పు
త్రకశోకమ్మున ముంచివైచితిని దద్దామాలలామంబు కం
టికిన్ నేలకు నొక్క-ధారగను గుండెల్, గుండి మూర్ఛిల్లెఁ దాన్.

స్వార్థపరత్వ మెంతటికి వచ్చెను, నా యొకపొట్టకై మహా
నర్థము నాగలోకమున కన్వహమున్ ఘటియింతుఁ గాని యీ
స్వార్థము హేఁగా నితఁడు ప్రాణము లిచ్చు చుటుంగనైతిఁ; బా
పార్థిని గాక నా కొక మహత్త్వము చేపడు టెట్లు దైవమా!

ఈతఁడు నాగజాతికయియే యుదయించెను, గాకయున్న ని
స్స్వేతుకజాయమానకరుణారితుఁడై యిటు లేల వచ్చు? నా
కేతతి నెందఱిన్ దినిన నింత ద్రవింపని చిత్తమందు వి
ఖ్యాతకృపారసం బుదయమౌనె ఫణిప్రకరంబుఁబుట్టినన్?

ఈయస్థిరాసులను గని - నాయశ మని గరువ మొందినాఁడను గద ము
న్నీయెడఁ గన సిగ్గయ్యెడి - హేయంబగు మేను పెంప నే మచ్చె, నయో!

(మూర్ఛితులు కదలుట గని)

ఓమహనీయులార! కరుణోదధులార! వినుండి, మీసుత
గ్రామణిఁ బొట్టఁ బెట్టుకొనఁ గల్గిన కూళను నేన నిచ్చలున్
బాముల వేటలాడి తిను బాలిశబుద్ధిని గాన కన్నులం
దా మణికంబు గాఁగ నిజ మారయనైతి క్షమించి ప్రోవరే.

పన్నగుఁ డంచు నెంచి మొనసన్ దొరకొంటిని గాని యుల్ల మా
పన్నశరణ్యుఁ డీతఁ డని భావమునన్ గనుపింపఁ దిందునే?

నన్ను క్షమింపు మిప్పుడయినన్ జేయి దాటిన దేమి లేదు నా
కున్న బలంబు జూపి యమృతోద్ధృతిచే బ్రదికింతుఁ బ్రమ్మఱన్.

(అమృతవర్షము కురియును. జీమూతవాహనుఁడు లేచును.)

శంఖచూడుఁడు —

నా కొఱకుఁ బ్రాణ మిచ్చిన — యో కరుణామూర్తి! నీదు దోహమయు, జనకుల్
నీకై వగచుచు వచ్చిరి — దే కనుమా వారి వగపు దీర్చుము తొలుతన్.

(ఆశ్చర్య మభినయించును)

అయ్యో! తల్లియుఁ దండ్రియున్ సతియు నాహా యంచుఁ దన్ జుట్టుకో
నియ్యార్తావనుఁ డింత వారలఁ గనం డేమంచు వాక్రుచ్చ్వఁ బోఁ
డమ్మ్యైదిక్కులు సూచు నేమికతమో యావంక బక్షీంద్రు నే
యొయ్యన్ గాంచి నచోంటఁజూచు నదియేమో విందు వెంటాడుచున్.

జీమూతవాహనుఁడు — (నిస్స్పృహముగా)

ఎంతయకృత్యమున్ సలిపి, తే నొకఁడన్ బ్రదుకంగ భూమికిన్
వంత దొలంగునే విపులపర్వతసన్నిభ మస్థిపుంజ మం
తంతఁ జిరంతనంబు లయి యట్టుల యుండఁగ — వానిఁ జూచుచోఁ
జింతిలునన్న జీవనవిశిష్టు నొసర్చితి వెట్లు సైఁచెదిన్.

నా కొఱకై జనింప ఖగనాయక! దీనులఁ గావనేని నా
కీకుతలంబు నారకమె, యిందలి భోగులు నీదు పేరుగాఁ
గీకసరాసులై ధరణికిన్ బరువై పడియుండఁగా సుధా
సేకమునన్ సనున్ బ్రదుకఁజేయుట కెంతయుఁ జింత నొందెదన్.

బ్రొమ్మెక్కెదను, మర్దళంబు కఱుక్కెన నఖరాంచలములఁ ద్రుంపుము, కాదే
నిక్కకోదరకులములు నెక్కన బ్రదికించి యభయనియతిం గొనుమా.

అలుక దల్లిదండ్రు లసహాయతఁ గానసమంద యుండినన్
జాలిని బొంద, నీవు కరుణం దిగఁద్రావి చిరంబుగా బహు
వ్యాళకళేబరామితపరాశనవృత్తిఁ జరించుచున్ గడున్
గాళతనంబుఁ గంట కెదఁ గుందినయంతగఁ బక్షిశేఖరా!

ఆఁకలి దీఱ నాగముల నన్వహమున్ భుజియింతు నందువా
నీ కమృతంబు పానగతనీరకణం బగుఁ గాదె, యింక నీ
వాకమలాధిపాశ్రయము నందుటకున్ ఫల మయ్యె నొక్క, చీ
కాకయి, దిక్కు లేక కలయునట్టి సరీసృపులన్ గ్రసించుటల్.

గరుత్మంతుఁడు — (సాంజలిబంధుఁడై)

వచ్చినవాని నీకరణిఁ జంపఁగ న్యాయమె? నీకతంబునన్
వచ్చెను బుద్ధి, నీ వెటులు పంచద వట్టుల చేయువాఁడ, నీ
నెచ్చెలి, దాసుఁడన్ ఫణుల నేఁడు మొదల్ వధియింప, వీరలన్
జెచ్చెరఁ దెచ్చి యయ్యమృతసేకమునన్ బ్రదికింతు చూడుమా.

(సాశ్చర్యముగా సుధావర్షమును సూచించుచు)

ఫణముల్ విచ్చుచు భోగముల్ మలఁక లొప్పట్లన్ బరీక్షించుచున్
గణముల్ గట్టి స్వబంధుసంతతుల, సాకాంతంబు గన్గొంచు, నీ
గుణముల్ పేర్కొనుచున్ ఫణీంద్రము లవే కోటానకోట్లేగుచున్
వణముల్ పూనెడి, దేవతల్ సుధను బైపైఁ జల్ల న్సాప్రీతికై.

పునరుజ్జీవితనాగలోకములు సంపూర్ణానురాగంబుతో
నిను గానం బొనరించుచున్నయవి వింటే యన్న! జీమూతవా
హన! నీత్యాగమునన్ సమస్తమును సౌఖ్యం బందె నేనున్ జిరం
తనహింసారతి వీడి పుణ్యజనసత్యంబౌ యశం బందెదన్.

(దేవత లందఱును బ్రత్యక్షమయి విద్యాధరరాజ్యమున జీమూతవాహను నభిషిక్తు నొనర్తురు. అతఁడు జననీజనకులతో, భార్యతోఁ గూడి యానందించుచుండును.)

గరుత్మంతుఁడు —

లోకంబుల్ సుఖియించుఁ బెక్కుకాలముల్ పొందున్ యదృచ్ఛారతిన్
నాకున్ సాత్త్వికవృత్తి చేకుఱుత మన్నా! పైతృకప్రాభవ
స్వీకారంబున మేటివై యరయుమా విద్యాధరవ్రాత మి
ట్లాకల్పంబు 'దయావీరుఁ' డను విఖ్యాతిన్ గనుం గావుతన్.

దేవతలు — తథాస్తు, తథాస్తు.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గోమాత

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

పసుపుగిగ్గులుఁ గుంకుమమిసిమి గ్రమ్మఁ
కళలు గురియుచుఁ గనువిందుఁ గొలుపుచున్న
నీమొగముఁ గన్నఁ గడుపులు నిండిపోవుఁ
బండుముత్తైదువల్లు కేల్మొక్కుదురమ్మ!

అహారపానము నీపనంబులయందు గ్రాలి
శక్తిఁ దివ్యుని దీవనల్ ప్రసవయనెంతు
నీకొలువుచేతఁ గాకున్న చేకరణిని
వెలయు లౌకికప్రాశస్త్యదై యున్నదొంక?

మెఱిగి పవిత్రించి యోగదము బోరసాచి
నన్నునంటిన పాపముల్ నాశనైకు
వేయిజన్మంబు లెత్తిన వేయునేల?
నీఋణంబుఁ దీర్చఁజాలను నిజము తల్లి!

పరకభావంబు మోముపై జాలువారఁ
కెవుల కోరించి యుంగలి చెట్టునీవ
విలిది దల్లి నిమూపులఁ దలుకువపుడు
అమ్మ! నాయిలువేలుప వని తలంతు.

మీకులమహత్త్వ మెఱిగి భూలోకమందు
నిశ్చలంబుగ సంపదల్ నిలుచుపొంతె,
వంశవృద్ధియు, ధర్మముల్ పసయుపొంతె
కేల్మొగిచి యోగము బూజింతు వెల్లవెంపవు.

ప్రౌఢవ్యాకరణకారికా విమర్శనము

విద్వాన్, మువ్వూరి వేంకటరమణ శాస్త్రిగారు

త్రిలింగ లక్షణ శేష మను నామాంతరము గల ప్రౌఢవ్యాకరణము చెన్నపురి విశ్వవిద్యాలయమున 'విద్వాన్' పరీక్షకును, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తున 'మధ్యమ భాషాప్రవీణ' పరీక్షకును బఠనీయముగ బఠ్యాంశము నియమింపబడుచుండుటంజేసి పలువురకుఁ బరిచితముగానున్నది. శ్రీ శే॥ సీతారామాచార్యులుగారు శబ్దరత్నాకర రచనావసరమునందు లక్ష్యంబులకయి భారతాదిగ్రంథపరిశోధనంబు సేయుచుండఁ దమకుఁ లభించిన ప్రయోగవిశేషంబుల చేర్చిపూర్చి యీ వ్యాకరణంబు రచియించినటులు దమ పీఠికలోఁ దెలిపియుండిరి. ఇటులుండఁ గొంతకాలమునకు విజయనగరవాసులగు, శ్రీ శే॥ భాగవతుల రామమూర్తిశాస్త్రిగారు ఈగ్రంథము నాలోకించి యిందలి సూత్రములను సంస్కృతీకరించి 'హరికారికా శేషసర్వస్వ' మను పేర నొక కారికాగ్రంథము రచించియుండిరి. తత్పుత్రు లద్దానిని ముద్రింపించి ప్రకటించిరి.

తత్పుత్రు లిటులుండఁ గారికాగ్రంథపీఠికలో "శాస్త్రిగారు హరికారికలఁ బరిశీలించి వానిచేఁగూడ పొందుపఱుపని భారతాదుల ప్రయోగము లుండుటం జూచి వాని నన్నింటి నధిక శ్రద్ధతో, నతిజాగ్రత్తతో పొందుపరచి హరికారికా శేషసర్వస్వమును రచించి"రని తత్ప్రకాశకులు నిరూపించియుండిరి. దీనింబట్టి కారికాకర్తయే, భారతాది ప్రయోగముల నేకరించి స్వతంత్రముగ నీగ్రంథమును కొంత రచియించెననియు, నద్దాని కనువాదమే కాని ప్రౌఢవ్యాకరణము స్వతంత్ర గ్రంథము గాదనియు నొక యభిప్రాయము లోకమున నెలకొల్పుట వీరి వాంఛితంబని తెల్లమగుచున్నది. తన కారికల కాధారమగు ప్రౌఢవ్యాకరణంబు నొకింతయుఁ బరామర్శింపక 'హరికారికా శేషసర్వస్వ' మని నామకరణ మొనరించుటం జేసియు, "కరోమి కారికా స్సమ్యక్ హరిగ్రంథవిశేషకాః" అని గ్రంథాదిని వ్రాయుటం జేసియుఁ గారికాకర్తకుసయితము పూర్వోక్తంబగు నభిలాషయే యుండెనటులు పరిశోధకులకుఁ దోచకమానదు. గ్రంథనామమునుబట్టియుఁ, పీఠికలోని వ్రాతలంబట్టియుఁ దమ 'కారికలే స్వతంత్రము లనియు, వానింబట్టి ప్రౌఢవ్యాకరణసూత్రంబులు రచియింపబడినవి' యనియుఁ గాలక్రమంబున నిరూపణంబు గావించునా యని వీరి సంకల్పంబు. ఈరీతిగ నొకరి యశంబు నొకరు దాచించుట న్యాయ్యంబు గాదు. ఇకఁ బయిమాటలకుఁ బోక గ్రంథద్వయంబును తేటఁబూని నిష్పాక్షికంబుగఁ బరిశీలింతము. ఈ పరిశీలనంబున దేని కేది మూలమో తేటతెల్లమగును. ఇంతియకాక యీవ్యాసంబునకు వేఱొండు ప్రయోజనంబు గలదు. కారికాకర్త యాంధ్ర లక్షణగ్రంథంబులఁగాని, లక్ష్యంబులంగాని స్వతంత్రముగఁ బరిశీలింపకయుఁ, ప్రౌఢవ్యాకరణ సూత్రముల యర్థము నేని సాకల్యముగా గ్రహింపకయు నీకారికల రచించియుంటచే వీనియందుఁ గొన్ని ప్రమాదములు దొరలియున్నవి, వాని నుద్ఘాటించి లక్షణవిశేషజ్ఞానపులకుఁ జూపుట మిక్కిలి యావశ్యకంబుగదా! అట్టి ప్రమాదంబులు గల కారికలనుబట్టియే యియ్యవి ప్రౌఢవ్యాకరణసూత్రముల ననుసరించి రచింపబడినవేకాని స్వతంత్రంబులుగావను తత్త్వంబు పృథక్కృత్య నేకంబుగ విశదము కాఁగలదు. కావునఁ గారికలలోని ప్రమాదముల విమర్శించుటయుఁ, దన్మూలమునఁ ప్రౌఢవ్యాకరణమే కారికలకు మూలమను తత్త్వంబు నావరించుటయు నావ్యాసమునకు విషయంబులు—

౧. "సంఖ్యాప్రయుక్తవిశేషణ మేకాంతం బయి యసమాద్విశేష్యక మయ్యె, సమస్తంబు, వ్యస్తంబు నగుచో విశేష్యంబు క్రమంబుగ నుత్తరపదంబు నేకవచనాంతంబును, పూర్వపదంబు బహువచనాంతంబు నగు." 'తదంశము—ఆ యొకటియొక్క భాగము. అనఁగా భాతిక లోపనుగది.'

ప్రౌ. శబ్ద. ౮.

ఈసూత్రంబున నవ్యయం బొకింత క్లిష్టంబగుటచే నిందలి విధి వాక్యముల రెండింటిని విభజించి చూపుచున్నాఁడను.

I ఏకాంతంబును నసమాద్విశేష్యకంబు నగు సంఖ్యాప్రయుక్తవిశేషణము సమసించినచో విశేష్యం బుత్తరపదంబయి యేకవచనాంతంబుగను, వ్యస్తం బగుచో విశేష్యంబు పూర్వపదం బయి బహువచనాంతంబుగను వర్తిల్లెడిని:—ఉదా=దెబ్బదియొక్క రథము, (సమస్తము) రథములు డెబ్బదియొక్కటి (వ్యస్తము).

II ఏకాంతాంతంబును మహదమహద్విశేష్యకంబు నగు సంఖ్యాప్రయుక్తవిశేషణము సమసించినచో విశేష్యం బుత్తరపదంబయి యేకవచనాంతంబుగను, వ్యస్తం బగుచో విశేష్యంబు పూర్వపదంబయి బహువచనాంతంబుగను వర్తిల్లెడిని. ఉదా = మహాత్ములకు రెండున్నరమానిసి (సమస్తము), మానుసులు రెండున్నర (వ్యస్తము).

అనుమానార్థమునకు :— రెండున్నర రూపాయలు (సమస్తము), రూపాయలు రెండున్నర (వ్యస్తము).

పయికీతి సీసూత్రమును లక్ష్యానురూపముగ సమన్వయించుకొనక క్రమాన్వయంబునఁ బ్రమాదముఁ జెందిరి శాస్త్రిగారు,

"సంఖ్యా ప్రయుక్తే మేకాన్త మమహాద్వ్యేకకంచ తత్,
సమస్తం యది తన్నామో త్తరభాగకతాభిధమ్.
తదంతా స్తం మహద్వాచి చామహద్వాచకంచ తత్
వ్యస్తం చే త్తద్వితేవ్యస్తు పూర్వభాగ్యస్తాంతాభిధమ్."

హరి. శేష. శబ్ద. ౩, ౪.

అనుకారికలు రచించిరి. ఈకారికలవలన, ఏకాంతమగునేని వ్యస్తపక్షమునను (దెబ్బదియొక్కటి), దిదంతాంతంబగునేని సమాసపక్షమునను (రెండున్నరమానికి, రెండున్నర రూపాయలు) బ్రసిద్ధంబులగు రూపంబులు సాధింపఁబడకున్నవి. సూత్రాన్వయంబులు గలిగి, ప్రామాణికంబయి, క్లిష్టంబుగ నున్న యీ ప్రౌఢవ్యాకరణసూత్రమును బట్టి యీకారికలు రచియింపఁబడినటులు మన మరగికరించినపక్షము నస్నే యివి యిట్లు లక్ష్యవిరుద్ధంబుగ నుండుట గారతకాని నచ్చియుక మనుంగాని లక్ష్యములఁ బరిశోధించి స్వతంత్రముగ రచింపఁబడిన కారికలిటు లుండుట యెంతమాత్రమును సంభావ్యంబు గానేరదు.

౨. "ప్రాప్తహ్రస్వంబులగు మూఁడేలమీఁది వర్ణంబులకు
ద్విత్వంబు బహుళంబుగ నగు—ఉ—ఉక్తము."

ప్రౌ. శబ్ద. ౧౦౦.

ఇటు "పదియు త్తరపదం బగునప్డు నేఁడుదొమ్మిల సమ్మిళితు బిందువును,ఎని కైమును, వీనికివర్ణ వ్యత్యయంబును, ఆపదమంబునకు సరళంబును గ్రహంబుగ నగు" (ప్రౌ—సమాస—౩౪.) "పదియు త్తరపదం బగునప్డు బూర్వపదంబుదీర్ఘంబునకు హ్రస్వం బగు-ఏను నేకు రాదు." (ప్రౌ—సమాస—౨౫.) అనుసూత్రంబులచే 'మూ + పది' యనునప్డు హ్రస్వంబును, 'ఏడు + పది' యనునప్డు వర్ణవ్యత్యయ, సరళాదేశ, హ్రస్వంబులును గలుగఁగాఁ బ్రాప్తించిన 'ముపది, డెబది' యను వానిలోని పకారబకారములకు ద్విత్వమును విధించి 'ముప్పది, డెబ్బది' యను రూపంబులను బ్రకృతసూత్రము సాధించుచున్నది.

ఈసూత్రంబునకు లక్ష్యంబులు చూపఁబడకుండుటవలనను, నిటు నవశిష్టంబగు ప్రక్రియ యీపరిచ్ఛేదంబునఁగాక సమాసపరిచ్ఛేదంబున దూరంబుగ నిరూపింపఁబడియుండుటవలనను, 'మూఁడే' లయునప్డు 'మూఁడు' అనుగిభాగమునకు హ్రస్వప్రసక్తి లేకుండుటవలనను నంతమాత్రమే గ్రహించి శాస్త్రిగారు 'మూ + డే' యను విభాగమునఁ జేసి

"కృతేహ్రస్వే త్రియచ్చబ్దో పరివర్ణో ద్విరుక్తిభాక్"

హరి. శేష. శబ్ద. ౪౦.

అని కారిక రచియించిరి.

దీనింబట్టి మూఁడుశబ్దమునకుఁ బరంబుగనున్న వర్ణంబునకును యచ్ఛబ్దార్థకమగు 'ఏ' అనుదానికిఁ బరంబుగనున్న వర్ణంబునకును, ద్విత్వ మగునని కారికయాశయము తేలుచున్నది. ఈకారికవలన 'డెబ్బది' యనునప్డు బకారమునకు ద్విత్వము సిద్ధించుమార్గము తిరోహిత మయినది. ఇటు నీసంఖ్యావాచకముల నడుమ యచ్ఛబ్దార్థకమున (ఏ) కేమి ప్రసక్తి యనిరేని నీ రూహింపకుండుటయు, నదియునుగాక "ఇద మదనేతద్భ్య త్తచ్ఛబ్దా శ్శబ్దాన్తరాణ్యవయే బహుళమ్, హ్రస్వం ప్రపద్య దీర్ఘా ద్విత్వ మపర్యక్షరస్య జనయన్తి" యని నన్నయభట్టారకుండును, "అ, ఈ, ఏ యను సర్వనామంబులు త్రికంబు నాఁబడు." "త్రికంబుమీఁది యసంయుక్తహల్లునకు ద్విత్వంబు బహుళంబుగా నగు." నని చిన్నయసూరియు, నీ 'త్రికంబుమీఁది' యను సూత్రమునుబట్టి "బహుళం త్వే సర్వనామాద్యే రసంయోగినో హలః" అనుకారిక రచియించి యిట్టిసంస్కృతీకరణంబునఁ గారికాకర్త కాదన్న ప్రాయంబయి యున్న కృష్ణకవియు నిట్లు పలువురు లాక్షణికులు లేక గీకనుగ సాధించియున్న 'ఏ + తెఁగు=ఎత్తెఁగు' అనునప్డు ద్విత్వముతో శేషగ్రంథకర్తయగు తనకు బొత్తిగాఁ బ్రసక్తిలేదనిరేనిఁ దలంపకుండుటయు, నదియునుంగాక యచ్ఛబ్దము నిటఁ బరామర్శించి నప్డు నేతచ్ఛబ్ద (ఈ)తచ్ఛబ్దము (అ)ల విషయమునమాత్రమిటు ద్విత్వమును విధింపవలదా యనుశంకయయిన శాస్త్రిగారికిఁ బొడమకుండుటయు విమర్శకులకు వింత గొలుపకమానవు.

౩. "కొన్నిచోట్లఁ జేతవిధక్త్యర్థకవర్ణకంబులకును, చలనవర్ణకంబునకును దఱుచుగఁ జేసి యనుప్రయుక్తం బగు."

ప్రౌ-కారక-౪.

'ఇచ్చుటంజేసి, సంప్రయోగమునఁజేసి' ధర్మతమాధవులఁజేసి' యిత్యాదులు దీనికి లక్ష్యంబులు.—

ఈ సూత్రమునఁ జేతవిధక్త్యర్థకము లనుదానింబట్టి ద్వితీయకును నవర్ణకంబునకునుమాత్రమే 'చేసి' యనుప్రయుక్తమగునుగాని 'చేత' వర్ణకమున కనుప్రయుక్తము గాదు. అట్టి ప్రయోగము (చెప్పుటచేతఁ జేసి) సకలలక్ష్యలక్షణ విరుద్ధంబు. కారికాకర్త యీయర్థంబు గ్రహింపక

"క్వచి త్తృతీయాపఞ్చమ్యో చేతస్యవలనస్య,
చేసిశబ్దాను ప్రయోగః ప్రాయశః పరికీర్తితః"

హరి-శేష-కారక-౨.

అనుకారిక రచియించెను. దీనివలనఁ బయిని చూపఁబడిన ద్వితీయాద్వర్ణకఘటితములను ప్రసిద్ధలక్ష్యము లెవ్వియు సిద్ధింపకుండుటయేకాక యెవ్వరును సమ్మతింపని 'ఇచ్చుటచేతఁజేసి' యన్ననురూపములు నిష్ప న్నము లగుచుండుటంజేసి యీకారిక యవ్యాప్త్యతివ్యాప్తిదోష దూషిత మగుచున్నది. లక్ష్యముల నెదుట నిడికొని స్వతంత్రముగ రచింపఁబడిన కారిక యిటులుండుట యెన్నండును సంభావ్యంబు గానేరదు,

౪. “ఒకండ్వాదులు పరంబులగునేని వలయుచో నున్ బగును”
ప్రౌ. సమాస. ౨౨.

దీనిచే ‘ఉన్’ అను ఆగమము విధింపబడినది. (పది + ఒకండు, = పది + ఉన్ + ఒకండు =) ‘పదు నొకండు’ మున్నగునవి దీని కుదాహరణంబులు.

ఇట సూత్రమున ‘నున్’ అనియుండుటంబట్టి యది నుగాగమమై యుండునేమో యని స్థూలదృష్టిని దలంచి కాఁబోలును శాస్త్రిగారు,

“ఒకండ్వాదౌ పరే ప్రాయః పదేః స్యాచ్చ నుగాగమః”
హరి. శేష. సమాస. ౧౬.

అని కారిక రచించిరి. దీనింబట్టి నుగాగమంబు ప్రవర్తించినయెడ ‘పదినొకండు’ అని సిద్ధించునుగాని ‘పదునొకండు’ మున్నగునవి సిద్ధింపనేరవు. తెలుఁగుసూత్రములఁ జూచి సంస్కృతీకరించునపుడు లక్ష్య సమన్వయమునఁగూడ దృష్టినుంచినచో నిట్టిప్రమాదములు దొరలకుండెడివి.

౫. “పది యుత్తరపదం బగుచో నేనుదొమ్ముల నుమ్ములకు బిందువును............అగును.”
ప్రౌ. సమాస. ౨౪.

ఈసూత్రము ‘ఏను, తొమ్మి’ అనువానిలోని ‘ను, మ్మి’ అనువానికి బిందువును విధించును. దీనిచే ‘ఏఁబది, తొంబది’ యను రూపముల బిందువులు సిద్ధించును.

పయిసూత్రమున ‘నుమ్ములకు’ అనియుండుటఁగాంచి శాస్త్రిగారు నుమాగమముల కని యర్థము చేసికొని కాఁబోలును

“పదిశబ్దే చోత్తరేతు ఏనో స్తొమ్మ్యశ్చ మైర్ద్వయోః, బిన్దుస్స్యాత్................”
హరి. శేష. సమాస. ౧౭.

అని కారిక రచియించిరి. దీనింబట్టి యిట స్థాని (మ్మి) స్వరూపమే విస్పష్టమయినది. వీరు సూత్రార్థమును సమంజసముగ గ్రహించినచో ‘నుమోర్మ్యోః’ అనికదా ప్రయోగింపవలయును. మఱియు ‘తొమ్మ్యః’ అనువానింబట్టి ప్రకృతంబున నేశబ్దమున కీప్రక్రియ యుద్దిష్టమయినదో యదియయిన వీరు సూచించినట్లు గావరాదు. ‘తొమ్మి’ అను శబ్దమునకు షష్ఠ్యంతరూపము ‘తొమ్మేః’ అనికదా యుండవలయును. ‘తొమ్ముల’ అనుచో బహువచననిమిత్తకంబుగఁ బ్రాప్తించిన యుకారమునుబట్టి యాశబ్ద ముకారాంతమని భ్రాంతిఁ జెందిరి. ఇది యెంతటి జాగరూకతయో భావింపుఁడు. ‘హరులకు’ అనుచో నగపడు ‘ఉ’ కారమునుబట్టి హరిశబ్దషష్ఠ్యంతమును సంస్కృతంబున ‘హరోః’ అని ప్రయోగించినటు లున్నది. ఇట ‘తొమ్మి’ యనుదాని ‘మ్మి’ అను దానికి బిందువు రావలయునను నర్థము శాస్త్రిగారి మనంబున నున్నచోఁ దదనురూపముగ నిపటిశబ్దములు సాధువులుగనే ప్రయోగించియుందురు కదా! అట్లుగాక యీతెలుఁగుసూత్రమునుమాత్ర మెఱుఁగుట నిశ్చయించి ప్రక్రియ నరయక కారిక రచియించుటచే నిట్టిప్రమాదము వాటిల్లినది.

౬. “మతుబర్థంబునం జెంచునకుఁ దవర్ణకంబు పరం బగునో నిత్యం బగు.”
ప్రౌ. తద్ధిత. ౪.

ఉదా: చెంచు + త = చెంచిత.

ఈసూత్రమునకు

“మత్వర్థే చెంచుశబ్దస్య తే పరే స్యా దివర్ణకః”

అనుకారిక గానంబడుచున్నది.

‘ప్రత్యయ ఇహ వర్ణకః’ అనుమున్నగు సంజ్ఞావిధానంబులం బట్టి ప్రత్యయమును వర్ణకమనియు, నక్షరమును వర్ణమనియు వ్యవహరించుట యాంధ్రలాక్షణికసంప్రదాయంబు. ఈసూత్రంబున ‘ఇ’ అనునది ప్రత్యయంబు గాకుండుటచే దీనిని వర్ణకమని వ్యవహరింపరాదు. ఈవ్యవహారంబు ప్రక్రియావిషయంబున నిటు హానికరంబు గాకున్నను సంప్రదాయవిరుద్ధం బని చూపితిని.

౭. “ఒకానొకచోఁ దద్ధార్థకంబులగు నుండు చను చేరుకొనులు ప్రశ్నార్థకకారపరకంబు లగునపుడు వాని కనియచ్చు లకు లోపంబు విభాష నగు. అనుచో నుండునకారంబు వకారంబగు. (చేరుకొను అనఁగా సమప్రయుక్తమగు కొనుధాతు వని యర్థము.)”
ప్రౌ. క్రియా. ౨.

ఉండునే, చనునే, దొరకొనునే, మున్నగువానికి ఉన్నె, చన్నె, దొరకొన్నె మున్నగు రూపాంతరము లీసూత్రమున సాధింపబడును. ఇట “తద్ధార్థకంబులగు + ఉండు, చను, చేరుకొనులు” అనువిభాగమును గ్రహింపక, లక్ష్యముల నరయక “తద్ధార్థకంబులు + అను, ఉండు, చను, చేరుకొనులు” అని విభజించికొని శాస్త్రిగారు,

“అగూండుచనుశబ్దా శ్చాసమప్రయుక్తకొను స్తథా,
తేషా మస్త్యస్య లోపోఽచో వా స్యా దుణ్డేస్తు వస్య వః”
హరి. శేష. క్రియా. ౨.

అని కారిక రచియించి యనుధాతురూపంబునకుంగూడ నిక్కార్యము విధించిరి. దీనివలన ‘అనునే’ యనుదానికి ‘అన్నె’ యను రూపాంతరంబు నిష్పన్న మయ్యెడును. భారతాదిలక్ష్యములఁ బరిశీలింపఁ బనిలేదుగాని ప్రౌఢవ్యాకరణకర్త చూపినలక్ష్యములఁ బరికించినను నింతటి ప్రమాదములు లేకుండెడివి. వీరు ‘అన్నె’ యను రూపమును సాధింపఁదలంచి ‘అగూండుచనుశబ్దాశ్చ’ యని యుద్దేశ్యగణంబున ననుధాతువునుగూడఁ జేరిచియుందురో లేక పయిని జూపినరీతిని తెలుఁగుసూత్రమునఁ బదవిభాగమునఁ బ్రమాదపడి యీరీతిని గారిక రచియించియుందురో విమర్శకులు పరిశీలింపఁదగుదురు.

౮. "ఆర్యాద్యర్థ మెుక్కచో నటుశబ్దపూర్వకంబు నగు"
ప్రౌ. క్రియా. ౫.

అనుప్రయుక్తంబు లగు 'అయ్య, అమ్మ,' మున్నగువానికిఁ బూర్వము 'అటు' శబ్దము కొన్నియెడలఁ బ్రయోగింపఁబడునని యీసూత్రమునకుఁ దాత్పర్యము.

"చెల్లునటయ్య, చెల్లునటమ్మ- దయసేయక తిన్నని మేను వెన్నెలన్ వేఁతురటమ్మ యింత కనువేదురు సెల్లునటమ్మ యింతికిన్" ఇత్యాదులు లక్ష్యంబులు.

ఇట సూత్రంబునందును బయినిఁజూపఁబడిన యుదాహరణంబులందుఁ బలుతావులను 'నటు' అని యగపడుచుండుటంబట్టి యయ్యాది 'నటు' శబ్ద మని భ్రాంతివడి శాస్త్రిగారు.

"ఆర్యాద్యర్థో భవే దత్ర కుత్రచి న్నటుపూర్వకః"

అని కారిక రచియించిరి. కాని పయియుదాహరణ పద్యమునందలి 'వేఁతురటమ్మ' యనుచో 'అటు' శబ్దమును గుఱితింపరయిరి. అద్దానిని గుఱితించినయెడ నన్నిలక్ష్యంబులందును ననుగతం బగునటులు 'అటు' శబ్దపూర్వకత్వమునే విధించియుందురుగదా! పయికారిక ప్రౌఢవ్యాకరణసూత్రమునుబట్టి రచింపఁబడక స్వతంత్రముగనే రచింపఁబడినయెడ 'నటుపూర్వకః' అని నటుశబ్దఘటిత మయియుండుట మిక్కిలి యసంభవము.

పయిని వివరించిన విషయములంబట్టి శాస్త్రిగారు భారతాదులందలి ప్రయోగవిశేషంబులను దాము గనిపెట్టకుండుటయకాక ప్రౌఢవ్యాకరణకర్త యుదాహరించిన ప్రయోగంబులందలి విశేషంబులయిన గుఱితింపకుండుట విశద మగుచున్నయది. ఇంతియకాక కారికలందలి భాషాస్వరూపమును బట్టి సంస్కృతభాషయందుసయితము వీరి కంతగాఁ బాటవ ముండినటులు గానరాదు. క్రిందిప్రయోగములను బరిశీలింపుఁడు.

"క్వచి ద్ద్విత్వస్య ప్రామాణ్యప్రయోగేషు న దృశ్యతే, ద్విత్వమ్............"
సంధి. ౨.

ప్రామాణికప్రయోగములనికాని, ప్రమాణప్రయోగములనికాని యనుటకు మాఱుగాఁ బ్రామాణ్యప్రయోగములఁట!

"దృశ్యతే సర్వపర్యాయయెల్లశబ్దస్య సప్తమీ"
సంధి. ౪.

'సర్వపర్యాయయెల్లశబ్దస్య' యనుసిద్ధసమాసంబునడుమ యడాగమంబు సిద్ధించు టెట్లు?

"క్వచిత్క్వచి ద్భవేదప్రధానం ప్రాధాన్యవాచకమ్"
శబ్ద. ౭.

ప్రధానవాచక (విశేష్య) మనుటకుఁ బ్రాధాన్యవాచకమఁట!

"పూరుషాణాంచ పృచ్ఛాయాం నిర్దిష్టస్త్రీనరోర్గిరేః"
శబ్ద. ౩౧.

నృశబ్దమునకుఁగాని, నరశబ్దమునకుఁగాని షష్ఠీద్వివచనాంతరూపంబు 'నరోః' అని సిద్ధించు టెట్లు?

"ఏకద్విత్రిపదోఽపి స్యాత్" శబ్ద-౬౧.

"పోలెపోని బలేపదాః" సమాస-౩౨.

"అకారాన్తావ్యయః కళా"
సంజ్ఞా. ౪.

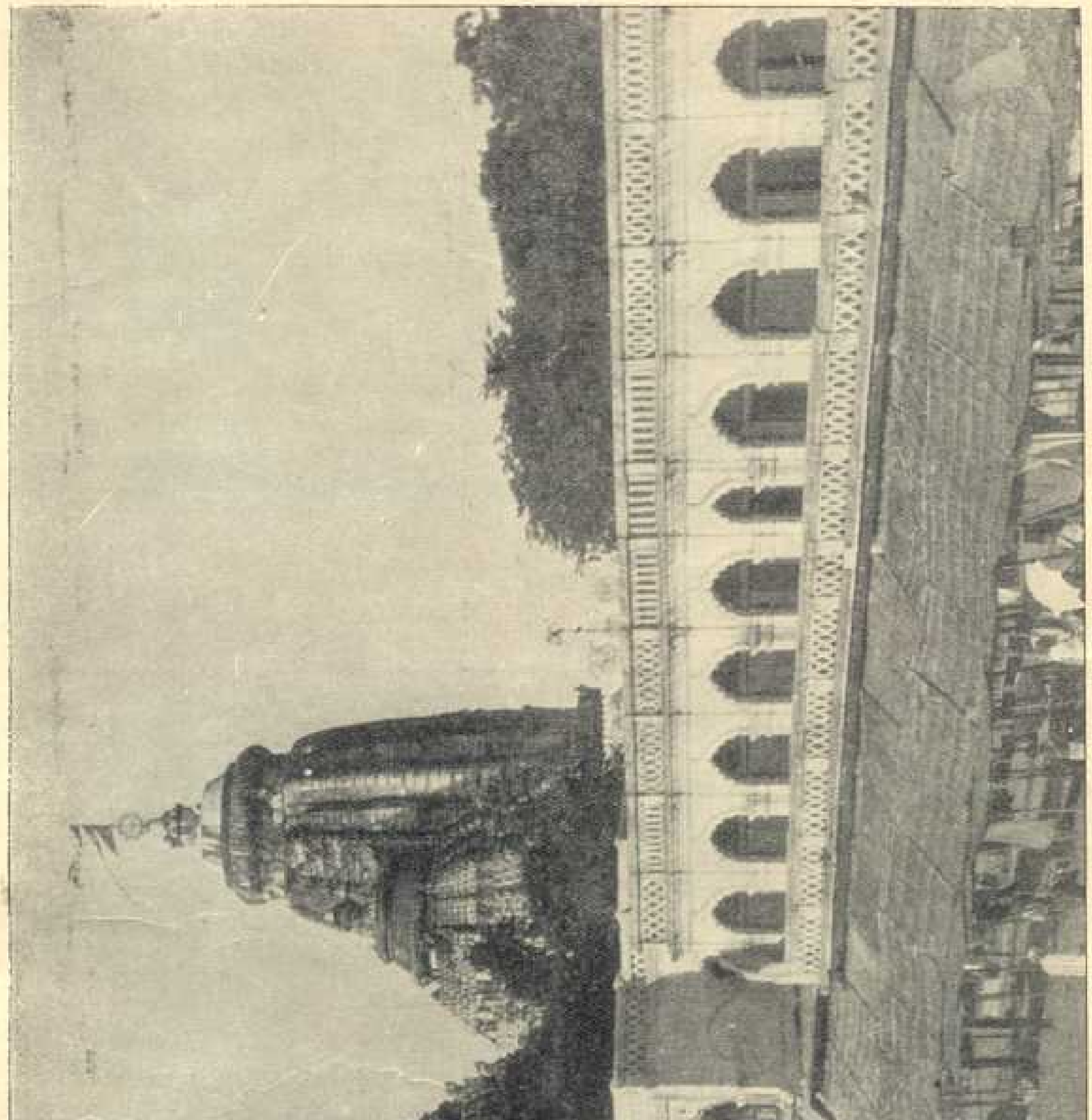
"ఇనన్న నక్రియాపూర్వకాః కా స్వవ్యయా ఇహ"
వాక్య. ౧౨.

ఈరీతిని 'పద' శబ్దమును, నవ్యయశబ్దమును నిట్టియెడఁ బుంలింగముగఁ బ్రయోగింతురా?

"పరే సతీంచుశ్చస్య స్యాత్ప్రకారో నహి దృష్టవాన్"

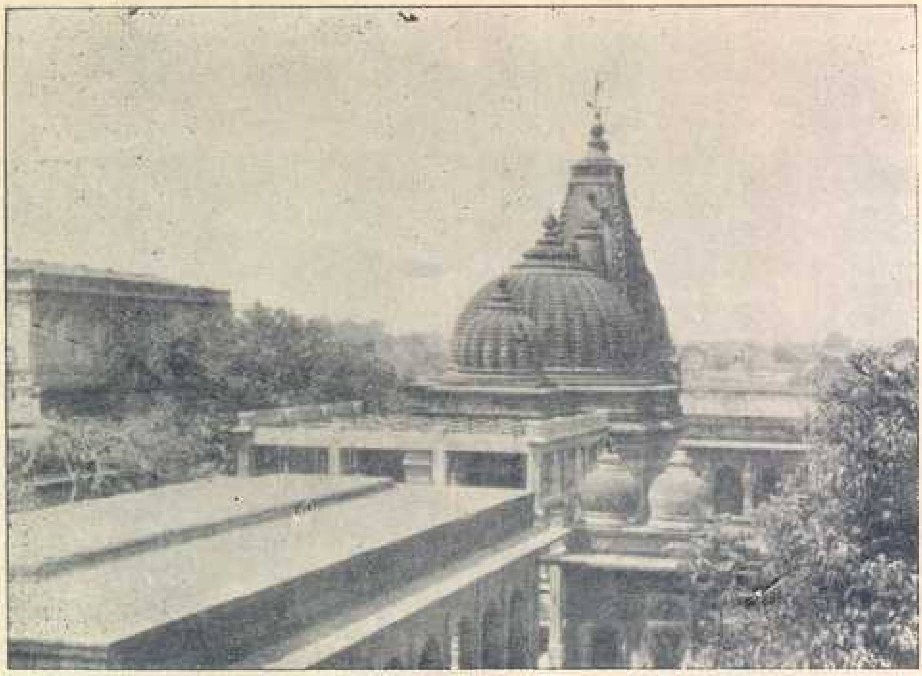
'నదృష్టః' (చూడఁబడలేదు) అనుదానికి 'నదృష్టవాన్' అనునది పర్యాయముగఁ బ్రయోగింపఁబడునా?

ఈరీతిని సంస్కృతాంధ్రముల రెంటను దగిన పాటవంబు గడింపనివా రిట్లు లక్షణగ్రంథములను స్వతంత్రంబుగఁగాని, యనువాదరూపంబునఁగాని రచియింపఁబూనుటకంటె నుదాసీను లగుట యుక్తమపద్ధతి. అదియ భాషకు మహోపకారకంబు. ఇట శాస్త్రిగారి లోపము లెంచుట నా ముఖ్యోద్దేశంబుకాదు. ఎన్నియో వత్సరంబు లెంతయో పరిశ్రమ మొనరించి యీప్రయోగవిశేషంబుల నేర్చి కూర్చిన సీతారామాచార్యుల ప్రౌఢవ్యాకరణంబునకుఁ గల వాస్తవికంబగు ప్రాథమికత్వంబును వెలువరించుటయుఁ, గారికలందలి ప్రమాదంబులను విద్యార్థిలోకంబున కెఱుకపఱుచుటయు నాయుద్దేశములు. మఱియుఁ గారికలకుఁ బ్రౌఢవ్యాకరణమే మూల మనుటకుఁ దగినయాధారము లింకను గారికలం దుపలబ్ధంబులయినను వానినెల్లఁ జూపఁబనిలేదనియుఁ, బయిని నిరూపించిన విషయంబులే తత్త్వనిర్ణాయకంబులు గానోపుననియు నిప్పటి కింతటితో విరమింపఁదలంచితి.

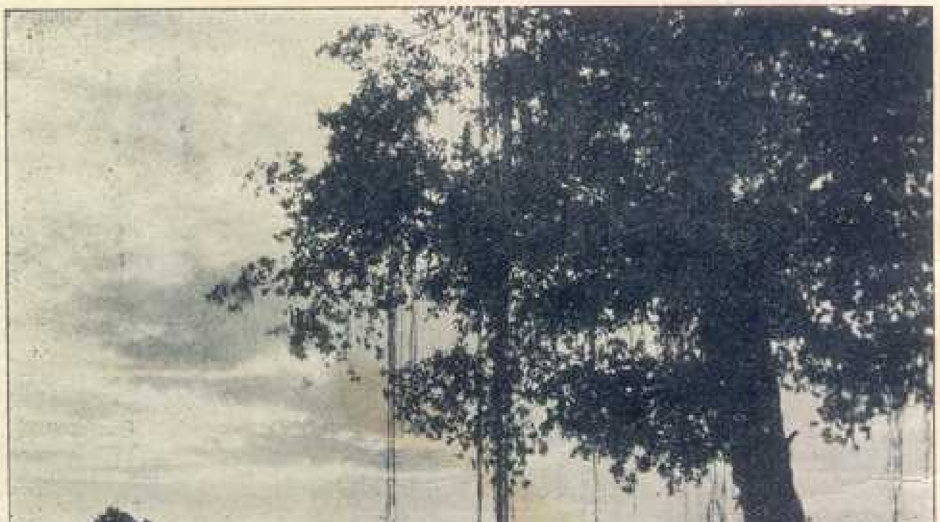

పూరి జగన్నాథ దేవాలయము

M. K. R.

కలారామ దేవాలయము, నాసిక

సూర్యాస్తమయము (తిరుచినాపల్లి వద్ద) M. K. R.

శ్రీ వాల్మీకి వాఙ్మయము

కళావధాని వేమూరి నృసింహశాస్త్రిగారు

శ్లో. వాల్మీకిం రఘునాయకోత్తమచరిత్రావేదకం సన్మునిం
విశ్వామిత్రమునిం వసిష్ఠ మనఘం శ్రీరామచంద్రం భజే,
అధ్యాత్మైకపరం మహర్షివినుతం వాసిష్ఠరామాయణ
వ్యాఖ్యాతార మహారబోధజలధిం చానందబోధం యతిమ్.

శ్రీ సకలకవికుల తిలకునదియు, సులలిత పదపదార్థవచననిచయ రచనా చాతురీధురీణుండును, నిజవ్యాపిత యశుహారవిరహిత రఘువరుండును, చిరానుష్ఠిత తపోనిశేషలబ్ధ ప్రజ్ఞావాతిశయుండును, సాక్షాత్కృత చతురానన కృతోత్సాహసంజనిత శ్రీ రామచంద్ర చరిత్ర గ్రథన ప్రవృత్తి యుక్తుండును నగు శ్రీ వాల్మీకిమహర్షి ఇక్ష్వాకురాజుయనురణ బాష్పామగ్న శోకావర్తపద్ధసంకట సమ్యగ్రసంకుల మగునట్టిదియు, తాపత్రయదావానలదందహ్యమానమగునట్టిదియు, నవిద్యాసక్తవ్యాపవర్గమాన ప్రాణినికాయము గల్గినట్టిదియునగు సంసారమహారణ్యమునందుండియుండు వివేకాంధమగు జగంబునుం గాంచి శాస్త్రప్రమాణయముచేం బ్రబోధించుటకుం బన్నగంథరుని శాసనముచేతను, స్వయముగను ప్రవర్తించినవాడై శ్రీ రామచంద్ర మహోదయు దివ్యచరిత్రచిత్రచరిత్ర పూర్ణమగు పూర్వరామాయణమును, తత్త్వాత్మారిశేషప్రాప్యకాత్మసాక్షాత్కారక్రమమగు నుత్తరరామాయణము నను రెండు నిబంధముల నిర్మించెను. అతని యిదుగు వాల్మీకి "మధుమయభణితీనాం మార్గదర్శీ మహర్షిః" అని సకల కవిపుంగవాంగీకృత మధుర పదపదన రచనాతిశయముచే "వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే, వేదః ప్రాచేతసా దాసీత్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా" యను ప్రమాణముచే వేదవత్కర్మకాండ జ్ఞానకాండాత్మకమగు వేదముపంచలి పూర్వకాండోక్త ధర్మమును సర్వవర్ణాశ్రమ యుక్తులకు శ్రవణార్హత కలుగునటులు మృదుమధురవాగ్రచనలతో ననమాద్యనేకాలంకారభాసురముగ శ్రీరామ కథావర్ణన వ్యాజముచే నెల్లెడలను నట్టాంగమనరిచెను నుత్తరకాండయుక్తము నగు శ్రీమద్రామాయణము కాంతాసమ్మితమై ౨౪ వేల శ్లోకములుగల కావ్యముగ రచించి, రామసద్గుణవర్ణనముచే రామునివలె నేకపత్నీవ్రతస్థుడుగను, "రామో ద్విర్నాభిభాషతే" అని చెప్పుటచేం బ్రతిమనుజుడును అసత్యము వచింపరాదనియు లోకమునకు శిక్షణార్థము నుపదేశించి జ్ఞానకాండమును నుపనిషద్భాగమునం బ్రకటితమగు నాత్మ

జ్ఞాన విశేషమును శిథిలీభాష్యములను నధికారులకు కరతలామలకముగం దెలియుటకై బ్రహ్మశాసనమువలననే శ్రీ వసిష్ఠమహర్షి శ్రీరామ సంవాదరూపముగ వైరాగ్య ముముక్షు వ్యవహార, స్థితి, ఉపశమ నిర్వాణము లనెడి షట్ప్రకరణయుక్తంబుగ నుత్తరభాగభాసురమైన శ్రీ యోగవాసిష్ఠమహారామాయణ మను పేరిట ౩౨ వేల శ్లోకములుగల "ఉత్తరరామాయణము"ను రచించి,

> "కథోపాయా న్విచార్యాదౌ
> మోక్షోపాయా నిమా నథ,
> యో విచారయతి ప్రాజ్ఞో
> న స భూయోఽభిజాయతే." వైరాగ్యప్ర॥ ౨ స॥ ౩.

అనగా జ్ఞానాధికారప్రాపకధర్మతత్త్వజ్ఞానామహేశ్వర ప్రవక్తృ పాయభూత మగు నట్టాంగాత్మక రామాయణము ముందుగా విచారించి తదుపరి జ్ఞానసాధనాధికారియై వక్ష్యమాణ షట్ప్రకరణ రూపములగు మోక్షోపాయముల నెవడు విచారించునో వాడు ప్రాజ్ఞుండై (అనగా ప్రజ్ఞచే కామకర్మవాసనాజ్ఞానబీజముల దహించిన వాడై) తిరిగి పుట్టడని, ముక్తుం డగునని యు పూర్వోత్తరరామాయణములకు సంబంధము నావెనుగాన శ్రీరామాయణము శ్రీవాల్మీకి రచితము పూర్వోత్తరభాగములతో ౫౬౦౦౦ లఅనుష్టుప్సంఖ్యగల గ్రంథము. ఇట్టి వాల్మీకివాఙ్మయము ననుసరించియే తదనంతరీయులగు సర్వకవిపుంగవులు అష్టాదశవర్ణనలలోనేమి, ఉపమాద్యలంకారప్రయోగము నందేమి, కవిసమయసిద్ధ ప్రసిద్ధులలోనేమి, పదమైత్రీసందర్భమునందేమి, కావ్యలక్షణములలోనేమి, వర్ణనారీతియందేమి స్వస్వప్రజ్ఞానుసారముగ గ్రంథరచనల రచించిరని రసజ్ఞు లెల్లరకును సువిదితమే.

౨. ఈ పూర్వోత్తరరామాయణము లేక కర్తృకము లనుటవలననే, కర్తైక్యముగల స్థలములలో శ్రీమద్రామాయణశ్లోకములే వాసిష్ఠ

రామాయణమునందును గనఁబడెడిని. శ్రీవాసిష్ఠమున శ్రీరామ బోధ కొఱకు చేయబడిన ఉపాఖ్యానములఁ గొంతవఱకట్లే గలవికథ కనిపించునే కాని శ్రీరామచరితము లేదు. శ్రీవిశ్వామిత్రమహాముని తన యాగ సంరక్షణార్థము శ్రీరామునడుగుటకై శ్రీ దశరథమహారాజు కడ కేతెంచిన భాగ మొకటిమాత్ర ముభయస్థలములలో నున్నది. అందు బాలకాండ ౧౮ వ సర్గలో ౪౩ వ శ్లోకము మొదలు మూఁడు సర్గలలోని విశ్వామిత్రదశరథసంవాదరూపకథలో శ్లోకములలో పదసామ్యార్థసామ్యతాత్పర్యసామ్యకథాసామ్యములుమాత్రమేకాక అవియే శ్లోకములు ప్రాయశః రచియింపఁబడియున్నవి. వాసిష్ఠమున వైరాగ్యప్రకరణమునందలి ౬ వ సర్గ ౬ వ శ్లోకము మొదలు చూడందగును. మఱియును పదప్రయోగమునందును, ఉపమాద్యలంకార నిరూపణమునందును, పదమైత్రియందును, శయ్యయందును, బుద్ధిశాలి విమర్శనాబుద్ధితో రామాయణద్వయమును పరిశీలించినచో శ్రీమద్రామాయణకర్తయగు శ్రీవాల్మీకియే వాసిష్ఠమహారామాయణమునకుఁ గర్త యనువిషయమున నించుకేనియు సందేహింపఁడు. వాసిష్ఠమునందు విషయము కేవలాద్వైతము గాన కొన్ని స్థలములలో శ్లోకములకు తాత్పర్యము గ్రహించుట కష్టముగనే కాని శైలి కఠిన మగుటవలన దురవగాహమని కర్తృభేదమును శంకింపరాదు. కథారామాయణమునందు షట్కాండములు, వాసిష్ఠమునందు షట్ప్రకరణములు. అందుత్తరకాండము నిందుత్తరభాగము. వాల్మీకి రచించినవెంటనే కుశలవుల కుపదేశించినట్లు పూర్వరామాయణమునం దున్నది. భరద్వాజున కుపదేశించినటులు వాసిష్ఠమునం దున్నది. ఇత్యాదిసందర్భములును సరిపోవుచున్నవి.

౩. బాలకాండమునందు విశ్వామిత్రమహామునిసమాగమనసందర్భము వచ్చునప్పటికి శ్రీరామచంద్రమూర్తి పదునాఱుసంవత్సరముల కించుకతక్కువ వయస్సునందుండి సకలతీర్థముల సేవింపవలయునను యభిలాషతో దశరథుఁ బ్రార్థించి ఆయనయనుమతిఁ బరివారసమేతుఁడై తీర్థయాత్రఁ జేసివచ్చి అనన్యలభ్యమగు వైరాగ్యముతో నుండి, దశరథుండు పామరప్రవృత్తితో లౌకికకృత్యముల నాచరించుటకు ప్రోత్సహించుచు స్వయముగను, నన్యముఖముగను ప్రేరేపించుచుండ విషయవైరస్యముచే నిట్టివ్యాపారమునందును మనసు మంచక తనలోఁదానే పిచ్చివానివలె నేమేమియో గొణఁగుకొనుచు మందమనమయమున నవయస్కులగు పరిచారకులను బిలిచి తండ్రి "మీతో నేమైన నెప్పుడైన రాముఁడు ముచ్చటించునా?" యని యడుగ వారలు "తొల్లిటి వగిది హర్షాతిరేకముగ మాటలాడుట లేదు. భుజించుట లేదు. కారణమేమైయుండునో మాకు తెలియదుగాని సమీపమునకుఁ బోయి వినిన మాత్రము 'నీత మాయు రసాయనపదప్రాప్తివర్జితైః, చేష్టితై రతి కాకల్యా భూయోభూయః ప్రగాయతి' (అనఁగ సంసారశ్రమహారమగు బ్రహ్మప్రాప్తి కలుగని చర్యలతోనే పర్యాయము గడపఁబడుచున్నది) యని సూక్ష్మమధురస్వనితో గానముచేయు"నని చెప్పఁగ విని వసిష్ఠవిశ్వామిత్రదశరథమహారాజులు రాముని సభకురావించి యడుగ దేహమును బాల్యాద్యవస్థలను స్త్రీలను కాలమును అనిత్యత్వాది బహుదోషయుక్తము లగుటచే సహేతుకముగ నిందింపఁగ విశ్వామిత్రాది మునిపుంగవులు, బ్రహ్మర్షులు, రాజర్షులు, దేవర్షులు, బ్రహ్మేంద్రాది దేవతలు, సిద్ధసాధ్యాది ఖేచరులు, భూచరులు సభ నలంకరించియుండఁగ రాముని వైరాగ్యసంపదను జూచి యచ్చెరువొంది రామునకు తగిన జ్ఞానము నుపదేశింపుమని ప్రార్థింప, శ్రీవసిష్ఠమహర్షి తన జన్మవృత్తాంతమును, వేదాంతప్రచారనిమిత్తంబును క్రమముగ వక్కాణించి జ్ఞానోపదేశము చేయ నారంభింపఁగ ముముక్షువై శ్రీరాముఁడు మధ్యమధ్య ప్రశ్నించుట, దానికి సదుత్తరము వసిష్ఠుఁడు బోధించుట, తుదకు 'కృతార్థోఽస్మి' యని రాముం డనుటకు ౩౨ వేల శ్లోకములుగల గ్రంథము రచింపఁబడినది.

౪. ఇవను బాలకాండకథలో నేకదా శ్రీరామునిగూర్చి వసిష్ఠోపదేశము. పైన జరిగినకథకాని ఉత్తరకాండమున జరిగినకథ కాని లేకయుండె వాసిష్ఠరామాయణ ముత్తరరామాయణ మెట్లు యనఁబడినదని యందు లేని పురాణస్మృతులవలె నేకోపబృంహకమగు శ్రీరామాయణములలో వేదపూర్వభాగమున చెప్పఁబడిన ధర్మజాతమును రామాచరణమూలమున ప్రకటించినదగుటం జేసి శ్రీమద్రామాయణమునకుఁ బూర్వరామాయణ మనియు, ఉత్తరభాగమగు నుపనిషత్తులలో బోధింపఁబడిన జ్ఞానము రామోపదేశముగ బోధించినదిగావున వాసిష్ఠమునకు నుత్తరరామాయణ మనియు ప్రసిద్ధి కలిగినది. ధీరోదాత్తుండగు శ్రీరామచంద్రుని రెంటియందును కథానాయకునిగనే వాల్మీకి చేకొనినాఁడు. కాని పూర్వమున స్వతంత్రునిగ గ్రహించెను; ఉత్తరమున ముముక్షువైన వసిష్ఠశిష్యునిగ గ్రహించినాఁడు. శిష్యునిగ గ్రహించినమాత్రమున ధీరోదాత్తనాయకత్వమునకు భంగము వాటిల్లదా యని శంకించినచో వాసిష్ఠరామాయణమునకు వ్యాఖ్యానమును రచియించిన శ్రీమదానంద బోధభిక్షువు వ్యాఖ్యానపీఠిక శ్లోకములలో

శ్లో. "అనిశాన్నత్యర్థసిద్ధం బహిరపి కలయన్ శిష్యభావం వితేనే
యః సంవాదేన శాస్త్రామృతజలధి మముం రామచంద్రం ప్రపద్యే."

(అనఁగ పూర్ణానందస్వభావుండును పరమేశ్వరుండు దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ ధర్మస్థాపనలకొఱకు నారాయణమూర్తి విగ్రహుఁడై యవతరించి దయచే, నజ్ఞానమహాపంకమునందు మునిఁగినవారల నుద్ధరించుటకు వసిష్ఠులోపలఁ బ్రవేశించి బాహ్యమునకు రామచంద్రస్వరూపమున శిష్యభావమును వెల్లడించుచుఁ దనకును వసిష్ఠునకును సంవాదరూపమున శాస్త్రామృతజలధియైనవాఁడు, అట్టి రామచంద్రుని భజించెదను) అని నుడివిన వచనమును జూడ నట్టి శంక శమించును. మఱియు మూలములో నిర్వాణప్రకరణములో శ్రీరామచంద్రుని సాక్షాత్పరమాత్మగనే వక్కాణించియున్నాఁడు.—

శ్లో. "అవతీర్ణ స్స్వయం విష్ణు ర్యాదృశ్యో రామనామభృత్,
భిన్నస్సంసారజాలేఽస్మిన్ యోగే నాసేన బోధితః."

అనఁగ నీమనుష్యలోకంబున విష్ణువు తానే యవతరించి రామనామము నొందినవాఁడై సంసారంబనెడి వలలోఁ జిక్కి భిన్నుఁడై యీయోగం బుచే బోధింపఁబడెనని యర్థముగాన ధీరోదాత్తత్వభంగము లేదు. స్వతంత్రనాయకత్వమునకును భంగములేదు.

౫. రామకథ సర్వజనసాధారణముగ విదిత మగుటం జేసియు, రాముఁడుపాస్యదేవత యగుటంబట్టియు, చరిత్రకథనంబున ధర్మబోధక మగుటవలనను, రామచరిత్రస్మరణము దురితహారి యగుటచేతను, శ్లోక తాత్పర్యము సుబోధము కాఁబట్టియు, సర్వజనులకు నుపదేశార్హ మగుటచేతను, శ్రీమద్రామాయణమున కనేకవ్యాఖ్యానము లుండుటే కాక ద్వైతాద్వైతవిశిష్టాద్వైతమతస్థపండితులు స్వస్వమతానుసారముగ వ్యాఖ్యానములు రచించుటయు, బహుభాషలలోనికి పరివర్తన మొన రించుటయు, నచ్చటచ్చట కించిత్కథాభేదముతో నధ్యాత్మరామా యణానందరామాయణాది నామాంతరములతో ముద్రింతకర్తృకముగ నుండుటయు, సమస్తపురాణములలో సంగ్రహముగ కథ యుదాహ రింపఁబడుటయు, చిన్నచిన్న అభాషలలోఁ గీర్తనాదిరూపముగ స్త్రీ శూద్రసాధారణముగ నుండుటయు సంభవించినది. వాసిష్ఠరామాయణ మన్ననో కేవలాద్వైతమతబోధక మగుటంజేసి తాత్పర్యగ్రహణము కష్టతర మగుటవలన నన్నివ్యాఖ్యానములుగాని స్వమతాను సారముగ మతాంతరస్థులు వ్యాఖ్యానములఁ జేసికొనుటగాని సంభవింప లేదు. కాన నద్వైతమతపండితులకే వేద్యమే. అందును కతిపయవిబుధయతి వరులకు మాత్రమే విదితమైనది. అయినను అభినందపండితుం డను నొకమహాత్ముఁడు ఇందలి కొన్ని యుపాఖ్యానములను వర్ణనాభాగమును త్రోసి ౬౦౦౦ శ్లోకములసంగ్రహించి లఘుయోగవాసిష్ఠమును చేసిరెను. ఇం కొకరు వచనరూపమున ముఖ్యతాత్పర్యమును తెలుఁగుభాషలో వ్రాసిరి. ఇట్టివి యితరభాషల నేమేమి యున్నవో తెలియదు. మఱియు నిన్నిన్నయ్యుండును ఉలచవాటి కృష్ణయార్యుండను కర్ణాటక బ్రాహ్మణుండు వాసిష్ఠసప్తశతియను పేరిట ౪౦౦ నీతివేదాన్తబోధక శ్లోకముల నేటి షుమారు ౬౦ సంవత్సరముల క్రిందట చిన్నిపొత్తము చేర్పఁజెను. దీనికి యోగవాసిష్ఠరత్నము అనియుఁ బేరు కలదు. ఈ గ్రంథమునకు వారి యగ్రజండగు వేంకటరమణపండితుండు సుబోధక ముగ నాంధ్రతాత్పర్యమును వ్రాసెను. ఈయోగవాసిష్ఠము కేవలా ద్వైతవేదాన్తప్రతిపాదకమేకాక ప్రస్తావోచితములును, ప్రవర్తనోప దేశకంబు లగునట్టి నీతిబోధకశ్లోకములకు భాండాగార మనఁదగినది. పురాణములందువలె సృష్టిక్రమము, బ్రహ్మాండవర్ణనము, బ్రహ్మాండ నైశాల్యముయొక్క కొలది మొదలగునవియు, ఉత్పత్తిప్రకరణము నందు ప్రపంచోత్పత్తిని "అధ్యారోపాపవాదాభ్యాం నిష్ప్రపంచం ప్రపంచ్యతే" అను ప్రతిజ్ఞానుసారముగఁ జూపించును నయవాదమును వివరించి జగన్మిథ్యాత్వము ను సులభముగఁ గనుపర్చుచు శ్రీరామ చంద్రునికి నుపదేశించుట యగుటచేత సుబోధకముగ ముముక్షు జనులకుఁ దెలియఁజేయఁబడియున్నది. దీనికి రెండువం దల యిరువదిరెండు సంవత్సరముల క్రిందట శ్రీమదానందబోధయతీం ద్రుఁడు సమస్తతాత్పర్యమును తెలియునట్లు వాసిష్ఠార్థతాత్పర్యప్రకా శికయను నొక వ్యాఖ్యానమును రచించి పాఠకుల కత్యంతోపకార మొనర్చెను. అందు సకలశాస్త్రసంప్రదాయము లవసరము కలిగిన చోట్ల వ్రాయుచు శ్రీరాముని ప్రశ్నాంతర్గతభావమును, రాముని కుపదేశించిన శ్రీవసిష్ఠమహర్షి యొక్క భావమును చక్కఁగ నెల్ల డింపఁబడినవి. వాసిష్ఠము తర్కవ్యాకరణవేదాన్తశాస్త్రములందుఁ బరిశ్రమచేసి అద్వైతమతాభిమానము కలిగినవానికి మననముచేసికొను టకు మిగుల ననుకూలమగు గ్రంథమనియు, మననిదిధ్యాసములంజేసిన వారు తప్పక జీవన్ముక్తు లగుదురనియు నా నమ్మకము. మఱియు దీని ఫలశ్రుతి.—

శ్లో. "అప్రబుద్ధోఽపి య శ్చేదం వాచయేద్భక్తిభావితః,
తస్య నిర్మలతా మేతి చిత్తం నా త్ర్త్యత్ర సంశయః."

(ఈశాస్త్రము ప్రబుద్ధుఁడుకానివాఁ డెవ్వఁడైనను భక్తియు తుఁడై చదువునేని వాని చిత్తము నిర్మలభావము నొందును. ఈ విష యమై సందేహము లేదు) అనియున్నందున వేదాన్తానుభవ మిదివఱకు లేనివా రందఱును జదివితీరవలసినదిగఁ గోరెదను.

౬. వాసిష్ఠార్థప్రకాశికయను వ్యాఖ్యానమునకుం బూర్వము వాసిష్ఠమునకు వ్యాఖ్యానములు లేవని యానందబోధయతీంద్రుఁడు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానటీకాన్తమునం దిట్లు తెలియఁజేసియుండెను.

శ్లో. "అనన్యపూర్వవ్యాఖ్యాతం గ్రంథం మే వ్యాచికీర్షతః,
సన్తః క్షమధ్వం కృపయా క్షమస్వం స్ఖలితం క్వచిత్."

(అనఁగ నిదివఱ కెవనిచే వ్యాఖ్యానము చేయఁబడని యీగ్రంథ మును వ్యాఖ్యానముఁ జేయఁబూనిన నాకుఁ బ్రమాదమువలన వచ్చు స్ఖాలిత్యములను క్రమ మెఱిఁగిన సరసులు దయచే క్షమింపవలయును) అని నుడివినందున పూర్వము వ్యాఖ్యానములు లేవు. తరువాత నింత కన్న విశేషములఁ గనుపఱుపఁదగిన పాండిత్యలోకోపకారబుద్ధి వాగ్రచనాసామర్థ్యములు లేనందున నెవరును రచింపలేదుగాన నిది యొక్కటియే వ్యాఖ్యానమని స్పష్టము.

౭. వ్యాఖ్యానాన్తమున వ్రాసిన శ్లోకముం జూడ,

శ్లో. "యుకురసురగమహీ (౧౭౬౬) శకవికారకసంవత్సరస్య
శిశిరర్తౌ,]
ఫాల్గునసితసప్తమ్యాం భృగురోహిణివృషభలగ్నకే సిద్ధమ్."

(అనఁగా విక్రమార్కశకము ౧౭౬౬ వికారి సంవత్సరశిశిరఋతు ఫాల్గునశుక్ల సప్తమీ, శుక్రవారము రోహిణీనక్షత్రము వృషభలగ్న మున వ్యాఖ్యానము రచించుట సిద్ధించినది) అని నుడువఁబడినది. ఇప్ప టికి ౧౯౬౮ - ౧౭౬౬ లేక ౨౦౨ సంవత్సరముల క్రిందటని తేలి నది. పైన వ్రాయఁబడిన సంఖ్య శాలివాహనశకమని గ్రహించినచో

యిప్పటికి ౯౩ సంవత్సరముల క్రిందట రచించినట్లును. బొంబాయిలో యిప్పటికి ౩౦ వత్సరముల క్రిందట నాగరలిపిలో ముద్రితమయిన వాల్మీకియోగవాసిష్ఠరామాయణ గ్రంథ ముఖపత్రమందు ప్రాచీనానేక లిఖితపుస్తకముల సంపాదించి శ్రమచే ముద్రించినామని వ్రాయ బడి యున్నది. అప్పటికి ౧౩ వత్సరము లగునుగాన రచయిత్రీసమ్మతి చేతనే ముద్రింపబడెను కాబట్టి విక్రమాబ్దములనే పేర్కొనబడినటుల తోఁచెడిని. ఈవ్యాఖ్యాత గురుపరంపరవిషయమై పరంపరలో నెవ రేయే గ్రంథముల రచించిరది లోనగునవి వ్రాయవలసిన యవసరము కలదుకాని గ్రంథవిస్తర మగునుగాన మఱియొక వ్యాసము వ్రాయఁ దలఁచి యీవిషయ మింతటితో విరమించితిని. అతిప్రాచీనమును బుధప్రోక్తము నగు నీవాసిష్ఠము కేవలాద్వైతప్రతిపాదక మగుటచే నితరులు బ్రహ్మసూత్రాది మతగ్రంథములకు స్వమతానురూపముగ భాష్యములు రచించినట్లు ఈగ్రంథమున కొకరైన స్వమతానుకూలముగ వ్యాఖ్యము వ్రాయరైరి.

౮. ఈ యోగవాసిష్ఠముగాక జ్ఞానవాసిష్ఠ మను పేరుతో తత్త్వసారాయణమను మఱియొక గ్రంథము కతిపయజనవిదిత మైయున్నది. అదియుఁ గర్మకాండ, ఉపాసనకాండ, జ్ఞానకాండ లను మూఁడు ప్రకరణములు గలిగియున్నదిగాని యది వసిష్ఠుఁ డుపదేశించినది కాదు. అందలి సిద్ధాన్తములకు నిందలి సిద్ధాన్తములకును బహుభేదము కలదుగాన వాసిష్ఠ మను నామమాత్రముచే నదియే యిదియని భ్రమ కలుగవచ్చునుగాన నట్టి భ్రమ కలుగకుండుటకై గ్రంథద్వయమునకు నామైకమాత్రసామ్య మున్నను కర్తృభేదవిషయభేద సిద్ధాన్తభేదము లున్నవని హెచ్చరిక చేయుచున్నాము.

౯. ఇందు ప్రథమమగు వైరాగ్యప్రకరణమున కథాక్రమణికయు, జగద్దోషకథనమును, శుకోపాఖ్యానమును దెలుపఁబడియున్నవి. అందు జగద్దోషకథనమున నాయుర్విత్తాదులవల్ల కలుగు దుఃఖముల వివరమును, దేహోత్పత్తిమొదలు గల్గు ననర్థములను వివరించుటయు, మనోనిగ్రహమువలని లాభము మొదలగు విషయములు బాగుగ వివరింపఁబడియున్నవి. రెండవదియగు ముముక్షువ్యవహారప్రకరణమున పురుషప్రయత్నబలమును, శుభాశుభవాసనాఫలమును, గురులక్షణమును, ఉపదేశాధికారిలక్షణమును, సాధుసంగమువలని లాభమును, జీవన్ముక్తధర్మమును లోనగునవి వివరింపఁబడియున్నవి. మూఁడవదియగు ఉత్పత్తిప్రకరణమునఁ దొమ్మిది యుపాఖ్యానములుగలవు. మొదటిదియగు ఆకాశజోపాఖ్యానమున జగంబునకుఁ బరబ్రహ్మము వివర్తకారణ మనియును, బ్రహ్మమునకుఁ గలిగెడు జీవభావమును, జగదాత్మల కభేదంబును, దృష్టాంతపూర్వకముగ నుపన్యసించి, తద్బోధనిమిత్తము ఆకాశజుఁడను బ్రాహ్మణుని యుపాఖ్యాన ముదాహరింపఁ బడినది. ఈకథ మిగులఁ జమత్కారజనకమగు సంవిధానము గల్గియున్నది. రెండవదియగు లీలోపాఖ్యానమున జన్మాన్తరానుభవతత్త్వస్వాపదార్థము బహువిధదుర్ఘటనాపటుత్వముఁ జెప్పి తదనుగుణంబగు లీలోపాఖ్యానము చెప్పఁబడియున్నది. మూఁడవదియగు కర్కట్యుపాఖ్యానము బ్రహ్మసృష్టివలన లాభమును దెల్పుటకుఁ వ్రాయఁబడియున్నది. నాల్గవదియగు ఐన్దవోపాఖ్యానమునఁ బ్రపంచసృష్టికి మనస్సు కారణమను సంగతి యుక్తియుక్తముగఁ దెలుపఁబడియున్నది. ఐదవదియగు కృత్రిమాహల్యోపాఖ్యానమున మనోవ్యాపారప్రబలత్వము స్థిరీకరింపఁబడియున్నది. ఆరవదియగు చిత్తోపాఖ్యానమున మనఃకల్పితమగు సుఖదుఃఖాదికము ననుభవించుటకు ప్రధానమగు శరీరస్వరూపపరిచారణకొఱకు చిత్తాఖ్యాన ముదాహరింపఁబడినది. ఏడవదియగు బాలోపాఖ్యానమునందు ప్రపంచంబు మిథ్యయైనను పామరులకు పారమార్థిక మని తోఁచు విషయమునుగూర్చి వివరింపఁబడియున్నది. లవణోపాఖ్యానము స్వల్పకాలమునందే అనేకసంవత్సరములు మానససంసార మనుభవించు విషయ సమర్థనార్థము వ్రాయఁబడియున్నది. తొమ్మిదవదియగు శాంబరికోపాఖ్యానమున ప్రపంచము మనఃకార్యమనుట దృష్టాంతపూర్వకముగఁ దెలుపఁబడియున్నది. మొదట పామరజనరంజనముగ కథారూపంబుగ విషయమును బోధించి పిదప విషయనివరణము చేయఁబడినది. కథారూపమును, విషయగాంభీర్యమును గలిగియుండుటచే సర్వజనాదరణీయమైయున్నది. ఇటులే తక్కిన మూఁడు ప్రకరణములలో నుండు విషయసారమునుగూర్చి వ్రాయఁదగినను, యనేకజనకుతూహలాను సారముగ నింకొకతఱి వ్రాయఁదలఁచి సంగ్రహము వ్రాయుట మాని విషయాన్తరచర్చకుఁ బూనుకొనుచున్నాను.

౧౦. శ్రీరామచంద్రునకు వసిష్ఠమహర్షి పదునెనిమిదిదినములలో నీయోగవాసిష్ఠాంతర్గతబోధఁ జేసినటులు ఈ క్రిందిశ్లోకమువలనఁ దెలియఁబడుచున్నది. నిర్వాణప్రకరణమున:—

శ్లో. "అష్టాదశేతి దివసాన్ వివిధే వరిష్ఠాం
గోష్ఠీం వసిష్ఠమునినా సహ రామచంద్రః,
హిత్వా భవప్రభవమోహ మభావతస్థే
నిర్వాతవారిధి రివాచలతత్త్వపూర్ణః."

(అనఁగా శ్రీరామచంద్రుం డీరీతిఁ బున వసిష్ఠమహామునితోఁ బదునెనిమిదిదినంబులు క్షేమంబగు సభను గావించి చలింపని సూర్యోదయంబులతోఁ గూడి నాయుపసంబంధంబు వొందని సముద్రంబువలె నుండె నని యర్థము) 'అచలతత్త్వపూర్ణః' అనుశబ్దము రామపరం బగు నపుడు రజస్తమంబులఁ బొంది చలింపని సత్త్వమాత్రావశిష్టంబగు చిత్తంబుచేఁ బూర్ణుఁడై యొప్పారునని యర్థము. ఇదియును గాక ఈగ్రంథమునం దచ్చటచ్చట బోధఁ జేయుచుండఁగ సూర్యాస్తమయ మైనను,

శ్లో. "ఇత్యుక్తవత్యథ మునౌ దివసో జగామ
సాయంతనాయ విధయే ఽస్తమినో జగామ,
స్నానం సభా కృతనమస్కరణా జగామ
శ్యామాక్షయే రవికరైశ్చ సహోజగామ."

అని దివసప్రాప్తియు మఱునినమునఁ దిరిగి సూర్యోదయమునకే సభవారంభముఁ జేయుటయు వసిష్ఠరాముల సంవాదప్రారంభమును వర్ణింపఁబడుచున్నది.

౧౧. ఈగ్రంథమున నద్వైతమత ప్రసిద్ధములగు నేకజీవవాదము, దృష్టిసృష్టివాదము, వివర్తవాదము, ప్రతిబింబవాదము, అజాతివాదము మున్నగునవి విశేషించి ప్రదర్శింపఁబడినవి. మఱియు "బ్రహ్మ సత్యం జగన్మిథ్యా జీవో బ్రహ్మైవ నాపరః" అను నద్వైతసిద్ధాన్తసంగ్రహ శ్లోకార్థమును బాగుగ బుజువుచేయుచు దృశ్యమిథ్యాత్వము ననేక యుక్తులతో నుపపాదించి, యుపాఖ్యానశతములచే బుజువుచేసి యొప్పించి, జీవుఁడు కల్పితుఁడుగాని వాస్తవుఁడు గాఁడు, కేవలచిన్మాత్రమగు బ్రహ్మపదార్థ మొక్కటియే సత్యము, అంతఃకరణోపాధికమగు వ్యష్టిజీవుండును సమష్టిమనోపాధికుండగు నీశ్వరుండును, జడము దృశ్యంబగు ప్రపంచము రజ్జుసర్పమువలెఁ గోచరింపఁబడి కల్పితులు కాని వాస్తవులు గారనియు, భ్రాంతిదృష్టితోఁ జూచు వారికి వాస్తవములని తోఁచుఁగాని సర్వాధిష్ఠానమగు చైతన్యమును గోచరించు దృష్టితో జ్ఞానము కలిగి చూచువారికి మిథ్యాభూతములై యధిష్ఠానచైతన్యమగు పరమాత్మ యొక్కటియే శేషించు ననియు, అప్పుడు సర్వదుఃఖధ్వంసమై, నిత్యనిరతిశయానంద మనుభవించి కృతార్థుం డగుననియు బోధింపఁబడియున్నది. శ్రీశంకరాచార్య విరచిత శ్రీశారీరక బ్రహ్మసూత్ర భాష్యాదిప్రస్థానత్రయములలోనేమి యితరములగు నద్వైతగ్రంథములలోనేమి ప్రతిపాద్యము నిర్ణయింపఁబడియున్నను "యావ త్పరమతం న నిరాక్రియతే తావ త్స్వమత మప్రతిష్ఠితం భవతి" అను న్యాయానుసారము మతస్థాపనార్థము బయలువెడలిన గ్రంథములుగాన చార్వాకాదినాస్తికమతములను బౌద్ధాద్యాస్తికమతములను ఖండించుటకొఱకు తత్తన్మతముల ననువదించి పూర్వపక్షముగ స్వీకరించి సిద్ధాన్తమును ప్రతిపాదింపవలసివచ్చి నందున గ్రంథములు పెద్దవియై యనేకశాస్త్రములందుఁ బ్రవేశముగల వారికిఁగాని సుబోధము కానివియై వ్యాఖ్యానోపవ్యాఖ్యానభాష్యాన్తరీకరణాద్యపేక్షితములై జిజ్ఞాసువుల నుద్ధరించునవిగా నున్నయవి. ఈ వాసిష్ఠమున్ననో నితరవాదములుకాని మతఖండనములుకాని లేనివియై ౩౨ వేల శ్లోకములు గల్గి యుపాఖ్యానములతో సహా కేవలాద్వైతానుభవబోధకముగ నుండుటంబట్టి యెట్టి యధికారికైనను తగినంత జ్ఞానదాయకముగ నున్నదని చెప్పవచ్చును.

౧౨. ఏతద్గ్రంథస్థవిషయగాంభీర్యమును జూపుట కీక్రిందిశ్లోకములఁ జూపెదను. ఉత్పత్తిప్రకరణమున లీలోపాఖ్యానములో ౨౧ వ సర్గలో సరస్వతీదేవి లీలయను రాజపత్నికి నుపదేశించు సందర్భమున

శ్లో. "మహాచిద్రూపమేవ త్వం స్మరణం విద్ధి వేదనమ్,
కార్యకారణతా లేన సర్గో నవ వాస్తవః. ౫౩.

శ్లో. ఏవం నకించి దుత్పన్నం దృశ్యం చిజ్జగదాత్మకమ్,
చిదాకాశే చిదాకాశం కేవలం స్వాత్మని స్థితమ్." ౫౮.

(అనఁగా మానోపాధికి నంతఃకరణోపాధికిని భేదము పరామర్శించినచో నీయుపాధిద్వయముచే నుపహితమగు నధిష్ఠానసన్మాత్ర మందుంగూడ భేదకల్పనయగుటవలన కార్యసత్తా కారణసత్తవలనఁ గలిగిన దని భ్రాంతిపడి పూర్వావస్థమైనది కారణము, నుత్తరావస్థమైనది కార్యము ననియు నింతవఱకుఁ దెలిసికొనుచుంటిమి గాని యటులు గ్రహింపరాదు. మఱియేమన మాయామాయాకార్యముల నుపేక్షించి ఆరెంటింటియందు ననుగతమగు సన్మాత్రాత్మకచిద్రూపమునే స్మరణమునఁ దెలిసికొనుము. అయ్యది యెట్లన:—మృత్తు, పిండమునందును, ఘటమునందు నున్నదిగనుక ప్రత్యేకముగఁ బిండదృష్టిని, ఘటదృష్టిని యుంచినచోఁ బిండము కారణమనియు, ఘటము కార్యమనియు చెప్పఁదగును. అటులఁగాక పిండమందును ఘటమందుంగూడ మృత్తునందలి దృష్టియే యుంచినచో కార్యకారణభావము నశించి, పిండఘటముల కధిష్ఠానము మృత్తుమాత్రమే గోచరించును. అటులే ఇట్టి ప్రత్యగ్దర్శనముచే మాయాశబళము నీశ్వరుండు కారణమనియు, నంతఃకరణోపాధికుండగు జీవుండు కార్యస్వరూపుం డనియు, భేదబుద్ధి నశించునుగాన నీరీతిఁ జూచినయెడల జగదాదిదృశ్య మేదియు పుట్టనేలేదనియు, చిదాకాశమునందే చిదాకాశము ప్రతిష్ఠింపఁబడియున్న దనియుఁ దెలియఁబడును. ఇయ్యది 'సభగవః కస్మిన్ ప్రతిష్ఠితః, స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠితః' అను ఛాన్దోగ్యశ్రుతిప్రమాణానుసారము చెప్పఁబడినది.

శ్లో. "దృశ్యం నాస్తీతి బోధేన మనసో దృశ్యమార్జనమ్,
సంపన్నం చేత్తదుత్పన్నా పరా నిర్వాణనిర్వృతిః."

అనఁగ, దృగ్రూపంబగు నాత్మవలన నాకాశాది ప్రపంచంబు పుట్టెను. ఉపాదానకారణ వ్యతిరేకంబయిన కార్యం బుండదుగావున కార్యం బగు ప్రపంచమంతయు దృగ్రూపంబగు నాత్మయేకాని అన్యంబు గాదను జ్ఞానముచే మనస్సునకు దృశ్యవిస్మరణము సంపన్నంబయ్యెనేని సర్వోత్తమంబగు మోక్షసుఖము సిద్ధించెను. ఇదిసిద్ధము. జీవన్ముక్తియు నిదియే.

౧౩. విదూరథమహారాజునకును సింధురాజునకు యుద్ధప్రసక్తి యందు (అనఁగ నుత్పత్తిప్రకరణములో లీలోపాఖ్యానమందు ౩౦ వ సర్గ మొదలుకొని) నానావిధాయుధవిశేషములతో నత్యద్భుతమగు యుద్ధమును వర్ణించుటయేకాక పెక్కువేల బ్రహ్మాండములు, సప్తసముద్రములు, వానిపరిమాణములు, తద్గతద్వీపములు, భూమియొక్క ఆకర్షణశక్తియు, భరతవర్ష మందలి సమస్తదేశవిశేషములును వదలఁ దప్పక ప్రాచ్యాదిదిగ్విభాగపూర్వకముగ వర్ణించి వసిష్ఠమహర్షి శ్రీరామునికి నుపదేశముచేసినను మిషచే భూగోళశాస్త్రతత్త్వమును లోకమునకు శ్రీవాల్మీకి తెలియఁజేసి తనకుఁగల లోకజ్ఞానమును లోకాంతరజ్ఞానమును తనవాఙ్మయమునందుఁ బ్రకటించి నిరీహులైనవారికిని

తము నిష్కామముగ లోకోద్ధరణమునకై చేసెదమనుతలంపుతో పాటు పడుచుండవలయునని బోధించి తమజన్మమును సార్థకముగఁజేసికొను టయేకాక తత్సాన్నిధ్యముగల విజ్ఞానులజన్మమును సార్థకమగునట్లు ఆధ్యాత్మికజ్ఞానమువలయువారికి నాధ్యాత్మికజ్ఞానము బోధించుటయేకాక ప్రపంచతత్త్వము తెలుపఁగదలఁచి (గ్రం)థసమునకై పూనికొనినవార లకుఁ బ్రత్యేకశాస్త్రముగ చేయఁదగినంత విషయవిమర్శనచేయఁదగిన విషయవిభాగమును గమనించి యాధికారికదేహోపలబ్ధిచే కాలము గడపినటులు సూక్ష్మబుద్ధితో విమర్శించి చూచువారికి తోఁచకమానదు. కనుకనే వాల్మీకి యుత్పత్తి ప్రకరణములో 8వ సర్గలో

శ్లో॥ "శ్రుతేఽస్మిన్ వాఙ్మయే యస్మాత్ జ్ఞానమ్మోక్షస్య మక్షయమ్,
ఉదేతి స్వయమేవాత ఇదమేవాతిపావనమ్." ఉ॥ ౮॥౧౦.

అని చెప్పి—

శ్లో. "య ఇహాస్తి తదన్యత్ర యన్నేహాస్తి న తత్ క్వచిత్,
ఇమం సమస్తవిజ్ఞానశాస్త్రకోశం విదుర్బుధాః."
ఉ. ౮, స. ౧౨, ౫.

అని సమస్తవిజ్ఞానములకు కోశాగారమని వక్కాణించెను. ఇంతియే కాక ముముక్షువ్యవహార ప్రకరణములోఁ బ్రస్తావవశమున వసిష్ఠుండు శ్రీరామునకు నీగ్రంథప్రాశస్త్యమును బోధించును,

శ్లో. "యస్మిన్ శ్రుతే మతే జ్ఞాతే తపోధ్యానజపాదికమ్,
మోక్షప్రాప్తౌ నరస్యేహ కించిన్నోపయుజ్యతే."
మోక్షప్ర. ౧౫ సర్గ, ౩౫.

అనిచెప్పి

శ్లో. "నీతశాస్త్రసనాథ్యాత్ పౌరుషాత్సైవ వీక్షణాత్,
పాండిత్యం స్యా దపూర్వం హి చిత్తసంస్కారపూర్వకమ్."
మోక్ష. ౧౫. సర్గ. ౩౬.

అనఁగ వాసిష్ఠరామాయణమనెడి శాస్త్రమును దృఢముగ పఠించి మరల మరల దానిం జూచుచుండుటవలన చిత్తమునకు మంచి సంస్కార ముదయించి తరువాత సర్వవిజ్ఞానములలో నపూర్వమగు పాండిత్యము కలుగునని తాత్పర్యము. ఇట్లు వాల్మీకి స్వయముగ చెప్పుకొనియున్నది విచారించువారికే దర్శమని తోఁచకమానదు.

౧౪. ఇతర కావ్యలక్షణముల నాలోచించి చూచినచో నాలంకారికసమ్మతములగు నగరార్ణవశైలర్తు ప్రభృతివర్ణన లక్ష్యద్భుతశైలిలో నుండుటయే కాక,

శ్లో. "సర్గైరనతివిస్తీర్ణైః శ్రావ్యవృత్తైః సుసంధిభిః,
సర్వత్ర భిన్నవృత్తాన్తై రుపేతం లోకరంజనమ్."

అనఁగ సర్గములు సంఖ్యాధికములు కావచ్చుననియు, వినసొంపైన వృత్తములు గల్గినవైననియు, మంచి సంధులతోఁ గూడినవైననియు, ప్రతిసర్గాంతమున వేఱువేఱు వృత్తములుగలవియైనను సర్గలతోఁ గూడిన కావ్యము లోకరంజకము—అని యున్నయది. 'ఉపమా కాళిదాసస్య' అని యుపమాలంకార ప్రయోగమునందుఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన శ్రీ కాళిదాసకవివరుండు శ్రీవాల్మీకిమహర్షి రామాయణమునందు బహుళముగఁ దగినటు లుపయోగింపఁబడుచువచ్చిన యుపమానసారముగఁ బ్రయోగించుటవలననే మహాకవియని పేర్కొనఁబడెను వట్టి యుపమలు శ్రీరామాయణమునందుకంటెనే వాసిష్ఠమహారామాయణమునందును దఱుచు వాల్మీకి ప్రయోగించిరి. రస వాక్యములను వచ్చిచెప్పించి యర్థావబోధకములను మార్గదర్శకం బయ్యె. ఒక్కొక యనుష్టుప్శ్లోకమునందు నొక్కొకచో రెండుపమానములును, నొక్కొకచో నాల్గుపాదములయందు నాల్గుపమానములను బ్రయోగించును. అట్లు శ్రీమద్రామాయణమందును, వాసిష్ఠమందును దఱుచు కాన్పించును. కాని వాసిష్ఠమునందలి శైలి కొంచెము రామాయణముకంటె కఠినమైనదని చెప్పకతప్పదు. ఏలయన శ్లేషోపమ లెక్కువ కన్పించును. శ్లోకమునందు అర్థభాగ మొక్కటియే సమస్తపదముగ నుండును. వేదాంతభాగము వచ్చినప్పుడు తాత్పర్యగాంభీర్యము తప్పదుగదా! అయినను ప్రాచీనవాక్కులుగల మహానుభావు లెన్ని ప్రయోగవైచిత్ర్యములఁ జూపలేరు!

౧౫. ఇట్టి గుణగణముల విమర్శించుచు నామూలాగ్రము గ్రంథమును పరిశీలించి చూచినచో నెన్నియో విశేషములు వ్రాయఁదగి యున్నవి. ఇయ్యది సర్వవిమర్శనశీలురు విద్వాంసులు లోకమునకు తెలిపి విమర్శించినచో నిందుండు సమస్తవిషయముల వ్రాయుట కలుగునది దుర్లభము. అట్టిస్థితిలో నేనొక్కఁడనే వ్రాయుటకు సామర్థ్యము సమయము చాలనందున నింతటితో దిఙ్మాత్రము పండితులకు రుచిచూపించి విపులవిమర్శనాకుతూహలులకు తత్కార్యము వదలి నే నింతటితో విరమించుచున్నాను.

అలంకారశాస్త్రము

శ్రీ మాధవరామశర్మగారు

కావ్యనిర్మాణమున, దత్స్వరూపాదోషగుణాలంకారా ద్యవధారణమునను శక్తి నుల్లసింపఁజేయునది యలంకారశాస్త్రము. భాషావ్యుత్పత్తికి వ్యాకరణ మపేక్షింపఁబడునట్లే కావ్యనైపుణ్యమునకై యలంకారశాస్త్ర మపేక్షింపఁబడును. కావ్యనైపుణ్యమేకాక వాక్యదోష జ్ఞానముగూడ దీననె కలుగును. వ్యాకరణాదిశాస్త్ర జ్ఞానమె యుండి యలంకారశాస్త్రపరిచయము లేనివాఁ డేఁడు "చింతారత్నమివ చ్యుతో౽సి", "గుణై రనర్ఘైః ప్రథితో రత్నైరివ మహార్ణవః" ఇత్యాదులందుపమానోప మేయములకు లింగభేద మవిశిష్టమయినను "మొదటిదే దుష్టముకాని రెండవది కా"దని యెట్లెఱుంగఁగల్గును? ఇట్లే 'జఘనకాంచి' యనునది పునరుక్తిదోషదూషిత మని, 'కర్ణావతంస' మనునది యట్లుగాదని యెట్లు చెప్పఁ గల్గును? కావున నీయలంకారశాస్త్రముకూడ వ్యాకరణా దికమువలె నవశ్యముగా నధ్యేతవ్యము. అలంకార శాస్త్రోపజ్ఞాత లెవరో, యెప్పు డది యుత్పన్న మయిన దో నిర్ణయించుట శక్యము కానిపని. వేదమున నుపమ, దృష్టాంతము మొదలగు నలంకారములు గన్పడుచున్నవి. అంతమాత్రమున నచట నీచర్చ ప్రారంభమయిన దన లేము. ఇట్లే యితరస్థలములందుఁగూడ నెఱుంగవల యును. ఉపమ యనుపదము వేదమునఁ గానవచ్చు చున్నది. కాని యది యలంకారశాస్త్రీయపారిభాషిక పదమని యనుకొనుటకు వీలులేనట్లు 'దృష్టాంత'మని సాయణమాధవుఁ డర్థము వ్రాయుచున్నాఁడు. "ఉపమా నాని సామాన్యవచనైః", "ఉపమితం వ్యాఘ్రాదిభిః సామా న్యాప్రయోగే" యను పాణినిసూత్రములందు వాడఁబడిన వీయాలంకారికపారిభాషికములె. "ఆనుమానికమ ప్యేకే షాం శరీరరూపకవిన్యస్తగృహీతే ర్దర్శయతిచ" యను బాదరాయణసూత్రమునందు రూపకపదముగూడ నిట్టి దయ. "శ్యేనే నాభిచరన్ యజేత" యనుచోటఁ దద్వ్య పదేశమువలన నామధేయత్వ మంగీకరింపవలయునని ప్రతి పాదనముచేయు మీమాంసకులును "తేన వ్యపదేశః, ఉపమానం" అనుటవలన నుపమానపదము నీయర్థమున నె వాడినారని తెలఁపవచ్చును. మహాకవి కాళిదాసున కనం తరమే యీశాస్త్రచర్చాప్రారంభము నూహించువారు ప్రసిద్ధాలంకారికగ్రంథములం దంకటను నాతని కృతుల నుండి తీసికొనఁబడిన పద్యము లుండుటను హేతువుగఁ జెప్పుదురు. భామహుఁడు మొదటగా నీయలంకార శాస్త్రమును బ్రకాశింపఁజేసియుండవచ్చును. ఇప్పటికిఁ దెలిసిన యాలంకారికులలో భామహుఁడె మొదటివాఁ డగుట యీయూహ కాధారము. బాణునకన్న భామ హుఁడు పూర్వుఁడనుట నిర్వివాదము. ఈకాలపౌర్వా పర్యవిమర్శనము చరిత్రకారులపని యగుట నిట నాచర్చ యవసరముకాదు. అగ్నిపురాణ మీశాస్త్రమునకు మూలముకావచ్చును. అందుఁ గావ్యలక్షణ మున్నది. శబ్దార్థాలంకారములు, రీతులు, గుణములు, దోషములు, రసములు చెప్పఁబడినవి. అగ్నిపురాణమున 332-వ యధ్యాయము మొదలుకొని ౧౧ అధ్యాయముల నీశా స్త్రమునుసంబంధించిన విషయములె ప్రతిపాదితములు. అందుఁ గావ్యసంబంధివిషయము లిట్లున్నవి.—

అధ్యాయము	శ్లోకములు	విషయము
౩౩౭-లో	౩౮½ లందు	కావ్యాదిలక్షణము
౩౩౮-*,,	౨౭½ ,,	నాటకనిరూపణము
౩౩౯-,,	౫౪ ,,	రసనిరూపణము
౩౪౦-,,	౧౦ ,,	రీతినిరూపణము
౩౪౧*,,	౨౦½ ,,	నృత్త్యాద్యులం దంగకర్మనిరూపణము
౩౪౨*,,	౩౩ ,,	అభినయాదినిరూపణము
౩౪౩-,,	౬౫ ,,	శబ్దాలంకారములు
౩౪౪-,,	౩౨ ,,	అర్థాలంకారములు
౩౪౫-,,	౧౮½ ,,	శబ్దార్థాలంకారములు
౩౪౬-,,	౨౫ ,,	కావ్యగుణవివేకము
౩౪౭-,,	౪౦½ ,,	కావ్యదోషవివేకము

ఈయధ్యాయము లలంకారప్రతిపాదకములనియు నందున్నది. ఇందు మొత్తము ౩౬౫½ శ్లోకములచే గావ్యవిషయములు చర్చింపఁబడినవి.

భరతుని నాట్యశాస్త్రము కాళిదాసునకన్నఁ బ్రాచీనము. "విభావానుభావవ్యభిచారిసంయోగా ద్రసనిష్పత్తిః" యనునది భరతసూత్రమనియు నాలంకారికులు పల్కుచున్నారు. ప్రాచీనకాలమున గ్రంథములెయు సూత్రాత్మకముగ నుండెడివేమో! ఇందు షష్ఠాధ్యాయమున రసములు విచారింపఁబడినవి. అందే రసముల యుత్పత్తిని, వర్ణదైవతములను జెప్పి తత్తద్రసస్థాయిభావములను, తత్స్వరూపములను, దశవాంతరవిభాగములను నిరూపించినాఁడు. ఆయారసముల నుచితముగ ననుభవించు వ్యభిచారులను సంఖ్యానమొనర్చెను. సప్తమాధ్యాయమున భావముల నిర్వచనము, వ్యభిచారిభావముల లక్షణమును విపులముగఁ జెప్పఁబడినవి. తరువాత,

"ఉపమా దీపకం చైవ రూపకం యమకం తథా,
కావ్య స్యైతే హ్యలంకారా శ్చత్వారః పరికీర్తితాః."

అని నాలుగేయలంకారములనెను. వానికి లక్ష్యలక్షణ ప్రదర్శన మున్నది. పిమ్మట శ్లేషప్రసాదాదిదశగుణముల లక్షణములు వ్రాయఁబడినవి.

అయినను నలంకారశాస్త్రచర్చ గుర్తుస్థానమును పొందినదిగాని ప్రధానముగ విమర్శింపఁబడలేదు. దీనికిఁ బ్రత్యేకతత్త్వము భామహకాలమునఁ గల్గినది. భామహుఁడు తన కావ్యాలంకారసంగ్రహమున మేధావిమతమును ఖండనమొనర్చెనని చెప్పుచున్నారు కాని, మేధావికృతిగాని, యాతని మతప్రతిపాదకవచనములుగాని యుపలబ్ధములు కామి ప్రస్తుతము ప్రస్తుతింప నక్కఱలేదు.

ఈశాస్త్రమున దోషగుణాలంకారరసములు నిరూపణీయములై యుండినను నిది యలంకారశాస్త్ర మను పేరుతోడ వ్యపదేశింపఁబడుటలో హేతువు స్పష్టముగఁ దెలియకున్నది. అలంకార మనుశబ్దమునకు రెండు వ్యుత్పత్తులు చెప్పవచ్చును. "అలంక్రియతే ऽనేనే త్యలంకారః" యని కరణసాధనమున నొకటి. ఇట్లు వ్యుత్పన్నమయిన యలంకారశబ్దము యమకోపమాద్యలంకారబోధకము. "అలంకృతి రలంకారః" యను భావసాధనమున రెండవది. ఈవ్యుత్పత్తి నాశ్రయించినపు డలంకారశబ్దము దోషరాహిత్యమున, గుణానుప్రాసోపమాద్యలంకారసాహిత్యమునఁ గలిగిన సౌందర్యపర మగును. ఈశాస్త్ర మట్టిసౌందర్యమును ప్రతిపాదించునదిగాన నలంకారశాస్త్ర మను వ్యపదేశము గలిగియుండవచ్చును. ఈయభిప్రాయమునకు సాధకముగ వామనుని గ్రంథసందర్భము కన్పడుచున్నది.

గౌతముని శాస్త్రము ప్రమాణప్రమేయాదిషోడశపదార్థప్రతిపాదకమయినను నందు పరార్థానుమానపర్యాయమగు న్యాయమె ప్రధాన మగుటచే నది న్యాయశాస్త్రమని వ్యవహరింపఁబడుచున్నట్లు, ఈశాస్త్రము దోషగుణాదిప్రతిపాదకమయినను నిందు యమకోపమాద్యలంకారములె మహావిషయములుగల వగుటచేత, కావ్యవ్యవహారప్రయోజకము లగుటచేతను ప్రాధాన్యము గలవియగుట దీనికి నలంకారశాస్త్ర మను వ్యవహారము సిద్ధించియుండవచ్చునని యుఁ దోఁచుచున్నది. "కావ్యవృత్తే స్తదాశ్రయాత్" తను ధ్వనికారుని వచనము చూడ నలం

* వీనిలో దృశ్యకావ్యసంబంధివిషయములు గలవు.

కారములె కావ్యవ్యవహారప్రయోజకములని తెలియుచున్నది.

కాని యలంకారశాస్త్రమని పేరువచ్చుట కిది బీజము కావచ్చును. భామహుఁడు, దండి, ఉద్భటుఁడు, వామనుఁడు మొదలగు ప్రాచీనాలంకారశాస్త్రకారు లనేకు లున్నారు. వారు వ్యంగ్యార్థము వాచ్యమున కుపస్కారకమై యగుట నది యలంకారమునందే యంతర్భవించునని తలఁచి "అలంకారాఏవ కావ్యే ప్రధాన"మ్మని సిద్ధాంతముచేసిరి. అందుచే నాకాలమున నలంకారమె ప్రధానముకాఁగా "ప్రాధాన్యేన వ్యపదేశా భవంతి" యను న్యాయము ననుసరించి యాశాస్త్రమున కలంకారశాస్త్ర మను వ్యపదేశము సిద్ధించెను. అర్వాచీనాలంకారికుఁడగు నానందవర్ధనాచార్యుఁడు నిగూఢవిచారణము చేసి ప్రతీయమానార్థమె ప్రధానమనియు, గుణములు, నలంకారములు నాయర్థమున కుపస్కారకములనియు ధ్వన్యాలోకమున వ్రాసెను. వ్యంగ్యము మూఁడువిధములు—వస్తువు, అలంకారము, రసము అని. వీనియందును రసరూపవ్యంగ్యమె ప్రధానమయినది. వస్తువు నలంకారమును దుదకు రసపర్యవసన్నత నొందుటయే యిందు హేతువు. శరీరమునం దాత్మవలెఁ గావ్యమున రసమె ప్రధానముగ నుండుఁగావున "ప్రాధాన్యేన వ్యపదేశా భవంతి"యనున్యాయమున నిప్పుడు "రసశాస్త్ర"మను వ్యపదేశ ముండుటయె న్యాయమయినను, నలంకార ప్రాధాన్యము లేకపోయినను ప్రాచీనప్రచారప్రణాళిక ననుసరించి యలంకారశాస్త్రమనియె యిప్పటికి నిది వ్యవహరింపఁబడుచున్నది.

ఆనందవర్ధనునకుపూర్వపు టాలంకారికు లందరు నలంకారప్రాధాన్యవాదులు. వారి గ్రంథసరణినిబట్టిచూడ నలంకారమునె కావ్యాత్మగ నంగీకరించినట్లు కన్పడుచున్నది. దండివామనులు రీతిప్రాధాన్యవాద మొనరించి కావ్యాత్మత్వము దానికె చెప్పిరి. నవమశతాబ్దమునకుఁ బూర్వపు వారి గ్రంథములు కారికాత్మకములయినను సూత్రప్రాయములుగ నభిప్రాయగర్భితములుగ విషయావబోధకములుగ నున్నవి. ఆగ్రంథములందు విషయముపై విపులచర్చ కానరాదు. తన్మతానుయాయివ్యాఖ్యాతలు గూడ చాలవఱకు తమవ్యాఖ్యానములను విషయతత్త్వమును ప్రధానముగఁ దెలియఁజేయుటకు పర్యాప్తము లగునట్లుగ రచించినట్లు కన్పడును. అప్పటికాలమునం దలంకారప్రాధాన్యవాదమున నెక్కుడుగ వివాదములు లేకపోవుటయె వారిగ్రంథములందలి వాదబాహుళ్యాభావమున కారణము. కావ్యోపస్కారకసామగ్రియందు వైచిత్ర్యప్రదర్శనమునకె వారు ప్రయత్నించిరి. వీరి గ్రంథములందలి భాష లలితముగ, నక్లిష్టముగ నుండును. వామనుని గ్రంథము సూత్రరూపముగ నున్నది. మిగిలినవి శ్లోకాత్మకములు. ఆనందవర్ధనుని కాలమున ప్రస్థానము పుష్కలముగు మార్పును బొందినది. అలంకారప్రాధాన్యమంతరించినది. అతని బుద్ధికుశలతచే చిరంతనాలంకారికుల సూక్ష్మబుద్ధులచేఁగూడ నున్మీలితముకాని ధ్వనిప్రస్థానము పైకివచ్చినది. కావ్యవిషయమున చిరంతనప్రణాళిక మారునప్పటికి వివాదము లనేకములు బయలుదేరియుండవచ్చును. వాని నన్నిటిని నిరాకరించి ప్రతివాదులచేఁ దనవాదము నంగీకరింపఁజేసి యానందవర్ధనుఁడు గ్రంథమును రచించియుండును. ధ్వనిస్థాపనమున వచ్చు నాక్షేపములఁ బరిహరించి, దాని యపరిహార్యతను ప్రదర్శించి, కావ్యమహాత్త్వము తత్ప్రయోజ్యమెయని సూచించి "కావ్యస్యాత్మా ధ్వనిః"అని చాటినాఁడు. తరువాతివా రీమార్గమునె యవలంబించినారు. తార్కికుఁడగు మహిమభట్టు మాత్రము ధ్వని కనుమానాంతర్భావమును ప్రబలప్రయత్నమున పాండిత్యప్రకర్షచే సాధించుటకు వ్యక్తివివేకమును వ్రాసినాఁడు. భట్టనాయకుఁడు తన హృదయదర్పణమున ధ్వనివాదమును నిరాకరించెనని మహిముఁడు చెప్పుచున్నాఁడు. కాని యాగ్రంథము కాలగర్భమున లీనమయినది. ధ్వన్యాలోకమున నొక్కధ్వనియె విచారింపఁబడినది. దీనిపై నభినవగుప్తపాదాచార్యులు లోచనమను వ్యాఖ్యానమును వ్రాసినాఁడు. ఇతఁ డాలంకారికశిరోమణియని మమ్మటాదుల యాశయము. రసగంగాధరము

నందలి పరిష్కారములకు లోచనగ్రంథమె యచ్చటచ్చట నాధారముగఁ బొడగట్టుచున్నది. లోచనగ్రంథము చాల ప్రౌఢముగ నుండును. కొన్ని కొన్ని విషయములు దురూహములుగ నున్నవి. లోచనమువంటి రమ్యబహుగుణ గ్రంథము లేదనవచ్చును. ఇప్పుడు ముద్రితమయిన గ్రంథమున త్రుటితభాగములు, నశుద్ధపంక్తులును బహుళముగ నున్నవి. చతుర్థోద్యోతలోచనము నిర్ణయసాగరయంత్రమున ముద్రితము కాలేదు. కలకత్తాపత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడుటవలన దానికిఁ గీర్తిశేషత్వము తప్పినదిగాని పాఠకసౌకర్యము గలుగలేదు. నూతనోపలబ్ధకౌముదీ వ్యాఖ్యనుగూర్చి, లోచనమును బరిశోధించి, యుపలోచనము గూర్చి మహామహోపాధ్యాయ, కుప్పుస్వామిశాస్త్రి గారు ప్రకటింపనున్నారని విని దేశాభ్యుదయము గలుగ నున్నదని తలఁచితిమిగాని యది త్వరలోఁ బాఠకలోకము నను గ్రహించు సూచనలు కన్పడమి చింతింపవలసివచ్చుచున్నది. విజయనగరసంస్కృతకళాశాలాపండితులగు శ్రీ పరవస్తు గోవిందాచార్యస్వామిగారియొద్ద లోచనపరిశుద్ధపాఠ మున్నదఁట. దాని సత్వరప్రచురణమును వినీతపాఠకలోకము గోరుచున్నది.

దీనితరువాతి గ్రంథములు వాదోపవాదములతోడను, ఉక్తిప్రత్యుక్తములతోడను, పూర్వపక్షసిద్ధాంతములతోడను మిశ్రితములై, జటిలములై, న్యాయసాపేక్షము లైయున్నవి. కుంతకుని మతము కొంత వక్రమయినది. అతఁడు వక్రోక్తియే కావ్యజీవమని వాదించును. ధ్వన్యాలోకమునందలి వ్యంజకసామగ్రినే యాతఁడు వక్రత యనుపేరుతోఁ బెంపొందించినటులఁ గన్పడుచున్నది. ఇతని గ్రంథము పద్యమునందలి రమ్యతను దెలిసికొనుట కుపకరించునటుల నితరగ్రంథము లుపయోగింపవు. అలంకారసర్వస్వాదిగ్రంథము లొక్కొక కావ్యాంగమునె విచారించునవికాని సర్వాంగముల విచారించు సాహిత్యదర్పణమువంటి గ్రంథము లరుదుగ నున్నవి.

అప్పయ్యదీక్షితాద్యర్వాచీనాలంకారికులు ప్రాచీన మతముల ఖండించి కొన్నిసిద్ధాంతముల నుట్టంకించిరి. కొన్ని కొన్ని స్థలములందుఁ బ్రాచీనమతమును ఖండించుచు వేరుమార్గము నాశ్రయించి రనుట సాహసోక్తి కాఁజాలదు. సాహిత్యవ్యుత్పత్తిని గల్గించుటకు నవీనగ్రంథములు బాగుగ నుపయోగించుచున్నవి. నవీనగ్రంథముల రచనాప్రణాళిక యెంతయు హృద్యమయినది. వాదోపవాదముల నుపశమింపఁజేయునట్టియు,నలంకారగ్రంథముల కేకవాక్యతను సంపాదించునట్టియు నలంకారరహస్యమును దెలియఁజేయు కూలంకషగ్రంథనిర్మాణావశ్యకత గలదు. మహోదారుల యాదరమునఁగాని యామహాకార్యము కాదు. ఏ రెండు మూఁడుగ్రంథములో బాగుగ పఠనపాఠనాదివ్యవహారమున నుండుటచేఁ బరిశుద్ధముగ నున్నవికాని విశ్వవిద్యాలయమువారి యాదరణమునఁ బ్రసిద్ధిని గనుచున్న యుత్కృష్టగ్రంథములు చాలవరకుఁదప్పులతోఁగూడుకొని యుండుటచే ప్రమాదము సంభవించుచున్నది. ముఖ్యముగ ధ్వన్యాలోకము, లోచనము, వక్రోక్తిజీవితము, చిత్రమీమాంస, దశరూపకమునందలి ప్రమాదము లన్యార్థబోధకము లగుచున్నవి. వానివలన నపసిద్ధాంతము వ్యాప్తమగునేమోయని భీతి గలుగుచున్నది. మద్గురువర్యులగు మహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిగారి కటాక్షమున నవి కొంతవరకు సవరింపఁబడినవి. కాని యాప్రయోజనమును వారి శిష్యప్రశిష్యకోటియే పొందుచున్నది. సర్వసాధరపాఠకవర్గమున కందుట లేదు.

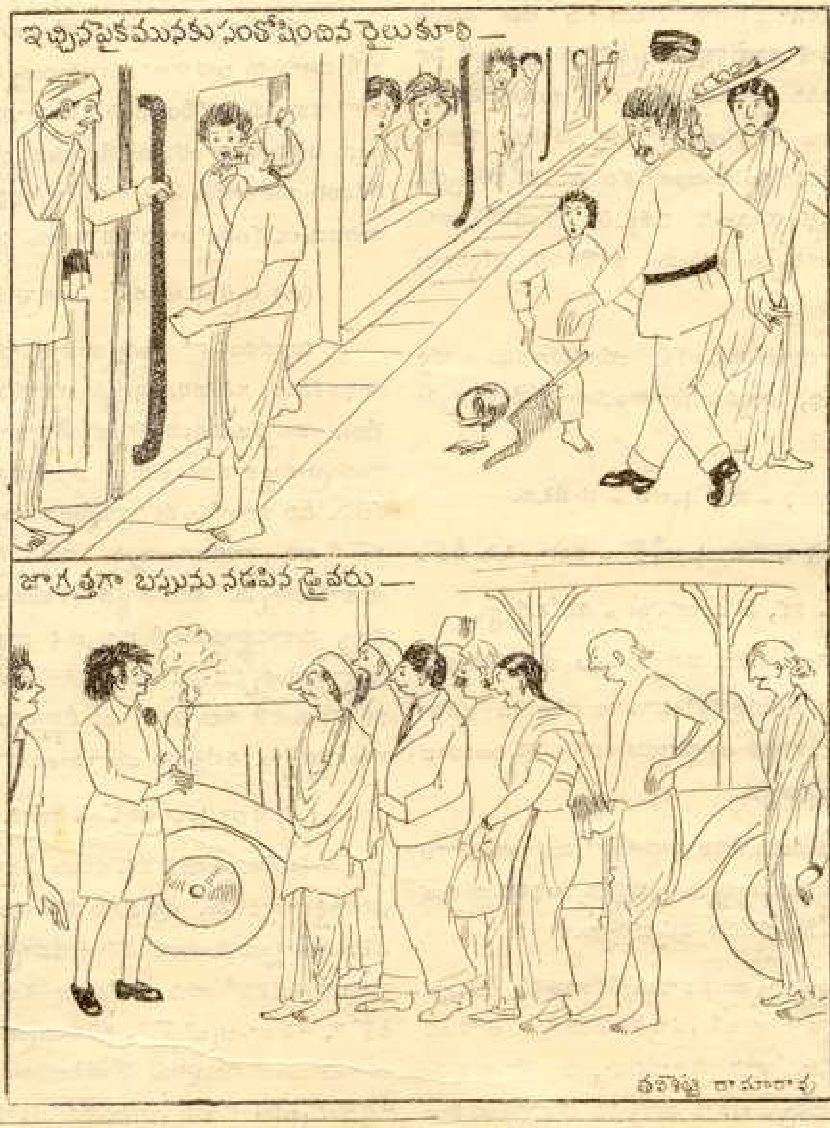
న్యాయవ్యాకరణశాస్త్రములు యోగ్యపఠనపాఠనాదివ్యవహారమునఁ గొంతవఱకు నిరూఢస్థితిని బొందఁగల్గినవి. కాని యలంకారశాస్త్రీయగ్రంథములవలన పుష్కలప్రయోజన మున్నను నవి విపులప్రచారముగలవి కాకపోవుటచే వీనిపై నాదరము బాగుగఁ జూపువారు లేక పోవుటచే నంతకంతకు దానిస్థితి శోచ్యముగ నున్నది. దానికి నిరూఢస్థితిని సంపాదింపవలసిన యావశ్యకత పూర్ణముగ నున్నది. గ్రంథపారిశుద్ధ్యసంపాదనకై పరిశోధన మత్యవసరముగ నున్నది. పండితసహాయ మపేక్షణీయముగ నున్నది. విద్యార్థులు తమ వ్యాసంగము

కేవలపరీక్షోత్తీర్ణతకై పర్యాప్తమగునటు లొనరింపక విష యతత్త్వగ్రహణలాలసతచేఁ గఠోరవ్యాసంగముచేయుచుఁ బరిశోధింపవలసిన యవసర మున్నది. వ్యాఖ్యాతలు వ్రాయు భిన్నభిన్నాభిప్రాయముల నైకార్థ్యమును నిస్సందిగ్ధత్వమును సంపాదించుటకుఁ దీవ్రపరిశీలన మత్యవసరము. విశ్వవిద్యాలయమువా రీవిషయమును దీవ్రముగ నాలోచింతురని పూర్ణముగ విశ్వసించుచున్నాము.

సోదరులారా! శోచ్యస్థితిలో నున్న యలంకారశాస్త్రము నుద్ధరించుటకు బ్రబలపుష్కలప్రయత్నమును సల్పుటకు సన్నద్ధులు కావలయునని ప్రార్థింతును.*

(నాయీవ్యాసమునకు కొంతవఱకు బాలబోధినీ నామకకావ్యప్రకాశిక వ్యాఖ్యాతృపీఠిక యాధారము.)

చూడదగ్గవారు

---

* ఆంధ్రగీర్వాణవిద్యాపీఠము, కొవ్వూరు నందు జరిగిన పదునాఱవ విద్యార్థిసోదరుల వార్షికసభయందు శ్రీ మహామహోపాధ్యాయ బ్రహ్మశ్రీ అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి యాధ్యక్ష్యమున నుపన్యసించితిని. అయుపన్యాససారాంశమే ప్రకృతవ్యాసరూపమును ధరించినది.

లేఖన ప్రమాదము

సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ, బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు

సంధి వశమున నకారము లోపించినప్పు డచ్చోట సంధికలుగుటకుఁ బూర్వ మకార ముండెడి దనువిషయమును సూచించుటకు సంస్కృతలిపియందు అనఁగా దేవనాగరియందు 'S' అను గురుతు వాడఁబడుచున్నది. ఉదా॥ रामोऽत्र. ఆంధ్రలిపియందుమాత్ర మీ గురుతు 'ఽ' అనుమార్పుని వాడఁబడుచున్నది. ఆంధ్రభాషయం దీగురుతువలనఁ బ్రయోజనము లేకపోయినను సంస్కృతమును దేవనాగరిలిపిలో వ్రాయునపుడు దీనికిఁ బ్రయోజనము కలదని చెప్పకతప్పదు. కావున నీవిషయ మాంధ్రులకుఁగూడ మిక్కిలి యుపయోగకారి కావున నాయీలేఖనప్రయత్నము విఫలము కాఁబోదని విశ్వసించుచున్నాను.

సామాన్యముగ మీఁదిగురుతుయొక్క యుపయోగము పూర్వరూపసంధి, సవర్ణదీర్ఘ సంధి, స్వాదిసంధులయందుమాత్రమే కన్పడుచున్నది, ఉదా॥

(౧) పూర్వరూపసంధి = హరే + అవ = హరేఽవ.

(౨) సవర్ణదీర్ఘ సంధి = రమా + ఆసీత్ = రమా ఽఽసీత్.

(౩) స్వాదిసంధి = శివ, స్ + అర్చ్యః = శివోఽర్చ్యః.

ఈగుర్తు నుపయోగించుటవలన నెచ్చెచ్చట సంధికలిగినదో, యెచ్చెచ్చటఁ బదములను విరుపవలెనో బాగుగఁ దెలిసికొన నవకాశము కలుగుచున్నది. అందుకొఱకే యీమీఁదిగురుతు నిర్ణయింపఁబడినదనికూడ మన మనుకొనవచ్చును.

ప్రస్తుతము లేఖనమునందు దీనిని వాడుటలో మనవారు చాల కడుకు జాగరూకత వహించియున్నను సవర్ణదీర్ఘ సంధివిషయమున మాత్రము జాగరూకతను వహింపలేదని చెప్పవచ్చును.

అకారసూచకమగు చిహ్నము నకారములేనియపుడే, అనఁగాఁ బూర్వమున నచ్చోటున నకార ముండి ప్రస్తుతసమయమున లోపించినపుడే యుపయోగింపవలెను. కాని యకారచిహ్నము లేనియపుడు కూడఁ గారణాంతరమున నచ్చట అకార మున్నదని యూహింప వీలు కలిగినపుడు చిహ్నము నుపయోగింపనక్కఱలేదు. ఈ మీఁది నియమములనుమాత్రము ముఖ్యముగఁ బాటింపవలెను. ఈ నియమములను పాటింపనపుడు మన కకారచిహ్నమువలనఁ గలుగవలసిన ప్రయోజనము కలుగనేరదు.

ప్రస్తుతకాలమున వ్రాఁతలో మీఁదినియమములకు విరుద్ధముగనే యీగుర్తు లుపయోగింపఁబడుచున్నవి. పూర్వరూపస్వాదిసంధులలో నకారము లోపించినయపుడు దానిని దెలిసికొనుట కకారచిహ్నము విడిచి మార్గాంతరము లేనందున నచట లేఖనప్రమాదమునకుఁ దగినంత యవకాశము లేదు. సవర్ణదీర్ఘసంధియందుమాత్రము మఱికొన్ని సాధనములు కలవు. వానిని దిఙ్మాత్రము చూపెదను.—

(౧) అత్ర + అభవత్. = అత్రాభవత్.

మీఁదిసంధిలో రెండుహ్రస్వాకారములు పోయి దీర్ఘాకారము సంధివశమునఁ గలిగినది. ఇచ్చట అకారచిహ్నము లేకున్నను నష్టము లేదు. త్రమీఁద వచ్చిన దీర్ఘాకార ముండుటచే దానింబట్టి రెండుహ్రస్వాకారము లచట నుండెనని నిర్ణయింప నవకాశము కలదు. దీని నాలోచింపక చాలమంది యిట్టిచోట్లఁగూడ "అత్రాఽభవత్" అని వ్రాయుచున్నారు. ఇట్టిచోట్ల నుపయోగింపఁబడిన యీ యకారచిహ్నము విపరీతార్థబోధకముకూడఁ గాఁగలదు. అకారచిహ్న మకారస్థానముననే వచ్చును; కావున నీగురుతుగలచోట నొక యకార మున్నదని భావించినచో దానికిఁ బోలుచున్న పదము స్వభావముగనే "అత్రా" అని దీర్ఘాంతముగ నున్నదేమోయని భ్రమ కలుగవచ్చును. ఈరీతిగనే యూహించుకొనవచ్చును.

(౨) తదా + అబ్రవీత్ = తదాఽబ్రవీత్.

ఈవిధస్థలమున నొకపదము దీర్ఘాకారాంతము; మఱియొకటి హ్రస్వాకారాదికము. ఇట్టిచోట నొకయకారపు గురుతు నుపయోగింపవలెను. అట్లుపయోగింపనిచో "తదాబ్రవీ" త్తనుచోట పదవిభాగ మెట్లుచేయవలెనో యని సందేహము కలుగును. కావున "తద-అబ్రవీత్", "తదా-అబ్రవీత్", "తద-ఆబ్రవీత్", "తదా-బ్రవీత్" అని యనుచితములగు విరుపులను జేయవీలగును. ఒకగుర్తు నుపయోగించి "తదాఽబ్రవీత్" అని వ్రాసినచో నకారస్థానమున గురుతు కలదు గాన "తదా అబ్రవీ" త్తని విరుపుచేయ వీలగును. కాని యిట్టియెడ నిట్లువ్రాయక కొందరు గురుతును వాడకుండనే వ్రాయుచున్నారు.

కొంత యనవసరముగ "వేదాఽఽభ్రబీ" త్తని రెండుగురుతులను వాడుచున్నారు. ఈరెండుపద్ధతులును న్యాయసూత్రములు. గుర్తును వాడనపుడు కల్గునష్టములు వివరింపఁబడియే యున్నవి. రెండుగుర్తులను వాడినచో "వేదా-అభ్రబీ" త్తనియే పదచ్ఛేదము చేసికొనవలెను. రెండుగుర్తులున్న దీర్ఘమనియే యర్థము సిద్ధించునుగదా!

(౩) వేద + ఆత్మనమ్ = వేదాఽత్మనమ్.

ఇచ్చటఁగూడ నొకహ్రస్వాకారమును, ఒక దీర్ఘాకారమును గలవు. ఇచ్చట నొకగుర్తు పెట్టితీరవలెను. లేనిచో మీఁది యుదాహరణమునందువలె నిచటఁగూడ ననుచితముగఁ బదవిభాగ మొనర్ప వీలు కలుగుచుండును. రెండు చిహ్నముల నుపయోగించినచో రెండు పదములును దీర్ఘాంతములే యనుకొన వీలగును. కాన నొక్కగురుతే యావశ్యకము.

ఇట్టిచోటుల నొకగుర్తు నుపయోగించినపుడుకూడ "వేదా అత్మనమ్" అని విపరీతపు పదవిభాగమున కవకాశము కలదు. కాని గుర్తును వాడనపుడును, రెండుగుర్తులను వాడినపుడునుగూడ దోషముల కవకాశ ముండుటంబట్టియు, నొక్క అకారచిహ్నమునే వాడుట పద్ధతికి సరిపోవుటయేగాక యొక్క సందేహమునకే యవకాశము కలుగుటంబట్టియు, నొక్క అకారచిహ్నమునే వాడుట యెంతేయు సముచితము. ఇట్టియెడఁ బదవిభాగమును సందర్భానుసారముగనే గమనింపవలెను.

(౪) రమా + ఆనీక్ = రమాఽఽనీక్.

ఇట్టిచోట్ల రెండును దీర్ఘాకారములే యగుటంజేసి పదములను విడఁదీయునపుడు సుగమముకొఱకు రెండుగుర్తులను వాడవలెను. గుర్తులను వాడనిచో "రమ-అనీక్", "రమ-ఆనీక్", "రమా-అనీక్", "రమా-నీక్" అని విపరీతపదవిభాగములును గలుగవచ్చును. ఒక్క చిహ్నమునే యుపయోగింతుమేని "రమా-అనీక్" అనియే పదవిభాగముకలుగవచ్చును. కావున రెండుదీర్ఘాకారములు విడఁబడవలెఁగాన రెండుగుర్తులను వాడుట యుక్తము, కొందఱట్లు వాడుటలేదు.

పైయుదాహరణములవల్లను కారణములవల్ల దేలినసారరూపములను నియమముల నిటఁ బొందుపఱతును.

(౧) రెండు హ్రస్వాకారములకు సంధివచ్చినపు డట్టియెడ నకారపుగుర్తు నుంచనవసరములేదు. అట్టిచోట్ల వాడుటయు విపరీతార్థబోధకమగును.

(౨) ఒక హ్రస్వాకారము, ఒక దీర్ఘాకారము కలిసి సంధివచ్చినప్పుడు తప్పక యొకయకారచిహ్నము నచటనుంచవలెను. ముందు పదము దీర్ఘాంతమును, వెనుకటిపదము హ్రస్వాదియు నగునపుడేమియును నష్టములేదు. కాని మొదటిపదము హ్రస్వాంతమును, రెండవ పదము దీర్ఘాదియు నగునపుడుమాత్రము సంధిని విడఁదీయుటలోఁ గొంచెము చిక్కుగానుండును. కావున నట్టి పదచ్ఛేదము మాత్రము పరిశీలించి యొనర్పవలెను.

(౩) రెండుపదములును క్రమముగ దీర్ఘాకారాంత, దీర్ఘాకారాదులగుచో నప్పుడు రెండకారచిహ్నముల నుపయోగించవలెను. కాని యొక్కగుర్తుగాని గుర్తుపెట్టకపోవుటగాని సరిపడదు.

(౪) పూర్వరూపహ్రస్వాదిసంధులయందును గుర్తు నుంచుట యుచితము. అది యంతటి దుర్గమమగు విషయముకాదు.

ఈమీఁదివిషయమును వ్రాయసకాండ్రు పరికించి వ్రాయఁగడంగినచో నింతటినుండియు నిదివఱకలవాటులో నున్న లేఖనప్రమాదములు రూపుమాసిపోఁగల వని విశ్వసించుచున్నాను.

ఆంధ్ర భాషా వైదుష్యము

కవికొండల వేంకటరావుగారు

భాషాప్రవాహమున నీఁదులాడువారు కవులు; భాషాప్రవాహమున నవగాహనతత్పరత మునకలిడుచుఁ బులకితులగువారు పాఠకులు; భాషాప్రవాహమున మునిఁగి యీఁదులాడి, తీర మెక్కి, తీరపుటంచులనే త్రవ్వుచు బట్టలారవేసికొనువారు లాక్షణికులు. భాషాప్రవాహము స్వతస్సిద్ధము, సార్వజనీనము, నవనవోన్మేషితము. పాఠకుఁ డెంతసేపును గవితో నీఁదులాడుటా, లాక్షణికునితో గట్టెక్కి యొడలు తుడుచుకొనుటా యనునబ్బూత నూగులాడుచుండును. లాక్షణికుఁడను "నీవిప్పుడు గవితో నీఁదులాడుటకు దిగితివా సుడిగుండములోఁ బడిపోదువు. గట్టెక్కు, గట్టెక్కు. అదిగో సుడిగుండము" అని—కవిఁ బిలుచు. "ఇక్క డెచ్చటైనను సుడిగుండ మున్న దేమో నా కిప్పు డగపడుటలేదు. ఇదంతయు నిర్మలముగను, నీలముగను నున్నది. ఇటురా నాతో నీఁదులాడుము. ఒడ్డున మునిఁగిన నదియు నొక తానమే?" అని చేయివీచువాఁడు కవి.

కవి సముత్సుకుఁడు. ఆకొసనుండి యీకొసకుఁ బ్రవాహమునంతను నీఁదివేయుటయే యతగాని కృషి. అతఁడు ప్రాచీనపదములని, యర్వాచీనపదములని, భేదము పెట్టుకొని గీతలు గళ్లు గీసికొనుచుండఁడు. ఏవైనను ప్రవాహమున జీవనవంతములై ప్రవాహము నుబ్బించుచున్నవా, లేవా అనుచూపే యతనిది. తత్సమము, తద్భవము, దేశ్యము, గ్రామ్యము నను రేవుపావంచాల నిర్బంధము లతనికి లేవు. పాఠకున కొకభయ ముండవచ్చును. ప్రవాహ మతివేగఘోరముగునదేని తన రేవులో తన కాలి క్రింద నిల్ద్రొక్కుకొనియున్న యిసుక కొట్టుకొనిపోవునమోయని; లాక్షణికున కొక మనోవైకల్య ముండవచ్చును. ప్రవాహపుఁగోఁత తా నిలువంబడినయట్టి గట్టునుం దెగఁగోయునదేమోయని—కాని కవి కాభయము కాని, ఆమనోవైకల్యముగాని కలుగదు. అతని కాలిక్రింది యిసుకపోయిన నిలువీఁత యీఁదఁగలఁడు. గట్టుతెగినచోఁ బ్రవాహ మింకను బలిష్ఠమైనదని వెల్లికిలఁ బండి యూకసంబు నరయువాఁడు.

ఇఁక మన ముఖమాటమును వదలి కేవలభాషా స్వరూపమునుగూర్చి చర్చింతము.

ఏదేని గ్రంథమునం దొకమాట యున్నదన్న నొకమోస కనంబడెనన్న నది వాడుకలో నున్నదిగనే మన మెంచవలయును. ఏమనిన వ్రాఁతయనున దెప్పుడును వాక్కునకుఁ బరముగాని పూర్వమున వచ్చునది కాదు. ఒకనితో ననకున్నను, వ్రాయువాఁడు తనలోఁ దానైనను మననముసేసికొని స్వగతంబట్లు వెలువరించుకొనుఁగనుక వ్రాఁతయనున దొకవిధమగు మాటలాడుటయే యని యంగీకరించవలసినదే. కావున బాసను వాడుకబాసయని, వ్రాఁతబాసయని విడఁదీసి రెండుపాయలుగఁ జూపుట సంకుచితము. మఱియును మనము వాడెడు పదములను దత్సమములు, తద్భవములు, దేశ్యములు, గ్రామ్యములు అని విభేదించుచు వానిలోఁ గడపటిగుంపును బ్రయోగంబున కనర్హంబులుగ నిర్వచించుట మనభాషకు లేనిపోని వంకరతెచ్చిపెట్టుటయని నాయభిప్రాయము. తత్సమములు, తద్భవములు, దేశ్యములుమాత్రమే వాడి గ్రామ్యము లనుగుంపును మనము వాడుటలేదా? వాడుచున్నాము. "లక్షణవిరుద్ధంబగు

భాష గ్రామ్యంబు" అని కొందఱును, పామరజనభాషితము గ్రామ్యముఅని కొందఱును. ఒకానొకతెగ తెనుఁగు పదమ్ములను ప్రయోగంబున కనర్హంబులని త్రోసిపుచ్చుటకంటె భాషను సమగ్రదృష్టిం బరికించి తెనుఁగువారిచే వాడఁబడు స్వతస్సిద్ధపదంబుల నన్నింటిని ఏక, జాతీయమ్ములసమేతమ్ముగ పరిశీలనదృష్టి నరయుట చక్కని పని. "లాంతరు", "కార్డు", "రోడ్డు", "సిరా" ఇత్యాద్యన్యదేశ్యపదంబులను ప్రయోగార్హంబులుగ నిరూపించి, "వస్తాడు" "తెస్తాడు" "వచ్చేని" "తెచ్చేని" "రావాల" "పోవాల" ఇత్యాదిస్వదేశ్యములు నుడువులం బరిత్యజింపవలసినదని నిర్దేశించుట 'పొరుగింటి పుల్లకూర రుచి' యన్నసామెత నాకుఁ దోఁపింపఁజేయుచుండును.

సభ్యాసభ్యత్వములు లౌకికభావములు కేవలము మాటలో లేదు. ఒకమాట నొకసమయమం దొకనిచే పలికించుటయందుఁగాని యొకభావ మొకమాటను వెలువరించుటయందుఁగాని కలదు. పామరజనుఁ డొక్కరుండు "అర్యవరేణ్యులకు వందనంబు" అని యనక "అయ్యోరికి దణ్ణం" అన్న, వానిని "వెధవా! నీకు వివేకము లే"దని త్రోసివేయుదమా? త్రోసివేయము. పైపెచ్చట్టింపు వినయసంపన్నుం డని కొండాడుదుము. సభ్యాసభ్యత్వములు, ప్రయోగార్హానర్హతలుమాటనుబట్టి కాదు, ఆమాట వెలువడు సందర్భమునంబట్టియని గమనింపవలసియుండును. ప్రాజ్ఞుం డాగ్రహించి తత్సమతద్భవదేశ్యపదంబుల బండబూతులు తిట్టిన మన్నింతుమే? అట్లే వివేకవిహీనుం డవాచ్యంబులు గూసిన సైరింతుమే? కావున సభ్యాసభ్యత్వము, ప్రయోగార్హానర్హతలు సమయస్ఫూర్తినిఁబట్టి, సాంఘికమర్యాద ననుసరించియు గణింపఁబడునట్టివిగాని కేవలవైయాకరణుల పదవిభజనంబున వచ్చునట్టివిగ భావింపఁజనదు.

ఆంధ్రభాషయొక్క స్వతస్సిద్ధ సమగ్రస్వరూపంబుతోఁ జెలిమి గలుగఁజేసికొనవలయు ననియెడు నుత్కంఠ మెఱసి యాస్వతస్సిద్ధపు ఖనినుండి ఎంతవఱ కెంతసమంజసముగ నెంతసమయోచితముగ నెంతయింపుసొంపుగ మాటల నేర్చి పేర్చి కవి వాడుచున్నాఁడో తెలిసికొంట యాంధ్రభాషావైదుష్యము. అందున కమరము, ఆంధ్రనామసంగ్రహము, నన్నయభట్టీయము, చిన్నయసూరీయము పఠించి యాకొలతబద్దను కొలచుట స్తనశల్యపరీక్షవంటిది. భాషయందలి స్వతస్సిద్ధప్రభావము ననుసరించి దాని వాడుకసరణిని బరిగణింపఁ బూనుకొనవలయును.

భాషామూర్తిని మనకు సాక్షాత్కరింపఁజేయునవి మనము పఠించునట్టి గ్రంథములు, మనము పరిచయము గలుగఁజేసికొను జనులయొక్క పక్కాణింపులు నైయున్నవి. చనిపోయిన మానవు లేప్రకారము వచించియుండిరో యిప్పుడు వినుట యసంభవము. కాని వారి భాష మనలో వాడుకకు వచ్చునది గ్రంథములమూలముననని తెలియనగు. ఆగ్రంథములను మన మిప్పటికిని వాలాయము పఠించుచు నందలి భావములను మైఁజొక్కించువారల మగుదుమేని మనయెదుట నప్పటి మనిషి యొకండు నిలిచి మనతో సంభాషించుచున్నాఁడని యనుకొనవలసినదే. కావున భాషాస్వరూపముయొక్క జీవకళ గమనించుటయందుఁ బ్రస్తుతప్రచారమందున్న పుస్తకములును, మన మిప్పు డాడుకొనుచున్న పలుకులును, మనము నిప్పు డచ్చుపడుచున్న, రచింపఁబడుచున్న పుస్తకములును అన్నియును సాహాయ్య మొసగూర్చునట్టివి. అట్టి విశాలదృష్టి నరయుక మనము దినదినము చదువుకొందుముగాని భారతభాగవతములభాష వేఱు, మనము దినదినము మాటలాడుకొను శైలి వేఱు, మనము ప్రతిదినమును విరచింతుముగాని, ఆ వ్రాయు పదగుంఫనమ్ము వేఱు అని గడులుగడులుగ విడఁదీసికొనుచు గోడలు నిర్మించుకొనుటలో భాషయొక్క అంతరంగికసౌష్ఠవము గోలుపోవువారమగుదుము. పెద్దయుందృష్టి దద్దయుఁగన్న నన్నయ్య తిక్కన్నలును, పోతరాజుత్యాగరాజులును, మీరును నేనును, మనముందు రానైయున్న యెల్లవారును భాషానాడీస్థానమ్మునఁ దోడంబుట్టువులని యెఱుంగునది.

ఇంకను భాషాయోషామతల్లి చేరుగడకుం బోయి నమస్కరింతము. (ఏభాషకైనను పరివర్తన మిట్టిది)- (౧) మనము పోనుపోను సంక్షేపించుటకు యత్నింతుము. (౨) క్రొంగ్రొత్తభావములను బ్రస్ఫుటీకరించుటకై క్రొత్త రోసలను గల్పింతుము. (౩) సందర్భోచితములం బురస్కరించుకొని యొత్తు లూదుచుందుము. దీర్ఘహ్రస్వమ్ములను విటతాట మొనరింతుము.

మొదటిదాని కుదాహరణమ్ములు—

కొట్టినవాఁడు, కొట్టినాఁడు, కొట్టాడు, కొట్టేడు. ఇవన్నియు నే నుదాహరించినపక్క నిప్పటికిని వాడుకలో నున్నవనియే యంగీకరింపవలసియుండును. ఏమనిన మనము "కొట్టినవాఁడు, కొట్టినాఁడు" అన్నరూపము లున్న పుస్తకముల నిప్పటికిని చదువుట మానలేదు. "కొట్టాడు, కొట్టేడు" అనుపదముల నుపయోగించుచున్నాము. కావున నాయుద్దేశ్యములో కవి పైనాలుగుభాషణంబులను తెనుఁగు భాషకు స్వతస్సిద్ధభూషణంబులుగ నంగీకరించి యన్యో తగుతావుల నుపయోగించుట సల్లక్షణము. "వాఁడు కొట్టినాఁడు కుక్కను, వాఁడు కుక్కను గొట్టినవాఁడు" అనుటకంటె "వాఁడుకుక్కను కొట్టాడు" అనుట యందు దండ మెక్కువున్నది. ఒకటిరెం డక్షరములు కలిసివచ్చుచున్నవి. "ఏడు"అను ప్రత్యయమున నేనగ నుపయోగించుటయం దొక్కొక్కప్పుడు విరామము సూచించును.—"వాఁడు కొండెక్కి చుట్టునుం జూచేడు" (కొండెక్కినపిదప అధ్యాహార్యము). ఒక్కొక్కచో హేళనం బగపడును.—"గంటకొట్టేడు." కావున నవ్యప్రయోగంబుల నర్థము లేనివానిగఁగాని ప్రయోగానర్హంబులుగఁగాని త్రోసిపుచ్చిన ఆనందమునకు వెలియగుదుము. సంక్షేపరూపంబుల కింకను నుదాహరణంబులు—

మార్గంబున నే=మార్గాన్నే

మార్గము వెంబడి=మార్గమమ్మట

వేగురంగా=వేగ్రంగా

నేటికిఁగూడా=నేటిక్కూడా

చెప్పఁదగినది=చెప్పఁదగ్గది

ఆలాగున=అలా

రానేలేదు=రానేలే

పిల్లవానిజుబ్బా=పిల్లాడిజుబ్బా

తన్నువాఁడు=తంతాడు

జనము=జనం

ఏతాదృశంబు లింకను పెక్కు లూహ్యంబులు. వాని నుపయోగించుటా యుపయోగించకపోవుటా యన్న మీమాంసం దగుల్కొనుకంటె ఆయవి యుపయోగించుట వలని సౌలభ్య మచ్చో భావము నేమైనఁ గుంటువడఁ జేయుచున్నదా యని విమర్శించుట మేలుకని.

రెండవదాని కుదాహరణమ్ములు—

పూలు వాడిపోతాయి (ఒకచిన్న బాలిక పూలు గోయుతరి)

సదురుకోని (ఒక తూర్పుపడఁతివినయమున)

ఎందుకల్లే (ఒక రైతూను)

ఏహేయ్ ఏహేయ్ (గొడ్లకాపరి గొడ్లను)

పోంగొట్టేవాఁడు (పురాణపక్కి)

మూఁడవదాని కుదాహరణమ్ములు—

ఇఖ తప్పదన్నాడు

మాంచి హెచ్చుతగ్గా

ఊఁ ఆకలి స్తూంటుంది

పళ్లు

ఖంగారు

ఇట్టిమార్పులు భాషకు నిరంతరము జరుగుచు వచ్చినవే. మీరు చిన్నయసూరి చదువుఁ డప్పకవీయము తిలకింపుఁడు. కల్లూరి మల్లాదివారల వ్యాకరణపుఁ బుటలం ద్రిప్పుఁడు, గిడుగునుడువుల వినుఁడు. వారు చూపిన మార్పులు, వారగపఱచిన జాతీయములు గమనించినచో భాషకు మార్పు సహజమే అని తేటతెల్లము. మచ్చున కొకకొన్నింటి నెత్తిచూపెదఁగాక—

నాగూరు మసీదు

(హిందువులు మహమ్మదులు — ఉభయులకు ప్రార్థనాస్థానము)

M. K. R.

బెంగుళూరుచెంత నొక చెఱువు

M. K. R.

పాదము లోత్త రమ్మరుటగానీ

చాలా రసికత్వ మబ్బె

ఏలా నేనా మాటలు

అందఱకుం దలాయొకటి

మా నెఱజాణవు (మహా)

ఇంకా నొకకొన్ని కూర్పవలె

దానవేంద్ర! మైనా కల దొక్క విన్నపము

అంతా సంశయమే

కూడీకూడని చిన్న కూకటులతో

కూడదంటే నెమ్మోమువంచి

దుర్యోధనుం డైతేనేమి

మాతాము, ఉండాము, ఇత్తురు, ఇత్రు, పోమేటి, అనేటి, రెండోరోజు, ఓనాడు, చెపితే చెప్పనీ, నిల్తాము ఇత్యాదులు కోటానకోట్లు.

ఈపైమా త్రింత పరిపాటిగ జరుగుచున్నప్పుడు మాకీపెద్దవ్యాసము ఎందుకనుకొనెదరేమో పాఠకులు! తిరిగి మొదటికి వత్తము.

"ప్రవాహమునఁ గవితో నీదులాడుటకు యత్నించు నేనుడియ క్రొంగ్రొత్త లాఘుడియ నారయఁ దగుఁ గాని పాఠకుఁడు లాతికొనుచుంబోలె గట్టిక్క పోడిబట్ట మడిబట్టఁ గట్టుకొని నన్ను ముట్టుకొనకుమని యదియొక తీరు సంకుచితాసనమునఁ గూరుచుండరాదు. అట్లున్న భాషయొక్క యనుత్తేజపరిన రత్నమంజీరనినదము వినఁబడదు. భాష యేనాటికిని స్వతస్సిద్ధస్వరూపముగలది, నిత్యనూతనది, సార్వజనీనమైనది, నవనవోన్మేషితమైనది" అని హెచ్చరించుటకు.

పాలకురికి సోమనాథకవి: నమస్కారగద్య

బండారు తమ్మయ్యగారు

తేనియసోనలం జిలుకు తేటగు జానుతెనుంగుఁ బల్కులన్
వీనులఁ దన్పుకబ్బముల నిక్కపు దేసితెనుంగుఁగైతకున్
బ్రాణము వోసినట్టి బుధవంద్యుని, శ్రీబసవేశచింతనా
సూనృతచిత్తుఁ బాల్కురికిసోమకవీంద్రుని సంస్మరించెదన్.

గతసంవత్సరాదిసంచికలో నేఁ బ్రకటించిన సోమనాథుని పంచప్రకారగద్యను పాఠకమహాశయులు పఠించి యాతని గద్యకృతుల లక్షణస్వరూపాదికములను గొంత వఱకుఁ బరిశీలించియుందురని తలంచెదను. అందలి పంచవిధగద్యములలోను మొదటిది యెట్టి పాదనియతిగాని, మాత్రాగణనియమముగాని లేక, అనంతుఁడు, అప్పకవి తమ లక్షణగ్రంథములలో నుదాహరించిన గద్యలక్ష్యము నకు సరిపోవుచు సందులకు విశేషముగ అంత్యాను ప్రాసాలంకారముతో మాత్రము శోభిలుచున్నది. తక్కిన నాలుగు గద్యములును నొకమాదిరి పాదనియతితో మాత్రాగణబద్ధము లయియుండుట గమనింపఁదగియున్నది. ద్వితీయతృతీయగద్యములు రెండును నాలుగేసిమాత్రలు గల గణములు నాల్గింటితోఁ గూడినపాదములతోఁ గూర్పఁబడి యందు మొదటిది ముక్తపదగ్రస్తముతోను, రెండవది యంత్యానుప్రాసముతోను నలంకృత మయి యున్నవి. నాలుగవగద్యము అయిదేసి మాత్రలు గల గణములు రెండును, అయిదవగద్యము నాలుగేసి మాత్రలు గల గణములు రెండును గల్గిన పాదములతో నంత్యానుప్రాససంయుతములుగఁ గూర్పఁబడినవి. శబ్దాలంకారములలో సోమనాథున కంత్యానుప్రాసమునెడ నత్యంతాభిమానము. బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్రములలో నాశ్వాసాంతకథాశ్రోతృసంబోధనములఁ దిలకించునది. ఈతనితరువాత వెలసిన హుళక్కిభాస్కరుఁడు, బమ్మెరపోతనామాత్యుఁడు మున్నగు నిజాము రాష్ట్రకవుల యీ యనుప్రాసప్రియత్వమునకుఁగూడ సోమనాథుఁడే మార్గదర్శకుఁడు కానోపును. పాఠకుల పరిశీలనార్థము సోమనాథుని నమస్కారగద్య నిప్పుడు ప్రకటించుచున్నాను. ఈగద్యము కూడ నాలుగేసిమాత్రలు గల గణములు నాల్గింటితోఁ గూడిన పాదములతోఁ గూర్పఁబడినది. కాని ప్రతిపాదము సంస్కృతచతుర్థీవిభక్తిప్రత్యయములతో, నమోవాకముతో నంతమగుచుఁ గేవలసంస్కృతకృతివలెఁ గాననగుచున్నది. అయినను పంచప్రకారగద్యమునందువలెఁ గాక యీగద్యమునం దాంధ్రభాషలో ద్విపదలు, రగడలునందువలె ద్విపాదప్రాసనియతి పాటింపఁబడుట పరిశీలింపఁదగినది. ఇతరగద్యములందువలెఁ జివరమాత్రము ననేకాక ప్రతిపాదాంతమునను నమస్కారము గూర్పఁబడుటచే దీనికి నమస్కారగద్యయని పేరిడినట్లు తోఁచుచున్నది. సోమనాథుని గద్యకృతులు సంస్కృతపదభూయిష్ఠములుగ నున్నను, అందునను నీనమస్కారగద్య మున్నగునవి కొన్ని సంస్కృతవిభక్తిప్రత్యయములతోఁ గూడఁ గూర్పఁబడినను, వీని నన్నిటిని గేవలగీర్వాణభాషాకృతులుగ గణింపరాదని నాయభిప్రాయము. కవిచరిత్రమునందు (శ్రీ) వీరేశలింగముగారును, బసవపురాణటీకయందు (శ్రీ) ప్రభాకరశాస్త్రిగారును వీనిని సంస్కృత

కృతులుగనే గణించిరి. కాని యది సరికాదని తలంచె దను. (శ్రీ) వీరేశలింగముగారు కర్ణాటకకవిచరిత్రకారుల వ్రాతల ననుసరించుటయేకాని యీగద్యకృతులను జూచినట్లు కానరాదు. సోమనాథుఁడు బహుభాషాసం ప్రదాయముల నెఱింగినవాఁడు. అతనికాలమునాటి యాంధ్రఛ్ఛందోగ్రంథము లింకవఱకు మనకు లభింప లేదు. అప్పటి మనభాషాఛ్ఛందోగ్రంథములలో గద్య లక్షణ మెట్లు నిర్వచింపఁబడెనో తెలియరాదు. సంస్కృ తలక్షణవేత్తలుకూడ గద్యమును వచనపర్యాయముగనే నిర్వచించిరి. కావున మన సోమనాథుని గద్యకృతులు సంస్కృతలక్షణమునకు సరిపడనేరవు. సోమనాథుఁడు వీనిని సంస్కృతభాషాకృతులుగనే గణించియున్నచో "ఉరుతరగద్యపద్యోక్తులకంబు", "అనూనగద్యపద్యాది ప్రబంధ, పూరితసంస్కృతభూయిష్ఠరచన", "ఉపమింప గద్యపద్యోదాత్తకృతులు, ద్విపదయు సమము భావింప నెట్లనిన" అని తన యాంధ్రభాషాగ్రంథములలో నుదా హరించుటలో సారస్య మేమి? కావున వీని నాతఁడు ఆంధ్రభాషాకృతులుగనే యుద్దేశించియుండునని నాయాశ యము.

కర్ణాటకవియగు నృపతుంగుఁడుకూడఁ దన 'కవి రాజమార్గము'లో సోమనాథునివలెనే యంతకుఁబూర్వ మాభాషలో వెలసిన గద్యపద్యకృతులను ప్రశంసించి నాఁడు

"మిగె కన్నడకబ్బంగళొ
ళగణితగుణగద్యపద్య సమ్మిశ్రితమం
నిగదిసువ గద్యకథా
ప్రగీతియం తచ్చిరంతనాచార్యర్కళ్.
విమలోదయనాగార్జున
సమేతజయబంధుదుర్వినీతాదిగళ్ (?)
క్రమదొళ్ నెగళ్తె గద్యా
శ్రమపదగురుతాప్రతీతియం కైకొండర్."

ఈతఁడు పేర్కొనిన యాకర్ణాటగద్యకృతుల స్వరూపస్వభావాదులఁగూడ నిప్పుడు సరిగా నిర్ణయింప రాకున్నది. కర్ణాటఛ్ఛందోలక్షణకర్తయగు నాగవర్మ కూడఁ దన ఛందోంబుధిలో గద్యమన వచనమనియే నిర్వచించినాఁడు. కాని రఘటా(రగడ)లక్షణమును చెప్పుటలో నాతఁడు

"గణనియమవిపర్యాసదొ
ళెణెవడెదొ క్కెసెదుమాత్రె సమనాగె గుణా
గ్రణియ మతదిందె తాళద
గణనె గొడంబట్టు దదువె రఘటాబంధం."

అని సమానమాత్రలుగల కొన్నినియమితగణములను తాళానుగుణముగఁ గూర్చుటయే రగడలకు ముఖ్యమని వ్రాసినాఁడు. ఈపద్యమునకు Rev. Kittel పండితుని వివర ణమును దిలకింపుఁడు.—

"The Raghate is neither built on the system of the syllable feet nor on that of a mere number of moras but on an equal number of moras (matras) included within certain feet (gana)and harmonises with beating time in music (తాళ)."

కన్నడములో ముఖ్యమయిన రఘటాభేదములు మూఁడుగలవు.—

"మందానిలలలితోత్సవ
వెందే రగళెగళ నామ మక్కుం క్రమదిం
దొందకె పదునాఱర్
త్తొందక్కిప్పత్తునాల్కుమాత్రె గళబలే.
ఇప్పత్తుమాత్రె లలితెగె
బప్పుదు పదునాఱుమాత్రె మందానిలకం
తప్పదు వుత్సాహక్కా
యొప్పువ దిప్పత్తునాల్కుమాత్రె గళబలే."

"There are three Kinds of Ragale which are frequently used; the Mandanila, Lalita and Utsava (Utchaha). The Mandanila has 16 moras in each quarter, the Lalita 20 and the Utsava 24. The Mandanila consists of 4 feet (ganas) of 4 moras, Lalita 4 feet of 5 moras and Utsava 8 feet of 3 moras."

వీని నన్నిటిని బర్యాలోచించినచో సోమనాథుని పంచప్రకారగద్యయంకలి ద్వితీయతృతీయగద్యములును, ఈనమస్కారగద్యమును లక్షణవిషయమునఁ గన్నడమందలి మందానిలరగడను బోలుచున్నవని చెప్పవచ్చును. మొత్తముమీఁద సోమనాథుని గద్యకృతులు ప్రాచీనకర్ణాటాంధ్రగీర్వాణచ్ఛందస్సంప్రదాయముల ననుసరించిన యొకవిలక్షణాంధ్రకృతులుగఁ గణింపఁదగునేమో యని నాయాశయము. విజ్ఞులు నిర్ణయింతురుగాక!

ఈనమస్కారగద్యమునకు నాయొద్ద నున్న ప్రతిలో సంతిమశ్లోకములు లేవు. శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారి బసవపురాణపీఠికనుండి గ్రహించి వాని నిందుఁ జేర్చితిని. నాప్రతులతో సరిచూచి సోమనాథుని యీలఘుకృతులను సమగ్రముగఁ బ్రకటించుతలంపుతోఁ బ్రాచ్యలిఖితపుస్తకాలయమందున్న ప్రతులయొక్క నకళ్లకయి శ్రీశాస్త్రిగారిద్వారమునఁ బ్రయత్నించియు విఫలమనోరథుఁడ నైతిని. అందుచే నాయొద్దనున్న యేకప్రతినిబట్టియే లేఖకదోషములను నాకుఁ దోఁచినంతవఱకు సవరించి యీగద్యకృతులను బ్రకటించుచున్నాఁడను. అర్థము సుగమముకాని తావులందు అసలుపాఠములను ఫుటలయందు గనఁబఱచి నాసవరణపాఠములను గద్యములోఁ గుండలీకరణమునఁ జూపితిని. అంతిమశ్లోకమందలి 'అష్టోత్తరకుసుమం' అనువిశేషణముచే నీగద్యమందు 108 పాదము లుండవలెనని తోఁచును. కాని నాప్రతినిబట్టి నే నిప్పుడు ప్రకటించినవి 118 పాదము లగుచున్నవి. కొన్ని ప్రక్షిప్తము లిందుఁ జేరిననేమో? లేక ప్రాసనియతితోఁ గూడిన పాదద్వయము నొక్కకుసుమముగ నే సోమనాథుఁ డుద్దేశించినచో నట్టివి మఱి యింకను 49 పాదము లుండవలెను. శాస్త్రిగారు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకాలయమునఁ జూచిన ప్రతిలో నెన్నిపాదము లున్నవో తెలియదు. పరిశీలించిచూచినచో సోమనాథుఁ డొక్కొక్క యంత్యానుప్రాసమున కనిమిదేసి పాదములచొప్పున రచింపవలెననెడి నియమమునుగూడఁ బైకొనినట్లు కాన్పించును.

నమస్కారగద్య

శ్రీకంఠోద్భవవేదచోదితలసద్వీరవ్రతప్రక్రియా-
చారాఽదేశకదేశికాయ, భువనస్తుత్యాయ, నిత్యాయ, స
ద్భాండాగారధురంధరాయ, సుమహారుద్రాయ భద్రాయ తే
సాక్షాచ్ఛ్రీవృషభాధిపాంశబసవాధీశాయ, తస్మై నమః.
శ్రీమదసంఖ్యాతమహాప్రమథగణేభ్యో నమః

అపిచ శ్రీప్రమథేంద్రాయ నమో, వ్యపగతహృద్గతతంద్రాయ నమః ౧
సాధితచారుక్యేంద్రాయ నమో, [illegible] ౨
౧(నిశితప్రతిభా)సాంద్రాయ నమో, విశదయశోజితచంద్రాయ నమః ౩
౨(సుకృతమహోత్కట)సాంద్రాయ నమో, నిక్షృత(శ్రీ)మధుపేంద్రాయ నమః ౪
సుగుణానందకరండాయ నమో, జగదవనకళాశౌండాయ నమః ౫
సురుచిరశమదమమండాయ నమో, హరగణదిగ్వేదండాయ నమః ౬
ఖండితపితృపతిదండాయ నమో, దండితదురితోద్దండాయ నమః ౭
శమితమదావమకాండాయ నమో, విమలయశోబ్జభవాండాయ నమః ౮
సహజధృగంచలకాంతాయ నమో, మహిమాక్రాంతదిగంతాయ నమః ౯

౧. పాఠాంతరము: ౨. సుకృతాదుత్కటం.

స్వీకృతశివసిద్ధాంతాయ నమో, లోకా[2](యతిక)దురంతాయ నమః ౧౦
పరమైకాంతనిశాంతాయ నమో, పర[3](నిర్మలసు)స్వాంతాయ నమః ౧౧
స్థిరజయకాంతాకాంతాయ నమో, విరహితమాయాధ్వాంతాయ నమః ౧౨
శశ్వదనశ్వరపుణ్యాయ నమో, విశ్వవితానవరేణ్యాయ నమః ౧౩.
సురమునినికరనుతగణ్యాయ నమో, [4](విరమితపటుత్రై)గుణ్యాయ నమః) ౧౪.
త్రిజగదవననైపుణ్యాయ నమో, రజతరుచిరలావణ్యాయ నమః ౧౫.
ప్రోత్సారితకార్పణ్యాయ నమో, హృత్సముదితకారుణ్యాయ నమః ౧౬.
శ్రుతినాదామృతకుంభాయ నమో, గతగర్వావష్టంభాయ నమః ౧౭.
సురుచిరసూనృతగుంభాయ నమో, విరహితసంసృతిదంభాయ నమః ౧౮
సకలకళావిస్రంభాయ నమో, నిష్కృతవినిర్జితజంభాయ నమః ౧౯.
చరలింగార్చారంభాయ నమో, హరగణమూలస్తంభాయ నమః ౨౦.
స్వసమయసరసిజహంసాయ నమో, విస్మృమరమఖవిధ్వంసాయ నమః ౨౧.
శరణపరిషదవతంసాయ నమో, గురుపదపద్మోత్తంసాయ నమః ౨౨.
స్వార్జితసత్యవతంసాయ నమో, వర్జితలఘుమీమాంసాయ నమః ౨౩.
సుకృతిజనోత్కరశంసాయ నమో, నిష్కృతలోభయమీమాంసాయ నమః ౨౪.
[5](విద్వజ్జనసు)శ్లోకాయ నమో, [6](విద్విషగణ)కుట్టాకాయ నమః ౨౫.
శివసంవిత్పరిపాకాయ నమో, భవిమస్తకలుంటాకాయ నమః ౨౬.
స్థాపితవీరపతాకాయ నమో, వ్యాపితమహిమాస్తోకాయ నమః ౨౭.
సదసద్వస్తువివేకాయ నమో, విదళితబహుజల్పాకాయ నమః ౨౮.
శ్రేష్ఠాగమమయ[7](వాక్యాయ)నమో, నిష్ఠిత[8](శివలింగైక్యాయ) నమః ౨౯.
[9](విమలజ్ఞానవిలోక్యాయ) నమో, [10](దమితరిపుగణాధిక్యాయ నమః) ౩౦.
శాపనిహితచాళుక్యాయ నమో, దీపితపరమాత్మైక్యాయ నమః ౩౧.
[11](చరితార్థత్రై)లోక్యాయ నమో), [12](గురుతరభక్తిసుశక్యాయ నమః) ౩౨.
[13](ప్రణుతసకలగీర్వాణాయ నమో), గుణమణిరంజితశాణాయ నమః ౩౩.
త్రిజగన్నుతకల్యాణాయ నమో, భజనాసక్తత్రాణాయ నమః ౩౪.
(అష్టాంగాలిధురీణాయ నమో), [14](ఇష్టశరణగణ)ప్రాణాయ నమః ౩౫.
ఖ్యాత[15](విమలతర)సుగుణాయ నమో, నీతిదయానిర్వాణాయ నమః ౩౬.
పరిచితశైవరహస్యాయ నమో, విరచితజంగమదాస్యాయ నమః ౩౭.
సదమలభక్తోపాస్యాయ నమో, మదరిపుగజపంచాస్యాయ నమః ౩౮.
[16](శివపదరతవరివస్యాయ నమో), భువనజనైకనమస్యాయ నమః ౩౯

౨a. చార. ౩. నైర్మల్య. ౪. పరకాఘతిఫలపుణ్యాయనమః. ౫. పద్వర్గాది. ౬. విద్విజన. ౭. వ్యాఖ్యాయ. ౮. రుద్రాద్యైఖ్యాయ. ౯. శ్రౌతాచారద్యైఖ్యాయనమో. ౧౦. ధౌతసకలనన్మైఖ్యాయనమః. ౧౧ ప్రాకృతభవసంహారాయనమో. ౧౨. ధీకృత అపూర్వవిధ్వంసాయ నమః. ౧౩. ప్రణవముఖ్యనిర్వాణాయనమో. ౧౪. నిష్ఠితజంగమ. ౧౫. విమలగుణ. ౧౬. శివసుఖసామ్రాజ్యస్యాయ.

విహితాగమధరితాస్యాయ నమో, రహితేంద్రియవైరస్యాయ నమః ౪౦
కృత్తదురితవనదుర్గాయ నమో, దత్తవిలసదపవర్గాయ నమః ౪౧
పరిపాలితసన్మార్గాయ నమో, విరహితరిపుషడ్వర్గాయ నమః ౪౨
శరణోత్కరసంసర్గాయ నమో, నిరసితనిఖిలస్వర్గాయ నమః ౪౩
పాతోత్కలియుగరుద్రాయ నమో, భకీతవిషసంవర్గాయ నమః ౪౪
త్రిగుణాతీతమనస్కాయ నమో, నిగమాఙ్గాంగవచస్కాయ నమః ౪౫
సుగుణోత్తర[17](సుమన)స్కాయ నమో, దిగధిక్రాంతయశస్కాయ నమః ౪౬
అగణితభక్తశిరస్కాయ నమో, జగదురుతరతేజస్కాయ నమః ౪౭
సంగతభుజగోరస్కాయ నమో, [18](లింగార్పితచేత)స్కాయ నమః ౪౮
శ్రీఋషభేంద్రాకారాయ నమో, పీఠాచారోద్ధారాయ నమః ౪౯
సారాగమవిస్తారాయ నమో, భూరివికారనికారాయ నమః ౫౦
స్వైరేంద్రియధిక్కారాయ నమో, స్మారానందవిహారాయ నమః ౫౧
[19](సూరిసుఖద)మందారాయ నమో, భూరిదయామృతపూరాయ నమః ౫౨
సచరాచరసంధానాయ నమో, అచలవ్రతసువిధానాయ నమః ౫౩
సాహసకర్మవిహీనాయ నమో, [20](దేహగుణాగుణలీనాయ) నమః ౫౪
శివలింగపదధ్యానాయ నమో, అవినాశన [21](సుఖలీనాయ) నమః ౫౫
పరమపదాపరదానాయ నమో, వరసరసస్వరగానాయ నమః ౫౬
తుంగితగురుచరలింగాయ నమో, లింగితమల్లింగాంగాయ నమః ౫౭
సంగతశివయోగాంగాయ నమో, భంగితశమనానంగాయ నమః ౫౮
మంగళమహిమోత్తుంగాయ నమో, సంగమవరగురులింగాయ నమః ౫౯
మంగళప్రసంగసంగసబసవలింగాయ తే నమస్తే నమస్తే నమః

మఘవత్ప్రణుతపదాబ్జాతాయ [22] (పూతాయ)
విఘనత్రితయసుఖోద్ధరణాయ శరణాయ
కుసుమశరరిపుభక్తవృషభాయ వృషభాయ
బసవాయ తే నమస్తే నమస్తే నమః
సరసనమస్కృతిగద్యం, వరపదమణిఖచితవాక్సువర్ణాఢ్యమ్,
అష్టోత్తరశతకుసుమం, రచితం పాల్కురికి సోమనాథేన.

నమస్కారగద్య సంపూర్ణమ్

---

౧౭. హాస. ౧౮. లింగలీలనమన. ౧౯. భూరిసుఖని. ౨౦. దేహగుణగుణలీనాయ. ౨౧ సుసుఖాలాయ. ౨౨. హాతాయ.

వాసిరెడ్డీయము

అమరవాది హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు, యమ్. ఏ.

వాసిరెడ్డీయమనునది రెండాశ్వాసములుగల ఒక అముద్రిత గ్రంథము. దీనిని రచించిన అమరవాది రామకవి గుంటూరు మండలవాసి. సత్తెనపల్లి తాలూకాలోని కొలెముగల అగ్రహార మీయన జన్మస్థలము. సుమారు ౭౦ సంవత్సరములు జీవించి, కాళయుక్తి సం. కార్తికబహుళ షష్ఠినాఁడు (౧౯౧౮ సం.) దివంగతుఁ డైనాఁడు.

ఈరామకవి రచించిన గ్రంథములలో ముఖ్యమైనవి ద్రౌపదీపరిణయము, వాసిరెడ్డీయము, కార్తికపురాణము అను గ్రంథములు. వీనిలో మొదటిదగు ద్రౌపదీపరిణయము ఎనిమిదాశ్వాసముల ప్రబంధము. భారతములోని ద్రౌపదీస్వయంవరకథను విస్తరించి ప్రబంధరూపముగా రచించినాఁడు. ఆధునికులచేఁ గృతములగు ఉత్తమకావ్యములలో నిదియొక ముఖ్యమయినది. ఈరామకవి మిక్కిలి ప్రౌఢకవి. కవితాధార ధారాళమయి, మనోజ్ఞముగా నున్నది. శైలి గంభీరమై కవియొక్క కల్పనాచాతుర్యమున కెంతయు ననుకూలముగ నున్నది. గ్రంథములోఁ జాలభాగము నారికేళపాకమే. ఈద్రౌపదీపరిణయ ప్రబంధము కృష్ణాతీరస్థమయిన ముక్త్యాలపురమునం దవతరించియున్న శ్రీముక్తీశస్వామి కంకితము చేయఁబడినది. తత్పురాధిపతియైన శ్రీరాజావాసిరెడ్డి భవానీముక్తీశ్వరప్రసాదనాయఁడు బహద్దర్ మన్నె సుల్తానుజమీన్‌దారు ఈకృతిని ధరించినాఁడు. గ్రంథకర్త గ్రంథాదియందుఁ గృతికర్తృవంశమయిన వాసిరెడ్డివారి చరిత్రయంతయుఁ జక్కఁగ వర్ణించియున్నాఁడు.—

ఈవర్ణనతోఁ దృప్తినొందక, తమ వంశచరిత్ర మంతయుఁ బ్రత్యేకగ్రంథముగ రచింపుమని, పైరాజావారి వంశీయులలో నొకరగు వాసిరెడ్డి వేంకటలక్ష్మీనరసింహనాయఁ డనువారు కోరుటచే వాసిరెడ్డీయ మను నీగ్రంథమును రామకవి రచించియున్నాఁడు. ఈ సంగతినే కవి యిట్లు వివరించుచున్నాఁడు.

"ననుఁ, మత్పూర్వబుధార్జితాగణితమాన్యక్షేత్రభవ్యాగ్రహా
రనిరాయాసనమగ్రజీవను, సుధీంద్రశ్లాఘ్యమానప్రవ
ర్తను, నచ్ఛామరవాదిరామయను, మేధాదక్షిణామూర్తిపాం
ద్రవనామగ్రహభాక్కునిత్యమహిమున్, రక్షించి తారిట్లనన్."

"కృతవేదాధ్యయనుండు, సూనృతవచశ్శీలుండు, సన్నుప్రదా
త తమోహారుఁ, దయాపరుండు, గిరిశధ్యానావధానుండు, వి
శ్రుతశిష్టాగ్రణియౌ భవద్గురుఁ డహో! సోమేశ్వరాభిఖ్యదీ
క్షితవర్యుండు, తదాత్మజుండవగు నీకెంతయు సామాన్యమే!"

"ఘనవాక్ప్రౌఢిమ, ద్రౌపదీపరిణయగ్రంథాది, మావంశవ
ర్ణనమున్ జేసితివంచు వింటి; మఱియున్ మా ప్రాజ్యరాజ్యంబు, హూ
ణనరేంద్రుల్ గయికొంట, దానికను నానాకారణంబుల్, రయం
బున నీ వొక్కప్రబంధ మార్యవరు లామోదింపఁ గావింపుమా!"

ఇట్లు కోరినవాఁడుఁ గా నీప్రబంధరచన కంగీకరించితి ననియును,

"వాసిరెడ్డిచరిత్రమై వఱలుకతన
వాసిరెడ్డీయ మనఁగ నాఖ్యాయ"

మొనర్చితి ననియును గవి తెలుపుచున్నాఁడు.

వంశచరిత్రము

వాసిరెడ్డివారి వంశావళి నంతయుఁ గవి వర్ణించినరీతి నిట సంగ్రహించుచున్నాము.

విష్ణుపాదోద్భవమయిన నాలవజాతిలోఁ గతిపయప్రజ ఋజుమార్గవర్తనులై యుండిరఁట. వారినిఁ గాంచి, తగుపెద్దలు "మహోన్నత వైభవశాలి కమ్మా!" అని దీవించిరఁట. అంతటినుండి యది కమ్మజాతియై వర్ధిల్లెనఁట. ఇట్లు తమ్ముకులోత్పత్తివిధానమును జమత్కారముగఁ జెప్పి, ఆకమ్మకులములో వాసిరెడ్డివా రెట్లు ప్రభవించిరో కవి తెలియఁజేయుచున్నాఁడు.

రెడ్డిరాజులలో ముఖ్యుఁడగు అనవేమారెడ్డిసార్వభౌముఁడు రాజ్యమేలుచున్న కాలములోఁ శైకమ్మకులములో సదాశివనాయఁడను నొక శూరవరేణ్యుఁ డుద్భవించియుండెను. ఈతని శౌర్యాదులఁ గూర్చి విని, అనవేముఁ డాతనిఁ బిలిపించి, యోగ్యతను బరీక్షించి, కొంతసేన కధికారిగా నియమించెను. అటుపిమ్మట నొకానొకసమయమునఁ బశ్చిమదేశాధిపతులు రెడ్డిప్రభువుపైఁ దిరుగఁబాటొనర్చి తా

మాయవలసియున్న కప్పము సెగ్గలైచిరి. అంత వారిపై ఆనవేమారెడ్డిడు దాడివెడల, వారొక రాయబారిముఖమున వానిని కిట్లు కబురంపిరి: "ఇంతసేన వ్యర్థముగా నశింపనేల? మొనగాని నొకరి నేర్పఱిచికొని, ద్వంద్వయుద్ధము సేయ నాజ్ఞాపింతము. అప్పుడు జయాపజయములఁ బట్టి మన గెలుపోటముల నిర్ణయింతము." ఇట్లు వర్తమాన మంపినపుడు, తనసేనయందుఁ దగినవారిని నొక్కనినైనను గాంచనేరమి, అనవేముఁ డేమియుఁ బాలుపోక దిక్కులు చూచుచుండ, సదాశివనాయఁ డా పనికిఁ దా నంగీకరించు ననెను.

"అని తేనేగ సదాశివప్రభుఁడు ద్వంద్వయుద్ధసన్నద్ధుఁడై
తనతో మార్కొనఁబూనియున్న రిపుయోధశ్రేష్ఠుతో పోహరిం
చి, నితాంతశౌర్యము మాచరించి, యతనికి సింహంబు మత్తద్విపం
బుమతో లెంచుచిమెఱపిరా హితులకుఁ బోదంబు ఛేదింబుఁ గాన్."

ఇట్లు

"పెనఁకువ నొర్చి, శాత్రవుల చిట్టరిగాఁపులఁ జేసి, రాజరా
జనిరెడ్డి వాసి రెడ్డి కలరార్పుటఁ దా నల వాసిరెడ్డి నాఁ
దనరె సదాశివప్రభుఁడు ధాత్రి; క్రమంబున వాసిరెడ్డి నా
దవఁగఁ దదీయవంశభవు లందఱు విశ్రుతి కెక్కి రున్నతిన్."

ఈరీతి వైరుల హతమొనర్చి, తన పేరుప్రతిష్ఠలఁ గాపాడఁ జాలుటచే, మిగుల సంతసించి, అనవేమహార్వారెడ్డి సదాశివనాయనికి దక్షిణదేశమం దొకకొంతభాగ మిచ్చి, 'రాజా' బిరుద మొసంగి గౌరవించెను. ఇట్లా ప్రభువుచే ననుజ్ఞాతుండై సదాశివనాయఁడు రాజ్య మేలుచుండ, వానిని పూర్వపువైరులు ఒకానొకరాత్రి వానిని బంధుమిత్రయుతముగ సంహరించిరి. దైవకృపవలన నెట్టులో, ఒక బ్రాహ్మణ పురంధ్రి సాహాయ్యమున సదాశివప్రభుని పుత్రుఁడు, రెండేండ్ల ప్రాయముగల శ్రీగిరిమల్లిఖార్జుననాయకుఁడు వైరులచేఁ జిక్కక, నిజ మాతామహస్థానమును జేరఁగల్గెను. ఇతని సంతతియే క్రమేణ శాఖోపశాఖలుగా బయలుదేఱి, వృద్ధిఁ జెంది జగమున విఖ్యాతి కెక్కినది. సదాశివనాయనియందు గౌరవాదరములుగల, ఆనాఁటి ఓఢ్రకర్ణాటదేశపాలకు లందఱు తమకు గప్పముకట్టు నేర్పాటుమీఁదఁ గొంత భూమిని శ్రీగిరిమల్లిఖార్జుననాయని సంతతివారికి 'మిరాశిదఖల్' పంచిరి.

ఇట్లు వృద్ధిగాంచిన వాసిరెడ్డీయులలో వీరపనేఁడు సుప్రసిద్ధుఁడయ్యె. తనతో సమానులగు వీరులు లేరనుటు లీతఁడు 'ముస్తఫానగరి' సేరిటిరాష్ట్రమును బరిపాలించెను. ఇతనికి రాఘవయ్య, చౌదరిరామన్న, చంద్రమౌళి అను ముగ్గురు పుత్రులు గలిగిరి. ఒకప్పు డీముగ్గురును గొంతదేశము సంపాదింపఁగోరి ఢిల్లీబాదుషాహాను బోయిమాచిరి.

"కని, యప్పాదుషహాకు విక్రమచమత్కారంబులకు, హర్షపూర్తినిఁ గావించి, తదీయుల్ల నల నందిగ్రామసీమోపవ

ర్గవశవర్వంబునకుఁ గ్షేత్రంబుగ జమీందారీమిరాశిదఖల్,
ఘనసమ్రాడ్విరుదాంకముల్ వడసి జేవ్వ్రాలవచ్చి, రత్యుత్సుఖల్."

తమ స్వార్జితమయిన నందిగామసీమయంతయు మూఁడుభాగములుగా విభాగించుకొనిరి. పెద్దవాఁడైన రాఘవయ్యకు మాగల్లువంటును, రెండవవానికి రాఘవపురియును, తృతీయుఁడగు చంద్రమౌళికి చింతలపాటివంటును వాలువచ్చినవి.

చింతలపాటివంటున కధిపతియైన చంద్రమౌళి కృష్ణాతీరమున నెలసియున్న ముక్త్యాల రాజధానిగాఁ గొంతకాలము రాజ్యముచేసిన పిమ్మట వానిని పుత్రుఁడు రాఘవయ్య రాజ్యమునకు వచ్చి పరిపాలించెను. ఈయనకు రాజమౌళి అచ్చన్నగారు లను పుత్రద్వయము గల్గెను. పెద్దవాఁడైన రాజమౌళి పెద్దకాలము ప్రజారంజకముగ రాజ్యమేలి అమితదానపరుఁడై 'నిస్సీమభూదానచక్రవర్తి' అను బిరుదము గాంచినాఁడు. ఈరాజమౌళికి శ్రీచంద్రమౌళియు, నాతనికి రామలింగ వీరన్న ప్రభువు లను వారలును జనించిరి. జ్యేష్ఠుఁడగు రామలింగ రాజ్య మేలుచుండ వీరనప్రభువు సేనాధిపతియై, అన్నను గొలిచి యుండెను. ఇట్లుపాలించిన రామలింగక్ష్మాపతి కైదుగురు, రాజమౌళి, లక్ష్మీపతి, రాఘవయ్య, చంద్రమౌళి, వేంకయ్యప్రభుఁడు అనువారలు పుత్రులైరి. వీరిలోఁ బెద్దవాఁడైన రాజమౌళి, తన యనంతరము తనకు సంతతిలేమింజేసి, తన తరువాతితమ్ముని సింహాసనాసీనునిం జేసెను. ఇట్లు క్రమానుగతముగ రాజ్యలక్ష్మి రామలింగని నాలవకొడుకగు చంద్రమౌళిని వరించెను. ఈతని ప్రాభవమునుగూర్చి కవి యిట్లు పలుకుచున్నాఁడు—

"అతని ప్రభుత్వవేళను సమస్తనిదర్శమహోత్సవత్తనం
బగులితసార్వభౌమ బిరుదాంకితహూణ నృపాధికారసం
గతమయి క్రాలఁగాఁ దదధికారవశుండయి, యాతఁ డుర్వి కమ్మతగతి నేలెఁ దాఁ దనకు ముక్త్యపురం బది రాజధానిగాన్."

ఆచంద్రమౌళిభూకాంతుఁడు సుప్రసిద్ధ శివపూజాధురంధరుఁడగు చినవేంకటాద్రినిఁ గనినాఁడు. పిమ్మట నీ చినవేంకటాద్రినాయఁడు ముగ్గురుకొడుకులను గనెను. పెద్దవాఁడు భవానీముక్తీశ్వరప్రసాదనాయఁడు. చంద్రమౌళి రెండవవాఁడు. కనిష్ఠుఁడు సదాశివప్రసాదప్రభుఁడు. భవానీప్రసాదభూకాంతుఁడు చాలకాలము రాచఱికమనుభవించి, అనేకభూదానము లొసఁగి, రాజ్యము నిజసుతుఁడగు ఉమామహేశ్వరుని కైవసమొనర్చి, శివపూజాలగ్నమానసుఁడై విశ్రాంతి గైకొనెను. ద్రౌపదీపరిణయము నంకితముగొనిన దీయనయే. యనుసంగతి నీక్రిందిపద్యము చాటుచున్నది.—

"అల ద్రౌపదీపరిణయము
వెలయ మదుకృతి నొంది స్వీయంబగు చిం
తలపాటిగ్రామమునఁ గు
చ్చలమాన్యము నా కతం డొసంగె బహుమతిగాన్."

బోసు పరిశోధనాలయ చిత్రములు

౧. సర్ జగదీశచంద్ర బోసుగారు, K. T., F. R. S., D. Sc.

౨. బోసుగారి పరిశోధనాలయము, కలకత్తా

ఎడమవైపున బోసుగారి గృహము. కుడివైపున పరిశోధనాలయము. ఈశాన్యముఖమునగల గడియారము లోపలగల మరియొక్క గడియారముతో విద్యుచ్ఛక్తిద్వారమున సంబంధము గలిగియున్నది.

౩. పరిశోధనాలయమునందలి పరిశోధకుల వసతిగృహము.

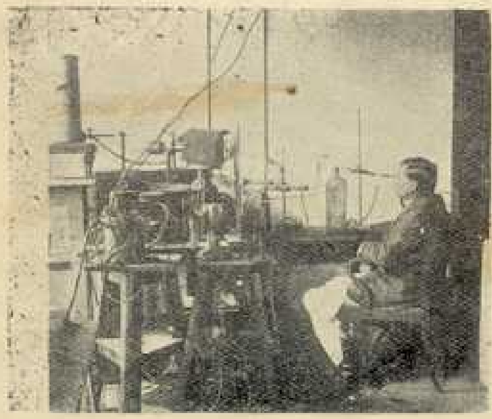

౪. పరిశోధనాలయ పశ్చాత్ప్రాంగణము.
ఇందు మొక్కలు, జంతువులు నిలువచేసిన భాగము లున్నవి.

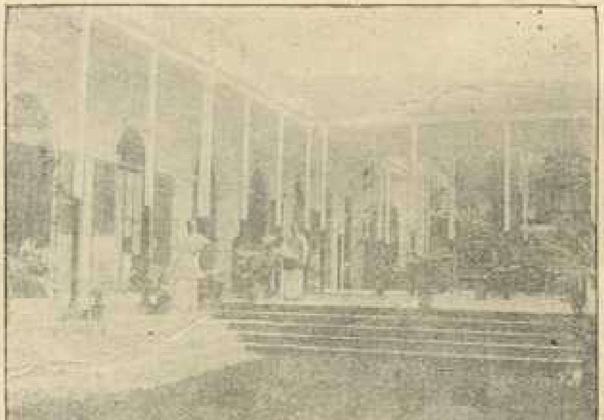
రామన్ పరిశోధనాలయ చిత్రములు

౧. రామన్ పరిశోధనాలయాంతర్భాగమున సర్ సి. వి. రామనుగారు

౨. రామన్ పరిశోధనాలయాంతర్భాగము
హిందూ విశ్వవిద్యాలయాధ్యాపకులు పోగానిగారి
'ఎక్సరే'లతో పరిశోధనము

3. రామన్ పరిశోధనాలయము, కలకత్తా

ఇంతటితో మొదటిశాఖయొక్క చరిత్ర ముగిసినది. కవియును, గ్రంథకర్తయు సమకాలికు లగుటవలన, నాపయిని చరిత్ర వర్ణించుటకు వీలుకాకపోయినది.

రెండవవంటున కధిపతియైన చౌదరిరామనక్షితిపతి రాఘవపురము ముఖ్యపట్టణముగాఁ జేసికొని రాజ్య మేలినాఁడు. అక్కాలమున నీతఁ డనేకధర్మకార్యముల నొనర్చెను. ఈరాజన్యునకు వీరపనేఁడు, రాఘవయ్య, చినపద్మనాభరాయఁడు, చంద్రమౌళి, రామలింగము, నారసింహప్రభృతు లను నార్వురుపుత్రు లుదయించిరి. జ్యేష్ఠుఁడగు వీరపనేనికి వీరశిరోమణియగు నారయ్యచౌదరి జన్మించి, తండ్రి యనంతరము రాజ్యాధిపత్య మొందెను. ఈతని రాజ్యపరిమితి యిట్లు వర్ణింపఁబడినది—

> " మంగళేమి నప్పువంబు గడిమన్న వశీరుల నోర్చి కొంచు న
> త్యంగణవదాన్యశీలయుగ మాత్మగనం బనుమండ ముస్తుబా
> న్నగరును ముస్తుబొమ్మగరు నాఁగల సమ్యగభివోభయుప్రత్త్రీ
> రనుదురతోపవర్తనము రాజ్యము నారయచేసె మన్నతిన్."

నారయ్యకుఁ గల్గిన యిరువురు కొడుకులలోఁ జినవరసన్న పెద్దవాఁడు. చినరామలింగం చిన్నవాఁడు. చినవరసన్న రణకుశలుఁడే కాక నీతికోవిదుఁడుగూడ నై యుండినాఁడు. ఇతనిపిదప నీతని యనుజుఁడు చినరామలింగభూపతి ప్రభుత వహించెను.

ఈచినరామలింగముయొక్క తారకు ద్వితీయసోదరుఁడైన చినపద్మనాభునియొక్క కథ యిట ప్రసంగవశమున వర్ణింపఁబడు చున్నది. ఈయన కొంత దేశము సంపాదింపఁగోరి హైదరాబాదు నవాబుగారిని దర్శించి, శ్రీవారిచే 'పెశాగ్గిరి' వడసి—

> " పాదుషాహీ మెహెర్బా నిట్లు గీల్కొల్పి
> 　చినపద్మనాభుఁ డింపెనయ, వేత
> నోలును, పెనుగంటిప్రోలు లోనైన నా
> 　నాసీమలకు జమీందారిపదవు,
> మన్నెవారీసమున్నతి, గణిదుర్గప
> 　తులచేఁ గొను వర్తదారిసనదు,
> తెల్లతెండా, పగల్దివ్వటీ, భూచక్ర-
> 　గొడుగు 1, నాప్తాగిరి, మానిసెలవు 2.
> 　అలఘుదేశముఖీపరువాజి పటహ
> 　హస్తితురగాది బహుమతు లలవడాబు
> 　వలనఁ గొనివచ్చి, పత్రంబు లలవరించి
> 　బ్రాహ్మణావనకారియై ప్రభుత సలిపె."

చినపద్మనాభము జైత్రయాత్ర గావించి, తన విరోధులగు వెలమలను రామరాజమంత్రిప్ప మొదలగువారినిఁ దునుమటయేగాక వారి కోటల దున్నించి, ఆముదపుగింజలు వేయించినాఁడట! స్వస్థానమునకు వచ్చిన పిదప నీతఁడు వైరిదుర్భేద్యమగు చింతపల్లికోటను గట్టించినాఁడు. ఈతనికి 'వెలిపద్మనాభ' మను వ్యవహారము కలదని యతని ప్రాప్తిం చినవిధమును గ్రంథకర్త యిటులు నుడువుచున్నాఁడు.—

> " ప్రణుతవదాన్యుఁ డాతఁడు శరన్నవరాత్రమహోత్రసార్చితా
> దనములఁ బోయు నాజ్యములు—ధారుణిఁ జేరి కరుళ్లుగట్టి, నె
> ట్టిన నదిపారలన్ నిలుపటన్ ఘటియించిరి, వెలిపద్మనా
> భనృపసమాహ్వయం బఖిలబాహుబు లన్నెఅ మన్నె తెంకిన్."

ఈచినపద్మనాభునకు సంతతిలేమి, యాతఁ డార్జించినదెల్ల నతని యన్నగారి మనుమఁడును, రాఘవపురమున కధిపతియునయిన చినమలింగప్రభువునకు సంక్రమించెను. అతనికిఁగూడ సంతతిలేమింజేసి, ఆతని రాజ్య మంతయును, అనఁగా రెండవవంటయిన రాఘవపురీ జమీ యావత్తును, మూఁడవవంటుదారైన రాఘవయ్యగారి వంశీయు లకుఁ జేరిపోయెను.

మూఁడవవంటయిన మాగల్లుచేకొనిన రాఘవయ్యకథ యిట్లు వర్ణింపఁబడియున్నది. ఈరాఘవయ్యకుఁ జెదపద్మనాభనాయఁడను పుత్రుఁ డుదయించి సకలజనానుమోదియు, ధర్మకార్యనిరతుఁడు నై, అనేకభూదానము లొనర్చినాఁడు. ఈయనకుఁ జినరాఘవయ్య, చంద్రమౌళి, నాగన్నచౌదరి, రామన్న, లక్ష్మీపతి, బుచ్చన్న ప్రభువు లను నార్వురు పుత్రులు గల్గిరి. వీరిలోఁ బెద్దవాఁడు రాజ్య మేలినపిదప జ్యేష్ఠకనిష్ఠన్యాయ మనుసరించి క్రమేణ నాగన్న ప్రభు వాయెను. అతనికి రామన్న, జగ్గన, నాయఁడమ్మ * అను ముగ్గురు సుతు లుదయించిరి. జ్యేష్ఠుఁడగు రామన్నప్రభువునకు పాపయాఖ్యుఁ డగు పుత్రుఁడును వానికి రామానాయఁడు, రామనాథబాబు అను కుమారయుగ్మకమును జన్మించె. నాగన్నగారి నాయఁడమ్మగారికిఁ జంద్రమౌళియను సుతుఁ డుదయించి, యాతఁడు పిమ్మటఁ బద్మనాభ రామన్నగారు, జగన్నాథబాబు అను నిద్దఱు పుత్రులఁ గాంచెను.

నాయఁడమ్మగారికంటెఁ బెద్దవాఁడైన జగ్గనాయఁడు మిగుల శూరుఁడు కావుటంజేసి, కొన్ని జైత్రయాత్రలు సలిపి, అనేకసీమలఁ దన రాజ్యములోఁ గలిపికొనినాఁడు. ఈతని కాలమునాఁటికి రెండవ వంటుజమీగూడ వచ్చిచేరిపోయెను. ఈతఁడు నెఱజాణ. కవియొక్క జన్మస్థానమయిన బాలేమఱ్ఱగ్రహారము నొసంగిన దీప్రభూత్తముఁడే.

1. ఇట్టి ప్రయోగముయొక్క సాధుత్వము చింత్యము.
2. మాని సెలవు అనఁగా, మరణదండన విధించు నధికారము.

* ఇట్లు నాయఁడు శబ్దమునకు అమ్మ అనుపదము చేర్చి పేరు పెట్టుకొను నాచారము ఇప్పుడు గూడ మగవారిలో నున్నది. వాసిరెడ్డి వారిలో నిప్పుడును నాయఁడమ్మ అను ఆయన ఉన్నాఁడు.

ఈజగ్గయపేటసీమపతితో మహానుభావుఁడైన శ్రీ వేంకటాద్రినాయఁ డుదయించినది. ఈరాజచంద్రునిగూర్చి అధికముగాఁ జెప్పవలసినది లేదు. ఏలన,

"అతఁడు దండ్రివిఖ్యాతి యగువాఁడె, తన్మూర్తి
　యశము దిక్తటముల నలంకరించె;
అతఁడు విద్యాఖ్యాతి యగువాఁడె, తద్గుణా
　వళితన్ జ్ఞజిహ్వానివాసి యయ్యె;
అతఁడు భూసారికి వసించువాఁడె తన్మ
　హస్సు విద్వత్పుర్వ లక్షించె;
అతఁడు రాజ్యారంభి యగువాఁడె, తద్రిపు
　వ్రజ మటవీక్రమారంభి యయ్యె;
రాజమాత్రుండె? దివ్యవార్థక్రుతశతప
హాస్తవిస్ఫుటపదార్థ్యకాజ్ఞపవార్ధ్వి
తయవవేద్ధతె మన్నె సుల్తానుబిరుద
ముద్రితవిభూతతి వేంకటాద్రినృపతి".

ఈయన కృష్ణాతీరస్థము, గుంటూరుపురమున కనతిదూరస్థమునై వెలసి చరిత్రప్రసిద్ధమగు నమరావతీపట్టణమును దనకు ముఖ్యపట్టణముగాఁ జేసికొని ధరణి బాలించెను. ఈకమ్మకులమునం దుద్భవిల్లిన రాజోత్తములలో నీయన కెనయగువా రెవ్వరు లేరనియే చెప్పవలెను. సుప్రసిద్ధశివపూజాధురంధరుఁడగు నీప్రభువు దేవాలయముల కొనర్చిన సేవ అపారమయినది. శిథిలప్రాయములై మిక్కిలి హీనస్థితియం దున్న పెక్కు దేవాలయముల నుద్ధరించి, వానికి భూవసతి గల్పించి, తనజన్మము సార్థకము చేసికొనినాఁడు. ఇప్పటికిని గన్నులపండువుగ నీయనవిగ్రహము, అమరావతియందలి దేవాలయములోని గర్భగృహమున కెదురుగ నుండి, దేవదర్శనమునకు వచ్చువారల హృదయ మాకర్షించుచున్నది.

ఈయనప్రాభవ మింతింత యనరానట్టిది. ఈప్రభువుకాలము నాఁటికి విదర్భదేశ మంతయుఁ దురుష్కులచేతనుండి దాఁటి, పాశ్చాత్యులగు హూణుల (బ్రిటిషువారు) స్వాధీనమాయెను. వారివలన 'యిస్తిమిరార్' నొంది, శ్రీ వేంకటాద్రినాయఁడు తన జమీని బరిపాలించినాఁడు. ఈపద్యము గాంచుఁడి.—

"అష్టదుర్గాధిపత్యాంచితరతిపతి
　కాసికిగజపుటాచక్రవర్తి
జన్నెగట్టెడిగత్తె జట్టిమల్లుఁడు, మన్నె
　హంబీర బిరుదు రాజాధిరాజ
బిరుదు, రాజాబహాదరు మన్నె సుల్తాను,
　సరు * దేశముఖుమహాబిరుదు, రడ్డి
కర్ణాటనృపరమాకమనుండు, గడెగుర్గ
　గండరగండఁడు, కదనవిజయ
వీరశంకరబసవాంకితమన్నె
రాయపరరాజభీకరరాజచంద్ర
బిరుదుఁడై వేంకటాద్రిభూవిభుఁ డశేష
జనులు జయవెట్టఁ బ్రాజ్యరాజ్యం బొనర్చె."

ఈ నృపాలశేఖరుం డొనర్చిన దానధర్మము లసమానములు. "లలితసాలగ్రామలక్షదుం" డను బిరుదు సార్థకముగ "గోదానశ్రుగరాజు". "ప్రతిదినసంకల్పితవరాత్రత్రయాతిథి దంపతిపూజైక సత్కీర్తి" యనియు, "అఖిలపుణ్యక్షేత్రాధ్యాత్మ సత్రస్థాపి" యను పేరు వెలసిల్లినాఁ డీయన. ఒకానొకప్పు డీయన మత్స్యపురాణోక్తక్రమంబున హిరణ్యగర్భమహాదానం గావించి, అధర్మ...ప్రోక్షణచేసి, అర్థులకుఁ బంచియిచ్చినాఁడు. ఈయన యీవి నెంతని కొనియాడఁగలరు!

"పరసులపాలికీవనము, సంతత మర్థులకొంగుముల్లె, భూ
సురకవిరాజకుద్భుతసదన్ననిధానము, మిత్రపాలికిన్
ధరితవనూత్కరంబు, పరపంక్తికి నిష్కంటకల్పకంబు భో
స్థిరముగ వేంకటాద్రివరదేవశిఖామణియాని; మాయురే!"

ఈప్రభూత్తముని యెంతెంత వర్ణించినను దనివి తీఱదు. ఇన్నిపలుకు లేల?

"సుమనస్తతి సుమనోభ్యాం
దమునుడాయన్నవి క్లప్తాః; నందనము నందన; న
య్యమరావతి అమరావతి;
అమరేంద్రుఁడు వేంకటాద్రిరాయఁడె యతఁ డలరెన్."

ఇట్టితీతి పనులై శ్వర్యభోగంబులఁ దులఁదూఁగుచుండిన యీ నృపశేఖరున కనపత్యచింత యొకటి గాటముగ వలముకొనినది. కావుట్టి కొంతవఱకు హితులను తజ్ఞులతో నాలోచించి, తన పితృవ్యుల పౌత్రులను జగన్నాథబాబు రామనాథబాబుగారలను వరుసఁగ దన పెద్దభార్యకును, ద్వితీయభార్యకును దత్తత నలకరించినాఁడు. మృదుని గజమాణిక్యములవలె నీపుత్రద్వయము తమఁజేరికొలుపఁ బెద్దకాలము నీసరణి జేలి, తుదకు "అస్త్ర్యబ్ధిచంద్రవసుసద్దేవ" హూణశకాబ్దమందు (1815 A. D.) నిర్యాణిక యాత్ర సాలించినాఁడు.

శ్రీ వేంకటాద్రినాయనియనంతరము జ్యేష్ఠపుత్రుఁ డగు జగన్నాథబాబు న్యాయలబ్ధమగు సింహాసన మధిష్ఠించి, లోకరంజకముగఁ బాలింపసాగెను. ఇంతలో శ్రీవాసిరెడ్డిసంస్థానసౌభాగ్యాకాశమునందు దురదృష్టమేఘము లలముకొన నారంభించినది. రాజుగారి సోదరుఁ డగు రామనాథబాబుహృదయసీమ నీర్ష్యానలము రగుల్కొనఁ జొచ్చినది. అన్నదమ్ముల కిరువురకీని విరోధము పుట్టించుట కిట్టితఱి యొప్పుడు

* 'సరు' అనునది ఇంగ్లీషులోని 'Sir' అను బిరుదమునకుఁ దెలుఁగు రూపము.

ప్రాప్తించునా యని కాచికొనియున్న దుర్మార్గులగు వారల కీయదను పండుగసమయ మయినది.

ఇఁకేమున్నది? ఇటువైపు కొందఱు, అటువైపు కొందఱు చేరి పురు లెక్కించినారు. క్రోధానలము మెండైనది. ఏకరీతిగాఁ బెరిఁగి శాఖోపశాఖలుగా విస్తరిల్లియున్న వాసిరెడ్డివంశమహావృక్షమునం దిట్టి మాత్సర్యమను పురువు ప్రవేశించినతర్వాత, ఆమహాతరువు క్రీలిపోవుటలో వింత యేమి? అభిమానధనులగు శ్రీ రాజా వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయఁడుగారి దత్తపుత్రు లిరువురు దమ తగాదా పరిష్కరింపు మని ఆంగ్లప్రభుత్వమువారియందుఁ జేరినారు.

క్రమేణ, వ్యాజ్యపుగ్రంథము చిన్నచిన్న కోర్టులనుండి దాఁటి, పై మద్రాసు హైకోర్టుదాఁక నడచినది. క్రిందిన్యాయస్థానములలో గెల్పోటములు పరస్పరమయినను దుదకుఁ బ్రధానన్యాయస్థానమువారు జగన్నాథునికే జయలక్ష్మిని వశపఱచినారు. అంతట మరల సింహాసనారూఢుఁడై జగన్నాథబాబు నిర్విచారముగఁ బ్రాభవము సల్పుట కారంభించి, తండ్రికిఁ దగినకొడుకనిపించుకొని, ౧౮౨౫-వ సంవత్సరమున నాకము సేరఁబోయెను.

అన్న యిట్లు మృతినొందఁగానే, అపరిమితానందభరితుఁడై రామనాథబాబు సింహాసన మాక్రమించెను. కాని యెక్కువకాల మీయానంద మనుభవించుట విధి ఓర్వలేకపోయెను. పట్టుమని పది మాసము లాతఁడు రాజ్యపాలన మాచరించెనో లేదో, "లేటుజగన్నాథబాబు"గారి జ్యేష్ఠమహిషి, అచ్చమ్మగారడ్డుదగిలి, మరల వ్యాజ్యములోనికి దింపెను. ఇట్లు వీ రిరువురు రచ్చలకెక్కి పోరాడుచుండ, ద్వితీయభార్యయగు రంగమ్మగారు వీరిద్దఱి సహకరించి, తన దత్తపుత్రుఁడగు లక్ష్మీపతినాయనికే రాజ్యము రావలయునని తాను గూడఁ బోరాటములోనికి దిగినది. ఈవిధమున వీరు ముగ్వురు ధనవ్యయమెంతేని లెక్కసేయక, పరస్పరవిజిగీషువులై వాదోపవాదములు సల్పుచుండిరి.

ఇది యిట్లుండ, తగాదా పరిష్కరింపఁబడువఱకు సంస్థానము ప్రభుత్వమువారి 'తణిఖీ' క్రింద నుంపఁబడినది. ఇందువలన సరియైన నాథుఁడులేమి, రాజ్య మరాజక మాయెను. జగన్నాథుని జీవితాంతమువఱకు, పేష్కస్తీలో నొక్కపైసయైనను బాకీపడని వాసిరెడ్డివారిసంస్థాన మాభూకాంతునవంతరము, క్రమేణ ఋణగ్రస్తమాయెను. అయినవారసులు ముగ్వురు కోర్టులంబట్టి తిరుగుచుండ, సంస్థాననియుక్తులును, పైపరామరికకై నియుక్తమైన ఉద్యోగిగణమును జేరి, యెవరిచేతి కందినరీతిగా వారు దోచుకొనుటలో నాశ్చర్యమేమి? ఏయేఁటి కిస్తీ, ఆయేఁడు చెల్లఁబడకానందున, ప్రభుత్వమువారికి సంస్థాన మెంతయో బాకీపడెను.

"అయ్యోఽహ బహుధాచరితం
బయ్యోఁ బ్రభుత్వంబు, కుట్ర లనవరతము మెం
డయ్యెన్; మాంద్యగ్రస్తం
బయ్యెన్ దొరతనము; వెలితియయ్యెన్ బెట్టున్."

"ఆవాసిరెడ్డిరాష్ట్రము
వావిరి నక్కఱవువలన వైభవహీనం
బై వఱలె; నొర్వ లేయుని
చే వెసఁ బిల్వఁబడు తొంటిసింధుభుమాడ్కిన్."

ఇట్లుండ, మూలుగునక్కపైఁ దాటికాయ పడువిధమున, దేశములో దుర్భిక్ష మొకటి సంప్రాప్తించెను. దీనిచే విదర్భదేశమంతయు గగ్గోలువడి, నీరస మయిపోయెను. వివిధసంస్థానప్రభువులు 'జేచిరాకు' నందిరి. ఎల్లయెడల నాంగ్లప్రభుత్వమువారికిఁ జెల్లవలసిన పేష్కస్తీలట్టె నిలువఁబడిపోయినవి.

ఇట్టి విషమపరిస్థితులలోనే, ౧౮౩౧-వ సంవత్సరము మార్చి నెలలో హైకోర్టువారు వాసిరెడ్డివారి దావాను బరిష్కరించివైచిరి. అదృష్టవశమున రామనాథునికి మరల ప్రాభవము సల్పుభాగ్య మబ్బినది. కాని యీపర్యాయ మాతఁడు రాజైనను గాకున్నను నొకటియే యయ్యెను. ఏలయన నీతడవ నీయన పేరునకుమాత్రమే రాజు. ప్రభుత్వమువారి బాకీ చెల్లుబడియగుపర్యంతము ౧౨౦౦ రూపాయల మాసభృతిఁగైకొనుచు నీయనకు ప్రభుత్వమువారి నియుక్తునిభాతి రాజ్యము సేయవలసివచ్చినది.

ఎట్లయినను రాజ్యమనునది లభించెఁగదా యని సంతోషించి, రాజ్యపాలనము సాగించుచుండ, పితూరీకాం డ్రూరకుండలేకపోయిరి. రామనాథునిమీఁద లేనిపోని నేరములు గల్పించి గవర్నమెంటున కెఱుకపఱచిరి. దీనినిఁ గాంచి, సకలవిషయములు కూలంకషముగ విమర్శించి, యేయేసంస్థాన మెంతెంత చెల్లింపవలసియున్నదో అరసి నిర్ణయించుటకుఁగాను, సర్కారువా రొకవిచారణసంఘమును వాల్టర్ ఇలియాట్ (Walter Elliot) అనునాతని నాయకత్వముక్రింద నేర్పాటుచేసి పంపిరి. అంత నాకమిటీ వచ్చి, విచారించినట్లు విచారించి, పేష్కస్తీ యేమాత్రము చెల్ల నేరదనియు, సర్కారువారు సంస్థానములను దమక్రిందికిఁ దీసికొనుటయే మే లనియు, వాసిరెడ్డివారికుటుంబమున కొకలక్షరూప్యముల లవణసు (allowance) నేర్పాటుచేయవలయు ననియు రిపోర్టుచేసినది.

ఆహా! ఎంత సంభవించినది! తరతరములంగ వచ్చుచుండిన వాసిరెడ్డివారి ప్రాభవము, శ్రీ రాజా వాసిరెడ్డివేంకటాద్రినాయఁడు బహద్దర్ మన్నె సుల్తాను ప్రభువువారు సల్పిన దశశత గ్రామాధిపత్యము, కుంటెనకాండ్రమూలమునఁ బరప్రభుత్వముపాలైపోయినది. సంస్థానమంతయు గవర్నమెంటులోఁ గలసిపోయి, రామనాథప్రభృతులకు, సర్కారుదయానుసారముగ జీవనభృతి యేర్పడినది. చేయునది లేక, వారివారి "లవణసు"లఁ బుచ్చుకొనుచు వాసిరెడ్డివంగడమువారు కాలక్షేపము సేయుచుండిరి.

ఆనాఁడు హైకోర్టువారు, తన పుత్రునికి తర్తరవచ్చి, రాజ్యము రామనాథున కిచ్చివేయుటకై రంగమ్మ, ఇరకుంపలేక ప్రీవీ కౌన్సిలునకు అప్పీ లొనర్చినది. అది అప్పటి ననేకవర్షములుగాఁ బడి యుండి, తుదకు ౧౮౭౬-వ సంవత్సరమున విచారణకై గ్రహింపఁబడి నది. ౧౮౭౭-వ సంవత్సరము మార్చినెలలోఁ బైవారితీర్మానము భారత దేశమునకు వచ్చి రంగమ్మకు జయ మొసంగినది. రామనాథుఁడు హక్కుదారు కాఁడనియు, జగన్నాథబాబున కనంతర సహోదర దత్తపుత్రుఁడని నిశ్చయింపఁబడిన శ్రీలక్ష్మీపతిరాయఁడే నిజమగు హక్కు దారి యనియు వారు తీర్మానించిరి.

దీని ననుసరించి, అంతవఱకును రామనాథునకుఁ జెందు చుండిన వేయిరూపాయల మాసభృతి, లక్ష్మీపతిరాయని కేర్పాటు చేసిరి మద్రాసుప్రభుత్వమువారు. లక్ష్మీపతిరాయఁడు పంటఁటితోఁ దృష్తి నొందక, తమసంస్థానము దమకు వచ్చునట్లు చేయవలసిన దని పార్లమెంటువారికి విజ్ఞాపన మంపికొని, రాజ్యము లేకపోయినతర్వాత నచ్చట నుండిన నేమియని, సపరివారముగ స్వదేశము విడిచివచ్చి, చోళ మండలాంతర్గతకాంచీపురమున నేకామ్రనాథుని సన్నిధిని, రాఁగదలి ర్చునట్లు గౌరవప్రదముగఁ గాలము గడపినాఁడు. తన రాజ్యము పోయినను, రాచతీరుమాత్రము పోనీక, అనేకదానధర్మాదికా ర్యము లాచరించి, వంశగౌరవము నిలువఁబెట్టినాఁడు.

ఈభూపాలునికి, లక్ష్మీనృసింహరాయఁడు జన్మించి, తండ్రిని మించిన కొడుకు కాఁడెను. తండ్రిగారివలెనే, యీయనగూడ నేకామ్ర నాథుని కనేకవిధములఁ గైంకర్యము నడపినాఁడు. ఈయనయే ఈ కృతిభర్త. జనకునివలెఁ బార్లమెంటువారి కీయనయును నొక విన్నప పత్ర మంపినాఁడు కాని, ఫలిత మొక్కటియు లేదైనది. ఈయనకోరిక ప్రకారమే మావాసిరెడ్డీయమును రామకవి ౧౮౯౧-వ సంవత్సరమున విర చించినాఁడు.

"సితకరనిధికరిశశివ
త్సితహాయనాబ్దమున వాసిరెడ్డీయాఖ్యం
చిత మేతద్వ్యవహారచ
రితము నృసింహవిభు నాజ్ఞఁ గృతిసేయుఁడొగిన్."

ప్రభుత్వమువారి న్యాయదృష్టి

ఈ గ్రంథములో కవి తత్తత్సందర్భానుసారముగ బ్రిటిషు వారిని, వారి ప్రభుత్వమును వేనోళ్ళఁ బొగడి, తన రాజభక్తి నంతయుఁ జూపియున్నను, మొత్తముమీఁద నీవాసిరెడ్డివారి సంస్థానమునకు ప్రభు త్వమువారు చల్పిన యనాదరణమును వెల్లడించివైచినాఁడు. అనేక లక్షల ఖరీదు సేయు వాసిరెడ్డిసంస్థానము చేకొలఁది వెలకో తీసికొనసించి, ఈప్రభుత్వమువా రితరదేశాస్థుల నీకేలకు వెలపెట్టకుండ వాటంక పఱచిరి.

"అందు వాసిరెడ్డి వయిన యెల్లాట్ల 'నా
శాధి' యయినవిధవ వారసుల కొ
సంగదలఁచి యిప్రుడు సర్కారున వనుగాదు
పంపిన మెచ్చరు విలువ పాపటలను."

"అవి జట్టికాంప్రె కార్యర
దవరిచి కృష్ణతోరణములకనుపవ
ర్తనము లైనైనుకేలముఁ
గొనిరి ఖరీదులు ఘటించి కుతలాగ్య కుల్."

ఇట్ రీరి యనునయము చూచుఁడు!

"...చిరకాల పౌర్వకార్తి తరాజ్యము నశించె
గద కేఁటితో నని మది నగవకుఁ
దేర బాకీపడు కప్పఁ మెల్లఁ దీరినతో న
మా పరిబ్రహీమంబు మాకు నిత్తు
మని "యువరాయుడు నాయులఁ" బనిచి మరల
వారసుల కీయఁదలఁచి సర్కారు క్రింద
చేర్చు చున్నారము బకాయి చెల్లదమక
నివ్వ రీరాస్తి వెలఁబొడ నెవఁగదనము."

"పాటలు పెట్టవచ్చిన నృపాలురఁ బాటలు పెట్టకుండ నే ర్పాటొనరించి, యింత సులభక్రయమే మనకుండ నుండినెల్ మాట కొరారొనర్చి మన మాబహాదుర్లు ఖరీదు సేయు నా స్తే టొకటైన వేలమువెలఁజేసి దివాళమహారా నేర్పరన్."

విచారణసంఘమునకు నాయకుఁడుగా వచ్చిన వాల్టరు ఇలి యట్ దొర చెప్పినవిధానమైనను అమలుపఱుప రాకపోయెను. ఆయన వాసిరెడ్డివారి వంగడమునకు మొత్తముమీఁద నొకలక్షరూపాయలు 'అలవెను' నీవచ్చునని అభిప్రాయపడెరిగదా! ఇంతకును బదులుగాఁ గొన్ని వేలరూప్యములు భృతిగా నేర్పడినవి.

ఎట్టిసంస్థానమున కెట్టిదశ పట్టినది! ఆహా! "...ఏనుఁగు, గుల పైదిబ్బ, చేవుక్కసై, దశశతగ్రామాంకిత ప్రాభవం, బలరాలించిన చేటికిఁ బడఁ బాపా! చేయుదురాపాయలా?" అని పాపము రామ నాథబాబు కన్నీరు పెట్టుకొన్నాఁడు!

గ్రంథరచనావిధానము

ఈవాసిరెడ్డీయములోని కవిత్వమునకును, మిగిలిన పుస్తకముల లోని కవితారీతికిని గొంచెము భేదము గలదు. ఈ కృతిలోనుండు ప్రథమాశ్వాస మంతయుఁ బ్రబంధములవలెనే రచింపఁబడియున్నది. ద్వితీయాశ్వాసము మాత్ర మట్లు గాదు.

సహజముగా రామకవిగారిది కొంచెము క్లిష్టమయిన కవి త్వము. కొన్నిచోట్ల నన్వయకాఠిన్యముగూడ సంభవించుచున్నది.

ప్రథమాశ్వాస మంతయు శుద్ధము గ్రాంథికపదనిబద్ధ మయి యలరుచున్నది. పెక్కుచోట్ల నలంకారములు, కల్పనాచతురిమ గను పట్టుచున్నవి. ఇందులోని విషయమంతయు వంశావళియొక్క వర్ణన మే కాక, కవి తన పోషకుల విట నిర్వహించుట కన్యాంతర మేమియు లేకపోయినది. ముందుగ వర్ణాలంకారములు రచించుట యం దీయన కభిరుచి. ఒక్కొక్క రాజుయొక్క చరిత్రము వర్ణించు సందర్భమున పెద్దనాది సుప్రసిద్ధులైన కవుల పోకడల నీయన చాలభాగ మనుసరించినాడు. ఈయనకవిత్వములో నెట్టి యనర్గళమయిన ధార కలదో అచ్చటచ్చట సందర్భానుసారముగ నే నెత్తివ్రాసిన పద్యములే తెలియఁజేయఁగలవు.

మహాకవుల గ్రంథములందుఁగల పద్యముల మనమునం దుంచు కొని, ఆమాదిరి పద్యముల రచించుట యనిన యీ కవికి నెక్కువ యిష్టము. నిదర్శనముగ నీసీసపద్యముఁ జూడుఁడు.—

> "ఆగతాభోగభోగానుభవంబున
> పేరాజు స్వారాజు నేపరించు;
> నక్షత్రవిక్రాంతక్షితిపరిత
> సేనునం దానుమ సెగ్గలాడు;
> దృశభుజో త్తేజిత తేజఃపరంపర
> నేయునం దాయిమ సేవగించు;
> సంధానసంధానబంధూభివన్న క్తి
> నేవరుం డానరు నీసడించు;
>
> ఆ. వె. వరేయు బంధురోన్నదాత్యంతపరిపంథి
> గంధసింధురౌఘసింధురారి
> వెలయు వాసిరెడ్డి వేంకటలక్ష్మీ నృ
> సింహనాయఁ డధిప శేఖరుండు."

ఇట్లనేకములు చూపవచ్చును.

ఈయనకుఁ గల అలంకారప్రియత్వ మొకప్పుడు పరిమాత్రమై, అన్వయకాఠిన్యములోనికి దింపుచున్నది. అలంకారములలోఁగూడ శ్లేషగర్భితమయిన దీయన కెక్కువ నచ్చును. ఇది దిఙ్మాత్రముగ సూచింతును. ఈక్రిందిపద్యములోని శ్లేషఁ గాంచుఁడు.—

> "కరిరేఁ యనీకసంగతి? కలవచేష్టఁ డొం
> దియును మాతంగికా ప్తి విడఁజరెయ్యా
> హరిరేమి గ్రుక్కమకరుఁడు? వృద్ధుం డయ్యె
> నెవ భుజంగసక్తి వదలఁడయ్యె
> కిరిరేఁ, అపంకసంచరుఁడు? ముదుకం డయ్యెఁ
> గారవారికవృత్తిఁ బాయఁడయ్యె
> గిరిరేఁ యచాటి? దుస్తరవయఃక్రమఁ డయ్యె,
> మలె రంకువ ర్తన * మానఁడయ్యె.
>
> ననుచుఁ గరిహరికిరిగిరులను హసించి
> పృథివి, పెక్కు నవారణవిభునశేష
> భోగి యకృయవరాకర్వభూధ్యఁ జివన
> మద్రి యను వేంకటాద్రిప్రభుని దరించె"

ఒక్క పద్యములో నెన్ని యలంకారములు! శ్లేష, విరోధము, క్రమము మొదలైన వన్నియు నిం దిమిడియున్నవి.

ఇట్లెన్నియేని గనిపించుచున్నవి. పారిజాతాపహరణములోని నృసింహస్తుతిపరమగు పద్యమును మనమునం దిడుకొని, యీరామ కవి యెట్లు ప్రతిబింబమును గల్పించినాఁడో గమనింపుఁడు.

> "పాంద్రప్రశోషసంజాతుం డనఁబడకేని,
> పుణ్యోదయక్రమంబు వెలయింప
> జన్మప్రదేశనాశకుఁ డయి పుట్టుట,
> జన్మభూములకు సాఫల్యంబు నెఱపఁ
> గౌతుకంబు కౌఁగిలింతేబడి ప్రవర్తిల్లుటఁ
> బరిపూర్ణ హారుమస్ఫురణ నెగడ
> కత్స్నాకృతి వరిజయు మొందఁజాలమి,
> కాత్స్నాకృతి వరిజయము నొందఁ
> గోరి తొల్లింటఁ దివసాంత కొలఁదిఁ జల్లఁ
> బాపుకొనఁ బూని లోకసంభావ్యలీల
> నవతరించు నృసింహుఁ డొనఁగ మించె
> వాసిరెడ్డినృసింహభూపాలకుండు".

ఈకవికిఁ గల్పనయున్న విశేష ప్రేమ. ఉత్ప్రేక్ష, అత్యుక్తి మొదలగు నలంకారము లీయనపొత్తము. ఒకపట్టున,లక్ష్మీనృసింహనాయని పరాక్రమము వర్ణించుచుఁ గవి యిట్లుత్ప్రేక్షించుచున్నాఁడు.—

> "స్థిరమూరంబుగ లక్ష్మి మేలు, విదఁయే చిత్రక్రమంబంచు నం
> బరమూరక్షితిలక్ష్యయంత్రము వరోహార్యస్యతద్బింబని
> ర్భరదృష్టిం బుముమాదెఁ దూరిరుపుయంత్రచ్ఛేదిపార్థుం డై క్ర
> మ్మఱ లక్ష్మీపతినాయఁడై పొడమె పో యన్నందు రుర్వీజనుల్."

ఇట్లు రచనావిధానమునందే కాక, విషయప్రతిపాదనము నందుఁగూడఁ బ్రాచీనకవుల ననుకరించినాఁడు. అన్నగారిపై జరిపిన

---

* రంకువర్తన—ఇది సంస్కృత సమాసము. రంకు అనఁగా నొకవిధమగు లేడి. అట్టిదానియొక్క సంచారము కలిగియుండుట అని యొక అర్థము, రంకువర్తన మన వ్యభిచార మనియు నిరెం డర్థములు కవ్యభిప్రేతములుగాఁ దోఁచుచున్నవి. కాని రెండవఅర్థమున శకటరేఫము కాని సాధురేఫము కాదు.

వ్యాజ్యములో మొదటఁ దనకుఁ బరాభవము కల్గినప్పుడు రామనాథ బాబు చేసిన ప్రసంగము భారతములోని

" దేవతల కైన నోర్చుక
రో వలయున కాదె క్రమముదపవిధికా
లావాప్తికి మను దమ స
ద్భావములననుసంచయించుకుంగఁబడియుండుటయున్."

విరాటపర్వము. ప్రథమా-౬౩ ప.

మొదలగు నీతిబోధకపద్యములను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచున్నది. పిలుకలికి నప్పుడెల్లఁ గవి నీతిబోధక మయినట్టివియు, జ్ఞానదాయక మయినట్టివియుఁ నగు ప్రసంగముల రచించియున్నాఁడు.

ఇట్లీ ప్రథమాశ్వాసమంతయు నర్థాలంకారములతోను, ముక్తపదగ్రస్తము, అనుప్రాసము, యమకము మున్నగు శబ్దాలంకారములతోను శోభిల్లుచున్నది. ద్వితీయాశ్వాస మన్ననో అట్లు కాదు. దీనికిఁ గారణము, తత్ప్రతిపాద్యమానవిషయభేదమే. ద్వితీయాశ్వాసమంతయు సంపూర్ణముగ వ్యవహారకాండము నవలంబించిన దైయున్నది. వ్యాజ్యము లాడుట, గెలుపోటములు, దుఃఖనివారణములు - ఇత్యాదివిషయములనే కవి యిందు వర్ణించియున్నాఁడు.

ఇట్లు న్యాయస్థానములయందలి వ్యవహారాదివిషయములు వర్ణింపఁబడియుండుటచే నీభాగమంతయు, వ్యావహారికపదసంకలితమై యొప్పుచున్నది. న్యాయశాస్త్రమునం దుపయోగింపఁబడు పారిభాషిక పదములు, వాని వికృతులు పలుతావుల వాడఁబడియున్నవి. ఇందుచే నిది యంతయు విలక్షణముగనున్నది. కలక్టరు, కోర్టు, బోర్డుమెంబరు, అన్నరు, లా, సమను, ఇంటరు, ఉయలు, నోటీసు మున్నగు నాంగ్లభాషావ్యావహారికపదములును, మరాఫా, కైస్తీ, దఖల్, గరీబు నూరత్-ఇత్యాది హిందూస్థానీశబ్దములును, పెక్కుచోట్ల నీకవి ప్రయోగించియున్నాఁడు. ఇదిగాక నొకటిరెండుచోట్ల 'సంబడము' 'వడితెరములు' మొదలగు ద్రావిడపదములు గూడఁ గాన్పించుచున్నవి.

కొన్ని విలక్షణములైన ప్రయోగములు గన్పించుచున్నవి. కొన్నిచోట్లఁ గర్త్రర్థమునందుఁ గర్మణిప్రయోగము, లౌకికవ్యవహారములోనిది, యీ యాశ్వాసములోనికిం జేరఁబడినది. 'వారు తీర్మానించిరి' అనుటకు, 'వారు తీర్మానింపఁబడిరి' అనియుఁ, 'సమనువచ్చిన' దనుటకు 'సమను రాఁబడినది.' అనియుఁ గొన్ని అనిష్టప్రయోగము లిందుఁ గానవచ్చుచున్నవి.

కొన్నిచోట్ల, 'మాలుకానిపని', 'బిట్టుకారిటి' ఇత్యాదివిలక్షణభూతపదసంయోగములు దృశ్యమానము లగుచున్నవి. లేఖకప్రమాదజనితదోషములేమో కాని కొన్ని స్ఖాలిత్యము లొకటిరెండుచోట్లఁ గంటఁబడుచున్నవి.—"అవశ్యముకర్తిగి", "నాయకి" ఇత్యాదులు. "వక్కా" అనుమాత్రము వైకల్పికముగాఁ బరిగ్రహించికొంటిమేని, కొన్నిరూపముల మగాగమరహితముగానే, "పొలుసు", "గడువుపు" మున్నగు వానినిఁ బ్రయోగించినాఁ డీకవి.

" ప్రమాదో ధీమతామపి " అన్నట్లు పొరఁబాటు లేరికైనను రాకమానవుగదా! దీనిమాట కేమిగాని, గ్రంథము మిక్కిలి చక్కఁగా రచింపఁబడియున్నది. కవితాధార అవర్గళమయి ప్రవహించుచున్నది.

సూరానిరెడ్డియమువలనఁ బ్రకృతము కమ్మకులచరిత్ర రచింపఁ బూనినవారల కెంతయో లాభము చేకూరఁగలదు. కొలఁదికాలములోనే యీగ్రంథము ముద్రింపఁబడవచ్చు నని నా నమ్మిక.

వాసిరెడ్డి వంశావళి

(కవిగారు వర్ణించినట్లు వాసిరెడ్డి వారి వంశవృక్షము నిటఁ బొందుపరచుచున్నాము.)

- (మూలపురుషుఁడు) సదాశివనాయఁడు
  - శ్రీగిరి మల్లిఖార్జునుఁడు
    - వీరపనేఁడు
      - రాఘవయ్య (నాగంటి వంటుదారుఁడు)
        - పెద పద్మనాయఁడు
          - పెద రాఘవయ్య
          - చంద్రమౌళి
          - నాగన్న చౌదరి
            - రామన్న
              - పాపన్న
                - రామానాయఁడు
                - రామనాథబాబు (3)
            - జగ్గన్న
              - శ్రీవేంకటాద్రినాయఁడు బహద్దర్
                - జగన్నాథబాబు (2)
                  - లక్ష్మీపతినాయఁడు
                    - లక్ష్మీనృసింహ నాయఁడు (వాసిరెడ్డీయసంగ్రహకృతికర్త)
                - రామనాథబాబు (3)
            - నాయఁడమ్మ
              - చంద్రమౌళి
                - పద్మనాభరామన్న
                - జగన్నాథబాబు (2)
          - రామన్న
          - లక్ష్మీపతి
          - బుచ్చన్న ప్రభువు
      - చౌదరి రామన (రాఘవపురం వంటుదారుఁడు)
        - వీరపనేఁడు
          - నారయ్య చౌదరి
            - చినవరదన్న
            - చినరామలింగం (1)
        - రాఘవయ్య
        - చినపద్మనాభం (చింతపల్లి కోట నిర్మాత) (1)
        - చంద్రమౌళి
        - రామలింగం
        - నారసింహ ప్రభుఁడు
      - చంద్రమౌళి (చింతలపాటి వంటుదారుఁడు)
        - రాఘవయ్య
          - రాజమౌళి
            - శ్రీచంద్రమౌళి
              - రామలింగం
                - రాజమౌళి
                - లక్ష్మీపతి
                - రాఘవయ్య
                - చంద్రమౌళి
                  - చినవెంకటాద్రి నాయఁడు
                    - భవానీ ముక్తేశ్వరప్రసాదనాయఁడు (ద్రౌపదీపరిణయకర్త)
                    - చంద్రమౌళి
                    - సదాశివప్రసాద నాయఁడు
                - వెంకయ్య
              - వీరన్న ప్రభువు
          - అచ్చన్న గారు

(1) కోటపద్మనాభుఁడను ఈ చినపద్మనాభగారికి సంతతి లేనందున, ఆయన ఆస్తియంతయు చినరామలింగమునకు చెందినది.

(2) వేంకటాద్రినాయఁడుగారి పినతండ్రి పౌత్రుఁడగు జగన్నాథబాబు మొదట దత్తపుత్రుఁడుగా గ్రహింపఁబడెను.

(3) పైవారి పెదతండ్రికొడుకగు రామనాథబాబు వేంకటాద్రినాయని ద్వితీయపుత్రుఁ డాయెను. ఇందులకు వారల పరస్పరమనోభేదమే కారణము.

దశావతారపద్యములు-శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు

గర్భాం అప్పారావు గారు, B. A., B. Ed.,

ఈ వ్యాసము యొక్క ప్రధానోద్దేశము శ్రీకృష్ణదేవరాయలచే రచింపఁబడిన ఆముక్తమాల్యదలోని దశావతారపద్యముల ప్రాశస్త్యమును జాటుట. అయిన నందులకై కడంగుటకు మున్న ఆముక్తమాల్యద ప్రశంస చేయుట మేలు.

ఆంధ్రభోజుండని సుప్రసిద్ధిని గాంచిన శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు విష్ణుచిత్తీయమను నామాంతరము గల యీ ఆముక్తమాల్యదకు కర్త. సంస్కృతమున ననేకగ్రంథముల రచించి పెద్దనాద్యాంధ్రకవులఁ బోషించి యాంధ్రభాషను దా నొకగ్రంథమును రచించిన యీరాజకవి ఋణము మన మెట్లు తీర్చుకొనఁగలమో తెలియదు.

ఈ యాముక్తమాల్యద యాంధ్రమహాకావ్యములలో నగ్రేసర మని గణింపఁబడినది. ఇందు గమనింపవలసిన ముఖ్యాంశము సజీవ పాత్రవర్ణన. ఆయాయి ప్రకరణముల కనుగుణముగా పాత్రల శీలమును గుణదోషములను ప్రకృతి కనుగుణముగా వర్ణించు షేక్స్పియరు మున్నగు నాంగ్లేయకవులవంటి యాంధ్రకవుల కొందఱిలో నీతఁ డొకఁడు. పాత్రపోషణము, రసౌచిత్యము, భావౌచిత్యము జూపి కవి యిందుఁ దన నిరంకుశస్వాతంత్ర్యమును జూపియున్నాఁడు. ఆంధ్రవాఙ్మయ ప్రౌఢప్రబంధములలో దీని కిదియ సాటి. ఈగ్రంథరాజము పాషాణ సదృశమై నారికేళపాకమున నొప్పుచున్నది. పాకమన నర్థగాంభీర్యము.— "అర్థగంభీరతా పాకః" (విద్యానాథుఁడు). ఇయ్యది రెండువిధములు: ద్రాక్షాపాకము, నారికేళపాకము. అందు హృదయంగమ మగునది ద్రాక్షాపాకము; తద్విపర్యయము నారికేళము. ఈగ్రంథము నం దేభాగము చదివిన నీక్లిష్టపాకము గన్పట్టును. ఇందులకు దృష్టాంతముగా నొక్కపద్య ముదాహరించెదను.—

> "లలితోద్యానపరంపరాశికశుకాలాపప్రతిధ్వానము
> ల్వలభీనీలవారిన్మణీకిశుకసావ్యాసభ్రమం బూన్చు మి
> న్నులతో రాయు సువర్ణసౌధముల నెందుం జూడఁ జెన్నొందు శ్రీ
> విలుబుత్తూరు వెలుంగుఁ బాండ్యనగరశ్రేణీరత్నసీమంతమై."

౧ ఆ. ౫౧.

ఇంతటి కఠినపాకమునకుఁ గారణము కఠినములు, నప్రాచుర్యములు నగు పదములఁ బ్రయోగించుట. అందు దేశియపదప్రయోగము ప్రధానము. 'పాదూవాహా, కలంబు, పేశవ' మున్నగు నసామాన్య సంస్కృతపదములతోడను, 'ఉలియ, బింగపము, సన్నగాళి' మొదలగు దేశ్యపదములతోడను నిండియున్నది. అలంకారకాఠిన్యము, నవీనవర్ణనాంశములు, వర్ణనాగాంభీర్యము, కవియొక్క మారాలోచ్యములను ముద్దేశములు నీయర్థగాంభీర్యమునకుఁ దోడ్పడుచున్నవి. కవి తన సమకాలీనులనుగాని, తనకు ముందువారినిగాని వర్ణనాంశముల ననుకరింపక స్వతంత్రమార్గ మవలంబించుటచేఁ జదువరుల కీనూతన మార్గము దుర్గమ మైయున్నది.

శైలి ఓజోగుణలక్షణముల నలరారుచున్నది. అనఁగా దీర్ఘ సమాసముల నిండియున్నది. ఉదాహరణము:—

> "కాంచె న్వైష్ణవుఁ డర్ధయోజనజటాఘాటోత్థితాఖోపఖా
> ఖాంచద్ఘాటకరవన్మరుత్క్రియదనీయక్రేషితోద్యచ్ఛటో
> దంచత్కూటకృత్ప్రఘణచ్ఛలవలిప్రాసాదితాభ్రస్రవ
> త్స్పంచారాత్తమహోర్మిలోపమఖలస్వాయద్వటద్వీజమున్."

౨-౧౫.

సంస్కృతపదబాహుళ్యమే కాక సంస్కృతపద కాఠిన్యము కూడఁ గొన్నిచోటులఁ గాన్పట్టుచున్నది.

> "అర్ధానాన్స్వయుభ మృత్యనోదనకవ్యాహార మాహోవచ
> స్సిద్ధ మాన్యకృతితాం గత: కలితి శ్రీసూక్తిరిద్యాస్వర
> మ్యద్రోద్ధత్య మగాల్లయం హి కథితా విద్ధం వదత్కృష్ణర
> మ్యద్ధిరాగతిగల్భ్యుపుష్పవమునం దర్యొ న్నళీ మ్యంతయున్."

౪-౬౧.

పద్యములు సులభసాధ్యములు కాకపోవుటచేతను, కథ మత విషయక మగుటచేతను దీనిఁ బఠింపఁగోరువా రరుదు. ఇందలి పద్యములు కఠినపదభూయిష్ఠములై కొంత శ్రుతికటువులై యుండిన నోపికగలిగి పైకఠినపదార్థము భేదింపఁగలుగు చదువరుల కంతరార్థము గన్పట్టునప్పుడు కలుగు నానందము వర్ణనాతీతము. అచ్చటచ్చట సరళ సరణియు సౌకుమార్యమును గల పద్యములు పయితము స్వభావానుగుణముగాఁ జెప్పఁబడకపోలేదు.

తిరువాంకూరు చిత్రములు

1. అనంతపద్మనాభాలయద్వారము
2. వస్తుప్రదర్శనశాల
3. పురమందిరము
4. కోట, సింహద్వారము
5. పద్మతీర్థము, అనంతపద్మనాభాలయము

హిజ్ హైనెస్ శ్రీ పద్మనాభదాస వాంచిపాల రామవర్మ
కులశేఖర కిరీటపతి మన్నె సుల్తాన్ మహారాజరాజ రామరాజ బహదూర్ షంషేర్ జంగ్
తిరువాంకూరు మహారాజుగారు — జననము 7-11-1912, పట్టాభిషేకము 6-11-1931.

తిరువాంకూరు మహారాజుగారు, వారితల్లియు, సోదరియు, సోదరుడును

"నాకేల తోంటికై వకే మాటలాడను
కుటిలవృత్తి వహించెఁ గుంతలంబు
లక్షలు కీరులు నా వలువామాత్కిఁ గనుగొని
నాశించె బోడు గాని యానవంబు
సమగొమ త్నిగయు వక సుమేమఁ గడకొత్తెఁ
బాలెపాదము లెత్తివాఁడకొడఁగ
నారెడు మధ్యంబు దారిద్ర్యములు చెప్పె
తో వచ్చెర్య కేటు లోఁగఁజొచ్చె నేను
వట్టి గాంభీర్య మొక్కఁడు పట్టుకొనితె
నాభి నానాఁటి కీగతి నాటి పొందు
చప్పుకర్తైవట్టి యిప్పుడు జనము నిలంబ
ననుదు బాలేవకొరణి బాల్యంబు జాఱె." (౫-౭.)

పైపద్యమునందలి పదములు మృదుమధురములై శృంగారరసమును పోషించుచున్నవి. బాల్యము జాఱుటకు హేతువులు చమత్కారముగాఁ జెప్పఁబడినవి.

"చెలువులు నాకును చెలియురుంగులు నాడ
కరికి పాము వాహము నరయువారు
తమ్ముతోల నుండునందలము గాజకో బాటి
చేరలెంచక చెప్పఁ జేరువారు
నగరు నిల్వనుండాతేఁ దనిపోయి మతి నిల్పి
తో డెనిద్యాంసులఁ గూడువారు
నెదు కైన తమనాని కృతాకృత్య మడిగి నాఁ
డమునరి తప్ప నాలో నడిచివారు
వారు మే మారో నన్ను భూవరుని పరి
హాసి మాడారికిఁ గల్గి ప్రతిరి దనెదు
వారు నా లెం డేటు నివర్ణనార మైన
నాకేటు వహించు నెవ్వఁ డన్నారు నసుదు." (౮-౭)

పైపద్యము హాస్యరసమును పోషించుచుఁ గవియొక్క పరహృదయ భావజ్ఞత వెల్లడిచేయుచున్నది. ఉత్తమమైన సీసపద్యమందుఁగల పద్యము లతికఠినములై యుండుటచే మనుచరిత్రాదికావ్యములవలెఁ గాక యందఱిచేఁ బఠింపఁబడకున్నది. జనసమూహమునకుఁ దెలియకపోవుటచే దీని యుత్కృష్టతకు లోపం బేమియు లేదు.

ఆంధ్రభాషాజ్ఞానము కొంచెమైనఁ గలుగు ప్రతిమనుజుఁడును దైవభక్తిచేతనైన నిందలి దశావతారపద్యములు చదివి గ్రంథకర్త ప్రజ్ఞ మెచ్చికొని తద్గ్రంథకర్తకుఁ బ్రయత్నింగు రసజ్ఞమనస్కులతో నిం దాపద్యములఁ బొందుపఱుచుచున్నాఁడను. ఈ పద్యము లన్నియు నలంకారభూయిష్ఠము లైయున్నవి. భావములును గల్పనలును అతిమనోహరములు.

"చిరిజత్వేసి మహారవారిదరమూర్తిం ద్రుంచి చాతుర్య మొ
ప్ప వశిం గోకపురేల్లకాయుగమిసంభం బొంద మైఁ దాల్చి చే
దవిహుద్ధాపదసత్క్రియఁ గ్రమ్మఱఁగ జేసం జేర్చెదో నాఁగఁ ద
న్మృదువం బద్ధిశిఖాంబుబిందు లలమం బ్రోద్యద్రుచిం దాటెనో." (౮-౧౭)

ఆంగ్లేయకవిశిఖామణి షేక్స్పియరు రచించిన

"The poet's eye, in a fine freuzy rolling,
Doth glance from heaven to earth, from earth to heaven;

And as imagination bodies forth
The forms of things unknown, the poet's pen
Turns them to shapes and gives to airy nothing
A local habitation and a name."

అనువాక్యములు కవినముదాయమునుగూర్చి చెప్పెనో లేక యీకవిమూర్ధన్యుని గూర్చి చెప్పెనో యనుసంశయము పుట్టించున ట్టిపద్య మున్నది. సాతాళమును సర్వలోకములో ముడిపెట్టి పాఠకుల బుద్ధి నిటునటు నాడించుచున్నాఁడు. అలంకారము కైతవాపహ్నుత్యుత్ప్రేక్షలతో త్ప్రేక్ష.

"ఎలమి యుగాంతవారి కెదురెక్కి తటీఘ వశిఁ దాలుగహ్వరం
బులఁ జమనీటిపిల్లిబిశిఁ బోవుచుఁ గనొరువాశ్వరం
బులు దమఁ దాఁకఁ దద్గతి ప్రకాయుడజాండము కైత్యుదేవత
క్కులు గాని మాల్పవట్టిజయదుందుభిఁ జేసితి కా మురాంతకా."

ఇటు శ్రీ తిరిబి కెదురేఁగు చేపల స్వభావవర్ణన చేయుచు మహామీనము ధరించిన బ్రహ్మాండమును దిగిలిన పర్వతములవలనఁ గలిగిన శబ్దము జయభేరినిగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈజయభేరీనాద భావము సార్వభౌముఁడగు కవియే యెఱుంగవలయును.

"మతి గజవం బిమింగిలతి మెరయ్యుయి మెంచిన నీరువారిఁ గు
త్సితపలాళి క్రైవనిజుఁడేఁ బది ప్రొద్దులు నీవు ద్రుంగుచో?
ద్రుగు లుడుమూదువు ల్మ్రుగుదఁ జొచ్చితి వ్యదతేధనైధనై
ధరజనక క్తి నీవ్పుడొని తెప్పుట కాక తదల్పతాల్పతక్."

ఇందు ఫలాపేక్షతో దేహాభిమానులై కర్మఫలత్యాగముచేయని వారు, జన్మాంతరములందు ఆఫలములను బొందుచున్నారు-అను గీతా వాక్యము స్మరించుచున్నది. సోమకుఁడు అప్రయత్నముగా తాను జేసిన పాపకర్మఫలమును బొందుచున్నాఁడు.

"అనిష్టమిష్టం మిశ్రంచ త్రివిధం కర్మణః ఫలమ్,
భవత్యత్యాగినాం ప్రేత్య నతు సన్న్యాసినాం క్వచిత్."
గీతా-౧౮-౧౨.

"జలపూరప్లవమానమృగ్యముమహీసంరక్షకై గారయా
బల ముక్తామణి శుక్తి శంఖనికురుంబం బెల్లఁ బూర్ణంబుగా
బలభిద్వ్రజమన్మథ్నకో పరిపరిభ్రామ్యన్మహామందరా
చలసంస్పృష్టి భరక్షమైన కమఠస్వామి న్నినుం గొల్చెదన్."

ఇందలి భావము మథింపఁబడిన సముద్రమువలె నతిగభీరమై యున్నది. పద్యమును దఱిసినకొలఁది లోకానందకరములగు పదార్థములు వెల్వడును. బుద్ధిని పాడిగించి లోఁదుగాఁ బంపినఁగాని 'ఘనపట్టు' మైన కవనస్వామిని సందర్శింప సంభవింపదు.

> "ఒకమఱి బుద్ధిగింప విలయోదకము ల్బయి కప్పి విప్పఁ ద
> చ్చకొని మహాభవీథిఁ జన నాకరత న్మొయి వెంది వెంటి క్రిం
> దికిఁ గయిద్రావాలు తళ్పులిల నిర్మలధార నదీపరస్ఫుర
> త్ప్రకృతికి నీయజాండమును బంగరుముంగరఁగా నొనర్పవే"

ఇం దగమ్యగోచర మగు ప్రకృతి కోశరూపము కలిగించి బ్రహ్మాండము నొకసామాన్యనాసాభరణముగ నొనరించి యమునాధార యను కాడచే నదికి లీలావిగ్రహస్వరూపుఁడగు దేవుని ప్రభావము దృగ్గోచరము చేసి కవి తన శేముషీప్రభావమును వెల్లడిచేయుచున్నాఁడు.

> "అనుపేంద్రాశయకుండికా చ్ఛదధిరవ్యావృష్టస్వచ్ఛాయఁ గాం
> చి సముద్యద్భ్రుకుటీసింహమత్సరమిళచ్ఛైవ్షక్ నదుర్దామదీ
> ర్ఘనపూర్ఘాటముఁ బెల్లగించుగతి సాంద్రశ్రేణిఁ గిన్కం చెరం
> జెకిట్రపాణిఖేదన్న భావభుబు ప్రాచు న్మద్యసంచానవా."

> "మునుము న్వైభవమూఱఁ దూఱుమఱికెంపు న్వ్రండెయుం దూఱఁ గం
> దనగాయుం గల నల్వుఁ దోఁప నఖకోణశ్రేణిచే విక్రమం
> బునవాఁ డుగ్రతఁ గొన్నయట్టి విలసన్మూర్తిత్రయీ తేజముం
> గొనుకీల న్వదలింపవే యసురవక్షోభిత్తి మిథ్యాహరీ."

> "బలిశిరోభయాంధకారభరిత బ్రహ్మాండగేహంబులో
> పలఁ బైమంజెనుశత్ప్రితాపమయదీపజ్వాల డిందఁ గ్గనం
> దలపై మింటికి గ్రక్కున న్నిగయు నవ్యత్రివ్యహోచ్ఛాయ నాఁ
> గలనీలాంగము కుంకుమార మెఱయంగాఁ జెంపవే వామనా."

కవి మరలఁ దనకుఁ బ్రియమగు నుత్ప్రేక్షాలంకారమును మొదటి పద్యమున భ్రాంతిమదనుప్రాణితము చేసి తిర్యక్ట్వంకుస్వభావమును జాటి రెండవపద్యమున స్వభావోక్త్యనుప్రాణితమును, మూఁడవదానియందు రూపకానుప్రాణితమును జేసి స్వకీయాద్వితీయవర్ణనాకౌశలమును భావగాంభీర్యమును జాటుచున్నాఁడు.

> "శమితక్షత్రియరక్తసేవితజలవర్ణాతేశ నీకీర్తిహం
> సము క్రౌంచస్ఫుటతావకాంబకపుహిం జాఁగంగ వీక్షించి వ
> క్షము రా వంచలు నంద నేఁడుఁ జన నిచ్చ న్నాటి తచ్ఛేష్ట వా
> యమిఁ దిర్యక్కృతి నా గతానుగతికం బోఁగా భృగూత్తమ హరీ."

పరశురాముని క్రౌంచపర్వతభేదనమంతి సత్యమే యైనాఁగాని కవియను నీరాజహంస తన కీర్తిహంసముచే తద్భేదన మొనరించి యితరకవిహంసలకు మానససరోవరంబయి యాపద్యముచే దిర్యగ్గాతిలక్షణమును దెలిపి తనకుఁగల ప్రకృతిపరిశీలనజ్ఞానమును స్పష్టపఱచుచున్నాఁడు.

> "పవిధారాపతనంబుఁ గైకొనని యప్పౌలస్త్యుమై సప్తధా
> తువులం దూఱఁ బరిశ్రమంబునకు మద్యోగించె నా సప్తసా
> లవిభేదం బొనరించి నిల్వక వెసం - బన్నట్టి యమ్మన్మరు
> జ్జవనాస్త్రంబు భోసఁగు న్నిరత్ రఘుకులస్వామీ, రమావల్లభా."

ఆహా! కవిచాతుర్యము! కిష్కింధాప్రాంతమందలి సప్తసాలము లెక్కడ? రావణునిదేహాస్థితము లగు సప్తధాతువు లెక్కడ? ఇత్యాది శత్రుమారణ మొనర్చుటకు ముందు కృష్ణదేవరాయలు చేయు పరిశ్రమమును సూచించుచున్నది.

> "స్యందనస్థితబిడౌజుకృత్యాజాత్యశ్వ,
> జ్జంరుఘామరుద్గతి జ్జ్వాళ్ళత్కృతములు,
> క్రవ్యాశిరాడ్గాత్ర కవచస్ఫుగ్గానాన,
> స్ఫుటశల్యహవ్యభుగ్వ్యాత్కృతములు,
> యోధనవిర్మితవ్యగ్న్యటోత్క్రాంతనిజపాత,
> పాలాశక్రత్కృతమహాస్థానత్కృతములు,
> పతితోగ్రరక్షఃకబంధభారధృశార్తి
> భుగ్నభోగిఫణీంద్రఫూత్కృతములు,
> క్రాంతరక్షనిరంతరచ్ఛాయదములు
> దివ్యతావకకార్ముకోత్ప్రేరితములు
> కలుషము లడంచుఁగాత లంకాపురాంగ
> ణాంబరచరత్కలంబకదంబకములు."

ఇత్యాది కఠినసంస్కృతపదభూయిష్ఠంబై యిట్టిపద్యములకు నాయకమణియై చూపట్టుచున్నది. ఇందలి పదములు బాణములవలె నల్లిబిల్లిగ నల్లుకొని కటువులై ధ్వనిచేతనే బాణవర్షమును వ్యక్తీకరించుచున్నవి. ఈ బాణముల స్థితిని వీక్షించుటకు మన జ్ఞానచక్షువును నలుదిక్కుల బాణవేగమునఁ బరగించవలెను. ఆహో కవిబుద్ధినిశితత్వము!

> "క్షితి హాలకృష్టిఁ బుట్టి యవనంగా క్షితియందున సీత, యంచుఁ ద
> త్పతి విరహార్తి పొందిమనుఁ బోలిచి రామశరీర మెత్తి యీ
> క్షితి ఘనవ్రీయ నక్కుఁ దెందఁగాక కళిందజాతట
> క్షితి దున్నేటికి న్హలముచేతను నీకుఁ బళాత్కృత స్ప్రహరీ."

ఇందుఁ గవి కవితాకన్యను శ్లేషోత్ప్రేక్షచే నలంకరించి బలరాముని కృషిప్రయోజనమునకు వన్నెపెట్టి కర్షకుల కష్టమునకు లక్ష్మియే ఫలము గావున బలరాముఁడు లక్ష్మ్యంశసంభూతురాలగు సీతకొఱకే భూమిని దున్నినమాట రమణీయము. భూమిని దున్నువారికి లక్ష్మి ప్రసన్నురా లగుట వింతకాదు.

> "ఆయతయమునాదాకృతి కరాగ్రనగాంచలహాంతవారిధా
> -రాయుతచంద్రకాంతఫలకావళి బింబితయై వెలుంగ నా
> రాయణమూర్తి మత్కచరత్నముచేఁ బరిరతఁ గాంచె నా
> కోయదుపీర, వృష్టిఁ బని యూఁడినఁ బ్రోవవె సప్తరాత్రముల్."

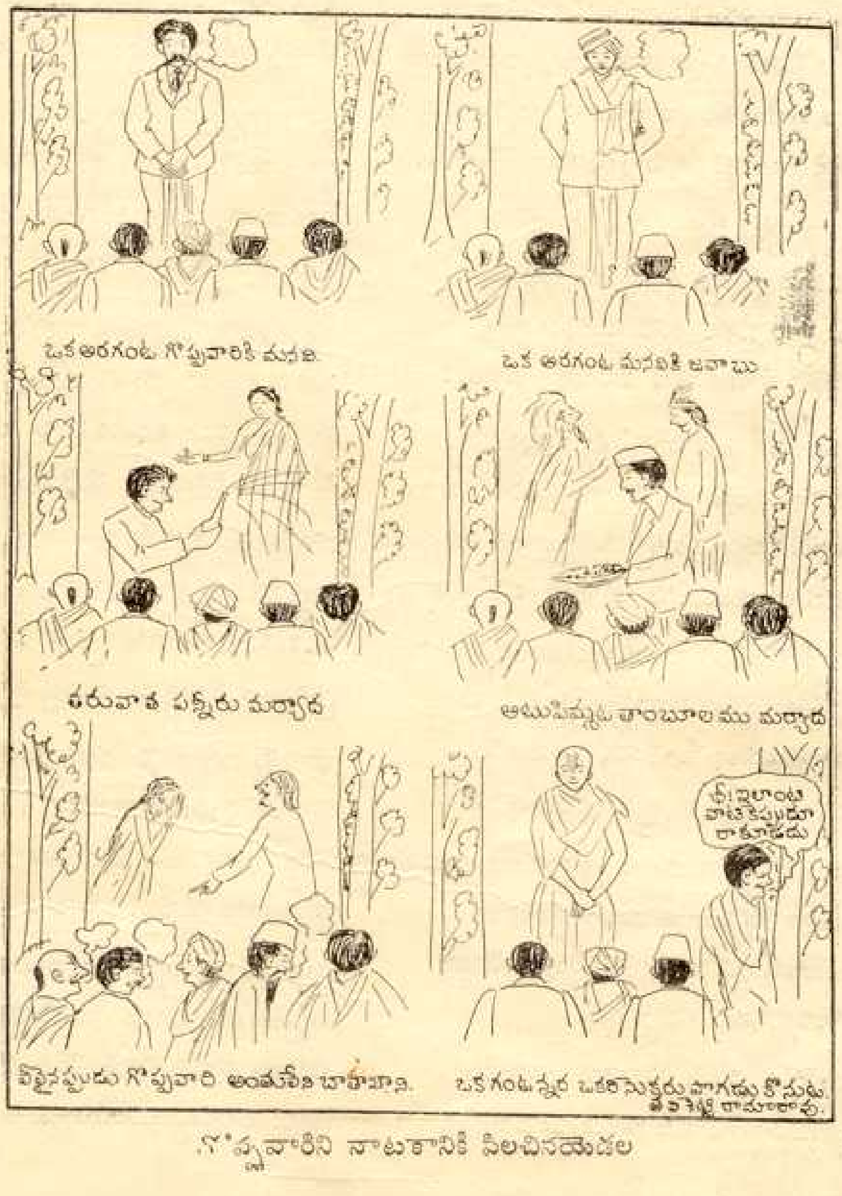
ఇచ్చటఁ గవి నారాయణకవచప్రభావమును విశదీకరించుచు ననన్యసాధారణమగు కృష్ణవిగ్రహమును స్వాధీనముచేసికొని సర్వము తన్మయముగఁ జూచుచుఁ బాపులఁ దరింపఁజేయుచున్నాఁడు.

“తరుణత్వత్వరితాఘపంచకమునన్ దైత్యాబల్రేఁడై త
ద్వరసందోహము యమునాగ్ద్రాత్మకజలద్వ్యాగం బోకంట నైషక్
వ్వరఁ గావించితి వేటికో యహహా బుద్ధిం బరెయ్య నీభావ మ
ర్తరుణీకీలితసుత్ర మేటికి వసాగ్యం బొటఁగా కేశవా.”

“ఘనోరాపారమహాఘపంచకముఁ దెప్పల్లేయఁగా జేర్ప నా
ధారాపంచకభావనం బెలఁగుగంధర్వంబుఁ బ్రోక్కించు బ
లీరంభుస్నాతకాచు కీకటకరాశివారవాణీధవ
ద్రోహబ్రహ్మాంతకృపాణికాద్వితయవిద్యుద్దగ్రంథనిం గొల్చెదన్.”

ఇందలి కడపటి రెండుపాదము లక్ష్యగతులను ధ్వనింపఁజేయుచున్నవి. పంచమహాపాతకనాశనమునకై ధారాపంచకమును సమకూర్చుట కవినైపుణ్యము విశదమగును.

పైదశావతారపద్యములలో కవి తెలుపు వీరోచితములగు నాయకములను, నఖములను, ఖాణములను వర్ణించుచు వానినే స్మరించుట చూడ నితఁడే యొకరి ప్రమేయము సాహాయ్యము లేకయే యీగ్రంథము రచించె నని యూఢిగాఁ జెప్పుటకు వీలగుచున్నది.

గొప్పవారిని నాటకానికి పిలచినయెడల

కవితాపరామర్శము

దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి గారు

మన మనుకొనుపదములనే
మన వాడుకనున్న యర్థమర్యాదలనే
యను వెఱిఁగి కూర్చి జగముల
నొనరఁగ మోహింపఁజేయుచున్నారు కవుల్.

ఎఱుఁగఁజేతురు కవులు సాహిత్యవిజయ
ఘంట మ్రోఁగించి తమతమ ఘనయశంబు
గణన గావింత్రు ప్రాజ్ఞు లాగంటమ్రోఁగు
మ్రోఁతలంబట్టి తన్మూల్యముల దెలంగు.

తల్లి వాగ్దేవి వీథుల నెల్ల నింపె
రసవదుజ్జ్వలశబ్దార్థరత్నములను
విసువక రసైకదృష్టిచే వెదకుకవుల
నెవనికో గాని కన్పడ వవి య దేమొ!

పదములను గుదిగూర్చులే పద్యరచన
మనుచు మందుఁడు సంబర మందుఁ, గాలు
సేతులు కదల్చుమాత్రమే యీఁత యనుచు
ముదమున మునుంగు బాలుని చదురుతోఁప.

కందువ యెఱింగి పదములఁ బొందుపఱుచు
తెలివితేటలు లేని మూర్ఖులకుఁ దోఁచు
నర్థమును దుఃఖహేతువే, నిర్ధనునకు
వారక ఘటిల్లు పుత్త్రలాభంబువోలె.

పదము భవ్య మయ్యుఁ బ్రమదంబు నింపదు
చోటుగానిచోటఁ జొనుపఁబడినఁ
దరుణిముక్కుకొనకుఁ దగిలింపఁబడినట్టి
కళుకునిగ్గురవల కమ్మకరణి.

కావ్యశోభ నెల్లఁ గంగారు గావించు
ముక్కిడియగు పద మొక్కఁడైన
ముత్తియముల వరుసఁబోలు దంతముల సొం
పెల్లఁ జెఱచు గొగ్గిపల్లుపగిది.

ఒకటి నేఁ డెల్లి యొకటి యెల్లుండి యొకటి
గాఁగఁ బదముల నెట్టులో కలయఁగూర్చి
కకవికలుగాఁగఁ గడుఁ దికమకలుకుడిచి
యుప్పచప్పని పద్యంబుఁ జెప్పుఁ గుకవి.

స్థూలబుద్ధియైన దుష్కవినుడులును
స్థూలములె య టంచుఁ దోఁచు నాకుఁ
గాకయున్న నకట! గాఢయత్నంబున
నేని యవ్వి చెవుల కెక్కవేల?

వ్యంగ్యసౌరభ్యరసలసద్వాక్యసరణి
సుకవి యొనరించు నిందయు సుఖకరంబె,
కంపుగొట్టెడు కడునీరసంపు నుడుల
దుష్కవి యొనర్చు నుతియును దుఃఖకరమె.

సుకవులకు నెట్టిక్లేశమో కుకవులకును
అట్టిక్లేశమె; కొంత హెచ్చైన నగును
వేఁకటిమొదలుగాఁ బ్రసవించువఱకు
శ్రమము తుల్యమె దుష్పుత్త్రజననికైన.

ధాతకు జగంబుపై దయ తప్పె చనుఁకో?
భారతీదుర్మరణయోగమో? రసజ్ఞ
జనుల పాపమొ? యీమూఁటి సంఘటనమొ
కావలయు దుష్కవిత కాదికారణంబు.

బ్రహ్మహత్యకుసైతము పాచితంబు
నేర్పఱించిన ఋషు లదియేమొకాని
తెలియ దుష్కవితకు శుద్ధి పలుకరైరి
దానిఁ దలపెట్టుటకుఁగూడ తలఁకిరేమొ!

రమణీయోదయపర్వతాగ్రమున నుగ్రస్ఫూర్తి శ్రీకృష్ణరా
యమృగేంద్రుండు పరాక్రమస్ఫురణ నుద్యల్లీల లంఘింప భీ
తము పోనాడి తదద్రినాథుఁడు గజేంద్రస్వామి వేవేగ విం
ధ్యమహీభృద్భయదాటవీగమన మొందెన్ గగ్గె నంతేనియున్.

మొదల నుదయగిరిసమున్నతిం జేకొని - యవలఁ గొండవీటి కరిగి పిదప
జమ్మిలోయఁ బడుచు నెమ్మి బెల్లముకొండఁ - గొనె నృసింహకృష్ణకుంజరారి.

ధృతి నవలఁ గటకపతిగజ - పతికుంభవిదారణప్రథమహాశక్తికనం
తతికైతవవిజయరమా - పతిమతల్లీవిలాససంగతిఁ గాంచెన్.

విజయపురాధినాయకుఁడు వీరనృసింహకుమారరత్న మ
ద్గజపతివీరభద్రమహికాంతుని నాజి జయించి విస్ఫుర
ద్విజయరమాధురంధరతఁ జేకువఁ దక్షిణరాజ్యలక్ష్మి తోఁ
గజపతియానమై వెనుకొనెన్ మరలెన్ గజరాజకన్యతోన్.

ఆమీఁదఁ బటి తురంగమ - సామజబలయుక్తుఁడై విజాపుర రాజ్య
శ్రీమీఁది కరిగి రాచూ - ర్నామకదుర్గమును వశపఱచుకొనెఁ గడఁకన్.

అతఁడు దురుష్కవీర - వ్రాతమ్ముల నాజిఁ దునిమి రంభాసంభో
గాతతసౌఖ్యులఁ జేసెఁగదా! తగవరిగా నృసింహతనయుఁడు పోరన్.

విజయరమాయుక్తుం డగు - గజపత్యరి పొట్టునూరికడ నిల్పిన యా
విజయస్తంభము యాభూ - భుజుని యశోన్నతిని దెలుపుఁ బాలుపుగ నెపుడున్.

తిరుపతి కేఁగి వేంకటపతి న్నిజదైవము మ్రొక్కి నంత శ్రీ
గిరిపతి మల్లికార్జునుని గేవలభక్తి నమస్కరించు శ్రీ
వరు నల సింహశైలపతిఁ బాయక కొల్చు నమేశుఁ గాళహా
స్తిరమణు సేవసేయు నరసింహునికృష్ణుఁ డభేదభక్తితో.

అతఁడు తదీయదేవాలయములగుఱిచి - ద్రవ్య మెంతే నొసంగి నిర్మాణకృతులు
పొనరఁజేసి యశస్ఫూర్తిఁ భువిఁ దనర్చె - రాజమాత్రుండె శ్రీకృష్ణరాయవిభుఁడు.

విద్యారణ్యులచేఁ బ్రతిష్ఠితమునై విద్యావిశేషజ్ఞుఁడున్
బ్రోద్యత్కీర్తిరమాకరగ్రహణరమ్యుండైన శ్రీకృష్ణుచే
మాద్యద్విస్తృతి నొంది యెంతయును సామ్రాజ్యంబు నాఁ బొల్చి యా
విద్యానామకరాజధాని మహిఁ శోభిల్లెన్ సమభ్యున్నతిన్.

ఆంధ్రభాషామతల్లిభాగ్యంబుకలిమి - నవని శ్రీకృష్ణరాయాఖ్యుఁ డవతరించె
నాఁటి యున్నతి గలుగ దేనాఁటికైన - నాఁటి రారాజు గలుగఁ డేనాఁటికైన.

తల్లి! మాయాంధ్రభాషామతల్లి! యేల - కన్నదోయిని బహుబాష్పకణము లురల
నేడ్చెదవు కృష్ణరాయక్షితీంద్రుఁగూర్చి - కలరుగా మమ్మువంటి భక్తులు ధరిత్రి.

ఇత్తడి పూసగంటము

కొత్తపల్లి సూర్యరావు గారు

ఏలర చిన్నవాఁడ చలియించెదు భీతిలి యాస్యపద్మముం
వ్రేలఁగవైచె దెయ్యయిన వింటివొ కంటివొ నన్ను భూతబే
తాళకులంబుఁ గాంచినటు తందరగొందువు ధైర్యమూను నా
లీలలు నేఁటి బాలకులు లేశ మెఱుంగరు విన్ము తెల్పెదన్.

అన విని యేర వింత యిదియా పలుకాడెదు, నిట్టిరూపు చూ
చినయది గాదు మున్నిటు వచించెడు యంత్రము లెన్ని లేవు, కూ
లినయిలు బోడిగోడ వెడలించిన దోఁచిన త్రుప్పటుక్కు—మే
కున కిటు గగ్గె వాక్స్ఫురి యకుంఠిత సిద్ధియు, దీని మాటలున్.

వినఁబడుఁ బెద్దగాఁ జెవికి విద్యుదుపాశ్రితతంత్రినుండి వ
చ్చినయది గ్రోలె నాకె, కడుఁ జిత్రము—కన్గొనువాఁడ దీనిఁ, జె
ప్పిన నొకనేఁడు జెప్పను భవిష్యదుదంతము చైత్యకప్రవృ
త్తిని—బలువింత చిత్రము నుఱింతును ని న్నిలువేల్పురీతిగన్.

కారణ మేమి యిట్టిట నొకండవ యున్కికి నెంతకాల మీ
మోరువరాని దుర్దశల నొంది వసించితి విష్టు నేను నీ
జేరక యున్న నే మగుదు చెప్పుము నీకలరూపు నాకు నీ
కేరహిఁ బాంధవంబు గల దేమొ యకారణబాంధవా యనన్.

ఏమినవించి తే మగుదు నించియు, నీ వరుదెంచి తీయఁగా
నీమెయి నొందు దైన మిటులే యొనరించును దీనికంటె నే
జేమి—యదృష్టవంతుఁడవు వృద్ధికి రాఁగలవాఁడ విట్టి నా
నోములపంటఁ గాంచితి నినుం గులవర్ధన యున్నినాఁడకున్

పిత్రుపైతామహమైన యి ల్విడిచి నీ పిన్నప్డు మాతామహో
ర్జితకు గ్రామముఁ జేరి తీవ్ర జననీప్రేరేపణన్ ; బుద్ధిహీ
న తదావాసముమీఁది ప్రేమమున మాన్యస్థానశైథిల్య మొ
ప్పి తెవుల్గొం టయి యాల్గె నచ్చటనె నీవే నిల్చి తాయింటికిన్.

స్వగృహం బెంతటి కష్టదాయి యయినన్ స్వైరప్రచారార్హ మ
న్యగృహం బైనను ఖేద మెంచికొనినన్ స్వావాససౌఖ్యంబు రా
దుగదా తిన్నను బస్తుపడ్డ నెటు లెందున్ స్వేచ్ఛ నీయింటిలో
మగమొ క్కొక్కటి యుండియుం గులము పే ర్మాయించె దుర్బుద్ధినై.

ఊరుం బేరును వన్నెవాసి ధన ముద్యోగంబు వాల్లభ్య మె
వ్వారు న్మెచ్చెడువారె కాని నిగసింప న్లేద యేస్వల్పసం
సారచ్ఛిద్రము సుబ్బనీక, పొడము న్నందీయ కెచ్చిల్లి ర
వ్వారి న్నే నెటు విస్మరింతును భవద్వంశీయులం బూర్వులన్.

మేడల మిద్దెల న్మనలి మేటులసంగతిఁ గూడి యూరిలో
వాడలవాడలం దిరిగి వాదులు దీఱిచి మధ్యవర్తితం
బ్రోడతనంబుఁ జూపి బహుభూముల గుత్తలు వ్రాసి తీసి వే
జాడల సంచరించితిని సజ్జనసేవ ననేకకాలమున్.

నా విని బాలుఁ డేమి యిది న న్నలఁగందఁగఁ జేయుమంటి నీ
వేవగ నాచరించితివొ వృద్ధసమాశ్రయ మబ్బి త్వద్వినో
దావహవృత్తి మె ట్లెఱుఁగనయ్యెదనో కరుణింపు మాత్మనం
శావళి దానఁ దేటపడునట్లుగ నున్నది వింతవస్తువా!

అన శైవాత్మక! వింతవస్తువును నేనా? యూపిరాద్రూపనే
ననము న్మాని నతారపూజనము సల్పంబోవున ట్లీరు నా
వెనుక న్వచ్చిన యుష్టిరార్థముల కీవిన్ లోఁగుటం బాలుమా
లి నను న్వింతగఁ జూడఁజొచ్చెదరు నే లేఖన్యభిఖ్యాతమున్.

తోమును నన్నుఁబట్టి పయిత్రుప్పు దోలంగఁగఁ గొంతకొంతగా
నామెయిరూపు తేటపడు నాపుడు నట్టులు చేసి చూచినన్
నా మపరంజివోలె మఱినామును జొక్కపుఁజొక్కమట్లుగా
నేమివచింప వింతలపయిం బలువింతె లటంచు నిట్లనున్.

వింతలు చూపుటం గడుఁ బ్రవీణుఁడ వట్టులు తోఁచు నిన్ను నే
నింతయు నెంచలేను వచియింపుము నీచరితంబు వింద నా
స్వాంతము వొంగ నావుడును సర్వక! నాతలమీఁది పేరు పీ
ఠించిదె? కాంతిపుంజ మటఁ జీకటి గ్రమ్మినఁ గానవయ్యెదన్.

కీ. శే. థామస్ ఆల్వా ఎడిసన్ గారు

కీ. శే. డా. కోకా అహోబలరావు నాయుడుగారు

కీ. శే. ఆవటూరి శివశాచలంగారు

కీ. శే. ప్రతివాది భయంకరం
రంగాచార్యులుగారు

కీ. శే. బి. టి. శ్రీనివాసయ్యంగారు

కీ. శే. చిట్టా అప్పలరాయుడుగారు

తేటిపాటంజూడు-తెలిసితి నేమది?, చదువు, "కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగంట"
మతని నెఱుంగు దేమొ యక్కజపుంగని, యెఱుంగ నెవండొ యమ్మహీసురుండు.

నీప్రపితామహుండ, యతనిం దలపించితి మంచివేళ నీ
కాప్రమదాశ్రు లౌనవి మదక్షుల దుఃఖపు వేడిబాష్పముల్
నే ప్రవహించుఁ జూచితె వివేకధనుండు మహాతపస్వి యా
విప్రుఁడు వాని వాక్యములు వేదములయ్యెను నాఁటివారికిన్.

ప్రభురీతి న్వచనాజ్ఞ నిచ్చుఁ బ్రజలం బ్రశ్నింపఁ డెవ్వాఁడుఁ ద
త్ప్రథ కష్టం బొకయింత లేదు విను లాభంబైన నష్టంబయే
ని భయం బందుచు రెండుపక్షములు మన్నించుం దదాజ్ఞావిధి
న్విభవాపేతుఁడు నప్రతిగ్రహుఁడు దుర్భేద్యుం డభేదాత్ముఁడున్.

నాచేఁ గావ్యములున్ శ్రుతిస్మృతిపురాణంబుల్ ప్రబంధేతిహా
సౌచిత్యప్రకటార్థశాస్త్రములు వ్రాయంజేసి మన్మూలక
ద్వాచాలత్వము శ్రోత్రపేయము సుకవ్యాహారము న్నించి యా
వాచస్పత్యభిరాము నీవలనఁ బ్రాప్తంబయ్యెఁ గీర్తింపఁగన్.

అనివార్య దోషము గాదు నే ననిన సత్యాసక్తి సన్మ్రొక్కుచుఁ గీ
ర్తన సేయున్ వ్యవహారవేళ, వలదా! రాద్ధాంతసిద్ధాంతముల్
విని వ్రాయ న్నియమంబు మాఱదది శీఘ్రం దేశదేశంబులం
దున నన్నందున ముట్టికొన్నరేఁడు భీతుం డన్యథావర్తిలన్.

ఇనుఁడే గంటము ముట్టుకో భయము తా నెట్టైన ముట్టంగఁ ద
ప్పనిచోట్లన్ గడి కేగు మేఁకవలెనే వానిచ్చి నాకేల నే
ననినం దప్పెడువాఁడనే విడుఁడు నన్నం చెట్టులో చేరు న
గ్గన భీతిల్లుఁ, గలండె యిప్పు డటులం గావించువాఁ డొక్కఁడేన్

కల్లలతోడఁ బుట్టుఁ గలకాలము మోసమె యెంచుఁ- జెప్పిన
ట్లెల్ల మెలంగఁ డప్పుకొని యిచ్చినపత్రము చేతివ్రాలు నేఁ
జెల్లను స్వల్పతిమం బను "రిజిస్టరు" చేసియు లేదు పొమ్మనుం
జల్లగ నిప్పు, డప్పుడను వచస్థితి మార్చెఁడు చాపుమూఁడినన్.

నీకుఁ బితామహుండు జననీజనకుల్ మృతి నొందఁ జేయుచున్
లోకుల మెప్పునంది తలలోపలి నాలుకవోలె నల్పసం
ఖ్యాకనెమంబుల న్విడిసె గర్భిణియై సతి యుండ నంత న
శ్వాకులుఁ డైన తండ్రి యతియత్నరతిం గోడలి రక్షసేయుఁగాన్.

నీజనకుండు పుట్టి రజనీకరవక్త్రుఁడు సోమయాజి వి
ద్యాజలజోద్భవుండు నను నాదర మొప్పఁగ మంచె దాతగా
రోజ నమస్తమందు బలియుం డయి వృద్ధుని గద్దెనుంచి తాఁ
బూజయొనర్చుచు న్నడపె భూములఁ బుట్టలు నార్జవంబునన్.

పుత్రుని మాటయు న్మగనిపోకయుఁ దాతకుఁ దల్లి కెన్నఁడే
మాత్రముఁ దోఁపకుండుగతి మానుగ సేవ యొనర్చుచుం దివా
రాత్రము లాజ్ఞయాజ్ఞయని రంజిలఁ జేయుచుఁ జేతులార స్వ
శ్వాత్రికు లైనవారికిఁ బ్రియ ల్నడపె న్విధివ న్ముదంబునన్.

కాలము మాఱిపోయినది కార్యము లెల్లను మాఱిపోయె న
క్కాలపువా రడంగిరి వికారము లుప్పతిలెం గ్రమంబుగా
శైలియు మాఱె నీపినయు జాయకు లోఁగి విచిత్రకార్యముల్
చాల నొనర్చెఁ గొన్నిటిని జ్ఞప్తికి వచ్చినవానిఁ దెల్పెదన్.

ఈవు కడుపునఁ బడిన దౌహిత్రుదవతియగు-నీజననికోర్కి-కై సోమయాజిగారు
చేసె స్థలభాండశుద్ధి యచ్చెరువుగాదె-స్త్రీవశుల చర్య లవి నాదు చిట్టివాఁడ!

ఏ మైపోయెనో తాతతీసుపును సద్వ్రాత్తంబు నుద్వేజ్య ప్ర
జ్ఞామేయత్వముఁ జూచువారికిని నాహా వ్రుట్టఁగాఁ జేసె నా
సామాన్యాకృతి నర్థహీనులకు నై సర్వంబు న ప్పచ్చుచుం
భూమార్గంబు కుసీదవృత్తి మెయిఁ బ్రోవుం జేయ నెంచెం గటా!

తాను బుచ్చుకొన్న ధన మిచ్చు కొనవచ్చె-నిలువఁబడిన పాట నిఖల మిచ్చి
గొన్నవార లీయకున్న నెత్తిని చేతు-లద్దెఁ గొన్నినాళ్లు తాతనికిని.

ఓనరసింహ! యేమనుదు నున్నది కొన్నది రెండుఁ బోయెఁ ద
న్మానినియన్న కొంత గొని నాశ మొనర్చెను సాలకత్వముం
బూని - కలర్థముం గుడువఁబోక సుఖంబుగ లేనిపోని వి
జ్ఞానముఖంబునం జెడి విశాలయశస్స్వ్యతిఁ దెచ్చికొందురే.

వచ్చినది తెచ్చికొని తినవలసినంత-గలదు రాఁబడి యత్యాశవలన మొదలుఁ
జెడియె నయ మింక నీకొంప విడిచెను సుడి-వోయియుండును బ్రదికినఁబూఁటలోన.

అట్టివాఁ డిట్టు లగుటమె యద్భుతంబు-లక్ష్మిచంచల యన్న వలదు విశేష
మేల యిటు వచ్చితివి నిన్ను నెట్లు విడిచె-మామ పొరుగూరు రాఁ జెప్పమా యొకింత.

తాతపేరిటివాఁడ వుత్తముఁడవు ప్రపి - తామహునికై పడియుఁ దల్లి మోమువాఁడ
పట్టి నినుఁ జూడఁగల్గినో వత్స, నన్నుఁ - గనఁగవచ్చితివేమి భాగ్యంబు కలిమి.

నీవె చెప్పితి వంతయు నేను దర్గ్స-హామున నిలువఁగ ననువులే దతని సతియు
"దిక్కు-మాలిన బాలుని దెచ్చి పెంచు-కొంటిమో"యని నన్గని గొణుఁగుకొనును.

ధన ముడివోవ నే మగుడు దల్లియుఁ జేరఁగనీదు-దానికై
పనివడి యిల్లు వీడి యిటు వచ్చితి నిక్కడ ముష్టి యెత్తుకొం
చును బడియుండ నోప్పఁగద పొంతము నాకిట బోడిగోడకై
నను-నినుఁ గాంచి నాకు నదనంబుగ ధైర్యము శౌర్య మొట్టెడున్.

బ్రాహ్మణుండ నిన్ని వత్సరంబులు తల-కెక్క- జందెము బుజ మెక్క-లేదు
గాన నీవు చెప్పఁగా వింటిఁ బితరుల-పేళ్లు మేనమామ వ్రేమ యిదిగో!

వత్స! భయంబు లేదు నిలువంబడియుండుము నాదుమాటపైఁ
గుత్సితవృత్తిఁ గాను నినుఁ గొందును నాసుతునట్లు నీకు నా
వత్సమయంబు గా దిది శుభంయువు సమ్మ శకంబు మాట నీ
వత్సర మెట్టు లుండునో శివా యని చేయుము మద్వచఃస్థితిన్.
మీపూర్వులకడ నేనే-యేపనిఁ జేసినను నేఁడు నేనే నీకై
వ్యాపారం బొనరించెద-వ్యాపాదముగాదు నమ్ముమా నామాటన్.
కవిలెఁ వ్రాసినయప్పనప్పు లవి చక్కఁబెట్టి మీతండ్రి, య
ట్టివి రాకుండ కృపాలదత్త మపుడట్లే చేసి నిక్షేప మా
వివరం బే నొకరుండ నేర్తుఁ దెలియన్ వీక్షించితిన్ గుర్తుగాఁ
దన దిప్పట్టున నెత్త, నూరఁగల పెద్దం జూడఁగాఁ బామ్మనా.

ఒక్క కుటీరము న్నిలిపి యొద్దిక చేయఁగఁ గోరు పూర్వపు
స్మక్కుఁవఁ బట్టి నీ కతఁడు మన్నన సాయముచేయు దానిపైఁ
జక్కఁబడు న్సమస్త మని జానుగఁ గార్యము చెప్పి యట్టులే
మిక్కిలి నేర్పుతో జరుప మెల్లగ నిట్లను గంట మంత్రటన్.

నన్నే నాఁడుబిఁకినట్టి వాటికి మత్తె - కొంకమీఁదఁ గుండగూఁడు గలదు
పూడ్చివేసినారు పోయి దానిని జూడు - నీకుఁ జెప్ప నదియు నియమవిధులు.
న న్నొక సాధనంబుగను నాసిది గోడను ద్రవ్యమయ్యు నే
నన్నిటి కన్నిరీతులను నయ్యెద నీకు సహాయభూతమై
యున్నను నట్లు చేయ నొక యన్నువచెంబున రూకలుం బదా
ర్వన్నెపసిండి తేప నొకపత్రముఁ గాంచెదు బాలుఁ డద్దిరా!

తాళపత్రమందుఁ దాఁ జేసినట్టి రహస్యగోపనంబు వర్ధి చెందు
టకును గుర్తులున్న నొకకొంతసేపు బాలకుఁడు తిచ్చవడి చలనముడక్క.

బాలుండా! యని యొక్కమాఱుగనె శ్రవ్యంబోకు, నానాటికిం
జాలింపందగు బుద్ధిహీనుఁడయి యమ్మన్నేదు నీతండ్రి యీ
నేలన్, రేకయు, బైటఁబడ్డయదిరా నీకంమ లేనవ్వున
న్మేలంబాడి గడించు దమ్మిడిని బేర్మిం గొమ్మనా దానిలోన్.

ననుఁ బూర్వార్జితమట్లు దాఁచికొను మన్న న్మేలు: నీమేలు నా
నెనరు న్వర్షశతంబు నొండొకటితో నేస్తంబు గావింపవే
నిను నాదైవము నెట్లు వాయుదును నానిర్వాహము న్నీవు చే
సి నిలంబెట్టితి లేనిచో నెటులు గాసింజెందఁగా నోదునో.

* * * * * * * * *

అదియే వెఱ్ఱియ ఓలు మూఁగ్యతము కార్యం బెట్లుఁ గాలానుసా
రదశం జెప్పను నిద్రపోవునతనిం బ్రత్యక్షమై లేపుఁ బో
వదు వ్యర్థంబుగ నేదియుం బ్రదుకుమీ ప్రాజ్ఞుండవై యెల్ల నే
న్మది రోజింపుము నావచస్సులను సంబంధంబు నానాటికిన్.

అని మానంబు భజించెన ట్లయిన నాహో యంచు గంటంబు ము
ట్టి నిజోరఃస్థలి నద్దుకొంచు నిల మంటి న్నీకృపాపారద్య
ష్టిని నే నెన్నఁడు నీదునాక్యముల వాసిం గాంతు దుర్మార్గమం
దున దుస్సంగతిఁ బోను వత్సరణి నుందు న్సజ్జనశ్లాఘ్యతన్.

నీవ ధనంబు నీవలన నేను మదన్వయుల న్మదీయభా
గ్యావహమార్గముం దెలిసి యుండితి మోదము, నీహితంబు నా
కీవహి సిద్ధమూ ఫలము నిచ్చెను జేతికి, బుద్ధిగల్గి మే
కో వెలపేల, నీవు పలుకు న్విరమించితి వేమి చెప్పుమా!

నే ననర్థప్రసంగంబు నేరఁ జేయ-నీకొఱకు వాక్కు నిల్పితిని మఱి నన్నుఁ
గదపకుము హాయిగానుండు కందునిన్ను-ననిన నటులుండె బాలుఁ డత్యాదరమున.

క్రమముగ నందఱిం గలసి గ్రామములోన మెలంగుచు, న్సమ
స్తముఁ గడు జాగరూకతఁ బ్రశస్తగతి న్వ్యవహరించి, బంధుబృం
దము గడియించి, మాతృసుతం గొని యత్తకు సిగ్గుదెచ్చి ది
వ్యమగు గృహస్థత న్మనియె నార్జన కొప్పుగ వెచ్చపెట్టుచున్.

సేవాధర్మము

ఉభయభాషాప్రవీణ, తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు

(రఘువంశమునుండి తెనుఁగుసేత)

పూర్వకథ :—

దిలీపుఁడు కులగురువగు వసిష్ఠుం జేరి యతనికిఁ దన యనపత్యతఁ దెలిపి వగవ నమ్మునిశేఖరుం డతని నోదార్చి, "రాజా! నందిని యను పేరం బరఁగు నాహోమధేనువును బూజింపుము. అదియ నీయాప్సితంబు నొసఁగు" ననుడు నన్నరపాలుం డమ్మొదవుం భక్తిసంయుక్తి సేవించుచుండె. ఒకనాఁ డక్కామధేనువును మేఁతకొఱ కటవికిం దోలుకొనిపోయి—

మనుజవిభుండు దుష్టమృగమండలిచే మొదవించుకేనియుం
జెనకఁ దరంబు గాని దని చిత్తమునం దలపోసి చెంగటన్
దనరు తుషారశైలసముదంచితశోభలఁ గాంచుచుండఁ బెం
పెనయఁగవచ్చి పైదుమికి యీడ్చెను సింగ మొకండు ధేనువున్.

గుహలు మాఱుసెలఁగ గో వప్పు డఱచిన - యాఱు పార్తసాధు వగు నృపాలు
శైలసక్తదృష్టి వైళమ మరలించెఁ - బ్రగ్రహముల నీడ్వఁబడినభంగి.

ధాతుమయతుహినాద్రినేత్రమునయందుఁ - బుష్పితంబైన లొద్దుగుపోల్కి నెత్తుఁ
దనము నెగఁజిమ్ము కుక్షిపైఁ దాండవించు - తెల్లమొకమును గాంచె నవ్విల్లుదాల్పు.

అంత మృగేంద్రగామియు హతారియు నార్తశరణ్యుఁడైన భూ
కాంతుఁడు స్వప్రమాదమునఁ గల్గినచెట్టకు సిగ్గునంది దు
స్స్వాంతము వధ్యమైన మృగవల్లభముం దెగటాఱుపఁ నిషం
గాంతరశస్త్రముం దివియ నాసపడెం గడునల్కఁ దోల్కఁగన్.

సింగము నేయుటకై నృప - పుంగవుఁ డమ్మొత్తఁ గరము పొదినిడ నది స
క్తాంగుళి యయ్యె జిరాపిడి - రంగుగఁ జిత్తరువునందు వ్రాసినభంగిన్.

తనకరం బట్లు మ్రోడువాఱిన వివృద్ధ - రోషుఁడై రాజు మాంత్రికరుద్ధవీర్య
భోగిభంగి సమీపారిఁ బొడువలేని - సొంతతేజుచే లోలోనఁ జూడఁబడియె.

తన యున్కికి వెఱఁగందెను - మనుకులమణి సింహసత్త్వ మాన్యుని గని యి
ట్లనెఁ గేసరి మనుజోక్తుల - జనపాలుఁ డవేల చిత్రచకితుఁడుగాఁగన్.

"ఏల వృథాశ్రమించెదు నరేశ్వర! నీదు శరంబు వచ్చినం
జాలదు నన్నుఁ గూల్ప నిది సత్యము! యంబరచుంబిపాదపో
న్మూలనకార్యనిర్వహణమున్ బొనరింప సమర్థమైన వా
తూలజవంబు పర్వతముతో నెదిరించిన లాభ మున్నదే!

శివుఁడు దా వెండికొండనాఁ జెలఁగు నాము - కుద్దు నెక్కుచుఁ బాదంబు నింత మోపి
దయఁ బవిత్రమొనర్చు నీదాసునడుము - నధిప! నన్నుఁ గుంభోదరుఁ డండ్రు జనులు.

చూడుము మీదేవదారు భీమునకు ముద్దు - బిడ్డ యిది, గౌరి బంగారుబిందె లనెడి
చన్నుఁగవనుండి నిస్సృతిగన్న జలప-యస్సుచేఁ బెంచెఁ గందునియట్ల దీని.

చెక్కిటితీటఁ దోలంపఁగ - నొక్క వనేభంబు రుద్ది నొకనాఁ డీనిన్
రక్కసిముల్కులఁ జిక్కిన - యక్కుమరుం గూర్చిపోలె నద్రిజ వగచెన్.

అదిమొదలో నృపాల! వనహస్తిభయార్థము నన్ను సింగపుం
గొదమను జేసి, యాతుహీనగోత్రగుహాగృహావాస మిచ్చి నన్
గదిసెడు సత్త్వకోటి నెరఁగా నియమించెఁ ద్రిశూలపాణి, య
మ్ముదలఁ దలఁ ధరించి నతము న్నెఱవేర్తు మదీయధర్మమున్.

క్షుధితుఁడగు రాహు వైందవసుధనుబోలె - శంభునిర్దిష్టభోజనసమయ మగుచుఁ
బ్రాప్తమగు నీసురభిరక్తపానమునను - నేఁ గడుంగడుఁ దృప్తినందెద నరేంద్ర!

ఓపినకొలంది గురుభక్తి జూపి తీవు - శస్త్రసాధ్యంబుగాని రక్ష్యమును విడువ
శస్త్రధారుల కీరితి సన్నమగునె? - సిగ్గు విడనాడి యింక నిల్లు సేర వయ్య!"

మృగరాజిట్లు వచించిన - ప్రగల్భవాక్యముల విని నృపాలుండు నిజా
శుగ మడఁగుట శివు మహిమము-నఁగదా! యని విడచె మనమానం గల రీథన్.

అతఁడు బాణప్రయోగము౦ దాద్యవితథ-యత్నుఁడై కులిశంబు నేయుందలంచి
వేఁడిముక్కంటిచూపుచే మోడువాఱు - నింద్రుఁబలె నిల్చి కేసరి నిట్లు పలికె.

"సింగమ విను మిబ్భంగిన్ - భంగపడిన నే వచించు పలుకెంతయు న
వ్వుంగఁ దగినదియ యైనఁ బ - రేంగిత మీ వెఱుఁగుదానవే యని వినుతున్.

అఖిలచరాచరసృష్టి - స్థితిసంహృతికర్తయైన శివుఁ డెంతయుఁ బూ
జ్యతముఁడ గురుని ధనం బీ-గతి మ్రోలం జెడ నుపేక్ష కర్తవ్యమొకో!

అట్లగుట నీవు నా దేహ మారగించి - యాఁకటిం బాపికొమ్ము సాయంతనమున
కమ్మకొఱకు 'నంభా' యని యఱచు లేఁగ-దూడఁ గాంచి యిమ్మునిగోవు వీడు మిపుడు."

ఒడయనినుడి విని పడఁకుల - నడఁగిన విరులెల్లఁ జెల్ల నల్లన నగి య
వ్వెడదమొకంపు మెకం బ-వ్విడిముడిదొరతోడ నిట్లు వెండియుఁ బలికెన్.

"ఎదురుగొడుగులేని యేలికతనమును - గ్రొత్తజవ్వనంబు గొనబుమేను
నల్పమైన ఫలము నాశించి విడచెద - వెంత మూఢబుద్ధి వీవు నృపతి!

భూతదయ నీకుఁ గలదేనిఁ జేతమందు - నరయు మిద్దాని, నీవు మైఁదొరఁగ నొక్క-
మొదవ జీవించు నటుగాక బ్రదుకు దేని - జనకువలె నెల్లజీవుల సాకఁగలవు.

గురువునకు నుండె నీయా వొక్కొండె, దాని-విడువ శిఖతుల్యుఁడే శాప మిడు, నతండ
టంచు వెఱచెదే? తద్దోష మార్ప నీకుఁ - గుండపొదుగుగోవులు లేవె కోట్లకొలఁది?

అట్లగుట నెల్లశుభముల ననుభవించు - నీబలిష్ఠశరీరంబు నిలుపుకొమ్ము
మనుజనాథ! భూస్పర్శనమాత్రభిన్న - శాతమన్యవపదము రాజ్యంబు సువ్వె."

సింగ మిటు పల్కి విరమింప శీతగిరియు - జనవిభున కట్ల ప్రీతి నుచ్చైస్స్వనమునఁ
జెప్పెనోయనఁ గందరాసీమనుండి - మాఱిఁబోవుచు వెడలెను మాఱుమ్రోఁత.

శివకింకరుఁ డిట్లన మా - నవపతి తద్గ్రహణభీతనయనంబులఁ ద
న్నవలోకించెడి గురుధే - నువుపైఁ గడు జాలి నొంది నుడివె న్మృగుడన్.

"క్షత్త్రజాతివాచకము లోకమున వెలయు - చుండెనుగదా వినాశమునుండి కాచు
చున్నదనెడి వ్యుత్పత్తిఁ దద్భిన్నవృత్తి - కేల రాజ్యంబు, ప్రాణంబు లేల చెపుమ?

లాఁతిమొదవుల నొసఁగి యేరీతిఁ దబిసి - మంట చల్లార్తు నిది వేల్పుదంటగిడ్డి
కంటె వెల్తిది గాదు ముక్కంటికరుణ - యుంట నీతొడుకుం బట్టుకొంటి వీవు.

నాయొడలిని వెలఁగా నిడి - యీయార్తం బ్రోచు టొప్పు నిటు లొనరింపన్
నీయశనబాధ చను, ముని - రాయని హోమాదివిధుల రాయిడియుఁ జెడున్.

రక్ష్యమును మిత్తి కిడి శరీరంబు గాయ - పడని సేవకుఁ డెటు నిల్చు ప్రభువునెదుట
నీవు నొకయయ్యకడఁ గొల్వు నెఱపవోటు? - లేదె నీకును నాకావులీల మాఁకు?

నే నవధ్యుండ నని యెంతువేని నాయ - శోంగరక్షణ నేయు నీయాంగము గోని
బుద్బుదప్రాయమును బంచభూతమయము - నైన మేనిపై మముబోటు లాసపడరు.

మాటలాడుకొంట మైత్రికి మూల మ - మ్మైత్రి పొడుకొనియె మనకు నిచటం
గాన మిత్రుకోరికను భంగపఱచుట - నీకుం దగదు భూతనేశ్వరదాస!

అందులకు నొప్పి యొదవు సింహాంబు విడచె - నపుడ నృపబాహునిర్బంధ మడంగె నంత
ముక్తశస్త్రుండై నిజదేహమును మృగేంద్ర - మున కొసంగె రాజు మాంసంపుముద్దంబోలె.

అపు డధోముఖుండై నరేంద్రాగ్రసరుండు - ఘోరసింహనిపాతంబుకొఱకు నెదురు
సూచుచుండంగ నతనిపై సోరిదిం బడియె - లసదమరహస్తనిర్ముక్తకుసుమవృష్టి.

అంత "లేలెమ్మువత్సా!" యటంచు నొక్క - యమృతమయి వాణి చెవిసోక నవనిభర్త
లేచి పాల్చేపి తనతల్లిలీల నున్న - సురభిం గనె ముందు సింగంబు సుఱిగిపోయె.

ఎంతయు నబ్బురంపడు నరేంద్రున కిట్లని పల్కె గోవు "నీ
స్వాంత మెఱుంగ సాధుజనసత్తమ! సింగము నైతి నేన న
న్నంతకుండేని డాయు భయ మందు ఋషీంద్రునిశక్తిం జేసి, యిం
కెంత తదన్యఘాతుకము లిందుక నీవ తలంచి చూడుమా.

నీదయకును గురుభక్తికి - మోదించితి వరముం గోరుము వయ స్సాకంజే
గా దెట్టికోర్కె నేనియు - నీదగుదం బ్రసన్ననైన నేను గుమారా!"

వదవడి మానితార్థియు స్వబాహుసమార్జితవీరశబ్దుండై
పొదలిన యవ్విభుండు కరము ల్ముకుళించియు "వంశవర్ధనుణ్,
సదమలనిర్యకీర్తివిలసచ్చరితుణ్ సుతు ని"మ్మటంచు న
మ్మొదవును వేడె నేడు వ్రతముల్ ఫలియించె నటంచుం బొంగుచున్.

"మెచ్చితిం గుమార! నీవర - మిచ్చితి" నని పల్కె ధేను "వికె త్రాగుము నా
యచ్చంపుంబాల" నని భా - స్వచ్చరితుండగు దిలీపు సందేశించెన్.

బడిన ముదుసలి చెక్కుచెదరనిహృదయముతో గ్రహభ్రమణములను గుర్తించుచుండెను.

తూరుపుదెసను నీలాంబరపథమును ముద్దాడు కాశ్మీరపర్వతశ్రేణి; పడమర హిందూకుష్‌పర్వతపాళి. ఆమధ్యప్రదేశము ప్రకృతిప్రసాదితము. అది నైసర్గిక సౌందర్యఖండము. ఆగ్రామము శ్రీనగరము; అతనాచార్యుని జన్మస్థానము.

3

కుమారావతి తల్లిలేని బిడ్డ. ఆమెను గని తల్లి కదళీతరువువలె నశించిపోయినది. ఆమె మాతృప్రేమోన్మీలనరాగనయనములను నొక్కపరియేని చూడలేదు. ఆమె వసుంధరావక్షమున పసిగన్నులు తెఱచునప్పటికి ఆయుమృతవాత్సల్యనేత్రములు మూసికొనిపోయినవి. చిరంతనము మూసికొనిపోయినవి.

అతనాచార్యుడు వాత్సల్యము పుంజీభవించిన పుణ్యమూర్తి. జరాభారమున ముగ్గిన పండుహస్తములతో నాసుకుమారిని అల్లారుముద్దుగా పెంచినాడు. పూలపొత్తికలలోనుంచి లాలించి తల్లిలేని లోపమును కలిగించినాడుకాదు. అతడే యామెకు తండ్రి, తల్లి, సర్వస్వము.

అతని ముదిసడకలలో నామె తప్పటడుగులు కలపినది. అత డస్తమింపనున్న జ్యోతి. ఆమెజీవితజ్యోతి ర్వర్తి ఇంకను మసివాఱలేదు; నుసిపోవలేదు. తండ్రి విజ్ఞానరోచిర్మయూఖను తనలో విలీన మొనరించుకొన్నది. ఏబదియేండ్లనుండి స్వానుభవమున గ్రహించిన జ్యోతిషశాస్త్రతత్త్వము నామె చిన్నారిప్రాయముననే యలవరించుకొన్నది. అతనాచార్యు డొకనాడు కుమార్తె నేత్రములలో ఉజ్జ్వలతారకాద్వితయమును చూచినాడు. భ్రుకుటినాట్యములో దీక్షను, తృష్ణను పరికించినాడు.

అప్పటి కామెకు పదియేండ్లు దాటినవి. పదకొండవయేట ప్రవేశించినది. అప్పటికే యామె గణితశాస్త్రమును తండ్రిద్రేవలిత్రిప్పులను నేత్రపక్ష్మములను నేర్చికొన్నది. భాస్కరాచార్యుని సూత్రములు, వరాహమిహిరుని సూక్తములు కొట్టినపిండి యయినవి.

ఆయేకాంతజనపదము—మూసికొన్న వాతావరణము—వ్యాప్తిలేని యాప్రకృతి—ఆమెదృష్టిప్రసారమునకు చాలినదికాదు. ఆమె విజ్ఞానపిపాస ప్రపంచించిపోవలయునన్న విశాలాకాశావకాశములు కావలయును.

అతనాచార్యుడు యోచించినాడు. పుట్టిననాటినుండి వాసముచేయుచున్న జన్మభూమి. కుమార్తె పురోభివృద్ధి. దేనిని కాంక్షింపవలయును? అది సమస్య. ఒక ప్రశాంతనిశాంతమున కన్నిళ్లతో నొక నిశ్చయమునకు వచ్చినాడు. కుమారికాసహితుడై అంతటి వయస్సులో అతనాచార్యుడు వారణాసికి ప్రయాణము చేసినాడు.

౪

వారణాసి విద్యాసరస్వతికి పుట్టినిల్లు. పావనగంగా సవంతిచే పునీతమయిన పుణ్యస్థలము. సాహిత్యము, శాస్త్రము అక్కచెల్లెండ్రు. పౌరపాశ్చాత్యములు లేకసౌహార్దముతో మెలగుచుండురు. నాటి కళాలయములకు నేటి కళాలయములకు ఆకృతులలో, రీతులలో, బోధనాపద్ధతులలో విపర్యాస మున్నది. ఏయాశయము నాడు హిందూ హృదయమున స్ఫురించెనో, ఆయాశయమే నేడు హిందూహృదయమున ప్రభావంత మగుచుండెను. అందులో పరిణామము లేదు. ప్రవహించునది ఒక్కటే స్రవంతిక. ఒక్కటే గత్యము. కాని దానికి వేరు గతులు నేఱు. గతులు భిన్నములయినను ఆశయ మొక్కటే అయినప్పుడు మన్నింపవలయును.

బ్రహ్మచారులు విద్యానిరతులై అచ్చటికి వచ్చుచుందురు. ఉభయసంధ్యల వేదఘోష. శాస్త్రపఠనము పవమానవీచికల తేలితేలి గంగాతరంగాగ్రముల తూగాడుచుండును.

కాశికాపురి విశ్వనాథుని కాణాచి. భారతసంహిత ప్రణేత వ్యాసభగవానుడు ఒక్కనాటి యాకటివేగున కాగికోలేక వారణాసిని నిర్ధహింప యత్నించినాడు. అది కొనసాగినదికాదు. పార్వతి అన్నపూర్ణమ్మయై ఆఋషి కల్పుని యలుక మాన్పి ముద్దుగా సుద్దులు చెప్పినది.

అతనాచార్యుడు జగమెఱింగిన బ్రాహ్మణుడు. ఆతడు జగము నెఱింగినవాడు.

పండుతమలపాకువయస్సులో ఆతనికన్న మెఱయించు విషయ మేముండును? కుమారివ్యుత్పన్నురాలు కావలయును. అదియే యాతడు కాంక్షించునది. అంతకన్న నితరము నాశింపడు.

ఆనవీనసీమలో తండ్రికుమార్తె లిరువురు అచ్చటి పరిస్థితులను తెలిసికొనుచు కొంతకాలము గడపినారు.

క్షమావతి వయస్సుచెడ్డది. ప్రకృతిలోని ప్రతినూత్నవిషయమును అలవరించుకొన అత్రతిమూచును. కేలు సాచును. క్రేళ్ళుఱుకును. ఒక్కొక్కప్పుడు విక్రీత మయిపోవును.

అతనాచార్యుని రాక మొదట కాశికావిశ్వేశ్వరుని దేవాలయఘంటికలలో మ్రోగెను. గంగాతరంగాగ్రవీథుల బడిపోయి ఆకాంచలముల నల్లుకొన్నది. ఆతని యాగమనము ప్రతిజీవికి జీవముపోసినది. వారణాసియే చదువుల పాలవెల్లి యయిపోయినది. నాటికి నేటికి విద్యాసంస్థలలో వన్నెయు, వాసియు గన్నది.

ఒక్కొక్కశాస్త్రములో సిద్ధులైన పండితప్రకాండుల సన్నిధిని చేరి బ్రహ్మచారులావిద్యను సమగ్రముగా గ్రహించెదరు.

కొలదికాలముననే అతనాచార్యుని గృహము విద్యాపీఠ మయిపోయినది. కన్నులలో విద్యారోచిస్సు చిందు ప్రతిబ్రహ్మచారికి ఆతని గృహము తేనెపట్టు అయినది.

కొలదికాలముననే వివిధశాస్త్రపండితశిఖావతంసులతో నాతనికి పరిచయ మయినది.

ఇది క్షమావతివిద్యాభిరతికి దోహద మయినది. కాశికాపురివాతావరణమే ఆమెను సంపూర్ణముగా మార్చివేసినది. దీప్తి కన్నులలో తళుకొత్తినది. తృష్ణ హృదయమున పూర్ణించుకొన్నది. వికాసము వదనమున ప్రభాసించినది.

తండ్రి ఉగ్గుబాలతో రంగరించిపోసిన జ్యోతిష శాస్త్రమున కిప్పు డామె యన్వయము చెప్పుకొనసాగినది. ఇతరశాస్త్రములు దానికి ప్రోది. విద్యాసార్వభౌముల మధ్య మెలంగుచు క్షమావతి యనూచాన హిందూజ్యోతిషమును జీర్ణించుకొన్నది. ఆమె భావిభవితవ్యము ఆనందగీతాతోరణములతో విరాజిల్లుట కదియే మూలకందము.

*

విద్యామధువును గ్రోలుటకు హరిదంతపదముల నుండి యువకభ్రమరకుమారులు దీక్షాపక్షముల నల్లార్చికొనుచు అతనాచార్యుని గృహారామమును జేరి శాస్త్రఝంకారము చేయసాగిరి.

అందులో నెన్నదగినవాడు మిహిరుడు. ఆతడు బ్రాహ్మణబాలకుడు; వంగీయుడు. ఆతని గ్రామము చంద్రపురము. ఆపురము లేతతమలపాకుల పంటకు పేరెత్తినది. దాని నాథుడు చంద్రకేతువు. ఆతడు ఢిల్లీసార్వభౌముని సామంతుడు. ఏటేట కప్పములు గట్టివేయుచు ఆతని రాజభక్తిని వెల్లడించుచుండెను. ఆతడు సరసుడు, రసజ్ఞుడు.

మిహిరుడు చంద్రకేతుని ఆశ్రితుడు. ఆతనికొలమువారారాజవంశమున కొలువుచేయుటయేగాక ఏదియో సంబంధబాంధవ్య మున్నదనికూడ ప్రతీతి.

చంద్రకేతుని సాదరవీక్ష మిహిరునిమీద ప్రసరించినది. మిహిరున కాస్థానపండితుల సంపర్కము కలిగి

నది. వ్యాకరణము, ఛందస్సు, గణితము, జ్యోతిషము నేర్చికొనినాడు. నేర్చికొన్న విద్యకు శాణపెట్ట జన్మ సీమను వీడి మిహిరుడు అతనాచార్యుని గృహమున కాలిడినాడు.

తెలివితేటలలో, సూక్ష్మగ్రహణములో మిహిరుని చెప్పి యింకొకరిని చెప్పవలయును. అతనాచార్యుని సుధా ప్రసన్నదృష్టి యాతనిపై ప్రాలినది. గురుదేవుని హృద యమున నాతని కావాసము లభించినది.

అతనాచార్యుని కుడికన్ను కుమారావతి; ఎడమకన్ను మిహిరుడు. ఇద్దఱియెడ నెలమతికలు పాటింపక విద్యా ప్రదానము చేయుచున్నాడు.

మిహిరుడు కుమారావతి సహాధ్యాయి. అతనితో నామెక్లిష్టసమస్యలను, విద్యావిషయములను చర్చించెడిది. అప్పుడప్పుడు వారు కొన్నిసిద్ధాంతములు చేసి తామరస పత్రములో నిడి గురుసన్నిధిని చేర్చెడివారు. గురుదేవుడు ఆసిద్ధాంతములను సమాలోచనము చేసి పరిష్కరించి వాని కగ్రస్థానము నిచ్చెడివాడు.

కుమారావతిబుద్ధి కత్తిమొనవంటిది. పదను విశేషము. అది స్త్రీప్రకృతికి సహజము. ఏవిషయమున నయిన నామె తన నెచ్చెలితో తీసిపోయెడిది కాదు. ఒక్కొక్కప్పుడు శాస్త్రచర్చలో ముందంజవేసి మిహిరుని యోడించెడిది. అసాధ్యములయిన సమస్యలను దూదిపింజలవలె విడదీసి విద్యాపీఠమును ఉత్సవముతో ముంచెత్తెడిది. అతనాచార్యున కానందము అమందము. మిహిరునకు కన్నెఱ్ఱ కొంచెము.

చిన్ననాటినుండి కుమారావతికి జ్యోతిషమన్న పెరుగన్నము. సహజదోహదమువలన నది వికాసిల్లినది. నేడు జ్యోతిర్విద్యలో ఆమె కందెవేసినచేయి లేదు. ఆ విద్య అనితరదుర్లభము. సామాన్యవిద్యార్థి దానిపొంతకు బోలేడు. ఆవిద్యారహస్యములను కుమారావతి మిహిరునకు సూచించినది, బోధించినది. అతని శాస్త్రరహస్య ములు మనసెక్కినవి కావు. ఆశాస్త్రపరిశోధనమందు మిహిరుడు విస్తారము జోక్యముచేసికొనలేదు. అదియం తయు కుమారావతికి వదలివేసినాడు.

ఆసహాధ్యాయులు యువకులు. ఒకచెట్టునీడనే విద్యాసమాధిలో మునిగెడివారు. పూజాపురస్కారము లకు ఒక్కసారి లేచి ఒకచెట్టుపూవులను కోసికొని తెచ్చి కూర్చెడివారు. ఆకూర్చిన దండలో వారివారి వాంఛా ప్రసూనములను చేర్చెడివారు. అది సహజము. అవిలం ఘ్యము. ఇంచుమించుగా ఇరువురుసమానవయస్కులు. అందులో విపరీత మేమున్నది?

స్నేహసూత్రముకన్న సపూర్వసూత్ర మేదో వారి హృదయములను సూత్రీకరించినది. కన్నులను కల పినది. దరహాసములలో సుధామధువును చిలకరించి పోసినది.

అతనాచార్యుడు గ్రహించినాడు. అతని హృద యము ప్రాపంచికవిషయసమాలోచనములో పండిన హృదయము. అతడు లౌకికుడు. ఆలోచించినాడు. చిఱు నవ్వికొన్నాడు. వారు ముగ్ధులు కారు. చదువు కొన్నవారు; హృదయమున్నవారు. వారి లక్ష్యమునకు స్థిరత్వము నాపాదింపవలయును. వారి భవితవ్యజీవితపథ మును సుగమము చేయవలయును.

౬

నాడు కాశికి బోయినవారు మగుడిరారని వాడుక. మధ్యమార్గముననో, కాశీవిశ్వనాథుని యాలయ శిఖరమును చూచియో కొనప్రాణములను విడచివైతురని అభిప్రాయము. ఆనాటులలో ప్రయాణమన్న ప్రయా సము. దారిలో ఎన్నియో కాలిచెప్పులు అరిగిపోవునట. యాత్రార్థులు వారి సమస్తమును ఆప్తుల కప్పగింతలు చేసి ప్రయాణించెడివారు.

కారుమొయిళ్లు దొంతరదొంతరలవలె కష్టము లెన్ని కవిసినను దరిద్రులకే! శ్రీమంతులు పంచమహాపాత కముల కెట్లు దూరులో, అట్లే కష్టములకు విదూరులు.

తీర్థయాత్రాచణశీలియై చంద్రపుర రాజేశ్వరుడు బయలుదేరినాడు. అనుచరులతో, మిత్రులతో, విదూషకులతో, రాణులతో బయలుదేరినాడు. రాజేశ్వరులు కాననసీమ నున్నను, నగరమున నున్నను విశేష ముండబోదు. రథయానము, నావికాయానము సమానమే.

అది శుభవాసరము. వృద్ధపురోహితులు కంపిత కంఠములతో ఆశీర్వచనములను గురియించుచున్నారు. మధుర మోహన వాద్యములు మొరయుచుండెను. యమునానదిపై చంద్రకేతువు వారణాసికి బయలుదేరినాడు.

ఆయమునాహృదయము తరంగిత మగుచుండెను. నదీవక్షమును చీల్చుకొనుచు నావ బడిపోవుచుండెను. ఆచుట్టునున్న ప్రకృతిశోభ కన్నులకఱవు దీర్చును. ఆయనంత నైసర్గికమాధుర్యమున విలీనమయిపోబుద్ధి జనించును. కవితాహృదయము లీలాతాండవ మాడును. దాని కంత ముండబోదు; తుది కానరాదు.

దూరమునుండి కాపుల ఏలపాటలు, నీపవృక్షముల మాటునుండి గోపాలుర అవ్యక్తమురళీధ్వనులు శ్రుతిపర్వ మగుచుండెను. అది యేమి కనులవిందు. అపరారుణరాగరేఖాంచితసాంధ్యలక్ష్మి యమునాస్రోతస్వినీభంగాగ్రవీథుల నృత్యకేళి చేయుచుండెను. ఏహృదయము ఆనందమున నిట్టూర్చదు. నాటి పాటగాని మురళీగీతికలను దాచుకొన్న యమున అప్పుడప్పుడు ఆపాటల తీయదనములను మోయలేక వలయకుమారికల కప్పగించుచుండెను.

కష్టమన్న నేమో ఎఱుంగక చంద్రకేతువు వారణాసికి జేరుకొనియెను.

అట్టివారికి ప్రయాణసౌలభ్యము విదితముకాదు. వారు రాజులు. రాజులు రాజులు.

వంగభూమిప్రాంతమునుండి సుధామధుకణము గంగపుష్కరిణీతీరమున వచ్చిపడినదని పసికట్టినారు. పండాలు, పురోహితులు, వైదికులు, పండులు తండోపతండములుగా వచ్చి మూగినారు.

శాంతికపౌష్టికకర్మలను నెఱపుటకన్న చంద్రకేతుని కన్నులలో ఒకవాంఛ మెరయుచుండెను. అతనికి మిహిరుని చూడవలయుననియున్నది. అతనికోరిక నెఱిగి, మంత్రి మిహిరునికోసము ప్రతిసంస్కృతవిద్యాపీఠమునకు పండాసహాయమున పరిచారకులను పంపినాడు.

తుదకు పరిచారకులు క్షమావతితో శాస్త్రచర్చ చేయుచున్న మిహిరుని గనుగొన్నారు. వానికి చంద్రకేతుని యాదేశము నివేదించినారు. అతనిహృదయము అవ్యక్తానందము ననుభవించినది. కాని చెప్పుకోలేని భావ మాతనిని కుంచించినది. చిరునవ్వుతో క్షమావతి చెంత సెలవుకేసికొన్నాడు. చంద్రకేతుని సన్నిధానమునకు బోయి మూర్తీభవించిన విద్యామూర్తివలె నిలువబడినాడు. ఆవిశిష్టమూర్తిని చూడగనే చంద్రకేతునకు అపరిమితానందము కలిగినది.

మిహిరుడు పెరిగి పెద్దవా డయినాడు. అంగకములు మాంసలములై స్నిగ్ధములైనవి. చెరలకు గొల్వ గల్లు కన్నులలో మహస్సు వెలిగిపోవుచున్నది. నూనూగుమీసములు తుమ్మెదచాలు లైనవి.

మిహిరుని తేజస్సు చంద్రకేతువు గ్రహించినాడు. ఆవిద్యాసముద్రుడు తన యాస్థానమున నుండ నభిలషించినాడు. రాజుగారి కోర్కె మిహిరునకు దెలిసినది.

ప్రత్యుత్తరముకోసము రాజు ఎదురుచూచుచుండెను. వినీతభావమున క్రిందుకు వాంచియున్న మొగము నెత్తి మిహిరుడు చంద్రకేతుని చూచినాడు.

అది నిశ్చయముగా మిహిరునకు పరీక్షాసమయము. చంద్రపురాస్థానములో పండితపదవి కోరుకొనకయే వచ్చుచున్నది. అతని శ్రమలకు ఫలము కలిగినది. అతని స్వప్నముల కాకృతి యేర్పడినది. అది బహుజన్మ

కృతానేకఫలము. అతని చుట్టపక్కములలో నిరంతము ఉండవచ్చును. కాని హేమావతి. హేమావతి అతని గన్నులకు గట్టినది. ఆ ప్రేమమూర్తి నెట్లు వీడిపోవగలడు? ఆమె యాతనిపాలి పారిజాతము. ఇప్పుడు వియోగమన్న చిరవియోగమే కాక బహుజన్మవియోగ మగును. అంత నాతనిలో ఒకయూహ మెఱసినది. అతని ముఖముద్రికలను చంద్రకేతువు గుర్తింపకుండనుండలేదు.

"ప్రభూ! ధన్యుడను. స న్నాహ్వానించి మీ యుదారహృదయమును వెల్లడించినారు. చంద్రపుర విద్యాపరిషత్తులో నుండవలసినంత యోగ్యత నాకడ లేదు. మీ రొసగు గౌరవతాత్పర్యములకు నేను తగను. నే నింకను విద్యార్థిని. జ్యోతిషమున వన్నెయువాసియు గన్న వ్యుత్పన్నుని దీసికొనిపొండు. వారణాసి పండిత శౌండులకు పుట్టినిల్లు."

"మే మెఱుంగుదుము. నీయెడ మాకు గల సద్భావము ని న్నాహ్వానించినది. ఈ ప్రదేశము మాకు నూతనము. ఇచ్చటి పండితుల పరిచయము మా కంత లేదు. అయినను చంద్రపురము ఇసుకఎడారి. అచ్చటకు రా నెవ్వ రభిలషింతురు?"

"సత్యము. కాని మాగురుదేవులు జ్యోతిషమున నిధి. వారణాసి వారికి జేజేలువెట్టినది. ఈయూరు వారికి క్రొత్త."

"వారు వచ్చుట కంగీకరించెదరా?"

"బహుశః అంగీకరింపవచ్చును. వారి కొక్కగాని యొక్క కుమార్తె. ఆమె విద్యాసరస్వతి. ఆయమపురో భివృద్ధికొఱకే వా రీపురము విజయముచేసినారు. ఆమె నొక్కగృహిణిగా జేయవలయునని మాగురుదేవుల ఆశయము. మీరు ఆహ్వానించిన వారు మారుపలుకకపో వచ్చును"

ఆమాటల భావమును చంద్రకేతువు చిఱునవ్వుతో గ్రహించినాడు.

అతనాచార్యుని దర్శనము మఱునాడు చేయుదునని చంద్రకేతువు పలికినాడు.

మిహిరుడు తలవాంచికొనియే గురుపీఠాభిముఖుడైనాడు.

౨

తపస్వికన్యల పాదలాక్షారుణాంక రేఖలవలె నరుణారాగములు మెఱసినవి. దూరమున రేగుచున్న హోమపరిమళధూమము నాహరించుకొని, పూర్ణించుకొని మందమయినది ప్రత్యూషపవనము.

అవి సంక్రాంతిదినములు. హేమావతి వేకువనే లేచినది; వాకిట కలయంపి జల్లినది; వింతవింత అందములతో క్రొత్తక్రొంగొత్త ముగ్గులను రచించినది. వాని కామెయే ప్రణేతకాబోలు.

అది ఒక ప్రశాంతప్రదేశము. ఉన్నతతలమున ఒకకుటీర మున్నది. నాలుగు బారల దూరములో శుక్రవార మధ్యంగస్నానము చేసి పూజాద్రవ్యములతో దేవాలయమునకు పోవు పుణ్యకాంతవలె గంగాభవాని ప్రవాహిల్లుచున్నది.

కుటీరమునకు దక్షిణపార్శ్వమున గున్నమావి ఉన్నది. ఆమావిచాయల రాతిచప్పరము లున్నవి. విద్యార్థులు కిలకిలమనుచు కూర్చుండిఉన్నారు. పావుకోళ్ల ధ్వని అయినది. గుసగుసలుపోవుచున్నవారు నిమ్మకు నీరొత్తిన ట్లయినారు. అతనాచార్యుడు వచ్చి కృష్ణాజినమున పద్మాసనములో గూర్చుండెను. ఒకబ్రహ్మచారి ముందునకు వచ్చి వల్లెవేసిన శ్లోకములను అప్పగించెను. వేఱొక శాకపత్తుడు వేదమున కిస్వియము చెప్పకొనసాగెను. మిహిరుడు ద్వారముఖమున దృష్టిసారించి చూచుచున్నాడు. అప్పుడప్పుడుమాత్రము గురుదేవుని సౌమ్యవదనము నాలోకించి, కాంతులువిరిసికొన్న చూపులతో, సిగ్గుతో హేమావతిని చూచుచున్నాడు. హేమావతి కన్నులు త్రపాప్రసన్నము లగుచున్నవి; సుధాప్రసన్నము

లగుచున్నవి. ప్రతిమానచంద్రులతో ప్రభాసిల్లుచున్న నీలిసరస్సు లామెకన్నులు. నిరంతరతారకాపరీక్షవలన ఆమెకనులు తారకలైనవి.

“మహారాజరాజశ్రీ పరమభట్టారక చంద్రకేతు మహారాజులుంగారు విజయముచేయుచున్నారు” అని విన్నవించినాడు.

బ్రహ్మచారు లావార్తను లక్షింపక ఎవరి పాఠములను వారు చదువుకొనసాగిరి. మిహిరుడు గురుదేవుని వంక సాకూతదృష్టితో చూచెను. గురుదేవుడు లేచి నిలువబడెను.

శిష్యుడు గురుదేవు ననుసరించెను. క్షమావతి చంచలదృగంచలములు మిహిరునిపై వ్రాలినవి. మిహిరుడు చిఱునవ్వినాడు.

రాజునకు స్వాగతమీయ ఛాత్రసమేతుడై అతనాచార్యుడు కొంచెముముందున కరిగినాడు. చంద్రకేతువు రాజలాంఛనములతో ఎదురయినాడు. అతడు సాహిత్యేశ్వరుడు; ఈతడు రాజ్యేశ్వరుడు. ఆకృతిలో, నడకలో, కన్నులలో నెంతవ్యత్యాసము. మిహిరుడు గురుదేవుని చంద్రకేతువునకు బరిచయముచేయ నవసరము లేక పోయినది. నమస్సులు, దీవనలు, కుశలప్రశ్నలు జరిగినవి.

అందఱు కలసి పర్ణశాలకు అరుదెంచినారు. ఆప్రశాంతపునీతవిద్యాపీఠమును చూచి రాజు నిట్టూరినాడు. ఆనందమున నాతని హృదయము పింపిళ్లు గూసినది.

చెప్పలేక చెప్పలేక రాజు తన అభీప్సితమును నివేదించినాడు :

“మాది ఒక పెద్దఎడారి. మీరు విద్యాసింధువులరు. మీవిజ్ఞానవిలోకనమున వారణాసి ధన్య అయినది. మాపురమునకు విజయముచేసి మమ్ము ధన్యుల జేయవలయును” అని పునీతభావమున పలికినాడు.

ఆవిజ్ఞానసముత్తో క్షమావతి అతనాచార్యుని కన్నులకుగట్టినది. అతనికి షష్టిపూర్తి అయినది. అతనికేమి కావలయును? కుమార్తెపురోభివృద్ధి. అంతకన్న నావృద్ధున కేమి కావలయును? అతని కొక ప్రశాంత ప్రదేశము కావలయును. కుమార్తెకు ఒక ప్రశాంత గృహము కావలయును.

అదివఱకు అక్కడకు వచ్చి నిలచియున్న క్షమావతివంక తండ్రి చూచినాడు. ఆమెచూపుల భావమును గ్రహించినాడు. అతడు జ్యోతిషి.

మిహిరునివంక చూచినాడు. అతని చూపుల భావమును గ్రహించినాడు. అతడు లౌకికుడు.

జ్యోతిర్మయూఖవలె నున్న క్షమావతి చూడగనే చంద్రకేతుని చేతులు తమంతటనే జోహారు పెట్టినవి.

“తమంతట తాము వచ్చి యడిగినప్పుడు కాదనజాలను. నాదృష్టికి దేశవిభేదము లేదు. ఇంతటినుండి వంగదేశము నాదేశము. నాకుమార్తెసౌభాగ్యము నాభాగ్యము” అని గురుదేవుడు పలికినాడు.

చెంతనున్న శిష్యుల కన్నులు చెమ్మగిల్లినవి.

౮

కాశ్మీరబ్రాహ్మణుల ఇంటిఆడబడుచు వంగదేశీయుల కోడలైనది.

ఆమెపారాణిపాదము వంగగృహమున బెట్టగనే వంగదేశలక్ష్మి నిత్యకల్యాణము పచ్చనితోరణముతో ప్రభావంత మాయెను.

ఆమెవిజ్ఞానము సర్వతోముఖముల వ్యాపించినది. భర్తసహాయమున, తండ్రిఆచార్యకమున ఆమె జ్యోతిర్విద్యలో కూలంకషపాండిత్యము గణించుకొన్నది. ఆనాళులలో జ్యోతిషశాస్త్రమున నామె కందెవేసిన చేయి లేదు. నేడు లేదు. అపూర్వములుకాదు, క్లిష్టసమస్యలయినను నామెచేతిలో దూదిపింజలట్లు విడిపోవలయును.

అంతవఱకు వంగహృదయమునకు గ్రాహ్యముకాని జ్యోతి స్సూత్రముల నామె ఎన్నిటినో సిద్ధాంతీకరించినది, నిరూపించినది.

ఆమె యతిలోకవిదుషీమణి. అయినను ఆమె సహజస్త్రీత్వమును విడనాడికోలేదు. ఆమె తన విద్య వలన మానసికప్రవృత్తిని పరివర్తనముచేసికొన్నది.

భర్తయందలి ప్రేమము శివజటాజూటచ్యుతపవిత్ర గంగాజలముకన్న పవిత్రమయినది; స్వచ్ఛమయినది. తల్లిదండ్రులయందలి భక్తివాత్సల్యములు పోరపొచ్చెములు లేనివి. నక్షత్రగతిగ్రహణముతోపాటు గృహకృత్య నిర్వహణము నామె ఏమఱుటలేదు. తోడిస్త్రీలతో కలసి మెలగునప్పు డామె వినీతమును కోరుకోలేదు.

ఖనావతికి చంద్రకేతుని జోహారులతోపాటు ఉపహారములకుగూడ పరిమితి లేదు. అతని దానహస్త మామెశిరస్సున శాశ్వతముగ నిలిచిపోయినది.

అంతటివిజ్ఞానవతి, అంతటిజ్యోతిషి, అంతటిరూపవతి తన యాస్థానమునం దుండెనని చంద్రకేతుని గర్వమునకు నిస్సీమ.

అచ్చటి పండితశౌండుల ఆదరణమున చంద్రకేతుని భావములో పరిణామము కలిగినది. పండితావతంసులు కారణము గ్రహించినారు. ఖనావతి వారి సుఖోపజీవితమార్గకంటకి అని గ్రహించుకొన్నారు. ఆమె సిద్ధాంతీకరించిన నూత్నసూత్రములకు ఔదలలు వంచిన వారు నేడు పెడమొగ మయినారు. వారికన్నెఱ్ఱకు మంకెనలు మాసినవి.

ఖనావతి ఎంతటి విజ్ఞానశీలియో, అంతటి నమ్రశీలి.

ఇరువది రెండేండ్లు దాటకుండగనే మొలకవెన్నెల వంటి ఆమెయశస్సు వసంతపదములతో హరిదంతపదము అను మారుమ్రోసినది.

ఆమెను దండ నుంచుకొని భారతమాత సాంఖ్య నటుని నిత్యతాండవకేలిలో తన పదవిన్యాసము చేసినది.

సరస్వతియే మానవరూపమున భూతధాత్రి నవతరించి స్త్రీముఖమున జ్యోతిర్విద్యను ప్రతిష్ఠించినదని నాడు చెప్పుకొన్నారు; నేడు చెప్పుకొనుచున్నారు.

పండితుల హృదయమున రేకొత్తిన భావము ఫలప్రదముకాక మానకపోదు.

ఆమెపతనకారణము నెమకుచున్నారు. వారు పండితులు. వారి కవగతముకాని విషయము లుండవు. ఎంతటి నైచ్యమున కొడిగట్టిఅయిన వారి కార్యమును సాధించుకొందురు. ఈర్ష్యావిలులు కార్యసాధనమున ఉచితానుచితములు పాటింపరు.

ఖనావతిజీవిత మొక విజయగీతి. ప్రతిపదము విజ్ఞానమునకే నూత్నములయిన సూత్రములతో నిండిపోవుచుండెను. ప్రతిపదము ఉపజ్ఞతో, ఓజస్సుతో పూర్ణించిపోవుచుండెను.

ప్రతిదినము ఆమె ఏదియో ఒక నూత్నసిద్ధాంతమును కనుపెట్టుచుండెను. ఆమెమూలమున ఎన్నియో గోప్యవిషయములు వెల్లడిల్లినవి. ఆమెపాండితీప్రకర్షకు దిగ్గజములవంటి పండితులే తెలతెల్లబోవసాగిరి. ఆమె పురోభివృద్ధి సభాపండితులకు హృదయశల్య మయినది.

చంద్రకేతుని దయావీక్ష వారినుండి మరలి ఖనావతిమీద కేంద్రీకరించినది. వారి మాటకు సభలో పాటింపు లేదు. వారి విజ్ఞానచంద్రికలను ఖనావతి యశఃకీర్తులు ముంచెత్తినవి. ఇది భరింపరానిది.

౬

౧౭౮౩-వ సంవత్సరప్రారంభమున వంగభూమిలో భూకంపము వచ్చినది. శతవృద్ధు లిట్టి భూకంపమును చూచియుండలేదని మాట యిచ్చిరి. గ్రామములు క్రుంగుచుపోయినవి. పంటలు ధ్వంసము లయినవి.

కవిసార్వభౌమ, రవీంద్రుడు
(ఇటీవల వీరికి షష్ఠిపూర్తి మహోత్సవము జరిగినది)

శ్రీమతి డా. అని బీసెంటమ్మగారు
(85-వ జన్మదినోత్సవమును గాంచినది.)

సర్ అతుల ఛటర్జీ

ఇండియా హైకమీషనరుగ నున్న వీరు ఇండియా మంత్రికార్యాలయ సభ్యులుగ నియమింపబడిరి.

బ్రజేంద్రలాల్ మిత్ర

వైస్రాయి ప్రభుత్వమున లా మెంబరుగ నున్న వీరు నానారాష్ట్రసమితిలో భారతీయప్రతినిధి వర్గమునకు నాయకునిగ నియమింపబడిరి.

భూలాభాయి దేశాయి

బార్డోలీ విచారణలో రైతులకు రక్షణ వాదించిన బొంబాయి అడ్వకేటు, పూర్వపు అడ్వకేటు జనరలు

సర్ భూపేంద్రనాథ మిత్ర

ఇండియా హైకమీషనరు

సర్దారు శివదేవసింగు

ఇండియామంత్రికార్యాలయ సభ్యులుగ నియమింపబడిరి.

క్షామము వచ్చినది. నిలువనీడలేక, తినుటకు తిండిలేక ప్రజలు అల్లాడిపోసాగిరి. ఆవత్సరము ప్రజానాశనము, గోనాశనము, సస్యనాశనము హెచ్చుపెరిగినది. దినము దినము దుర్భిక్షము ప్రబలుచుండెను. నిముసనిముసమునకు జనుల ఆక్రందనములు చంద్రకేతుని వీనుల సోకుచుండెను. "అన్నమో రామచంద్రా" అనుపదము వారి జీవితగీతికి అనుపల్లవి అయిపోయినది.

చంద్రకేతువు కరుణాప్రసన్నుడు. వారి ఆక్రందనములకు వాని మనస్సు వెన్నవలె కరగిపోయినది. క్షామ నివారణోపాయ మాలోచింపవలయును. ఎంతధనమైన వెచ్చింప నిశ్చయించి చంద్రకేతువు ఒకనాడు సభతీర్చినాడు. పండితులను రావించినాడు. ఆనిండుసభలో క్షామమునకు ప్రతిక్రియ నూహింపవలయునని పలికినాడు.

వారు మీనమేషములను గుణించినారు. శ్లోకములను పఠించినారు.

భూదేవి ప్రకోపమందినది. ఆమెశాంతికి శాంతి కర్మలను చేయవలయును అని సూచించినారు.

ఎంతటి విజ్ఞానవిశిష్టుడైనను మిహిరుని పూర్వవాసనలు వదలినవికావు. పండితుల సూచన అతని యంగీకార మందినది.

చంద్రకేతువు శాంతికకర్మాచరణమునకు కావలసిన ధనము ధారపోసినాడు. ఈవిషయము క్షేమావతి చెవిసోకినది. ఆమె పకాలున నవ్వినది. తన మిహిరుడు పండితుల మాటలకు తలయొగ్గెనని విని కొంచెము నేఖిల్లినది. కాని ఆమె హృదయమును మార్చుకొనలేదు.

ఇన్నినాళ్లు సకలశాస్త్రములను తఱచి నిగ్గును సంపాదించుకొన్న పండితప్రకాండులు ప్రకృతిసహజసూత్రములను గుర్తింపలేకైరని యామె చింతించినది. ప్రకృతి పరిణామమును పరివర్తనము సేయ దేవతారాధనలు, శాంతిపౌష్టికకర్మలు వినియోగించునా? భూకంపకారణము ఆమె చక్కగా సిద్ధాంతములతో నిరూపించి చెప్పినది. ఆమె వాదమును ఎదుర్కొనవలసినదని విద్యావిశిష్టులను ఆహ్వానించినది.

ఒక్కరు ఆమెఆహ్వానమును అంగీకరింపలేదు. కాని ఆమెపై నిప్పులు చేటలతో చెరగిపోసినారు. కోపముతో వారు పరవళ్లు ద్రొక్కినారు.

స్త్రీ తమను ధిక్కరించుటయా? సమయము లభించినది. అణగియున్న వారి కోపము, ఈర్ష్య రేగినవి. పండితులు ఎవరికి దోచినట్లు వా రామెను తూలనాడిరి. నిండుసభయనిఅయిన యెంచలేదు.

"ఈభూకంపమునకు కారణము ఆమంత్రకర్త్రియే! ఆమెమూలముననే పాడిపంటలతో నిత్యకల్యాణముగా నుండెడి ఈదేశము ఈతిబాధలకు లోనయినది. ఆమె నీదేశమునుండి తరలింపవలయును" అని కొందఱు ఏకకంఠ్యముతో బలికినారు.

ఆతీర్మానమును తెక్కిన పండితతల్లజులు ఏకగ్రీవముగా ఆమోదించినారు.

ఆమెపై పండితులు లేనిపోని నీలాపనిందలు కల్పించినారు. మిహిరుని చెవిలో విషము నూరిపోసినారు. ఆముగ్ధహృదయుడు కిమ్మనలేదు.

"క్షేమావతి వంగదేశమునుండి తరలిపోవలయును." అని చంద్రకేతువు ప్రమొక్కనకరములతో ఆశ్రీముఖమును లిఖించినాడు.

మిహిరునకు ఏమియు పాలుపోయినది కాదు. ఇంతకుపూర్వమే ఆమెతండ్రి దివంగతుడయినాడు. ఆమె ఏకాకిని.

౧౦

ఆమె చనిపోయినది. కాని ఆమె ప్రతిహిందూ హృదయమున జీవరాగకళలతో పిసాళించుచున్నది.

హిందూవనితకు త్యాగము పెట్టినదిభిక్ష. ఆమె కాలి నుసియయి తన బూదినుండి ఇతరులకు సౌఖ్య

మును పంపిపెట్టినది. అందుచేతనే భారతమాత గౌరవముతో తాండవించుచున్నది.

యుగయుగాంతరములనుండి ఒక్కటే గీతి, ఒక్కటే ప్రకృతి, ఒక్కటే చరిత ఆవృత్త మగుచున్నది. నామరూపములలో భేదమున్నను, వస్తువులో భేదము లేదు. అది విశిష్టవిషయము.

పార్వతీపరమేశ్వరులు పురాణదంపతులు, అర్ధనారీశ్వరులు. వారలే హిందూస్త్రీపురుషులకు ఆదర్శప్రాయులు. ఒకరు లేకున్న ఒకరు జీవింపలేరు. హిందూ గృహలక్ష్మి ఏకాంతజీవితము నెఱుగదు.

మిహిరుడే చంద్రకేతుని శ్రీముఖమును తెచ్చి కుమారవతికి ఇచ్చినాడు. ఆమె చూచుకొన్నది. ఆతడు కంపిల్లుచు ఆమెముందు నిలువబడినాడు. చిఱునవ్వు మాత్ర మామె కెంపుపెదవులనుండి చెదరిపోవలేదు. విధిశాసనానుగతికి జోహారువెట్టినది. ఆమె తనకొఱకు చున్నము తలపింపలేదు. కాని ఆమె ఎంతటి విజ్ఞానమూర్తి అయినను స్త్రీ. అమాయకుడగు తన నాథుని జూచి కన్నీరొత్తినది. ఈర్ష్యావిలులగు పండితుల చేతులలో చిక్కుకొనినందుకు మిహిరునిపై ఆమె జాలి నొందినది.

“ధన్యను, నామృత్యువును నా నాథుడే ప్రసాదించినాడు” అని అనుకొన్నది. సంధ్యాసమయము. కుమారవతి జీవితకావ్యమునకు ఆశ్వాసాంత మగుచున్నది. దూరమునుండి ఆమె ధరణీవాక్యమును ఒక శకుంతము పఠించుచున్నది. దేవాలయఘంటికానినాదములో కలిసి ఏదో కవిసినది.

సంధ్యాసమయము. మిహిరుడు కులదేవతకు పూజాపురస్కారములు చేయుచున్నాడు. చందనగంధములతో అగరుధూపములతో అర్చించినాడు. దేవిని గొంతెత్తి నుతించినాడు. స్తోత్ర మయినది. కనులు మూతగొన్నవి. మిహిరుడు నిశ్చలసమాధిలో మునిగినాడు. ఒక పాషాణవిగ్రహముసన్నిధిని ఇంకొక పాషాణవిగ్రహ మయిపోయినాడు. అతని జీవనసంధ్యలో ప్రార్థనాగీతి సమాప్త మయినది. కనులు విచ్చినాడు. కనులు విచ్చి దేవీమూర్తిసమక్షమున రక్తపువెల్లువలో విగతజీవియై పడియున్న ప్రతిదేవీమూర్తిని పరికించినాడు.

కుమారవతి చేసెర దేవతాహస్తమునుండి కరవాలమును గొని నిండుజీవితములను త్యజించుకొన్నది. రక్తపుసోనలో దోగియున్న విశిష్టత్యాగశీలిని మిహిరుడు చూచినాడు. స్థాణు వయినాడు.

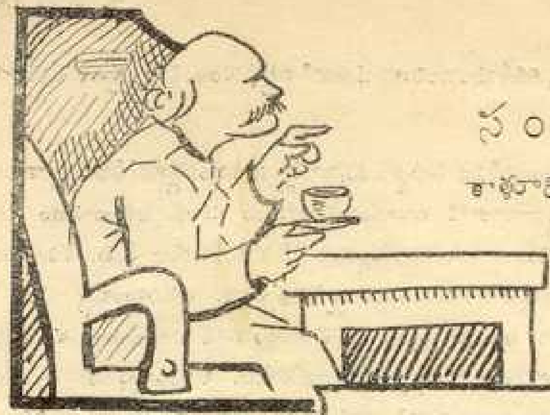
“ప్రభూ! నేను మరణించుచున్నాను. నీవంశము, నీదేశము మంగళోత్సవములతో వెలుగుగను సంతృప్తితో నేను మరణించుచున్నాను. ప్రభూ! నమస్సు” అని దేవి ముఖమునుండి వెలువడినవి.

అవియే కకుబంతముల ప్రతిధ్వనిల్లినవి. ప్రతిచిగురాకు, ప్రతిచిఱుగాలి, ప్రతిచిఱుకెరటము ఆసందేశములతో వంగదేశమును ముంచెత్తినది.

ఆమె చనిపోయినది. కాని ప్రతిహిందూహృదయమునను ఆమె జీవరాగకళలతో పిసాళించుచున్నది.

ఆమె త్యాగశీలిని.

సంసారసాగరం

కాళ్ళూరి వేంకటరామారావు గారు

౧

సాయంకాలం మైదుగంటలయేసరికి ఆకాశం కారుకమ్ముకు పోయింది. కుండచిల్లుపడ్డట్టు వర్షం ప్రారంభించింది. ఉదయంనించీ చిన్న చిన్న చినుకులను రాలుస్తూ సంచరించిన మేఘాలన్నీ గూడుకట్టుకుని ఒక్కసారిగా విమ్మరించేస్తున్నాయి. ఆయిదు నిముషాల్లోనే భూమి అంతా జలమయమై పోయింది.

యథాప్రకారం అయిదుగంటలకే మిల్లు కూసింది. కొలకొద్దీ పని వాళ్లు చీమలబారుల్లాగ వాలుగుదూలలనించీ బైటికొచ్చేశారు. పొరుగు గ్రామాలనుంచి వొచ్చినవాళ్లు వర్షానికి లక్ష్యపెట్టకుండా బుర్రలమీద సద్దె ముసుగువేసుకుని, భోజనపాత్రలుగల చిక్కాలను బుజాలకు తగిలించుకుని ఇంటిదారిపట్టారు. వర్షం పూర్తిగా తగ్గుతుందేమోనని మిగిలినవాళ్లు ఆకాశంవంకే చూస్తూ వసారాలలో నిలబడ్డారు.

విశ్వనాథంవద్ద గొడుగున్నది. వానపురవడి చూస్తే గొడుగు లాభం వుండదని అతనికి తోచింది. అందుచేత కొంచెం తగ్గేవరకు వాత పోవచ్చునని అతడు ఆఫీసుగదిలోనే కూర్చున్నాడు.

అరగంట దాటినది. వర్షం తగ్గేసూచన లేమాత్రమూ లేవు. క్రమంగా చీకట్లు ముసురుకొస్తున్నాయి. మిల్లుకీ విశ్వనాథంయింటికీ మైలుదూరం పైగా వుంది. ఇంక ఆలస్యం చెయ్యడం మంచిదికాదనుకుని అతడు మెల్లిగా నడక సాగించాడు.

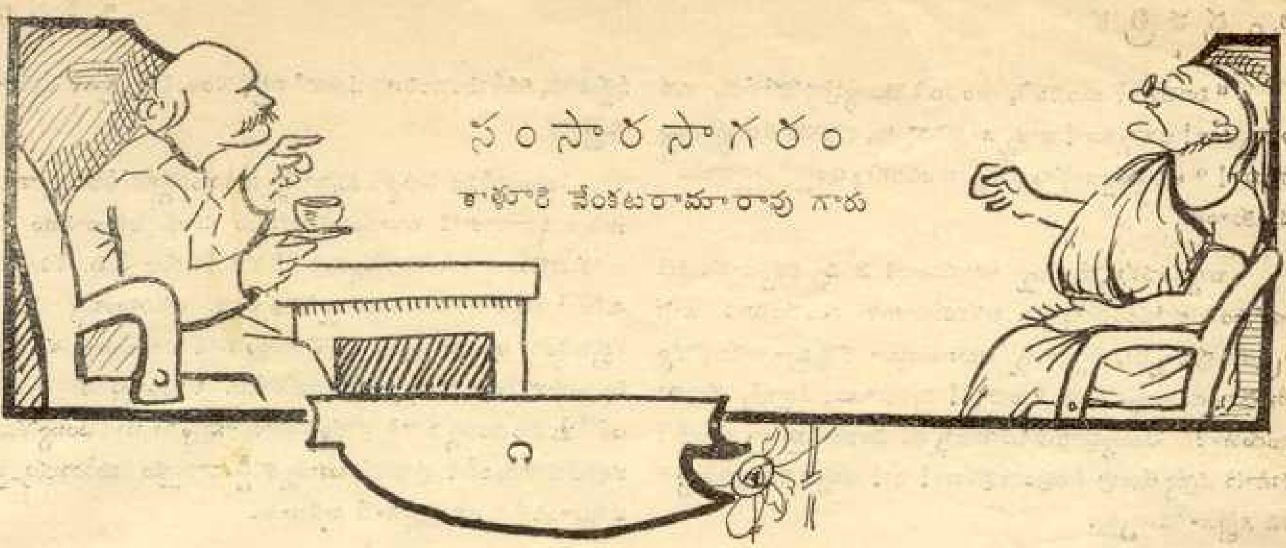
గాలి "రుయి" మని ధ్వనిచేస్తూంది. గొడుగువేసుకున్నా సన్న మాటేకాని విశ్వనాథంబట్టలన్నీ పావుగంటలోనే తడిసిపోయాయి. మరికొంతసేపటికి గాలిపోటుకి ఆగేట్లులేకపోవడంవల్ల అతడు గొడుగు ముడిచేశాడు. మార్గమంతా బురదబురదలతో నిండిపోయింది. బురదచిందులుపడి అతనిపంచ ఎర్రబడిపోయింది. చలిచేత విశ్వనాథం ఆపాదమస్తకమూ వొణికిపోతున్నాడు.

విశ్వనాథం యింటికిచేరేసరికి బాగా చీకటిపడిపోయింది. ఒక రొత్తుబరుగుల యింటిని సమీపించి అతడు తలుపుకొట్టాడు. నాలుగైదు సార్లు కొట్టిన తరవాత "ఎవరువారూ?" అని లోపలినుంచి ప్రశ్న వినబడింది.

"నేనూ! తలుపు శీఘ్రం తియ్యి. బట్టలన్నీ తడిసిపోయాయి. ఎన్నిసార్లు పిలిచినా పలకవేం? ఏంచేస్తున్నావు లోపల?" అన్నాడు విశ్వం.

"అబ్బా, నిద్రపోయినపిల్లాణ్ణి లేపుతా వెందుకూ?"

సంసారసాగరం

కాళ్లూరి వేంకటరామారావు గారు

౧

సాయంకాల మైదుగంటలయేసరికి ఆకాశం కారుమబ్బు కమ్ముకు పోయింది. కుంభనిల్లులుపడ్డట్టు వర్షం ప్రారంభించింది. ఉదయంనించీ చిన్న చిన్న చినుకులను రాలుస్తూ సంచరించిన మేఘాలన్నీ గూడుకట్టుకుని ఒక్కసారిగా దిమ్మరించేస్తున్నాయి. ఆయిదు నిముషాల్లోనే భూమి అంతా జలమయమై పోయింది.

యథాప్రకారం అయిదుగంటలకే మిల్లు కూసింది. కోలకొద్దీ పని వాళ్లు చీమలబారుల్లాగ పాలుగుమ్మాలనించీ బైటికొచ్చేశారు. దూరపు గ్రామాలనుంచి వొచ్చినవాళ్లు వర్షానికి లక్ష్యపెట్టకుండా బుర్రలమీద సంచీ ముసుగువేసుకుని, భోజనపాత్రలుగల చిక్కాలను బుజాలకు తగిలించుకుని ఇంటిదారిపట్టారు. వర్షపుజోరు తగ్గుతుందేమోనని మిగిలినవాళ్లు ఆకాశంవంక చూస్తూ వసారాలలో నిలబడ్డారు.

విశ్వనాథంవద్ద గొడుగు వున్నది. వానవురవడి చూస్తే గొడుగు లాభం వుండదని అతనికి తోచింది. అందుచేత కొంచెం తగ్గేవరకు ఆగి పోవచ్చునని అతడు ఆఫీసుగదిలోనే కూర్చున్నాడు.

అరగంట దాటినది. వర్షం తగ్గేసూచన లేమాత్రమూ లేదు. క్రమంగా చీకట్లు ముసుకొస్తున్నాయి. మిల్లుకీ విశ్వనాథంయింటికీ మైలుదూరం పైగా వుంది. ఇంక ఆలస్యం చెయ్యడం మంచిదికాదనుకుని అతడు మెల్లిగా నడకసాగించాడు.

గాలి "రయ్యి" మని ధ్వనిచేస్తూంది. గొడుగువేసుకున్నా సన్నమాటలాని విశ్వనాథంబట్టలన్నీ పావుగంటలోనే తడిసిపోయాయి. మరికొంతసేపటికి గాలిపోటుకి ఆగట్టుకోవలసినందున అతడు గొడుగు ముడిచేశాడు. మార్గమంతా బురుబురదలతో నిండియుండెను. బురదచిందులుపడి అతనిపంచ ఎర్రబడిపోయింది. చలిచేత విశ్వనాథం ఆపాదమస్తకమూ వొణికిపోతున్నాడు.

విశ్వనాథం యింటికిచేరేసరికి బాగా చీకటిపడిపోయింది. ఒక్క రొత్తుబజారుల యింటిని సమీపించి అతడు తలుపుకొట్టాడు. నాలుగైదు సార్లు కొట్టిన తరవాత "ఎవరువారూ?" అని లోపలినుంచి ప్రశ్న వినబడింది.

"నేనూ! తలుపు తొందరగా తియ్యి. బట్టలన్నీ తడిసిపోయాయి. ఎన్నిసార్లు పిలిచినా పలకవేం? ఏంచేస్తున్నావు లోపల?" అన్నాడు విశ్వం.

"అబ్బా, నిద్రపోయినపిల్లాణ్ణి లేపుతా రెందుకూ?"

"మీరేనా? ఉండండి, ఉండండి చెయ్యిపూరుకో లేదు. ఒకే అబ్బాయీ! అబ్బాయీ! నాన్నగారొచ్చారు, కొంచెం తలుపుతియ్యి బాబూ!" అని విశ్వనాథముభార్య సుందరమ్మ ఇంట్లో పిల్లవానితో చెబుతూంది.

ద్వారంపక్కనే వున్న అరుగుమీదికి వొచ్చి విశ్వనాథం కిటికీలోనుంచి లోపలికిచూశాడు. అతనికుమారుడు మంచంమీద గాఢ నిద్రలో వున్నాడు. పిల్లవాణ్ణి అటూయిటూ కొడ్తూ అతనిభార్య లేపుతూంది. అప్పుడతను "అబ్బా! నిద్రపోయిన పిల్లాణ్ణి లేపుతావెందుకూ? చెయ్యిపూరుకోలేదన్నావు. ఏంపనిచేస్తున్నావేమిటి? ఈపాటి మన్నే తలుపు తీసివుందువుకదా! రా! చప్పున తలుపుతియ్యి" అని గట్టిగా చెప్పాడు.

ఇంటివెన్నుపట్టెకి వేలాడుతూవున్న ఇనపకణానికి తగిలించబడిన లాంతరువెలుగునందు సుందరమ్మ స్పష్టంగా భర్తకి కనబడుతూంది. ఆమేదేపనీ చెయ్యడంలేదు. భర్తమాటలు విన్న తరువాత ఆమె మంచందగ్గిరే నిలబడి రెండునిముషాలు ఏదో ఆలోచించినది. మళ్లా "ఒరేవ్! బాబూ! లేజమ్మ! నాన్నగారు పిలుస్తున్నారు, తలుపుతియ్యి. అప్పుడే యెక్కడొచ్చిందిరా చిక్కనూలిన నిద్దర?" అని విసుగుకుంటూ కుమారుణ్ణి లేపుతూంది.

విశ్వనాథము పూర్తిగా తడిసి ముద్దయిపోయాడు. ఈదురుగాలి కతనిశరీరం కంపించిపోతూంది. భార్యచేస్తూన్న కాలహరణం చూచినకొద్దీ అతనికి కోపం యెక్కువైపోతూంది. "ఏం? చెవిలే వినబడదూ? చలితో చస్తూవుంటే బుద్ధీ జ్ఞానమూ వుండక్కర్లేదూ? తీస్తావా? తియ్యవా?" అని అతను కోపంతో అడిగాడు.

తల్లి యిచ్చిన కుదుపులవల్ల ఇంతలో కళ్లు నలుపుకుంటూ పిల్లవాడు లేచాడు. సుందరమ్మ కుర్రాణ్ణి తలుపుదగ్గిరికి తీసుకొచ్చి రెండుమూడుసారులు గట్టిగా చెప్పి వాడిచేత్తోనే తలుపు తీయించింది.

విశ్వనాథం లోపలికొచ్చి "ఏం? తలుపునిసాదా ముట్టుకోవాలేమిటి? పాపం! నిద్రపోతూన్న పిల్లాణ్ణి చంపకపోతే యేం? తలుపేం తప్పుచేసింది? ఇహనైనా తీసుకెళ్లి పడుకోపెట్టు" అంటూ గదిలోకి జరుగుతున్నాడు.

సుందరమ్మ పిల్లాణ్ణి తిన్నగా వసారాలోకి తీసుకెళ్లి స్తంభం దగ్గిర నిలబెట్టి, వంటింట్లోకి పోయి, చెంబుతో నీళ్లు తీసుకొచ్చింది. ఆవిడ వచ్చేలోపున నిద్దరమత్తుమీద వున్న బాలుడు గభీమని నేలమీద పడిపోయాడు. అప్పుడు తగిలినదెబ్బతో వాడికి బాగా మెలకువ వచ్చింది. దెబ్బతగిలిన ప్రదేశం తడుముకుంటూ వాడు ఏడుపు మొదలెట్టాడు. "లేదురా! లేదులే! రెండుబిస్కత్తులు పెట్టనా? ఏడవకురా మరీ!" అని ఓదారుస్తూ సుందరమ్మ కుమారునిచేతిమీద యిన్ని నీళ్లుపోసి, తిరిగీ మంచంమీద పడుకోపెట్టి, రెండుబిస్కత్తులు చేతులో పెట్టింది.

తలుపుతీసిన పిమ్మట కుర్రాణ్ణి మంచందగ్గిరకి తీసుకెళ్లడానికి బదులు వసారాలోకి యీడ్చుకుపోవడం చూసి విశ్వనాథము గదిలోకి పోతుంటూ ఆగి ఈ చర్యనంతటినీ కనిపెడుతున్నాడు. కఠినమైన చలిలో పిల్లవాడు పడుతూవున్న బాధ చూసి అతనిమనస్సు ఎంతో కష్టపడినది. అప్పటికప్పుడు చెంబెడునీళ్లు పోసి వాడిచేతులు కడగవలసిన అవసరమేమిటో అతనికి బోధపడలేదు. కోపంపట్టలేక తడిబట్టలతోనే మంచందగ్గిరకెళ్లి భార్యని చూసి "ఇప్పుడు వాడిచెయ్యి కడగవలసిన పనేముంది? పూరుకుంటూన్నకొద్దీ నీచాదస్తం మరీయెక్కువై పోతూందిలే" అని గట్టిగానే అడిగాడు.

సుందరమ్మ దోషవాబూ చెప్పకుండా భర్తవేపుచూస్తూ నిలుచుంది. కాని పిల్లవాడుమాత్రం "ఇందాకా చాకలాడు తలుపుముట్టుకున్నాడండీ, నాన్నగారూ? వాడికి మైల కొచ్చిందటకదూ! అతలుపుని తడిపెయ్యమని అమ్మ యిందాకే అమ్మమ్మతో దెబ్బలాడిందండీ! 'తలుపుకి మైలేమిటి? నేను తడపను' అని అమ్మమ్మ తడిపిందికాదు. నేను తలుపుముట్టుకున్నాను గనక నాచేతులు కడిగిందండీ అమ్మ!" అన్నాడు.

ఈమాటలు విన్న విశ్వనాథం యేంచెయ్యడానికీ తోచక భార్యవేపు నిదానంగా రెండునిముషాలు చూసి ఒకనిట్టూర్పు విడిచి, మామూలు కంటె గబగబ నడిచి గదిలోకి పోయాడు. బిస్కత్తులు తినేసి కుర్రవాడు మళ్లీ నిద్రపోయాడు. సుందరమ్మ వంటింట్లోకి నడిచింది.

తొడుక్కున్న చొక్కా కోటులేసి తెరకోకదాన్ని తీసుకోడానికి విశ్వనాథము మంచంకింద వున్న ట్రంకుపెట్టెని తెరిచాడు. అప్పుడతని ఆశ్చర్యమేమనిచెప్పను! పెట్టె అంతా ఖాళీ. ఒక్కబట్టయినా అందులో లేదు. పెట్టెనిండా ఇస్త్రీమడత లుండడం ఉదయం కచేరీకి పోయేటప్పుడే అతను చూశాడు. ఉదయం యింతట్లో యీబట్టలెల్లా మాయమైపోయాయా అని అతను కంగారుపడి "ఏమే! ఇందులో బట్టలన్నీ యేమైనాయి?" అని భార్యని అడిగాడు.

"అందులో బట్టలేవా? ఆఁ...మరి..." అని సుందరమ్మ సంశయిస్తూ పూరుకుంది.

"ఏం? పూరుకుంటావేం?" అన్నాడు విశ్వనాథము.

ఇంతలో సుందరమ్మతల్లి వంటింట్లోనించి అరచుకున్నగదిలోకి వచ్చింది. "బాబూ ఏం చెయ్యగలం? కడుపుచించుకుంటే కాళ్లమీద పడుతుంది. ఇందాకా చాకలాడు బట్టలకొచ్చాడు. మంచంకింద బట్టలేవో వుంటే నేను వాణ్ణే తీసుకోమని చెప్పాను. బట్టలన్నీ మూటగట్టుకున్న తరవాత ఏంచేశాడంటే—మూటలకోసంలో వాడి

కేదో మైలవొచ్చిందని చెప్పాడు. మంచంకింద బట్టలు తీసుకునే టప్పుడు మైలవాడు పెట్టెని ముట్టుకున్నాడు. ఇంకో అందులో మడత లన్నీ మైలకిపోయాయని చాకలాడికి పడేసింది. నేను పొద్దు మొగ్గ్రో అని మొత్తుకున్నా వినలేదు ఏదెయ్యం పట్టుకుందోగాని యిల్లా రేపెడి పిస్తూంది" అని అల్లుడుతో చెప్పి వెళ్లిపోయిం దావె.

ఇంటికొచ్చి పాడిబట్టలు కట్టుకుని కాస్త సుఖపడదా మను కున్న విశ్వనాథుని మన స్సింతచిరాకు పడింకో పూహించుకోవల సిందే. మాసినబట్టలతోపాటు మడిబట్టలుకూడా చాకింటికి పోవడం చేత ఇల్లంతా ఖాళీగా వుంది. భార్యప్రవర్తనని తలుచుకుని అతను కూర్చున్నపాటునే నిట్టూర్పువిడిచి నేలమీద చతికిలబడ్డాడు. అలాగ ఎంతసేపు కూర్చున్నాడో తెలియదు కాని, భోజనానికి పిలిచేవరకూ అతడు సర్వప్రపంచమూ మరిచిపోయాడని చెప్పవచ్చును. అంతవరకూ బాధించిన చలి అతనిని విడిచిపెట్టేసింది.

అటుకమీద పెట్టెలోవున్న పట్టుపంచ కట్టుకుని, తడిపంచను ఆరవేశాడు. కాని అతనికి పట్టుపంచతోనే పడుకోక తప్పిందికాదు. యథాప్రకారం సుందరమ్మ తాంబూలం తీసుకొచ్చింది. వేసుకొమ్మని ఎంతో బలవంతపెట్టింది. విశ్వనాథుడుమనస్సు తాంబూలం వేసుకో డానికి తగినస్థితిలో లేదు. భార్యకి జవాబైనా చెప్పకుండానే అతను కాలువా ముసుగుపెట్టుకుని పడుకున్నాడు.

మంచంమీద శరీరం వాల్చినతక్షణం నిద్రావశురాలైపోయిన సుందరమ్మకి, తెల్లవార్లూ నిద్రలేకుండానే వేగిందిన భర్తసంగతి యేం తెలుస్తుంది? అతనిమనసులో పరుగెడుతూవున్న భావపరంపరల ధోరణిని కనిపెట్టడాని కామెకసలే సాధ్యంకాలేదు. "ఈజన్మానికింతే సౌఖ్యం" అని గద్గదస్వరంతో అనేకసారు లనుకొన్న భర్తమాట దీర్ఘనిశ్వాసముల వశీ కొట్టుకొని పోయాయి.

౨

"నేను గోపాలంగారింటికి వెళ్లి వొచ్చేసరికి కోటుతీసి పైనిపెట్టు. వాళ్లింట్లో పుస్తకం మరచిపోయాను పట్టుకురావాలి" అని భార్యతో చెప్పి విశ్వనాథం వెళ్లిపోయాడు. సుందరమ్మ తిన్నగా బట్టలపెట్టె దగ్గిరకొచ్చింది. తెరిచివున్నపెట్టెలో చెయ్యిపెట్టబోయి తక్షణమే వెనక్కి లాగుకుని తదేకధ్యానంతో పెట్టెవంక చూస్తూకూర్చుంది.

బట్టలుతీసుకుంటూవుండగానే విశ్వనాథానికి స్నేహితుడింట్లో వొదిలిపెట్టిన పుస్తకంసంగతి జ్ఞాపకంవొచ్చింది. అందుచేత తెరచిన పెట్టెను అల్లానే వొదిలేసి అతను వెళ్లిపోయాడు. మరి అయిదునిముషా లకు పుస్తకంతో కూడా అతను లోపలి కొచ్చాడు. "ఏం? కోటు తీశావా?" అని అడిగాడు.

"ఇదుగో తీస్తాను. ఇప్పుడే పిల్లలికి అన్నంపెట్టి చెయ్యి కడు క్కున్నాను" అంటూ గదిలోనేవున్న అలమారుదగ్గిరకి పోయి సుంద రమ్మ దేనికోసమో వెతుకుతూ నిలుచుంది.

"టైమయిపోయింది చూశావా? కోటు తియ్యమంటే తియ్య వేం? ఈపాటిపనికూడా నువ్వు చేసిపెట్టకూడదు కాబోలు! తీస్తావా? లేదా?"

సుందరమ్మ నిశ్చలంగా భర్తవేపు చూసింది. ఆచూపుల్లో ఏభావంగాని స్ఫురించడం లేదు. అర్థరహితములైన ఆచూపులను చూసి విశ్వనాథుడు మళ్లా "అయ్యో! అల్లా చూస్తావేం? చెవిటే వినబడదూ?" అన్నాడు.

"ఆబట్టలమీద వున్న పుస్తకాన్ని మీరు తీసెయ్యండి. నేను కోటుతీసి మీ కిస్తాను."

"పుస్తకాన్ని నువ్వెందుకు తియ్యకూడదూ."

"ఇందాకా మాలాడు తెచ్చిన పుస్తకంకాదూ అది?"

"అయితే?"

"మాలముండాకొడుకులు తెచ్చిన పుస్తకాలు యింట్లో పెట్టు కుంటారుటండీ మరి? వరసమ్మగారి నడిగిచూడండీ. చెప్పరానివాళ్లు తెచ్చినపుస్తకాలు పనికొస్తాయేమో తెలుస్తుంది. ఎక్కడలేని దిక్కు మాలిని కేవన్నా మనకొచ్చాయిరాబూ! నేనేమన్నాతప్పు"

"మాలాళ్లుముట్టుకున్న యితరవస్తువులు మనకి పనికిరావడం లేదూ? వాళ్లుతెస్తూవున్న పళ్లతో ముప్పల్లలూ, బియ్యమూ మొదలైనవి మనం హాయిగా వాడుకుంటున్నామా? లేదా? కొంచెం ఆలోచన వుంటే కాగితాలుకూడా అంతే అని నీకే తెలుస్తుంది."

"వాటి అన్నిటిదాని వేరు. కాగితాలదారి వేరు. పోనియ్యండి. ఎవరెల్లా పోతే వాకేం? నేనుమాత్రం మాలకూడు కలుపుకోలేను"

"అయితే నువ్వు కోటుతియ్యి వన్నమాట?"

"మీకెంతపట్టుదల రోయిమూ? పుస్తకం తియ్యకూడదూ?"

"పుస్తకంతీస్తే కోటుతీస్తావా?"

"ఆహా."

"మరి ఆపుస్తకానికి తగులుకున్న బట్టలమాత్రం మెల్లా ముట్టు కుంటావు?"

"వాటికి పరవాలేదులెండి"

భార్యయూర్ఖత్వానికి విశ్వనాథుడు దుఃఖభరితుడై పోయాడు. ఇంక వాదన ఆమెతో చెయ్యడానికిబదులు నిముషంలో అతడే తనకు కావలసినబట్టలను తీసుకోగలడు. కాని తనచేతుకాడనచేత భార్య

బాధ్యతాన్ని పోగొట్టాలని అతని ప్రయత్నం. కాని అల్లాటి[illegible] మన కామె పూర్తిగా నిరాకరించడమే అతనికి ప్రబలమైకారణమై పోయింది. విచారంతో పాటు కోపంకూడా అతనికి [illegible] పోయినది. తీవ్ర స్వరంతో భార్యవంక చూసి "నా కిదంతా తెలియదు. కొట్టుకుంటావా? తియ్యవా?" అని అడిగాడు.

సుందరమ్మ మాటాడలేదు. లోపలినుంచి అతని అత్తగారు వొచ్చి ట్రంకుపెట్టెలోని బట్టలు తియ్యడం మొదలుపెట్టింది. విశ్వనాథ మామెను అడ్డుకొని "ఏమండోయ్! మీతో ఒకసార్లు చెప్పాము గదా. అనవసరంగా యిలాటి వ్యవహారాల్లో కలగజేసుకోవద్దని. ఆ [illegible] బట్టలు [illegible] ముట్టుకోలా చూస్తాము. మీరు దూరంగా వుండండి. ప్రతిదానికీ మీరిల్లా [illegible] ఆరిపస్థితి మరింత అధ్వాన్నమై పోతూంది" అన్నాడు.

"ఏంచెయ్యను బాబూ...మీవాట్లు తింటూవుంటాను"

"ఏంచెయ్యను బాబూ! అలాంటిపిల్ల గనకనే వాళకు [illegible] అయిపోయింది. లేకలేక పుట్టినపిల్లగదా అనుకుంటే అది మమ్మల్ని ఇల్లా యేడిపిస్తూంది. మీ రిద్దరూ దెబ్బలాడుకుంటే చూడలేక మధ్య వస్తూవుంటాను; మీవాట్లు తింటూవుంటాను" అని కళ్ల నీళ్లు తుడుచుకుంటూ చెప్పి వెళ్లిపోయింది.

అత్తగారి కన్నీటిని చూడ్డంతోటే అతని కోపం యెక్కడి దక్కడే యెగిరిపోయింది. భర్త చెప్పినట్లు నడుచుకోమనే ఆమె కుమార్తెకి యెప్పుడూ బోధ చేస్తూవుంటుంది. [illegible] చెప్పితే [illegible] యేమున్నది? అందుచేత కుమార్తె బాధ్యతాన్ని [illegible] లేదేమి, [illegible] మర్యాదలు [illegible] ఆమె కుమార్తె [illegible] చాలభాగం తనే చేస్తూవుంటుంది.

కేవలం [illegible] ముఖ్యంగా వొచ్చిన అత్తగారిమీద కోపంగా పడి మాట లాడేనందుకు విశ్వనాథం కొంచెం పశ్చాత్తాపపడ్డాడు. అందుచేత అతడే కొట్టుకుని తిన్నగా మిల్లుకి పోయాడు. ఈ వాగ్వివాదంవల్ల అతను అరగంట ఆలస్యం అయినాడు. మిల్లుమేనేజరు అతన్ని చూసి "ఏమయ్యా! ప్రతిరోజూ ఆలస్యమే అయితే యెల్లా జరుగుతుంది వ్యవహారం? ఎన్నిసార్లు చెప్పడం? ఈసారి [illegible] చెయ్యక మానను. జాగ్రత్త" అని కఠినంగా మాట్లాడాడు. మానసికమైన విశ్వనాథాన్ని ఈమాటలు [illegible] లై [illegible].

పైచెప్పబడిన మాదిరి సంఘటనలు విశ్వనాథంయింట్లో నిత్య కృత్యంగా జరుగుతూవుంటాయి.

3

ఒక్క కూతురవడంచేత సుందరమ్మ గారాబంగా [illegible] కరలేకుండా పెరిగింది. కుమార్తెచేత పనిచేయించడమంటే తల్లి కిష్టం [illegible] కూడా [illegible]. [illegible] రోజుకి చెయ్యడంకూడా నేర్పించలేదామె. సుందరమ్మ [illegible] అంటే ఆ వేళల్లా [illegible] తల్లి [illegible] చేస్తూంటుంది.

సుందరమ్మ [illegible] పట్టించుకోకుండా [illegible] చిన్నతనంనుంచి ఆపిల్లమాటకి [illegible] లేకుండా పెరిగింది. [illegible] కాదా అని [illegible] మాతృత్వంలో [illegible]. [illegible] కాని [illegible] ఆమె [illegible] అత్తవారింటి కాపురం కూడా చెయ్యలేదు. తల్లిదండ్రులవల్లనూ, పుట్టినయింటి [illegible] ఆమెగుణాలు ఏమాత్రమూ మారకుండా అలాగే వుండి పోయాయి. కాపురానికి వొచ్చిన [illegible] కాలేదు [illegible] కొద్దీ ఆమెబుద్ధి [illegible] స్వార్థత్వంలో [illegible] పోయింది.

తల్లిమక్కలా [illegible] అనే [illegible]. [illegible] ఆచారవ్యవహారాలు కేవలం [illegible] అన్నసంగతి [illegible]. ఆచారాలు [illegible] మన ఆరోగ్యాభివృద్ధికే [illegible] ప్రధానలక్ష్యమై వుండేవని వారు [illegible]. ఆచారాలకి పాపపుణ్యాలకి సంబంధంలేదని చెప్పేవాళ్ల [illegible] వాళ్లే [illegible] వారికి. బ్రహ్మ[illegible]

దోషము లెన్ని చేసినా పశ్చాత్తాపముపొంది పక్కా శ్లోకముండా, వెంటనే స్నానంచేసి మంత్రంజపిస్తేచాలు పాపాలన్నీ పటాపంచలై పోతా యనే నమ్మకం వారిది. సుందరమ్మ అలాంటి ప్రజలమధ్యనే పెరిగింది.

* * * * *

విశ్వనాథము పదిమందిగల కుటుంబంలో పుట్టాడు. అతని తండ్రి పిల్లలందరికీ తగిన విద్యాభివృద్ధిని కలిగించాడు. ఆడామగా భేదం లేకుండా ఆయింట్లో పిల్లలంతా చదువుకున్నవాళ్ళే. అంత జ్ఞాన వంతులై అవడంచేతే ఇంటికొచ్చినవా రందరికీ ఆకుటుంబం చూసి వేడు కగా వుంటుంది.

భార్య కాపురానికి వొచ్చిందిమొదలుకుని విశ్వనాథం అత్త వారి వూరయిన పెల్లిమర్లలోనే ఇల్లరికం వుండిపోయాడు.

పెల్లిమర్లకి తూర్పుగా 'చంపావతి' అని ఒకచిన్న సెలయేరు ప్రవహిస్తూవుంటుంది. ఊరికి రెండుమైళ్లదూరంలో వున్నప్పటికీ రైలుస్టేషనుకి 'పెల్లిమర్ల' అనేపేరే వుంది. స్టేషనుమాస్టరుకి తోడు ఒకటంట్రోతు మాత్రమే పూర్వం అక్కడవుండేవాడు. తిండి వార్తాసౌకర్యము లప్పట్లో అక్కడ వుండేవికావు. పెద్దపెద్దటి వరకూ గడియారంలో రైలు కానిచ్చి స్టేషనుమాస్టరు ప్లాటుఫారము మీద నిలబడి దుర్భిణీయంత్రంలోనుంచి రైలువొచ్చేదిక్కుకి తొంగి తొంగి చూడ్డమే జరిగేది. ఒక్కొక్కప్పుడు ఎవరూ ప్లాటుఫారం మీదకి వెళ్లి చూడ్డానికి అవకాశంలేనప్పుడు ప్రయాణీకులకి తెలియ కుండానే రయిలు హఠాత్తుగా వొచ్చి ఇంగాయపెట్టేసేది. మిల్లు వొచ్చినతరవాతమాత్రం అక్కడానికి కొంత ప్రాముఖ్యము ఏర్పడేసది.

విశ్వనాథము మిల్లులో గురు స్తాగా ప్రవేశించి అయిదేళ్లకి పైగా అయింది. భార్య కాపురానికొచ్చిన రెండేళ్లవరకూ అతనిజీవితం ఒక మోస్తరుగా బాగానే జరిగిందని చెప్పవచ్చును. అటుపైనిమాత్రం అతడు సుఖించా దనానికి వీలులేదు. సుందరమ్మకి రెండోసారి పురుడు వొచ్చినదగ్గరనుంచీ యీచాదస్తం అధికమైపోయిందని సీతమ్మ గారు చెబుతూవుంటుంది. పురిటిరోజుల్లో తలుపుతెరుచుకుని కూర్చో వడంవల్ల రోగాలలో భూతో ప్రవేశించిందని ఆవిడనమ్మకం. ఏది ఏమైనా ఇప్పటికీ నిప్పునికూడా కడిగితేగాని పనికిరాదనే స్థితిలోవుంది సుం దరమ్మచాదస్తం. దీనికితోడు చిన్నప్పటినుంచీ కోపాదంచేసి పెం చిన పూర్వ పుణ్యఫలమున, విధికమును పోగయి విశ్వనాథుని గృహ జీవితమును నరకప్రాయ మొనర్చినది.

సహధర్మచారిణియగు భార్యవలన పొందవలయునొన్న స్నేహ లాలన, మతనికి కరువైపోయింది. ఆఫీసు డింటికొచ్చేసరికల్లా దూరానికి పోవడమేకాని సుందరమ్మ ఒక్కనాడైనా దగ్గరకిచేరి మంచి మాట లాడిన పాపాన్ని పోలేదు. ఒకవేళ భర్త సమీపంగా వెళ్లడం తటస్థిం చిందో, అంటరానివా డెవడో వొస్తున్నట్టుగా ఆమె తనచీరకొంగులను దగ్గరగా ముడుచుకొని పక్కకి తప్పుకోడానికి ప్రయత్నిస్తూ వుం టుంది. "అడ్డమైన మాలాళ్లదగ్గరనుంచీ వెళ్తారు బాబూ; మీబట్టలు ముట్టుకుంటే ప్రాయశ్చిత్తం. చేసుకోవాలికూడాను" అంటూ భర్త ఎప్పుడేనా ముట్టుకుంటే తక్షణం చీరను తడిపేసి నీళ్లుపోసేసుకుం టుంది. మైలబట్టలను వొదిలేసి రాత్రిళ్ళ వేరేబట్టలను కట్టుకున్న ప్పుడుతప్ప పగటిపూట ఆమెశరీరస్పర్శగాని, సంభాషణభాగ్యంగాని అతని కెన్నడూ లభించలేదు.

ఇక పిల్లలవిషయంలో, పాలుతాగడంమానేసినప్పటినుంచీ మరి బిడ్డలకి తల్లిని ముట్టుకోడానికి వీల్లేదు. "వీధుల్లో ఆడుకునే బుర్రాళ్లు నన్ను తగలడానికి వల్లకాదు" అని దగ్గరకి చేరవచ్చినప్పుడల్లా సుందరమ్మ పిల్లలను కసిరి కొడుతూవుంటుంది. పిల్లలభారం అంతా సీతమ్మగారిదే.

ఈచాదస్తంవిషయంలోనే భార్యాభర్తల మనస్సులు అతక లేదు. అన్నివిధములా గణనీయుడైన భర్తను చూసుకుని సుందరమ్మ గర్విస్తూనేవుంటుంది. కచేరీదుస్తులను ధరించి సైకిలెక్కి మిల్లుకి వెళుతూవుంటే ఎంతో కుతూహలంతో వీధి గుమ్మందగ్గర నిలబడి భర్త పోయేవరకూ తదేకధ్యానంతో చూస్తూ గుమ్మంలో నిలుచుంటుంది. అతని గుణాలనుగురించిగాని, అలవాట్లనుగురించిగాని తోటిఆడవాళ్లతో ముచ్చటించడాని కెంతో సరదాపడుతుంది. అతని సుగుణాలనూ, అంద మునూ యితరులు మెచ్చుకుంటూవున్నప్పుడు ఉప్పొంగిపోతూవున్న సంతోషంతో వింటూవుంటుంది. భర్తతో కలిసి యెక్కడికైనా వెళ్లా లన్నా ఉత్సాహంతో బయలుదేరుతుంది. ఎరిగినవా రెవరైనా "మీ ఆయన యేడమ్మా?" అని అడిగితే "అదుగో చూశారూ అక్కడగరాల క్రాపింగు" అని మందహాసంతో స్ఫురద్రూపియగు విశ్వనాథాన్ని చూపించడాని కెంతో ముచ్చటపడుతుంది. ఇన్నిలక్షణాలూ వుండి కూడా అవ్యక్తిలేక పువుద్ధి కలగడాని కామెచాదస్తం యేలాంటిదో గ్రహించడం దుస్సాధ్యం.

"సూర్యకాంతి కల్మషహారం కాబట్టి చీరలు యెండలో ఆరేసుకో" అనేవాడు విశ్వనాథం. "అడ్డమైన కాళ్లతోనూ కాకు లెక్కి చీరలు తొక్కుతే నాకు పనికిరావు. కాకుల్ని చూస్తూ యెవరు కూర్చుంటారు?" అని సుందరమ్మ తనచీరల నెప్పుడూ గదిలోనే ఆరేసి తాళంవేస్తూవుంటుంది. గాంధిమహాత్ముని కీర్తించి, "అతని ఆదేశానుసారం ఖద్దరు కట్టాలి మనం" అని అతడు చెప్పినవెంటనే "ఆ, పా డిద్దులూ, ఏమీకాదు. మోటుల్లాగ అయితేకట్టడ్డ లెవరు మెచ్చుకుంటారూ?" అంటుంది సుందరమ్మ.

ఖద్దరునిగురించి చెప్పేటప్పుడు, అంత మోటుమాటలతో భార్య తిరస్కరించడమే విశ్వనాథంమనస్సును చీల్చేసేది. ఇటువంటిఘటనల

మూలమున అతనిహృదయం దుఃఖభరితమై అకాలముననే మోడువారి పోయినది.

స్త్రీలను బాధించడం విశ్వనాథము తత్వంలోనే లేదు. అందు చేత ఎంతకోపం వచ్చినా అణుచుకోవడమేకాని అతడు భార్య నెన్నడు గాని కొట్టి తిట్టి యెరగడు. అంతగా కోపం అతిమిక్కిలి అయిపోతే "ఇంక నాకు సౌఖ్యం సున్నా" అనుకుంటూ ఒంటిగా యెక్కడికో పోయి తన నిర్భాగ్యపురిథిని నిందించుకుంటూ పూర్పోవడమే అతడు చేసేపని.

భార్యను సంస్కరించాలని అతడు చేసినప్రయత్నా లన్నీ యిన్నీకావు. ఆచారాలన్నీ మన ఆయురారోగ్యాభివృద్ధికేననీ, పరిశుభ్రతకోసమే ననీ అతడు ఉదాహరణపూర్వకంగా రోజూ ఆమె చెవుల్లో నూరిపోసేవాడు. పూర్వాచారాలను సరిగా అర్థంచేసుకోక గుడ్డిగా అనుసరించడం తప్పని విద్యాధికుల వ్రాతలను పత్రికలవంటి చదివి వినిపించేవాడు. తను ఆచరించి చూపించేవాడు. అన్నీ "మహాబధిరశంఖారావము"లవలె నిష్ఫలములై పోవడం చూసి అతడు విసిగి పోయినాడు.

౪

ప్రతిమనిషి జీవితంలోనూ వివాహం ఒక ముఖ్యమైన ఘట్టం. యావజ్జీవమూ సుఖమో దుఃఖమో ప్రతివ్యక్తికీ యిక్కడే నిర్ణయమై పోతూఉంటుంది. నాటికీ తొంభైమందికీవనాలు దుఃఖభాజనమై పోవడానికికూడా యిదే కారణం. విశ్వనాథముకూడా యీతొంభై మందిలో మొదటివాడుగానే చేరిపోయాడు.

ఆనాటి కానాడు విశ్వనాథునికి కింటియందు సౌఖ్యము కరువై పోయింది. ఇంటికిరాగానే సుందరమ్మ అజ్ఞానము అతనికి ప్రతిసమయం లోనూ కనబడుతూవుండేది. సౌందర్యోపాసకుడును జ్ఞానవంతుడునునగు అతనిమనస్సు, సౌందర్యరహితమును, అజ్ఞానభరితమును నగు యింటిని చూచి రోసనాపూరితమైపోయినది. అట్లాంటి అజ్ఞానాన్ని సవరించడానికి ప్రయత్నించాడో యింట్లో దెబ్బలాట తప్పదు. కుమార్తెసంగతి తెలిసి నదే అయినా వాదనవచ్చినపుడు తల్లి ప్రాణమువలంచేత సీతమ్మకుమార్తె పక్షాన్నే మాట్లాడేది. కూతురు సుణాలను ఎరిగిఉండీకూడా అత్తగారు ఆమెను వెనకేసుకుని రావడంమాత్రే విశ్వనాథానికి శరీరం మండి పోయేది. మాటమీదమాట రావడంతోనే దెబ్బలాట అయేది.

ఇంట్లో కలహంజరిగినరోజున విశ్వనాథముమనస్సు యమయాతన నమభవించేది. ఆనాడల్లా అతనికి నిద్రాహారాలు ఉండేవికావు. నిష్కల్మష బుద్ధితో తను చేసిన విమర్శనలను సరిగా అర్థంచేసుకోక పోవడము సరికదా దెబ్బలాటలు కూడా జరగడం అతనికి మిక్కిలి బాధ కలిగించేది. ఇదికాక యిరుగు పొరుగువాళ్లవిని ముచ్చటించిన చెప్పుకోవడంవల్ల తనబతుకు బలితి అయిపోయిందని అతడు తెలుసుకున్నాడు. ఈ అసందర్భాలను తప్పించుకొనుటకు అతడు తరుచు ప్రయత్నిస్తూవుండేవాడు. అవసరములైన పను లుంటేనేతప్ప యింటికెళ్లడాని కతని మనస్సు ఇష్టపడేదికాదు. క్రమక్రమంగా గృహజీవితమం దతనికి ఆకర్షణలేకుండా పోయినది.

నెల్లిమర్లకి సమీపంగా చంపావతీప్రవంతికావలిగట్టున "నారాయణపురం" అనే గ్రామం ఉండేది. ఆగ్రామంలో ఎక్కువ మంది క్షత్రియులు నివసిస్తూ ఉండేవారు. శార్వరిసంవత్సరపు ఉప్పెనలో నదిపొంగి ఆపూరులో చాలాభాగం కొట్టుకుపోయింది. ఆస్థలం యెప్పుడైనా అపాయకరమే అనుటవల్ల అక్కడ కొక అరమైలు దూరాన్ని మెరక ప్రదేశానికి పోయి ఆగ్రామస్థులు మళ్లా యిళ్లు కట్టుకుని నివసిస్తున్నారు.

పూర్వపుగ్రామం ఉండే స్థలానికి "పాతూరుదిబ్బ" అనివాడుక నామం కలిగినది. లోగిళ్ల పాడుగోడలును గచ్చుమండపాలును నారింజ, సపోటా మొదలైన పెంపుడుచెట్లును నేటికీ అక్కడ నిలిచి సంపన్న క్షత్రియగృహస్థుల పూర్వపు నివాసములను నిదర్శనపరుస్తూ వుంటాయి.

విశ్వనాథము షికారుస్థల మదే. ఆపాడుగోడలమధ్య తిరుగుతూ చంపావతీనదీసైకతములను చూస్తూ, తుంగభద్రాతీరస్థమగు హంపీ క్షేత్రాన్ని ఊహించుకోవడ మతనికి వాడుకలు. మునుపు ఎప్పుడైనా సాయంకాలంవేళలలో వెళ్లేవాడుకాని ఇప్పుడు "పాతూరుదిబ్బ" అతని నివాసస్థలమే అయిపోయినది. తీరుబాటున్న ప్రతిఘడియా అతడక్కడే గడపడం ప్రారంభించాడు. అనుకూలదాంపత్యంలేని యింటి కంటె పాతూరుదిబ్బయే అతని కెక్కువ ఆకర్షణీయంగా కనపడినది. అక్కడ కూర్చుని ఆశిథిలావస్థయందుకూడా సౌందర్యభరితములై యున్న ఆగోడలతో తన జీవచరిత్రాన్ని చెప్పుకునేవాడు.

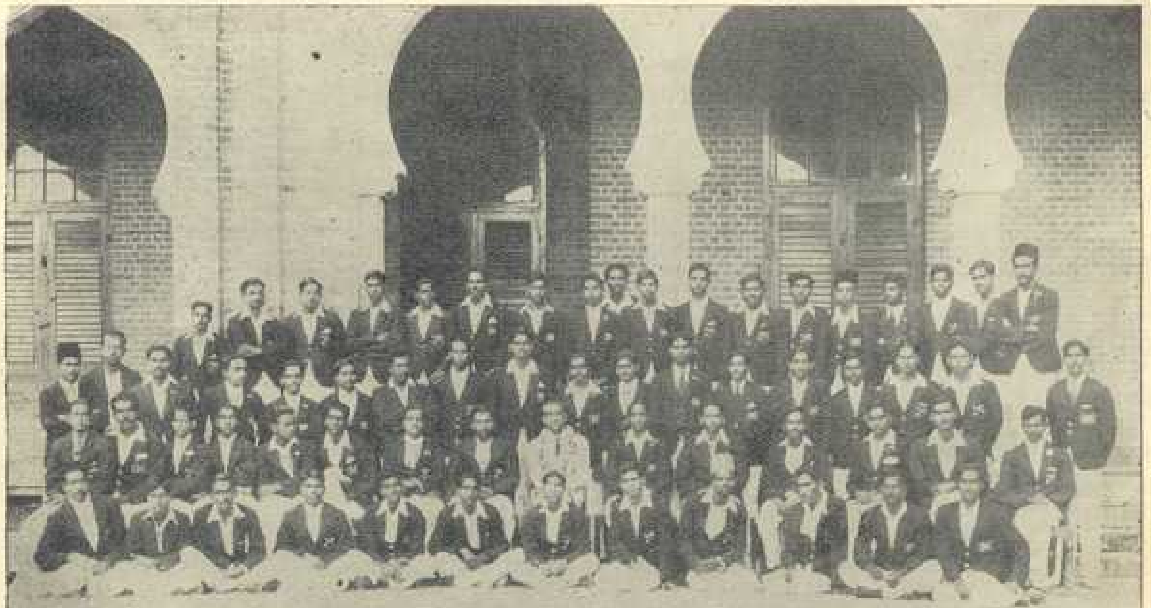
ఇల్లాగా కొంతకాలం గడిచిపోయింది. భర్త తరుచు యింటి దగ్గిరవుండకపోవడం సుందరమ్మ కనిపెట్టకపోలేదు. కారణంమాత్రం ఆమె అవగాహన చేసుకోలేకపోయింది.

ఒకనాడుసాయంత్రం మూడుగంటలప్పుడు పాతూరుదిబ్బమీద ఒక గచ్చుచప్టామీద కూర్చుని విశ్వనాథము తనస్థితిగతులనుగురించి ఆలోచించుకుంటున్నాడు. ఇంతలో అతని బాల్యస్నేహితుడగు కృష్ణమూర్తి అతన్ని సమీపించి "ఏమోయ్! ఒక్కడివే కూర్చున్నావు?" అని పలకరించాడు.

విశ్వనాథ మతన్ని చూసి "అబ్బే! యేమీలేదు. షికారుగా వొచ్చాను. నువ్వెక్కడికి బైలుదేరావు?" అన్నాడు. ఇంతలో కృష్ణమూర్తికూడా అక్కడ కూర్చున్నాడు.

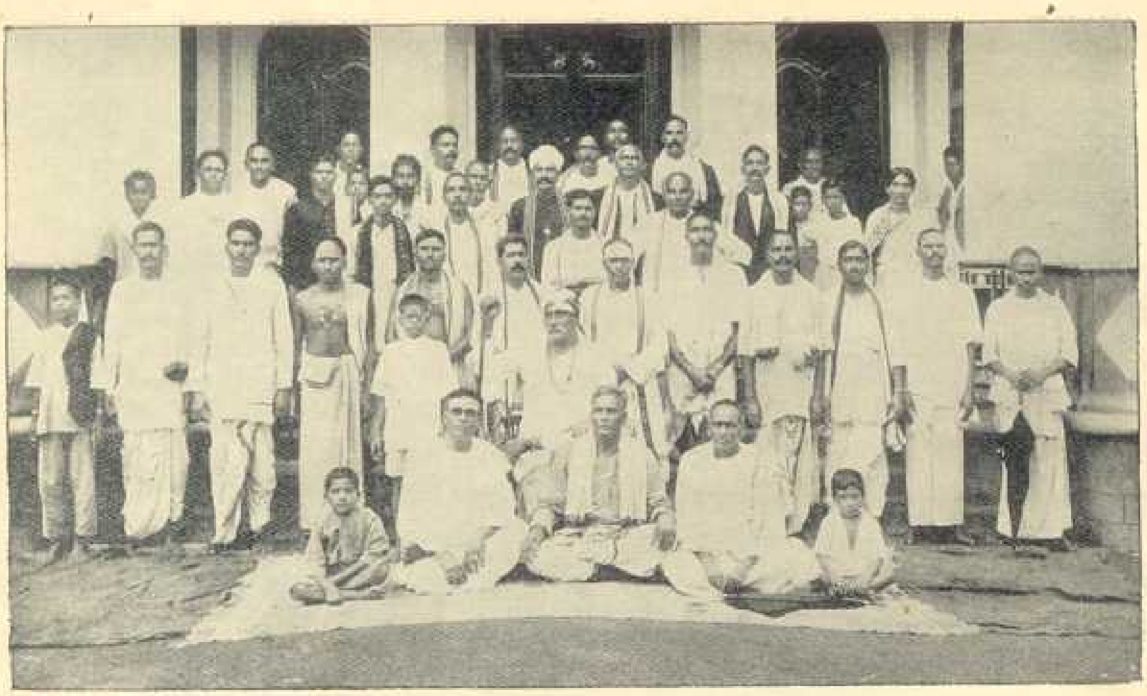

అణ్ణామలై విశ్వవిద్యాలయ ప్రథమపట్ట ప్రధానసమావేశము

ఆంధ్రవిద్యార్థులు, ప్రభుత్వవ్యవసాయ కళాశాల, కోయంబత్తూరు

పుష్పమాలాలంకృతులు రా. బ. భాగవతుల విశ్వనాథముగారు (యస్. ఐ. పి) ఈసంస్థమున కక్ష్యకులు.

గుంటూరు గాయకసభ

హిందూనాట్యసమాజము, ఛత్రపురము

"సినా ? ఇంత సేపూ పేకాటలో కూర్చుని ఇప్పుడే కాస్త పాలం వెళుతున్నాను. ఒక్కడివీ కూచుని యేంచేస్తావు రా. మా తోటలోకి వెళదాం."

కృష్ణమూర్తీ విశ్వనాథమూ కలిసి విజయనగరం కాలేజీలో చదువుకున్నారు. జిల్లిమర్లలో కృష్ణమూర్తిది పెద్దకాంపల్లో ఒకటి. పాడిపంటా, తోటా దొడ్డీ ఉన్న నిండైన సంసారం. విజయనగరంలో స్థానంలో విద్వాంసులుగావుండే అతనితండ్రితాతలు సంపాదించిన యినాములవి. కృష్ణమూర్తి స్కూలుఫైనలువరకూ చదువుకున్నాడు. ఎప్పుడో తోచినప్పుడు పొలంమీదికివెళ్లి వ్యవసాయం చూసుకోవడం తప్పవేరేపని అతనికి లేదు.

గ్రామంలోని యువకులు తోచినంతపని లేనివాళ్లు చాలామంది అతని స్నేహమును సంపాదించారు. వృథాగా కాలక్షేపణ మెందుకని వీరందరూ కలిసి అతనియింట్లోనే పేకాటక్లబ్బు ఒకటి స్థాపించి బహుశ్రద్ధగా నడపడం మొదలెట్టారు. అదికారణంగా కృష్ణమూర్తికి పొలంపనియందు విరక్తిపుట్టింది. అహోరాత్రము లతనియింట్లో పేకాట సాగుతూంది.

కృష్ణమూర్తి అమాయకుడు. మెత్తనిమనస్సుగలవాడు. మొదట ఊళ్లో దుండగీళ్లందరూ తనయింటికి రావడం అతనికి కష్టంగానే వుండేది. కాని మొగమాటముచేత వాళ్లని యేమీ అనలేకపోయేవాడు. వాళ్లందరూ పేకాడుతూవుంటే చూస్తూ కూర్చునేవాడు కొన్నాళ్లు. "వీళ్లందరినీ యింట్లోకి చేరనిస్తున్నా వెందుకురా బాబూ!" అని అతని తల్లి నెత్తీనోరూ మొత్తుకుంది. "లేదమ్మా! పొమ్మంటాను" అని యింటో జవాబుచెప్పడమేకాని వాళ్లదగ్గిర నోరెత్తి పొమ్మనడం అతనికి చేతనయ్యేదికాదు.

క్రమంగా అతన్ని కూడా పేకాటలోకి లాగారు స్నేహితులు. ఆట ప్రారంభించిందిమొదలు కృష్ణమూర్తికి నష్టమేకాని లాభం యెన్నడూ రాలేదు. నష్టం వచ్చినకొద్దీ ఆడుగాళ్లకుండే వీరావేశమూ ఉద్రేకమూ అతన్ని కూడా ఆవహించి ముందు వెనకలు చూడకుండా చేసేశాయి. "ఇది బహుపాపకరపాటుపని" అని ఒక్కొక్కప్పుడు తల్లి కోప్పడినప్పుడు వినుకునేవాడు. కాని ఆ బాధ అట్టే సేపు నిలిచేదికాదు. క్రమంగా తల్లిని యెదురుకుని "ఉండవమ్మా! నీకేం తెలుసును? పేకాట ఆడినంతమాత్రాన్ని తప్పేముంది?" అని జవాబుచెప్పేస్థితిలోకి దిగింది ఇప్పు డతని వ్యవహారం.

కృష్ణమూర్తీ విశ్వనాథమూ కలిసి తోటలోకి వెళ్లారు. అన్ని రకాలచెట్లతోనూ నిండిన గొప్పతోట అది. ఆమాటా యీమాటా చెప్పుకుంటూ, మాలీలు కోసియిచ్చిన అంటుమామిడికాయలు తింటూ వారిద్దరూ చీకటిపడేవరకూ తోటలో గడిపేశారు. వీరికి ముందుగానే పేకాటస్నేహితులు నలుగురు తోట కేవలం తమ స్వంతసొత్తులాగ భావించుకుంటూ విహరిస్తున్నారు. విశ్వనాథం వుండడం చూసి వాళ్లు కృష్ణమూర్తిని సమీపించక వేరొకవైపులకి పోయారు.

ఊళ్లో ప్రవేశించి ఎవరింటికి వారు విడిపోయేటప్పుడు కృష్ణమూర్తి "అప్పుడప్పుడు వస్తూవుండవోయ్, నీలాగ ఉద్యోగం సద్యోగం లేకపోయినా నీస్నేహానికి నేనుకూడా కొంత అర్హుణ్ణే." అని చెప్పి తోటనుంచి తెచ్చిన సపోటాపళ్లన్నీ సంచిలోనుంచి తీసి విశ్వనాథం చేతులో పోశాడు.

కృష్ణమూర్తియింట్లో పేకాట క్లబ్బువిషయమై విశ్వనాథము యిదివరకే కొంత విన్నాడు. అలాంటిస్థలానికి వెళ్లడంలోగల ఉచితానుచితముల నతడు చాలవరకు తర్కించుకున్నాడు. ఊరికే వెళ్లి గంటో, రెండుగంటలో కూర్చుని వచ్చినంతమాత్రాన్ని తప్పేముంది? కృష్ణుడు చాలా పెద్దమనిషి" అన్న నిశ్చయంలోకి వచ్చాడు చివరకు.

ఎంతకాలమని విశ్వనాథం పాతూరుసుబ్బతో స్నేహం చెయ్యగలడు? అతని కక్కడ క్రమంగా విసుగెత్తినది. ఒంటిగా అక్కడ కాలక్షేపణ మతనికి కష్టంగా తోచినది. నాలుగుసార్లు స్థలాలు మార్చి షికారుచేశాడు. స్థలం మార్చినంతమాత్రాన్ని ఒంటరిభావం అతన్ని విడిచిపెట్టలేదు.

'ఇల్లా కుర్చీమీదకూచుని పేపరు చూసుకుంటావులే.'

అందుచేత మరునాడు మిల్లులో పని పూర్తికాగానే విశ్వనాథం తిన్నగా కృష్ణమూర్తియింటికి వెళ్లాడు. వీథిసావిట్లో రెండుచోట్ల రెండు పేకాటకచేరీలు మంచిరద్దీగా సాగుతున్నాయి. కృష్ణమూర్తి పూర్తిగా ఆటలో మునిగివున్నాడు. విశ్వనాథాన్ని చూడగానే అతడు లేచి "రావోయ్! రా. చెయ్యియివ్వనా?" అని గౌరవించాడు.

"అక్కరలేదు. ఇల్లా కుర్చీమీదకూచుని పేపరుచూసుకుంటానులే." అని విశ్వనాథంకూర్చున్నాడు. మళ్లీ అందరూ ఆటలోపడి పోయారు, ఆటగాళ్లందరూ విశ్వనాథంరాగానే ఒకగినేపొకరు భావగర్భితంగా చూసుకుంటూ ముసిముసినవ్వులు నవ్వుకున్నారు.

※

చెవుల్లో రింగుమని లక్ష్మి మ్రోగుతూవుంటే, తోడిమనుష్యులంతా ఉత్సాహంలో తెప్పతేలిపోతూవుంటే ప్రక్కని విశ్వనాథం ఒక్కడూ ఎన్నాళ్లని వార్తాపత్రికలతో కాలక్షేపం చెయ్యగలడు? క్రమంగా ఆటగాళ్లలో విశ్వనాథానిదే మేలుచెయ్యి అయిపోయినది. ఇంత కొద్దికాలంలోనే యీసామర్థ్యాతిశయం అద్భుతంగావుందని అందరూ మెచ్చుకునేవారే అయినారు. జూదంఅంటే అసహ్యించుకునే విశ్వనాథము జూదగాళ్లల్లో మొనగాడై పోయాడు.

భార్య తనకు అనుకూలవతికాదన్న విచార మిప్పు డతనికిలేదు. పూర్వము మిక్కిలి భారముగానుండిన కాల మిప్పుడు సుకరముగనే గడిచిపోతుంది. రాత్రిపూటకూడా భోజనమైన తరవాత పేకాటకిపోయి ఏ అర్ధరాత్రిదాటిన తరవాతనో గాని అత డిల్లుపట్టడం లేదు. సుందరమ్మ ఏంచేసినా సరే అతడు కలగచేసుకోవడం లేదు. తనంతట తను వొచ్చి ఆమె యేదైనా పనిచేస్తే అడ్డుపెట్టడు. చెయ్యకపోతే పిలిచి చెయ్యమనడు. మునుపు బట్టలుకట్టుకున్నాడంటే అల్లా దిద్దుకునీ, యిల్లాదిద్దుకునీ గంటసేపు పట్టేది. ఇప్పుడు భోజనం కానిచ్చి నిలబడ్డాకేని టైములేదు. బొగ్గులకుంపటిని పడకగదిలోకి తెచ్చి కాఫీ చెయ్యబోతే భార్యను చూసి "ఇదా కాఫీ కాచేందుకు స్థలం? నీకు యింక జ్ఞానం రాదు. వసారాలో పెట్టు" అని కుంపటిని విసిరికొట్టేవాడు పూర్వం. ఇప్పుడు పడకగది యెలాగున్నా అతడు లెక్కచెయ్యడం లేదు. పళుతోము పుల్లల కట్టలూ, మాసినబట్టలూ, కాఫీకాచినపుడు రాలిపడిన మసిబొగ్గులూ మొదలైనసామానులు గదిని అలంకరిస్తున్నాయి. ఎవరూ ముట్టుకోని స్థలముకదా అని అతడు కూర్చునే పేము కుర్చీమీద సుందరమ్మ తనువాడుకునే నీళ్లబిందెను దాచుకుంది.

పూర్వం యిలాంటి అనుచితపుపనులు చూస్తే విశ్వనాథానికి వొళ్లు మండుకొచ్చేది. కాని యిప్పు డతని కాప్రసక్తియే పోయింది. ఇల్లా అతను మారిపోయి ఏడాది కావచ్చింది.

* * * * *

ఒకనాడు మధ్యాహ్నం మూడుగంట లవుతుంది. గోపాలరావింట్లో తుంగచాపమీద నలుగురైదుగురు స్త్రీలు కూర్చున్నారు. గోపాలరావుభార్య జానకమ్మ వారితో సంభాషిస్తూ పిల్లకి జడ వేస్తూంది.

"మొగాళ్లెల్లా చేసినా చెల్లుతుందమ్మా. ఇదే ఆడవాళ్లయితే ఊరంతా గోలఅయిపోవును" అని ఏభైయేళ్లవయస్సుగల సుబ్బమ్మ అన్నది.

"పిన్నిగారూ! యీవిషయంలోమాత్రం మీరు ఒకపక్షం మాటే ఆడుతున్నారు సుమండీ! సుందరమ్మసంగతి మీకు తెలియదు. బొత్తిగానే మొగాడి ఆలనా పాలనా వుండొద్దుటండీ?" అని జానకమ్మ పలికినది.

"ఆ! పోనిద్దూ! మనమందరమూ మహా ఆలనా పాలనా చేసేస్తున్నాము! అది చెయ్యకపోయింది! పెళ్లాంలో తప్పుంటే దిద్దుకోవాలి. అంతేకాని ఏడాదినించి యిల్లుపట్టడాయెను! ఇదేంబాగుంది నీకు!"

"దిద్దుకోమంటారా? మీకు సంగతి బాగానే తెలిసింది లెండి? అంతఓర్పుతోనూ జాగ్రత్తతోనూ పెళ్లాంవిషయంలో సంచరించిన మనిషి విశ్వనాథమేకాని రెండోవాడు లేడు. మీరెల్లా చెప్పినాసరే కాని మొగాళ్లని దిద్దుకోవడంలో మనంకూడా చాలాభాగం ప్రయత్నించాలి సుమండీ."

"నువ్వయితే బాగా దిద్దుకుందువుకాబోలు?"

"మీరల్లాఅంటే నే నేంచెప్పను? విశ్వనాథాన్ని మనం అందరమూ యెరుగుదుముగదా? అతడల్లర చిల్లరమనిషి అని మనం అనగలమా చెప్పండి? అటువంటివా డిల్లా అయిపోడానికి కారణం మనం వూహించాలి. ఇంటికొచ్చేసరికల్లా అన్నీ వొళ్లుమండుకొచ్చే పనులే. నే నిల్లా నిజంచెప్పినందుకు సుందరానికి కోపంవొస్తే వొచ్చుగాక!"

"జానకమ్మక్కయ్యా! అంత ఒళ్లుమండుకొచ్చేపను నేనేం చేస్తున్నానమ్మా? నువ్వూ అలాగే అంటావు?" అని సుందరమ్మ విషాదసూచకంగా అన్నది.

"సుందరం! నేను నీతో లక్షసార్లు చెప్పాను. ఇహనింపైనా కాస్తనిదానిస్తూవుంటే కొన్నాళ్లకైనా వ్యవహారం బాగుపడవచ్చును. నీమీద నాకు విరోధం లేదుకదా"

"వాళ్లది బొత్తిగా మాలకూడమ్మా! చూస్తుచూస్తూ నేను కలుపుకోలేను."

"అయ్యో! సుందరం! అక్కడే వుంది నీపిచ్చి. నీఅమ్మమ్మ మాటలు యిప్పుడు పనికిరావు. ఈ కాలానికి తగినట్లు ఇప్పుడు నడుచుకోవాలి."

"ఆమాట నేను [illegible] చెప్పినట్లుగా చెప్పావమ్మా! నామాటవింటే యింతధర్మం రేయింగుతొస్తుంది?" అని సీతమ్మగారన్నది.

"కాదుటండీ మరి! మొగాడిసౌఖ్యం మనం కూడా కాస్త చూస్తూవుండాలి. సీతమ్మ పిన్నీ! మీరు లక్షవిధాల అతనికి లోటు రాకుండా చేస్తూవుండబట్టిగాని లేకపోతే యీపాటికే యెన్ని ప్రమాదాలు జరిగివుండునో అనుకుంటాను."

"అలాగే గాని మైవాళ్లే మెందరంచేసినా భార్యచేసిన పాటి వొస్తుందిటమ్మా? పూకురని సూకురుమాట అనగూడదుకాని ఇందులో అతన్ని అనవలసినపని లేదు. మా బుద్ధిమంతుడుసుమా! పడుచుదికదా అని పేకలదుప్వకోవడమా? జూదమాడుకోవడమా? రోజుకి రెండు స్నానాలైతే యింక జపాలుచేసుకోవడ మెల్లాగ? మొదసని వీధిలోనించి రాగానే దగ్గిరకెళ్లడమూ, ఏంగావాలో చూడ్డమూ లేదు. అతడురాగానే అబ్బాయిలతోటి తెమ్మ మట్టుకుంటూనని చటాలున లోపలికి పారిపోవస్తుంది. పెళ్లాం తనదగ్గిరకొచ్చి తన సౌఖ్యంచూడలేదు కదా అన్న కోపంచేత అతడు మంచినీళ్లైనా అడక్కుండా వీధిలోకి పోతాడు. చెప్పిచెప్పి అతనిప్రాణమూ, నా ప్రాణమూ విసిగిపోయాయి. ఇప్పుడు ఇంట్లో వుండరో అని యేడుస్తుంది. ఏం చేసినా మాత్రం అతని సౌఖ్యం చూస్తుందన్న నమ్మకం నాకు లేదు. ఇంతకీ వానికర్మం యెల్లాగో అల్లా జరగకమానదు. కాని యీకష్టాలన్నీ చూడవలసివచ్చింది కదా అని నేను ఏడుస్తున్నాను." అని సీతమ్మగారు అమాయకపు ధోరణిలో చెప్పి ఏడిచింది.

అందరూ కలిసి తన్నే నిందిస్తున్నారుకదా అన్న ఉడుకుమోతుతనంచేత సుందరమ్మకూడా తనలోతనే యేడుచుకుంది.

* * * * *

ఒకనాడు రాత్రి తొమ్మిదిగంటలప్పుడు డిన్ని మెతుకులు నోట్లో వేసుకోడానికని విశ్వనాథం యింటికొచ్చాడు. గత కొద్దిరోజులనించీ అతనికి ఆటలో చాలానష్టంవస్తూంది. ఆనెలలో అతనిజీతం దమ్మిడీ అయినా యింటికిచేరలేదు. ఆనాటి సాయంకాలమల్లా అతడు నష్టాన్నే పొందాడు. కలిగిననష్టాన్ని చూసి అతనిమనస్సుచాలావిచారపడింది. ఏ ఉపయోగమైనఖర్చుకీకాకుండా అంతసొమ్ము పోవడం అతనికి భయం కలిగించింది. అంతటితోనించి ఆటకివెళ్లడం మానెయ్యాలని గాఢంగా ఆలోచిస్తూన్నాడు. "అల్లామానేస్తే కాలం యెలాగ గడుస్తుంది?" అని అతనిమనస్సు మళ్లా వెనక్కి లాగుతూంది. ఈ రెంటిమధ్య బడి అతడు కొట్లాడుతున్నాడు.

భోజనం ప్రారంభించాడు. అత్తగారు వొడ్డిస్తూంది. సుందరమ్మ ఎదురుగాగోడకిచేరబడికూర్చుంది. పిల్లలంతా నిద్రలోఉన్నారు. భర్తనవనవికమసరించి ఆమె యిదివరకెన్నడూ గట్టిగా ప్రశ్నించివుండలేదు. క్రమంగా విశ్వనాథం అసలే యిల్లుపట్టకపోవుట నామె సహించలేకపోయింది. అందుచేత సుందరమ్మ "ఏమండీ! మీ రెంత మొగాళ్లయినా అల్లా డబ్బు తగలెయ్యడం బాగుందా?" అని భర్తని అడిగింది.

విశ్వనాథం తలయెత్తి సుందరమ్మవంక నిశ్చలంగా ఒక్కనిముషం చూశాడు. ఇదివరలో యెంతకాలం యింటికిరాకపోయినా అంతపరీక్షగా అడిగివుండని భార్య యిప్పుడు డబ్బు యెక్కువగా పోయినప్పుడు శ్రద్ధచేసి అడగడం అతడు కనిపెట్టాడు. తనకంటే డబ్బే ఆమెకి ప్రధానమైపోయినట్లుగా అతని కామెప్రశ్నలో ధ్వనించింది.

మాటలో అలాంటి అవకతవక వున్నప్పటికీ న్యాయం చెప్పవలసివస్తేమాత్రం భర్త యిల్లుపట్టడంలేదుకదా అన్న విచారమే ఆమెను బాధిస్తూందని చెప్పక తీరదు. కాని హృదయంలో ఏమున్నదో ఏం తెలుస్తుంది?

భార్యవల్లనే తనకు యింట్లో సౌఖ్యం లేకుండాపోయింది కదా అనే ఆలోచనతో బాధపడుతూవుండే విశ్వనాథాని కామె ప్రశ్న అల్లా ధ్వనించడంలో ఆశ్చర్య మేమున్నది? అందుచేత అతనికి కొంతకోపమూ, కొంతవిచారమూ కలిగింది. అతడు "ఏం? ఏం చెయ్యమంటావు?" అని మళ్లీ అడిగాడు. అతనిస్వరం కొంచెం కఠినంగానే వుంది. ముఖంలో విరాగమూ విరిమురి పాటూ గోచరిస్తున్నాయి.

"మీరు సొమ్ము తగలేస్తూఉంటే యింట్లో వాగతి యేంగావలసింది? నేనూ పిల్లలూ మావాళ్లయింట్లోపడి తింటూవుండబట్టి మీ ఆటలు సాగుతున్నాయి. మీ కామాటి గ్రహింపు వుండొద్దూ?"

సుందరమ్మ మృదుత్వంలేనిమాటలకి విశ్వనాథం అలవాటుపడేవున్నాడు. కాని ఆనాటి భార్యమాటలలో ఆస్తి అతనిమట్టుకు స్మృతిరేఖాధ్యాన్నే సూచించాయి. అప్పుడతడు "అవును, మాకు గ్రహించగల బుద్ధి యెక్కడిన్నుంచి వొస్తుంది? మీవాళ్లింట్లోకి చేరబెట్టేవన్నిలాంటిమాట లనడానికి నీకు ధైర్యం కలిగింది. ఇక్కడ వుండడం నాదే పొరపాటు. తగినట్టూ బుద్ధిచెప్పావు లే." అంటూ పురిసెట్లో నీళ్లపోసుకొని మిగిలినభోజనం చెయ్యకుండానే లేచిపోయాడు.

భోజనం ప్రారంభించి నాలుగైదుముద్దలైనా తిన్నాడో లేదో అల్లుడు లేచిపోవడం చూసి అత్తగారు చాలా విచారించింది. "భోజనంవేళ అల్లాటిప్రస్తావన యెందుకు తెచ్చావే బాబూ?" అని ఆమెకుమార్తెపైని కోపపడినది. విశ్వనాథం ప్రథమకోపము నామె పూర్తిగా యెరుగును.

తన సంభాషణాపరిణామము యిల్లా వొస్తుందని సుందరమ్మ యెరగదు. తప్పు తనదో భర్తదో ఆలోచించుకోవడానికి కామెకి వీలు

పక్క లేదు. "నే నేం చేశానమ్మా?" అని తల్లికి జవాబుచెప్పడం తోనే ఆమెకి సరిపోయింది.

సీతమ్మగారు చాలాసేపు బతిమాలింది. భార్యకూడా చాలా సేపు చెప్పింది. "నే నేం తప్పుమాట లన్నానండీ? మీరు చేసినదంతా బాగా నేవుందికాబోలు? భోజనం మానెయ్యడంకూడా యెందుకూ?" అని సుందరమ్మ అన్నది.

అసలే కాగుతూవున్న చమురుమీద నీళ్లు జల్లినట్లయింది. ఇంగిత మెరిగి మాట్లాడ్డం సుందరమ్మకి మొదటినించీ అలవాటు లేదు. మొదట అన్నమాటలతో లోపల కుమిలిపోతూవున్న విశ్వనాథాన్ని యీమాటలు మరింత బాధించాయి. తటాలున అతను కుర్చీమీదనుంచి లేచి సుందరమ్మ మెడమీద చెయ్యివేసి గదిలోనుంచి అవతలికి గెంటేశాడు. దానితో తల్లీ కూతురూకూడా అక్కడనుంచి వెళ్లిపోయారు.

సాయంకాలం దెబ్బతినడంవల్ల కలిగిన చిరాకుచేతనూ, ఇంట్లో భార్య అనేమాటలవల్లనూ అతనిమనస్సు క్షోభించి పోతూంది. "నాకూలా సౌఖ్యంలేని బతుకు యెందుకూ యింకా?" అని అతను మాటిమాటికి విచారించాడు. మళ్లీ కృష్ణమూర్తి యింటికిపోతే గాని మనశ్శాంతి కుదరదని అతనిమనస్సు లాగుతూంది. ఆ సందంలోకి వెళ్లకూడదని అంతరాత్మ హెచ్చరిస్తూంది. చాలాసేపు తర్కవితర్కము లైనమీదట యింకనెన్నడూ చేతులలోకి వెళ్లకూడదనే నిశ్చయించుకున్నాడు. ఆనాడే వొచ్చిన 'భారతి' చదువుకుంటూ గదిలో కుర్చీలో కూర్చున్నాడతను.

కాపురానికి వొచ్చిన యీ యేడేనిమిదేళ్లలోనూ సుందరమ్మమీద భర్త యెన్నడూ చెయ్యివేసుకోలేదు. అంతగా కోపంవొస్తే "అబ్బా! వెధవగోల!" అనివిసుక్కుంటూ వెళ్లిపోవడమే అతని కలవాటు. అలాంటప్పుడు భర్త తనమెడమీద చెయ్యివేసి గెంటడంతోటే సుందరమ్మకోపం అపరిమితమైపోయింది. ఎన్నివిధాల దెబ్బ పొడుస్తూ తిరిగినా పురుషుని బహుశాంతంతో సంచరించిన తనమొగుడు భర్త బహుక్రూరంగా ప్రవర్తించాడని ఆమె కుమిలిపోయింది. అందుచేత నామె మారుమాటాడకుండా ఒకమూల కూర్చుంది.

రాత్రి పదిగంటలుదాటింది. ఇంక పడుకుందామని చదువు ముగించి విశ్వనాథంలేచాడు. మంచంమీద పక్క వేసిలేదు. "ఏమే! యిల్లాలా!" అని భార్యని పిలిచాడు. సుందరమ్మవొచ్చింది.

"నా పక్క వెయ్యలేదేం?"

"ఇల్లాలికేం, చెల్లాయీబిడ్డలూ అక్కర్లేనివాళ్లకి పక్క యెందుకూ?"

"ఇల్లాలితో అక్కర్లేదని నీతో యెవరన్నారు?"

"ఎవరో అనేదేమిటి? మనిషి ప్రవర్తన తెలియదూ?"

"అయితే మన్నెవరి [illegible] కి?"

"వెయ్యవని ఎవ్వరుచెప్పారు?"

'వెయ్యవని ఎవ్వరు చెప్పారు.'

"మరి యెందుకువెయ్యలేదూ యీ వేళ?"

"సరిగా మీరు యేవేళకి పడుకుంటున్నారో గనకనా? నేను వేళకి వెయ్యలేదని తప్పుపట్టడం మాత్రం తెలుసును."

"నీమాటలు బహువాడిగా వున్నాయి సుమా! ఒళ్లూ పయీ తెలియకుండా మాట్లాడకు జాగ్రత్త!"

"ఎవరిది పొగరో తెలుస్తూనేవుంది! 'మొగాణ్ని కదా, ఆడదాన్ని చెయ్యెత్తొచ్చునుకదా! నాకెవరు అడ్డు?' అని కాబోలు మీ అభిప్రాయం?"

"నోరుముయ్యి, లేకపోతే—"

"ఇక్కడ మీచేత దెబ్బలుతినేవా ళ్లెవరూలేరు" అంటూ గదిదాటి వెళ్లిపోయింది.

తనూ భార్యా కలసికాపురం చేసేటప్పుడైతే యెలాగుండునో చెప్పలేముగాని అత్తవారింట్లో వున్నప్పుడు భార్య అల్లా తృణీకరించి వెళ్లిపోవడం విశ్వనాథానికి బహుఅవమానకరంగా తోచింది. ఇంత పిలిచినందుకు పక్క వెయ్యలేదు సరికదా ఎందుకూ పనికిరానివాడి కింద తీసిపారేసినందుకు కతను పిడుగుదెబ్బ తిన్నట్టు మతిపోయి కొంత

సేపు ఏమీతోచక అలాగే నిలబడిపోయాడు. అయిదునిముషాలు తల వంచుకుని ఆలోచించాడు. భావితరంగసంఘర్షణమున అతనిహృదయం అల్లకల్లోలమై పోయినది. "ఈ వెధవయింట్లో యింక వుండ కూడదు." అనుకుంటూ వెంటనే ఖండువా బుజంమీద వేసుకుని విశ్వనాథము గబగబ నడిచి వీథిలోకి పోయాడు. లాంతరు వెలుగులో అతనికండ్లయందు నిల్చిన అశ్రువులు మిలమిల మెరిశాయి.

౬

నాటిరాత్రి విశ్వనాథం మరి యింటికి రానే లేదు. మర్నాడు వుదయం యెనిమిదిగంటలైనాకూడా అతనిజాడ లేకపోయింది. సీతమ్మ కుమార్తెకూడా ఆందోళనాపూరితహృదయములతో యేమీతోచక కొట్టుకుపోయారు. "ఇన్నేళ్లొచ్చి ఒంటికొచ్చినాకూడా యింగితజ్ఞానం యెరక్కపోయావు. ఎక్కడెట్లా ప్రవర్తించాలో తెలుసుకోలేవు. అతని మనస్సు బహుసున్నితమైనది. ఏమాట అతన్ని అవడానికీ నాకు భయంగా వుంటుంది" అని కూతురును చీవాట్లు పెడుతూ సీతమ్మ మాటి మాటికీ వీథిలోకి చూస్తూ నిరాశతో మళ్లీ లోపలి కొచ్చేస్తూవుండేది. కృష్ణమూర్తియింటికి కబురంపారు. "ఎక్కడికెళ్లాడో మాకు తెలి యదు" అనిమాత్రం జవాబు వచ్చింది.

సుందరమ్మహృదయముకూడా భారముగానే వుందని చెప్పక తప్పదు. తొందరలో భర్తను అనినమాటలను తలుచుకుని ఆమె చాలా నొచ్చుకున్నది. ఇట్లా పశ్చాత్తాపపడిన సమయము లెన్నో యిదివరకే ఆమెకు గడిచాయి. తీరావేళకుమాత్రం ఆమె కవి జ్ఞాపకమురావు. చిన్నతనంనుంచీ వున్న అలవాటుచేత ఆమెబుద్ధి తోచినట్లు పోవడమే కాని ఆమెకి లోబడి ప్రవర్తించే మాదిరిగా లేదు. భర్త రాకపోవడా నికి తోడు తల్లి అనేమాటలకు పౌరుషంవచ్చి ఆమె గదిలోకి పోయి చాలాసేపు ఏడిచినది.

మిల్లుకివెళ్లేవేళ దాటిపోయినా విశ్వనాథం రాకపోవడంచూచి సుందరమ్మకి ఆతురత యెక్కువైపోయింది. 'ఎక్కడికెళ్లినా కచేరీ వేళకి రాకమానరు.' అనే ధైర్యంతో వుంది ఆమె యీవరకు. ఆ ఆశ కాస్తా పోవడంతోటే ఆమెను ఒకవిధమైన దైన్యభావంఆవరించేసింది. "అమ్మా, యెలాగే? ఏమయ్యారంటావు?" అని మాటిమాటికీ తల్లిదగ్గిర కొచ్చి అడుగుతూవుండేది. ఆ ప్రశ్నలోనే ఆమెకుగల బెంగ స్పష్ట పడుతూఉండేది. భర్తవిషయమై ఆమె ఆదివరకెన్నడుగాని అంత ఆదుర్దా పొందివుండలేదు. ఇంట్లో ఉండిపోదలుచుకున్న భర్త మళ్లీ వీథిలోకి పోవడానికి తనతొందరపాటే కారణమని ఆమెకిప్పుడు బాగా స్ఫురించినది. ఎదురుగా విశ్వనాథం వున్నట్లయితే తక్షణం క్షమాపణకోరుకోవాలని కూడా ఆమె సిద్ధంగా వుంది. కాని చెయ్యిజారిన తరవాత లాభ మేముంది?"

*   *   *   *   *

సాయంకాలం ఐదుగంటలు దాటింది. సీతమ్మకీ బిడ్డకీ కూడా అంతవరకూ భోజనాలు లేవు. గోపాలరావుభార్య జానకమ్మ పిల్లలను జాగ్రత్తగాచూస్తూ ధైర్యంచెబుతూ ఆవేళల్లా అక్కడేవుంది.

మనసులను చీకట్లు కమ్ముకొస్తున్నాయి. "ఏవూరో వెళ్లిపో యారు" అని గద్గదస్వరంతో సుందరమ్మ తల్లితో చెబుతూంది. కుమార్తెలో ఆనాడుకలిగినమార్పు సీతమ్మ కాశ్చర్యంకలిగించింది. భర్తకోసం ఆమెపడే పరితాపమును అల్లుడు ఒక్కసారిచూస్తే యెంత బాగుండునోకదా అని ఆమె అనుకుంది. "ఈ విచారమూ ప్రేమా యిదివరకుంటే బతికిపోదునే తల్లీ!" అని సీతమ్మ నిట్టూర్పు విడిచినది.

ఇంతలో హఠాత్తుగా వీథిలో గలభా బయలుదేరింది. అదేమిటో చూడ్డానికి తల్లీకూతురూ యింకా లేవకముందే పదిమంది మనుష్యులు ఏదోబరువును లోపలికి మోసుకొస్తున్నట్లుగా వారికి కనబడింది. ముం దుగా గోపాలరావు లోపలికొచ్చి "దీపం యిల్లా తెండి." అని సీతమ్మతో చెప్పారు. ఆమె దీపం తెచ్చేలోపుగానే హాలులో ఒక మంచంవేసి తమచేతుల్లోని బరువును దానిపైని దింపేటట్టు చేశా రతడు.

'ఆమె దీపం తెచ్చేలోపల......దింపేటట్టు చేశాడతడు.'

దీపం వచ్చింది. మంచంచుట్టూ జనంమూగి ఉన్నారు. ఇంకా చాలామంది లోపలికొస్తున్నారు. ఇంటి ముందు రోడ్డుమీద వందల కొద్దీ జనం పోగయివున్నారు. అంతాకోలాహలంగా వుంది. గోపాల

రావు జనసమ్మర్దం లేకుండా వస్తున్నారు. "ఏమిటి బాబూ యిది ?" అని సీతమ్మగారు వేసిన ప్రశ్నకి జవాబు చెప్పడానికైనా అతనికి తెలిసి లేకపోయింది.

ఇదంతా చూసేసరికి సుందరమ్మకి ఒళ్లూపయీ తెలియలేదు. ఏకోప్రమాదం జరిగిపోయినట్లుగా ఆమె మనస్సు గభీమని కుంగిపోయింది. ఆమె దృష్టి ప్రశాంతంగా వుండక వెర్రివాళ్ల చూపులవలె గిర్రున తిరిగిపోయింది. ఒక్క చెంగున ఆమె మంచంపక్కకి వెళ్లి, చూసిపోయింది.

మంచముపైని ఒకవ్యక్తి పడుకునియుండెను. పైనికప్పినబట్ట లన్నీ రక్తసిక్తములై వున్నాయి. డాక్టరు వైద్యోపచారము చేస్తున్నాడు.

దీపముకాంతిలో విశ్వనాథము ముఖము సుందరమ్మకి స్పష్టంగా కనబడినది. ముఖం పైనంతటా రక్తధారలు ఎండిపోయివున్నవి. సమాధినిష్ఠాగరిష్ఠుడను యోగిపుంగవునివలె అతనికండ్లు మూతలు పడి ఉన్నాయి. కేవలం ప్రేతకళలు లేకపోయినా జీవకళ లున్నట్లేమీ గోచరించడం లేదు.

సుందరమ్మ కళ్లు తిరిగిపోయాయి. 'అమ్మో' అని ఆమె ఒక్క అరుపు అరిచి నేలపై పడిపోయింది. అక్కడేవున్న జానకమ్మగారును, సీతమ్మగారును కలిసి చైతన్యరహితమైన ఆమె శరీరాన్ని లోపలికి తీసుకుపోయి మంచంమీద జాగ్రత్తగా పడుకో పెట్టారు.

శరీరాన్ని పరీక్షించి అవసరమైనచోట్లలో అవసరమైనకట్లు కట్టి మందుచేసి డాక్టరుపని పూర్తిచేసుకునేసరికి రాత్రి పదకొండు గంటలయింది. అతడు వెళ్లినతరవాతగాని గోపాలరావుకి యింట్లోవాళ్లతో మాట్లాడ్డానికి వీలు కలగలేదు.

"ప్రాణభయం వుండనక్కరలేదు. ఏటిఒడ్డున బండరాళ్ల మధ్య పడివుండగా విశ్వనాథాన్ని పల్లెవాళ్లుచూసి వైటికి తీసుకొచ్చారు. అప్పటికే అతనికి స్మృతి లేదట. ప్రాణం పోయిందనే వాళ్లనుకున్నారు. డాక్టరు చూసి చెప్పేవరకూకూడా మాకందరికీ ఆభయమే కలిగింది. కర్రలతో ఎవరో బలమైన దెబ్బలు కొట్టినందువల్ల కలిగిన గాయాలని డాక్టరు చెప్పారు. ప్రాణాపాయం రానక్కరలేదు కాని రెండుమూడు రోజులు చూసిగాని ఏమీ చెప్పలేనన్నా డాయన. తలమీద దెబ్బలు మోపైనవి తగిలేయుండే! కట్లుకట్టడంతోన్న వ్వుడు చూడలేకపోయాము" అని చెప్పేటప్పుడు స్నేహపాత్రుడైన గోపాలరావు దృష్టి లశ్రువిదుద్భుతమైనవి. విశ్వనాథాన్ని కనిపెట్టుకుని ఆత రాత్రి అక్కడే వుండిపోయాడు.

సుందరమ్మస్థితి మరింత అధ్వాన్నమైపోయింది. తెలివి వొచ్చిన తరవాత భర్తదగ్గిరకి తీసుకెళ్లమని ఆమె పట్టుపట్టింది. ఆస్థితిలో ఆమె అతన్ని చూడ్డం మంచిదికాదని గోపాలరా వెంతచెప్పినా ఆమె లక్ష్యపెట్టలేదు. తీరా అతన్ని చూసినవెంటనే ఆమె మళ్లీ మూర్ఛపోయింది. తరువాత ఎన్నిసారులు కోరినా ఆమెను మరి విశ్వనాథం దగ్గిరకి తీసుకెళ్లలేదు. కాని తెల్లవార్లూ ఆమె సరియైనస్థితిలో వుండలేదు. ఉన్మాదినివలె ప్రవర్తించిందని చెబితే చాలును.

మర్నా డామెమనస్సు కొంత కుదుటబడి పరిస్థితులను గ్రహించడానికి తగినస్థితిలో కొచ్చింది. భోజనంచేసేటప్పుడు ఒక్క గడియా తప్ప ఆమె నిత్యమూ భర్తసన్నిధినే ఉండి ఉపచారములయందు నిమగ్నురాలైపోయినది. భర్త సేవనిమయంలో యిప్పు డామె వెనకా ముందూ చూడ్డం లేదు. తననీడను ముట్టుకోడానికైనా సందేహించే సుందరమ్మ నేడెంతఅసహ్యాన్నపనినైనా భర్తకోసం నిముషంలో చేసేస్తూంది. ఎరిగినవా రంతవరికీ "ఈయన పూర్వపు సుందరమ్మేనా ?" అనిపించిం దామె ప్రవర్తన.

భర్తపడుకున్నగదిని శుభ్రంగా వుంచడం, ఎప్పటికప్పుడు పక్కదుప్పట్లు మార్చడం, గదిలో సుగంధద్రవ్యములు అమర్చడం, వెయ్యివిధాల ఊహించి భర్తకి తోచిన సౌకర్యాలు కలిగించడం ఈ ఒక్క రోజులోనూ ఆమె ఎక్కడ నేర్చుకుందో చెప్పలేము. పూర్వం ఏపని చేసినా బహుమోటుతనంగానూ, అశ్రద్ధతో చూచేసే సుందరమ్మకిప్పటి కౌశల్యమూ, శ్రద్ధాభక్తులూ, ఎలా వచ్చాయో ఊహాతీతమే.

కాని భార్య తెలివిగేటులతో ప్రవర్తించగా చూడాలని రాత్రింబగళ్లు ప్రయత్నించి విఫలమనోరథుడై దుఃఖితాత్ముడైపోయిన నిర్భాగ్యజీవుడైన విశ్వనాథాని కామెలో కలిగిన యీ మార్పుని చూసి ఆనందించగల అదృష్టము లేకపోయింది. నాలుగురోజుల వరకూ అతనికి శరీరస్మృతి రాలేదు.

అయినప్పటికీ తనస్థితి చూసి వైద్యుడు నిరాశతో పెదవి విరిచేశాడు. ఆరోజున విశ్వనాథానికి పూర్తిగా స్మారకం కలిగింది. తన దుస్థితికి కారణం చెప్పగలిగా డతడు.

భార్యతో విచారపడిన నాటిరాత్రి అతడు తిన్నగా కన్నమూర్తి యింటికే వెళ్లాడు. అక్కడ తెల్లవారగట్ల రెండుగంటలవరకూ పేకాటలో కూర్చున్నాడు. అదేమికారణమోకాని ఆరాత్రి లాభమంతా అతనికే అయింది. ఆటగాళ్లందరూ నష్టపోయిన డబ్బు నాలుగైదు వందలదాకా అతనిదగ్గిర పోగయినది. అది చూసి వాళ్లందరూ "మీకు రోజూ నష్టంరావడం యిష్టంలేక కొంతలాభం కలిగించాలని అల్లా ఆడాంకాని మీపాటి తెలివి తేటలులేక కాదయ్యా! మీరు గెలిచారు గనక గెలుపులో పదోవంతు తీసుకుని మిగిలినది మాకిచ్చెయ్యండి" అంటూ విశ్వనాథంతో తగువుపడ్డారు. అందు కతడు ఇష్టపడలేదు.

ఆట పూర్తికాగానే ఆ హాలులోనే ఒకబల్లమీద విశ్వనాథం పడుకున్నాడు. అతనికి నిద్ర యింకా పూర్తిగా పట్టకముందే యిద్దరు ముగ్గురతనిదగ్గరకొచ్చి "అల్లాగేటికొడ్డు వెళ్లిపోద్దాంరండి" అని తీసుకెళ్లారు. అక్కడ పదిమంది హఠాత్తుగా అతనిమీదపడి, నోట్లో గుడ్డలు కుక్కి ఈడ్చుకుపోయారు. చేతులోవున్న కర్రతో విశ్వనాథం కొంతవరకు ధైర్యంగా దెబ్బలాడాడు. కాని ఎదురుపార్టీ ఎక్కువమంది అయిపోవడంచేత అతన్ని చావబాది సొమ్ముతీసుకుని దూరంగా దుబ్బుల్లోకి యీడిచేసిపోయారు. పల్లెవాళ్లొచ్చి చూసే వరకూ అతడాస్థితిలోనే అక్కడే వుండిపోయాడు.

౨

"కష్టమువన్నీ యెలాగున్నా తలమీద బహుశో పైనదెబ్బ తగిలిందండీ! ఈవేళ తెలివిగావుండి మాట్లాడుతున్నారు. కాని రేపు సాయంకాల దాటడం కష్టమని నా అభిప్రాయం. ఎంత ప్రయత్నించినా శేషి యెక్కడంలేదు. క్రమంగా వాతం కమ్ముకొస్తూంది. ఇంతకీ దైవానుగ్రహం యెలాగుంటుందో చెప్పలేం. అలాగని మనపని మాననూడదు." అని డాక్టరు విశ్వనాథంమంచందగ్గర కూచొని తనచుట్టూ వున్న వారందరితోనూ చెప్పాడు.

ఈమాటలు వింటూన్న సుందరమ్మతల తిరిగిపోయింది. మెల్లిగా గోడనానుకుని ఆమెగదిలోకి పోయింది. మిగిలినవారందరి కళ్లూ అశ్రుపూరితములై పోయాయి. గౌరవనీయుడైన విశ్వనాథం అలాంటి దుర్మరణమును పొందడం వారికి భరించరానిదై పోయినది.

సుందరమ్మ దుఃఖము వర్ణనాతీతము. తెలివివొచ్చినతరవాత భర్త ఆమెవంక ఒకటిరెండుసార్లు చూసి మళ్లీ తక్షణం దృష్టులను మరల్చుకుంటూవచ్చాడు. అతని కళ్లలోనిచ్చిన దుఃఖాశ్రువులుమాత్రం మాటాడుతు కనబడ్డాయి. దీనాతిదీనములైన ఆచూపులామె హృదయాన్ని కలచేశాయి. "ఆనాడు నీతోవాదనే లేకపోతే నాగతి యింత మట్టుకు రాకపోవునేమో" అని అతనిదృష్టులు చెపుతున్నట్లుగా ఆమె భావవీథిని గోచరించినది. ఎక్కడికెళ్లినా సరే, ఏంచేస్తున్నా సరే ఆమె కామాటలే వినబడుతున్నాయి. ఎవ రేమాట్లాడినా వాళ్లు "నీనించే నిక్షేపంలాంటివాడి కిన్ని పాట్లొచ్చాయి. భర్తని ఆదరించుకోలేని నీబతు కెందుకు?" అని తన్ను నిందిస్తున్నట్లే వినబడేది.

తనతో యేమైనా భర్త మాట్లాడుతాడేమో అని సుందరమ్మ చాలాసార్లు చూసింది. కాని ఆమెవేపు చూసినప్పుడల్లా తక్షణం దృష్టి మరల్చుకుని వేడి నిట్టూర్పులు విడుస్తూవుండేవాడు విశ్వనాథం. అతడల్లాచెయ్యడంవల్ల నామె హృదయవ్యథ ద్విగుణీకృతమై పోయింది. అతడీలోకాన్నే విడిచిపెట్టవలసివొస్తుందని డాక్టరు చెప్పినప్పుడు ఆమె అసలే నిలవబడలేకపోయింది.

ప్రతినిముషమూ, ప్రతిఘడియా భర్త దీనవదనం ఆమె మనోవీథిని నిలిచి "ఇంక యీజన్మానికి నా కింతేభాగ్యం" అని యిది వరలో లాగే అనుకుంటున్నట్లుగా తోచేది. తాను నేరస్థురాలననే భావం యెలాగో ఆమెహృదయంలో ప్రవేశించి బాధించడం మొదలు పెట్టింది. వేదనాపూరితమైపోయినమనస్సు ఆమెను నిలవనియ్యడం లేదు. మనశ్శాంతిలేక సుందరమ్మ ఒకరోజల్లా యమయాతన ననుభవించింది.

ఆఖరురోజు వొచ్చింది. ఆరోజు దాటడం కష్టమని డాక్టరు చెప్పాడు. దాని కనుగుణంగానే విశ్వనాథంబాధ ఎక్కువై పోయింది. పడుకోలేక, కూర్చోలేక, నిద్రపోలేక అతడు వేగిపోయాడు. దగ్గరవున్నవా రెవరూ అతనిబాధను చూడలేకపోయారు. డాక్టరు మళ్లావచ్చి చూసి ఇంక కొన్నిగంటలుమాత్రమే వ్యవధివుందని చెప్పి వెళ్లాడు.

ఏవిధాన్నీ సుందరమ్మమనస్సు కుదుటబడలేదు. భర్తముందుకి వెళితే తన్ను చూడగానే అతడు కళ్లు మూసేసుకుని శరీరబాధకి తోడు మరింత మనోవేదనకూడా అనుభవిస్తున్నాడు. పోనీకదా అని లోపలకుపోతే అక్కడ వుండడాని కామెమనస్సు ఒప్పుకోకుండా వుంది. ఈవిధంగా స్థిరంగా ఆమె యెటూతోచక కొట్టాడినది. చివరకు తన అజ్ఞానమును సైరించి భర్తను రక్షించమని నిశ్చలమనస్కురాలై సర్వేశ్వరుని ప్రార్థించినది. ప్రవాహమునబడి కొట్టుకుపోతున్నప్పుడు తృణకణమునకై చెయ్యిజాచినట్లుంది అన్నీ చాలించుకున్న భర్తకేం స్థానని ఆమె అనుకోవడం. అందరూ నిరాశచేసుకున్నా ఆమెకి మాత్రం ఆ ఆఖరు గడియలోకూడా ఆశాజ్యోతి కనిపిస్తూనే ఉండి ఉండాలి. లేకపోతే ఆప్రార్థనలో అర్థమేముంది?

ప్రార్థనవల్ల ఆమెకు కొంతచిత్తశాంతి కలిగినది. ఆ సమయమున తనకర్తవ్య మొకతటిల్లతవలె తళుక్కున నామె మనోవీథిని మెరిసింది. తక్షణం ఆమె అక్కడ నిలవక తిన్నగా భర్తసమీపానికి పోయింది. సుందరమ్మ రాగానే విశ్వనాథం తన బాధనంతా మరిచి పోయి నిదానంగా ఆమెవేపు కొంచెంసేపు చూసి మళ్లా కళ్లుమూసేసుకున్నాడు. దుర్భరవేదనా సహ్యమానమగు తరిని మనసులో నెలాటి తలపులు పారినవో ఎవరు చెప్పగలరు? అశ్రుపూరితలోచనయైన భార్యను చూడ్డంచేత అతనికి కలిగిన మనోవేదనను గుర్తించడాని కెవరికి సాధ్యమవుతుంది?

గోపాలరావు ఇంటికొచ్చాడు. ఇహలోకంలో ఆఖరుసారి భార్యాభర్తలకి ఒక్కనిముషకాలం ఏకాంతవాసమును సమకూర్చడం సమంజసమని అతనికి తోచింది. వెంటనే అక్కడివారి నందరినీ పైకి వెళ్లవలసిందని కోరాడు.

అందరూ పోయిన తరవాత సుందరమ్మ భర్తపాదాలను ఒత్తుతూ మంచంమీద కూర్చుంది. అవిరళాశ్రుకలితములైన నామె నేత్రములు కృశీభూతమైన భర్తృవదనమువంక తదేకధ్యానంగా చూస్తున్నాయి. స్పర్శనుగ్రహించి విశ్వనాథం కళ్లు విప్పిచూశాడు. ఇద్దరి దృష్టులను నిశ్చలంగా కలుసుకోడానికదే మొదటిసారి. సుందరమ్మ అతని తల దగ్గిరకి జరిగికూర్చుంది. తన రెండుచేతులతుమ్యా భర్త హస్తాన్ని మెల్లిగా

'తన రెండుచేతులతుమ్యా......మెల్లిగా పట్టుకుంది.'

పట్టుకుంది. అతనితో ఏదో చెప్పా లనుకుంది గాని కొంతసేపటివరకూ మాటరాలేదు. చివరికి కంఠం సవరించుకుని మెల్లిగా "నాతప్పు క్షమించండి" అనిమాత్రం అనగలిగింది.

ఆమాటలోనే ఆమెహృదయగతవిషాదభరము విశ్వనాథానికి వ్యక్తమైపోయింది. శోకవ్యాకులితయైన భార్యను చూసి సహజదయాస్వభావుడను పతనిమనస్సు ద్రవీభూతమై పోయింది. నీరసంగా అతను "విచారపడకు" అన్నాడు. అతనికళ్లలోకూడా నీళ్లు ప్రత్యక్షమైనాయి.

అతని అనునయవాక్యంవల్ల సుందరమ్మకి కొంచెం ధైర్యం కలిగింది. కాని అనిష్కల్మషహృదయుణ్ని చూసినకొద్దీ ఆమెకు విచారం అధికమే అయినది. "అయ్యో! నాపాపానికి నిష్కృతి లేదు. తల్లూపంగా తెలియకచేసిన పనులకి యిప్పుడు ఎంత పరితపించిపోతున్నానో భగవంతుడికి తెలుసును. అయ్యో! మీబాధ చూసి గలిగేకంటె భగవంతుడు నన్ను తీసుకుపోతే యెంత బాగుండును ! నా కింక ముక్తి యెక్కడ ?" అని పొంగిపోతూవున్న దుఃఖాన్ని ఆపుకోలేక వాపోయిచి ఏడ్చింది.

"సుందరం ! యెవరి కర్మాన్ని యెవరు తప్పించగలరు ? నా కిల్లా బాధపడే యోగం వుంది. ఇందులో నీ తప్పేముంది ? ఏడవకు. వూరుకో!" అని అతికష్టంతో అన్నాడు.

"ఇది నేను చేతులారా చేసినపాపం. నన్ను పెళ్లిచేసుకున్నందుకు ఒక్కనాడైనా మిమ్మల్ని సుఖపెట్టలేకపోయిన నిర్భాగ్యురాలిని. ఇప్పు డెంత యేడుస్తే యేంలాభం ? మీరు మనఃపూర్తిగా నన్ను క్షమిస్తేనేగాని యీపశ్చాత్తాపము నన్ను దహించేస్తూంది. ఇంక యెన్నడూ మీకు వ్యతిరేకం చెయ్యనని దైవసాక్షిగా చెబుతున్నాను. మీరు నన్ను క్షమిస్తారనే నమ్ముతాను. ఏం ? మాటాడ రేం ?" సుందరమ్మ దుఃఖసంక్షుభితహృదయురాలై వొణికిపోతూ చెప్పింది. కన్నీళ్లామె చెక్కిలపైనుంచి ధారగా ప్రవహిస్తున్నాయి.

పశ్చాత్తప్తమనస్కురాలగు భార్య విషాదభరమును విశ్వనాథుడు చూడలేకపోయాడు. అయినా ఆమె పశ్చాత్తాప మతని మండుతూవున్న హృదయానికి కొంత ఉపశాంతిని కలిగించినది. పెళ్లి అయిందిమొదలు ఒక్కనాడైనను సౌఖ్యపడకపోయినప్పటికీ ఆవిచారమును ఒక్కసారి చూచేసరికే అతడు తన పూర్వకష్టములను మరిచిపోయాడు. ఆక్షణములమున తనపడిన మనోవ్యథ అంతా అతనిలోనించి ఎగిరిపోయింది.

అంతవరకూ నిస్తేజములై వున్న అతనినేత్రాల్లో ఒకవిధమైన కాంతి గోచరించినది. బాధామాత్రమై దీనాతిదీనమై, కళావిహీనమై వున్న ముఖం ఒక్కక్షణంలోనే ఆనందభావసంభరితమైనట్లు కళకళలాడింది. భార్యముఖంవైపు నిదానించి చూశాడు కొంతసేపు. "సుందరం ! నాజన్మ తరించింది. ఇంక నేను—బతికివున్నా ఒకటే—చచ్చినా ఒకటే. ఈనాటికైనా నీహృదయాన్ని సంపాదించుకో గలిగాను కదా అని నామనస్సు ఉత్సాహభరితమైపోతూంది. నామనస్సులో నీమీద యేవిధమైన కోపమూలేదని మనఃపూర్తిగా చెబుతున్నాను. నువ్వు నాకు అనుకూలవతివి కాలేదన్న విచారమే గాని కోపం లేనేలేదు. ఆవిచారంకూడా నేటితో పోయింది. ఈ ఆనందం అనుభవించడానికి నేనింకా అల్పకాలం బతకనేమో అన్నవిచారంమాత్రం నన్ను బాధిస్తూంది" అని విశ్వనాథుడు కళ్లనీళ్లు పెట్టుకున్నాడు.

సుందరమ్మ పైటచెరగుతో అతని అశ్రువులను తుడిచింది. "అయ్యో ! మీకన్నీళ్లు చూసి నేను భరించలేను. మీరుబతుకుతారు. ఏ పరవాలేదు. అధైర్యపడకండి" అంది.

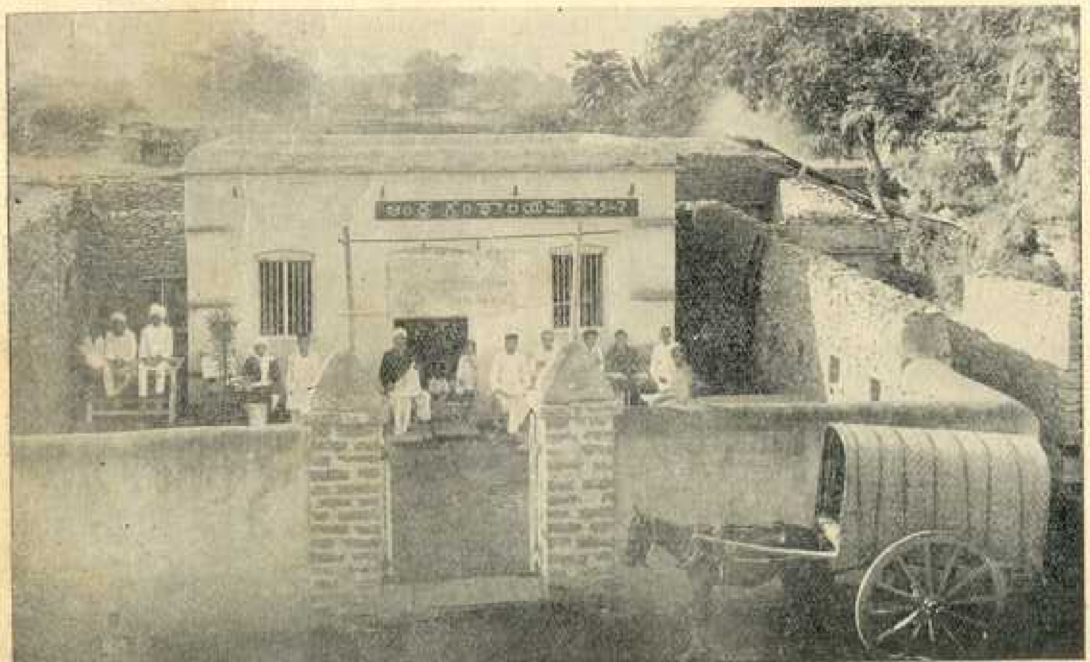
"ఆఁ—! సుందరం! డాక్టరు నేనుబతుకుతానని చెప్పాడా ? నిజం ? అమ్మా! అమ్మా! ఎన్ని దెబ్బలు ఎన్ని దెబ్బలు! ఆనాటి

సారస్వతనికేతనము, వేటపాలెము, స్త్రీలశాఖ

సారస్వత నికేతనము, వేటపాలెము (శ్రీసీతారామాంజనేయ భజనసంఘము)

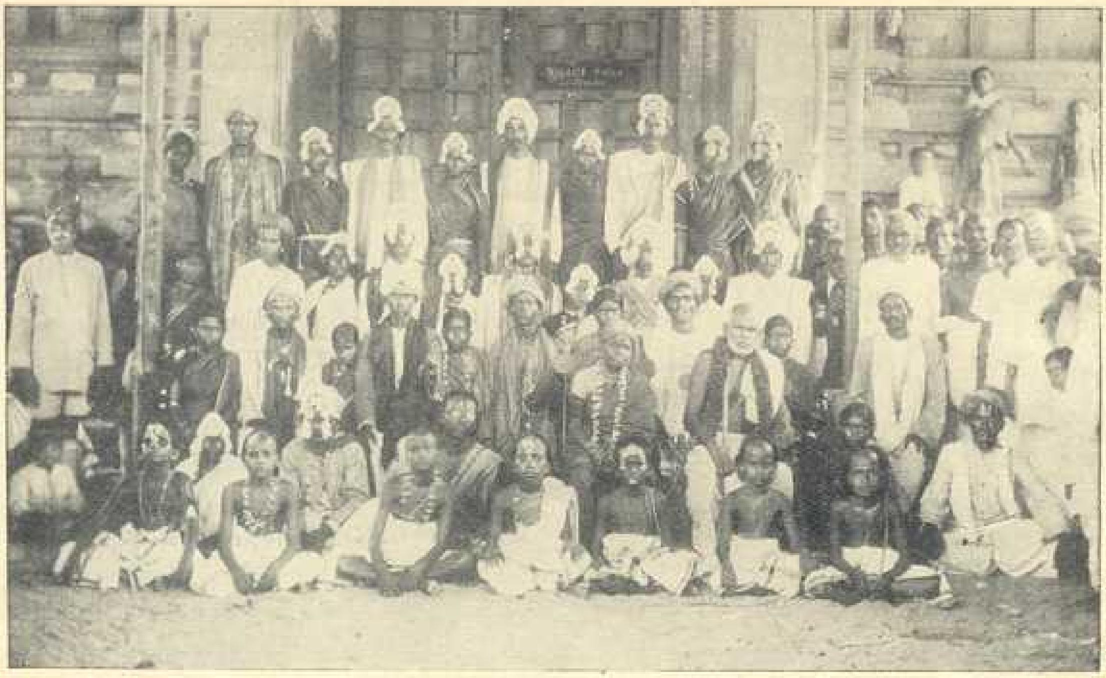

ఆంధ్రగ్రంథాలయము, కర్నూలు

ఊ. వెం. శ్రేష్ఠిగారు
(వేటపాలెము సారస్వత నికేతనాధ్యక్షులు)

గతసంవత్సరము పల్లికొండ ధర్మవివాహోపనయన సభ జరగించిన వివాహోపనయనములకు సంబంధించిన వధూవరులు, వటువులు.

(ఇది మితవ్యయ విధానమున. శ్రీమంతులు తమయింట జరుగు పెక్కు పెండ్లితోపాటు ఇట్లే కొన్ని పెండ్లిండ్లు మొదలయినవి గావించిన దేశమునుబట్టిన ఆర్థికదుస్థితి చక్కబడగలదు.)

ఆంధ్రాగ్నికుల క్షత్రియ యువజన మహాసంఘము, రంగూను

చచ్చిపోవలసింది. నేనిజమైనహృదయాన్ని తెలుసుకుని మనశ్శాంతి పొందడానికి కాబోలు భగవంతుడింతకాలం బతికించాడు. అయితే సుందరం నేను బతుకుతానన్నారా డాక్టరు?"

ఆతురతాసహితములై జాలిగొల్పుతూ ఉన్న అతనిదృష్టులు సుందరమ్మ హృదయాన్ని కలిచివేశాయి. జీవితమాధుర్యమును గ్రోలి వుండకపోవడంచేత అంతవరకూ అతనిమాటలు వైరాగ్యభరితములై, నిరాశావివశములై వుండేవి. భార్యలోని మార్పును చూసినతరువాత మాత్రం అతనికి భావిజీవితమందు ఆశాజ్యోతి కనబడినది. ఇంకా కొంతకాలం బతికి సుఖిద్దామనే ఆశతో ఆయువకుని ప్రాణం కొట్టుకుంటున్నట్లు అతనిప్రశ్నలే స్పష్టపరిచాయి. అంతవరకును ప్రాయోపవిష్టుడై ఉన్న విశ్వనాథాని కప్పటినుంచే ఆసన్నమృత్యుదేవతతో పోరాటము ప్రారంభమైనది.

"మీకేం భయంలేదు. తప్పకుండా బతుకుతారు" అని మాత్రం సుందరమ్మ చెప్పింది. కాని డాక్టరుమాటలను స్పష్టంగా విన్నట్టువంటి యామెకు ఆశ యెక్కడిది?

* * * * *

ఇంతలో గోపాలరావు లోపల ప్రవేశించినందున సుందరమ్మ లేచినిలబడింది. అంతాకలిసి విశ్వనాథానికి ధైర్యంచెబుతూ ఆఖరు గడియకై నిరీక్షిస్తూ కూర్చున్నారు.

నీరసమూ, ఆయాసమూ అధికముగానే ఉన్నప్పటికీ విశ్వనాథము పూర్వంకంటె ఎక్కువ ఆసక్తితో మాట్లాడుతున్నాడు. తనకు చేసేమందులను గురించిగాని, డాక్టరు చెప్పినమాటలనుగురించిగాని అతను దివరకొక్కసారైనా ప్రశ్నించలేదు. కాని ఆసాయంకాలం మాత్రం అన్నివిషయాలూ వివరంగా అడిగి తెలుసుకునేదాకా అతడు విశ్రమించలేదు. మాట్లాడినందువల్ల బాధ హెచ్చయిపోతుందని ఎన్నిసార్లు హెచ్చరించినా అతడు వినిపించుకోలేదు. ఆరిపోయేముందు దీపముజ్వృద్ధి పొందినట్లే అని అతని మాటలను చూసి అక్కడివారంతా భావించుకున్నారు.

సాయంకాలమైనది. అంతదాకా మాట్లాడుతూవున్న విశ్వనాథం అప్పుడే నిద్రపోయాడు. ఏనిముషాన్ని ప్రాణంపోతుందో అనే భయంచేత గోపాలరావు తరుచు వచ్చి ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములను పరీక్షించి గుండెలమీద చెయ్యివేసి చూస్తూవుండేవాడు.

దాహానికి మూడునాలుగుసారులు తప్ప ఆరాత్రల్లా విశ్వనాథము మరి లేవలేదు. బాధవచ్చిన యీ వారంరోజుల్లోనూ అత డెన్నడూ అంతహాయిగమరిచి నిద్రపోలేదు. ఆ నిద్ర సుగుణమో దుర్గుణమో నిర్ణయించుకోలేక పోయాడు గోపాలరావు. కాని నిద్రలోనే ఎక్కడప్రాణంపోతుందో అని అతడు బెంగాదుపడ్డాడు. డాక్టరు మాటలతనిచెవుల్లోరింగుమంటూనేవున్నాయి.

ఉదయం తొమ్మిదిగంటలకి డాక్టరు వొచ్చాడు. తనుపెట్టిన గడువుదాటి విశ్వనాథం జీవించివుండుట అనుభవశాలియైన డాక్టరుకి ఆశ్చర్యము కలిగించింది. ఇదివరలాగు కాకుండా అతని పరీక్ష ఆనాడు చాలాసేపు పట్టింది. చూచిన అవయవాన్నే మళ్లా చూస్తూ, ఏదోసంశయం నివారణమై పోయినట్లుగా తలపంకించుకుంటూ గంటన్నరసేపు గడిపా డతడు. పరీక్ష పూర్తి అయేవరకూ ఎవ రెన్నిప్రశ్నలు వేసినా డాక్టరు జవాబుచెప్పలేదు.

పనిముగించుకుని, పరీక్షనిమిత్తం వుపయోగించిన పనిముట్లను జాగ్రత్తపెట్టినతరవాత ఒక్కనిట్టూర్పువిడిచి చిరునవ్వుతో డాక్టరు కుర్చీలో విశ్రాంతిగా కూర్చున్నాడు. అతని అభిప్రాయం వినే కుతూహలముతో అందరూ అతని కేసే చూస్తూ నిలుచున్నారు.

"దైవానుగ్రహం వున్నప్పుడిల్లాగే జరుగుతుందండీ. నిన్నటి వరకూ నాకు ఏవిధమైన ఆశాలేదు. మన విశ్వనాథం మళ్లా మనలో పడ్డాడు. ఆసంగతి నిర్ధారణ చేసుకోడానికే యింతసేపు పట్టింది నా పరీక్ష. ఇంక మీరు బెంగాదుపడకండి. ఔషధసేవ సక్రమంగా జరగనియ్యండి. ఏమీ పరవాలేదు" అన్నాడు డాక్టరు.

* * * * *

విశ్వనాథము పళ్లెము......'కృష్ణుల్బహుమతి పుచ్చుకొండి...' అన్నాడు.

మరి నెలరోజులనాటిమాట. విశ్వనాథం సంపూర్ణారోగ్యవంతుడైనాడు. హాలులో తివాసీమీద విశ్వనాథమూ, డాక్టరూ, గో

చచ్చిపోవలసింది. నీనిజమైనహృదయాన్ని తెలుసుకుని మనశ్శాంతి పొందడానికి కాబోలు భగవంతుడింతకాలం బతికించాడు. అయితే సుందరం నేను బతుకుతానన్నాడా డాక్టరు?"

ఆతురతాసహితములై జాలిగొల్పుతూ ఉన్న అతనిదృష్టులు సుందరమ్మ హృదయాన్ని కలిచివేశాయి. జీవితమాధుర్యమును గ్రోలి వుండకపోవడంచేత అంతవరకూ అతనిమాటలు వైరాగ్యభరితములై, నిరాశావివశములై వుండేవి. భార్యలోని మార్పును చూసినతరువాత మాత్రం అతనికి భావిజీవితమందు ఆశాజ్యోతి కనబడినది. ఇంకా కొంతకాలం బతికి సుఖిద్దామనే ఆశతో ఆయువకుని ప్రాణం కొట్టుకుంటూన్నట్లు అతనిప్రశ్నలే స్పష్టపరిచాయి. అంతవరకును ప్రాయోపవిష్టుడై ఉన్న విశ్వనాథాని కప్పటినుంచే ఆసన్నమృత్యుదేవతతో పోరాటము ప్రారంభమైనది.

"మీకేం భయంలేదు. తప్పకుండా బతుకుతారు" అని మాత్రం సుందరమ్మ చెప్పింది. కాని డాక్టరుమాటలను స్పష్టంగా విన్నట్టువంటి యామెకు ఆశ యెక్కడిది?

* * * * *

ఇంతలో గోపాలరావు లోపల ప్రవేశించినందున సుందరమ్మ లేచినిలబడింది. అంతాకలిసి విశ్వనాథానికి ధైర్యంచెబుతూ ఆఖరు గడియకై నిరీక్షిస్తూ కూర్చున్నారు.

నీరసమూ, ఆయాసమూ అధికముగానే ఉన్నప్పటికీ విశ్వనాథము పూర్వంకంటె ఎక్కువ ఆసక్తితో మాట్లాడుకున్నాడు. తనకు చేసేమందులను గురించిగాని, డాక్టరు చెప్పినమాటలనుగురించిగాని అతను దివరకొక్కసారైనా ప్రశ్నించలేదు. కాని ఆసాయంకాలం మాత్రం అన్నివిషయాలూ వివరంగా అడిగి తెలుసుకొనేదాకా అతడు విశ్రమించలేదు. మాట్లాడినందువల్ల బాధ హెచ్చయిపోతుందని ఎన్నిసార్లు హెచ్చరించినా అతడు వినిపించుకోలేదు. ఆరిపోయే ముందు దీపమువృద్ధి పొందినట్లే అని అతని మాటలను చూసి అక్కడివారంతా భావించుకున్నారు.

సాయంకాలమైనది. అంతదాకా మాట్లాడుతూవున్న విశ్వనాథం అప్పుడే నిద్రపోయాడు. ఏనిముషాన్ని ప్రాణంపోతుందో అనే భయంచేత గోపాలరావు తరుచు వచ్చి ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములను పరీక్షించి గుండెలమీద చెయ్యివేసి చూస్తూవుండేవాడు.

దాహానికి మూడునాలుగుసారులు తప్ప ఆరాత్రిఅల్లా విశ్వనాథము మరి లేవలేదు. బాధవచ్చిన యీ వారంరోజుల్లోనూ అతడెన్నడూ అంతవొళ్లుమరిచి నిద్రపోలేదు. ఆ నిద్ర సుగుణమో దుర్గుణమో నిర్ణయించుకోలేక పోయాడు గోపాలరావు. కాని నిద్రలోనే ఎక్కడప్రాణంపోతుందో అని ఆతడు ఖంగారుపడ్డాడు. డాక్టరు మాట లతనిచెవుల్లో రింగుమంటూనేవున్నాయి.

ఉదయం తొమ్మిదిగంటలకి డాక్టరు వొచ్చాడు. తనుపెట్టిన గడువుదాటి విశ్వనాథం జీవించివుండుట అనుభవశాలియైన డాక్టరుకి ఆశ్చర్యమును కలిగించింది. రోజూలాగుకాకుండా అతని పరీక్ష ఆనాడు చాలాసేపు పట్టింది. చూచిన అవయవాన్నే మళ్లా చూస్తూ, ఏదోసంశయం నివారణమై పోయినట్లుగా తలపంకించుకుంటూ గంటన్నరసేపు గడిపాడతడు. పరీక్ష పూర్తి అయేవరకూ ఎవరెన్ని ప్రశ్నలు వేసినా డాక్టరు జవాబుచెప్పలేదు.

పనిముగించుకుని, పరీక్షనిమిత్తం వుపయోగించిన పనిముట్లను జాగ్రత్తపెట్టినతరవాత ఒక్కనిట్టూర్పువిడిచి చిరునవ్వుతో డాక్టరు కుర్చీలో విశ్రాంతిగా కూర్చున్నాడు. అతని అభిప్రాయం వినే కుతూహలముతో అందరూ అతని వేపేచూస్తూ నిలుచున్నారు.

"దైవానుగ్రహం వున్నప్పుడిల్లాగే జరుగుతుందండీ. నిన్నటివరకూ నాకు ఏవిధమైన ఆశాలేదు. మన విశ్వనాథం మళ్లా మనలో పడ్డాడు. ఆసంగతి నిర్ధారణ చేసుకోడానికే యింతసేపు పట్టింది నా పరీక్ష. ఇంక మీరు ఖంగారుపడకండి. ఔషధసేవ సవ్యంగా జరగనియ్యండి. ఏమీ పరవాలేదు" అన్నాడు డాక్టరు.

* * * * *

విశ్వనాథము పళ్లెము......'స్వల్పబహుమతి పుచ్చుకొండి...' అన్నాడు.

మరి నెలరోజులనాటిమాట. విశ్వనాథం సంపూర్ణారోగ్యవంతుడైనాడు. హాలులో తివాసీమీద విశ్వనాథమూ, డాక్టరూ, గో

పాలరావూ ఇంకా ఒక్కరిద్దరు స్నేహితులూ కూర్చున్నారు. వారి మధ్య వెండిపళ్లెంలో నూరురూపాయలూ, తమలపాకులూ, చెక్కలూ వున్నాయి. ప్రక్కనే కొంచెం దూరంలో సుందరమ్మ, సీతమ్మ జానకమ్మ నిలుచున్నారు.

విశ్వనాథము పళ్లెమును డాక్టరుకి అందించి "యీస్వల్పబహుమతి పుచ్చుకోండి. ఒకనాటివాళ్లము కాదుకదా" అన్నాడు.

డాక్టరు మందహాసపూర్వకంగా అందుకొని "మీరు బహుమతి యివ్వాలా? మనలోమనకి యిట్లాంటివి వుండకూడదు. కాని విశ్వనాథంగారూ! మీలాటికేసును నేను యిన్నాళ్లబట్టి యీవృత్తిలో వున్నాను గాని యెక్కడా చూడలేదయ్యా! మీరు కేవలం మృత్యుదేవతని జయించేశారన్నమాట" అన్నాడు.

విశ్వనాథం పరమానందభరితుడై నిండుసంతోషముతో, ప్రక్కనే వున్న భార్యవైపు చూశాడు. సుందరమ్మ పరిపూర్ణవస్త్రాలంకారములతో మహోత్సాహభరితురాలై నిలుచుంది. ఆమె నేత్రముల యందు ప్రేమరసము తొణుకులాడుతూంది. పూర్వపు వెర్రిరూపమంతా పోయి ఆమె సార్థకనామధేయవలె నిండుసౌందర్యముతో చూపట్టిం దారోజున.

విశ్వనాథ మాసౌందర్యస్వరూపమును కొంతసేపల్లా కనువిదీరా చూసి నవ్వుకుంటూ "మృత్యుదేవతని జయించడంలో నాకు సహాయంచేసిన పుణ్యభాగమూ నీకే వుంది. మనమందరమూ ఆవిడకే కృతజ్ఞులమై వుండాలి" అని సాభిప్రాయంగా సుందరమ్మకేసి చూశాడు. లజ్జారుణకాంతులు చెక్కిళ్లయందు చిందులాడ సుందరమ్మ మృదుమధురమందహాస మొనర్చి కొంచెం ప్రక్కకి తప్పుకొన్నది.

పూజార్థము

ముక్కపాటి కృష్ణమూర్తి, కాకినాడ.

చిత్రశాల:

మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రిగారు

౧......

'వాణీ!'

......పలుకదు; ఎన్నిసార్లు పిలిచినా, తలఎత్తి అతని వైపైనా చూడదు; కొంచెంసేపు ఆమెను చూస్తూ, అలాగే నిలుచుని ఖిన్నుడై తిరిగి వెళ్ళిపోతాడు.

చంద్రవాణీ తోడివా రందరికన్నా చాలా చక్కనిది. ఆ యీడుపిల్ల లందరూ, ఆమెతో తిరిగేవా రందరూ, బాగానే ఉంటారు. కాని అంత నోరూరించే రూపము మరెవ్వరికీ లేదు.

కాలేజీ విడిచిపెట్టడం వ్యవధానంగా, శివస్వామి వాణివాట్కాలు దగ్గర కాపాలా చేసేవాడు. బద్ధకంగా ఉంటే బడిఅయినా మానుకునేవాడు కాని నాలుగవేసేటప్పటికల్లా, చక్కగా క్రాఫ్ దువ్వుకుని—సిల్కుషర్టు వేసుకుని—సిగరెట్టు కాల్చుకుంటూ—'మీనాక్షీ కాలేజీ' దగ్గర ప్రత్యక్ష మయేవాడు.

మొదటిరోజుల్లో, వెంట ఎప్పుడూ ఎవరో ఒకరు తీయకుండా ఉంటూండటంచేత, వీలులేక, సిగ్గుపడి తనవంక చూడటంలేదేమో ననుకునేవాడు. కొన్నాళ్లు పోయినతరువాత—తలుచుకుంటేనే మతి అంతా చెడిపోయేది!—మరి ఏధన్యాత్ముడైనా, ఆమె యౌవనాన్ని గస్యం చేస్తున్నాడేమోనని అనుమానపడి, అనవసరంగా అసూయపడేవాడు. తాను మనసులో భావించుకున్న, ఆప్రియుడు, ఆమెను పరిరంభం చేసుకుంటూన్న దృశ్యాన్ని పదేపదే ఊహించుకుంటూ, నిద్ర లేకుండా అనేకరాత్రులు గడిపేవాడు

ఎరుగున్నంతవరకూ, స్నేహితు లందరికీ కాలేజీ వదలిపెట్టగానే, ఎవరిపని వారి కుండేది. కాంపౌండుదాటేదాకా కబుర్లు చెప్పుకుంటూవచ్చి, రోడ్డుమీద కాలుపెట్టగానే ఎవరిదోవను వాళ్లు చల్లగా సర్దుకునేవాళ్లు. ఎన్నడూకూడ పలుకకపోయినా, ఎవరి మటుకు వారికి తెలుసును, మిగతావాళ్ల పను లేమిటో!

అందరూ అదృష్టవంతులే! శివస్వామికిమాత్రం ఆభాగ్యం అబ్బలేదు... లేతవయసులో, నవనవలాడుతూ, సామ్రాజ్యాన్నంతా ఏకచ్ఛత్రంగా ఏలడానికి తగినవాడనీ,—ఏలుతున్నాడనీ—చూసినవాళ్లందరూ అనుకుంటుంటే నిజంగా, ఒకపదహారేండ్ల చామనచాయపిల్లకోసం కలువరిస్తూ ఆమెతోడి చెలిమికి తల్లక్రిందులుగా తపస్సుచేస్తున్నాడు.

అతని వయసూ, వలపూ వ్యర్థమయిపోతున్నాయి. ఆమె అతన్ని గమనించడమన్నా లేదు. చెలులందరితో కులాసాగా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ, నవ్వుకుంటూ—శివస్వామికిమాత్రం పెడమొగమై—నిత్యమూ అతని ఎదుటనుంచే షికారుపోయేది. స్వామి ఆమెను వెంబడించిపోయి, తిరిగి వెళ్లేవరకూ ఆప్రాంతాల్లోనే ఉండి, మామూలువేళకే, మామూలుకన్నా ఎక్కువ విచారంతోనే యింటికి వెళ్లిపోయేవాడు.

తానై పలుకరిస్తుందేమోనని ఎంతో ఆశతో ఉన్నాడు. పోనీ, అంతవరకు నోచుకోకపోయినా, ఓమారు సలీలాసంగా తనవంక చూసినా చాలు, ధన్యుణ్ణవుతా ననే స్థితిలోకి వచ్చాడు. కాని, వాణికి జాలన్నా లేదు.

గాంధర్వవిధిని తన్ను వరించడానికి వాణికి ఏమైనా అభ్యంతరం ఉందేమోనని చాలారోజులదాకా సంశయించాడు స్వామి. మంచి వంశంలో పుట్టి, అదుపుఆజ్ఞలలో పెరిగినపిల్లగనుక, స్వతంత్రించడానికి భయపడి, 'పెద్దలున్నారు. వా రెఱిగి పెండ్లిచేయగలరు. తెగిరహా టింత వలె పటించు సంకేత మేమైనా పంపిస్తుందేమోనని కనిపెట్టుకుని కూర్చున్నాడు. మళ్లా, అదీకాదేమో.

ఆమె ఉపేక్షచేసినకొద్దీ స్వామికి మరీ ఆవేశం హెచ్చిపోతూంది. ఏలాగైనా సరే, వాణిని తనదాన్నిగా చేసుకోవాలిసిందే!

ఎన్నాళ్లు ఓపికపట్టి చూసినా, ఎంత ఉవ్విళ్లూరినా, ఏమీ ప్రయోజనం కనబడటం లేదు. సాహసం చేయాలి. మరోవిధాన వాణి వశమయేటట్టు లేదు. ఆమెను చూసినకొద్దీ స్వామికి రకరకాల ఆలోచనలు తోచేవి—షికారు పోతూంటే, దారి కడ్డుతగిలి, అనుగ్రహిస్తేకాని వీలులేదని—అందరిఎదుటా—ప్రతిమాలనో,—ఏకిసి

మాకో, నాటకానికో వచ్చినప్పుడు అమాంతం కారులో లేసుకుని చక్కా పోవాలనో—ఈమాదిరిగానే. కాని, ఎందుచేతనో ఏవీ క్రియారూపాన పరిణమించలేదు.

ఎన్నటికి వాణి కనికరించదేమో,—జన్మంతా ఆమె లేకుండానే గడుపవలసివస్తుందేమో, అని తలచినమాత్రాన్నే తెగని దిగులుగా ఉండేది స్వామికి.

చివరకు, ఓనాడు, ఏమైనా సరే. ఏలాగైనా ఆమెను పలుకరించి, ఆమెతో మాట్లాడితీరాలని నిశ్చయించుకుని బయలుదేరాడు. దోవలో, తనకు సాయమై, ఆమెను ఒనగూర్చమని వసంత మాధవులను మనసులో వేడుకున్నాడు.........వాణికన్న క్షణం ముందుగానే, తడబడే పదాలతో, 'న్యూహాలిమర్' ఉద్యానం ప్రవేశించి, ఆమె రోజూ కూర్చునే చలువరాతి మంటపానికి సమీపాన్నే, ఆమె ఎప్పుడు వస్తుందా అని ఎదురుచూస్తూ ఉన్నాడు.

హంసలుకూడా చూసి నేర్చుకోదగిన వయ్యారినడలతో వాణి ప్రవేశించింది. వాయిల్ లేతఊదాసిల్కుచీర కట్టుకుని, ముదురు రంగులో, చమ్కీపని చేసిన శాటిన్ బాడిస్ తొడుక్కున్నది. ఒంటిన ఏవో రెండుమూడు నగలున్నా, ఆఅందంలో కలిసిపోయి కనిపించడం లేదు. అడుగడుగుకీ చక్కదనం ఒలికిస్తూ వచ్చి అక్కడనే కూర్చుంది.

ఆమె సౌందర్యాన్నంతా అనిమేషనయనాలతో చూరగొంటూ 'అలరదు రెప్ప లల్లార్చిన యందాక ననిమిషకన్య కా దనగ తరమె?' అని అనుకున్నాడు స్వామి.

సమీపించాడు, ఏలాగో ధైర్యము తెచ్చుకుని,

'వాణీ!'

అని పిలిచాడు. ఆఉద్రేకంలో, ఆలోచించనన్నా లేదు. ఆమె పరాభవిస్తుందేమోనని అయినా వెనుదీయలేదు. ఒకసారి—కోపంగానైనాసరే—ఆమె మాటాడితే, రతనాలవంటి ఆపలువరుస కనబడనిస్తే, అంతేచాలు అతనికి.

ఆప్రాంతాల్లో వాళ్లిద్దరూతప్ప ఎవ్వరూ లేరు. ఉన్నా, అప్పటిస్థితిలో లక్ష్యంచేసేవాడే కాదు స్వామి. వాణి మారుపలికితే, కౌగిటిలో అదుముకుని జన్మసార్థకం చేసుకోవలెనని, ఆమె అంగీకారం కోసం తహతహపడుతున్నాడు.

భావము రసానికి తగినట్టుగా పలికిస్తూ తనకథంతా వినిపించాడు వాణికి. చివరకు ప్రేమ, లేకపోయినా, తన అవస్థను చూసి అయినా కనికరించమన్నాడు.

స్వామి ఆమెదగ్గర భక్తుడిలాగా చాలాసేపు వొంగి లొంగి నిలుచున్నాడు. వాణి, అంతా విని, వినిపించుకోకుండా లేచిపోయింది.

నిత్యమూ ఆమె స్వామికన్నులకప్పుడేరా కనబడేది; దగ్గరకేతెర నిచ్చేది. మనసులో కోరికలన్నీ తెలియచెప్పనిచ్చేది. కాని, మారు పలుకదు; ఎన్నిసార్లు పిలిచినా తలఎత్తి అతనివైపైనా చూడదు.

౨

'ఊహుఁ...అలాకాదు:......సరిగా నిలుచోలేవూ....ఇంకా కొంచెం తల పైకి ఎత్తాలి...ఎవరిమీద ఆకోపం?...ఏమి టాపోజు, ఎందుకు వచ్చిందిరా దేవుడా, ఎప్పుడు తప్పించుకుని బయటపడుదామా అని ప్రాణాలు బిగపట్టుకొని నిలుచున్నమానిరిగా ఉంటావేం? ముఖంలో కాస్త ప్రసన్నభావం కనపడనీయి.'

......నవ్వింది.

'ఎన్నిమాట్లు చెప్పను. ఎందుకూ అలా ఎవరినో వెక్కిరిస్తున్నట్లుగా నవ్వుతావు...పోనీలే, కాని...అబ్బ! అదుగో మళ్లా అంతా చెడగొట్టావు. నీవు నవ్వావద్దు, కోపగించనూవద్దు, సౌమ్యంగా, ఈథోరణంతా మరచిపోయి ఏదో ఆలోచిస్తున్నదానిలాగా ఉండూ... ఊఁ...నావైపు చూస్తావేం?,'

......మళ్లా నవ్వింది.

'మళ్లా మొదలా? అప్పుడే అగులాబీలన్నీ నలిపేశావూ? అదేమిటి,లోలాకు మెలితిరిగింది? పైటమీద అంచంతా మడతపోయి... మహాఅందంగా ఉన్నావులే! చెప్పినట్లుగా వింటావా లేదా? లేకపోతే నీసావాసము ఉండను...తెలిసిందా...ఏం?,'

......మాట్లాడదు

'నన్ను విసిగించడమే నీకు ముఖ్యమా?—చక్కనిదాన్నని ఎందుకూ నీకింత గర్వం?....అమ్మ! ఇప్పటికి ఏలాగైతేనేం. మనసు కుదిరిందీ...ఇంకా కొంచెం ముందుకు రా..మరీ అంత వెలుతురులోకి వద్దు. సూర్యకాంతి ముఖంమీద మాత్రం పడేటట్టు...అదుగో, అలాగే ఉండూ,'

... ...

శ్రీమాన్ చాలావృద్ధిలోకి వస్తూన్న చిత్రకారుడు. ఖండాంతరాల్లో ప్రముఖులందరూ అతని చిత్రాల్ని చాలా ప్రశంసించారు. ఒకటిరెండు 'అంతర్జాతీయచిత్రకళాప్రదర్శనాల్లో అతనికి ఉత్తమ సత్కారం జరిగింది. చక్కగా చదువుకున్నవాడు—చాలా అందగాడు.

శివస్వామికీ అతనికీ ఎంతో స్నేహం. చిన్నతనంనుంచీ, చాలా కాలందాకా కలిసి చదువుకున్నారు. తరువాతకూడా కలిసి తిరుగుతూండేవారు ఇద్దరూను. శ్రీమాన్‌కు స్వామిఅంటే చాలా అభిమానమూ, గౌరవమూను.

... ...

నీళ్లల్లో తిరుగుతూన్న హంసపిల్లలతో ఆడుకుంటూ, వాణి ఫౌంటెన్ ఒడ్డున నిలుచున్నది. ఆమనోహరమూర్తిని రత్నాకలికి లక్ష్యంగా చేసుకొని చిత్రించటానికి యత్నిస్తున్నాడు. సమీపంలో శ్రీమాన్.

కొంచెందూరంలో, ఓపూలకామ్లైబర్ చాటుగా, వీరిరువురినీ, రెప్పవేయకుండా కనిపెడుతూ నిలుచున్నాడు స్వామి.

అప్పటికి వారంరోజులనుంచీ ఆకథజరుగుతున్నది.

శివస్వామి చాలా మారిపోయినాడు. కాని అదేమో వాణిలో కూడా ఏదో మార్పు కనబడుతూనే ఉంది. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆమె ఆకర్ణాంతవిశాలలోచనాలు ఆతన్ని సవిలాసంగా సత్కరించేవి. మరొకప్పుడు దైన్యానికి తావులయేవి. ఈవిభ్రమా లన్నిటికీ లోనై ఆతడు వివశు డయిపోతూండేవాడు.

శ్రీమాన్ కు తానే వాణిని ఒకటిరెండుసార్లు చూపించాడు. అప్పటి మాటలలోనైనా, తామవలచిన పిల్ల అనే ఉత్సాహమేతప్ప వేరే లక్ష్య మామెయందు ఉన్నట్లు తోచలేదు స్వామికి. శ్రీమాన్ ఎన్నడూ తానై వాణిని గూర్చి ప్రశంసించలేదు స్వామితో.

వాళ్లిద్దరికీ ఏలా అంతస్నేహం? ఆతనిదగ్గర వాణి చాలాచనువుగా ఉంటూందే? ఆతన్ని వరిం......ఊహూఁ... కాదు. వాణి అంత అన్యాయం చేస్తుందా. .ఏమో? ఇంతకూ శ్రీమాన్ ధన్యుడు.,

'స్వామీ!'

ఆతనికి ఏదీ గోచరించడం లేదు. తానొకటి తలచితే దైవ ...కాదు...వాణి మరొకటి తలస్తోంది: ఆమె ఆలోచించి చేసిన పనే ఇది. లేకపోతే ఆ......

కోమలం వాణిఅంత చక్కంది కాకపోయినా, ఆమెకు ఎంతో తీసిపోయిందికాదు. వాణిని చూచిన కళ్లతోఅయితే ఏమో కాని, ఎంతరసికుడికైనా ఆమెమీదించి మనసు మరల్చుకోడానికి చేతనవుతుందా?

వాణి శ్రీమాన్ తో మాటలాడుతూండగనే, స్వామి ఎంతో వేదన పడుతున్నాడు. అది చాలనట్లు, కోమలం ఆతన్ని మరీ కష్టపెడుతూంది:

నిత్యమూ ఆతనున్న తావు వెదుక్కుంటూ వచ్చేది కోమలం. ఇక నిలువనిచ్చేది కాదు: 'తనంతట తా వలచివచ్చిన' కాంతను చులకనచేయడం మంచిదికాదనే పంథాలో మాట్లాడేది ఎంతసేపైనా. కాని స్వామికి ఆమె చెంత మన్నదనే స్పృహఅయినా ఉండేది కాదు. ఆమెను పలుకరించికాని, ఆమెతో మాట్లాడికాని ఎరుగడు. తా నున్నంతసేపు, ఆమెకూడా విడువకుండా అక్కడనే ఉండి వెళ్లిపోయేది:—మరునాడు మళ్లా మామూలుగానే ఇరువురూ తారసిల్లేవారు;

......

వాణీ, శ్రీమాన్ చాలాత్వరగా వెళ్లిపోయేవారు: స్వామి ఎంతోసేపటికి తెలివితెచ్చుకుని ఉస్సురనుకుంటూ కాలుసాగించేవాడు. నిత్యమూ అంతే. బయలు దేరేటప్పుడు చాలా ఉత్సాహంగా ఉండేవాడు. ఆనాడైనా వాణి ఒంటరిగా వస్తుందేమో—శ్రీమాన్ తో ఎందుచేతనన్నా పోట్లాడి, మాటలాడటం మానేసిందేమో—నిజంగా శ్రీమాన్ మీద, తా ననుకున్నట్లుగా ఆమెకు మనసు లేదేమో...... ఏమో, ఊలాగే చాలా అనుకునేవాడు.

కాని, మామూలుమాదిరిగానే, వాళ్లిద్దరూ కనబడేవారు...మరి కొంతసేపటికి కోమలం ప్రత్యక్షమయేది.

3

'చివురాకు చెలిచేత
పిలువనంపింది
వరికొన్న ప్రాయాన
విరజాజిమొగ్గ

ఏతేరకయినాను ఎదురుచూసేవా
పోవాలి నినుబాసి తీవజవరాల...

లేబచ్చలమీద
లేలివచ్చింది
చాటుగా మాటుగా
చామంతిరెమ్మ....

నీహారగిరికిపైనా
నీచర్చతోను
కోహారు లన్నదీ
నాకాచవేలి....

శరదంబువాహాల
జత చేసుకుంది
మరచిపోయేనని
మందారమాల

కోయిలల కొందని వి
హాయసపథాల
సాయమూతా వంది
సంపంగిరెమ్మ...ఏతేర...

... ...

'నన్నిక్కడ నిలువనీయవా?'

'నేను పలుకరిస్తే.మారుపలుకవా;'

'కోమలం!'

'స్వామీ!'

'నేను నిన్ను ప్రేమించలేను.'

'నేను,...మరి...నిన్ను ప్రేమించకుండా ఉండలేను'.

'ఎంతచక్కగా పాడింది...ఎవరో ఆ...అమ్మాయి'

'ఎంతచక్కగాఉంది...వాణికాక మరెవరో ఆ...అమ్మాయి!'

'ఎవరు?'

'కనపడటం లేదూ...వాణీ...(!)...'

'నాతో మాటాడవద్దు'

'నీవు నేను మాట్లాడితే వినవద్దు'

'అసాధ్యురాలవు!'

'నీకుగాక....'

.. ..

'సంజెలో లేమావి
కొంజివురుచాయలో
మంజులముఖాబ్జసుష
మావిలాసాలలో....
నీచాయ లేదోచు నే...

చేతలో జాజితొలి
పూతలో కోయిలల
కూతలో గొజ్జంగి
లేత తళ్తళలలో...
నీవలపు లే నిలుచు నే...

వగరులో పట్పదుల
పొగరులో కరవీర-
తొగరులో తొగకన్నె
నిగనిగన్నిగలలో...
...నీహొయల్ తలసూపు నే...

.. ..

'కలువలన్నీ ఎందుకూ ఆచంద్రుణ్ణి చూసి అలా నవ్వుతుంటాయి?'

'చక్కనివాడని.'

'ఉహుఁ.'

'చక్కిలిగింత పెడుతాడని.'

'బలేబాగుంది: ఏలాగూ గిలిగింతలతో నవ్విస్తాడని, తామే ముందు నవ్వేస్తున్నాయా?...అయినా చెప్పకో చూదాం మరి?'

" .. .. "

'ఎందుకో చెప్పనా, పాపం,...ముద్దొస్తూంటాను కదా నన్ను చూసి ఈకన్నెలందరూ, విరగబడిపోతారు అనే విలాసాతో, ముసిముసినగవులతో ఉదయిస్తున్నాడు కాని, అదేమిటి, ఆమొగాన.. మచ్చ...మచ్చ...ఆసంగతి మరచిపోయినాడా అని నవ్వుకుంటున్నాయి.'

'కలకలలాడుతుంటాడు.. రాజుకే వంక పెడుతున్నావూ?'

'కిలకిలా నవ్వుతూంటవి, కలువలన్నీ అందుకనే.'

'పోనిద్దూ. అద్దంలో చూసుకునిరావడం మరచిపోయి ఉంటాడు.'

'అతనా మరచిపోయేది. మరి...అలాగయితే కనపడ్డ సరస్సులో అల్లా ఎందుకూ ప్రతిబింబిస్తూంటాడు. రాత్రంతా అక్కడనుంచి కదలడేం?'

'అందంసంగతి తెలియక.'

'ఊ...అర్థం తెలియక కాదేం?'

'చంద్రుడికి కళంకదోషం:' అన్నది గీర్వాణి.

'అందుకనే...శ్రీమాన్ కుడిచెంపకు అంత బ్లూప్యాచ్' అన్నది.. చం.. ద్ర.. వా.. ణి..

౪

మహారాజు దుష్యంతుడు కణ్వపుత్రిని గాంధర్వవిధిని పరిగ్రహించాలనీ, లేకపోతే నిలువలేనని అనుకున్నాడు. నిశ్చయించుకున్నాడు—తరువాత ఓనిమిషానికి, కలకంఠవధూకలకంఠ మాధురితో 'కింశితలై?' అన్నదాని తెలుగు ఎత్తుకుని ఆఅమ్మాయి చేతకూడా అంతకన్న పక్కాగడుసుగా ఏదో మారు పలికించాడు చివరకు ఏలాగో ఒప్పించాడు. మళ్లా ఎన్నాళ్లు జరిగాయో....... శకుంతలను కడుపులోఉన్న కొడుకుతోకూడా మాలినీతీరాన్నుంచి పంపించివేసేటప్పుడు, ముసలిమహర్షి పడుచుగొంతులో గాద్గదికం స్పష్టముగా వినిపించింది..............................ఎత్తినప్పటినుంచీ, ఎప్పుడు పడుదామా అని కాచుకొనియున్న యవనిక, దాని పుణ్యాన చివరకు గౌరవంగా క్రిందకు వాలింది.

.. ..

'జయము జయము మహారాజునకు' అన్నది కులుకుతూ రమణి.

'సంతోషించాం లే, తెలివికి' అని సవిలాసంగా, మారుబలికింది, ఓచిన్నిచపేటంతో సత్కరించి, కుచ్చుతలపాగ తీసివేస్తూ కోమలం.

'చాలాబాగుంది కోమలం! వేషం చాలాచక్కగా వేసుకున్నావు. కాని అదేమిటి? మాఅన్నయ్యమీసం పెట్టావేం? మహారాజాయెను. ఇంకా పెద్దమీసాలుండొద్దూ?'

'నీ కేం తెలుసు. ఈమీసాలకే భయపడి, వర్ణించుకుండా శకుంతల తప్పించుకుని పారిపోతుం దనుకున్నాడు ఈదుష్యంతుడు.'శ

'భయపడకేం శకుంతలా! ఆశ్రమంలో వదిలివేసి గడ్డాల ఋషుల నందర్నీ చూస్తూ...ఆమెకు కొత్తా?'

'కొత్తదికాదూ చిన్నవేషం, నన్ను వెగడ్డం'

'అలాగేం'

'కాకపోతే, మీఅన్నయ్యవేషమేం .. ఇది .. పోనీ మీ అన్నయ్యనే అనుకో అదినో మీవదినె వస్తూంది చూడు. అంతా అయిపోయినా, ఆవర్యాళ్లరం, ఆవసికే మావలే దింకా చూడు.'

'ఏం, రమణా! ఇందాకనుంచీ కనబడలేదేం' అని అడిగింది చమ్కీ పనిచేసిన 'వ్రతవల్కలం' సవరించుకుంటూ, నగముతీసివేసిన శకుంతలవేషంతో ప్రవేశించి వాణి.

'అప్పుడు పీలా కనబడతాను. నీకు దుష్యంతుడివీదనేకా దృష్టంతా.'

'అతను మీఅన్నే అయినప్పుడు నీ కింత ఉలు కెందుకూ?' అని అందుకున్నది కోమలం.

వాణి కోమలంవంక బెదురుతూ చూసింది. కోమలం కను సైగతో ఆమెకు తెలియ జెప్పింది.

'చాలాచక్కగా చేశావు వాణీ! అందరూ ఎంతో మెచ్చు కున్నారు' అని అభినందించి రమణ.

'అందరూ .. ఎవరు?'

'ఎవరా?...వచ్చినవాళ్లందరూ..ఎరుగున్న వాళ్లు, ఎరుగనివాళ్లూ కూడా .. మానాన్నగారు నిజంగా సంభ్రమం పట్టలేకపోయినారు. ఇక నేనా.. నాసంగతి సరేకదా...బ్రహ్మదేవుడు .. అమునలాడు మతి పోయి నన్ను ఆడదాన్నిగా చేశాడు అంతే నేపూ తిడుతూనేఉన్నా; నేనే మొగవాణ్ణయితేనా'

'ఊఁ.'

'అమాంతం స్టేజీలోకి దూకి నిన్ను ఎత్తుకొని పారిపోయి ఉందును!'

'నిజంగా అంతబాగుందా. అయితే బాగున్నది నేనా, నా వేషమా.'

'రెండూను .. కాని ఏంలాభం.'

'వాళ్లే రమణా! ఎవరన్నా చూస్తే నిన్ను నన్ను కూహించా మనుకుంటారు.'

'నన్నా...నిన్ను మోహించని చెప్పకు వాణీ.'

...   .

'అన్నయ్యా! నీకు శ్లేష్మ?' అన్నది రమణ.

'ఏం?' అన్నాడు స్వామి మనసులోనే ఆమెపైనా తిరుగ కుండా.

'మరి వాళ్లెక్కడా చూశావా.'

'ఏం, నీకళ్లకేం, బాగానే ఉన్నాయి' అని చాలా అమాయి కంగా, తెలివితక్కువగా బయటపలికాడు స్వామి.

'అదికాదోయ్ తాతయ్యా! వాళ్లు చేసుకున్న పుణ్యం నీకళ్లు చేసుకోలేదుకదా, అని అన్నాను. అదీ లేదా.'

'ఏమి టాని శేమం?'

'వాణి ..ఎరుగున్నావు కామా వాణిని... శకుంతలవేషం వేసింది...—ఇవాళే మాక్కాలేజీ అనివర్సరీ తెలుసునుకదూ, ఎంత బాసం దముకున్నావు...ఎందుకూ చూడనివన్న.'

స్వామి మనసులో కోరికలన్నీ ఓమారుమూకుమ్మడిగా ముందుకు దూకినాయి. కాని అసంచలనం అవంతైనా బయటపడనీయకుండ సంయమనంచేసుకొని, శాంతం, ప్రసన్నభావం అభినయిస్తూ,

'అలాగేం. నాకు తెలిసిందికాదే. లేకపోతే నేనుకూడా వచ్చేవాడినే!' అన్నాడు.

'నిలాటివాళ్లను రానియ్యరుకాదూ.'

'ఎందుచేతనో?'

'అఁ. ఏముంది. తెలా మీాసం నెరవలేదుకనుక.'

స్వామి కొంచెం ఆగి ఏమో ఆలోచించాడు.

'దుష్యంతు డెవరు?'

'కోమలం. నీ వెరుగ వనుకుంటాను. నీఅంత పొడుగ్గా చాలాఅందంగానే ఉంటుంది ఆఅమ్మాయికూడా...'

—కోమలాన్ని తా నెరుగడుకామా! వాణి వంతకన్నా ఎరు గడు! రమణ ఎంత అమాయకురాలు! తోడివారందరకీ ఎంతకాలం నుంచో తెలిసిఉన్న ఆవిషయంకూడా ఆమెకు తెలియదే!

'నే నన్నానుకూడాను నవ్వుతూ కోమలంతో, ఆమీాసం సరిగా నీమీాసంలా ఉన్నదని. నిజంగా చూసి అలా వేసినట్టున్నది' అని మళ్లా అందుకుంది రమణ.

'వాణి ఏ మన్నది.'

'ఏమనడ మేమిటి?'

'నామాట వచ్చిందికాదూ' పొరబాటున తప్పిజారి అనేశాడు. తరువాత నాలుక ఎంతకొరుకుకున్నా ఏమిలాభం? కాని రమణకు అదికూడా అర్థమయినట్టు లేదు.

'నీమాట వచ్చినా ఏమంటుంది? నిన్ను ఎరుగదుకాదూ!' తరువాత స్వామి ఏమీ మాటాడలేదు. అతడు వింటున్నాడో, లేదో అయినా గమనించకుండా రమణ, గబగబ కొంచెంసేపు ఆ మాటా ఈమాటా చెప్పి లోపలికి వెళ్లిపోయింది.

.. .. ..

'ప్రొద్దుపోతూంది ఇప్పు డెక్కడికి స్వామీ'

లోపలనుంచి ఎవరో ప్రశ్నించారు. ఆతడు మారుపలుకలేదు. మెట్లమీద ఓకాలు వేశాడు.

'భోజనం చేయవా మరి?—చేసిపోరాదూ?'

వెనుకనుంచి సగంసగం వినపడ్డాయి ఆమాటలు గాలిలోంచి స్వామికి. అప్పుడే రోడ్డుమీదికి వచ్చేస్తున్నాడు.

ఉండుండి, రెండుమూడుసార్లు పెద్దజ్యోతులు ఆతనిముందర నాట్యమాడి మాయమయిపోయాయి. రోల్‌ఫిల్ములాగా రోడ్డు చుట్టుకుపోతూంది. చివరకు అయిపోయింది.

బయలుదేరినప్పటినుంచీ, అస్పృహ లేకుండానే, స్వామి తిన్నగా కాలేజీహాస్టలుబయట ఆవరణవద్దకు వచ్చి ఆగిపోయినాడు. అప్పుడు తెలిసింది, ఆతనికి తా నెక్కడ ఉన్నదీని.

౫

ఆలకిస్తున్నాడు. ఆలకించినకొద్దీ మైమరచి ఆనందమయుడై పోతున్నాడు. ఎన్నిమార్లు విన్నా తనివితీరటం లేదు. కర్తవ్యాన్ని నిర్ణయించుకోలేకనూ కాదు, కాలు సాగకనూ కాదు. ఎందుకో ఏమోకాని ఆచోటనే ఆగిపోయి, అలాగే నిలుచబడిపోయినాడు స్వామి. పాడుతూన్న ఆమోహనాంగి పాట చాలించలేదు మళ్లా, మళ్లా ఆపునాలే ఎత్తుకుని,

ఆమోహకుంటానోయ్, పాట
పాడుకుంటానోయ్,
ఆడీ, పాడీ, అలసినా,
ఊడేనంటానోయ్, నీవూ...
కోడేనంటానోయ్......ఏమోయ్

ఆమోహకుంటానోయ్

ఈమారు ఇక ఆలాపించలేదు. ప్రాకారలంఘనం చేసి లోపల ప్రవేశించాడు. ముందు మందారచెట్లు బాగా ఒత్తుగా పెరిగి అడ్డమున్నాయి. వాటి కవతలనుంచే మళ్లా...

పాపీమాశానోయ్, పాపీ
కాపీ మాశానోయ్,
కాపీకన్న సొంపు నీపై
తానే వచ్చానోయ్......ఏమోయ్,
....ఆమోహకుంటానోయ్।

ఈచరణం వినిపించింది.

చప్పుడు చేయకుండా, చెట్లమాటునుంచి తొంగిచూశాడు. పాలాసమీపంలోనే, వాణీ, కోమలం, మరెవరో ఇంకోఅమ్మాయి ఉన్నారు. ఆముగ్గురూ కూర్చునిఉన్నారు. వాణి వారిచేరువనే జాజి పాదుమీదికి ఓచేయి జాపి నిలుచుని పాడుతూంది.

దగ్గరకు వెళ్లాడు. కౌగిలించుకుని గబగబ ముద్దిడుకున్నాడు స్వామి ఆమెను. సమయము జూచి, 'అనసూయాప్రియంవదలు' నిష్క్రమించారు.

వాణి నవ్వుతూ అలాగే నిలువబడిఉన్నది.

.. ..

'అమ్మ! ఇప్పటికి నాకసి తీరింది' అన్నాడు స్వామి.

వాణి సాభిప్రాయంగా స్వామివంక చూసి, సిగ్గుపడి, చిరునవ్వుతో తలవాల్చింది.

'ఇకనైనా నీమౌనవ్రతం చాలిస్తావా?'

వాణి 'అవు'నని తలఊపింది:

'ఇంతకాలంనుంచీ నీనోటిమాట వినడానికి నోచలేదు నేను. పలికితే నోటిముత్యాలు రాలిపోతవా?'

'.. .. .. ..'

'నీతోడివా ళ్లందరితోనూ అంతచనువుగా, కులాసాగా తిరుగుతూండేదానివి. నామీద నీకు ఎందుకూ అంతనిర్దయ? ఎంత పలుకరించినా ఎన్నడైనా మారుపలికావా?'

'.. .. .. ..'

'నిజమే, నాదే అపరాధం కావచ్చును. నీవు మెచ్చుకొనేటట్లుగా, నీరసికత్వానికి, చక్కదనానికి సరిపోయేటట్లుగా నేను పిలువలేకపోయినానేమో! నామీద, నాస్థితిమీద జాలన్నా లేకపోయిందా నీకు?'

వాణి నవ్వుతూంది. ఆనవ్వును అర్థంచేసుకోలేక. స్వామి మళ్లా ఏకోవేదన పడుతున్నాడు. ఆమె నవ్వుతూనే - ఆతని మాటలన్నీ వింటూనే, ఏదోవైపు రెప్పవేయకుండా చూస్తూంది. క్రమంగా స్వామికూడా, ఆసంగతి ఏలాగో గ్రహించి, తానుకూడా ఆమె చూస్తూన్నవైపే, ఏమిటో తెలియకుండానే చూస్తున్నాడు.

పాలసమీపంలో గులాబీపాదు ఉన్నది. దానినిండా విచ్చినవి, అరవిచ్చినవి, చాలా ఉన్నవి పూలు. ఒకగండుతుమ్మెద ఎక్కడనుంచో వచ్చింది, ఆవేళ. తిన్నగా, ఓచక్కని గులాబీదగ్గరకు వెళ్లి కావలసినంత మధువు గ్రోలి, తనత్రోవను సంగీతంపాడుకుంటూ చక్కగా వెళ్లిపోతూంది. అదీ దృశ్యము.

'సృష్టిలో చిత్రాలు చాలా ఉంటాయి' అన్నాడు స్వామి చివరకు, చాలా తెలివితక్కువగా.

కోకా వెంకటసుబ్బారావునాయుడుగారు

వంగీపురం కృష్ణమాచార్యులుగారు

కూర్చున్నవారు : కొల్లూరు ధర్మారావుగారు

నిలుచున్నవారు. వడ్లమాని అప్పారావుగారు

యం. కోటయ్య నాయుడుగారు

(ఏలూరు వ్యాయామసంఘ కార్యదర్శి)

డాక్టరు బుర్రా శేషగిరిరావుగారు (కుడివైపు)
భిషగ్వర కల్లూరి వేంకటసుబ్బారావుగారు
(ఆంధ్రభారతీ తీర్థము)

కవిసింహ, పోకూరి కాశీపతిగారు

వింజమూరి వరాహనరసింహాచార్యులుగారు

అల్లంసెట్టి సూరన్నగారు

పండిత సువర్ణలం రామానుజాచార్యులుగారు

కొంచాడ నీలకంఠ సుబుద్ధిగారు

'అవును, చూసి నేర్చుకోవలసినవికూడా చాలా ఉంటాయి' అన్నది వాణి అతనివంక చూస్తూండానే.

స్వామి మనోవీథిని పెద్దమెరుపు మెరిసి, వెనుకటి సంశయాంధకారాన్నంతా పటాపంచలు చేసేసింది. కలలో కష్టాలు అనుభవించి, మహారాజయోగంలో మేలుకునేవాడిలాగా, స్వామి అంతకాలానికి, అప్పటికి మేలుకున్నాడు.

'నిజమేకామా!' అన్నాడు ఆమెకళ్ళల్లోకి చూస్తూ కౌగిలి వీడకుండానే.

వాణి, స్వామికి మరీదగ్గరగా జరిగి, అతనికౌగిలిలో అణిగి పోతూంది.

'అవును, గులాబీకి ఏమిస్వాతంత్ర్యమున్నది' అన్నది చెంపల మీది గంట్లు తడిమిచూసుకుంటూ.

'మనసుకుమారుడికేనా, ఇన్నాళ్లనుంచీ అపరాధం!'

'కాదా, మరి! ప్రేమమధువుతో, ప్రణయమధువుతో, పూర్ణంగా ఉబికిపోతూన్న గులాబీకన్నెను పలుకరించాలని, పలుకరించితే మారాడదని అనుకోడం అతని తప్పుకాదూ? అంత ప్రేమతో పొంగిపోతూ, అతడెన్నడు దరికేరుతాడా అని కలవరిస్తూంటే, మారాన్నుంచి పలుకరించి పలుకలేదని, ఖిన్నుడై తిరిగిపోతాడా? అతని కంఠమాత్రం తెలియదు, కుసుమసుకుమారి తనకోసం తపించి వాడిపోతుందని.'

స్వామి నూతనోత్సాహంతో, ఆమెవంక వింతగా చూస్తూ, ఆమెమాట లన్నీ ఆలకిస్తున్నాడు. వాణి అతని అమాయకత్వానికి నవ్వి, అతన్ని చేరదీసి ముద్దుకున్నది.

'సృష్టిక్రమం తారుమారవుతున్నది. గులాబీదగ్గరవా, మొకరి తుమ్మెద పాఠం చదువుకునేది?' అన్నది వాణి.

'నేను సాహసం చేయలేకపోయినాను వాణీ! నాతో మాటాడకపోతే, నామీద నీకు ప్రేమలేదనుకుని, విచారపడి ఊరుకునేవాణ్ణి.'

'సాహసం ఎందుకూ? అంతమాత్రం కనిపెట్టలేకపోయినావు. కోమలాన్ని చూసిఅయినా నేర్చుకోలేకపోయినావే.'

స్వామి కొంచెంకోపంగా ఊరుకున్నాడు.

'అయ్యో! అంతలోనే మళ్లా అలుకా! కాదు స్వామి! కోమలాన్ని నీకు పాఠంచెప్పమని నేనే పంపించాను అప్పటికయినా నీవు ఆలోచించలేకపోయినావు. గ్రహించలేకపోయినావుకదా కోమలం నిన్ను పలుకరించినట్లు నీవు నన్ను అనాడే.....'

వాణి సిగ్గుపడి ఆమీద మాటాడలేకపోయింది. అతని పెదవుల కందకుండా, తనముఖం తిప్పేసుకుంది. స్వామి బలవంతాన ఆమె ముఖాన్ని తనవైపు త్రిప్పుకుని చాలాసేపు ముద్దుపెట్టుకున్నాడు.

—కేక వినపడ్డది. వాణి తటాలున అతని ఒడిలోనుంచి లేచి, అతని నక్కడే ఉండమని చెప్పి పరుగెత్తుకుని వెళ్లింది. మళ్లా వెంటనే తిరిగివచ్చి, అతన్ని కౌగలించి,

'ఇంక నీవు వెళ్లిపో. మావాడ్లను పిలుస్తూంది. నేను వెళ్లాలి' అన్నది.

స్వామి ఆమెను వదలలేకపోయినాడు.

'అబ్బ! వెళ్లిపో' అని అతన్ని ముద్దుకుని, 'రేపు నాలుగు గంటలకు న్యూహాలిమర్' అని, అక్కడనుంచి గబగబ వెళ్లిపోయింది.

స్వామి అమితోత్సాహంతో ఒక్క ఉదుటున కాంపౌండు వాలు దూకి ఈవలకు వచ్చేశాడు.

.. ..

—శ్రీమాన్ చాలా ఆశ్చర్యపడ్డాడు. తలుపు తీయడంతోనే శివస్వామి, అతనిచాటున ఒదిగి సిగ్గుపడుతూ వాణి, అతని స్టూడియోలో ప్రవేశించారు. స్వామి అతన్ని కోపంగా చూసి, '—చేతనయితే వత్సరాజునుకూడా చిత్రించు.' అన్నాడు.

శ్రీమాన్ ఓనిమిషం అతనివంక చూసి, తరువాత ఏదో జ్ఞాపకం వచ్చినవాడిలాగా నవ్వాడు.

'అది చాలా పాతకథ.. స్వామి! వత్సరాజును చాలాకాలం క్రిందనే చిత్రించి...యున్నాను. మానాగరికను నీవు చూడలేదు కాబోలు!'

అని అక్కడనున్న తెర అవతలకు జరిపాడు. ఎదురుగుండా ఈజెల్ మీద సగముతయారయిన బొమ్మ ఉన్నది. కొంచెం ప్రక్కన నవ్వుతూ కోమలం కూర్చునివున్నది.

'రత్నావళి'

అని నవ్వి శ్రీమాన్ కోమలాన్ని చూపించాడు.

'వత్సరాజుతన్ను చూపించుకున్నాడు.'

కోమలం పరుగెత్తుకుని వచ్చింది. వాణి ఆమెను కౌగిలించుకున్నది. ఇద్దరూ నవ్వుకున్నారు.

శ్రీమాన్ నవ్వుతూనే 'కోమలం! టీ పెట్టు. నా బిడ్డలు' —అని స్వామి, వాణిని, కనుసైగతో చూపి—'కూడా ఉంటారు' అన్నాడు...

వాణి నవ్వుతూ, కోమలంతోకూడా లోపలికి వెళ్లిపోయింది.

స్వామి దగ్గరనున్న కుర్చీలో కూర్చుని, నవ్వుమొగంతోనే శ్రీమాన్దగ్గరనుంచి అడిగి తీసుకుని సిగరెట్టు ముట్టించాడు...

కవి ప్రతిభ

సామవేదం జానకిరామ శర్మగారు

౧

ఆది మహారాజు శ్రీనృసింహాప్పరాయ-నతులకారుణ్యవారిధారాతి సిక్త
శీతలీకృతపూరితాశేషదీన - యాచక మనోరథావిష్ట యాంధ్రసీమ.

అతఁడు మాయాంధ్రనరపతి యప్పరాయఁ - డలఘుకృష్ణానదీప్రాంత తలమునందు.
నోజతో రాజధానిగా నూజవీడు - పట్టణంబునొనర్చి సంపదలఁ దేలెఁగు.

అతనికీర్తి జ్యోత్స్నలావరింపనిచోటు, లాతనిఁ జేర్కొనట్టినోళ్లు
అతని యౌదార్యంబు నాశింపని మనంబు, లామహామహుఁ జూడనట్టికనులు
అతనిలోఁ దలంచి హర్షమందని ప్రాణు, లాతని వినఁగోరనట్టి చెవులు
అతనిచే సంతృప్తి నందకుండిన యాత్మ,లావిభు ద్రొక్కని హస్తములును
అప్డు డాసేతుశీతాచలాంతభూమి - గాగడా ల్వెట్టి వెదకినఁ గానఁబడవు
జనులకొఱకయి కల్పభూజంబు ధరణి - నప్పరాయని రాజ్యాన నధివసింప.

'కొల్లేటిలో నక్కగుంపులు చలిబాధఁ గూయంచు బిట్టుగా కూఁతలిడును
శిరములు గ్రుంగ గాసింజెందుదురు, మార్గగాములు బరువులు గలుగుకతన
భువి సర్వమును త్యాగమునుజేయు బైరాగి గణము గంజాయికై కష్టపడును
మశకంబులును కోట్లు పసువులపైఁ వ్రాలఁ గండూతిబాధ సంకటముపడును'

అనుచు వచియింప వినియు దయార్ద్రుఁ డతఁడు-జంబుకంబులకై నటఁ గంబళులను
వేయు, రాలను పాతింపఁజేయు, మిగుల-నిచ్చు గంజాయి, స్తంభము లెన్నొ నిలుపు.

"దునియామే నహీ యప్పరావు హామకోదూస్రా" యటంచాత్మలం
దున, బైరాగులు సంతసంపడుచు నెంతో వేడుకఁ భోజనం
బును, కాశీయును సేతుమధ్యలను భూపుండుంచు సత్రాలయం
దునఁ గావించి నుతింతు రాతనిని హిందూస్థానపుం భూమిలోన్.

"రాయని భాస్కరుండు కవిరాజుల కిచ్చె నమూల్యరత్నముల్
దోయిట మంచి ముత్యములు దోరపుఁ గాంచన మ్మగ్రహారముల్
వేయికిమించి యుంచుఁ బదివేవురు వాకొను చుందు రద్ది సం
ఖ్యాయుత మీప్రభుం డిడు సరాగె! యసంఖ్యములైన దానముల్"

అనుచుఁ గవీంద్రు లావిభు సహర్నిశముం గొనియాడుచుందు రా
తనికి శుభమ్ము లాత్మల సదా తలపోయుచునుంద్రు, నిత్యముం

జని యశేఁ దష్టసంపదల శాశ్వతుఁడై తనరార దీవెనల్
ఘనముగ నిచ్చుచుండు రథికంబగు సంతస ముప్పతిల్లఁగన్.

చదివెను శాస్త్రముల్ శ్రుతులసారము తాఁ గనె నశ్వ శిక్షలోఁ
గుదిరెను పాండితీపటిమ, కూర్చుకొనెం బటుశౌర్యధైర్యసం
పద, తగు బాహువిక్రమ ముపార్జనఁ జేసెను, తెల్గునాట సం
పదలకు స్థానమయ్యె నరపాలుఁ డజాతవిరోధికైవడిన్.

మూఁడు భాషలు నేర్చిన తేఁడయయ్యె-లేదు, నహి, నాస్తి, యను నేర్వ లేదతండు
అధికదారిద్ర్యదుఃఖదావాగ్ని యుడుప-దానధారల బీదలఁ దడుపువేళ.

భువి "నహింసాపరమోధర్మ"యని రాజు జీవుల కెగ్గింత చేయ వెఱచుఁ
బరకాంతలను మాతృభావానఁ గైసేయు, హాస్యానకు నసత్యమాడ వెఱచు
సారిది యర్థులు చేయు స్తోత్రాలకును నుబ్బఁ, డడిగిన లేదని యనఁగ వెఱచు
ఆపదలందు ధైర్యాలంబమును గోనుఁ దనసంపద స్తుతిఁ దలఁప వెఱచు
నమితశాంతదయాసత్యసమరి నృపుఁడు-తనకుఁ దా సాటిగా నాంధ్రతలమునందు
రాజ్యమును జేయఁ బ్రజ రామరాజ్యమందు-వలెనె సుఖముండి సంపద వర్ధిలుదురు.

వెలమకులంబులోఁ గడు వివేకులు కల్గురు నుద్భవించి కీ
కలిమియుఁ జెల్మియుం బ్రజల కష్టము లారసి పాపురీతి, జీ
వులయెడ నీసులేని దయఁ బూనుట, త్యాగమునందు రక్తి మా
టల వినయంబునందుఁ గలఁడా యొకఁడుండురు వృద్ధకోవిదుల్.

*   *   *   *   *   *

ఒకటియు రెండుగాదు కవి కొక్కని కొక్కక యగ్రహార మా
సుకవిజనస్తుతుం డెదుటఁ జూచి ప్రధానులు ప్రాడ్వివాకులుం
డికమకనొంది, రాజునకుఁ దెల్పఁగఁజాలక ద్వారరక్షకా
ళికి "కవులన్న వారి నదలింపు"డటం చిడి రాజ్ఞ లెస్సగన్.

౨

కాఁబోలు నితఁడు సాకారదారిద్ర్యంబు, అతిజీర్ణమలినాంబరాశ్రితుండు
కాఁబోలు యాచకగ్రామణి యీతండు, అతినిరాశానూచితాననుండు
కాఁబోలు నితఁ డతిక్రాంతప్రాయమువాఁడు, అతినమితస్ఫాలనాంగయుతుఁడు
కాఁబోలు నతిదూరగామియగా నీతండు, వ్యత్యస్తపాద విన్యాసయుతుఁడు
అనఁగ నొక వృద్ధకవిచంద్రుఁ డరుగుదెంచి-గంటమును తాటియాకుల గ్రంథమొండు
చేత నిడుకొని ద్వారంబు చెంతఁజేరు-చుండె నొకనాటి యపరాహ్ణ మెండలోన.

దవ్వుల ద్వారరక్షకులు తాము మహీసురుఁ గాంచి, యాత్మలం
దెవ్వఁడో సత్కవిప్రవరు డిట్టులు దా నరపాలుఁ గాంచఁగా
దవ్వులనుండి వచ్చెనఁ యథార్థము "లోనికిఁ బోవరాదు నా
నెవ్విధిఁ గుందునో మనల నేమనఁ బోవునొ మీఁదఁ గ్రుద్ధుఁడై."

అనితలపోసి, భీతివినయమ్ములు ముప్పిరిగొన్న చెంతకుం
జనుటయు నాకవీంద్రుఁ డతి శాంతముతో "నొకయింత లోనికిన్
ననుఁ గొనిపోదురో" యనఁగ నమ్రశిరస్కులు నోచు విన్నపం
బును నొనరించినారు, "కవిపుంగవులైనను దెల్పుఁ"డెం చొగిన్.

ఆవాక్యమ్మది కర్ణపేయమయితో నావృద్ధు నానందపా
రావారమ్మున నోలలార్చియును, మార్గాయాసముం దీర్పఁగా
"నేమిటన్ మనుఁబోలు సత్కవులు లేరీనాఁడు నన్నాట మే
మీవిఖ్యాతుని జూడ నెంతు" మనఁగా నెంతేని యాసేవకుల్ :

"స్వామీ! యేమని విన్నవింతుము? నృపాస్థానమ్ములోఁ బూర్వమం
దేమాకాని కవీంద్రులం దనుపఁగా నెంతేని యత్నించి రా
సామీచీన్యము వీడి నేఁడు కవులన్ శాసింత్రు 'రావద్దటం'
చేమోమాటము లేక యట్లగుటచే నేమందు మిప్పట్టునన్.

చెప్పఁగ రాని యంశమిది చెప్పితి మింతరహస్యవృత్తి లే
కిప్పగిదిన్, భవాదృశుల నేమని మేము మనంగలార మీ
చొప్పొక యింత నెంచియు, యశోధనులౌ తమ రిల్లు సేరఁగా
నిప్పుడు శ్రేయమౌ, బుధుల కేము వచింపఁ జెడివార మౌదుమే?"

అనుచు వినయమ్ము, శాంతమ్ము, ననునయమ్ము-లొప్పఁగా ద్వారరక్షకు లుచితరీతిఁ
బల్కఁగా విని యాకవిప్రవరుఁ డపుడు-నిలువు నీరయి మాటాడ నేరఁడయ్యె.
కతిపయ నిమేషములు దా-నతిఖేదమునొంది విప్రుఁడంతట ధైర్యో
న్నతి హృదయమందు నిలిపి ర-వంతయుఁ బల్కకను బట్టి వచ్చినత్రోవన్.

అటఁ దటు రాజవీథిఁ జనునప్పుడు నాతని చందమున్ జరా
నతమగు దేహమున్, మనసునందలి భంగముపాటు, క్షుత్తుచే
గతిఁగల తొట్రుపాటు, నధికంబగు సంపదలేమి సూచనన్
మతిఁ దలపోసి యొక్కమహిమంతుఁడు డాయఁగఁ బోయి యిట్లనున్ :

"ప్రబలనైదాఘభానుసంస్పర్శనమున - నెల్లజీవుల ప్రాణాలు తల్లడిల్ల
సాగె, నిప్పులగాడ్పు విస్తార మగుట-నతిపిపాసకు లోనయ్యె నఖిలజగము.

అయయో! కాటికికాళ్లు సాఁచితి గదయ్యా, యిట్టిప్రాయమ్మునం
దయనంబందుఁ జరింప గ్రీష్మమునయం దాహో జనం బండ దా
పయిఁ జింబించిన నేమిలాభము కటా ప్రాణంబు లేపాటి? వే
దయసేయుం డిఁక మాగృహంబునకు సంధానింతు సేవావిధుల్.

ఎచ్చటినుండి తా మిచటి కేఁనిపై దయచేసినారు? మీ
సచ్చరితంబును గళలసంపద, మేటికవిత్వశక్తియుం
బొచ్చెములేని మీముఖము పోల్చిన ద్యోతకమాయె, మీఁద నా
ముచ్చటలాడవచ్చు మునుముందుగ రండు భుజింప నింటికిన్.

అనుచుఁ గరుణార్ద్రహృదయుఁడై యతఁడు కవిని-స్వీయమందిరమునకును జేర్చి యధిక
గౌరవాదరయుక్త వాక్యముల భక్తిఁ-బంచభక్ష్యాన్నములఁ దృప్తిపఱచె మిగుల.

ఆపయిఁ దమ్ములంబు నిడి యావట వీచెను దాళవృంతముం
దాపనిఁబూని, దాన వసుధామరుఁ డాత్మ సుఖించి, "మేలుమే
లీపరిచర్య చాలు నిఁక నెన్నటికేనియు విస్మరించమీ
యాపరియున్నవట్టు, మన ముత్సుకతం గనె నోయి పుత్రకా!"

అని, "నావచ్చినకార్యమెల్ల వినవయ్యా, తాను యీరాజు భూ
మిని రాజన్యులలో వదాన్యుఁడనఁగా మించెంగదా, దాని నే
విని, దారిద్ర్యముఁ బాపుకో మనములో నేమాఱు చింతించి, యీ
తని దర్శింపఁగ వచ్చినాఁడను మహాశ్చర్యయుక్తుండనై.

అవనిఁ బ్రభువుల చెంతకు నరుగునపుడు - రిక్తహస్తాలఁ బోవ నయుక్తమనుచుఁ
గృతి రచించితి నొండు నాన్నృపతిపేరఁ-బలుకుపలుకునఁ దేనియ లొలుకునట్లు.

ఆకావ్యమ్మును జేతఁబుచ్చుకొని నే నానందయుక్తుండనై
యీకాళిన్యుని జూడవచ్చితిని, తా నేమీ హృషీకేశుఁడో
నాకాధీశుఁడో, శంభుఁడో, కవులపైనా శాసనా ల్చేయుటా?
హా కాల మ్మెటు మాఱిపోయె! వినవయ్యా మీఁదివృత్తాంతమున్."

అని తనకు ద్వారపాలురు-వినిపించిన తెలుఁగు నాఁటి విభుచిత్తంబుఁ
దనకుఁగల లేమిదశయును - వినిపింప గృహస్థుఁడనెఁ గవీంద్రునితోడన్:

"ఓకవిశేఖరా! యటుల నూరక నావిభు నిందసేయుట
కాక, నతం డెయిట్టి దగుకార్యముఁ బూనెనయేని లోకమం
దేకవి కెవ్వఁ డిచ్చు నిఁకనేటికి? దీని రహస్య మిద్ది తా
మే, కుమతుల్ రచించి రిది మేలని, మంత్రులు ప్రాడ్వివాకులున్.

దీని యాథార్థ్య మిదియ సందేహమేల? - ఎట్టులైనను రాజు దా నిట్టి పనికిఁ
బూనఁగాలేఁడు, కవులను పూజసేయు - ప్రభువె 'రావ ద్దం'టంచును బలుకఁగలఁడె?
అదియునుగాక పట్టణమునం దచటచ్చట నిట్టివార్తలే
ప్రిదిలెడుఁగాన; వారిమఱపించి, నృపాలుని యొంటిపాటునం
దదనుగ్రహించి, చిత్తమున హత్తెడులీలను, విన్నవించుకో
నది వృథగాదు, మాగృహమునందున నుండుఁడు నంతకీరలున్."
అనుటయుఁ గవిపుంగవుఁ డా-తని గని మోదంబునొంది, తప్పక యటులే
నొనరింతు నెంత సుగుణుఁడ-వనయమ్ము మదిం దలంతునయ్యా యనియెన్.

3

"అకటా! యెన్నిదినమ్ము లీపురమునం దావాసముం జేతు నా
కిఁక వేచెద నొకదారి కన్పడదు తానేమో మహోదార యం
చకలంకంబగు కీర్తిగాంచెనని, నే నత్యాశతో రాఁగ, లో
నికి పోనీయకపోయి రాభటులు, కానీ, యీదినంబెట్టిదో!

దుర్భరంబగు దారిద్ర్య దుఃఖమనుభ-వింపఁగాలేక దాత లుర్వీధవులని
చేరఁగా వచ్చెదరు వారి చిత్త వృత్తి-తెలియఁగాలేక, లేములఁ దీర్చుకొనఁగ.
కలియుగంబునఁ గీర్తిభాగ్యమున కాస-పడి నృపాలురు పొరమెచ్చుభాషణములఁ
బలుకుదురె కాని, దానంబు సలుపఁ దమకుఁ-బ్రజ్ఞ కొఱవడు నుచితానభిజ్ఞులగుట.

దారపుత్త్రైలముల్ ననుపుదోఁచువిధాన, మహీశు లెందఱో
కోరినఁగాని కావ్యములఁ గూర్చుఁడటంచును, నమ్మలింపకే
చేరితి నీమహీపతికి సేవలఁ జేయఁగ, కావ్యమొందు నా
ధారముఁగొంచు, నీతనివిధ మ్మది గాంచిన చిత్రమయ్యెడున్!"

అని యొకప్రొద్దు రాజకోఱ కాయత దృష్టుల నాకవీశ్వరుం
డనిమిషలోచనుండయి మహాత్తరమా వల నూజవీటి ప
ట్టణమున రథ్యలందుఁ గలఁడాయని, యారయుచుండె, మానసం
బున నొక యింత ధైర్యమును బూనుచు, వెఱ్ఱివిధాన వ్యగ్రుఁడై.

అంతలో శిబికారూఢుఁడౌచు రాజు - ప్రజల క్షేమమ్మునరయఁగా బయలు దేఱి
వచ్చుటనుగాంచి, యానంద భరితుఁడగుచుఁ-బల్కరించు నుపాయంబుఁ బన్నసాగె.

'తొలఁగుఁడు మీర' లంచు విభుతోఁ బరువెత్తుచువచ్చువారి మా
టల విని ప్రక్క-ప్రక్కల హుటాహుటిఁబోవు జనాళి, బోయవా
రల యొకవింత నాదమున రంజిలు పౌరుల, రాజగాంచి మ్రొ
క్కులు పచరించువారిఁ గనఁగోరఁడు తాఁగవి ధ్యానమగ్నుఁడై.

అంత నాకవి తాను ధరాధిపతికి - విన్నవించెను దనకావ్యవిధము నతని
కర్తగాఁ జేయుటను హెచ్చుకాంతితోడ - వచ్చుటయు నాదిగాఁ గల వార్తలెల్ల.

ఆనరపాలశేఖరుని యాస్యమునుండి కృపావినిర్గతా
హీనినదంబు ముందు వినవచ్చెను, పిమ్మట మేఘనాదస
మ్మానిత దివ్యవాగ్వచన మాయెక పెల్లడి "తాము రేపు నా
స్థానములోన దర్శనము తప్పక నీయుఁడటం"చు శ్రద్ధతోన్.

అప్పటి కప్పుడే యుదధియందునఁ గ్రుంకె నినుండు, పక్షులుం
గుప్పలుగా కులాయములకుం జనుదెంచుచునుండె, నాలతో
నప్పురిఁ జేరుచుండిరట యాదవులెల్లరు, నాల్గుదిక్కులం
గప్పఁగసాగె చీకటి యఖండముగా నయనానురోధమై.

ఇటుల వచియించి రాజటు నేగుటయును - పౌరులెల్లరు గృహములఁ జేరసాగి
రొకరితో నొక రాకవియుక్తిఁ గూర్చి - విస్మయముతోడఁ బలుకుచు వీథులఁబడి.

ఆమఱునాఁడు పట్టణమునందు విశేష కలయుంగ్రమోఁగ" ను
ద్దామకృపావిభూతినతి ధర్మపరాయణుఁ డాశ్రితావనుం
డామహీనాయకుండు వసుధామరు కిచ్చెను నగ్రహార మీ
భూమి గలంతకాల మనుభోగముగా" ననుఁ రావ మొంతయున్.

డా. సి. ముత్తుదంపతులు

సి. వి. యస్. నరసింహరాజుగారు

యస్. అనంతలక్ష్మీనారాయణరావుగారు

లెఫ్టనెంటు పి. గోపాలకృష్ణయ్యగారు

డా. యు. కృష్ణరావుగారు
చెన్నపురి పురపాలక సంఘసభ్యులు

పి. సాంబమూర్తిగారు
పాశ్చాత్యసంగీతము నేర్వ యూరపుఖండమున సంచరించుచున్నారు

కెప్టెన్ బి. టి. కృష్ణన్‌గారు
మదరాసు కళాశాలలో
శారీరక శాస్త్రోపాధ్యాయులు

ప్రొఫెసర్ పురుషోత్తంగారు

చావలి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, రమణలాల్ బి. షాగార్లు

డి. యస్. రెడ్డిగారు
మదరాసు ప్రభుత్వవిద్యాశాఖకు ఉపాధికారి

ఆనందమే గానమాయెనే

[illegible] వేంకటరామయ్య గారు (కవితాసమితి)

తెలుగుతోటలయందు
తిరిగేటివాడా!
దేవతారాగాల
దివ్యజీవనుడా!
ఏల వచ్చితివి - నే
నేల వచ్చితివి!

క్రొత్తవన్నెలదాన
క్రొందేనెదాన
వాడుకలు మరుగనీ
వలపులాడదాన
చూడవచ్చితి పాట
పాడవచ్చితినే.

తేనెలా గ్రోలేటి
తీయనీవాడా!
కొమ్మల్లో దిరిగేటి
తుమ్మెదాతేడా!
ఏదారి తప్పినా
నిందు వచ్చావు?

సరసిలో పుట్టినా
చక్కనీదాన!
పండువెన్నెల్లకే
భయపడేదాన!
రాగాలు పాడుతూ
సాగివచ్చానే.

మాయపాటల్లోన
మఱిగించువాడా!
మత్తిల్లి లోకాలు
మరిచేటివాడా!
పాట లాకాశాన
పాడుకోవోయి!

దేవతాపుష్పమని
తెలిసి వచ్చానే
యుగయుగమ్ములు నిల్చి
యుండనెంచానే
అమృతదానమ్ము ని
న్నడుగుచున్నానే.

మాటలకు తక్కువా?
పాటలాతేడా!
మాయలకు దక్కువా
మన్మథునిజోడా!
నీమాటలకు నేను
ఏమనాలేనోయి?

కనకాల సరసిలో
కళలు గన్నావే
నేయిరేకులతోటి
వెలసియున్నావే
పాట లెఱుగని జీవ
మేటికేప్రావ?

నమ్మనీ నీమాట
నమ్మలేనోయి
పొమ్మనాలేనోయి
రమ్మనాలేనూ
పోవాలి మాతల్లి
పూజ కీవేళ.

ప్రేమ నెరగని పూజ
లేమి జేసేవే!
గాలిలో స్వర్గమే
లీల గట్టేవే!
ప్రేమగానములోన
"స్వామి" యున్నాడే.

[illegible]
వేదాంతకాడా!
పూజింపకే ముక్తి
పొందేటివాడా!
ప్రేమించువారికా
ప్రేమయే కాదా!

ప్రేమయే కృష్ణుడై
వెలసెనే ప్రావ!
ప్రకృతియే రాధయై
వలచెనే ప్రావ!
ఆనందమే గాన
మాయెనే ప్రావ!

ఆంధ్ర యువతి

చిత్రకారుడు: మంత్రిపాటి వెంకటరత్నముగారు, శారదానికేతనము, గుంటూరు.

ఆవేగము

కాటూరి వేంకటనరసింగ రావు గారు

ఆకు లల్లార్చకయె భూరుహాంబు లాగి
వెఱపునఁ దిచ్చవడి వినఁ దొరకొనినవి,
దట్టపుఁ జెట్లగుంపులందలి మసకల
భావభరితనిశ్శబ్దహాసమ్ము గాంచి
గుసగుసలువోయినవి మిణుగురుబురుగులు,
కారుమసిమబ్బుమాటున కంపితుఁ డయి
తారి దాగుండె బాలసుధాంశుఁ డదిగో!
భయదరోషకషాయితాపారజీవ
నోరుభారాన తొట్రుపా టొదవ దొరలి
హోరుహోరున బారెదు వేరికడకు?
ఓగభీరస్రవంతినీ! ఆగు మాగు.

*   *   *

ఏమిపుట్టెను గొడవ పుట్టింటిలోన?
ఇమ్ములౌ మేటిలోయలోగిండ్ల విడచి
అమలస్ఫటికశిలాతలిమముల బాసి
తళుకుమణుల నిద్దంపుటద్దాల వీడి
వికచగిరిసుమోద్యానవాటికల దాటి
చారుకుంకుమారుణపంకచర్చ రోసి
పులుగుపాటకత్తెలకు మంగళము సెప్పి
తలలు వాలిచి విన్ననై నిలువరింప
నలవిగాకున్న లేతచేతులను బెనచి
పీడిపోలేక తమ్మిబారులాడి వేడు
వల్లరీవయస్యల నిరువంక కొత్తి,
బహుళప్రకృతిసౌందర్యసంపదల వదలి
లవణధామమ్మునకు తరలంగ నేల?

*   *   *

తరిగి విరుగని బలుగిరిదొరలు, ధైర్య
సిరుల కిరవులు, కన్నవా రరసి నిన్ను
మహితభూరితరోరుసీమల గదించి
లీల నల్లారుముద్దుగా లాలనలను
నేల నడుగిడనీక మన్నింతురుగద!
ఆటపాటల దేలింప ననువుగా వ
లంతిగాలిబాలికల రప్పింతురుగద!
మబ్బుటోజ్జల బిలిచి నెమ్మదిగ నీదు
భావినీరదాగమసుభావనరమోద
గాథలను బలికింతురుగద ఘనముగ!
ఉదయసాయంత్రముల నయనోత్సవముగ
లేతనీరెండచీర లల్లించి తెచ్చి
సన్నవెన్నెలలోడవుల సంతరించి,
దినదినము సరిక్రొత్త నైపుణు లెలర్ప
హాయినీ తేటమెయి కయిసేయ నినుని
ఇందునిం దోడుకొని వచ్చుచుందురుగద!
ఇన్ని ముద్దుముచ్చటల కాల్దన్నికొంచు
కన్నవారెల్ల నిలువు నిర్ఘాంతవోయి

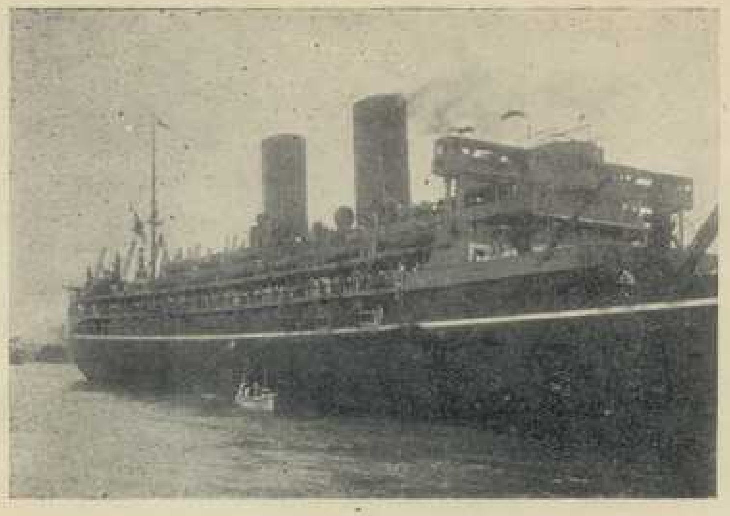
స్థాణువై దీనదృష్టి నీసరణి గనగ
తావి కోసలెంతో విన్నవోవ నిట్లు
భయదరోషకషాయితాపారజీవ
నోరుభారాన తొట్రుపా టొదవ బొరలి
లవణధామమ్మునకు తరలంగనేల ?
ఎడతెగని తన సొదయె ఘోషించుకొనుచు
చుట్టు నరికట్టు చెలియలికట్ట దాట
దారితెన్నుగానక తహతహల జిక్కి
కొట్టుకొను మరిమరి మొఱవెట్టుకొనును
అంబుధీశ్వరు డేమి సేయంగలండు ?
జడుడు బహునదీలోలుడా స్వామి, ప్రేమ
సీవెతల పాటరొదల నన్నింటి నార్పి
నిను గప్పుంగిట గరచునో, వినియు వినని
యటుల నాఱడిసేయునో, కుటిలగతులు
వాహినీసపత్నుల తలవంపు! తలచి
ఒక్కయడుగైన ముందరికూగి సాగ
కోగభీరస్రవంతినీ! ఆగు మాగు.

* * *

ఆమహోన్నతప్రాతనగాలిలోన:—
శ్రీశివాజీమహారాజసింహునాటి
స్వేచ్ఛ దేవతా పాదమంజీరనాద
మేదురామోదఖేలనోన్మాదనృత్య
వైఖరీచాతురుల మరువంగలేక,
మధురపూర్ణిమాచంద్రికామ్లానసురభి
వల్లికావితానము లలసిల్ల నూగు
లాడవా నేడు అనుకరణానురక్తి ?
విమలవాలుకాపాళికావేదికలను
భక్తి స్వాతంత్ర్యదేవత బాదుకొలిపి
పరవిదారణశాస్త్రప్రపంచమర్మ
పండితాఖండచండి మార్తాండు డయిన
శ్రీప్రతాపసింహుడు పూజసేయువేళ
కొండపూవుగుత్తుల నేరి కోయు ముగ్ధ
భిల్లబాలికల్ మాధురుల్ వెల్లువలుగ
స్రావ్యమోహనసంగతుల్ జార, పాడు
తన్మహాదేశభక్తవతంసశౌర్య
సారగాథాపరిప్లుతోదారవిజయ
గీతికావళీహృద్యసంకీర్తనముల
నుదయభాస్కరారుణకిరణోజ్జ్వలప్ర
శాంతవంశీనికుంజగర్భాంతరములు
మారుమ్రోగవే యుల్కి వేమారు నేడు ?
జ్ఞాన మెరిగినదాది స్వేచ్ఛావ్రతప్ర
పత్తి ముక్కచెదరిన పౌరుషఖని,
"రామదాస"లనటను విశ్రాంతి గోరి
దాస్యశార్దూలదంష్ట్రాలతొంతశయ్య
దీర్ఘనిద్రాపరీరంభదీక్ష మునుగ,
ఘోరకందరవీథివిఘూర్ణమాన
బహుళనిర్ఘరనిర్ఘోషభాష, శోక
గర్భితముగ నాంధ్రావతి కరగి పాడు
అలసమధురముల్, మేల్కొలుపుల పదాల,
దేల్చికొనిపోడె తావిసందళుల నేడు
జాలిజాలిగా వలిపిల్ల గాలికొదమ ?

* * *

దివ్యగౌతమీభాగీరథీతరంగి
ణీసహోదరీమణు లంబునిధిని గలసి
ఏమి నలుపగజాలి రూహించుకొమ్మ,
రమ్మ, నాపలు కాలింపు మమ్మ! నెమ్మి
నిర్వైరము పాపపంకిల మీజగాన
నిముస ముండక, ఆత్మనాపము వడంచు-
నాలిసంకెళ్ల యీచెఱసాలలోని
మైలగాలిపీ లుపక, నిర్మలపవిత్ర
భరతమాతృవిశాలగర్భాంతరాళ
నాళజీవస్రవంతుల నోలలాడ
గ్రుంకిపోవుద మిష్టపదకుంచితగతి,
భువనమెల్ల విభ్రాంతి నీరవముగాగ
నోగభీరస్రవంతినీ, ఆగుమాగు.

యస్. యస్. రాజపుటానాస్టీమరు

(మహాత్ముడు లండనునకు పయనించినది)

జె. మాక్లేగారు

(మహాత్ముని సన్మానించుటకై యేర్పడిన పార్లమెంటరీ సన్మాన సంఘము కన్వీనరులు)

కింగ్స్లేహాలు, బౌ

(లండనున మహాత్ముని విడిది)

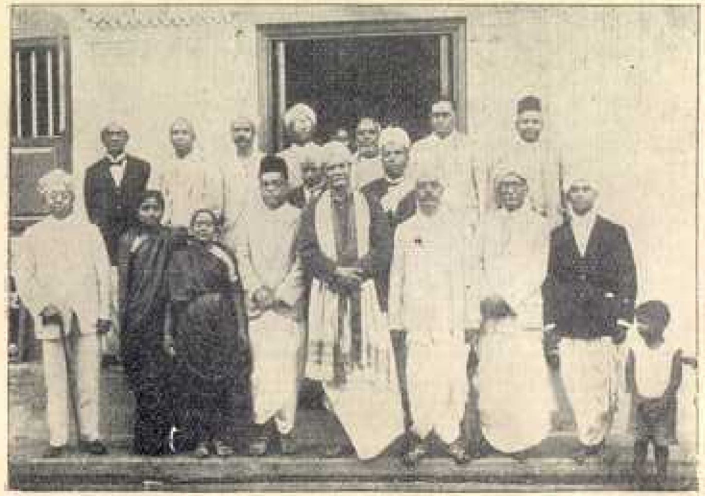

అఖిలభారత స్వదేశీ ప్రదర్శనము, మదరాసు

దేశ సేవికల కోలాటము

(అఖిలభారత స్వదేశీ ప్రదర్శనము)

మదరాసు సంగీతకళాశాలా ప్రారంభోత్సవము

దక్షిణ భారత సంగీతపరిషత్తు

మాధవ విద్యారణ్యుడు

కురుగంటి సీతారామయ్యగారు, యం. ఏ.

క్రీ. శ. పదునాల్గవశతాబ్దము ప్రారంభమున మహమ్మదీయ దండయాత్రలమూలమున దక్షిణభారతమునకు వచ్చిన యాపత్తు గడచినతరువాత, విజయనగరసామ్రాజ్యము జీర్ణసనాతనమతము నుద్ధరించినవెనుక, వరలిన దార్శనికులలో విద్యారణ్యుడు ప్రప్రథముడును ముఖ్యుడును నైయున్నాడు. ఈయనపే రెత్తినవెంటనే కొన్ని ప్రశ్నములు వెడలుచున్నవి.—

౧. మాధవాచార్యవిద్యారణ్యనామముల బరగిన వా డొక్కవ్యక్తియా, కాడా?

౨. సాయణమాధవు లిద్దరు వ్యక్తులా, కాదా?

3. సాయణమాధవుల పేరులతో వచ్చు గ్రంథపరంపరను వీరిలో నెవ్వరెవ్వరు రచియించిరి?

౪. విద్యారణ్యభాష్య మేకవ్యక్తికృతమా? కాక పోయిన నెవ రెవరు రచియించిరి?

౫. సూతసంహితాభాష్యమును వ్రాసిన మాధవాచార్యుడు మాధవవిద్యారణ్యుడేనా, భిన్నుడా?

౬. భారతీతీర్థవిద్యారణ్యు లొక్కవ్యక్తియా, యిద్దరా?

౭. న్యాయసుధాకర్తయగు సోమేశ్వరుడు మాధవాచార్యపుత్రుడా?

ఈయధ్యాయమున నీప్రశ్నములకు సమాధానములను యథాశక్తి నియ్య బ్రయత్నింతును. మాధవాచార్యుడు తన తల్లిదండ్రులనుగూర్చి తాను రచియించిన పరాశరమాధవీయమునం దిట్లు చెప్పుకొనెను.—

శ్లో. శ్రీమతీ జననీ యస్య సుకీర్తి ర్మాయణః పితా,
సాయణో భోగనాథశ్చ మనోబుద్ధీ సహోదరౌ.
బోధాయనం యస్య సూత్రం శాఖా యస్య చ యాజుషీ,
భారద్వాజం కులం యస్య సర్వజ్ఞ స్సహి మాధవః.

మాధవసాయణభోగనాథులు సోదరులు. శ్రీమతీమాయణులు వీరి తల్లిదండ్రులు. మాధవుడు సోదరులలో జ్యేష్ఠుడు. అయన బుక్కరాయలవద్ద విజయనగరమున మంత్రిగాను, గురువుగాను ఉండెను. ఆకాలమున కింకను విజయనగరరాజ్యము సామ్రాజ్యగౌరవము నంది యుండలేదు. క్రమముగా బుక్కరాయసోదర్ల వీర్యపరాక్రమములవలన విశాల మగుచుండెను. బుక్కరాయ లాయనసోదరులలో మూడవవాడు. కాని యందరిలో ప్రతిభాశాలి. అందుచే అన్నదమ్ములచే కేంద్రమున నియమింపబడి యచ్చటనే యేలుచుండెను. ఈయనయన్నయగు కంపరాయలు ఉదయగిరి రాజధానిగా తూర్పుపరగణా నేలుచుండెను. బుక్కరాయల కుమారుడై, తరువాత దక్షిణమున ద్రావిడదేశమునకు వెడలి, మహమ్మదీయులను దక్షిణమున నామావశిష్టము

౧. నేను రచియించిన "దాక్షిణాత్యదార్శనికులు" అనుగ్రంథములో నిదియొక యధ్యాయము. ఏతదధ్యాయ రచనమునందు పండితవర్యులును, మిత్రులును నగు శ్రీయుత కనుపర్తి మార్కండేయశర్మగారు తమ స్వసంస్థ[illegible]పత్రిక చైత్రవైశాఖమాస సంచికయందు వ్రాసిన వ్యాస ముపకారకమయ్యెను.

౨. భోగనాథుడని పాఠాంతరము.

చేసిన గౌరవమందిన కంపన యీయనకంటె భిన్నుడు. ఆయనను కుమారకంపన యందురు. ఈసంగమవంశమున మొట్టమొదట చక్రవర్తియని పేరుపెట్టుకొని యేలినవాడు బుక్కరాయల కుమారుడగు II హరిహరరాయలు. ఉదయగిరియం దున్న కంపనవద్ద మాధవాచార్యసోదరుడును, వేదభాష్యకర్తయై ఖ్యాతినొందినట్టియు సాయణాచార్యుడు మంత్రిగా నుండెను. తరువాత ఆకంపరాయలు మృతినొందగా తత్సుతుడును, బాలుడును నగు సంగమకు గురువై విద్యాబుద్ధులు గరపి తత్కాలమున నావంక సామ్రాజ్యశత్రువులపై యుద్ధముచేసి జయించెను.[1] ఆసంగతినే తన మాధవీయధాతువృత్తి మొదలగువానియం దీక్రిందివిధముగ చెప్పుకొన్నాడు.—

శ్లో. అస్తి శ్రీసంగమస్తస్య నృపః పృథ్వీతలపురందరః,
యత్కీర్తిమౌక్తికాదర్శే త్రిలోకీ ప్రతిబింబ్యతే.

* * * *

తస్య మంత్రిశిరోరత్న మస్తి మాయణసాయణః.

శ్లో. బాల్యేపి ప్రతిబోధయ న్నృపహితం శ్రీసంగమక్ష్మాపతిం—
బోద్ధైకాస్పదసాయణార్యభగవద్వ్యాసావతార స్స్వయమ్,

* * * *

దిష్ట్యా దృష్టికభావసంభృతమహా సంపద్విశేషోదయం
జిత్వా చంపనరేంద్ర మూర్జితయశాః ప్రత్యాగతే సాయణః.[3]

"శ్రీపూర్వదక్షిణ పశ్చిమసముద్రాధీశ్వర శ్రీ కంపరాజసుత శ్రీసంగమ మహారాజమహామంత్రిణా మాయణసుతేన మాధవసహోదరేణ సాయణాచార్యేణ విరచితాయాం మాధవీయాయాం ధాతువృత్తౌ..."

ఇందువలన బుక్కరాయల తండ్రియగు సంగమమహారాజును గ్రహించుటకు వీలులేదు. అట్లు గ్రహించిన యెడల సాయణునికంటె పెద్దవాడగు మాధవాచార్యుడు బుక్కరాయలకు మంత్రియై యుండ, చిన్నవాడగు సాయణుడు బుక్కరాయుల తండ్రికి మంత్రి యగును. అది యసంభవము. మాధవీయధాతువృత్తి రచియించిన కాలమునకు పెద్దసంగమమహారాజు చనిపోయియుండెను. పైయన్నదమ్ముల యిద్దర సాక్ష్యమువలన పరాశరమాధవీయము మాధవాచార్యరచితమనియు, చిన్నవాడగు సాయణుడు రచియించిన ధాతువృత్తికి పెద్దవాడగు సోదరుని నామము పెట్టెననియు, యిద్దరును సోదరులనియు తెలుచున్నది. రెండవప్రశ్నమునకు సమాధానము వచ్చినది. ఇద్దరును భిన్నులని నిర్ధారణము.

జీవన్ముక్తివివేకమను గ్రంథమున నీక్రింది శ్లోకమున్నది.—

శ్లో. ఏతేషాంతు సమాచారాః ప్రోక్తాః పారాశరస్మృతౌ,
వ్యాఖ్యానేఽస్మాభి రత్రాయం పరహంసో వివిచ్యతే.

ఈశ్లోకమువలన పరాశరమాధవీయకర్తయు, జీవన్ముక్తివివేకగ్రంథకర్తయు నొక్కరని స్పష్టము. వీనిలో పరాశరమాధవీయమును గార్హస్థ్యమున నాశ్రమస్వీకారమునకు పూర్వము రచియించెననియు, నీజీవన్ముక్తివివేకమును తదనంతరము రచించెననియు నీక్రిందివచనమువలన తెలియనగును.—

"ఇతి శ్రీ పరమహంస పరివ్రాజ కాచార్య వేదార్థ మహేశ్వరవిరచిత జీవన్ముక్తిప్రకరణం సంపూర్ణమ్."

పై శ్లోకమునందలి "అస్మాభిః" అను పదము మనయూహను దృఢీకరించుచున్నది. యతులు రాజులవలె తమను చెప్పుకొనునపుడు బహువచనప్రయోగము చేయుట ప్రసిద్ధము. కావున పరాశరమాధవీయగ్రంథకర్త తరువాత సన్యసించి జీవన్ముక్తివివేకమును రచియించెననుట స్పష్టము. ఆయన యెవ రన్నప్రశ్నమునకు "వేదార్థమహేశ్వర" పద ముత్తర మొసంగుచున్నది. మాధవాచార్యునకు వేదార్థమును వ్రాయుటలో సంపూర్ణప్రసక్తి లేకున్నను వేదభాష్యమున కాయన పేరుకూడా కలుపుట

[1] Some Contributions of South India to Indian culture by S. K. Iyengar, pp. 309 & 310.

[2] ఈసంగముడు బాల్యమునందే చనిపోయినట్లు తెలియుచున్నది.

[3] అలంకారసుధానిధి.

సుప్రసిద్ధము. తద్భాష్యమునకు విద్యారణ్యభాష్య మని కూడ పేరు కలదు.[౧] సాయణాచార్యుడే

"ఇతి శ్రీసాయణాచార్యకృతే మాధవీయే వేదార్థప్రకాశికాయాం"

అని చెప్పుచున్నాడు. పూర్వాశ్రమమున మాధవాచార్యుడే తరువాత సన్యసించి విద్యారణ్యు డనునామము ధరించె ననుట కనేకాధారము లున్నవి. ఈయన సన్యసించి వ్రాసిన గ్రంథములలో జీవన్ముక్తివివేకముగాక వేదాంతపంచదశి యొకటి.[౨] అం దిట్లు చెప్పియున్నాడు—

శ్లో. నమః శ్రీశంకరానందగురుపాదాంబుజన్మనే,
సవిలాసమహామోహగ్రాహగ్రాసైకకర్మణే.
తత్పాదాంబురుహద్వంద్వ సేవానిర్మలచేతసామ్,
సుఖబోధాయ తత్త్వస్య వివేకోఽయం విధీయతే.

మరియు వివరణప్రమేయసంగ్రహమునందు,

శ్లో. స్వమాత్రయానందయ దత్ర జంతూ౯
సర్వాత్మభావేన తథా పరత్ర,
యచ్ఛంకరానందపదం హృదబ్జే
విభ్రాజతే తద్యతయో విశంతి.

అని చెప్పియున్నాడు.

పైశ్లోకములలో విద్యారణ్యుడు తన గురువు శంకరానందుడని చెప్పుచు మరికొన్ని స్థలముల మరియొక పేరును చెప్పెను.

శ్లో. పారం గతం సకలదర్శనసాగరాణాం
ఆత్మోచితార్థ చరితార్థితసర్వలోకః,
శ్రీశార్ఙ్గపాణి తనయం నిఖిలాగమజ్ఞం
సర్వజ్ఞ విష్ణుగురు మన్వహ మాశ్రితోఽస్మి.
(సర్వదర్శనసంగ్రహము).

ఈసర్వదర్శనసంగ్రహము మాధవాచార్యకృత మని యీక్రిందిశ్లోకము ప్రమాణము.—

శ్లో. శ్రీమత్సాయణదుగ్ధాబ్ధి కౌస్తుభేన మహౌజసా,
క్రియతే మాధవార్యేణ సర్వదర్శనసంగ్రహః.

ఈక్రింద చెప్పబోవు విషయములవలన పైగురుద్వయము సమన్వయమగును. ఈసర్వజ్ఞవిష్ణు వనునాయన తరువాత సన్యసించి విద్యాతీర్థుడను యోగపట్టమును స్వీకరించి కామకోటిపీఠాధిపతి యయ్యెను. శంకరానందుడు, భారతీతీర్థుడు, వేదాంత దేశికుడు, మాధవాచార్యుడు, సాయణుడు నీయనకు శిష్యులు.[౪] అందుచే సన్యాసమును గ్రహించి విద్యాతీర్థుడైన వెనుక వ్రాసిన గ్రంథములలో నీయనను మాధవాచార్యుడు యోగపట్టముతోనే నుతించియున్నాడు.—

శ్లో. యద్విద్యాతీర్థగురవే శుశ్రూషావ్యా వరోచతే,
తదస్త్వేష భక్తియుక్తా శ్రీవిద్యాతీర్థపాదయోః.
(వివరణప్రమేయ సంగ్రహము)

శ్లో. ప్రణమ్య పరమాత్మానం శ్రీవిద్యాతీర్థరూపిణమ్,
జైమినీయన్యాయమాలా శ్లోకైః సంగృహ్యతే స్ఫుటమ్.
(జైమినీయన్యాయమాల)

శ్లో. యస్య నిశ్వసితం వేదాః యో వేదేభ్యోఽఖిలం జగత్,
నిర్మమే తమహం వందే విద్యాతీర్థమహేశ్వరమ్.
(వేదభాష్యము).

వీరిలో వేదాంతదేశికుడును, శంకరానందుడును, భారతీతీర్థుడును పెద్దవారు. వారికంటె మాధవాచార్యులు చిన్నవాడు. వేదాంతదేశికుడు విద్యారణ్యుడు సన్యసించుటకు చాలాపూర్వమే ప్రసిద్ధుడై గ్రంథములను రచియించి మన్ననల నందెను. ఆయన రచియించిన తత్త్వ

---

౧. Sources of Vizianagar by S. K. Iyengar. pp. 3 & 4.

౨. "ఇతి శ్రీమత్పరమహంసవిద్యారణ్యమునికృతే." (ప్రకరణాంతవచనము).

౩. ఈ శ్లోకమున 'మాయణ' యనుటకు మారుగా 'సాయణ' యని చదివి యీ గ్రంథమును సాయణుని కుమారు డగు మాధవు డను నాయన వ్రాసెనని కొందరనుచున్నారు—ఒకవేళ యట్లయినను నాయన సర్వజ్ఞ విష్ణు శిష్యు డెట్లగును? మరియు సాయణపుత్రులు కంపణమాయణ సింగణలు. అందు మాధవుడనువాడు లేడు. కాదని శ్రీ చింతామణి పండితుడుకూడా చెప్పుచున్నాడు కాని కారణము నియ్యలేదు. (J. O. R. 1928. p. 148).

౪. Sankaracharya, the great and his successors in Kanchi by N. Venkataraman, p. 93.

ముక్తాకలాపమునందలి శ్లోకమును మాధవుడు తన సర్వదర్శనసంగ్రహమున రామానుజమతమునుగూర్చి చెప్పునపుడు ప్రమాణముగా ననువదించుటయే యిందులకు తార్కాణము. శంకరానందుడు సన్యసించి విద్యాతీర్థుని తరువాత కామకోటిపీఠమునకు నిర్ణీతుడై యుండెను. మాధవాచార్యుని ప్రోత్సాహమున బుక్కరాయలచే పునఃప్రతిష్ఠిత మొనర్పబడిన శృంగేరీపీఠమునకు విద్యాతీర్థుడు భారతీతీర్థుని నిర్ణయించి యధిష్ఠింపజేసెను. కావున నీముగ్గురును మాధవాచార్యులకంటె పెద్దవా రనుట స్థిరము. మరియు శంకరానందభారతీతీర్థులు సన్యస్తులై యితరులకు గురువులుగా నుండు యోగ్యతనుకూడ పడసియున్నా రనుట దీనివలన సుగ్రాహ్యమగుచున్నది. వీరిలో శంకరానందుడు విద్యాతీర్థునివద్దగాక భారతీతీర్థుని వద్ద సన్యాసమును గ్రహించినట్లు కన్పట్టుచున్నది. విద్యారణ్యుడును విద్యలను విద్యాతీర్థునివద్ద నభ్యసించినను తత్త్వోపదేశముమాత్రము శంకరానందునివద్ద పొందెను. అందుచే విద్యారణ్యుని కీసందర్భమున శంకరానందుడు గురువును, భారతీతీర్థుడు పరమగురువును, విద్యాతీర్థుడు పరమేష్ఠిగురువును అయిరి. ఈవిషయము నింతకంటె విపులముగా తెలుసుకొనుట కవకాశము వచ్చును.[౧] పైయున్న నిదర్శనములవలన మాధవాచార్యుడే విద్యారణ్యు డన్యోనని ధ్రువపడినట్లు తెలంపనగును.[౨] కాని యిక్కాలంబునకూడ యింకను మాధవవిద్యారణ్యులు భిన్ను లనువాదము చేయబడుచునే యున్నది. ఇటీవల "హిస్టారికల్ క్వార్టర్లీ" యనుపత్రికయందు నందూలాల్ దువేగా రిట్లు వాదించినట్లు శ్రీ క. మార్కండేయశర్మ గారు చెప్పుచున్నారు. తదభిప్రాయము ప్రమాదజనిత మనుట నిక్కము. పైవచనములకు సహకారిగా పరంపరానుగతమగు సంప్రదాయము కలదు. వీరమిత్రోదయ మనుధర్మశాస్త్రగ్రంథమును వ్రాసిన మిత్రమిశ్రుడు తన గ్రంథమున తనకు పూర్వము విద్యారణ్యుడు పరాశరస్మృతికి వ్యాఖ్యానమును రచియించెనని చెప్పినాడు.

> "వ్యాఖ్యాతం చేదం శంఖవచనం విద్యారణ్యశ్రీచరణైః
> పరాశరస్మృతిటీకాయాం పైతృకద్రవ్యవిభాగకాలే."

పరాశరమాధవీయము సన్యసించక పూర్వము వ్రాసిన దగుటచేతను, మిత్రమిశ్రుడు విద్యారణ్యుడు రచియించెనని చెప్పుటచేతను మిత్రమిశ్రునికాలమునకు మాధవునకే విద్యారణ్యుడను సంప్రదాయ మున్నట్లు స్పష్టము.

విద్యారణ్యునికి సమకాలికుడును ప్రయోగరత్నమాలాగ్రంథకర్తయు నగు చౌండపార్యుడు తన గ్రంథము నందు విద్యారణ్యునిగూర్చి యిట్లు చెప్పినాడు:

> "శ్లో. పదవాక్యప్రమాణానాం పారదృశ్వా మహామతిః,
> సాంఖ్యయోగరహస్యజ్ఞో బ్రహ్మవిద్యాపరాయణః.
> వేదార్థవిశదీకర్తా వేదవేదాంగపారవిత్,
> విద్యారణ్యయతిర్జ్ఞాత్వా శ్రౌతస్మార్తక్రియాపరైః.
> శ్రీచౌండపార్యప్రముఖైర్విద్వద్భి ర్బ్రాహ్మణోత్తమైః,
> వ్యాచష్ట్వేత్యర్థితస్తేన స్వం సమంత్రార్థమితి స్ఫుటమ్."
> (ప్రయోగరత్నమాల)

ఇందలి వర్ణనము మాధవవిద్యారణ్యునికితప్ప యెవ్వరికిని సరిపోదు. ఇట్టి వచనము లనేకములు కలవు. కావున పైవచనములవలనను సంప్రదాయమువలనను మాధవుడే విద్యారణ్యు డనుట సిద్ధము. ఇందుతో మొదటిప్రశ్నమునకు సమాధానము వచ్చినది.

సాయణుడు ధాతువృత్తిని వ్రాసి మాధవునిపేరును కలిపినట్లు వెనుక చెప్పియున్నాను. అటువలెనే వేదభాష్యమునుకూడ తానే రచియించి అన్నగారి పేరును కూడ కలిపినట్లు చెప్పుచున్నారు. అం దెంత నిజ మున్నదో, చూతము. బుక్కభూపాలుడు మాధవాచార్యుని వేదభాష్యమును రచియింపుమని యాజ్ఞాపింపగా, మాధ

---

౧. విద్యారణ్యుడు తరువాత విరూపాక్షపీఠాధిపతి యయ్యెను.

౨. సన్యాసమునకుతర్వాత రచియించిన గ్రంథములందు తానే పూర్వాశ్రమమున మాధవుడని చెప్పుకొనుట మన మతసంప్రదాయమునకు విరుద్ధము.

వుడు వేదవేదాంగవేత్తయగు తన తమ్ము డున్నట్లు రాజునకు విన్నవింప, నప్పు డాయనను రావించి యాయనను రచియింపుమని కోరిన ట్లీక్రింది శ్లోకము లొకముద్రిత ప్రతిలో మాత్ర మున్నవి.

> "శ్లో. స ప్రాహ నృపతిం రాజన్ సాయణార్యో మమానుజః,
> సర్వం వేత్త్యేష వేదానాం వ్యాఖ్యాతృత్వే నియుజ్యతామ్.
> ఇత్యుక్తో మాధవార్యేణ వీరబుక్క మహీపతిః,
> అన్వశా త్సాయణాచార్యం వేదార్థస్య ప్రకాశనే.[౧]

ఈ పైశ్లోకముల కీక్రిందిశ్లోకము ప్రతిబంధక మైయున్నది.

> "శ్లో. యే పూర్వోత్తరమీమాంసే తే వ్యాఖ్యాయాతిసంగ్రహాత్,
> కృపాళు ర్మాధవాచార్యో వేదార్థం వక్తు ముద్యతః".

పూర్వోత్తరమీమాంసలకు మాధవుడు గ్రంథములను వ్రాసెననుట నిర్వివాదము. జైమినీయన్యాయమాలయను నామాంతరము గల యధికరణరత్నమాలయు నింతకుపూర్వమే రచియించెను. ఈరెండుగ్రంథములును మాధవుడే రచియించెనుగాని సాయణుని కెట్టి ప్రసక్తియును లేదు. అందుచే విద్యారణ్యునకు వేదభాష్యముతో సంబంధమున్నదని చెప్పిన పైశ్లోకము చరితార్థ మగుచున్నది. నిజముగా సంబంధ మున్నవిషయముకూడా సత్యదూరము కాదు. ఈప్రతిబంధకమును గుర్తించి కొందరు పైశ్లోకమున 'మాధవాచార్యః' అనుటకుమారుగా 'సాయణాచార్యః' అని పరిష్కరించినారు. కాని యప్పుడు సాయణునికి అన్యాయ మాపాదించుచున్నామని వీరికి స్ఫురింపలేదు. సాయణు డెట్లు ఈగ్రంథములను వ్రాసి పూర్వోత్తరమీమాంసలను వ్యాఖ్యానము చేసెను? ఈప్రశ్న యప్పుడు నిరుత్తర మగును. కాబట్టి సాయణపదపరిష్కారము సహజము కాదు. గ్రంథములన్నిటిని పరికించిన సాయణుడు రచియించినవానికి మాధవునిపేరు చేర్చబడినదిగాని, మాధవుని వ్రాతలలో నెచ్చటను సాయణుని పేరును చేర్చినట్లు కానము. అందున వేదార్థవిషయములో తనకును పాలున్నట్లు చెప్పెనేగాని మాధవీయ ధాతువృత్తియం దున్నదని మాధవు డెచ్చటనైన చెప్పెనా? ఇట్లు పరికించిన, ధాతువృత్తియు సాయణరచితమనియు, వేదభాష్యరచనమున మాధవునకు పాలున్నదనియు గట్టిగా చెప్పవచ్చును. పైరెంటిలో వేదభాష్య మొక మహాత్కార్యము. ఒక్కవ్యక్తియొక్క చేతిమీద చేయదగిన కార్యము కాదు. సాయణుడు చాలాభాగములు వ్రాసియుండవచ్చునుగాని యెవ్వరిసాయమును గొనలేదని చెప్పుట సరికాదు. కొందర కట్లు సాయపడినవారికి భూదాన మిచ్చినట్లు శాసనాధారములు కలవు. ఈక్రింది వారు సాయపడిరట!

౧. నారాయణవాజపేయయాజి

౨. నరహరి సోమయాజి

3. పంఢరిదీక్షితులు[౨]

వీరేగాక యింకను ఆరరు సాయముచేసినట్లు శాసనము కలదట![3] ఇట్లిందరు సాయపడగా విద్యావంతుడును సర్వశాస్త్రవేత్తయు సర్వజ్ఞుడును నగు నన్నగారి సాయము పడయకుండునా? నమ్ముటకు వలనుపడదు. వేదభాష్య మొక్కవ్యక్తికార్యము కాదనియు, ననేకవ్యక్తుల రచనమని యంతర్నిదర్శనము లున్నవనియు డాక్టరు పి. డి. గునేగారు సహేతుకముగా చూపియున్నారు.[౪] మాధవాచార్యుడే యెట్టిసాయ మొనర్పనియెడల సమకాలికుడగు చౌండపార్యుడు "వేదార్థవిశదీకర్తా" యని మాధవాచార్యుని యనునా? కాని వేదభాష్యమున ముప్పాతిక సాయణాచార్యుడే రచియించె ననుట కెట్టిసందియము లేదు. అట్టిరచనయం దితరుల సాయమొందెనని చెప్పుట యాయనకించిజ్ఞతాసూచకమును కాదు. సాయణుడు

౧. ఈశ్లోకములు ప్రక్షిప్తములని పరిశోధకుల యభిప్రాయము. (Ashutosh Vol, III. Oriantalia, Part III., p. 470).

౨. హైస్యధర్మప్రకాశినియందలి వ్యాసమును చూడుడు.

3. ఆనందాశ్రమముద్రణము నందలి జైమినీయమాల పీఠిక పుట ౯.

౪. Ashutosh Memorial Volumes. Vol. III Orientalia Part. III. p. 467.

నావంటియల్పజ్ఞుడనెడు మాటలతో మాసిపోని కీర్తిని సంపాదించి వైదికమతాకాశమున వెలుగుచున్నాడు. కావున చూచినంతవరకు మాధవీయధాతువృత్తిని సాయణుడు స్వయముగాను వేదభాష్యమునుమాత్రము మాధవసాహాయ్యమునను రచియించెననియు, మిగిలిన గ్రంథములన్నియు మాధవుడే రచియించెననియు తేలుచున్నది. ఇందుతో మూడునాల్గు ప్రశ్నముల కుత్తరములు వచ్చినవి.

అయిదవప్రశ్నమునకు వత్తును. ఈక్రిందిసూతసంహితావ్యాఖ్యయందలి వచనమును చూడుడు:

"ఇతి కాశీవిలాసక్రియాశక్తి పరమ భక్త శ్రీమత్త్ర్యంబక పాదాబ్జ సేవాపరాయణేన ఉపనిషన్మార్గప్రవర్తకేన మాధవాచార్యేణ విరచితాయాం సూతసంహితాతాత్పర్య దీపికాయాం........."

మరియు నీగ్రంథమందలి యుపోద్ఘాతశ్లోకములుకూడ యీసందర్భమున ప్రస్తుతములు.

"శ్లో. శ్రీమత్కాశీవిలాసాఖ్యక్రియాశక్తీశసేవినా,
శ్రీమత్త్ర్యంబకపాదాబ్జసేవానిష్ణాతచేతసా.
వేదశాస్త్రప్రతిష్ఠాత్రా శ్రీమన్మాధవమంత్రిణా,
తాత్పర్యదీపికా సూతసంహితాయా విధీయతే."

ఈరెండుభాగములును సంపూర్ణముగ సరిపోవుచున్నవి. దీనివలన నీగ్రంథకర్త క్రియాశక్తిశిష్యుడనియు, నుపనిషన్మార్గప్రవర్తకుడనియు, వేదశాస్త్రప్రతిష్ఠాతయనియు, మాధవమంత్రినామధేయము కలవాడనియు చెప్పబడినది. ఈవిశేషణములచేతనే యీయన మాధవవిద్యారణ్యుడు కానట్లు కానవగును. మన మాధవవిద్యారణ్యుడు శంకరానందవిద్యాతీర్థశిష్యుడు. మన విద్యారణ్యునిది భారద్వాజకులమని యిదివరలో తెలియును. ఈమాధవమంత్రిది ఆంగిరసగోత్రమని తెలియుచున్నది. మన మాధవాచార్యునకు "ఉపనిషన్మార్గప్రవర్తకుడ"ను బిరుద మెప్పుడును లేదు. ఈమాధవమంత్రి చౌండపార్యపుత్రుడు. మన విద్యారణ్యపిత్రునామధేయము మాయణుడు. కావున వీరిద్దరు నొకవ్యక్తి కాదనుట స్పష్టము.[1] చౌండపార్యుడనినప్పుడు వెనుక ప్రయోగరత్నమాలాగ్రంథకర్త కాను. మరియొక చౌండపార్యుడని గ్రహింపవలెను.[2] ఇచ్చట నొకపొరబాటును చెప్పవలసియున్నది. తంజావూరు పుస్తకభాండాగారమునందలి యొక సూతగీతావ్యాఖ్యాగ్రంథమున నీక్రిందివచనము కలదు.

"ఇతి శ్రీమత్త్ర్యంబక పాదాబ్జ సేవాపరాయణేన శ్రీవిద్యారణ్యమునివర్యేణ విరచితసూతగీతా........."

సూతగీత సూతసంహితయందలి భాగమగుటచే నీవచనము లేఖకప్రమాదజనితమని వెంటనే తెలియుచున్నది. బ్రిటిషుమ్యూజియమునందలి ముద్రితపుస్తకపట్టికయందు సూతసంహితావ్యాఖ్యానము విద్యారణ్యరచితమని యొకచోటను మరియొకచో చౌండపార్యపుత్రుడగుమాధవమంత్రికృతమనియు చెప్పబడియున్నందున పరస్పరవిరుద్ధముగా నున్నది.[3] మొదటిది ప్రమాదము. మాధవసాయణు లిర్వురును మంత్రిత్వము చేసిరి. అందు మాధవాచార్యుడు తన జైమినీయన్యాయమాలయం దీక్రిందిశ్లోకమున తాను మంత్రినని చెప్పుకొనియున్నాడు.

"శ్లో. ఇంద్రస్యాంగిరసో నలస్య సుమతిః శైబ్యస్య మేధాతిథి
ర్ధౌమ్యో ధర్మసుతస్య వైన్యనృపతేస్స్వౌజా నిమే ర్గౌతమః,
ప్రత్యగ్దృష్టి రరుంధతీసహచరో రామస్య పుణ్యాత్మనో
యద్వత్తస్య విభో ర్భవత్కులగురు ర్మంత్రీ తథా మాధవః."

అ. శ్లో. ౪.

ఇందున్న వర్ణనము మాధవమంత్రిదే యందురేమో? కానేరదు. ఇందు "తస్య" యను పదముచేత నిర్దేశింపబడినవాడు బుక్కభూపాలుడు. మాధవమంత్రి బుక్కభూపాలునివద్ద యెన్నడును మంత్రిగా నుండలేదు. దండనాథుడుగా నుండె నని తెలియుచున్నది. ఒకవేళ నీయనమనుమడగు బుక్కభూపాలునివద్ద నున్నట్లు చెప్పుదురేమో! యీమాధవమంత్రి విద్యారణ్యునకు పూర్వమే క్రీ. శ. ౧౩౮౬ సంవత్సరమున చనిపోయినట్లు

౧. 1. Sources of Vizianagar, p. 3.

౨. 2. I bid p. 51.

౩. 1 Catalogue of printed books in British Museum, pp. 554 & 807.

తెలియుచున్నది.[౧] మఱియు మాధవాచార్యుడు గాని సాయణుడుగాని మంత్రిపదముతో పిలువబడియుండలేదు. మంత్రిత్వము చేసినను అది వారికి నిర్వచనము నిచ్చియుండలేదు. ఇందుతో నైదవప్రశ్న మైనది.

ఇక భారతీతీర్థునిగూర్చి ముచ్చటింతును. వీ రిద్దరును విద్యాతీర్థునిశిష్యులు అను మొదలగు సంగతులను వెనుక తెల్పియున్నాను. విద్యాతీర్థుడు శృంగేరీపీఠమును పునరుద్ధరించి దానిపైని భారతీతీర్థుని కూర్చుండబెట్టినట్లు చూచినాము.[౨] ఈక్రింది శ్లోకములు భారతీతీర్థుని విద్యారణ్యుని గురుపరంపరలో చేర్చుచున్నవి.

"శ్లో. వ్యాసూాథానా మిహ తనుభృతాం జాహ్నవీతీర్థ మేకం
విద్యాతీర్థం ప్రకృతివిమలం సద్వివేకోపయానామ్,
సర్వేషాం తు ప్రథమసుఖదం భారతీతీర్థ మాహు
స్తత్ఖ్యాత్యై విమలమనసో నిర్ణయే శక్తి రస్తి."
(కాలమాధవీయము)

ఈశ్లోకమునకు సుదర్శనుడు వ్యాఖ్యానమును వ్రాయుచు నిట్లు చెప్పినాడు:

"తీర్థపదావసానాని గురుతరగురుతమనామాని స్మృతాని."

"శ్లో. స వంద్యాద్భారతీతీర్థయతీంద్రచతురాననాత్,
కృపా మవ్యాహతాం లబ్ధ్వా పరార్థ్యప్రతిభోఽభవత్."
(జైమినీయన్యాయమాల.)

ఇందువలన శంకరానందుడు గురువును, భారతీతీర్థుడు గురుతరుడును, విద్యాతీర్థుడు గురుతముడును నని సంప్రదాయ మున్నట్లు సుదర్శను నిది ప్రబలసాక్ష్యము. విద్యారణ్యుడు జైమినీయ న్యాయమాలా కాలమాధవీయములలో భారతీతీర్థుని పేర్కొనుటయు తరువాత సన్యసించిన వెనుక వ్రాసిన పంచదశీవివరణప్రమేయసంగ్రహాములలో శంకరానందులను బేర్కొనుటయు చూడ, ముందు భారతీతీర్థుడు సన్యసించి శృంగేరీపీఠాధిపతియైన వెనుక శంకరానందుడు సన్యసించి తరువాత కొంతకాలమునకువిద్యారణ్యునకు సన్యాసగురు వయ్యె ననియు నూహింప తావొసంగి మన సిద్ధాంతమునకు బలకర మగుచున్నది. వీరిద్దరు రచియించిన గ్రంథములను గూర్చి కొంచెముగ చెప్పెదను. వీనియందలి వచనములను చూచిన సందేహాస్పదము లగుటచే వానినిగూడ చర్చించి సందేహనివృత్తిచేయుట యవసరము. పంచదశియందలి కొన్ని ప్రకరణాంతవచనముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాను:

"ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య శ్రీ భారతీతీర్థ విద్యారణ్యకృత చిత్రదీపికాఖ్యం ప్రకరణం సంపూర్ణమ్."

"ఇతి పరమహంస విద్యారణ్యమునికృతా విమ.ఆనంద ప్రకరణం సంపూర్ణమ్."

"ఇతి శ్రీవిద్యారణ్యవివేకపంచక స్సంపూర్ణః."

ఈగ్రంథము సన్యసించినవెనుక వ్రాసినట్లు వెనుక చెప్పినాను. దీనిని కొంతభాగమును విద్యారణ్యమునియు, కొంత యిద్దరును వ్రాసినట్లు పైవచనములవలన తెలియుచున్నది. [3]భారతీతీర్థ లొక్కరును వ్రాసినట్లు వచనము తెలియజేయుచున్న వైయాసికన్యాయమాలానామాంతరముగల యధికరణరత్నమాలయందలి యీక్రిందిశ్లోకమును చూడుడు :

"శ్లో. ప్రణమ్య పరమాత్మానం శ్రీవిద్యాతీర్థరూపిణమ్,
వైయాసికన్యాయమాలా శ్లోకై స్సంగృహ్యతే స్ఫుటమ్."

"వైయాసికన్యాయమాలా"అనుటకుమారు"జైమినీయ న్యాయమాలా" యని యుంచినయెడల వెనుకటి జైమినీయ న్యాయమాలయందలి శ్లోక మగుచున్నది. రెండును న్యాయమాలానామములు గలవే. రెండును శ్లోకమయములే.[౪] రెండింటియందు ప్రథమశ్లోకములు పోలుచున్నవి. మరియు మాధవాచార్యుడు వేదభాష్యప్రారంభమున వ్రాసిన "యే పూర్వోత్తరమీమాంసే" యనుశ్లోకము నిదివరకు చూచి

౧. Sources of Vizianagar, p. 4.

౨. ఇచ్చట వెంకటరామనగారు భారతీకృష్ణుడని నామము నిచ్చుచున్నారు. శృంగేరివారి Sankara & successors, p. 95. తీర్థసంప్రదాయము సుప్రసిద్ధము.

3. Dr. Keith's Sanskrit literature, p. 477.

౪. విస్తార మనవది విద్యారణ్య రచితమగు న్యాయమాలా వివరణరూపమగు గద్యభాగము.

నాము. దానివలన వేదభాష్యమునకుపూర్వము ఉత్తరమీమాంసాగ్రంథము నొకదానిని మాధవాచార్యుడు వ్రాసియుండవలెను. జీవన్ముక్తివివేక, పంచదశీ, వివరణప్రమేయ సంగ్రహములు, శంకరానందుని పేర్కొనుచున్నందున మాధవుడు సన్యసించినతరువాత వ్రాసినవియనుటస్పష్టము. అట్టియెడ నిక వేదభాష్యాత్పూర్వ మీయన రచియించిన యుత్తరమీమాంసాగ్రంథ మేది? మరియు రెండిటి రచనాపద్ధతి మిక్కిలి సన్నిహితము. కావున పైయున్నికారణములవలన విద్యారణ్యుడే వైయాసికన్యాయమాలను కూడా రచియించెనని చెప్పవలసియున్నది. దీనిని వేదార్థప్రకాశికకు పూర్వమే రచియించియుండవలెను. కాబట్టి రెండున్యాయమాలలను వెంటవెంట రచియించియుండవచ్చును. సామ్యము వీనిని బలపరచుచున్నది. కాని యంత్యవచనము వేరుదారిని చూపుటచే నొకవేళ అప్పటికే సన్యసించియున్న భారతీతీర్థుడును నీయనయు కలసి రచియించి తద్గ్రంథమునకు భారతీతీర్థునినామ మిడెనా యని కొంచె మనుమానమున కవకాశము కల్గును.

"ఇతి శ్రీమత్పరివ్రాజకాచార్య శ్రీ భారతీతీర్థమునిప్రణీతాయాం అధికరణ రత్నమాలాయాం చతుర్థాధ్యాయస్య చతుర్థః పాదస్సమాప్తః."

ఈవిషయము వివరణప్రమేయసంగ్రహముయొక్క కర్తృత్వమున కొంచె మనుమానము గొల్పుచున్నదిగాని యిద్దరును వేరువ్యక్తు లనుమాహకు ప్రతిబంధకము కాదు. భిన్ను లనువాదమున కింకను అనేకాధారములు కలవు.

౧. వీరిద్దరు రచియించినట్లు చెప్పు గ్రంథములందలి వచనములలో మొట్టమొదట భారతీతీర్థుని పేరుండుటయు తరువాత విద్యారణ్యనామ ముండుటయు పరికింపగలము. ఇది సమంజసము. పరమగురువునామము మొదట నిడుట శిష్యత్వమును సార్థకపరచుచున్నది.

౨. వాక్యసుధయను నామాంతరమున బరగు దృగ్దృశ్యవివేక మనునొకగ్రంథ మున్నది. దానికి మూడు వ్యాఖ్యానము లున్నవి. వానిలో నొకదానిని బ్రహ్మానందభారతీయు, రెండవదానిని విశ్వేశ్వరపండితుడును, మూడవదానిని భీమదాసభూపాలుడును రచియించిరి. మొదటిది ముద్రితము. మిగిలిన రెండు నముద్రితములు. వీరిలో మొదటివ్యాఖ్యాత తద్గ్రంథమును భారతీతీర్థుడు రచియించినట్లు చెప్పినాడు. రెండవవ్యాఖ్యాత విద్యారణ్యుడు రచియించినట్లు వ్రాసినాడు. మూడవవాడాయన వీరిద్దరుగాక శంకరాచార్యులు రచియించినట్లు చెప్పినాడు. తుది యభిప్రాయమును శంకరాచార్యులక్రింద విమర్శించియున్నాను. భిన్నకర్తృత్వోక్తి భిన్నవ్యక్తిత్వసూచకమని యిచ్చట తెల్పబడుచున్నది. కావున నీగ్రంథము కూడా విద్యారణ్యుడు సన్యసించినవెనుక నిద్దరును కలసి వ్రాసినదై యుండవచ్చును.

3. భారతీతీర్థునకును, విద్యారణ్యునకును రామకృష్ణుడను నొక పండితశిష్యుడు కలడు. ఆయన వేదాంతపంచదశికి వ్యాఖ్యానమును రచియించెను. వచనము నిచ్చుచున్నాను.

"శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య భారతీతీర్థ విద్యారణ్యమునివర్యకింకరేణ శ్రీరామకృష్ణాఖ్యవిదుషా విరచితమ్".

ఉపోద్ఘాతమున నిట్లు చెప్పినాడు:

"శ్లో. నత్వా శ్రీభారతీతీర్థవిద్యారణ్యమునీశ్వరౌ."

పై రెండిటిని చదివిన పార్థక్యము మనంబులకు సంపూర్ణముగా స్ఫురింపకమానదు. ఈయన చేసిన ద్వివచనప్రయోగము భిన్నవ్యక్తిత్వమును నిస్సందేహముగా సిద్ధాంతీకరించుచున్నది. ఈయనవాక్యము మన కవశ్యాదరణీయము. కీతుపండితుడుకూడా యిట్లే యభిప్రాయపడినాడు.[౧] అయిదవప్రశ్నమునకు సమాధానము వచ్చినది. తుదిప్రశ్నమును చర్చింతును. సోమేశ్వరభట్టను నొకపండితవర్యుడు కుమారిలుని తంత్రవార్తికమునకు న్యాయసుధయను నామాంతరముగల రాణకమను టీక నొకదానిని వ్రాయుచు నిట్లు తుదిని చెప్పుకొన్నాడు:

---

౧. Keith's History of Sanskrit literature. pp. 477 & 478.

"ఇతి త్రికాండమీమాంసక ప్రతివసంతసోమయాజి భట్టమాధవాత్మజ భట్టసోమేశ్వర విరచితాయాం సర్వానవద్యకరణ్యాం న్యాయసుధాఖ్యాయాం.........".

ఇందు తాను భట్టమాధవునికుమారుడ నని చెప్పుకొన్నాడు. కాని యీ వచనమునందలి మాధవుడు మన మాధవవిద్యారణ్యు డనుట కెట్టి యాధారమును కానరాదు. కా దని చెప్పుట కాధార మున్నది. మాధవాచార్యు డెచ్చటను భట్టమాధవు డని పిలువబడియుండ లేదు. కాని యీ క్రింది జైమినీయన్యాయమాలయందలియంత్యవచనమును పరికింపుడు :

"ఇతి శ్రీమత్త్రికాండమీమాంసామండన ప్రతివసంతసోమయాజి మాధవవిరచితే జైమినీయన్యాయమాలావిస్తారే.........". [1]

ఈవచనము కొన్ని ముద్రితప్రతులయందు కానము. ఆనందాశ్రమప్రతియం దిట్లున్నది.

"ఇతి శ్రీమాధవీయే జైమినీయన్యాయమాలావిస్తారే...".

కాని పైవచనము తంజావూరుపుస్తకభాండాగారమందలి వ్రాతప్రతియం దున్నది. ఇంతమాత్రముచేతనే గ్రంథము విద్యారణ్యరచితము కా దని చెప్ప వీలులేదు. మరియు నిది మాధవవిద్యారణ్యవిరచిత మనుట స్పష్టము.

"శ్లో. స ఖలు ప్రాజ్ఞశేఖరః సర్వశాస్త్రవిశారదః,
　　అకరోజ్జైమినిమతే న్యాయమాలాం గరీయసీమ్.
　　తాం ప్రశస్య సభామధ్యే వీరశ్రీబుక్కభూపతిః,
　　కురు విస్తర మస్యా స్త్వ మితి మాధవ మాదిశత్."

కావున, న్యాయమాలావిస్తారములు రెండును మాధవాచార్యుని వనుట నిస్సందేహము. కాని న్యాయసుధాదుల రెండువచనముల సామ్య మాశ్చర్యమును గొలుపుచున్నది. మాధవాచార్యు డగ్నిష్టోమాదిక్రతువు లొనర్చిన కెట్టి యాధారములు లేవు. ఆయనను సోమయాజి యని యెచ్చటను పేర్కొనియుండలేదు. కాని యీయన శ్రౌతస్మార్తకర్మజ్ఞానమందు కుశలు డనుట కెట్టి యాక్షేపణమును లేదు. "త్రికాండమండను"డని నిస్సందేహముగా చెప్పవచ్చును. కాబట్టి సోమేశ్వరుడను కుమారు డుండెనేమో యని నిక్కలి యనుమానము వొడము చున్నది. ఈవిషయమున నింకను పరిశోధన మవసర మని తోచుచున్నది. మీమాంసాభ్యుదయ కారుడు కూడా యిట్టిప్రశ్నమునే వేసి యెట్టి ప్రత్యుత్తరము నియ్యక వదలినాడు.[2] కాబట్టి యీసమస్యను పరిశోధకులకు వదలుచున్నాను. మాధవభట్టనుపేరుగల కవులు కొందరున్నారు కాని వా రెవ్వరును దాక్షిణాత్యులుగా కన్పట్ట లేదు. సోమనాథుడు మాత్రము దాక్షిణాత్యుడు కానవానితో సంబంధమును కల్పుటకు వీలులేదు.

పైయన్నిప్రశ్నలకును సమాధానములను యథాశక్తిగా నిచ్చి తరువాత సామాన్యవిషయములను కొన్ని ముచ్చటింతును. ఈయనపేరుతో సంబంధముగల యీ క్రిందిగ్రంథము లిప్పుడు ప్రచారములో నున్నవి.

౧. వేదార్థప్రకాశిక, లేక విద్యారణ్యభాష్యము.
౨. జైమినీయన్యాయమాల - తద్విస్తారము.
౩. పరాశరమాధవీయము.
౪. కాలమాధవీయము.
౫. సర్వదర్శనసంగ్రహము.
౬. వైయాసికన్యాయమాల, లేక యధికరణరత్నమాల.
౭. మాధవీయధాతువృత్తి.
౮. జీవన్ముక్తివివేకము.
౯. వేదాంతపంచదశి.
౧౦. వాక్యసుధాప్రకరణము.
౧౧. అనుభూతిప్రకాశిక.
౧౨. శంకరవిజయకావ్యము.
౧౩. అలంకారసుధానిధి.

౧ Descriptive Catalogue of Sanskrit Mss. in the Tanjore palace library, p. 5197.
౨. మీమాంసాభ్యుదయము. పుట ౫౦.

౧౪. దేవ్యపరాధక్షమాపణస్తోత్రము.[౧]

ఈ క్రింది గ్రంథములనుకూడా మాధవుడు రచియించెనని చెప్పుదురు గాని యది సరిగాదు.

౧. సూతసంహితావ్యాఖ్యానము.
౨. తైత్తిరీయోపనిషద్భాష్యము.
3. ప్రత్యక్షానుభవారూఢశాస్త్రము.
౪. బృహదారణ్యకవార్తికసారము.

వీనిలో మొదటిది చౌండపార్యుని పుత్రుడగు మాధవాచార్యకృత మని మనకు తెలియును. రెండవదానినికూడా యీయనయే రచియించెను. నాల్గవది సురేశ్వరాచార్యకృత మని వెనుక సురేశ్వరునిగూర్చి చెప్పునప్పుడు మనవిచేసుకొనియున్నాను. మూడవదిమాత్ర మనుమానముగా నున్నది.

ఈపుస్తకపట్టిక నొకమారు విలోకించిన నీయన సర్వతోముఖపాండిత్య మాశ్చర్యము గొల్పును.[౨] ఈయన సర్వజ్ఞు డని చెప్పుట కావంతయును సందియము లేదు. ఒకవంక అన్వీక్షిక్యాదుల దిట్టయై విజయనగరసామ్రాజ్యస్థాపనము చేయజాలిన ప్రతిభాశాలియగు మంత్రివర్యుడు. మరియొకవంక సర్వశాస్త్రవేత్త. వేరొకవంక పండితకవి. ఈయన శంకరునితోపాటు సనాతనమతాకాశమున వెలుంగుచున్నాడు. శంకరుడు తదాకాశమునకు చండగభస్తి. ఈయన శీతకిరణుడు. శంకరుడు మిరుమిట్లు గొల్పును. ఈయన చల్లజేయును. శంకరుని ప్రతిభ దుర్నిరీక్ష్యము. ఈయన ప్రతిభ యాహ్లాదకరము. శంకరుడు దండముతో శాసించును. ఈయన నచ్చజెప్పి యొప్పించును. శంకరుని వ్రాతలు కల్లోలవీచికాపరంపరాసమములు. ఈయన వ్రాతలు గంభీరసరోవరోదకోపమానములు. ఉపనిషత్కాలమునకు తరువాతి సనాతనమతమున వీరిద్దరిని చెప్పినచోట నితరులను పేర్కొనుటకు వీలులేదు. ఇటీవల విజ్ఞానవైశాల్య మలవడినకాలమునకూడా వీరితో సరితూగగల వ్యక్తి జన్మించలేదు. సనాతనమతము మహామ్మదీయఖడ్గము గడచుటయేకాక కోట్లప్రజల యంతరాత్మలను శాంతిల్లజేయుచున్నప్పుడు తత్ఖ్యాతియంతయు వీరిద్దరిదియేయని చెప్పవలసియున్నది.

ఈయనకాలమున జైనమతము వ్యాప్తమైయుండెను. క్రైస్తవమతప్రచారము ప్రారంభించెను. సనాతనమతమును వీని రెండింటినుండి తప్పింపవలసియుండెను. అందులకు ప్రచార మవసర మని తోచి శృంగేరీపీఠమును పునరుజ్జీవింపజేయుటయేకాక వివిధప్రాంతముల మరియెనిమిది పీఠములను స్థాపించెను. పీఠముల కన్నింటికిని రాజమర్యాదలను కలుగజేసిన దీయనయే. సామ్రాజ్యకేంద్రమున నుండు విరూపాక్షపీఠమును తా నధిష్ఠించెను. ఆయష్టపీఠములలో విరూపాక్షపుష్పగిరిపీఠములు మాత్రము ఇప్పటికిని కలవు. వెనుక మన ముల్లేఖించిన ప్రశ్నములలో కొన్నిటికి ఉపపత్తుల నియ్యకపోయినను సంక్షిప్తముగా మనము చేసిన పరిష్కారములలో నేకీభవించుచున్న యీక్రింది వాక్యము నిచ్చుచున్నాను.

"ఏవం బహునా కాలేన దచితైః బహుభిర్గ్రంథైః స్వాగరతాం గతే ఒస్మిన్ మీమాంసాశాస్త్రే, దురవగాహతా మవలోక్య, ముక్తిత్యవబోధనాయ, శ్రీకంపరాజపుత్ర శ్రీసంగమమహారాజమంత్రివర శ్రీమాయణతనూజేన శ్రీమతీగర్భజేన సాయణభోగనాథాగ్రజేన చంద్రవంశభూషణః, శ్రీసంగమమహారాజాత్మజ శ్రీవిద్యాతీర్థయతిశిష్య శ్రీవీరబుక్కభూపతిమహామాత్యేన, శ్రీభారతీతీర్థయతి-శార్ఙ్గపాణిశివయసర్వజ్ఞవిష్ణుశిష్యేణ, శ్రీమాధవాచార్యేణ, పురాణపరాశరస్మృతివ్యాఖ్యాత్రా, వేదభాష్యకర్త్రా ప్రాక్ శ్రౌతధర్మప్రకాశోయం జైమినీయన్యాయమాలా విరచ్య వీరబుక్కాజ్ఞయైవ విస్తీర్ణా." 3

---

౧ విద్యారణ్యుడు సంగీతగ్రంథమును వ్రాసినట్లు శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు చెప్పుచున్నారు. (Journal of Andhra Historical Research Society. Oct. 1927.) కాని యట్టి గ్రంథ మెచ్చటను కానరాదు.

౨. సర్వదర్శనసంగ్రహ మనుగొప్ప గ్రంథము. మాక్సుముల్లరు పండితుడు వ్రాసిన "Six systems of philosophy" అను గ్రంథమున కది మాతృక. ఈదేశమునందలి మతములస్వరూపము కావలె నన్న నది యవశ్యపఠనీయము.

3. ఆనందాశ్రమముద్రిత జైమినీయన్యాయమాలా పీఠిక.

ఇందు బుక్కమహీపాలునికూడా విద్యాతీర్థశిష్యుని చేసినాడు. అందు తప్పు లేదు. భారతీతీర్థసర్వజ్ఞవిష్ణువు లను విద్యారణ్యగురువులుగా పేర్కొనియున్నాడు. శంక రానందుని వదలినాడు. మాయణుని బుక్కభూపాలుని తండ్రియగు సంగమమహారాజునకు మంత్రిని చేసినాడు. పరిశోధన మావశ్యకమేకాని స్థైన నైయుండవచ్చును. అందులకు ప్రత్యక్షాధారము కానరాదు.

ఈయన కాలమునుగూర్చి కొంచెముగ ముచ్చటించి యీమహామహులసెలవు గొందును. ఈయన మంత్రిగా నున్న బుక్కరాయల రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౧౩౪౪-౧౩౭౫ సంవత్సరముల మధ్య నని చెప్పుచున్నారు.

కుమారకంపనయొక్క దక్షిణదిగ్విజయయాత్ర యీసంవత్సరములమధ్య నని మద్రచిత "తంజాపురాంధ్రనాయకచరిత్రము" న శాసనాధారములతో చూపి యున్నాను. విద్యారణ్యు డీసంవత్సరములలో నున్నట్టు స్పష్టము. ఆయన క్రీ. శ. ౧౩౮౭ సంవత్సరప్రాంతమున చనిపోయినట్లు శాసనాధారము లున్న వని శ్రీయుత యస్. క్రిష్ణస్వామయ్యంగారు తెల్పుచున్నారు[౧] మాయణ సాభ్యుదయకారుడు క్రీ. శ. ౧౩౮౯ సంవత్సరమున చని పోయినట్లు చెప్పుచున్నాడు కాని కారణములు చెప్పుట లేదు. అందుచే ౧౩౮౭ సంవత్సరమునే గ్రహింతము. ఈయన తన దేవ్యపరాధక్షమాపణస్తోత్రమున,

"మయా పంచాశీతే రధిక మపనీతేతు వయసి"

అని చెప్పుకొనియుండుటచే నీయన ౮౫ సంవత్సరములకు పైగా జీవించియుండెను. అందుచే క్రీ. శ. ౧౩౮౧—౧౩౮౭ సంవత్సరముల మధ్య నీయనకాల మని చెప్పుట సమంజస మని తోచును. క్రీ. శ. ౧౩౯౧ సంవత్సరమున మాధవుని పేర్కొనుచున్న శాసన మొకటి యున్నట్లు చెప్పుచున్నారు; కాని యది యీయనకు గాని చౌండపార్య పుత్రునికి గాని సంబంధించినది కా దని తోచుచున్నది.[౨] ఆమాధవమంత్రి క్రీ. శ. ౧౩౮౮ సంవత్సరముననే మృతి నొందిన ట్లిదివరకే చెప్పియున్నాను. మాధవా! నీవు విద్యల కన్నిటికిని నిజముగా నరణ్యమవు! సర్వవిద్య లును నీయం దున్నవి! కీర్తిశేషుడన్న నిన్నే చెప్పవలెను!

౧ Sources of Vizianagar. p. 3.

౨ జైమినీయన్యాయమాల యుపోద్ఘాతము. పుట. ౯.

కాకతీయసామ్రాజ్యము [౧]

(కాకతిప్రోలరాజు చరిత్రము)

శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు

చిరకాలము నుండి అనుమకొండపురము మాధవవర్మ, పద్మసేనుఁడు, వెన్నమరాజు, ఎఱుకదేవరాజు మున్నగు ఆంధ్ర రాజులు రాజధానిగఁ జేసికొని పరిసరదేశమును పాలించినటుల స్థానిక చరిత్రముల గలదుగాని విశ్వసనీయమగు చరిత్రము లభింపలేదు. కాకతి ప్రోలరాజుకాలమునుండి అనుమకొండపేరు దేశదేశములందుఁ బ్రసిద్ధమైనది. త్రిలింగరాజ్యమునకు సంబంధించిన ఆంధ్రపతాకమును అనుమకొండ శైలశిఖరమునఁ దొలుతఁ బ్రతిష్ఠించిన ప్రోలరాజు జీవితచరిత్రమునఁ గొన్ని క్రొత్తయంశములు తెలియవచ్చినవి. రాజ్యనిర్మాతయు, వీరాధివీరుఁడు నగు ప్రోలభూవల్లభుని సంపూర్ణచరిత్రమున కీవ్యాసము ముప్పుగనుక.

కాకతివంశము

కాకతివంశమున జనించిన వీరులు పలువురు పశ్చిమ చాళుక్యరాజులకుఁ బ్రతినిధులుగ నుండి యాంధ్రదేశమును పాలించిరి. కాకతీయులు విష్ణుపాదోద్భవమను జాతిని జన్మించిరి మని శాసనములలోఁ జెప్పుకొనుటచే వీరల నాలుగవ జాతివారినిగ విశ్వసింపవచ్చును. ఇటీవలి శాసనములలో గణపతిదేవాదులఁ బ్రశంసించును పేనాములు కాకతీయుల సూర్యవంశజులనిరి. స్థానికచరిత్రముల జంద్రవంశజులని చెప్పఁబడెను. సూర్యచంద్ర సంబంధమును క్షత్రియవంశములకుఁ గాకతివంశము భిన్నమైనదని ప్రతాపరుద్రయశోభూషణమునందు విద్యానాథుఁడు చేర్కొనినాఁడు. కావునఁ గాకతీయులు నాలవజాతివారనియే విశ్వసింపవచ్చును. ఇంత వఱకు జరిగిన పరిశోధనమువలన ప్రోలమనుజు అనువాఁడు కాకతివంశమునకుఁ గూటస్థుఁ డనియు, అతనికి బేతరాజు జనించె ననియు, అతనికుమారుఁడై అనుమకొండరాజ్యస్థాపకుఁడగు (రెండవ) ప్రోలరాజనియు నొకశాసనము[౨] వలన స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. ఆశాసనమునందు ప్రోలరాజు త్రిభువనమల్లదేవపాదపద్మోపజీవి యని స్పష్టముగఁ జెప్పికొనినాఁడు. అంతియకాక తాను దుర్జయవంశజుఁడ ననియుఁ, అన్మకొండపురవరేశ్వరుఁడ ననియును, ఖతిసాతీసరిసుఁడ ననియుఁ జెప్పుకొనినాఁడు. ఇందువలన నిస్సంశయముగాఁ బ్రోలరాజు తొలుత క్రీ. శ. ౧౦౭౬ మొదలు ౧౧౨౬ వఱకు రాజ్యమేలిన పశ్చిమ చాళుక్యరాజగు త్రిభువనమల్ల విక్రమాదిత్యునికాలమున రాజప్రతినిధిగ నుండి యాతని యనంతరము స్వతంత్రుఁడయ్యెనని తెలియుచున్నది. ప్రోలరాజుతండ్రి బేతరాజునకుఁ ద్రిభువనమల్లదేవుఁ డనునది బిరుదనామము. బేతరాజు, అతనితండ్రి ప్రోలరాజు అనుమకొండఁ బాలించినటుల స్థానిక చరిత్రమునందుఁ గలదుగాని వారల జీవితచరిత్ర మింతవఱకు మఱుగుపడియున్నది.

ప్రోలరాజుమతము

మహామండలేశ్వరుఁడగు కాకతి ప్రోలరాజు జైనుఁ డని చరిత్రవిదులు తలంచిరి గాని యది ప్రమాదము కానోపును.[౩] ఒకశాసనములో ప్రోలరాజు మహేశ్వరస్తుతి గావించి వరుగప్రతిష్ఠ నొనర్చినట్లును,[౪] ఇంకొకశాసనమున జలంధరభైరవుని బ్రతిష్ఠించినట్లును జెప్పుకొనినాఁడు. కావున నీతఁడు దార్ఢ్యమతమువాఁ డనియే కంఠోక్తిగఁ జెప్పుకొనినాఁడు. ప్రోలరాజు జైనుఁడనుటకు పద్మాక్షిదేవళముచెంత అనుమకొండలోఁ

౧ ఈవ్యాసమున నదాహృతములగు శాసనములు హైదరాబాదు ఆంధ్ర పరిశోధకసంఘమువారి తెలంగాణా శాసన సంపుటమునుండి యుద్ధృతములు.

౨ చూ. తెలంగాణాశాసనసంపుటము, కాకతీయశాసనములు; ఖాజీపేటశాసనము.

౩ చూ. ఖాజీపేటశాసనము.

౪ చూ. ఇనుగుర్తి శాసనము.

గల శిలాశాసనమునందలి ఈ క్రిందిశ్లోకమునందలి జైనస్తుతియు, దానికి సంబంధించిన శాసనమును కారణములుగ మనవారు గ్రహించిరి.

"శ్లో. శ్రీమజ్జినేంద్రపదపద్మ మశేషభవ్యం
నవ్యత్రిలోక నృపతీంద్రమునీంద్ర వంద్యమ్,
నిశ్శేషదోషపరిఖండనచండకాండం
రత్నత్రయప్రభవ మస్తు సుజైకతావమ్."

ప్రోలరాజు ఈ పైశ్లోకమున జినేంద్రునిఁ బ్రస్తుతించియుండుట చేత నీతఁడు జైనమతావలంబుఁడని స్పష్టముగా బోధపడుచున్నదని ఆంధ్రచరిత్రమునఁ జెప్పఁబడినది. ప్రోలరాజు జైనుఁడనుట కీశాసన మెంతవఱకు సహాయపడునో యని మేము స్వయముగా నీశాసనముఁ జదివితిమి. ప్రోలరాజునకుఁ గులక్రమాగతమంత్రియగు వైజదండాధిపతియు నతని భార్య మైలమయుఁ గావించిన ధర్మము లందుఁ జేర్పఁబడినవి. ప్రోలరాజు జైనుఁడనుట కీశాసన ముపకరింపదు. ప్రోలరాజు శివభక్తిసంపన్నుఁడగు శైవుఁడని యతనికుమారుఁడగు రుద్రదేవుఁడు స్పష్టముగా "శివపాదపద్మయుగళీ ధ్యానామృతానందభూః" అను విశేషణముఁ జేర్చినాఁడు. కావున ప్రోలరాజు శైవుఁడనుట సత్యము. ప్రోలరాజుమంత్రి వైజదండాధిపుని భార్య మైలమ్మ కడలాలయము ప్రతిష్ఠించెను. కడలాలయే పద్మాక్షి కావచ్చు. ఏలయన ఈశాసనముగలతావున జైనవిగ్రహములు పెక్కులుగలవు. స్త్రీవిగ్రహ మొక్కటియేగలదు. నాఁడు కడలాలయగను ఆవల పద్మాక్షిగ నీవిగ్రహమె వ్యవహరింపఁబడియుండెను. పద్మాక్షి జైనదేవత యనుటలో సందియము లేదు. పద్మాక్షివిగ్రహము గలయఖండశిల కిరుపార్శ్వములఁ జెక్కఁబడిన జైనవిగ్రహములేకాక చుట్టునున్న జైనవిగ్రహములు గూడ నిందుల కాధారములు. ప్రోలరాజు సర్వమతసమభావము గల వాఁడుగాన నాతని మంత్రులు జైనులుగ నున్నను సహించె ననియే యీశాసనసారాంశము. ఇంతయేల? ఆత్రేయగోత్రుఁడును, నియోగి బ్రాహ్మణుఁడును, అద్వితీయుఁ డగు ప్రోలరాజుమంత్రి గంగాధరుఁడు జైనప్రతిష్ఠ గావించితినని౧ యొకశాసనములో నీక్రింది విధముగాఁ జెప్పుకొనినాఁడు:

కం. పరమేశుండు హరిబుద్ధ
స్వరూపుండై యప్పరవరుల వచించు జినో
హరి యనియె పట్టణాలం
దిరముగ బుద్ధప్రతిష్ఠ నేసితి భక్తిన్.

ఇటుల నెన్నైనఁ జూపవచ్చును. మాధవవర్మవంశజులు ఆర్షమతస్థులగు మేడరాజుజగ్గరాజుల మంత్రియు నియోగియు నగు నాగదేవరాజు గూడ జైనుఁడె. అంతియకాదు; నాగదేవరాజు ప్రోలరాజుమంత్రియగు వైజదండనాథుని సమకాలికుఁడు. అతఁడును ౨దన శాసనములో మైలాంబవలె జైనస్తుతి గావించినాఁడు.

శ్లో. " శ్రీమజ్జినేంద్రమకుటోజ్జ్వలరత్నభూషా
నాగేంద్రహస్తనరసీరుహకర్ణపూరా,
విద్యాధరేంద్రరచితోత్తమ కుంకుమాంకా
భూయాత్ శ్వభాయ జినదేవపదాంబుజశ్రీః."

మంత్రుల మతమునుబట్టి రాజుల మతము నిరూపింప వలనుపడదనియు, ఆర్షమతమువారుగూడ జైనబౌద్ధమతములయెడ నాదరభావమును జూపిరనియు, ప్రోలరాజు శైవుఁడనియు నిరూపించుట కింతవఱకు కొనసాగిన చర్చ చాలును.

ప్రోలరాజురాజధాని

మహామండలేశ్వరుఁడును, వీరవరేణ్యుఁడును నగు ప్రోలరాజు వీరభూమియు పితృపితామహుల కాణాచియు నగు అనుమకొండలోనె రాజధాని నేర్పఱచికొనెను. పద్మాక్షిగుట్ట సిద్ధేశ్వరుగుట్టకు మధ్యగల విశాలమగు ఆవరణమున రాజమందిరములను నిర్మించెను. పెట్టనికోటల వలె నున్న కొండలను గలిపి తూర్పుదక్షిణ ఉత్తరదక్షిణములను మహోన్నతములగు కట్టలు పోయించెను. రాజమందిరములకుఁ బ్రధాన ద్వారము దక్షిణముగ నేర్పఱుపఁబడినది. ద్వారరక్షణమునకు పృథుతరమగు ప్రాతికోటయు దానికిఁ జేరువలో నత్యున్నతమగు సింహద్వారము నేర్పఱచెను. ప్రత్యర్థిరాజులు పశ్చిమదిశనుండి దుర్గమును ముట్టడింపకుండ సిద్ధసముద్రము, బాలసముద్రము అను రెండుతటాకములు, ఉత్తరదిశనుండి రాకుండ భద్రసాగరమను నొకతటాకము నెలకొల్పెను. ఈతటాకము లాయాదిశలఁ గాచుటయేకాక యాగస్థలకుఁ గూడ జలసహాయము గావించుచు నగరలక్ష్మికి విహారసరస్సులవలె నుండెను. అంతతోఁ బోక ప్రోలభూవిభుఁడు రాజమందిరములకుఁ జుట్టునున్న మూఁడు కొండలపైనను ప్రాతికోఁటగూడ గట్టెను. ఇన్ని సురక్షితసాధనముల మధ్య ఆంధ్రసామ్రాజ్యలక్ష్మిని ప్రోలభూపాలుఁడు ప్రతిష్ఠించి రాజ్య మేలసాగెను.

ప్రోలరాజుప్రత్యర్థులు

చాళుక్యసామ్రాజ్యపతనానంతరము ప్రోలరాజు స్వాతంత్ర్యముగా ఆంధ్రసామ్రాజ్యము నెలకొల్పుట తోడిసామంతరాజులకు బాధగ నుండెను. పలువురు రాజులు ప్రోలుని యభ్యున్నతికి సహింపక ఆంధ్రసామ్రాజ్యమును ఛిన్నభిన్నము గావింపఁగడఁగిరి. వారిలో తైలపదేవుఁడు, గోవిందరాజు, గుండరాజు, జగద్దేవరాజు, మున్నగువారు ముఖ్యులు. జగద్దేవుఁడు ప్రోలరాజును బందిగాఁ గొన నెంచి

౧ చూ. కరీమునగరశాసనము.

౨ పరకాలతాలూకా గోవిందాపురశాసనమునుండి.

నానామండలికాధిపతుఁడై అనుమకొండను ఏడుతెగని పట్టుదలతోఁ గొన్నిమాసములు ముట్టడించి తుదకుఁ బరాభూతుఁ డయ్యెను. సంధి నియమములలో జగద్దేవుఁడు తన పరిపాలనమునందున్న రాజ్యము నంతయు వదలి సామాన్యపౌరునివలె యెందో తలదాఁచుకొనవలసి వచ్చెను. కావున ఒకశాసనములో జగద్దేవుని యనంతరము ప్రోల భూపాలుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చినటుల ౧ నీ క్రిందివిధముగాఁ జెప్పఁ బడినది.

"శ్లో. యస్థాదిథ క్తమాలమ్య జగద్దేవా దనంతరమ్,
కాకతీశః ప్రోలభూప స్సాగరాం పర్యపాలయత్."

ప్రతిష్ఠిలోకము వశంవదమగుటతో ప్రోలుని రాజ్యము మిగుల విస్తీర్ణ మయ్యెను. సంపత్సమృద్ధి యతిశయించెను. పరివారము, సైన్యము, ప్రకృతివర్గము మెండయ్యెను. రాజధాని అనుమకొండనుండి మార్చినగాని పురోభివృద్ధి కలుగదని తలంచెను. హిడింబతీర్థవాసులగు త్రిదండిమహర్షులను, రామారణ్యశ్రీపాదులను రావించి వారి యానతిచే ఓరుగల్లు అను తావున మహత్తరమగు కోట గట్ట నారంభించి ప్రోలరాజు బొక్కసమున నున్న ధనమంతయు వ్యయపఱచెను. అఖండశిల నొకదానిని కర్ణికగా నేర్పఱచి శ్రీచక్రానుసారముగా చుట్టు ఏడు ప్రాకారముల నేర్పఱచిరి. మొదటి ప్రాకారము ఇటుకకోట. రెండవది రాతికోట. మూఁడవది పుట్టకోట. దీని కావల నింక మూఁడు మంటికోటలు, పిదప నొక కంచెకోట వేయించెను. ప్రోలరాజు తన యవశిష్టజీవిత మంతయు ఓరుగల్లుకోటను నిర్మించుటకును, అందు మనోహరతరములగు వాపీకూపతటాకారామాదులు నిర్మించుటకును, వినియోగించెను. ఏకసమయముననే ఓరుంగంటి నూతననగరనిర్మాణము, అనుమకొండలో రాజధాని నిర్మాణము జరుగసాగెను.

ప్రోలరాజు పరివారము

పద్మాక్షిశాసనమునందు ప్రోలభూవిభుని మంత్రి వ్యోజదండ నాథుఁడని కలదు. ఇతఁ డొక సంగరమున మరణించినకారణమున సామ్రాజ్యరక్షణమునకై నూతనమంత్రి నన్వేషింపవలసివచ్చెను. ప్రోలరాజు వేఁగిదేశములోని చెల్లకిపురవాసియు ఆత్రేయగోత్రుఁడును గోవిందరాజుతురుకమాంబలకుఁ బుత్రుఁడును నగు గంగాధరుని మంత్రిగాఁ జేసికొని అనుమకొండలో నాతనికి నెలవొసంగెను. ఈయంశము దెలుపు ౨శాసనపంక్తుల నిట నుదాహరించుచును.

"క. వెలయంగ వేఁగిదేశం
బులోన నాత్రేయగోత్రపుంగవులు మహో
త్కులు చెల్లకిపురంబున
బలవంతులు పుట్టి పెరిగి పాలించి రనన్.

ఉ. భూధరధైర్యు వత్యధికపుణ్యచరిత్రుఁ బహారకీర్తిల
క్ష్మీధరమూర్తి శిష్టజనమిత్రుఁడు గోత్రపవిత్రుఁ డమ్మహా
రాధనతత్పరుండు సురరాజగురుండు మతిప్రభాతిగం
గాధరుఁ డిద్ధకీర్తి యనఁగా నుదయించి శుభోదయంబునన్.

క. మాతాపితృవర్గము సం
ప్రీతిం జదివించి మెచ్చి పెంచి లసద్వి
ద్యాతిశయకుశలుఁ జేసి వి
ఖ్యాతిం బరిణయము సేసి పోషింపంగాన్.

చం. సకలకళావిశిష్టుఁ డనుజాలి సమస్తజనాలిసద్గుణ
ప్రకరము నెప్పుడుం బుధసభం బ్రణుతింపఁగ నున్న యట్టి నక్
ప్రకటితకీర్తి ప్రోలజనపాలుఁడు ఘోరతరాజిలోలుఁ డ
ర్థ్యపటిలదిగ్గుఁ డితఁడని యాదరికన్ బిలిపించి సంపఁగాన్.

కం. దనపుమెయి నగరిలోఁ దన
పను లెల్లను జెంపుమెఱసి పరికించుచు నే
ర్పును ధీశక్తియుఁ భక్తి నతిముద
మునఁ జేయుచుఁ దత్పరోక్షమున మతియుఁ బ్రథన్."

ఈగంగాధరుఁడు ప్రోలరాజు యనంతరము రుద్రదేవుని కాలమునఁగూడ నమాత్యపదవి నిర్వహించి యత్యధికాదరసమ్మానము లొందినటులఁ జైశాసనమునందే గలదు. ఈగంగాధరుఁడు ప్రోలరాజు కాలమున మంత్రిపదవి నిర్వహించుచుండ సంతానము లొంది యనేక దేవాలయములను అనుమకొండలోఁ బ్రతిష్ఠించినాఁడు. ఢోండోండు అను నగ్రహారము పండితుల కొసంగెను. బౌద్ధాలయము, త్రికూటాలయము, ప్రసన్నచన్నకేశవాలయము, పుష్కేశ్వరాలయము, కేశవాలయము, భీమేశ్వరాలయము మొదలగు నాలయరాజముల అనుమకొండలోఁ బ్రతిష్ఠించినాఁడు. ప్రథమమంత్రోత్సాహశక్తి సంపన్నుఁడగు నీగంగాధరమంత్రి ప్రోలభూపాలుని కాలమున నెట్లు నిర్వహించెనో యట్లే తత్పుత్రుఁడగు రుద్రదేవుని కాలమునసైతము మంత్రిపదవి నిర్వహించి కాకతీయసామ్రాజ్యము చిరస్థాయి యగుటకుఁ గారకుఁ డయ్యెను. ఈతఁడు గావించిన ధర్మములు కరీంనగరమండలములోని నగునూరులో విశేషించి కాంచవచ్చును. భావిపరిశోధనమున నీమంత్రీంద్రుఁడు ఆంధ్రసామ్రాజ్యాభివృద్ధికిఁ గావించిన ప్రయత్న పరంపరగు ర్తు పట్టుట కవకాశము లభింపవచ్చును.

ప్రోలరాజుసేనానాయకులలో ముఖ్యగణ్యులు పలువురు గలరు. రేచర్లగోత్రుఁడగు కామయసేనాని ప్రోలభూవల్లభునకు విశ్వాసపాత్రుఁడగు దండనాథుఁడు. ఈయన అపరిమిత బలసహాయుఁడై మంథెన (మంత్రకూటము) పాలించు గుండరాజును వధించి యాతని

౧ చూ. గణపవరశాసనము.

౨ చూ. కరీంనగరశాసనము.

రాజ్యము నాంధ్రసామ్రాజ్యములోఁ గల్పెను. ఈవిజయము ప్రోలరాజు దని రుద్రదేవుఁడును కామసేనాని దని రుద్రసేనానియు చెప్పుకొనిరి.

"శ్లో. కృత్వైకేనోద్ధురమంత్రకూటనగరీనాథాదమో నిస్త్రపో
సంజాతాంచిత ఏవ ముంచితశిరాః క్రోడాంకవక్షస్థలః."

రుద్రదేవునిశాసనము.

"శ్లో. శ్రీమత్ప్రోలనృపాలసైన్యపతినా విఖ్యాతవిక్రాంతినా
యుద్ధే యేన మహాబలేన విహతో మంథన్యసంజ్ఞాధిపః."

రుద్రసేనానిశాసనము.

ఈకామసేనాని కేచర్లగోత్రుఁడు. వంశపరంపరాగతముగసేనా నాయకపదవియందుండి కాకతీయప్రోలరాజును సేవించిన మహా వీరుఁడు. ఇంతవఱకీమహావీరుని నామము చరిత్రవిదుల కపరిచితముగ మఱుఁగుపడియుండుట సంతాపకరము.

ప్రోలరాజుసామంతులలో కేమహోలజొన్నమమల్లినాయకుఁడగు పరివాటిసీమను పాలించువాఁడు. ఈయన స్వామిభక్తిపరాయణుఁ డనియుఁ, కాకతిరాజ్యోద్ధారకుఁ డనియుఁ బేరుగాంచెను. ౧ అమ రేశ్వరాలయము గట్టించి మాటేరులో నీతఁడు తన విజయముల ధర్మ ముల నవటి శాసనమునఁ జేర్కొనెను. ఈశాసనము నింక శోధించినఁ గొన్ని చరిత్రరహస్యములు వెల్లడికాఁగలవు. సజ్జసేనాపతి, అన్నసేనా పతి, వినిఠాలవెన్నఁడు మున్నగు సేనాపతు లెందరో ప్రోలభూపతి కాలమునఁ గలరు. మార్కండేయపురాణకృతిభర్తయగు గన్నసేనాని నాటుస్థుఁడగు మల్లసేనానియు, రంగనాథరామాయణవంశావతారిక లోని కాటచమూపతియు, శివయోగసారమునఁ జేర్కొనఁబడిన ఇందు లూరిగోకనార్యుఁడు, జ్ఞానవాసిష్ఠరామాయణమునఁ జేర్కొనఁబడిన వెలులంగూరుపాలకుఁడగు రుద్రమంత్రియుఁ బ్రోలరాజునకు సమకాలి కులు. వీర లందఱు ప్రోలరాజునకుఁ బ్రతినిధులుగ నాంధ్రదేశము నందలి పలుతావుల రాజ్యపరిపాలనము గావించిన ప్రసిద్ధులు. వీరల వివరములఁ దెలుపు ప్రత్యేకశాసనములకొఱకు తక్కువ కృషి గావింప వలసియున్నది.

ప్రోలరాజు లలితకళాభిమాని

అనుమకొండలోని కోటమైదానమునకుఁ జేరఁబోవునపుడు శిథిల ద్వారశకలములు తొలుత గోచరించును. పిదప మహోన్నతమగు ద్వారము గోచరించును. ఈద్వారముప్రక్కనుండి మంటికోటపైకిఁ బోయి కొంచ దక్కువనో ప్రోలరాజు కట్టించిన దృఢతరము మహో పారము సువిశాలము దుర్గమము అను జాతికోట దృక్పర్వము గావిం చును. కోటగోడలపయిని చేసిన పరువుజాళ్ల పొంకము, అవి కదలకుం టకై చేసిన సీలసంధిన, నేటికిని నాటిశిల్పమును స్మరింపఁజేయు మున్నవి. కోటమైదానములోని సిద్ధేశ్వరాలయము ప్రోలరాజు నెల కొల్పినదే. ఇందు శిల్ప మంతగా లేదుగాని శిలానిర్మాణము, దృఢతర మగు భిత్తికాకల్పనము చూడఁదగినది. బాలసముద్ర మనుపేర నీనృపా లుఁడు నిర్మించిన తటాకము నేటికిని చెక్కుచెదరని యున్నతమగు కట్టతో అగాధజలవంతమై సుస్థిరముగా నున్నది. వీనులలోఁ గను పించు వీరశిలలు, నందులు, జైనవిగ్రహములు, లింగములు, లతాకృ తులు గల స్తంభములు, శిథిలములై ప్రాఁచిపోవుచున్న వాసనముదాయము నేటికిని బరిశోధకుల దృష్టి కుత్సాహాకరములుగా నున్నవి. వీనిశిలా నకరనిర్మాణ మత్యాశ్చర్యకర మైనది. ద్వారములు, మెట్లు, బురుజులు, విగ్రహములు, ప్రోలరాజునకుఁ గల లలితకళాభిరతికిఁ దార్కాణ ములు.

ప్రోలరాజు రాజ్యయుమునకుఁ గావించిన మహోపకృతులు మఱ చితిమి. కాని యీతనికాలమున నగునూరు, మాటేరు, గూడూరు మున్నగు తావులఁ దెనుఁగుపద్యములతో శాసనములు నెలకొల్పఁబడినవి, ప్రబంధకవితకవి ప్రభలేయుగ నున్నవి. అందుచేఁ బ్రోలభూవిభుఁడు ఆంధ్ర కవితారసికుఁ డనియుఁ గవితాకళోద్ధారకుఁ డనియుఁ జెప్పవచ్చును. ప్రోలభూవల్లభుఁడు జైనుఁడు కాకపోయినను దన కోటయావరణము లోనున్న జైనవిగ్రహముల సురక్షితముగ నుంచి భిక్షుకుల రాకపోకల కనుమతి యొసంగెను. తాను శైవుఁ డయ్యు సిద్ధేశ్వరభక్తుఁ డయ్యు జైనులపైనఁ గాని, జైనభిక్షులపైనఁ గాని భిన్నభావము ప్రకటింపక కేవలరాజ్యాభివృద్ధియే ప్రధానలక్ష్యముగాఁ బూనుకొని కాలము గడ పెను. ప్రోలరాజు విశేషించి తన రాజధానినగరమగు అనుమకొండలో సర్పప్రతిష్ఠలు, క్షేత్రపాలప్రతిష్ఠలు, కాళీప్రతిష్ఠలు, శివాలయప్రతిష్ఠలు గావించుచు వైదికమతాభిమానము వెల్లడించుచుండుటచే జైనమతీనృపా లునిదొడ భిన్నాభిప్రాయములతో వర్తించుచుండి రనుటకుఁగూడ వన కాశములు గలవు.

ప్రోలరాజు కుటుంబము

ఈనృపాలునిభార్య ముప్పమదేవి. చిరకాలమున కీదంపతుల కిరువురు తనయులు లుద్భవించిరి. జ్యేష్ఠుఁడు రుద్రదేవుఁడు, కనిష్ఠుఁడు మహాదేవరాయలు. కుమారు లిరువురకు శివనామము లుంచుటచే నీతఁడు శైవుఁడు కాఁ దనుట కాధారముగఁ దీసికొనవచ్చును. రుద్ర దేవుఁడు భారద్వాజగోత్రుఁడును, శ్రౌతక్రియాకర్తృఁడును, సమస్త శాస్త్రపారంగతుఁడును నగు రామేశ్వరదీక్షితునియొద్ద సమస్తవిద్య లను, రాజనీతిశాస్త్రము నభ్యసించి కవితారచనమునందు నైతము నేర్పు గడించెను. ప్రోలరాజు తన కుమారుఁడగు రుద్రదేవుని బాహుపీఠికపై రాజ్యలక్ష్మి నుంచకముందె అకాలమృత్యువువాతఁ బడెను. రుద్రదేవుఁడు పితృమంత్రియగు గంగాధరుఁడు, సేనాపతియగు కాటయనాయకుఁడు

౧ మా. మాటేరుశాసనము.

మున్న సువారిసాహాయ్యమున రాజ్యాంతరము వరించి ప్రతిపక్షబృందమును వధించి శిల్పమునకుఁ గవులకుఁ జేయూత నొసంగి సోమనాథాదిమహాకవులచేఁ గవితారచనమునకుఁ బ్రోత్సహింపఁబడి యచిరకాలమున వాణీవిలాసాశ్రయుఁ డయ్యెను. రుద్రదేవుఁడు తండ్రికాలమున నడఁగి యుండియున్న విరోధిబృందమును నుక్కడంచి అనుమకొండ రాజధానిగ నుంటకుఁ దగదని ఓరుగంటికిఁ దన రాజధానిని మార్చికొనెను. ఈయంశము శివయోగసారమునఁ బైతము కలదు.

"తరల. అనుమకొండపురంబు గాఁ దని యానిభుం డిల నోరుఁగ
ల్లనుపురంబు ఘటించి యచ్చటఁ గన్యగా నరుదెంచి య
మ్మనుజనాథుఁడు నాయకత్వము మల్లమంత్రికి నిచ్చి య
ల్లనను ధారుణి పెద్దసంప్రతి నాతిశంబుగ నిచ్చినన్."

ఆమ్మనుజనాథుఁడు అనఁగా రుద్రదేవుఁ డని పూర్వోక్తపద్యమువలన స్పష్టమగును. ప్రోలరాజు క్రీ. శ. ౧౧౧౬ మొదలు ౧౧౫౭ వఱకు రాజ్యమును బరిపాలించె నని చరిత్రకారులు నిర్ణయించి యున్నారు.

అనుమకొండలోని దృశ్యములు

మాధవవర్మ మొదలుకొని పలువురు రాజులు అనుమకొండను రాజధానిగఁ బాలించినను ప్రోలభూపాలునివంటి స్వాతంత్ర్యశీలుఁడు మున్నెన్నఁడును అటు ప్రవర్తింపలేదు. సమయము మెలంగి ప్రోలభూవల్లభుఁడు చాళుక్యరాజ్య మస్తమింపఁగనే ఆంధ్రసామ్రాజ్యమును నెలకొల్పి ఆంధ్రజాతి మఱచిపోరానంతటి మహోపకృతి గావించి యాంధ్రవ్యక్తిత్వము నిలువఁజేసెను. భవిష్యదాంధ్రనగరమునకుఁ బునాది వేసెను. ఆంధ్రజాతియం దంతర్లీనమైన పౌరుషము, రాజనీతి, కార్యజ్ఞత సామ్రాజ్యనిర్మాణమునం దన్వయింపఁజేసెను. ఈ వీరాధివీరుఁడు పరిపాలించిన ఆంధ్రనగరరాజమగు అనుమకొండపురమున నాఁటి ప్రాచీనచిహ్నము లనేకములు ప్రకృతిలో నాశనము గావింపఁబడుచున్నవి. ప్రోలరాజు కట్టించిన యాలయములలో సిద్ధేశ్వరాలయము దక్క దాదాపుగ మిగిలిన దేవళము లన్నియు నశించినవి. నగరము చుట్టునున్న మంటికోట క్రమముగా రూపుమాయుచున్నది. ఆంధ్రసామ్రాజ్యలక్ష్మీవిహారరంగమగు రాజమందిర ప్రధానద్వారము కూలిపోవ సిద్ధముగా నున్నది. రుద్రదేవనరపాలకుని బాల్యవిహారభూమియు అశేషభూపాలమౌళిరత్నఘృణిశోభితమును ప్రోలభూపాలరత్న సింహాసననిలయము నగు అనుమకొండకోట మైదానములో నొకప్రక్క శవదహనము, మఱియొక ప్రక్క శవఖననము, ఇంకొకవైపున మలమూత్రవిసర్జనాదులు నెలకొనియుంట సంతాపకరము. ఆంధ్రుల వ్యక్తిత్వము పదియవశతాబ్దమునుండి సర్వతోముఖముగ వెలుంగుట కాస్పదమైన పుణ్యభూమి కాలిపరానంతటి హేయపదము మగుటయేగాక యచటి శిథిలములుగూడ భగ్నాతిభగ్నము లగుచుంట చరిత్రవిదులకెంతేని సంతాపకరము లనుటలో సంశయ ముండదు. ఏనాఁటికేని ప్రోలరాజు సమాధి, ముప్పమదేవి సహగమన మొనరించినతావు, మాధవవర్మ బాణవిద్య వర్ధిల్లజేసిన నెలవు, కుంతలదేవి మరణించిన ప్రదేశము గ్రంథాంతరసాహాయ్యమున దృఢపడినచో విధ్వస్తాలయములతో శ్మశానవాటికలతో నిండిన కోటమైదానములోని యాపవిత్రస్థలముల గురుతింపఁగలుగుట యెట్లు? కావున అనుమకొండనగరవాసు లీపవిత్రస్థలములను సాదరభావముతోఁ దిలకించుచు నున్నచో ఆంధ్రులు తమ యభ్యున్నతి కాస్పదమగు మాతృమండలసందర్శనమునకు మహోత్సాహముతో మర్త్యనమునకు వచ్చునట్లు తండోపతండములుగ నేగేర నవకాశము గలుగఁజేసినవార లగుదురు.

ఆంధ్రసోదరులవిధి

కాకతీయసామ్రాజ్యమునకుఁ బ్రముఖస్థానమగు కోటమైదానమునకు ముందున్న సింహద్వారములు కూలనున్నవి. శిలాశాసనములు నానావిధముల నష్టము లగుచున్నవి. వినోదార్థముగ బాలురు అపూర్వశిల్పరమణీయములగు విగ్రహముల నొసలకొలంది పాడుచేయుచున్నారు. శిథిలాలయములు తమ గృహావరణలో నుండఁగాఁ బలువురు రూపుమాపి గృహనిర్మాణము గావించుచున్నారు. ఈయకృత్యములు దేశమం దంతటను జరిగినటులే కాకతీయాంధ్రసామ్రాజ్యప్రధానస్థలమునఁగూడ జరుగుచున్నవి. సాంత్వోక్తులతో నిట్టి యకృత్యముల నాఁపుట మానవధర్మము. ప్రోలభూవల్లభుని శాసనచిహ్నములు ఆంధ్రదేశమునిండఁ గలవు. ఎన్నటికైన యం దపూర్వచరిత్రస్థలములు చిహ్నితములైనట్లు తెలిసికొంటిమేని శూన్యస్థలములలో వాని దర్శింపఁజాలము. ఏకశిలాశకల మేయపూర్వచరిత్రసిద్ధాంతమున కాస్పద మగునో యని సర్వవిధములఁ బ్రాచీనచిహ్నములఁ గాపాడుట మానవధర్మము.

ఆంధ్రసోదరా! అనుమకొండలోని ప్రోలభూవిభుని స్మారకచిహ్నములయెడ నాదరదృష్టి ప్రసరించి దేశచరిత్రము నుద్ధరింపుము.

తే. గీ. పాడు వడఁగిన యాంధ్రుల పూర్వయశము
మాటువడె భగ్నపాషాణమండపముల
అరసి పూర్వతరఖ్యాతి కలరు దేని
యరుగు డీ యమ్మకొండ కోయాంధ్రపుత్ర!

ఫిర్దౌసీ

పురిపండా అప్పలస్వామిగారు (కవితాసమితి)

పారసీకకవులలో సుప్రసిద్ధుడైన ఫిర్దౌసీచరిత్ర గమనింపదగినది. అతని జీవితము ఉత్సాహంతో ప్రారంభమై విషాదముతో ముగిసినది. గజనీమహమ్మాదుచేత వంచితుడై నిరాశాదుఃఖాలతో అతడు చరమదశ గడిపి ప్రాణాలు విడిచేడు.

ఫిర్దౌసీ నిజమైనపేరు హసన్ను. 'ఫిర్దౌసీ'అనేది అతని ఉపనామము. పారసీకకవు లందరు ఇలాంటి మారుపేరులే పెట్టుకున్నారు. అది వారి సాంప్రదాయం.

ఫిర్దౌసీతండ్రిపేరు ఇసాఖ్. హిజరీ ౩౨౯ ప్రాంతాన్ని "తౌసు"అనే పట్టణంలో ఫిర్దౌసీ జన్మించాడు. అతడు జన్మించేటప్పుడు ఇసాఖు ఒకకల గన్నాడు. తన కుమారుడు ఒకవృక్షముమీద పాడుతూవున్నట్లు, చుట్టు చేరి ప్రజలు కరతాళధ్వనులు చేస్తువున్నట్లు అతడు కలలో చూచాడు. దీని ఫలితం ఏమిటని జ్యోతిషవేత్తలని విచారించగా తన కుమారుడు ఒక మహాకవి అవుతాడనీ, అతని కీర్తి ప్రపంచమంతటా వ్యాపిస్తుందని వారు చెప్పారు. జ్యోతిషవేత్తల వాక్యములు ఏమాత్రము అసత్యము కాకుండా ఫిర్దౌసీ తన కీర్తిచంద్రికలని ఈనాటివరకు విశ్వమంతటా ప్రసరింపజేస్తూనే ఉన్నాడు.

అతడు బాల్యమునుండీ చాల గ్రంథాలు చదివి, మంచి విజ్ఞానాన్ని ఆర్జించేడు. చక్కని కవిత్వపటుత్వము, 'కత్తివంటి పదునుగల భాషాశైలి', అలవడ్డతరువాత అతడు "షాహనామా" అనే ఉద్గ్రంథము వ్రాయ మొదలుపెట్టేడు. "షాహనామా"అనగా "రాజులచరిత్ర" అని అర్థం. పారశీకరాజుల వీరచరిత్ర అందలి కథావిషయం. ఫిర్దౌసీకి పూర్వమే "షాహనామా" "దఖీఖ"అనే కవి ప్రారంభించి వేయిపద్యాలవరకు వ్రాసి తాను ప్రేమించిన ఒకబానిసచేతి కత్తికి బలిఅయి మరణించాడు.[౧]

ఫిర్దౌసీ వ్రాయ సంకల్పించగానే అతని కలలో కనబడి "షాహనామా నేను ప్రారంభించి కొంత వ్రాసి నశించాను. నీవు ఆభాగం అట్లే వుంచి మిగిలినది మాత్రము వ్రాసి, దీనివిషయంలో మరొక అభాగ్యుడు కూడ కృషిచేసేడని లోకం గుర్తించేటట్టు చెయ్యి"అని దఖీఖ చెప్పేడు. ఫిర్దౌసీ తక్కిన భాగమే వ్రాయ మొదలుపెట్టేడు. షాహనామా "బాహిరీ-తాఖరబ్"అనే పార్సీ వృత్తములో అరవయివేల పద్యాలతో కూడిన గ్రంథం. ప్రపంచములోని గొప్ప ఇతిహాసగ్రంథాలలో ఇదొకటి. ప్రాగ్దేశానికి ఇది హోమరుకవి గ్రీకుభాషలో వ్రాసిన "ఇలియడ్" వంటిదని పాశ్చాత్యపండితులు వ్రాశారు. జర్మని, ఫ్రెంచి, ఇటలీ, ఇంగ్లీషు మొదలైన అనేకభాషల లోనికి దీని పరివర్తనము జరిగినది.[౨]

---

౧. 'దఖీఖీ'గూర్చి ఫిర్దౌసీ తన షాహనామాలో ఇలా వ్రాసేడు: "దురభ్యాసాలు అతని మిత్రులైనవి......మృత్యువు ఆకస్మికంగా వచ్చి తన నల్లని కిరీటం అతని నెత్తిమీద కప్పింది: తన జీవితాన్ని దుర్గుణాలకి అప్పగించాడు. భూదేవి అతనికి నిజమైన సుఖం ఒక్క రోజయినా ఇవ్వలేదు......అతని బానిసచేతిలోనే అతడు గతించాడు."

౨. మనవారు భారతం, భాగవతం, రామాయణాలని పదేపదే తెనిగించడంకంటె విశ్వసాహిత్యంలోని ఇలాంటి గ్రంథాలు తెలుసుకోవడం ఉత్తమమైనదని గుర్తించడం అవసరం. షాహనామా కొంతభాగము తెనిగించి "పారశీకధరాధీశ చరిత్రము" అనేపేరుతో శ్రీ రాజా రంగయ్యప్పారావుగారు ౧౮౮౯-౯ సంవత్సరంలో ప్రకటించారు. కాని దీని ప్రతులు ఇపుడు లభించడంలేదు.

తన గ్రంథముగూర్చి ఫిర్దౌసీ ఇట్లు వ్రాసికొన్నాడు: "షాహానామా చదివే ప్రతివ్యక్తి స్త్రీయైన, పురుషులైన వీరకృత్యాలు చేయడానికి సంసిద్ధు లవుతారు".

"నేటి గృహాలు ఎండవానలకు సహించగలవు. కాని తుపాను, వర్షం, ఏవీ నేను కట్టిన ఈకావ్యసౌధాన్ని పడగొట్టలేవు."

"స్వర్గం నాకవిత్వంముందు శిరస్సు వాల్చింది."

ఫిర్దౌసీ షాహానామా వ్రాస్తున్న విషయం దేశంలో వ్యాపించింది. అతని కావ్యం విన్నవారంతా అతనిని సన్మానిస్తూవుండేవారు. ఈవార్త కొంతకాలానికి గజనీపురసుల్తాను మహామూదు ఆస్థానంలోకికూడ ప్రాకింది. భారతదేశంమీదకి అనేకదండయాత్రలు సాగించిన గజనీ మహామూదుపేరు మనలో చరిత్రతెలియనివారికికూడ తెలుసు. అయితే అతనిని ఒక భయంకరవిధ్వంసకారుడుగమాత్రమే చాలమంది యెరుగుదురు. కాని అతడొక గొప్ప కళాపోషకుడు; భాషోద్ధారకుడు.

ప్రపంచంలోని సంపద, నిధులు, అమూల్యవస్తుసామగ్రి, అంతా తన భాండారంలో చేర్చడమే అతని సంకల్పం; అతని పిపాస. ఈపిపాసే అతనిని అన్నిదండయాత్రలు చేయించింది. అన్ని దేవాలయాలని నాశనం చేయించింది. అతని నొక రాక్షసుడుగ మార్చివేసింది.

ప్రపంచంలోని అమూల్యవస్తువుల నెలాగయితే తన భాండారంలోకి చేర్చేడో అలాగే సుప్రసిద్ధులైన కవులని, పండితులని, గ్రంథాలనికూడ తన ఆస్థానంలోకి చేర్చేడు. అతని ఆస్థానంలో నాలుగువందలమంది కవులు, పండితులు వుండేవారు. వారిలో 'అన్సరీ'అనేవానిని కవిసార్వభౌమునిగ యేర్పరచి వారికి విశేషమైన ధనం ప్రసాదిస్తూ వుండేవాడు. ఒకసారి అన్సరీ ఒక మంచిపద్యం చదవగా అతనినోరు రత్నాలతో నింపేశాడు. అతని ఆస్థానకవుల్లో క్రయిస్తవులు, యూదులు, మొదలైనవాళ్లతోపాటు హిందువులుకూడ సన్మానం పొందుతూవుండేవారు.

పారశీకవాఙ్మయానికి మహామూదు చేసినసేవ ఇంకెవ్వరు చేసిఉండరు.

ఫిర్దౌసీవృత్తాంతము విని సుల్తాను తన ఆస్థానానికి రప్పించేడు. ఫిర్దౌసీ తన వ్రాతగ్రంథంతో గజనీపురం చేరేడు. సుల్తానుఆస్థానం చేరేముందు అక్కడ ఒక చిత్రమైన సంఘటనం జరిగినది.

గజనీపట్టణముబైట ఉద్యానవనంలో అతనిని అన్సరీ, అస్జాదీ, ఫరూఖీ, అనే ముగ్గురు ఆస్థానకవులు కలుసుకున్నారు. పల్లెటూరివానిలాగు కనిపిస్తూవున్న ఫిర్దౌసీని చూచి 'నీవెవ'రని అతని వారు ప్రశ్నించగా "నేనొక కవిన"ని అతడు బదులుచెప్పేడు. నాగరికులైన వారు అతనిని పరీక్షించవలె ననేఅభిప్రాయంతో షణ్ అను అంత్యప్రాసతో కూడిన పద్యపాదములు తలా వొకటి చదివేరు. పారశీకవాఙ్మయంలో షణ్ అనే అక్షరంతో ముగిసే శబ్దాలు మూడుమాత్రము వున్నవి. నాల్గవది ఫిర్దౌసీయే చెప్పేడు.

ఆపద్యభావాన్ని ఈక్రింద వ్రాస్తున్నాను.—

అన్సరీ—చంద్రుడు నీచెక్కులంత ప్రకాశమానం కాదు.

అస్జాదీ—నీముఖంవంటి పువ్వు ఈతోటలో లేనే లేదు.

ఫరూఖీ—నీకనుబొమలు కవచాన్నయిన దూసి కొనిపోతవి.

ఫిర్దౌసీ—పిషాన్‌యుద్ధంలో గివోయొక్క ఈటె వలె.

నాల్గవపాదం ఫిర్దౌసీ పూర్తిచేయగానే అతని అసాధారణమైన కవితాశక్తికి ముగ్గురూ ఆశ్చర్యపడి, వారికంటె అతడు ప్రతిభావంతుడని గుర్తించి వారిలో ఒకనిగ చేర్చుకున్నారు.

సుల్తానుఆస్థానం ప్రవేశించి ఫిర్దౌసీ తన కావ్యంలో నుండి "సోరబురుస్తుము"ల కథాభాగం వినిపించేడు. అతని ఆవేశకరమైన రచనానైపుణ్యానికి సుల్తానుఆస్థానమంతా

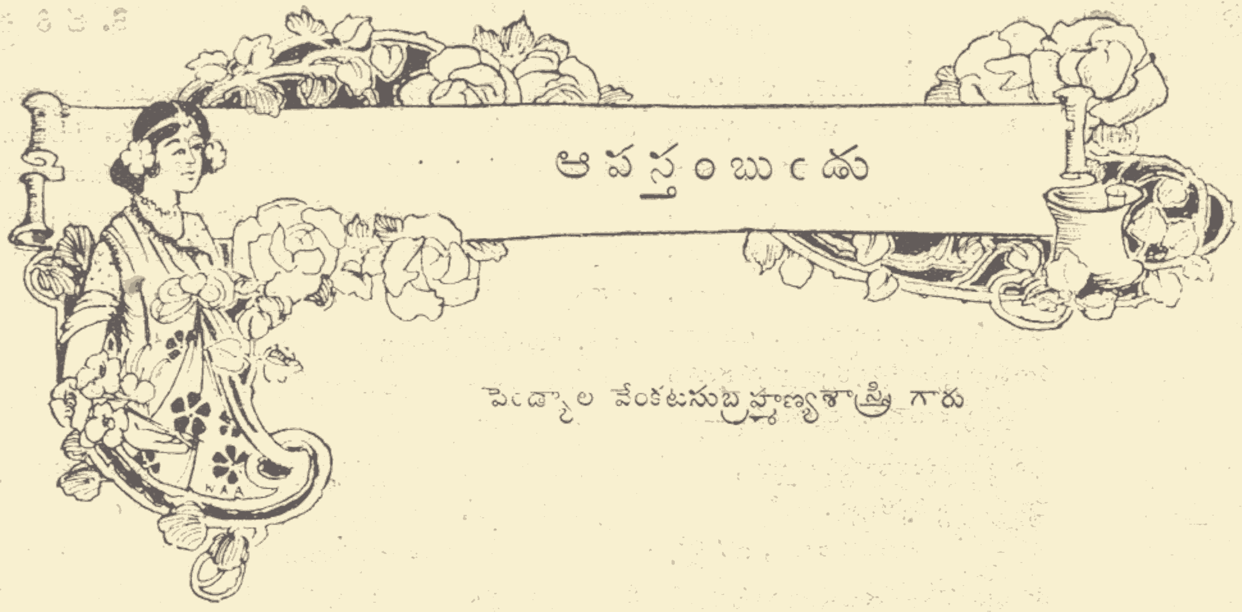
బొబ్బిలి బెబ్బులి

చిత్రకారుడు: చంద్రుపట్ల రామారావుగారు

బొబ్బిలి బెబ్బులి

చిత్రకారుడు : చంద్రుపట్ల రామరావుగారు

ఆపస్తంబుఁడు

పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు

శ్రుతి. నమ ఋషిభ్యో మంత్రకృద్భ్యో మంత్రపతిభ్యః.

తా. మంత్రములం జేసినట్టియు, సంప్రదాయప్రవృత్తిచే మంత్రములం బాలించునట్టియు ఋషులకొఱకు నమస్కారము.

విజ్ఞానధురంధరులగు మహర్షులకు మన భరతఖండము పుట్టినిల్లు. అందు భారత జాత్యంతర్భ్యాఖ్యులగు నాంధ్రజాతిలోని విజ్ఞానధురంధరులలో "ఆపస్తంబుఁడు" అగ్రగణ్యుఁడు. కుమారిలభట్టాచార్యుఁడు, దిఙ్నాగాచార్యుఁడు, పండితరాయఁడు, ఆంధ్రజాతి పండితులలో వన్నెకెక్కినవారై యాంధ్రేతర దేశములలోఁ బ్రసిద్ధినొందినవారయ్యు, ఆపస్తంబునివలె మహర్షిత్వము నొందినవారు గారు. పాణినిమహర్షిచే మహర్షి యనిపించుకొని పరాశరయాజ్ఞవల్క్యస్మృతులలోఁ జేర్పఁబడిన ధర్మములుఁగల యాపస్తంబుఁడు గల యాంధ్రజాతి పొగడఁదగిన జాతి యనఁబడును. ఆపస్తంబునితో సమానుఁడగు మహర్షి యాంధ్రులలో మఱియొక్కఁడు కలఁడా? అట్టి యాపస్తంబుఁ డెప్పటివాఁడు? ఎచ్చటివాఁడు? అప్పటి యాచారపద్ధతు లెట్టివి? వాని విజ్ఞాన మెట్టిది? వీనింగూర్చి నాశక్తికొలఁది వ్రాయుచున్నాను.

ఆపస్తంబుని కాలము

ఈ కాలమున మన వాఙ్మయములోని ప్రతియంశమును పాశ్చాత్త్యులే ముందుగఁ బరిశీలించి మనకు మార్గదర్శకు లగుచున్నందుల కొకప్రక్క సంతోషమును, మనవారి యౌదాసీన్యమున కొకవంక సంతాపమును నొందవలసియున్నది. మన వేదచతుష్టయము నాంగ్లీకరించిన, 'గ్రిఫిత్తు' వలె మన శతపథబ్రాహ్మణము నాంగ్లీకరించిన "యగ్లింగు" వలె, మన ఋగ్వేదమును ముద్రింపించుటకు సంపాదకుఁ డగు "మాక్సు ముల్లరు" వలె మన యాపస్తంబ ధర్మ సూత్రముల నాంగ్లీకరించుటకు జర్మనుజాతిజుఁడగు "బుహ్లారు" దొర కారకుఁడయి యున్నాఁడు. బుహ్లారు గారు తమ యాంగ్లీకరణ ధర్మసూత్రపు పీఠికలో నాపస్తంబుని కాలముఁగూర్చి విపులముగాఁ జర్చించి యాపస్తంబుఁడు ప్రసిద్ధవ్యాకరణశాస్త్రకర్తయగు "పాణిన్యాచార్యున" కించుమించు సమకాలికుఁడై క్రీ. పూ. పంచశతవత్సర ప్రాంతపువాఁడై యుండునని నిశ్చయించియున్నాఁడు. అనఁగా పాణిన్యాచార్యులును క్రీ. పూ. అయిదవశతాబ్దపువాఁడనియు, ఆపస్తంబుఁడు నప్పటివాఁడేయనియు బుహ్లారుగారి తాత్పర్యమైయున్నది. మఱియు బుహ్లారుగారు ఆపస్తంబుఁడు క్రైస్తవశకారంభమున నుండునేమో యనికూడ ననుమానించినారుకాని వారిచ్చిన యాధారములే వారిని బాధించుటచే నాపస్తంబుని క్రీ. పూ. ౫౦౦ సంవత్సరములకు వెనుకకు నెట్టికొనిపోయినారు. ఆనెట్టివేయుటకుఁ గల కారణములు:—

(౧) పాణినివ్యాకరణమున కందుబాటుగాక "ప్రాతిశాఖ్య" (వేదములోని శబ్దనివృత్తిని జేయు వ్యాకరణము)చేతనే నివృత్తింజేయ గలపదముల నాపస్తంబుఁ డుపయోగించుట;

(౨) శతపథబ్రాహ్మణ, ఛాందోగ్యోపనిషత్తులలోఁ జేర్పఁబడిన "శ్వేతకేతువు" అనుఋషిని "అవరులలోఁ" (చిన్నవారలలో) జేర్చుట—అనునవి ముఖ్యములు.

పైరెండంశములఁగూర్చి యించుక విచారింతము. ఆపస్తంబుఁడు పాణిన్యాచార్యుని స్మరింపలేదుగాని పాణిన్యాచార్యుఁడు ఆపస్తంబుని మహర్షిగానె యెఱిఁగియుండుటచేఁ బాణిని మహర్షికంటె చాల ప్రాచీనుఁ డనవలసియుండును. చూడుఁడు: అష్టాధ్యాయి ౪-౧-౧౦౪ (బిదాదిగణము) అందు భరద్వాజాదులతో నాపస్తంబునిగలిపియే కంఠోక్తిగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. కాని యా 'బిదాదిగణము' లో ఋషులు కానివారుగూడ చెప్పఁబడుటచే గొందఱు సందేహము నొందవచ్చును. పాణినియొక్క యష్టాధ్యాయిలోని గణము లన్నిటికి నత్యుత్తమమగు "గణరత్న మహోదధి"యను

విజ్ఞానేశ్వరుడు వర్ధమానపండితుడు క్రీ. శ. ౧౧౩౯ సం॥ రమున రచియించియుండెను. అందు వివాదిగణములోని యాపస్తంబధర్మవ్యాఖ్యాతలు మహార్షులనియే వ్రాసియున్నాడు. ఈపాణిని చెప్పిన యాపస్తంబశబ్దము బుర్హారుగారు చూచియుండలేదు. ఇంతమాత్రమె కాదు. పాణిన్యాచార్యులు తన యష్టాధ్యాయియొక్క "కృశాశ్వాది" గణములో పరాశరశబ్దమును గ్రంథకర్తృపరముగాఁ జెప్పియున్నాడు. ఆసూత్రప్రకారము పారాశరీయమను గ్రంథ మర్థమగును. అది పరాశరస్మృతి యనవచ్చును. పరాశరస్మృతిలో ధర్మశాస్త్రకర్తయగు నాపస్తంబుని ధర్మశాస్త్రము చేర్పఁబడెను. చూడుఁడు.—

శ్లో. శ్రుతా మే మానవా ధర్మా వాసిష్ఠాః కాశ్యపా స్తథా,
ఆపస్తంబకృతా ధర్మాః శంఖస్య లిఖితస్యచ.

ఆచారకాండ, ౧౪ శ్లో.

తా. (వ్యాసుఁ డిట్లు పరాశరునితో ననుచున్నాఁడు) "ఓ తండ్రీ నేను, మనువుచే, వసిష్ఠునిచే, కశ్యపునిచే, ఆపస్తంబునిచేఁ జేయఁబడిన ధర్మములను, శంఖునియొక్క, లిఖితునియొక్క ధర్మములను వినియుంటిని" అని చెప్పియున్నాఁడు. ఇందువలనఁ బరాశరస్మృతి పుట్టుటకుఁ బూర్వమె యాపస్తంబుఁడు ధర్మసూత్రములను రచియించె ననుట స్పష్టమగుచున్నది. ఇంతమాత్రమె కాదు. యాజ్ఞవల్క్యస్మృతికి మనుస్మృతితో సమానము గౌరవము కాని ప్రాచీనతచేఁ గలిగియున్నది. ఆస్మృతిలోఁ గూడ నిట్లు గలదు.—

శ్లో. మన్వత్రివిష్ణుహారీతయాజ్ఞవల్క్యోశనోంగిరాః,
యమాపస్తంబసంవర్తాః కాత్యాయన బృహస్పతీ.
పరాశరవ్యాసశంఖలిఖితా దక్షగౌతమౌ,
శాతాతపో వసిష్ఠశ్చ ధర్మశాస్త్రప్రయోజకాః.

యాజ్ఞవల్క్యస్మృ. ౪.

తా. మనువు, అత్రి, విష్ణువు, హారీతుఁడు, యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, ఉశనుఁడు, అంగిరసుఁడు, యముఁడు, ఆపస్తంబుఁడు, కాత్యాయనుఁడు, బృహస్పతి, పరాశరుఁడు, వ్యాసుఁడు, శంఖుఁడు, లిఖితుఁడు, దక్షుఁడు, గౌతముఁడు, శాతాతపుఁడు, వసిష్ఠుఁడు అనువారలు ధర్మశాస్త్రకర్తలు.

ఈ యంశముల నొక యాజ్ఞవల్క్యశిష్యుఁ డెవరికో చెప్పియుండెనని విజ్ఞానేశ్వర పండితుఁడు తన యాజ్ఞవల్క్యస్మృతివ్యాఖ్యయగు "మితాక్షరి"లో వ్రాసియున్నాఁడు. అందువలన నాపస్తంబుఁడు క్రీ. పూ. ౫ వ శతాబ్దమునకుఁ జాలపూర్వుఁడై యుండు ననుట స్పష్టము. ఇపుడు కాన్పించు పరాశరయాజ్ఞవల్క్యస్మృతులు క్రీ. పూ. ౧ వ శతాబ్దము మొదలు క్రీ. పూ. ౬ వ శతాబ్దములోపల రచింపఁబడియుండునని కొందఱును, అంతకు పూర్వమె యని మఱి కొందఱును తలంచుచున్నారు. కౌటిల్యుఁడు (క్రీ. పూ. ౩౨౦) పరాశరుని ప్రాచీనాచార్యుఁడనెను. శ్వేతకేతువు నవరులలోఁ జేర్చియుండుటచే శ్వేతకేతువుకంటె నాపస్తంబుఁడు పెద్దవాఁడేమోయని బుర్హారుగారు సనుమానించినారు. అదియు నసంభవమే యగును. కారణ మేమనఁగా ఆపస్తంబుఁడు శ్వేతకేతువు నవరులలోఁ జేర్చలేదు. తనకాలమునం దుండిన యవరులలోఁ గొందఱు శ్వేతకేతువువలె స్వల్పకాలము బ్రహ్మచర్యనియమముల నాచరించియే పూర్వపుణ్యవిశేషముచే వేదర్షు లగుచున్నా రనినాఁడు. చూడుఁడు; ఆపస్తంబధర్మసూత్రము, ౧-౫.

సూ. నియమేషు తపశ్శబ్దః.

తా. బ్రహ్మచారి ఆచార్యాధీనుఁడై చేయవలసిన నియమములకే తపశ్శబ్దమని వాడఁబడును.

సూ. తదతిక్రమే విద్యాకర్మ నిస్స్రవతి బ్రహ్మసహాపత్యా
దేతస్మాత్.

తా. అట్టితపస్సు నతిక్రమించుటచే విద్యాకర్మ వ్యాపింపదు. దీనివలన బ్రహ్మవిద్యను విమ్ముట తన కుమారునిగూడ బ్రహ్మచారి పొందింపలేదు.

సూ. కర్తపత్య మనాయుష్యంచ.

తా. నియమమును పాటింపక విద్యాగ్రహణము చేసినయెడల "శ్వభ్రో"మను నరకమునఁ బడును. ఆయుర్దాయముగూడ తగ్గును.

సూ. తస్మా దృష యోఽవరేషు న జాయంతే నియమాతిక్రమాత్.

తా. అట్టినియమములను సలుపకపోవుటచేతనే యిప్పటివారియందు (కలియుగమున వర్తించువారియందు లేక చిన్నవారియందు) ఋషులు పుట్టుచుండుటలేదు.

సూ. శ్రుతర్షయస్తు భవంతి కేచి త్కర్మఫలశేషేణ పునస్సంభవే.

తా. కొందఱు కర్మఫలశేషముచేత, పునర్జన్మము నొంది యిపుడును వేదర్షులై పుట్టుచున్నారు. (అనఁగా పూర్వజన్మమున నియమము ననుసరించి యుక్తబ్రహ్మచర్యముఁ జేసి వేదర్షులై తత్ఫలశేషము ననుభవించుటకుఁ బునర్జన్మము నెత్తి యిపుడును బ్రహ్మర్షులగుచున్నారు. దీని కుదాహరణ మేమనఁగా) సూ. యథా శ్వేతకేతుః.

తా. శ్వేతకేతువిట్లో అట్లు. శ్వేతకేతు వనువాఁడు "ఉద్దాలక ఋషిపుత్త్రుఁడు. అతఁడు పన్నెండేఁడులు వచ్చువఱకు విద్యాభ్యాసముఁ జేయక, తండ్రి యట్లుండుట యుక్తముగాదని బోధింప, గురుకులముం జేరి పన్నెండేఁడులమాత్రమే నియమములఁ జేసి సాంగవేదవేదియై యిరువదినాలుగేండ్లు వచ్చునప్పటికి తనయింటికి వచ్చెను. అనఁగా ప్రతివేదమును శాస్త్రము ననుసరించి పదిరెండేఁడులఁ జొ॥ నాలుగువేదములు నుప్పదియెనిమిం డ్లభ్యసింపవలసియుండఁగా శ్వేతకేతువు వేదముల నన్నిటిని పన్నెండు వత్సరములలోన నేర్చివచ్చియున్నాఁడు. అట్లే యిప్పటివారలలోఁ గొందఱు పూర్వపుణ్యవశమున స్వల్పకాలములో సాంగవేదవేత్తలై వేదర్షు లగుచున్నారని తన

కాలపు వృత్తాంతము నాపస్తంబుఁడు తన ధర్మసూత్రములలో వ్రాసియున్నాఁడు.

పైసూత్రములోని శ్వేతకేతూదాహరణము ఇంతకుఁబూర్వము చెప్పఁబడిన యవరులకై యుదాహరింపఁబడుటచే బల్లారుగారు శ్వేతకేతు నాపస్తంబునికంటె చిన్నవాఁడగుటచేతనే యట్లు వ్రాసియున్నాఁడనిరి. కాని పైసూత్రమునకు "హరదత్తాచార్యుఁడు" తన యుజ్జ్వలా భాష్యమున ఛాందోగ్యోపనిషత్తులోని వాక్యముల నుదాహరించి యుండుటచే నాపస్తంబుఁడు ఛాందోగ్యముఁ జదివి తత్ప్రతిపాదితుఁడగు శ్వేతకేతువునే తనకాలమునందుండిన కుశాగ్రబుద్ధిగల యొక శ్రుతర్షిం గాంచి శ్వేతకేతువువంటివాఁ డపుడపుడు పుట్టుచుండునని వ్రాసియుండరాదా? నే నొక యేకపత్నీవ్రతస్థుఁడగు మహారాజును మనస్సున నుంచికొని 'రాజులకు నన్యస్త్రీసంగమాభావము దుర్లభము. కాని శ్రీరామునివంటివాఁ డపుడపుడు పుట్టుచుండును' అని వ్రాసిన యెడల నేను శ్రీరామునికాలపువాఁడ నగుదునా? అట్లే యాపస్తంబుఁడు శ్వేతకేతువుకాలపువాఁడు కాకుండినను "ఛాందోగ్యోపనిషద్గతము"గాంచి శ్వేతకేతువు నేల తనకాలపు కుశాగ్రబుద్ధియగు శ్రుతర్షి కుపమానముగా వ్రాయరాదు? బల్లారుగారు రింకొక యసందర్భపు వ్రాఁతను వ్రాసిరి. "ఆపస్తంబుని కాలమునకు వేదర్షులకాల మతిక్రమించినది." అని. దీనికి కారణము "అవరులలో వేదర్షులు పుట్టుచుండుట లేదు" అని ఆపస్తంబుఁడు వ్రాసెనట! ఇదియు నసంగతపు వ్రాఁతయె. ఆపస్తంబునికంటె శ్వేతకేతువు చిన్నవాఁడైనచో యాజ్ఞవల్క్యుఁడును ఆపస్తంబునికంటెఁ జిన్నవాఁడై యుండును. యాజ్ఞవల్క్యుఁడు శ్వేతకేతుని తండ్రియగు నుద్దాలకునికడ వాజసనేయశాఖ (శుక్లయజుర్వేదము) నభ్యసించినటులు బృహదారణ్యకోపనిషత్తు కడపటను కలదు. ఛాందోగ్యబృహదారణ్యకోపనిషత్తులలోని శ్వేతకేతు, యాజ్ఞవల్క్యుల చరిత్రలను జూచిన నా కాలమున వేదర్షులు శతపరంపరలుగాఁ బుట్టియున్నారని చెప్పవచ్చును. అట్టి యెడ వేదర్షుల కేమి కొదువ? కాన బల్లారుగారి వ్రాఁతలపాస్తములు. మఱియు నాపస్తంబుఁడు "గృహస్థుఁ"డైనను వత్సరమునకు రెండేసిమాసములు నియమములతో గురుకులమున కేఁగి విద్యాభ్యాసముఁ జేయవచ్చు ననుటకు శ్వేతకేతువుయొక్క యభిప్రాయము నిటులు వ్రాసియున్నాఁడు—

సూ. నివేశే వృత్తే సంవత్సరే సంవత్సరే ద్వౌద్వౌమాసౌ సమాహిత, ఆచార్యకులే వసేద్భూయః శ్రుతమిచ్ఛన్నితి శ్వేతకేతుః.

ఏతేన హ్యహం యోగేన భూయః పూర్వస్మాత్కాలాచ్ఛ్రుత మకుర్వీత.

తచ్ఛాస్త్రైర్విప్రతిషిద్ధం. ఆ. ధ. ప్రశ్న. ౧౩ ఖండ.

తా. గృహస్థాశ్రమమునఁ బ్రవేశించినను శ్రుతి నిచ్ఛయించు గృహస్థుఁడు ప్రతివత్సరము నాచార్యకులమున రెండేసిమాసములు సమాహితుఁడై యుండి విద్యను నేర్చుకొనవచ్చునని శ్వేతకేతువు (తన శిష్యులతోఁ జెప్పెను).

ఈనియమముచేతనే, నేను పూర్వకాలమున శ్రుతి నభ్యసించితి ననికూడ శ్వేతకేతువు చెప్పెను. అట్లు శ్రుతి నభ్యసించుట శాస్త్రములచేఁ బ్రతిషేధింపఁబడదు అనికూడ శ్వేతకేతువు చెప్పెను.

పైకారణములచే శ్వేతకేతుఁడు పెద్దవాఁడై శిష్యులకుఁ బ్రత్యేక మొకవిధమును శ్రుత్యభ్యాసమార్గముం గనిపెట్టి చెప్పినపిమ్మటను ఎంతయో కాలము గడచినపిమ్మటనే యాపస్తంబుఁడు ధర్మసూత్రములను వ్రాసియుండెనేకాని, ఆపస్తంబుఁడు తనకంటెఁ జిన్నవాఁడగు శ్వేతకేతుని యభిప్రాయములను వ్రాసియున్నాఁడని తలంప నిందు కొంతయుఁ బొసఁగదు.

మఱియు నాపస్తంబుఁడు* ఉపబృంహితముగా స్వీకరించిన యజుర్వేదశాఖలలోని "స్వాధ్యాయబ్రాహ్మణము"న, వేదాంగములుగా యాస్కుని నిరుక్తము గాని, లగధుని వేదాంగజ్యోతిషముగాని చెప్పఁబడియుండలేదు. యాస్కుఁడను ఋషి శుక్లయజుశ్శాఖాప్రవర్తకఋషిపరంపరలోని వాఁడుగా బృహదారణ్యకోపనిషత్తుయొక్క అధ్యా. ౬, బ్రాహ్మణము (౬)న చెప్పఁబడియున్నాఁడు. వేదాంగజ్యోతిషకర్తయగు "లగధుఁడు" క్రీ. పూ. ౧౩ వ శతాబ్దపువాఁడని యాతని గ్రంథములోని గణితముచేఁ దెలియఁబడుచున్నట్లు జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞులు వ్రాసియున్నారు. అట్టి "యాస్కలగధుల" నిరుక్తజ్యోతిషములు రెండును ఆపస్తంబునిచే వేదాంగ విద్యలుగాఁ జెప్పఁబడినవి. చూడుఁడు: ఆ. ధ. ౨-౮-౧౧.

శ్వేతకేతువు పాండవపురోహితుఁడగు ధౌమ్యుని శిష్యుఁడగు నుద్దాలకునిపుత్త్రుఁడు. మఱియు పాండవప్రపౌత్త్రుఁడగు జనమేజయునిచే యజ్ఞముఁ జేయించిన యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, వ్యాసశిష్యుండగు వైశంపాయనుని శాపమునకుఁ బాత్రుఁడై కృష్ణయజుస్సు విడిచిపై యుద్దాలకునికడ శుక్లయజుస్సు నభ్యసించి వాజసనేయశాఖాప్రవర్తకుం డయ్యెను. పై యంశములు మత్స్యభాగవత పురాణములు, బృహదారణ్యకోపనిషత్తును జెప్పుచున్నవి. శతపథ బ్రాహ్మణమున శ్వేతకేతుయాజ్ఞవల్క్యు లిరువురు మిథిలాపురి కేఁగుచుండిన యంశము చెప్పఁబడెను. పైకారణములచే శ్వేతకేతు యాజ్ఞవల్క్యులు పాండవప్రపౌత్త్రుఁడగు జనమేజయుని కాలపువారై మహాభారతయుద్ధానంతరము ౧౫౦ సంవత్సరములనాఁ డుండిరనుట

*వేదములోని యొకవాక్యముఁ దీసికొని వ్యాఖ్యానప్రాయముగా సూత్రమును రచించుట. ఈయుపబృంహితవాక్యముల ప్రసక్తి బ్రహ్మసూత్రములకుఁ గలదు.

స్పష్టము. మహాభారతయుద్ధము క్రీ. పూ. ౧౫, ౧౬ శతాబ్దములలో నైయున్నదని యామహాభారత చరిత్రమున పురాణముల ననుసరించి నిరూపించియున్నాను. అందువలన శ్వేతకేతు యాజ్ఞవల్క్యులు క్రీ. పూ. ౧౪వ శతాబ్దపు ప్రాంతమువారై యుండుట స్పష్టము. అట్టి శ్వేతకేతుమతము నుదాహరించినట్టియు క్రీ. పూ. ౧౩ వ శతాబ్దములోని "లగధుని" వేదాంగజ్యోతిషము న్నగ్గడించినట్టియు ఆపస్తంబుఁడు శ్వేతకేతులగధులకుఁ దరువాతను, పాణినిచే మహర్షి గాఁ జేర్కొనఁబడుటచేఁ బాణినికిఁ బూర్వమునను నుండును. పాణినిమహర్షి క్రీ.పూ. ఆఱు అయిదు శతాబ్దములలో నుండెను క్రీ. పూ. ౭ వ శతాబ్దమున నుండెనని కొందఱు తలంతురు. పాణిని "శ్రమణా, లోకాయత" అను బౌద్ధకైనమత శబ్దముల నుచ్చరించుటచే నాతఁ డొకవేళ క్రీ.పూ. ౫, ౬ వ శతాబ్దములలో నుండిన నుండవచ్చును. అట్టి పాణినికి ఋషియైన యాపస్తంబుఁడు లగధునకుఁ దిమ్మటివాఁడై క్రీ. పూ. ౧౦౦౦ సంవత్సరముల ప్రాంతమున నుండును.

మఱియు నాపస్తంబుఁడు విద్యాప్రశంసలో షడంగముల పేరు లెత్తినేగాని, సాంఖ్యయోగ, వైశేషిక, న్యాయ వేదాంతదర్శనముల పేరులం దలపెట్టలేదు. పూర్వమీమాంసాదర్శనమును న్యాయదర్శనముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఉపనిషత్తులలోఁ గొన్ని యప్పటికిఁ బొడమాపియున్నవి. ఐతరేయ, శతపథబ్రాహ్మణములు, బృహదారణ్యకములోని ౩ మొదలు ౭ వఱకుఁ గల బ్రాహ్మణము లప్పటికిఁ బుట్టలేదు. ఆపస్తంబుఁ డత్యంతకర్మవాదియైనను అద్వైతపరబ్రహ్మోపాసనమునం దభిలాషముకలవాఁడు. ఆతని యధ్యాత్మవిద్యావిశేషము, ఆ. ధ. ప్ర. ౧, ఖం. ౨౨, ౨౩ లలోఁ జెప్పఁబడెను. ఈ రెండుఖండములకు శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదులు చేసిన భాష్య మిటీవల తిరువాన్కూరుమహారాజావారి పుస్తకభాండాగారమునకుఁ జేరినదఁట! ఆపస్తంబుని యధ్యాత్మసూత్రములకును, బాదరాయణుని బ్రహ్మసూత్రములకుఁ గల తారతమ్యముఁ బరిశీలింపవలసియున్నది. పాణినికాలమునకు షడ్దర్శనములు పుట్టినటులం గాన్పించును. అనఁగా ఆపస్తంబపాణిన్యాచార్యులయొక్క నడుమకాలముననే పూర్వమీమాంసకాక తక్కిన దర్శనములు పుట్టియుండును. ఆదర్శనము లైదును బుట్టుటకింతుమించు నాల్గువందల సంవత్సరములకాలమైన నగుమగాన ఆపస్తంబుఁడు క్రీ. పూ. ౧౦౦౦ సంవత్సరములనాఁటివాఁడని తలంపుదు, డాక్టరు బుల్హరుగారు చెప్పినటులు క్రీ. పూ. ౫౦౦ నాఁటివాఁడును, శ్వేతకేతువునాఁటివాఁడై క్రీ. పూ. ౧౪-వ శతాబ్దపువాఁడును గాఁడని దృఢముగాఁ జెప్పఁగలుగుచున్నాను.

చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు తమ యాంధ్రులచరిత్ర మొదటి భాగమున బోధాయనాపస్తంబులు క్రీ. పూ. ౪౭౭, ౩౨౩ సం॥ రముల మధ్యకాలపువారని యేకారణమున వ్రాసిరో తెలియకున్నది. అది యొంతమాత్రము పొసఁగదని నాతలంపు. మఱియు పాణినికాలమున నాయుధధారణము బ్రాహ్మణులకు నిషేధముగా లేదనియు, నాయుధజీవులగు బ్రాహ్మణులు కలరనియు అష్టాధ్యాయియొక్క ౪-౩-౮౧ సూత్రపు ప్రసక్తిచే నూహింపఁబడుచున్నది. తత్పూర్వమున నుండిన "విధియుల హారతీయుల" దండసూత్రలచే నాపద్ధర్మముగా బ్రాహ్మణులాయుధజీవనులై యాత్మసంరక్షణమునకుఁ గడంగిరేమో? ఆపస్తంబునినాఁడుమాత్రము బ్రాహ్మణున కాయుధధారణము నిషిద్ధమని యాతఁడు కంఠోక్తిగాఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఆపస్తంబుఁ డాంధ్రుఁడు

ఆపస్తంబుని కల్పసూత్రము ననుసరించి కర్మకలాపముల నాచరించు ద్విజులలో నూటికి దెబ్బదిమంది యాంధ్రజాతిలోనె కలిగియుండుటచేతను, "చరణవ్యూహ" మను నొక ప్రాచీనగ్రంథములో 'మహార్ణవతంత్రము'నుండి యెత్తివ్రాయఁబడిన యీక్రిందిశ్లోకముల చేతను ఆపస్తంబుఁ డాంధ్రుఁడనియు, ఆపస్తంబునిచే "ననుబ్యంహిత మైన" యజుర్వేదశాఖయు, ఆంధ్రపాఠము ననుసరించియుండుట కూడ (కాశకపాఠము ద్రావిడుల శాకనియము నాంధ్రులశాకవిధము గలదు) ఆపస్తంబుఁ డాంధ్రుఁడేయని స్పష్టపఱుచుచున్నవియు యుక్తిప్రత్యుక్తులచే బుల్హరుకోరగారు వ్రాసినందుల కాంధ్రు లాయనకుఁ గృతజ్ఞులు కావలసియున్నది. నా రుదాహరించిన చరణవ్యూహ శ్లోకములు:—

> శ్లో. పృథివ్యా మధ్యరేఖాచ నర్మదా పరికీర్తితా,
> దక్షిణోత్తరయో ర్భాగే శాఖాభేదశ్చ ఉచ్యతే.
> నర్మదాదక్షిణే భాగే హ్యాపస్తంబాశ్వలాయనీ,
> ఆంధ్రాదిదక్షిణాగ్నేయీ గోదాసాగర (పా) వధి,
> యజుర్వేదస్తు తైత్తిరీ హ్యాపస్తంబీ ప్రతిష్ఠితా.

పైశ్లోకములలోని స్ఖలితముల నార్షప్రయోగములను చదువరులు గ్రహింతురుగాక.

తా. భూమధ్యరేఖయందు నర్మదానది చెప్పఁబడెను. ఆనదికి దక్షిణోత్తరభాగములలో శాఖాభేదము చెప్పఁబడెను. నర్మదానదికి దక్షిణభాగమున ఆపస్తంబ, ఆశ్వలాయన, శాఖలు కలవు. ఆంధ్రమున దక్షిణాగ్నేయదిక్కులలోను గోదావరిమొదలు సాగరమువఱకును యజుర్వేదముయొక్క తైత్తిరీయశాఖ (ఆపస్తంబీయము) ప్రతిష్ఠింపఁబడెను.

పైశ్లోకముల భావము నాలోచింపఁగా నాపస్తంబశాఖ మన యాంధ్రదేశమునఁ బ్రవేశపెట్టఁబడెనని కాన్పించునుగాని యాపస్తంబుఁ డాంధ్రదేశస్థుఁడని కాన్పింపదు. అటుఁగాక! క్రీ. పూ. వేయిసంవత్సరములనాఁ డీయాంధ్రావనిలో నాపస్తంబునివంటి బ్రహ్మర్షి పుట్టుటకుఁ దగినబ్రాహ్మణజాతి కలదా? ఎక్కడ దాక్షిణాత్యమగు దండకారణ్యాంతర్భాగమగు నాంధ్రదేశము! ఎక్కడ శతసహస్రగ్రహణము

వైశ్యసేవాసదనము, ఆంధ్రయువతీసంస్కృత కళాశాల, రాజమండ్రి (ఉపాధ్యాయులు, విద్యార్థినులు)

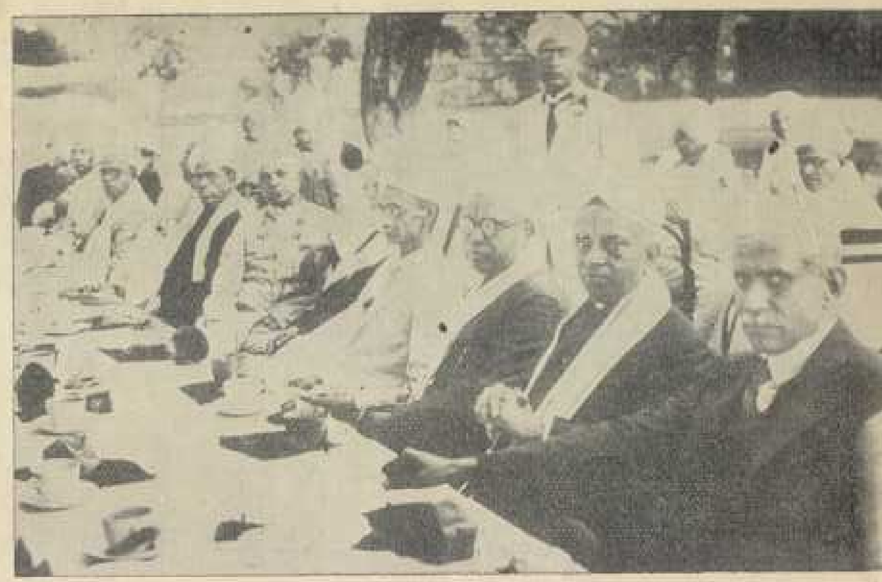
వైశ్యసేవాసదనము, రాజమండ్రి (సంగీతము తరగతి)

హిందీప్రేమీమండలి, రాజమండ్రి

జస్టిస్, సర్. వేపా రామేశం పంతులుగారు

జస్టిస్, సర్. వేపా రామేశం పంతులుగారికి న్యాయవాదుల విందు

మద్రాసు స్మాలుకాజ్ కోర్టు

నూతన మద్రాసు న్యాయవాది సంఘము

బ్రాహ్మణుఁడనఁబడువాఁడని చెప్పెడి యాపస్తంబుని పాత్రికబ్రాహ్మణ్యము? సురాసురయుద్ధానంతరమునుండి చంద్రగుప్త చక్రవర్తి పాటలీపురమునేలునంతవఱకుఁ గల యామహాయుగకాలములో నాంధ్రదేశపుచరిత్రము అంధకారముగానే యున్నది. ఆదికాలమునఁగల యాంధ్రావనిలో చంద్రవంశపు రాజులుండి యుండిరి. కొందరు బ్రాహ్మణులు పూర్వము నుండిన యాపస్తంబుఁడు ఇప్పుడాఫ్ఘనిస్థానములోనిదగు గాంధారదేశవాసియగు పాణినివ్యాకరణమునఁ గాని, మిథిలాపురిలోని యాజ్ఞవల్క్యస్మృతికర్తకుఁ గాని హిమాలయప్రాంతమున బదరికాశ్రమమున చేయఁబడిన పరాశరస్మృతికర్తకుఁగాని యెట్లు తెలిసియుండును? కాన ఆపస్తంబుఁ డాంధ్రదేశమున జన్మింపలేదు. ఆర్యావర్తమున సరస్వతీనది యుత్తరభాగమున నెచటనో జన్మించి యచటనే మహర్షియై తన కల్పసూత్రములను రచించి ప్రఖ్యాతి నొందియుండును. అందువలననే యార్యావర్తమున నతనికి నతని ధర్మసూత్రములకుఁ బ్రఖ్యాతి కలిగెను. కాని యతఁ డెటు లాంధ్రుఁ డగును? ఆంధ్రులనఁగా నిప్పటి యాంధ్రదేశస్థులే యనియు, యుగాంతరములనుండి యిచటనే వీరు నివసించియున్నారనియుఁ దలంపరాదు. విశ్వామిత్రుని సంతతివారే తద్వ్యాపోహనులే, యాంధ్రులని వాల్మీకి రామాయణమునొక్క బాలకాండములోని యఱువదియొకటవసర్గములోని గాథను జదివినయెడల నవగతమగును. పశ్చిమభాగమున విశ్వామిత్రుఁడు తన తనయులకు శునశ్శేపుని కారణమున శాప మిచ్చినటులఁ గాన్పించును. ఐతరేయబ్రాహ్మణమునను శునశ్శేపుని కారణముననే విశ్వామిత్రుఁడు తన కుమారులకు శాప మిచ్చినట్లున్నది. ఆశాపోపశాంతి వేయివత్సరముల కగునని శ్రీమద్రామాయణముననే కలదు. చూడుఁడు

శ్లో. మునేస్తు వచనం శ్రుత్వా మునిపుత్రా మధుచ్ఛందాదయః సుతాః,
సహ మాత్సర్యమేతం హిత్వా త్రాయసే స్వసుతం విభో.
అకార్యమివ పశ్యామ శ్వమాంసమివ భోజనే.

తా. (శునశ్శేపునకు బదులు నాతని కొమరులలో నొకని యజ్ఞపశువుగాఁ బొమ్మని విశ్వామిత్రుఁ డనఁగా) తత్పుత్రులగు మధుచ్ఛందాదులు విని—ఓమునివర్యా! ఎట్లు తన కుమారుని విడిచి యన్యుని పుత్రునిఁ గాపాడఁదలంచితివి? దీనిని భోజనమునందు కుక్కమాంసమువలె గర్హింపుచున్నామని నిరాకరించిరి. అపుడు విశ్వామిత్రుఁడు కోపముతో నిట్లనుచున్నాఁడు—

శ్లో. శ్వమాంసభోజిన స్సర్వే వాసిష్ఠా ఇవ జాతిషు,
పూర్ణం వర్షసహస్రంతు పృథివ్యా మనువత్స్యథ.

తా. ఓపుత్రులారా! మీరు నామాట నతిక్రమించితిరి గాన వసిష్ఠునిపుత్రులవలె వేయేండ్లు కుక్కమాంసముం దినుచు భూమియందు నివసింపుఁడు.

(అంతకుఁబూర్వము వాసిష్ఠులకు శాప మిచ్చియున్నాఁడు.)

పైకారణములచే విశ్వామిత్రుని శాప మాతనిపుత్రులగు నాంధ్రులకు(ఐతరేయబ్రాహ్మణము ననుసరించి)వేయేండ్లమాత్రమె భరతఖండపు పశ్చిమభాగమున నీచత్వమునకు కర్తవ్యమైయుండును. అందువలననే యాకాలమున వింధ్యమునకు బ్రహ్మావర్తదేశమున రచింపఁబడిన మనుస్మృతిలో నీచులుగా నుండిన యాంధ్రులను ఆరణ్యపశుహింసకులుగాఁ దత్స్మృతికర్త చెప్పియున్నాఁడేకాని యాపస్తంబునినాఁటి కాంధ్రులకు నీచత్వము లేదు. శాపమునకుఁ గాలమితి చెప్పఁబడినది. వారపుడు భరతఖండపు పశ్చిమభాగమున నుండిరి. నాఁటి యాంధ్రుల ప్రాచీనపుభాషాసంప్రదాయము లిపుడు (బ్రాహూయిభాషగా) సింధుదేశములో నొక్కడ వాడఁబడుచున్నదఁట! (చూడుఁడు: 'లింగ్విస్టిక్ సర్వే ఆఫ్ ఇండియా' అను పుస్తకము.) సర్మదానదీతీరమున నిపుడు "హుసంగవాద" మండలమున నాంధ్రము మాటలాడిన యాంధ్రులు కలరు. "హరికృష్ణశాస్త్రిగా" రనునొక సంస్కృతాంగ్లభాషాపండితులు తా మాంధ్రులమనియు, నాంధ్రము మఱచితిమనియు నాకు వ్రాసియున్నారు. రాజపుత్రస్థానములోని 'కోటా' సంస్థానమునఁ గొంద రాంధ్రులు కలరఁట? ఆపస్తంబుఁడును చరణవ్యూహగ్రంథస్థభావముచే నప్పటివాఁడె కావచ్చును. ఆతఁ డుత్తరాహుల యాచారములఁ గొన్నిటిని తెల్పియున్నాఁడు. పాంచాలకాశ్మీరాదిదేశముల యాచారము లాతనికి భిన్నముగాఁ గాన్పించుటచే నటులు వ్రాసియున్నాఁడు. కాన పర్వవిధముల నాపస్తంబుఁ డాంధ్రుఁడే యైయున్నాఁడుకాని, ప్రస్తుతము మన మీదేశము నాంధ్ర మనుచుంటిమో యట్టి యాంధ్రదేశమునమాత్ర మాతఁ డుండలేదు.

ఆతనికాలమున నీయాంధ్రావని పాత్రికబుష్యప్రవిష్టప్రదేశమై కిరాతావృతమై యున్నదని నాతలంపు.

ఆపస్తంబునినాఁటి యాచారములు

ఆపస్తంబునినాఁటి శ్రోత్రియాచారము లీనాఁటి యాంధ్రదేశములోని శ్రోత్రియులు తలంచుటకైన నిష్టపడనిరీతిగాఁ గొన్ని యున్నవి.

౧. శ్రోత్రియుఁ డింటికి వచ్చినయెడల సేవకులను నిద్దఱు శూద్రులచే కుండలతో నీరు తెప్పించి యాశ్రోత్రియుఁడు స్నానాదికమున కుపయోగించునటులఁ జేయవలెను.

౨. ఆర్యాధిష్ఠితశూద్రులు వంటచేసి తెచ్చిన వంటకమును "అగ్నౌ వధిశ్రిత్య అద్భిః ప్రోక్ష్య" అని శా నృత్యయుం దొకచోటునుంచి దింపి నీటిని ప్రోక్షించి యఖిమంత్రణఁజేసి దేవపితృకార్యాదుల కుపయోగించుట.

౩. అల్లుఁడు, ఆచార్యుఁడు, ఏలిక, ఋత్విక్కు తన యింటికి వచ్చినపుడు మాంసాహారము నిచ్చుట.

౪. పితృశ్రాద్ధములలో ననేకవిధములగు మాంసములను భోక్తల కుపయోగించుట.

ఇట్టివి నేటికాలమున కనిపింపకపోయినను మఱికొన్ని నేటికాలమున కావశ్యకములు, నపేక్షణీయములు నైయున్నవి. అందు ముఖ్యమైనది వివాహవిధి. పెండ్లికుమారుఁడు కన్యాదాతయింటికి వచ్చి ప్రధానహోమాంతకార్యము, కన్యాదాతయింట జరిపికొని, పిమ్మట పెండ్లికుమార్తెను వాహనముపై నెక్కించియో, బండిపై నెక్కించియో, తన గృహమునకుఁ దీసికొనిపోయి ప్రవేశహోమస్థాలీపచనాదికములు తనయింటనే చేసికొనుట.

ఈయంశము భారతీయులకు, అందు బ్రాహ్మణవైశ్యజాతుల వారి కవశ్యకర్తవ్యము. శాస్త్రవిరుద్ధముగాని యీ సంప్రదాయముచే నాఁడుపిల్లలం గన్నవారు బాగుపడఁగలరు. వరునిపక్షమువారు కన్యాదాతను పీడించి యాతని వేధించుట తగ్గును. కేసరులయొక్క దురదృష్టవశముచే శాస్త్రసిద్ధమగు వైదికాచార మస్తమించినది.

మాంసాహారము నే నిచ్చగింపనుగాని, మాంసము భక్ష్యముగాఁ బరిగణింపఁబడుటచే శూద్రుల వంటకముఁ దినుపద్ధతి ఘోరమై సాంఘికభేదహేతువై జాతివైషమ్యములకుఁ గారణభూతమైనది. అది రానురాను ద్విజులలోనే బ్రాహ్మణులలోను, ఒకరు చేసిన వంటకము నింకొకరు తినరాదను స్థితికి వచ్చినది. శుద్ధశ్రోత్రియులగు నిరువురు భిన్నశాఖలుగల బ్రాహ్మణు లొకరియింట నొకరు భుజించుట కిచ్చగింపక పృథక్పాకనియమములు కలవా రగుచున్నారు. విశిష్టాద్వైతులలో వడగలి, తెంగలి భేదములు నామకారణముచేతనే విరోధహేతువు లగుచున్నవి. ఇది కలికాలము, దురాచారభూయిష్ఠమయినదని, శ్రోత్రియులు నేటికాలమును నిందింపుచుండురేగాని, ప్రాచీనాచార పద్ధతుల నవలంబించుట కిచ్చగింపకున్నారు.

ఇతరవిశేషములు

ఆపస్తంబుఁడు తన కల్పసూత్రములను ౩౦ ప్రశ్నములుగా రచించెను. అందు శ్రౌతసూత్రములు మొదటి ౨౪ ప్రశ్నములు. ౨౫ వది పరిభాష. ౨౬, ౨౭ ప్రశ్నములు గృహ్యసూత్రములు. ౨౮, ౨౯ ప్రశ్నములు ధర్మసూత్రములు. ౩౦ ప్రశ్నము శుల్బసూత్రములు.

శ్రౌతసూత్రములలో నాపస్తంబునకుఁ బూర్వమున నుండిన బోధాయనాశ్వలాయనులకు నీతనికి భేద మెట్టిదనో తెలియదు, గాని ధర్మసూత్రములలో బోధాయనాదుల మతమున నేకరూపముచే నంగీకారానంగీకారములఁ జెప్పియున్నాఁడు. మను, బోధాయన, యాజ్ఞవల్క్యాదు లంగీకరించిన "నియోగ" పద్ధతిని, బహుధా ఖండించి స్వస్త్రీపాతివ్రత్యముఁ గాపాడుకొనఁ బ్రోత్సాహ మిడినాఁడు. అందుల కప్పటి దేశకాలస్థితులే కారణమైయుండును. శ్వేతకేతునినాఁడు స్త్రీపురుషసంబంధము నామమాత్రమై వివాహపద్ధతి నిబంధనానుసారము లేక యథేష్టవిహారముగా నుండినటుల మహాభారతములోని ఆదిపర్వము ౧౨౨ అ. వలనఁ దెలియవచ్చును. తనతండ్రి దగ్గఱ నుండఁగా తనతల్లిని యొక్కఁడు సంతానమునిమిత్తము కోరినపుడు ఆ పద్ధతిని శ్వేతకేతువు గర్హింపుచుండెను, తండ్రి యుద్దాలకుఁ డది శిష్టాచారమేగాన నిందింపరాదనె, శ్వేతకేతు వాయాచారమును మార్చె నటులు అందుఁ గలదు. ఉద్దాలకుఁడు, ముద్గలుని కుమారుఁడగు నాకుఁడు, కుమారహారితుఁడు ననువారు, దీర్ఘకాల బ్రహ్మచర్యము చేసినవారు, నియమవ్యతిరేకముగా స్త్రీలం గూడినవారు, శుక్లనష్టరోగముచే మృతినొందుచుండుటయు నిర్వీర్యులగుటయు, లోకములో నేఁటి యీ క్రిందితివి లోకమునకుఁ జాటిరట! చూడుఁడు—

"ఏతద్ధస్మవై తద్విద్వా నుద్దాలక ఆరుణి రాహైతద్ధస్మవై తద్విద్వాన్ నాకో మౌద్గల్య ఆహైత ద్ధస్మవై తద్విద్వాన్, కుమార హారిత ఆహ బహవో మర్యా బ్రాహ్మణాయనా నిరింద్రియా విసుకృతోऽస్మా ల్లోకాత్ప్రయంతి య ఇద మవిద్వాగ్ం సోऽపహాసం చరంతీతి. బహువా ఇదగ్ం సుప్తస్య వా జాగ్రతో వా రేతః స్కందతి." బృహదారణ్యకోపనిషత్, ౬-౪-౪.

తా. అరుణుని కుమారుఁ డుద్దాలకుఁడు, ముద్గలుని కుమారుఁడు నాకుఁడు, కుమారహారితుఁడు ననువా రిట్లు చెప్పుచున్నారు. చాల మంది బ్రాహ్మణులు నిరింద్రియులు సుకృతహీనులునై మృతినొందుచున్నారు. ఇట్లగుటకు విద్యావిహీనులై సంభోగముఁ జేయుటయు, జాగ్రత్స్వప్నములయందు రేతస్ఖలన మగుటయే కారణమని చెప్పిరి.

(అందులకుఁ గొన్ని ప్రాయశ్చిత్తవిధులు చెప్పఁబడినపిమ్మట నిట్లు చెప్పఁబడెను. ఈచెప్పఁబోవు సంకేతము పైమువ్వురో మఱియొకరో తెలియదు గాని ప్రక్రమముచే పైమువ్వురే యని తోఁచును.)

మం. "...శ్రీర్హవా ఏషా స్త్రీణాం యన్మలోద్వాసా స్తస్మా న్మలోద్వాససం యశస్వినీ మభిక్రమ్యోపమంత్రయేత."

తా. స్త్రీలలో రజస్వలయై స్నాతయైన స్త్రీ శ్రేష్ఠురాలు గాన అట్టి స్త్రీని సమీపించి యభిమంత్రణము చేయవలెను.

అనఁగా నట్టియువతికడ కేఁగి వాతో సంభోగమునకు రమ్మని రహస్యముగా కోరవలయును.

మ. సాచేదస్మై న దద్యాత్ కామ మేనా మవక్రీణీయాత్
సాచేదస్మై నైవ దద్యాత్ కామ మేనాం యష్ట్యా
పాణినా వోపహత్యాతిక్రామే దింద్రియేణ
తే యశసా యశ ఆదద ఇత్యయశా ఏవ భవతి.

తా. ఆపురుషుఁడు కోరిన స్త్రీ సంభోగమున కంగీకరింపని యెడల నలంకారాదికము నిచ్చి ప్రేమను కలుగఁజేయవలెను. అప్పటికిని ఆమె యాపురుషునితో సంభోగమున కంగీకరింపనిచో నామెను కఱ్ఱ

తోఁగాని చేతితోఁగాని కొట్టి ప్రార్థనము చేసికొని నాయొకస్సుచే నీయ శస్సును స్వీకరించుచున్నానని యాపెతోఁ గ్రీడింపవలయును. అట్లు బలాత్కారించిన స్త్రీ యపకీర్తికలదే యగుచున్నది. (ఏమ్మట బుట్టఁబోవు కుమార భేదముం గూర్చి వ్రాయఁబడిన సంగతులు గ్రంథవిస్తర భీతిచే వ్రాయలేదు.) ఇట్టి యాచార "మ్ముద్దాలకుని" కాలమున మందుంచేతనే తన భార్య నొక బ్రాహ్మణుఁడు నీయందు పుత్రుని కనుము అనినపుడు శ్వేతకేతుఁడు తన తల్లి నట్లున్నయడ కవయుట కంగీకరింపకుండుటం జూచి యుద్దాలకుఁడు, కుమారా! ఇది పశుపక్ష్యాదులకువలె మనుష్యులలోఁగూడ నుండిన శిష్టాచారమే, యనినాఁడు. కుక్కమార్జాలాదుల దాంపత్యమువంటి దాంపత్యమే మనుజులలో నాఁడుండెనని పైయంశము చెప్పుచున్నది. ఆపస్తంబాశ్వలాయనుల గృహ్యసూత్రరచనాకాలము కీపద్ధతి మారినది. కన్యావరణము, వరాన్వేషణము, మొదలగు సంబంధములు కుదుర్చుట, క్రమవివాహపద్ధతి కల్పినది. శ్వేతకేతుఁడు గొప్ప మేధాశాలి; ఇతఁడు, పాంచాల, మిథిలదేశముల, పండితపరిషత్తులలోఁ బ్రసిద్ధినొందినవాఁడు. మఱియు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు ఆతనికి సతీర్థ్యుఁడో, సహాధ్యాయుఁడో యై యుద్దాలకునికడ శుక్లయజుశ్శాఖ నభ్యసించి ప్రత్యేక మాశుక్లయజుస్సు తనవలననే పుట్టిన దను కీర్తి ప్రపంచవ్యాప్తి యగునటులఁ జేయించుకొని కురుగాంధార పాంచాలదేశములనుండి వచ్చిన మహాపండితమండలిని జనకసభలో నోడించి పండితరాజగు జనకునే శిష్యునిగాఁ జేసికొనినవాఁడు. మఱియు వైశంపాయనుని శిష్యుఁడై యాతని కెదురొడ్డి జనమేజయునిగూడ తనకు శిష్యుంగాఁ జేసికొని శుక్లయజుస్సాంప్రదాయము ననుసరించి జనమేజయునిచే దర్శపూర్ణమాసేష్టులు చేయించినటులు (మత్స్యపురాణము ౫౦ అధ్యాయమున) కలదు. అట్టి వైదికసంస్కర్తమతము ననుసరించియే వాజసనేయులు వేఱొక గృహ్యసూత్రము చేర్చుఁజిరి. అదియు నాపస్తంబ సూత్రమునందువలె వర, కన్యాన్వేషణాదులతోఁ గూడియున్నది. ఆనాఁటి శ్వేతకేతుయాజ్ఞవల్క్యులయొక్క ప్రబల ప్రయత్నమే వివాహనిబంధనము చేర్పఁబడుటకుఁ గారణమై బోధాయనాదులు గృహ్యసూత్రములు చేయుటకు హేతువై యుండును. ఆపస్తంబునకుఁ బూర్వమే "బోధాయన మహర్షి" కల్పసూత్రములను రచించెను. ఆసూత్రములలోని యనేకాంశముల నాపస్తంబుఁడు తన కల్పసూత్రములకు సంబంధమగునటులం జేసికొనియున్నాఁడు. కాని, బోధాయనుని పేరు తన కల్పసూత్రములలో నెచటను చెప్పలేదు. ఆపస్తంబుఁడు బోధాయనుని శిష్యుఁడని చూపి లోకమున వాడుక కలదు. తనగురువు పేరునైన సూచింపనంతటి గురుద్రోహియా ఆపస్తంబుఁడు? కాదు. ప్రాచీనాచారములలో శిష్యుఁడు గురుపేరును చెప్పరా దనుపద్ధతి కలదు. అందువలనే యాపస్తంబుఁడు బోధాయనుని పేరు చెప్పలేదు. బుచ్చయ్యగారు, "నియోగపద్ధతి బోధాయనుడు చెప్పఁగా నాపస్తంబుఁడు దానిని ఖండించియున్నాఁడు" అని వ్రాసియున్నారు. శాస్త్రపద్ధతులలో గురువుమతమును శిష్యుఁడు గ్రహింపనిచ్చుట ఖండించుట దోషము కాదు. యాజ్ఞవల్క్యుఁడు తన కృష్ణయజుర్వేదాధ్యాపకుఁడగు వైశంపాయనమతమును నిరసించి యాతనిచే శపింపఁబడి జనమేజయమహారాజున కధ్వర్యుఁడయ్యెను. శుక్లయజుర్వేదాధ్యాపకుఁడగు "యుద్దాలకు"నితో జనకసభలో వాదించి యుద్దాలకుని నిరుత్తరుని జేసెను. శ్వేతకేతుఁడు తండ్రియగు నుద్దాలకుని మతమునకు విరుద్ధముగా వివాహవిధిని నెలకొల్పెను. అట్లే శంకరాచార్యులవారు తన గురువగు "పతంజలి"యొక్క యోగదర్శనమునకు విరుద్ధముగా నద్వైతసిద్ధాంతమును నెలకొల్పెను. అట్లే యాపస్తంబుఁడును బోధాయనుని నియోగపద్ధతిని ఖండించియుండెను.

మఱికొన్ని విశేషములు

ఆపస్తంబుని గృహ్యసూత్రములు నేఁటి గృహ్యకర్మముల విషయమై సమగ్రములుగావు. ఆపస్తంబశాఖీయు లాచరించు గృహ్యకర్మములలోని ౧. గణేశపూజ ౨. పుణ్యాహవాచనము ౩. అంకురారోపణము ౪. పాలాశకర్మము (మేధాజననము, చాటువిల్లితుని యుపనయనపు వాలవనాఁడు చేయు కర్మము) ౫ పితృమేధము ౬ బ్రహ్మమేధము అను కర్మలనుగూర్చి యాపస్తంబగృహ్యసూత్రములలోఁ బ్రసక్తిలేదు. మొదటి ౪ లగు కర్మములను బోధాయనసూత్రముల ననుసరించియు, కడపటి రెండుకర్మములను భారద్వాజసూత్రముల ననుసరించియే ఆంధ్రావనిలోని యాపస్తంబీయులు కర్మకలాపములను నిర్వర్తించుచున్నారు. "పుణ్యాహవాచన" మను మొకదాని నాపస్తంబుఁడు (ఆ. ధ. ౧-౧౩-౯) స్మరించియున్నాఁడు. "మేధాజననకర్మమును" "పాలాశం కర్మ కుర్వంతి" అని కొందరికృష్ణుని చెప్పియున్నాఁడు. సర్వశుభాశుభకర్మలకు నారంభమునఁ జేయు "విఘ్నేశ్వర పూజకు" మంత్రలింగముగా "బ్రహ్మణస్పతి" స్తుతితోఁ గూడిన "గణానాం త్వా" మంత్రమే యాధారమైయున్నది. బోధాయనుఁడు తన గృహ్యసూత్రములలో నొక్కొక్కకర్మమునకు (గృహ్యకర్మలకు) వేర్వేఱుదేవతల నర్పింపవలయునని చెప్పియున్నాఁడు. అంత్యకర్మయగు "పితృమేధము"నకు భారద్వాజసూత్రములే యాధారమని చెప్పియున్నాము. ఆపస్తంబుఁడు బోధాయనుని శిష్యుఁడైనటులు భారద్వాజుఁ డాపస్తంబుని శిష్యుఁడనియు, అంత్యకర్మముతోఁ గూడిన యాసూత్రములు శిష్యుఁడగు భారద్వాజుని పేర నాపస్తంబుఁడే రచించెననియు నాంధ్రావనిలో వాడుక కలదు. ఇపుడు కాన్పించు "తైత్తిరీయశాఖకు (కృష్ణయజుర్వేదమునకు) ఖాండికేయశాఖయనియు, ఈశాఖకు (౧) ఖాండికేయుఁడు (౨) బోధాయనుఁడు (౩) భారద్వాజుఁడు (౪) ఆపస్తంబుఁడు (౫) హిరణ్యకేశి, అను వారలు సూత్రకర్తలనియు వాడుక కలదు. ఖాండికేయుఁడు మిథిలదేశపు రాజులలో సీతాజనకునకు నిమికిరడములకుఁ [illegible] కర్మబ్రహ్మవాదియైనటులు విష్ణుభాగవతపురాణములలో వర్ణింపఁబడె

యుండెను. ఖాండిక్యునికాలముననే కృష్ణయజుశ్శాఖ యంకురించి యుండును. ఆపస్తంబుని కల్పసూత్రములలోఁ గొన్నిచోటుల తైత్తిరీయబ్రాహ్మణములలోని మంత్రములనే సూత్రములుగాఁ గూర్చియుండుటచేఁ గొందఱు తైత్తిరీయశాఖను ఆపస్తంబశాఖయే యనిరి. కాని యాపస్తంబశాఖతో వేఱేదభాగము గానరాదు. ఆపస్తంబుఁడు వేదఋషులు పుట్టుచుండుటలేదని చెప్పుట క్వాచిత్కముగా నన్వయించుచున్నారనుటచే ఐతరేయ, శతపథ బ్రాహ్మణముల నావిర్భవింపఁజేసిన ఋషు లించుమించుగ నీతనికాలపువారై యుండురు. బృహదారణ్యకోపనిషత్తుయొక్క 3 మొదలు ౮ వఱకు నగు బ్రాహ్మణము లాపస్తంబునితరువాత నావిర్భవించెనా నావిర్భవింపవచ్చును. కారణ మేమనఁగా బృహదారణ్యకములో గురుపరంపరలం జెప్పునెడల "పరిక్షిత్తనయుఁడగు జనమేజయుని"యశ్వమేధమున కధ్వర్యుఁడగు "తురుఁడు" అనువానికి పదిరెండవతరమువాఁడగు "సాంకీవీపుత్త్రుఁడు"ను, ఆకాలముననేయుండిన "యాజ్ఞవల్క్యు"నికి 3౦వ తరమువాఁడగు "పౌతిమాషీపుత్త్రుఁడు"ను చేర్కొనఁబడుటచే నట్లు తలంపఁబడెను. ఆపస్తంబునివాటికి కొన్నివేదభాగము లంతరించినటులు (ఆ. ధ. ౧-౧౨-౧౦)నఁ జెప్పియున్నాఁడు. వాజసనేయశాఖను జెప్పక సారు లుదాహరించియున్నాఁడు. భవిష్యత్పురాణశ్లోకముల నుదాహరించినాఁడు. ఈక్రింది మునులమతములు పేర్కొనియున్నాఁడు: ౧. శ్వేతకేతుఁడు, ౨. హారీతుఁడు, 3. మనువు, ౪. కుణికుఁడు, ౫. కాత్స్యుఁడు, ౬. వార్ష్యాయణి, ౭. కణ్వుఁడు, ౮. పుష్కరసాది. పైధర్మశాస్త్రకర్తలలో హారీతుని మతమును జెప్పకపోయిను తలపెట్టుటఁ జూడ నారనిమతమునం దీతని కాదరము మెండుగ నుండెనని తోఁచుచున్నది. "కుణికు"ని నీత్యుపదేశములు భారతమునఁ జెప్పఁబడియున్నవి. కణ్వస్మృతి హారీతస్మృతి యనునవి మఱిరెండులైనవి కలవుగాని, అవి యాపస్తంబునివాటివి కాక నవీనసృష్టిలోనివిగాఁ గాన్పించును. ఆపస్తంబునినాటికే కల్పసూత్రములు కల్గినటులు చెప్పఁబడెను. అవి, బోధాయన ఆశ్వలాయనులవి కావచ్చును. ఆశ్వలాయనుఁడాపస్తంబునిమామగారనియు, భిన్న సూత్రములవా రన్యోన్యసంబంధములఁ జేసికొనరా దను నియమ ముండినను ఋగ్వేదకల్పసూత్రకర్తయగు నాశ్వలాయనుని కుమారితను కృష్ణయజుః కల్పసూత్రకర్తయగు నాపస్తంబుఁ డుద్వాహమగుటచే నాంధ్రులలో ఋగ్యజుశ్శాఖీయు లన్యోన్యము సంబంధములం జేసికొనుచున్నారని పండితు లిదివఱకుఁ జెప్పుచుండిరి. కాని నేఁ డాయాచారము మారినది. యజుస్సామవేదులుకూడ నుత్తరసర్కారులలో శిష్టాచారపరులే సంబంధముల నొనరించుకొనుచున్నారు. మీ రాపస్తంబులా? ఆశ్వలాయనులా? అనగా రెండును దెలియక నేము "అశ్వరావువారి కార్యకరులము" అనెడి ప్రాచీనపుసామెతయే నేఁడును బ్రాహ్మణులలో నూటికితొంబదితొమ్మండ్రయెడ స్థిరమైయున్నది. ఆపస్తంబునినాటి రాజకీయవిధానముంగూర్చి రెండుమూఁడు మాటలు మాత్రమె చెప్పి యీవ్యాసము ముగించుచున్నాను.

౧. దేశము క్షామము లేకుండుటకై భోజ్యపదార్థములఁ, బంగారము, మణులు, మొదలగువాని నెగుమతిచేయరాదు. ౨. రాజు కల్పించిన వస్తువులనే యెగుమతిచేయవలెను. 3. గ్రామమునకుఁ జుట్టును క్రోశము మేరలోను, పట్టణమునకుఁ జుట్టును యోజనము మేరలోను దొంగలచే నెవరిద్రవ్యమైన నపహరింపఁబడినయెడల నా ద్రవ్యమును రాజద్రవ్యమునుండి సొత్తుకలవానికి బూర్తిగ నిప్పింపవలెను. (ఈగ్రామరక్షణవిషయమును గూర్చి యొకప్పుడు జస్టిస్ శంకరనాయరుగారు 'మోడరన్ రెవ్యూ'లో ఆపస్తంబుని మతమును చేర్కొనియే విశేషముగా వ్రాసియున్నారు.)

సూ. నచాస్య విషయే క్షుధా రోగేణ హిమాతపాభ్యాం వావసీదే దభావా ద్బుద్ధిపూర్వంవా కశ్చిత్.

(ఆ. ధ. ౨-౧౦-౧౧.)

౪. రాజుయొక్క పాలనమున దేశములో నెచటను దారిద్ర్యముచేఁగాని బుద్ధిపూర్వకముగాఁగాని యెవఁడును, అన్నము లేకను, రోగముతోఁడను, చలిచేతను, ఎండచేతను బాధపడుచుండరాదు. అనఁగా పైబాధలు లేకుండఁగ రాజు పరిశీలనముఁ జేయుచుండవలెను.

ఆపస్తంబుని కల్పసూత్రములలోఁ గడపటివగు శుల్బసూత్రములు రేఖాగణితసంబంధము లైనవి. అందు ప్రాక్పశ్చిమ దక్షిణోత్తరములఁ గూర్చి చేసిన విషయములు—సూక్ష్మదర్శిని, దిక్సూచి లేకుండఁగ నాటివారు చేసిన యత్యద్భుతవిషయములు పొగడఁదగియున్నవి. ఆపస్తంబుని కల్పసూత్రములపైఁ గల వ్యాఖ్యానములు వానిపేర్లు—

శ్రౌతసూత్రములు

౧. రుద్రదత్త—రుద్రదత్తుఁడు
౨. వారాహి
3. దర్శపూర్ణమాసేష్టిభాష్యము—తిమ్మయజ్వ
౪. అణివెళ్ల—అండపిళ్లెఁడు

ధర్మసూత్రములు

౧. ఉజ్వలాభాష్యము-(హరదత్తుఁడు)

గృహ్యసూత్రములు

౧. అనాకులావృత్తి—హరదత్తుఁడు
౨. తాత్పర్యదర్శనము—సుదర్శనాచార్యుఁడు
3. సింగాభట్టీయము—సింగాభట్టు
౪. అణివెళ్లె—అండపిళ్లెఁడు
౫. కపర్దిభాష్యము—కపర్ది

శుల్బసూత్రములు

౧. కపర్ది—కపర్దిస్వామి
౨. కరవింద—కరవిందస్వామి
3. సుందర.

పరవస్తుపండిత త్రయము

యీయుణ్ణి వేఙ్కట వీరరాఘవాచార్యులు గారు

ప్రాక్కథనము:—

శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయ పరవస్తు వేంకటరంగాచార్య్యయ్యవారలుంగారి జీవితసంగ్రహమును, వారి ఛాయాచిత్రముతోఁగూడ ౨౦-వ ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది (ఉగాది) సంచికలోఁ [శుక్ల. ౧౯౨౯ సం. ౨౬౦ పుట] ప్రచురించియున్నాను. వీరిది పండితవంశము. రంగాచార్యులవారి తాతపాదులు 'సర్వశబ్దసంబోధిని' యను సంస్కృతాంధ్రనానార్థాది నిఘంటువును రచించి వాసిగాంచిరి. రంగాచార్యులవారి వృషభవ్యక్తిత్వము, పర్యంకప్రతిభ జీవితమును భారవోసి వారు రచించిన 'లఘుకర్మార్థసర్వస్వము' అను విజ్ఞానసర్వస్వమే బహుముఖములఁ జాటుచున్నది. వీరి కుమారులు శ్రీనివాస జగన్నాథస్వామిగారు ప్రాంతీయమున జనకుల ననుసరించు పుత్రులట. నేఁడు రంగాచార్యులవారి పౌత్రులలో నిరువురు మాత్రము సజీవులై యున్నారు. వీరిలో జ్యేష్ఠులంగూర్చి యీవ్యాసమునఁ గడపటిప్రకరణమున వ్రాయఁబోవుచున్నాను. తరువాతివారు ప్రకృతము విజయనగరమున మహారాజావారి సంస్కృతకళాశాలలోఁ ప్రధానాచార్యులు (Principal)గా నున్న శ్రీమదాచార్యపరవస్తు వేంకటరామానుజస్వామి (యమ్. ఏ.) గారు. వీరు కళాశాలలోనే ౧౪ వత్సరములనుండి విద్యాదానము నొనరించుచున్నారు. వీరు ౧౯౧౪ లో సంస్కృతమున శాస్త్రాచార్య (M. A.) పరీక్షయం దుత్తీర్ణులైరి. ఆంగ్లాంధ్రగీర్వాణభాషావాఙ్మయముల నసాధారణపండితులును, శతావధానచతురులును, విజయనగరమునందలి యాంగ్లగీర్వాణకళాశాలలు రెంటికిని ప్రధానాచార్యులును, వాఙ్మయఋషులు నగు శ్రీ దివాన్, బహదూర్, కిడాంబి రామానుజాచార్యులవారు, (M.A., B.L., ౧౯౩౯ లో D. Litt.,) మన రామానుజస్వామివారి సహాధ్యాయులు. జ్యేష్ఠసోదరులవలెనే శ్రీస్వామివారును ప్రాకృతమున నంతేవేసిన చేయి. పూనాలోని 'భండార్కర్ ప్రాచ్యపరిశోధకపరిషత్తు'వారు ('The Bhandarkar Oriental Research Institute' of Poona) ప్రచురింపఁబోవు హేమచంద్రుని 'దేశీనామమాల'యను ప్రాకృతకోశము (ద్వితీయావృత్తి)ను రామానుజస్వామివారలే యిప్పుడు పరిష్కరించుచున్నారు. వీరు జర్మన్ భాషయందుఁగూడఁ గృతశ్రములు. డాక్టర్ లడ్డు పండితులు (Dr T. K. Laddu, B. A., Ph. D.) జర్మన్‌భాషలో రచించిన "త్రివిక్రమప్రాకృతవ్యాకరణ ప్రవేశిక¶" యనుకృతిని వీరాంగ్లీకరించి 'భండార్కర్ ప్రాచ్యపరిశోధక పత్రిక'లోఁ బ్రచురించియున్నారు. బహుభాషాజ్ఞానమున నద్వితీయుఁడగు 'సర్ జార్జి గ్రియర్సన్' (Sir George A. Grierson) పండితునకు సమర్పింపఁబోవు షష్టిపూర్త్యుత్సవ సంచిక (Sir G. A. Grierson commemoration Volume) కు వీరు రచించిన 'కుందమాలలోని ప్రాకృతము' అను నాంగ్లవ్యాసము ముద్రింపఁబడియున్నది. ఇంకను వీరు రచించిన 'సంస్కృతనాటకములయందలి కాలనిర్ణయము,' 'సంస్కృతనాటకములందలి విదూషకుఁడు', మొదలగు నకేకపరిశోధకవ్యాసము లనుసంధాయక విద్వాంసులకుఁ బరిచితపూర్వములే.

౧. శ్రీపరవస్తు వేఙ్కటరంగనాథస్వామిఅయ్యవారలు గారు! [౧౮౭౫—౧౯౧౮]

వీరు మ. మ. శ్రీపరవస్తు వేంకటరంగాచార్యులయ్యవారలు గారి జ్యేష్ఠపౌత్రులు. పితామహపాదుల సన్నిధిననే వీరు శబ్దశాస్త్రమును సమగ్రముగ నధ్యయన మొనరించిరి. ప్రాకృతభాషలలో వీరు సిద్ధహస్తులు. మొన్న మొన్న దివంగతులైన నిరతిశయవాఙ్మయధురంధరులు శ్రీ వి. టి. శ్రీనివాసఅయ్యంగారు (M.A., L.T.,) ను వీరును గలసి శ్రౌతమును సమగ్రముగ వ్యాసంగ మొనరించిరి. చిత్తూరుపట్టణమున నోడేవారి యాస్థానమున తాతపాదుల యనంతరమున వీరే పండితపదము నలంకరించిరి. వీరు 'గ్రంథప్రదర్శిని' యను

¶ "Introduction to Trivikrama's Prakrit Grammer".

* X సంపుటము iii, iv సంచికలు. ౧౩౪—౨౧౫ పు. జూలై ౧౯౩౯.

నేకసంస్కృతమాసపత్రికను నెలకొల్పి యం దపూర్వములను నేక సంస్కృతప్రాకృతగ్రంథములఁ బ్రచురించియున్నారు. కాశిలోఁ బ్రచురింపఁబడు 'చౌఖాంబాసంస్కృతగ్రంథమాల' లోని కొన్ని

శ్రీ పరవస్తు వేంకటరంగాచార్యస్వామి అయ్యవారలుంగారు

గ్రంథములకు వీరు పరిశోధకులు (Editor) గా నుండిరి. సుప్రసిద్ధమగు 'వంగదేశీయాసియాపరిశోధకపరిషత్తు' వారి పత్రికలోనుఁ, బ్రాచీన భారతీయసారస్వతాదికవిచారకమగు 'ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ' పత్రికలోను వీరి వ్యాసము లనేకములు ప్రకటింపఁబడినవి. 'వంగదేశీయాసియా పరిశోధకపరిషత్తు'లో వీరు సభ్యులుగా నుండెడివారు. వీ రాంధ్రీకరించిన 'తిరుమంత్రార్థము' చెన్నపురిఆనందముద్రాలయమువారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. సుప్రసిద్ధశబ్దశాస్త్రనిష్ణాతులు [౧౯-వ శతాబ్ది] శేషవంశీయపండితులఁగూర్చి 'ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ' లోను, 'రసియపయాసగం' [రసికప్రకాశకము] అను ప్రాకృతకావ్యముంగూర్చి 'వంగదేశీయాసియా పరిశోధక పరిషత్పత్రిక'* (J. A. S. B.) లోను వీరు వ్యాసములఁ బ్రచురించియున్నారు. 'చౌఖాంబాసంస్కృతగ్రంథమాల' కు వీరు 'ఆఖ్యాతచంద్రిక' ను బరిష్కరించియుండిరి. 'గ్రంథప్రదర్శిని' లో వీరు "త్రివిక్రమప్రాకృతవ్యాకరణము", "మీమాంసార్థసంగ్రహము" మొదలగువానిం బ్రచురించిరి. వీరి నిలయమున ముద్రితాముద్రితములగు ననేకాపూర్వ సంస్కృత ప్రాకృతాంధ్రగ్రంథములు గలవు. లండనునగరమునందలి 'ఇండియా ఆఫీసులైబ్రరీ', పాశ్చాత్యదేశీయ సంస్కృతగ్రంథాలయములు మొదలగు స్థలములఁగల యపూర్వసంస్కృత వ్రాతప్రతులకుఁ బత్రికలను వ్రాయుంచి వీరు తమ యార్ష గ్రంథాలయాభ్యుదయమున కెంతయుఁ గృషిసల్పియుండిరి. పాశ్చాత్యసంస్కృతపండిత ప్రకాండుఁ డగు నాచార్య 'మెక్డానెల్' (Dr. A. A. Mecdonell M.A., Ph. D.,) ౧౯౦౮ లో భారతవర్షమున సారస్వతయాత్ర సల్పుచు విశాఖపట్టణమునందలి యీ యార్ష గ్రంథాలయమునుగూడ సందర్శించియున్నాఁడు. కాశీ 'హిందూవిశ్వవిద్యాలయము' స్థాపింపఁబడిన వ్వుడు వీరందు సామవేదాచార్యులుగా నియమింపఁబడిరి; కాని వీ రా యుద్యోగమునఁ బ్రవేశింపకపూర్వమే, ౧౯౧౯ లో పరమపదమున కరిగిరి.

౨. 'విద్యారత్న' శ్రీపరవస్తు వేంకటభట్టనాథస్వామి అయ్యవారలుగారు:—[౧౮౭౮–౧౯౧౯].

వీరు మ. మ. పరవస్తు వేంకటరంగాచార్యులవారి ద్వితీయ పౌత్రులు. తమ పితామహులయొద్దనే వీరు ౧౫-వ సంవత్సరమువఱకు సంస్కృతవిద్య నభ్యసించి, యలంకారశాస్త్రమున నిరూఢప్రజ్ఞులు, తర్కశాస్త్రమునఁ బ్రవేశమును బడసిరి. వీరు సంస్కృతకవితా నిర్మాణదక్షులై, 'ఇందుమతీస్వయంవరము' [అముద్రితము] అను నొక నాటకమును రచించిరి. తాతగారు దివంగతు లైనపిదప వీరు కొంతకాలము మైసూరునందలి విఖ్యాతపండితు లగు శ్రీకస్తూరి రంగాచార్యులవారి యొద్దను, పిమ్మట [౧౯౦౫-౬] కాశిలో నైయాయికసార్వభౌము

'విద్యారత్న' శ్రీపరవస్తు వేంకటభట్టనాథస్వామి అయ్యవారలుంగారు

లనఁదగు శ్రీరాఖాలదాస 'న్యాయరత్న' భట్టాచార్యులవారియొద్దను న్యాయశాస్త్రమును గొంతకాలముగ వ్యాసంగమొనరించి, న్యాయమునఁ బ్రథమముఖ్యను పరీక్షలలో నుత్తీర్ణులైరి. ఉత్తమపరీక్షకు వ్యాసంగ మొనరించుచుండ వీరి యగ్రజులగు శ్రీరామమిశ్రులును, విశాఖపట్టణమునందలి యాంగ్లకాలేజీల [Mrs. A. V. N. College]

---

* 'Journal of the Asiatic Society of Bengal.'

తరః బ్రహ్మానాచార్యులు వను శ్రీ పి. టి. శ్రీనివాసఅయ్యంగారు వీరిని తమ కళాశాలలో [౧౯౦౬] సాంగ్రసంస్కృతపదము నలంకరింపఁ గోరిరి. మొదట వీరాంగ్లసంస్కృతులుగాఁ గొంతకాల ముండి, పిమ్మట నాకళాశాలలోనే సంస్కృతపండితులుగా నియుక్తులైరి. శ్రీనివాస అయ్యంగారికి మిత్రులును కుంభకోణమునందలి ప్రభుత్వకళాశాలకుఁ 'ప్రిన్సిపాలు'ను వగు జే. జే. రేట్క్లిఫ్‌దొరగారు తమ కళాశాలలో సంస్కృతపండితోద్యోగమునకై వచ్చిన యభ్యర్థులఁ బరీక్షింపించి, యందఱిలోను బ్రశస్తులుగ నుత్తీర్ణులగు భట్టనాథస్వామిగారిని సంస్కృతపండితులుగ నియమించిరి. ౧౯౧౧ర ప్రాంతమునఁ బ్రభుత్వము వారు వీరికి విద్యార్థివేతనము [State Scholarship] నొసంగియున్న నీ విద్యాభ్యాసమునకై ఇంగ్లండుదేశమున కంపఁ బ్రయత్నించిరి. కాని, వైద్యసంఘమువారు [Medical Board] వీరు పరిపూర్ణారోగ్యమున నుండిరని పత్త్రము [Certificate] నొసంగఁజాలమి నీ భగీరథప్రయత్నము వమ్మయ్యెను. పిమ్మట ౧౯౧౬ లో వీరు కుంభకోణములోనే దివంగతులైరి.

'బనారస్ సంస్కృతగ్రంథమాల' (Benares Sanskrit Series) కు వీరు శ్రీభగవద్రామానుజాచార్యులవారి 'వేదార్థదీపము'ను, సుదూరవేదాన్తాచార్య శ్రీవరదగురు నిర్మితమగు 'తత్త్వత్రయచులుక సంగ్రహము' ను బరిష్కరించియుండిరి. ఆగ్రంథమాలకే తమ తాత పాదులగు శ్రీనివాసజగన్నాథస్వామి అయ్యవరగురువులతోఁ గూడ వీరును 'పాణినీయవ్యాకరణ మితాక్షరము' ను బరిశోధించియుండిరి. ఇంకను వీరు సాంఖ్యన్యాయగ్రంథములఁ గొన్ని పరిశోధించిరట. 'స్టెన్‌కోనో' (Prof. Sten Konow) మొదలగు పాశ్చాత్య సంస్కృతకోవిదులు పరిష్కరింప నసాధ్యమని వక్కాణించిన మార్కండేయకృత "ప్రాకృతసర్వస్వము" ను వీరు పరిశోధించి 'గ్రంథప్రదర్శిని' లోఁ బ్రచురించి విద్వల్లోకము నాశ్చర్యాబ్ధినిమగ్నము గావించిన నిశితధిషణాసంపన్నులు. వీరు 'ఇండియన్ ఆంటిక్వెరీ' పత్త్రికలో సారస్వతచారిత్ర విచారకములగు ననేకవ్యాసరాజములఁ బ్రచురించియున్నారు. సుప్రసిద్ధచారిత్రకవిద్వాంసుఁడగు 'వి.ఏ.స్మిత్' తన 'ప్రాచీనహిందూదేశచరిత్ర'ము నందలి యొకానొక ప్రకరణమునకు భట్టనాథస్వామిగారు రచించిన 'చోళులు, చాళుక్యులు' ('Cholas and Chalukyas') అను వ్యాసమే పరమప్రమాణ మని యుల్లేఖించియున్నాఁడు. భట్టనాథస్వామివారికి ఆంగ్ల, జర్మన్ భాషలలోఁ బ్రౌఢమగు పాండిత్యము గలదు. వీరి 'యశస్తిలకచంపూవ్యాసము' 'అను ద్రవిడగ్రంథవింశతి' లోను, 'మనువసుచరిత్రరచనావిమర్శ' మను వ్యాసము 'శశిరేఖ'లోను బ్రచురింపఁబడియున్నవి. దిగ్దంతితో సింగపుఁగొదమ పోరాడినట్లు, తమ తాతగారితో సమానస్కంధులును,

దర్పోద్రిక్తులు నగు శ్రీభగవత్కాని ముదుంబై నరసింహాచార్యకవి కోవిదునితో మన భట్టనాథస్వామివారు పత్త్రికాముఖమున సారస్వత విషయకములగు ననేకవాదోపవాదముల నిర్వహించియుండిరి.

3. 'ఐతిహాసికకులపతి' శ్రీపరవస్తు లక్ష్మీనరసింహస్వామి అయ్యవారలుగారు : (౧౮౮౭—)

వీరు మ. మ. పరవస్తు వేంకటరంగాచార్యులవారి తృతీయ పౌత్త్రులు. వారియొద్దనే వీరు సంస్కృతమును గొంతవఱకు కభ్యసించిరి. వీరి చిన్నతనముననే పితామహపాదులు స్వర్గము నలంకరింపఁ వీరాంగ్లవిద్యాభ్యాసమునకు వెడలి 'ఇంటర్మీడియేటు' పరీక్షయం దుత్తీర్ణులైరి.

'ఐతిహాసికకులపతి' శ్రీ పరవస్తు లక్ష్మీనరసింహస్వామి అయ్యవారలుగారు

వీరు పురాణవాఙ్మయమునఁ గఠోరవ్యాసంగ మొనర్చి, యందు వ్యుత్పన్నులై, యనేకగవేషణాత్మకకృతుల నిర్మించియుండిరి. 'ఇండియన్ ఆంటిక్వెరీ' పత్రికలో 'కలియుగాబ్దము' (యుధిష్ఠిరశకము) అను సత్తమవ్యాసమును రచించియుండిరి. వీ రాంగ్లమునఁ 'బ్రాచీన హైందవజాతులు'* [I 'భూతములు', II 'అసురులు'] అను పరిశోధకకృతులను, 'వేదకాలమునందలి పాంచాలచరిత్రము'†ను, నాంధ్రమున 'హైందవభూగోళశాస్త్రము'ను రచించియుండిరి. వీరు పురాణవాఙ్మయమునుండి 'పురాణసంహిత'ను సముద్ధరించియుండిరి. 'శ్రీరాముఁడు—రామాయణము' అను వ్యాసమునుగూడ వీరు రచించిరి. పాశ్చాత్యసంస్కృతవిద్వాంసులలో 'పార్గిటర్' (Prof. F. E. Pargiter) ను, భారతీయసంస్కృతపండితులలో మన లక్ష్మీనరసింహ

* 'Ancient Indian Tribes.'

† 'History of the Panchala' (in the Vedic Period).

స్వామివారొక్కరుమాత్రమే పురాణసారస్వతము కూలంకషముగాఁ బ్రత్యేకముగ, భిన్నదేశములలోఁ బరిశోధించి యిరువురును సమాన సిద్ధాంతములనే యొసఁగియుండిరి. సనాతన భారతీయులకుఁ దమ దేశచరిత్రము తెలిసియేయున్నదని వీరి సిద్ధాంతము. 'భగవద్గీత' లోఁ కర్మయోగాధ్యాయమున జ్ఞానయోగమునుగూర్చిన శ్లోకములును, జ్ఞానయోగమునఁ గర్మయోగమునుగూర్చిన శ్లోకములు, నిట్లు 'భగవద్గీత' తాఱుమాఱుగాఁ గలగూరగంపవలెనుండ దానిని వీరు గాఢముగఁ బరిశోధించి, యేశ్లోక మేయధ్యాయమున నేస్థలమున నుండవలెనో నిర్ణయించి యాపద్ధతిని వీరు 'గీత' ను నాంధ్రనాగరలిపులలో ముద్రించియుండిరి. అనర్ఘ రత్న నిలయమగు 'వార్ష్ణ గ్రంథాలయము' ను, అర్ష ముద్రణాలయమును బ్రస్తుతము విశాఖపట్టణములో వీరి యధీనముననేయున్నవి. పితామహాదులు తీర్చితమును భారతపోషి నిర్మించిన 'లఘుశబ్దార్థ సర్వస్వ' మను సంస్కృత విజ్ఞానసర్వస్వమాతృకయు, ముద్రణభాగ్యమునకై నిరీక్షించుచు నీగ్రంథాలయమునందే యున్నది.

దాసరి

చిత్రకారుఁడు: కొత్తపల్లి సుబ్రహ్మణ్యంగారు, కాకినాడ.

స్వర్గత బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటాచలం అయ్యరుగారు

వంగోలు వెంకటరంగయ్యగారు బి. ఏ., బి. యల్.,

శ్రీ అయ్యరుగారు ౧౮౬౫ ఆగష్టు ౬-వ తేదికి సరియగు క్రోధన శ్రావణశుక్ల చతుర్థి * ఆదివారమున గోదావరిమండలములోని నరసాపురముచేరువనుండు పాలకొల్లులో బుట్టిరి. వీరితండ్రిగారు మహోపాధ్యాయ బ్రహ్మశ్రీ వేంకటరామశాస్త్రులుగారు. కవిబ్రహ్మార్ణవాద్యనేక బిరుదాంకితులయి విలసిల్లిన మహోపాధ్యాయ, బ్రహ్మశ్రీ వేంకటరాయశాస్త్రులవారు వీరియగ్రజులు. వీరిది గొప్పవిద్వద్వైదికవంశము. వీరు యాజుషులు; నెల్లూరుమండలమున † పుదూరుగ్రామనివాసులు కండ్రమాణిక్యబృహచ్చరణశాఖవారు. రాజమహేంద్రవరముకాలేజిలో వీరితండ్రిగారు బహుకాలము సంస్కృతపండితులుగ నుండిరి. అయ్యరుగారు రాజమహేంద్రమునందే యున్నతగౌరవములతో ౧౮౮౭-వ సంవత్సరమున బి. ఏ., పట్టమును బడసిరి. మద్రాసుయూనివర్సిటిలోని సంస్కృతబహుమానమును బడసిరి. బి. ఏ. అయినతరువాత రాజమహేంద్రమునందే కొంతకాల ముపాధ్యాయులుగ నుండిరి. వీరి యుపాధ్యాయత్వస్మరణధూతులగు శిష్యులు కొందరు మహోన్నతదశ జెందిరి. నెల్లూరిలో ౧౯౩౦ సం. డిసెంబరువరకు డిస్ట్రిక్టు అండు సెషన్సుజడ్జిగనుండిన శ్రీమంతులు పిల్లారిశెట్టి నారాయణరావు నాయుడు బి. ఏ., బి.యల్.గా రొకరని తెలియుట కెంతయు సంతోషముగ నున్నది.

స్వర్గత బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటచలమయ్యగారు

* అయ్యరుగారి హాజాతకకోటి

	శ	ల	కు
	రాశికుండలి		ర
చ			
	గు	శు-రా	కుజ

గు	శ	చ	.
	అంశకుండలి		
ర-కు			
	శ	రా	కుజ బుధ

† కొత్తూరు అనునది యరవమున పుదూరగును. ఇది నెల్లూరునకు నలుబదిమైళ్లలో నుండు నాయుడుపేట రైలుస్టేషనునకు మూడుమైళ్లలో నుండు అగ్రహారము.

యచ్చువేయించి తమసిద్ధాంతమును ప్రకటించిరి. తరువాత కొంతకాల మునకు వీరిసిద్ధాంతమె సైకోర్టులలోనను ఊర్జితమైనది. వీరి మనో దార్ఢ్యమును, నిశ్చయజ్ఞానమును, సూక్ష్మదృష్టియు నిట్టివిగ నుండెనవి.

అయ్యరుగారిని స్వరము దుర్వ్యాపారమగ నుండెడిది గాదు. గుణ భార మాలోపమున కిమునకిగ నుండెనది. "అక్షరాణి పరీక్ష్యంతాం అంబరాడంబరేణ కిం". మితాక్షరాసులవలె యక్షర ప్రత్యక్షరముల విమర్శించి సంకల్పితార్థమును సమర్థించుకొనుచుండెరి. కక్షిదారుడు రాగనె వాని ప్రత్యుత్థానముచేసి మెత్తవేసిన కుర్చీపై కూర్చుండబెట్టి కుశలప్రశ్న చేసి యోగక్షేమముల విచారించి కాఫీ నిచ్చి బంతిలో కూర్చుండ బెట్టుకొని కోర్టుకు పోవువారు కారు. అత్యావశ్యకవ్యవహారము నకు కావలసిన సంజాయిషి పుచ్చుకొని తరువాత వానితో తిరుగ సల్లాపములు చేయవలసిన యక్కర యుంచుకొనినవారు కారు. ఈవృత్తియందు పలుమరు "వాయిదా" శబ్దము వినబడుచుండును. అయ్య రుగారి సౌశీల్యాదిసంపదయు, వృత్తిపారీణత్వమును, పాండిత్యాతి శయమును, మేధా, శ్రద్ధా, ప్రతిభలును గలవారివర్తనలుగదా. మార్గో పదేశకములయి పరాకాష్ఠలుగ ప్రకాశింపనగునవి! అట్టి ప్రశస్తగుణ గణసంపన్న వృత్త్యమును "గణనాయకో"త్వము మిథ్యాకీర్తిగదా!

"నిక్కమయిన మంచి నీల మొక్కటిచాలు
తళుకుబెళుకురాలు తట్టెడేల"

"ప్రయివేట్లు" అనబడు లాటొట్ల కవకాశమిచ్చువారు కారు. ఒకపరి యొక ప్రయివేటు ఒకకక్షిదారునివెంట వీరిఆఫీసునకు బోయి, వ్యాజ్యగాని బయట నిలిపి తాను అయ్యరుగారికడ కేగి తనమరియాద దెలుపుకొని "విదియా ?[1] తదియా ?[2]" యని సంకేతగర్భితముగ మం దలింప అయ్యరుగారు మహామేధావంతు లగుటచే సంకేతార్థమును గిలిపికొని "ఏకాదశి[3]" యని ప్రత్యుత్తరమిచ్చిరి. ఆప్రయివేటు భగ్నా శుడై వెలుపలకు వచ్చి "ఊం! ఇక్కడ మనపప్పులు ఉడకవేరజాలవు. అల్లక్కడికి పోదామురా" యని కక్షిదారుని వెంటదీసికొనిపోయెను.

విద్యాప్రపంచమున నయ్యరుగా రసాధారణ ప్రజ్ఞగలవారు. వారాపు ఏనాటెండ్లుగ భువనాద్రావిడులు తెలుగుమండలముల స్థావ రము గొని యచటిజానపదులై యున్నను 'ద్రావిడత్వం న ముచ్యతే' యన్నటుల అయ్యరుగారిశాఖవారు కోనసీమద్రావిళ్లు ఆరామద్రావిళ్లు తుమ్మగుంటద్రావిళ్లు లోనగువారివలె మాతృభాషను యింకను వదలిన వారు కారు. అందుచేత యరవభాషాపరిచయ మయ్యరుగారికి జన్మ తో గలిగినది. దాని నీవల వృద్ధిజేసికొనిరి. తెలుగు "సర్వ మాతృత్వ నివృత్తి" యనుటచేతను దేశభాషయు వ్యవహారభాషయు నగుటచేతను

వీరు మిక్కిలి యద్దాని యవ్యాజమనోహరత్వముచేతను నైసర్గిక మాధుర్యముచేతను అయ్యరుగారు తెలుగున గొప్పసాహిత్యమును గడించిరి. భారతమునందుండియు, మనుచరిత్రాదులనుండియు యవలీలగ పద్యముల నుదాహరింప గలిగియుండిరి. వీరవేలకే అప్పయ్య దీక్షితు లంతటివారు "ఆంధ్రత్వమాంధ్రభాషాచ నాల్పస్యతపసః ఫలం" అని తెలుగును శ్లాఘించియున్నటుల పెద్దలు చెప్పుదురు. ఇక అయ్యరుగారి యన్నగారగు కీర్తిశేషులగు బ్రహ్మశ్రీ వేంకటరాయశాస్త్రిగారి తెలుగు పాండిత్య మద్భుతమని ఖ్యాతి గాంచినదిగదా!

దొరతనమువారి బాసయగు నింగిలీషున పట్టభద్రులగుటయేగాక విశేషగ్రంథశోధన జేసియున్నారు. ఆభాషాశబ్దజాలమునందును, సంప్ర దాయములందును వీరికిగల పాండిత్యము వీరు ఇంగ్లీషున రచించిన గ్రంథములవలనను, వ్యాసములవలనను చక్కగ తెలియగలదు.

కన్నడ మలయాళములందును అభ్యాసమును ప్రవేశముగలిగి యుండెరి. ఉర్దూ, పార్సి భాషలను క్రమముగ గురుముఖముగ పఠించి ఆభాషలలోని ప్రౌఢకావ్యముల నన్నింటిని సమగ్రముగ జదివిరి. షానామా, యూసుఫ్‌జులైఖామున్నగు లోనగు ఉద్గ్రంథములలో నుంచి యప్రయత్నముగ పద్యముల వరుసలుగ నొప్పగించుచుండెరి. హాఫీజ్-సాదీ (పారసీకవులు) గార్ల మహాకావ్యములు కంఠస్థములుగా నుండెనవి. అరబీ ప్రారంభించునంతటికి వలువది పైబడి దానియెడల విశేషపరిశ్రమ కవకాశము లేకపోయినది. ఫ్రెంచిభాషయందు మంచి ప్రవేశ ముండెనది. లాటినునందును సాహిత్యముగలదు. గ్రీకును జదువ యత్నించిరి. చాలదూరము సాగలేదు. జర్మన్ భాషయు కొంతసాధిం చిరి. అనుక్తముగ నిలిచినది సంస్కృతము. ఇది వారికి వంశపరంపరా గత "కులధనము." సహజపాండిత్యమో చదివినపాండిత్యమోగాని వీరి కాభాషయందు గొప్పప్రవేశ ముండెనది. నాటకాంతము పాఠముచెప్ప గలిగియుండెరి. వ్యాకరణపరిచయము చక్కగనుండెను. మహాభార తమునంతయు సునిశితపరీక్ష జేసి యందలి యనార్ష భాగములను ప్రక్షిప్తములను పౌర్వాపర్యవిరోధములను విపులముగ బరిశీలించి ఇంగ్లీ షున గొప్పగ్రంథము వ్రాసి ప్రకటించిరి. ప్రతాపచంద్రరాయిగారి కలకత్తాప్రతిని, కుంభకోణముప్రతిని, బొంబాయిప్రతిని, తెలుగు అక్షరములతో పూర్వమెవ్వరో యచ్చొత్తించిన సంస్కృతభారత మును నన్నయతిక్కనాదుల యాంధ్రమహాభారత ప్రతులను దొడుకు పంచుకొని కంటవత్తివేసికొని శ్లోకప్రతిశ్లోకముగను అధ్యాయ ప్రత్య ధ్యాయముగను అంతఃపర్వ ప్రత్యంతఃపర్వముగను పర్వప్రతిపర్వము గను అనుక్రమణికాధ్యాయమును పర్వసంగ్రహాధ్యాయమును సంప్రతిం చుకొనుచు భారతమునంతయు పరిశీలించిరి. ఈగ్రంథము ౧౯౩౦-లో

౧ విదియ= రెండవభాగము అనగా ఫీజుకట్నములో సగము.

౨ తదియ= మూడవభాగము.

౩ ఏకాదశి= ఉపవాసము, భోజనకార్యము, ఏమియు లేదనుట.

ప్రచురింపబడినది. ఈవల కొంత కీర్తి మవలంబించి గ్రంథముల నిరిగాని, అయ్యరుగారు చేసినంతటి గాఢప్రచారము వానియందు కలదా యని సంశయింప వలసియున్నది. వెంకటాచలమయ్యరుగారు గ్రంథాదిని మురారివాక్యమును కేవలముగ నిలిపియున్నారు.

"అబ్ధిర్లంఘిత ఏవ వానరభటైః కిం త్వస్య గంభీరతాం
ఆపాతాళనిమగ్న పీవరతను ర్జానాతి మంథాచలః."

పైన కేప్పినటుల రివర్షి వరి వావాలనిమయమై యొక్క గ్రంథ మును వ్రాసియున్నారు.

మరియు మన చారిత్రక భూగోళాద్యనేక విషయములపై గొప్పవ్యాసముల నింగిలీషున వ్రాసియున్నారు. వానిజాబిత వీరి గ్రంథ పరిచయము ప్రవృత్తి తెలియగలదు. వీరి వ్యాసముల కొన్నిటిమాత్రి మా క్రిందిపట్టికయందు జూపెదను—

	వ్యాసనామము	ప్రచురించిన పత్రిక	ప్రకటన కాలము	వ్యాస విషయములు
1	Year Measurements in Ancient Times	Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society	1917	కె. యఫ్. హొవ్యాలిట్టుగారు వ్రాసిన History and Chronology of the mith making age అను గ్రంథముయొక్క యథువాదము — ప్రాచీన కాలము సంవత్సర పరిగణన విధానముల గూర్చినది.
2	Sraosha of the Joroastrian system	Do.	1918	పార్సీమతస్థుల గ్రంథములలో నుండు శ్రీ సోష యను దేవతను గూర్చినది — ఈదేవత మనవైదిక మతమున అగ్ని కావచ్చును.
3	Aryavarta an Essay	Mysore University Magazine	1925 సెప్టెంబరు	ఆర్యావర్తమును గూర్చినది.
4	Sapta Dwipas	Mythic Journal of Bangalore	1924 అక్టోబరు 1925 జనవరి ఏప్రేలు అక్టోబరు 1926 ఏప్రేలు జూలై అక్టోబరు భాగములు	జంబూప్లక్షాది సప్తద్వీపముల గూర్చినది.
5	Bharata Varsha	Mysore University Magazine	1925 డిసెంబరు	భారతవర్షమును గూర్చినది.
6	Sanatana Dharma of Hindu marriage	Do.	1926 మార్చి	హిందూవివాహములందలి సనాతనధర్మమును గూర్చినది.
7	Tamils Three Thousand years ago	Do.	1926 డిసెంబరు 1927 మార్చి	మూడువేల సంవత్సరముల క్రిందటి తమిళజాతులను గూర్చినది (ద్రావిడజాతులు).
8	Bhishma Panchaka	Mythic Journal of Bangalore	1930 జనవరి	భీష్మపంచకమను వ్రతమును గూర్చియు, పద్ధతి జ్యోతిషవిషయములం గూర్చియు భీష్మునికి ఈ భీష్మపంచకమునకు గల సంబంధమును గూర్చియు వ్రాయబడినది.

పైని పేర్కొనబడిన వన్నియు ఇంగిలీషున వ్రాయబడినవి. ఇవన్నియు గలసి ముద్రితమైన వానిపుటలు 329 పుటలగుచున్నవి. ఇవిగాక ఇటీవల "కతిపయశబ్దార్థ తత్త్వనిరూపణవిచారము" అను పేర శతకోద్ధారక వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు వారి విచిత్ర పవిత్రభారతియందు ౧౯౩౧ సంవత్సరపు మే, జూలై, సెప్టెంబరు, నవంబరు సంచికల లోను ౧౯౩౨ మార్చిసంచికలోను అయిదు వ్యాసములు తెలుగున వ్రాసిరి. వీనిలో జర్చింపబడిన శబ్దేతిహాసములు ప్రౌఢములుగను, అభినవములుగను ఉన్నవి.

ఇవన్నియుగాక శ్రీవాల్మీకిరామాయణవిమర్శనము శ్రీలలితా సహస్రనామవిమర్శనము కావలయునంత భారతసంగ్రహము చేసిరి. రామా యణవిమర్శ, మహాభారతవిమర్శ ననుకరించును. శ్రీలలితాసహస్ర నామవిమర్శ బహువిచిత్రముగ నుండగలదు. శ్రీలలితాదేవి సహస్ర నామములలో ఆదేవి శరీరవర్ణనాద్యనేకవిషయవర్ణనలు కేవలస్తోత్రభాగ ములుగాక పర్యాయనామములుగ నుండువానినెల్ల గాని వీని భాషాం తరదేశాంతర దేవవ్యక్తులతో సమన్వయము చేయుచువచ్చిరి. ఉదా హరణము—జ్ఞానా = ధ్యానా = Diana—ఇత్యాదు లనేకముల జూప వచ్చును.

మునుపటిమాట: "లలితా" శబ్దము అల్లాశబ్దముతో సాజాత్యము నొందునని యూహింపవచ్చును. కొన్ని భాషలసంప్రదాయముల బట్టి పుంవాచకశబ్దములకు తకారసంయోగమువలన స్త్రీత్వ మేర్పడు చున్నది. ఇట్టిది అరబ్బీభాషయందును గలదు. ఉదాహరణము— బిన్ = కుమారుడు, బిన్త్ = కుమారిత —

తెలుగునను, అరవమునను ఇట్టిరూపములు గలవు.—

కుమారుడు—కుమారిత, అరవ—అరవత, మాల—మాలెత, కొరవ—కొరతి, ఎఱుక—ఎఱుకత ఇత్యాదులు.

ఈశబ్దాధికారసిద్ధాన్తము గ్రాహ్యమగునేని మన లలితాంబయు "త"కారసంయోగమున కుదాహరణము గావలసియుండును. ఇంత మాత్రమున నామహాదేవి మహిమాన్నత్యముల కేమియు కొఱత గా జాలదు. శబ్దనిష్పత్తిచే వ్యక్తిప్రాధాన్యము తగ్గజాలదు. "కృష్ణ" శబ్దము నకు "నల్లనివాడు" అని యర్థము చెప్పగనే గీతాచార్యత్వమునకు, ధర్మ సంస్థాపనమునకు, జగత్కల్యాణసంధాయకత్వమునకును లోపము వా టిల్లలేదు. శబ్దార్థవిచారమువలన మతమున కపచారము కాజాలదు. రామకృష్ణాదిశబ్దార్థముల ననేకగ్రంథములలో విచారించినటులనే మహాం తరులును "మహమ్మద్" "క్రీస్తు" "జెహోవా" అహురమజ్ద లోనగు పరమపవిత్రనామముల యర్థవిచారమును జేసియున్నారు. ఇందు మత మున కపచార మేమియు లేదు.

అయ్యరుగారు కనుమూసినందున వారియముద్రితగ్రంథసంచ యము లెటులు బయలుపడగలవో యని కొంత విచారముగనున్నది.

వారి పుస్తకభాండాగారమున నమూల్యగ్రంథము లనేకములు గలవు. లండనులో నానాదేశముల ప్రాచీనగ్రంథములమ్ము "లూజక్ అండు కంపెని" (Luzac & Co.) అను యాంగ్లేయ దుకాణ మొకటి కలదు. అయ్యరుగారు చిరకాలము అచటినుండి ప్రాచీనగ్రంథముల దెప్పించు చుండిరి. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారు విద్యావిషయకోపన్యాసముల నియ్యమని కోరిరి గాని వ్యాధి వాలయు నాయామంత్రణమును వీరు గ్రహింపలేదు. ప్రసంగవిధానమున వాక్చాతుర్యమును స్ఫూర్తియు గలిగిన వక్తలుగ నుండిరి.

లోకయాత్రాప్రకరణమున నయ్యరుగారు చిత్తమున కేవల విరక్తులుగ నాపట్టినను, స్వభావముచే మితభాషులును, సంగృహీత స్వభావులును (reserved) అయినను పూర్వవయస్సునం దద్యత్వాభి ప్రాయులయి లోకవృత్తముల పాల్గొనుచుండిరి. వకీళ్లు అప్పుడప్పుడు జరిగించుచుండిన వనభోజనములలో చేరుచుండిరి. నాకు దెలిసి కుంభకోణములో జరిగిన మద్రాసు ప్రొవిన్షియల్ కాన్ఫరెన్సునకు నెల్లూరునుండి పోయిరి. దేవదికాలపు కలహములలో కొందరు స్నేహితు లతో గలసి దేశపర్యటనము జేసిరి. అట్టిపర్యటనములలో నొకమారు మళయాళదేశమునకు బోవుట సంభవించినది. మళయాళభాష నభ్య సించుటకు చేతనైనది.

అప్పటప్పు నాగరసంస్థలలో పాల్గొనుచుండిరి. (Local institutions) లోకలుబోర్డులు (ఇప్పటి డిస్ట్రిక్టుబోర్డు) పట్టణములో చాలకాలము సభ్యులుగానుండిరి. నెల్లూరు మునిసిపల్ కౌన్సిలులోను, నెల్లూరుపట్టణ టెంపులుఫండులోను సభ్యులుగ నుండిరి. శ్రీరంగనాథస్వామి దేవస్థాన ట్రస్టీగ చాలకాలము దాని నుద్ధరించి మంచిస్థితిలో కుదురుబాటు జేసిరి. ఏనుసంవత్సరములు నెల్లూరువకీళ్ల అసోసియేషన్ సెక్రెటరీగ నుండిరి. ఆకాలములో జరుగుచుండిన పరోపకార మహాసం ఘములకు వకీళ్లయొద్ద చందాలు వసూలుచేసి పంపుచుండిరి.— ఇత్యాద్యనేక నాగరసంవిధానముల వర్తింపుచుండిరి. ఈ వలికాలమున వారి యాదుకొనువారు లేనందున ఈ విషయములయందు బాహ్య ప్రసక్తి నుపసంహరించిరి.

అయ్యరుగారి చరమస్థితిలో ఒకమారు స్మృతిగలిగి "నేను వ్రాయ దలపెట్టుకొనినవిషయము లనేకము లసంపూర్ణములుగ నున్నవి. ఈజన్మ కింతియకాబోలు. అంతయు భగవదాయత్తము" అనిరి. అటుపై వాగ్బద్ధులై మౌనముద్ర వహించి బాహ్యవ్యాపారముల నుపరతి జెంది ౧౨-౧౧-౩౧ నేడి రాత్రి ౯½ ఘంటలకు సరియగు ప్రజాపతినామసం వత్సర కార్తీకశుద్ధ తృతీయా గురువాసరమున బ్రహ్మైక్యమును జెందిరి. దేహము కృశించినను చివరిఘడియలయందు, అన్నటికి వాచికయు వీరి మనోబుద్ధిప్రతిభల వాదైర్యము ప్రకటించినవి.

పరమసాధ్వియగువారి భార్యయు ఇద్దరు కుమారులును, ఒక్క కుమారితయు, తమ్ముడు లోకరును పౌత్రదౌహిత్రాదికమగు సంతాన మును దుఃఖశేషులయిరి. వీరికుమారు లిద్దరును బి. ఏ., బి. యల్. పరీ క్షల నిచ్చి నెల్లూరిలో వకీళ్లుగ నున్నారు. అయ్యరుగారి యాత్మకు శాంతి గలిగి వీరిస్మరణము చిరకాలము నిలుచుగాక.

జన్మచేత ద్రావిడులయినను వీరి వాఙ్మయకార్యముల ప్రాథమ్య మన్నియు తెలుగుదేశమున వెలసినవి. తరతరములుగ తెలుగుదేశమున నుండినవారు వీరాంధ్రులన దెల్లును; ఆంధ్రులే. ఇట్టివారి యాకస్మిక మరణముచే నాంధ్రమండలమునకు తీరనిలోటు కలిగినది.

రతీమన్మథులు

శ్రీ త్రిపురాన - వేంకట సూర్యప్రసాదరాయకవి

మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారు

వంశధారానదీపరిసరంబున నొప్పు మధుకేశ్వరక్షేత్రమండలమున
సిరుల సంపదలఁ బొంపిరివోవు దొరలకు నిరవైన సిద్ధార్థపురమునందు
అత్రిగోత్రాబ్ధిచంద్ర యనోన్యసౌహార్దంబు చెలువారు త్రిపురానకులములోన
ఇచ్ఛిపురమ్మునఁ జెలఁగి, కృతిద్యుతుల తమ్మరాట్కవితపోధనమువలన
అమ్మయనుచన్నఁబాలు నెయ్యమున నొకఁడు - త్రాగఁగల నేర్పు తోడివారలకుఁ జూప
నవనిఁ బుట్టిన నిన్నెన్న నలవియగునె - సరసకవిగేయ, సూర్యప్రసాదరాయ!

కనుఁగొన్నయంతనే గౌరవింపఁగఁజేయునాకారమునకుఁ దోడైన ప్రజ్ఞ,
దుర్ఘటకార్యముల్ తుదిముట్టఁగాఁ జేయు ప్రజ్ఞకుఁ దోడౌచుఁ బరగు విద్య,
పరమనోభావముల్ పరికింపఁగాఁజేయు విద్యకుఁ దోడైన వినయలక్ష్మి,
బుధులతో భాషించి మోద మొందఁగఁజేయు వినయలక్ష్మికిఁ దోడు గనిన ధనము,
ధనమునకుఁ దోడు లోప మొందని గొనమ్ము - గొనమునకుఁ దోడు కలఁకఁ జెందనిమనమ్ము,
గనము నీయందుఁ దక్క - నింక నొకయిక్క - సరసకవిగేయ, సూర్యప్రసాదరాయ!

పలుకుఁబల్కునఁ దేనె లొలుకఁ గల్గు - బెడంగుఁగులుకు నీకబ్బంపుఁ గొమరుఁ జూచి,
కబ్బంపుఁ గొమరున కబ్బురంబగు నింపు నింపుగాత్రంపుఁ బొందికలఁ జూచి,
గాత్రంపుఁ బొందికల్ కళలఁ దేరఁగఁజేయు సంగీతవిజ్ఞానసరణిఁ జూచి,
సంగీతవిజ్ఞానసరణి కందముఁ గూర్చు ప్రతిపదార్థవిభాగపటిమఁ జూచి,
కవులు, విబుధులు, గాయకుల్ వివిధవిధుల - నిన్ను విడనాడలేమంచు నెన్నుచుంద్రు
నీదు మైత్రిని గాంక్షించి నెగడుచుంద్రు - సరసకవిగేయ, సూర్యప్రసాదరాయ!

ప్రాచీనకవితాప్రభావంబు మాయందె కలదంచు గర్వంబు గాంచువారు,
ప్రబలాశుకవితాప్రభావంబు మాయందె కలదంచు గర్వంబు గాంచువారు,
అభినవకవితావిహారంబు మాయందె కలదంచు గర్వంబు గాంచువారు,
చాటుప్రబంధవిస్తరణంబు మాయందె కలదంచు గర్వంబు గాంచువారు,
నిన్నుఁ గనుఁగొన్న, నీపల్కునీటు విన్న - నీదుకవనంబునందున్న నెనరుఁ గన్న
భయము నొందెదరన్న! సందియము సున్న! - సరసకవిగేయ, సూర్యప్రసాదరాయ!

భాషాపటుత్వంబు పాటింపఁగా నెంచి యన్వయసారళ్య మఱఁగఁ ద్రొక్కి,
అన్వయసారళ్య మనుసరింపఁగ నెంచి సార్థపదంబుల సవలఁబుచ్చి,
సార్థపదంబుల నలరింపఁగా నెంచి ధారకు నొకనీళ్లు ధారవోసి,
ధారాప్రవాహంబు నసరింపఁగా నెంచి రసభావములను దూరముగ నుంచి,
యాంధ్రమను పేరఁ బుస్తకావ్యములఁ జెప్పి-క్రిందుమీఁదును జూడక కెరలు నేటి
కబ్బపుం గూర్పరుల్ పోలఁగలరె నిన్ను - సరసకవిగేయ, సూర్యప్రసాదరాయ!

రసభావములకు దూరముగాఁ దొలంగని ధారాప్రవాహంబుఁ దనరఁజేసి,
ధారాప్రవాహవైదగ్ధి మాన్పఁగలేని సార్థపదంబుల నలరఁగూర్చి,
సార్థపదంబుల యనుస్మృతి విడువని యన్వయసారళ్య మనుగమించి,
యన్వయసారళ్య మణఁగఁద్రొక్కఁగఁబోని భాషాపటుత్వంబు పాలుపఱచి,
తేటతేటఁగఁ గబ్బముల్ తెనుఁగునందు - మాటిమాటికిఁ గూర్చు నీజోటిమేటి
నేటికాలాన లేఁడమ్మ నూఁటికొకఁడు-సరసకవిగేయ, సూర్యప్రసాదరాయ!

రససుధావార్ధిపారముముట్ట నీఁదిన కైతలం గూర్చు తిక్కన యొకండె,
అవధానములఁ బ్రబంధాళిఁ గూర్పఁగనేర్పు గను మాడభూషి వేంకన యొకండె,
అత్యసాధ్యప్రబంధాంధ్రీకృతిం జేసి వరలిన పార్వతీశ్వరుఁ డొకండె,
అధునాతనవిధాన మమరింపఁజాలిన యొనమండ్రనారాయణేంద్రుఁ డొకఁడె,
సాటిచెప్పంగఁ దగురీతి చతురరచన - నీకు నొక్కనికే యబ్బె నేఁడుగాన,
నిలిచె నీయందె నాదగు నెమ్మనంబు - సరసకవిగేయ, సూర్యప్రసాదరాయ!

భవ్యవాగ్విభవమై, భాగవతాఖ్యమై పరగు సోదరిని గాపాడుమయ్య!
అందమ్ము చందమ్మునందు బిడ్డలఁ గాంచి జనని కామోదం బొసంగుమయ్య!
తేనియల్ చిప్పిల్లు తియ్యనిపల్కులు నేర్పి బిడ్డల కింపుఁగూర్పుమయ్య!
కన్నబిడ్డలకుఁ జక్కని జోడు సమకూర్చి యారామపదమందు నలరుమయ్య?
తజ్జ్ఞులగువారి సత్కృతిం దమినిపొంది - తజ్జ్ఞులగువారి సత్కృతిం దనరఁజేసి
నెయ్యురకు మాకు సంతృప్తి నింపుమయ్య - సరసకవిగేయ, సూర్యప్రసాదరాయ!

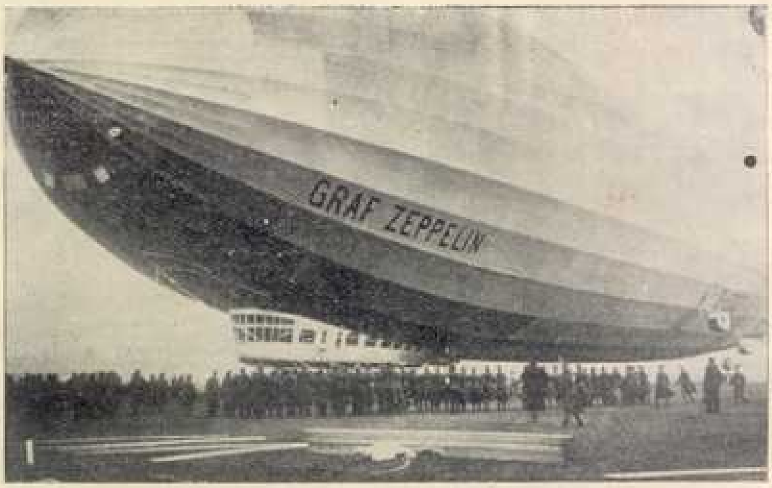
కవితచెప్పి యుభయకవిమిత్రుం మెప్పింప-నరిది బ్రహ్మకైన సనిము దండీ;
కవితచెప్పి యుభయకవిమిత్రునకు నీకు-మెప్పుఁ గూర్పఁగలుగు మేటి యెవఁడు?

ప్రపంచములో అన్నిటికన్న గొప్పదగు విద్యుజ్జలయానము

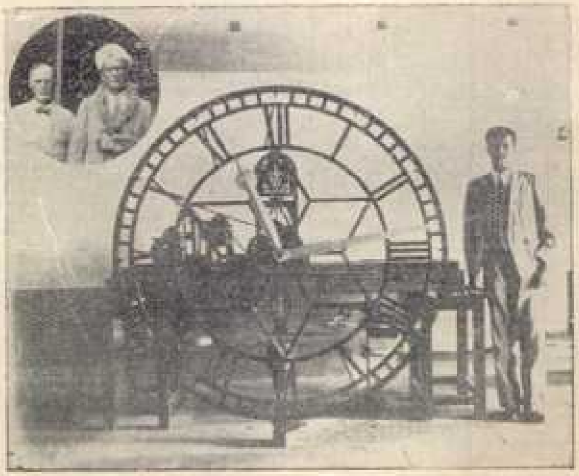
ఆర్. శేషశాయిగారి విమానము

పెద్ద జెర్మను ఆకాశయానము

గొప్ప బ్రిటిషు ఆకాశయానము

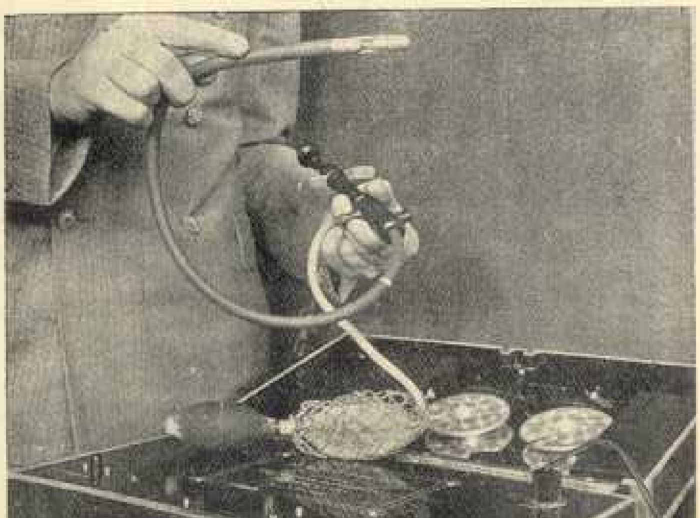
విద్యుద్ఘటికా యంత్రము

హృదయ స్పందశబ్దగ్రాహి యంత్రము

రేడియో తలగడ

ఉదర–ఛాయాగ్రాహక యంత్రము

శబ్దమును తేజస్సుగా మార్చు యంత్రము

భగవద్గీత — దానినర్థము చేసికొను విధానము

ఘొక్కులూరి లక్ష్మీనారాయణగారు

"యే యథా మాం ప్రపద్యన్తే తాం స్తథైవ భజా మ్యహమ్,
మమ వర్త్మానువర్తన్తే మనుష్యాః పార్థ సర్వశః." (భ. గీ.)

శ్రీ భగవద్గీతలు నుపనిషత్తులును బ్రహ్మసూత్రములు ననుమూఁడును వేదాంతశాస్త్రమునఁ బ్రస్థానత్రయ మని ప్రసిద్ధి నొందినవి. ప్రస్థానమను పదమునకుఁ బ్రమాణమనియు శాస్త్రమనియు నర్థములు. భగవద్గీతలకు గీతాశాస్త్రమని ప్రసిద్ధి కలదు. మొదటి యధ్యాయమున నర్జునుఁడు "శాధి మాం త్వాం ప్రపన్నం" అని శ్రీకృష్ణునిఁ బ్రార్థించెను. పదునేనవయధ్యాయముతుదను "ఇతి గుహ్యతమం శాస్త్రం" అనియు, గద్యయందు "యోగశాస్త్రే" యనియు నున్నది. గీతలు సర్వోపనిషత్సార మని చెప్పఁబడెను. భగవంతుఁడగు శ్రీకృష్ణునిచేఁ జెప్పఁబడినదగుట భగవద్గీతయని పిలువఁబడుచున్నది. బ్రహ్మముంగూర్చి తెలుపునదిగావున బ్రహ్మవిద్య యనఁబడుచున్నది.

ఇది దివ్యజ్ఞానియగు వ్యాసునిచే రచియింపఁబడిన పంచమవేదమనఁబడు మహాభారతమునందలి భీష్మపర్వము లోనిది; ౭౦౦ శ్లోకములు గలిగి ౧౮ యధ్యాయములుగ విభజింపఁ బడియున్నది. ఈగ్రంథము హిందువుల ముఖ్యమతగ్రంథముగ నెన్నఁబడుచున్నది. కురుపాండవులు కురుక్షేత్రమున యుద్ధసన్నద్ధు లైనపు డర్జునుఁ డుభయ సేనలయందలి ముఖ్యుల సన్నిహితమృత్యువునకు నజ్ఞానముచే విలపింప నాతనికిఁ బార్థసారథియగు శ్రీకృష్ణుఁ డొనర్చిన వేదాంతధర్మబోధన యిందలి విషయము.

హిందూతత్త్వశాస్త్రమున, న్యాయము, వైశేషికము, సాంఖ్యము, యోగము, మీమాంస, వేదాంతము, నని యాఱుసిద్ధాంతములు గలవు. స్వల్పభేదములతో నీ యాఱును భిన్నభిన్నమార్గములచే పరమార్థమునే ప్రతిపాదించుచున్నవి. వీనిని షడ్దర్శనము లని పిలుచుచున్నారు.

అందు కడపటిదగు వేదాంతశాస్త్రమునను అనేకాంతర్భేదములు గలవు. వానియందు ద్వైతాద్వైత విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతములు ముఖ్యములు. వీనినే మతత్రయమని చెప్పుచున్నారు. ఈవిభేదము గీతల యనంతర కాలమునఁ బ్రస్ఫుటమైన ట్లాయామతాచార్యుల కాలములను బట్టి మనము తెలిసికొనవచ్చును. ముప్వురు మతాచార్యులును ప్రస్థానత్రయమునకును తమతమ సిద్ధాంతానుసారముగ భాష్యములను వ్రాసియున్నారు.

అందద్వైతమతప్రతిష్ఠాతలలో శ్రీశంకరాచార్యులవారు ముఖ్యులు. వీరు శా. శ. ౭౧౦–౭౪౨ సంవత్సరములలో నున్నట్లు చారిత్రకులు దెలుపుచున్నారు. జ్యోతిష్కులు ౨౦౧౩ సంవత్సరములక్రిందట శంకరాచార్యులవతరించెననుచున్నారు. వీరిసిద్ధాంతమున, ఈశ్వరుఁడు ఆత్మ లేక బ్రహ్మ, నిత్యము. ఈశ్వరమాయాశక్తియే ప్రకృతి. కాన్పించునదియు, మార్పుచెందునదియు నెల్ల మిథ్య. ఆత్మ మాయావృతమగుటయే సంసారము. ఆత్మ స్వస్వరూపజ్ఞానము పొందుట, లేక బ్రహ్మమగుటయే ఆనందము; ముక్తి. దీనినే సాయుజ్య మందురు. 'ఈ దేహమందలి ఆత్మస్వరూపుఁడనగు నేనే బ్రహ్మమును.' 'సోహం', 'తత్త్వమసి' యనునదియే యీసిద్ధాంతసారాంశము. వీరి సిద్ధాంతమున బ్రహ్మకంటె వేఱగు పురుషుఁడు లేఁడు. అతఁడు నిర్గుణుఁడు. రెండవవాఁడు

లేనిదిగావున నద్వైత మనఁబడుచున్నది. జీవాత్మపర మాత్మ లనుభేద మిందు లేదు.

శ్రీరామానుజాచార్యులవారు విశిష్టాద్వైతప్రతి పాదకులలో నగ్రగణ్యులు. వీరు శా. శ. ౯౩౮ సంవ త్సరప్రాంతమున నున్నట్లు చరిత్రకారులు వ్రాసియు న్నారు. జ్యోతిష్కులు ౯౧౮ సంవత్సరముల క్రిందట నవ తరించెననుచున్నారు. వీరి సిద్ధాంతమున ప్రకృతి, పురు షుఁడు, ఈశ్వరుఁడు నను మూఁడుతత్త్వములు గలవు. అవి యనాది. ప్రకృతిపురుషు లీశ్వరునికి శరీరమనియు, నీశ్వరుఁడు వానికెల్ల నాత్మయనియు, నీమూఁడిటికిని శరీ రాత్మసంబంధముగలదనియుఁ జెప్పఁబడినది. భక్తిప్రపత్తులు మోక్షసాధనములు. వానిచే నీశ్వరస్వరూపము నొందుట- పరమకళ్యాణగుణపరిపూర్ణుఁడును, వైకుంఠవాసుఁడును, శంఖచక్రధారియు, చతుర్భుజుఁడును నగు శ్రీమహావిష్ణు స్వరూపమును, కౌస్తుభమాణిక్యము, లక్ష్మియువినాగాఁ బొంది, శాశ్వతవైకుంఠనివాసమున, భోగమును బొందు టయే వీరి ముక్తి. దీనిని సారూప్యమందురు. చిదచిద్వి శిష్టమగు నీశ్వరునివలె నగునదిగావున విశిష్టాద్వైత మనఁ బడుచున్నది.

శ్రీమధ్వాచార్యులవారు ద్వైతమతప్రతిష్ఠాతలు. వీరు శా. శ. ౧౧౧౯-౧౧౯౮ సంవత్సరముల మధ్య నున్నట్లు చారిత్రకులు దెలుపుచున్నారు. జ్యోతిష్కులు ౭౧౭ సంవత్సరముల క్రిందట నవతరించి రనుచున్నారు. ప్రకృతిపురుషులును, ఈశ్వరుఁడును వీరి సిద్ధాంతము నందును నిత్యులును, అనాదియు నయియున్నారు. పరమ కల్యాణగుణపరిపూర్ణుఁడును, నిఖిలహేయప్రత్యనీకుఁడును నగు నీశ్వరునితో ప్రకృతిపురుషులకు శరీరాత్మసంబంధము గలుగదనియు, పురుషుఁడు ప్రభుసేవకన్యాయమున శాశ్వ తముగ శ్రీహరిసాన్నిధ్యమును బొందుటయే సాధారణ ముక్తియనియు వీరిసిద్ధాంతము. ద్వైతముక్తి నాలుగువిధ ములు. సాలోక్యము, సామీప్యము, సారూప్యము, సాయుజ్యము. సాలోక్యమన విష్ణులోకమున నివసించుట. సామీప్య మన విష్ణుసాన్నిధ్యమున వర్తించుట. సారూప్య మన విష్ణువువలె శంఖచక్రాదిచిహ్నములతో నుండుట. ఈమూఁడును మానవజాతికి లభ్యమగు ముక్తిభేదములు. ఇందు మొదటిదానికంటె రెండవదియు, దానికంటె మూఁ డవదియు శ్రేష్ఠతరములు. నాల్గవదగు సాయుజ్యము— సర్వేశ్వరునియందుఁ జేరుట, సాధారణులకు లభ్యము కాదు. ఇంద్రియాధిష్ఠానదేవతలు మున్నగువారుమాత్ర మే తమ స్వస్థానమగు సాయుజ్యముక్తి కర్హులు. భక్తి ధ్యానములు మోక్షసాధనములు. ఈశ్వరుఁడును పురు షుఁడును రెండుగ నుండుటచే ద్వైత మనఁబడుచున్నది.

భగవద్గీతపై నీమువ్వురు మతాచార్యులును వ్యాఖ్యాన ములను రచించియున్నారు. వారివారి మతసిద్ధాంతముల ననుసరించి వారివారి వ్యాఖ్యానములును భిన్నమార్గ ములు గలిగియున్నవి. వానిని స్థాలీపులాకన్యాయముగఁ దెలియుట భగవద్గీతాజిజ్ఞాసువులకు లాభకరము గాక పోదు. గీతలందలి శ్లోకములు గొన్ని ద్వైతమునకును, గొన్ని యద్వైతమునకును, మఱికొన్ని విశిష్టాద్వైత మునకును ననుకూలముగ నున్నట్లు గాన్పించును. ఆభేద ములను విమర్శించుటకైనను సిద్ధాంతజ్ఞాన మావశ్యకము.

శ్రీశంకరాచార్యులు భగవద్గీతలనుగూర్చి తమ వ్యాఖ్యానపీఠికయం దిట్లు దెల్పియున్నారు. "ప్రవృ త్తి యనియు నివృత్తి యనియు ధర్మము రెండువిధములు. ప్రవృత్తియందున్న యర్జునాదులకు 'కర్మ' మార్గ మాచ రణీయము. స్వవర్ణోచితకర్మ చిత్తశుద్ధిద్వారమున నాత్మ జ్ఞాననిష్ఠ కలిగించును. జ్ఞానమే కేవలమోక్షసాధనము. కర్మ, జ్ఞాననిష్ఠకు సహాయకారి. (వీరిసిద్ధాంతమున భక్తి జ్ఞానస్వరూపమేకాని వేఱుమార్గముగాదు. జనకాదులు ప్రవృత్తికొఱకును సనకాదులు నివృత్తికొఱకును సృజిం పఁబడిరని వీరి యభిప్రాయము.)

జ్ఞానినైనపిదప శరీరధారణోచితమగు భిక్షాటనాది కర్మకుపరమగు కర్మయునవసరము. జ్ఞానము సన్న్యాసలక్ష ణము. గీతాశాస్త్ర మభ్యుదయనిశ్శ్రేయస సాధనము.

నిశ్శ్రేయసము సర్వకర్మసన్న్యాసపూర్వకజ్ఞాననిష్ఠాద్వారమునఁ బొందఁదగినది."—వీరి సిద్ధాంతము, ప్రవృత్తినివృత్తిరూపమగు రెండుధర్మము లర్జునుని నిమిత్తముగఁ జేసికొని శ్రీకృష్ణుఁడు భగవద్గీతాముఖమున వైదికధర్మరక్షణద్వారమున సర్వధర్మరక్షణము గావించుటకు బోధింపఁబడె నని చెప్పుచున్నది. జ్ఞాననిష్ఠాపరులకు సర్వకర్మ (ఆశ్రమ) సన్న్యాసమును వీరు నియమించియున్నారు. శ్రీశంకరాచార్యులవా రాబాల్యసన్న్యాసులు.

శ్రీరామానుజులు కర్మజ్ఞానములు భక్తిప్రపత్తులకు సాధనములనియు భక్తిప్రపత్తులే మోక్షసాధనములనియు సిద్ధాంతీకరించిరి. శ్రీమధ్వాచార్యులు నీసాధన సముచ్చయము నంగీకరించిరిగాని భక్తిధ్యానములు మోక్షసాధన మని సిద్ధాంతముఁ జేసిరి. వీరిరువురును సన్న్యాసమును శాసించనులేదు; నిషేధించనులేదు. కాని యిరువురును సన్న్యాసాశ్రమమును స్వీకరించినవారే. వీరి యుభయుల సిద్ధాంతములందును 'భక్తి' ప్రత్యేకమోక్షమార్గము. త్రిమతాచార్యులును గీతలయందలి శ్లోకములను తమతమ సిద్ధాంతముల కనుకూలించున ట్లట్లర్థములను జెప్పియున్నారో, కొన్ని ముఖ్యోదాహరణములను జూతుఁడు.

> 'నత్వేవాహం జాతు నాసం నత్వం నేమే జనాధిపాః,
> నచైవ నభవిష్యామః సర్వే వయ మతఃపరమ్." ౨—౧౨.

'నేనుగాని నీవుగాని యీరాజులుగాని మున్నెన్నఁడును లేనివారము గాము. మన మందరమును నిఁకముం దుండనివారము గాము.'

శంకరుని తత్త్వప్రకార మాత్మపదార్థ మొక్కటియే. రామానుజమధ్వాచార్యుల తత్త్వప్రకార మాత్మ లనేకము. ఆయాభావము లీశ్లోకవ్యాఖ్యానములందు వార లిట్లు వివరించిరి:—

"ఆత్మస్వరూపముచే నేనును నీవును ఈరాజులును మూఁడుకాలములయందు నిత్యులము. బహువచనము దేహభేదముచేఁగాని, యాత్మభేదముచేతఁ గాదు." (శం.)"సర్వేశ్వరుఁడనగు నే నెట్లు నిత్యుఁడనో జీవాత్మలగు మీ రందరు నట్లు నిత్యులే" (రా) (మధ్వ).

> 'నాసతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః,
> ఉభయోరపి దృష్టోఽన్తస్త్వనయోస్తత్త్వదర్శిభిః." ౨—౧౬.

ఈశ్లోకమున మొదటిపంక్తిలో 'సత్', 'అసత్' అను రెండుపదములు వాడఁబడియున్నవి.

న + అసతః + విద్యతే + భావః, న + అభావః + విద్యతే + సతః, యని శంకర రామానుజులును, న + అసతః + విద్యతే + అభావః,—పైవలెనే యని మధ్వాచార్యులును పదవిభాగములు చేసి పైరెండుపదములకు నిట్లర్థముల నిచ్చిరి—

౧. సత్ = ఆత్మ (నిత్యము)	అసత్ = శీతోష్ణాదులు (కల్పితములు)	(శం)
౨. సత్ = ఆత్మలు (నిత్యములు)	అసత్ = దేహములు (అనిత్యములు)	(రా)
3. సత్ = ఆత్మ (నిత్యము)	అసత్ = కారణమైన ప్రకృతి ఇదియునాత్మవలెనేనిత్యము.	(మధ్వ)

> "అచ్ఛేద్యోఽయ మదాహ్యోఽయ మక్లేద్యోఽశోష్య ఏవచ,
> నిత్య స్సర్వగతః స్థాణు రచలోఽయం సనాతనః." ౨-౨౪.

ఇందలి రెండవపంక్తి కీశ్వరసంబంధము లేకనే 'ఆత్మ నిత్యుఁడు, సర్వవ్యాపకుఁడు; స్థిరస్వభావము గలవాఁడు; అచంచలుఁడు; సనాతనుఁడు;'నని శంకరరామానుజులు వ్యాఖ్యానమును జేసిరి. మధ్వాచార్యులు 'నిత్యముగా సర్వవ్యాపకుఁడును, నైమిత్తికమైన యన్యథాభావము గూడ లేనివాఁడును, లౌకిక్రియలేనివాఁడును, సనాతనుఁడును నగునీశ్వరుని ప్రతిబింబమే యయినవాఁడు'అని వ్యాఖ్యానముఁ జేసియున్నారు.

ఇట్లే వందలకొలఁదిచోటుల సంప్రదాయభేదము ననుసరించి యర్థభేదముగ్రంథమం దంతటను గానఁగును. అట్టిభేదములు గ్రంథవిస్తరభీతిచే స్థాలీపులాకన్యాయముగ మాత్ర మిట నుదాహరింపఁబడెను.

ఇంతవఱకుఁ బ్రాచీనవ్యాఖ్యాతలనుగూర్చియు గీతలపై వారి యభిప్రాయములనుగూర్చియు సంక్షేపముగఁ దెలిపియుంటిని. అవి ఆయామతాచార్యులయందు గౌరవమును, భక్తియుఁ గలవారికొఱకు నుద్దేశింపఁబడినవి.

కాని గీతలను వ్యాఖ్యానములతో నిమిత్తము లేకయే యర్థముఁ జేసికొను నవీనులగు స్వతంత్రులు గొందఱున్నారు. అట్లు చేయుట సాధారణులకు సాధ్యముకాదు. నవీనవ్యాఖ్యాతలలో మహామేధాశాలియు, విద్వాంసుఁడును నగు కీర్తిశేషుఁడైన బాలగంగాధరతిలకుగా రగ్రేసరులు. వారు పూర్వవ్యాఖ్యాతలు రచించిన వ్యాఖ్యానములకంటె పెద్దదగు భాష్యమును గీతలపై విశేషపరిశ్రమచేసి రచించియున్నారు. వారికిఁబిమ్మటను, అరవిందఘోషు, భగవాన్‌దాసు, బిసాంటు, వి. జి. శీల్, బ్రజేంద్రనాథశీలు, ధీరేంద్రనాథపాలు, గాంధీజీ మున్నగు ప్రముఖు లనేకులు గీతలపై స్వతంత్రాభిప్రాయములను బ్రకటించియున్నారు. ప్రొఫెసరు M. రంగాచారి, S. D. బుద్ధిరాజుగారలు తిలకుగారివలె గీతలపై స్వతంత్రవిపుల వ్యాఖ్యానములనే వ్రాసియున్నారు. అం దాధునికగీతావ్యాఖ్యాతలలో నగ్రగణ్యులును కర్మయోగమతాచార్యులును నగు శ్రీతిలకుగారి గీతారహస్యమును మన దేశమున విశేషప్రచారము గాంచియున్నది.

ఈసందర్భమున సంక్షేపముగ వారి యభిప్రాయములను దెలియుటయు నవసరము. "సాంసారికకర్మలు గౌణములని, లేక త్యాజ్యము లని నిశ్చయించి, బ్రహ్మజ్ఞానము, భక్తి మొదలగు కేవలనివృత్తిపరమగు మోక్షమార్గమే గీతలయందు నిరూపింపఁబడినదను మతము నాకు సమ్మతముగాకున్నను, మోక్షప్రాప్తికిఁ గల మార్గము భ్రాంతిగ వివేచింపఁబడలేదని నే ననను." "జ్ఞానమూలకమును భక్తిప్రధానము నగు కర్మయోగమే గీతలయందు భగవంతుఁడు ప్రతిపాదించెనని నాయభిప్రాయము"

వీరి యభిప్రాయములు గ్రంథముయొక్క ఉపక్రమోపసంహారములపై నాధారపడియున్నవి. అర్జునునిచే యుద్ధము చేయించుటయే (కర్మయోగము) గీతల ప్రధానోద్దేశ మని వీరు తెలుపుచున్నారు. వీరు శంకరులవలె కర్మ మున్నగునవి జ్ఞానమునకు సాధనముగను, జ్ఞానమునే కడపటి మోక్షసాధనముగను, నంగీకరింతురు. వీరి భక్తి శంకరులభక్తివలెఁ గేవలాత్మవిచారరూపమగు నిర్గుణభక్తి గాని, రామానుజమధ్వాచార్యుల భక్తివలె సగుణభక్తి గాదు. జనకాదులవలె జ్ఞానులైనపిమ్మటను, ఆమరణాంతము లోకసంగ్రహముకొఱకు నిష్కామకర్మ మొనర్చుటయే గీతాసిద్ధాంతము కాని సన్న్యసము గీతాసిద్ధాంతము కాదని వీరి యభిప్రాయము. స్వధర్మ మన స్వవర్ణధర్మమేకాక, తాత్కాలికసైనికాది ధర్మముగూడ నని వీరి యభిప్రాయము. గీతలందు 'యోగ'మనుపదమునకు 'కర్మయోగమే' ముఖ్యార్థమని వీరివాదము.

అరవిందఘోషు తన గీతోపన్యాసములలో గీతలపై నిట్లభిప్రాయమిచ్చియున్నాఁడు. "భగవద్గీతలు చదువుటలో నందలి భాషావిచారణ సేయుటగాని, సిద్ధాంతపూర్వపక్షములు సేయుటగాని, యందలి తత్త్వశాస్త్రమున కాధ్యాత్మికవిజ్ఞానచారిత్రమున స్థాననిర్ణయ మొనరించుటగాని, పూర్వాపరసందర్భశూన్యముగ నేముక్కకాముక్క గ్రహించుటగాని మనయుద్దేశము గాదు. మన తరణోపాయముకొఱకు దాని నాశ్రయించుచున్నాము. కావున నందలి మానవత్వసంపూర్ణతాసాధనమును, పరమనిశ్శ్రేయససాధనమును నగు ప్రధానసజీవసందేశమును గుర్తించుటయే మన యుద్దేశమైయుండవలెను." "గీతోపదేశమును కేవలాధ్యాత్మిక తత్త్వశాస్త్రమాత్రముగను, నైతికసిద్ధాంతమాత్రముగను మన మెంచరాదు. నైతికధర్మాచరణమునకును, మానవాధ్యాత్మికజీవనమునకును గలిగిన దృశ్యమానపరస్పరవైషమ్యస్థితికి సంబంధించినదని మనము తెలిసికొనవలెను."

ప్రొఫెసరు యం. రంగాచార్యులుగారు తమ గీతావ్యాఖ్యానపీఠికయం దిట్లభిప్రాయము నిచ్చియున్నారు.— "గీతలు మానవజీవితతత్త్వమునేకాక, ఆత్మసందర్శన

మును, తద్ద్వారమునఁ బరమేశ్వరసందర్శనమును గూడఁ బ్రతిపాదించుచు, సర్వభూతసమత్వమను నైతికసిద్ధాంతమే మానవ జీవితమున కత్యుచితాదర్శమని చెప్పుచున్నవి."

ఇంచుమించుగ నవీనవ్యాఖ్యాత లెల్లరును స్వల్ప భేదములతో నాశ్రమానన్యవస్థప్రతికూలముగను, యావజ్జీవకర్మయోగానుకూలముగనే యభిప్రాయముల నిచ్చియున్నారని చెప్పవచ్చును. గీతలు జీవయాత్రావిధానము నుత్తమమార్గమున నడపుకొనుచు పరమార్థమును సంపాదించుట కుద్దేశింపఁబడిన వనునది యాధునికుల ప్రబలాభిప్రాయము.

ఇఁక వేదాంతవిషయమున గీతలు కేవలకర్మమును ప్రతిపాదించునా? జ్ఞానము ను ప్రతిపాదించునా? భక్తిని ప్రతిపాదించునా? లేక మూఁడిటినిగాని, యేరెండిటినిగాని ముక్తిసాధనములుగ నిరూపించునా? అనువిషయ మాలోచనీయము. ఈవిషయమై యసంఖ్యాకములగు భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. అద్వైతమతస్థులు కేవలజ్ఞానమే ముఖ్యసాధన మని యెంచుచున్నారు. చైతన్యమతస్థులు కేవలభక్తియే మోక్షసాధన మని యెంచుచున్నారు. మీమాంసకులు కేవలవైదికకర్మాచరణమే మోక్షసాధన మనుచున్నారు. ద్వైతవిశిష్టాద్వైతమతస్థులు మూఁడిటి సముచ్చయము నంగీకరించుచున్నారు. సమన్వయవాదులు జ్ఞానకర్మరహితమగు భక్తియు, భక్తికర్మరహితమగు జ్ఞానమును, జ్ఞానభక్తిరహితమగు కర్మయు నుండ వనియు, నందేదేని ప్రాముఖ్యమును వహించి, తక్కిన రెండును సాధారణముగ నుండు ననియు, నట్టి త్రివిధతత్త్వములు గలవారునుగూడ మోక్షమును బొందెదరనియు చెప్పుచున్నారు. కొందరు గీతలు షడ్దర్శనసమన్వయమని తెలుపుచున్నారు.

పైయభిప్రాయములలో నెద్దానితో నేకీభవించువారైనను మోక్షపరాయణులే యనువిషయము నిర్వివాదము. ఆస్తికుఁడైన ప్రతివాఁడును నేఁడో రేపో ముక్తిని గాంచవలసినదే. ఈవిషయము గీతలందు శ్రీకృష్ణుఁ డిట్లు చెప్పియున్నాఁడు:—

"అపిచే త్సుదురాచారో భజతే మా మనన్యభాక్,
సాధురేవ స మన్తవ్యః సమ్యగ్వ్యవసితో హి సః."

కావున రుచిభేదమునుబట్టియు, తత్త్వభేదమును బట్టియు, వ్యక్తుల పరిణామస్థానమునుబట్టియు నెల్లవారును గీతలందలి సిద్ధాంతముల నాశ్రయించి తరింపవచ్చును. గీతలందు సర్వవిషయములును సర్వసిద్ధాంతములును గలవు. సర్వార్థసంపన్నమగుటచేతనే గీత లుపనిషత్తనఁ బడుచున్నవి. గీతాప్రవాహమున నజ్ఞానులగు శిశువుల కందు మెరకప్రదేశమును, జ్ఞానులగు పెద్దల కందరాని నిమ్నప్రదేశములునుగూడఁ గలవు. సర్వమతములు నందిమిడియున్నవి. వానిఁ దెలియుట మన జీవితకర్తవ్యము. నైతిక, రాజకీయ, ఆర్థిక, సాంఘిక, భౌతిక, మానసిక విజ్ఞానము లెల్ల నందుఁ గలవు. వేయేల? నీచప్రవృత్తియగు నాసురసంపద మొదలు పరమపవిత్రమగు పురుషోత్తమ ప్రాప్తివరకు గీతలయందు లేనిది లేదు.

వ్యాసము ముగింపకముందు గీతల బహిరంగవిమర్శనమును గొంతచేయుట పాఠకుల సౌకర్యమునకుఁ దోడ్పడునని యెంచి, భగవద్గీతలయందలి భాషనుగూర్చియు, నధ్యాయవిభజనమును, తన్నామములనుగూర్చియుఁ గొంత తెలుపుచున్నాను.

ఇందలి భాష మృదులమును, సులభమునై స్వల్పసంస్కృతభాషాపరిచయము గలవారలకును సుబోధకమని చెప్పఁదగియున్నది. అక్కడక్కడ ౧౧, ౧౫ అధ్యాయములలోఁ గొన్ని వృత్తములు గలవుగాని, తక్కిన వెల్ల సులభముగ బాలబాలికలుసైతముఁ జదువగల యనుష్టుప్శ్లోకము లైయున్నవి. కాని, భాషయుఁ గవిత్వము నెంతసులభములో యంత సంశ్లేషవిశ్లేషములకు వీలుగలిగియుండుటమాత్రము దైవోద్దేశమేమోయని తోఁచును. దురవగాహమగు వేదాంతగ్రంథమునకు లెక్కలేని వ్యాఖ్యానములకు తావొసఁగు భావను బ్రసాదించిన పరమేశ్వరుని మహిమ కచ్చెరు వందవలసినదేకాని, వ్యాఖ్యాతలను, వారి సిద్ధాంతములను, భాషా

పాండిత్యమును దూరిన లాభము లేదు. ఒక్కశ్లోకమునకే, ఒక్కపదమునకే, వివిధవ్యాఖ్యాతలు వివిధార్థముల నిచ్చుచుండ, సాధారణబుద్ధిమంతుఁడు గీత అర్థముచేసికొనుట కెట్లు ప్రయత్నింపఁగలఁడు? భిన్నసంప్రదాయముల ననుసరించి భిన్నవ్యాఖ్యానములు బయలువెడలినవి. ఆయాసంప్రదాయములందలివా రాయావ్యాఖ్యానములే సరియైన వనియు, తక్కిన వ్యాఖ్యానములు తప్పనియుఁ జెప్పుచున్నారు. ఏసంప్రదాయమునకును జెందని స్వతంత్రులు, వ్యాఖ్యాతలు, భాషాపాండిత్యము నాధారముచేసికొని తమతమ సిద్ధాంతములను బలపర్చుకొనుటకు శ్లోకములకు వికృతాన్వయ మొనర్చిరనియు, పదములను విఱిచి ముక్కలుచేసిరనియుఁ జెప్పుచున్నారు.

ఈప్రాచీనాధునికసంఘర్షణమునను, గీతలు తమ ప్రాముఖ్యమును గోలుపోలేదు. విశాలదృక్పథముఁ బరికించిన, గీతలు సర్వతోముఖత్వముగల యద్భుతగ్రంథమని తోఁచును. హిందూమతస్థులేకాక యితరమతస్థులును నీగ్రంథమునకు తమమతానుకూల వ్యాఖ్యానములను రచించినట్లు దెలియుచున్నది.

భాషావిషయమునందువలెనే, యధ్యాయవిభజనమునందును పెక్కు భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. మహాభారతమునందలి మూలగ్రంథమున నధ్యాయవిభజనము మాత్ర ముండె వానిపేరులు లే వనియు, నధ్యాయనామములు నవీనకల్పనయనియుఁ గొంద రనుచున్నారు. ఇంతియేకాక, కర్మయోగాధ్యాయమున జ్ఞానయోగప్రశంసయు, నట్లే జ్ఞానయోగాధ్యాయమునఁ గర్మయోగప్రశంసయు, భక్తియోగమున జ్ఞానకర్మప్రశంసయును గానుపించుటచేతను అర్జునవిషాదము, విభూతి, పురుషోత్తమప్రాప్తి, మున్నగునవి కొన్ని దక్క తక్కినపేరు లుచితముగ లేవని కొందరు శంకించుచున్నారు. గోభిలుఁ డీయధ్యాయవిభజనమే సరికాదని, వేఱురీతిగ ౧౮ కంటె నెక్కుడుగ నధ్యాయములను విభజించి నామకరణములను జేసియున్నాఁడు. ధీరేంద్రనాథపాలు ౧౦ యధ్యాయములక్రింద విభజించి చూపి యిట్లుండిన మే లనుచున్నాఁడు.

ఇఁక నేయధ్యాయము లేవిషయములను బ్రతిపాదించు ననువిషయమునను పెక్కు భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. శాంకరీయులు మొదటిషట్కము 'త్వం' పదవాచ్యుఁడగు ప్రత్యగాత్మను, రెండవషట్కము 'తత్' పదవాచ్యుఁడగు బ్రహ్మమును, మూఁడవషట్కము 'అసి' యను పైరెండిటి నైక్యమును నిరూపించుచున్నదనియు, కొందరు మొదటిషట్కము కర్మను, రెండవషట్కము భక్తిని, మూఁడవషట్కము జ్ఞానమును బ్రతిపాదించుచున్నదనియు, మధుసూదనసరస్వతి మొదటిరెం డధ్యాయములే మూలగ్రంథ మనియు తక్కిన ౧౬ అధ్యాయములును రెండవయధ్యాయముయొక్క వ్యాఖ్యానరూపములైన వనియు, కేవలసాంఖ్యప్రతిపాదనమే గీతోద్దేశ మనియు, శ్రీతిలకుగారు గ్రంథమంతయుఁ గర్మయోగప్రతిపాదన మొనర్చుచున్నదనియు వ్రాసియున్నారు.

అట్టినిర్ణయములు గీతాపాఠకులకు సహాయకారులైనఁ గావచ్చును, లేక సంశయకారులైనఁ గావచ్చును. అది పాఠకులతత్త్వము ననుసరించియుండును.

ఉపనిషత్తులు దెల్పు బ్రహ్మవిషయమును బ్రతిపాదించుటలో, గీతలు కొంచెమేనియు భేదములేకనే యుపనిషద్వాక్యములను శ్లోకభాగములుగఁ గైకొనుచున్నవి. స్వల్పభేదములతో గీతలందు పెక్కుచోటుల నుపనిషద్వాక్యములు గాన్పించుచున్నవి.

ఇక్కాలంబున భిన్నభిన్న దృక్పథములుగల చదువరుల కనుకూలించునట్లు పూర్వాధునికవ్యాఖ్యానవిశేషములతో సులభశైలిని హిందూసమాజమువారు ప్రకటించిన భగవద్గీత లోకోపకారక మని యెంచుచున్నాఁడను.

(క్రికెట్టు ఆటకాండ్రు)

జె. జి. నావలెగారు

మార్షలుగారు

పాలయ్యాగారు

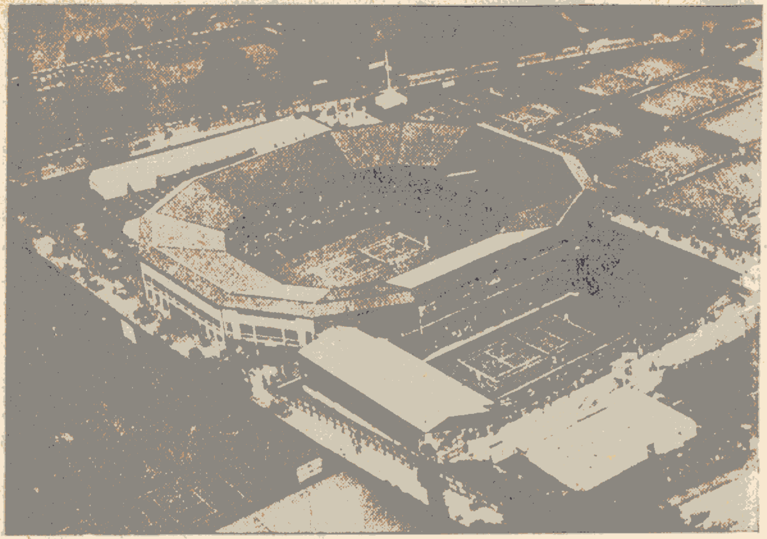
బి. ఇ. కపాడియాగారు

యస్. ఆర్. గోడాంబేగారు

దులీపసింగుగారు

వింబిల్డన్ టెన్నిసు కోర్టులు

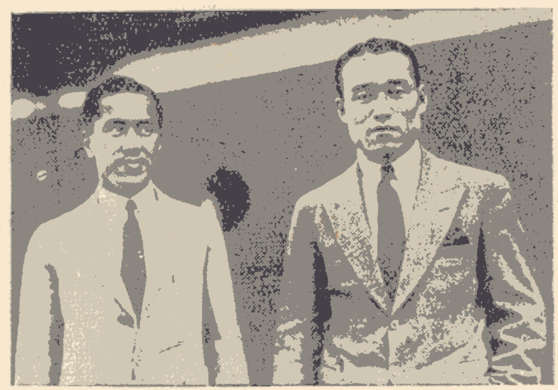
ఇలీనర్ ఫర్త్ కన్య

ఆంధ్ర జింఖానా టెన్నిస్ ఆటకాండ్రు

సి. రామస్వామి, జె. వి కె. సుబ్బారావుగార్లు గెలిచిరి

(ఎదిరి) బి. బాలగోపాల్, ఆర్. వి. యస్. ప్రసాదుగార్లు

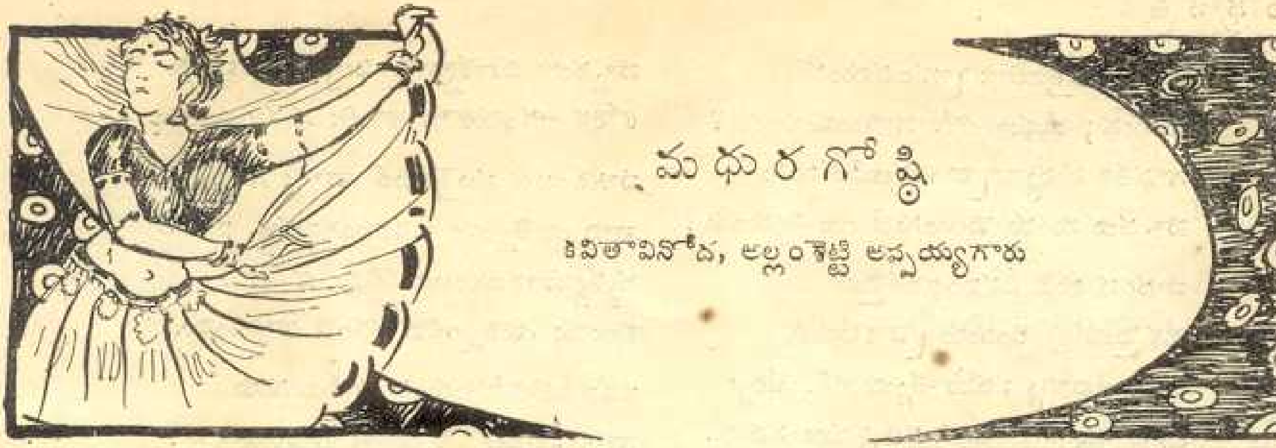

ఆర్. మైకీ, జిరోసతోగార్లు

(టెన్నిస్ ఆటకాండ్రు)

సిడ్నీవుడ్డు, టెన్నిస్ ఆటలో

మధురగోష్ఠి

కవితావినోద, అల్లంశెట్టి అప్పయ్యగారు

పవనుఁడు సువాసనలను దుర్వాసనలను
గైకొనుచు రెంటితోడను గలియునట్లు
సిద్ధుఁడు ప్రపంచమందు వసించుచున్న
నంటియుండఁడు దాని రవ్వంతయైన.

ఎఱిఁగియే నెఱుఁగకేనియు నెవ్వఁడేని
యమృతపుం దొట్టిలోఁ బడ్డ నమృతుఁ డగును
ఇష్టపడియైన లేకున్న నెవ్వఁడైన
నొక్కసారి యీశు భజింప నొదవు ముక్తి.

మధురతరశర్కర భుజించు మానవునకు
పట్టిబెల్లంబు రుచ్యమై యెట్టు లుండుఁ?
ప్రాజ్ఞుఁడైన బ్రహ్మానందపరవశునకుఁ
గలుగునే వాంఛ యన్యసౌఖ్యములపైని?

కొలిమిలోఁ బెట్టి కాల్చెదుకొలఁది మిగుల
నెఱ్ఱనై యగ్నివలెఁ దోఁచు నినుపముక్క
సాధువులచెంతఁ గూర్చుండు సమయమందె
ధర్మసూత్రంబులం బల్కు దాంభికుండు.

ప్రభుని దర్శించుటకు మంత్రివర్గములను
ద్వారపాలకులను వశపఱచినట్లు
ఈశ్వరుని సన్నిధిం జేర నెంచువాఁడు
చెలఁగి సత్పురుషులఁ గూడి మెలఁగవలయు.

మట్టిలో మేకు సులభముగాఁ గొట్టవచ్చుఁ
గఠినపాషాణమున దింపఁగలమె దాని?
పుణ్యపురుషప్రబోధంబు పూర్ణభక్తి
పరుని చెవి సోకినట్లు లంపటుని కగునె?

చేయవచ్చు మెత్తని మట్టిచేతఁ బాత్ర
లట్టు తగియున్నె కాలిన గట్టిమన్ను?
అహహా! ప్రాపంచికపు వాంఛ లలముకొనెడు
హృదయ మున్నతఘనేతి గ్రహించునొక్కొ?

పాదరసమును బూయు దర్పణమునందు
స్వీయమగు ప్రతిబింబ మీక్షించినట్లు
విమలవైరాగ్యతత్పరు హృదయవీథిఁ
బ్రతిఫలించుచునుండు నీశ్వరుని ఛాయ.

బరువుగల్గు తక్కెడసిబ్బె పైకి లేవ
దట్టె లేచు భారములేనియది నిజంబు
అధికతర సంసరణబాధ లందునరుఁడు
క్రుంగిపోవు; నన్యం డీశుఁగూర్చి చనును.

పారుదలగల్గు నీరు శుభ్రమయియుండు
చెడును నానాఁట నిలిచిన చెఱువునీరు
ధనము నిస్సంగులగువారిఁ దప్పిపోయి
కాలగతి సన్మార్గసంగతిఁ జరించు.

పంచదారతో నిసుక కల్పఁబడియున్న
నిసుకఁ ద్రోసి శర్కరఁ దా గ్రహించుఁ జీమ
లోకసంసర్గదుష్కృతియల్ పోకడంచి
మంచినే గ్రహియించు సన్మార్గుఁ డెపుడు.

భానుఁ డుత్తేజలీలఁ బ్రపంచమందు
వెలుఁగు; మేఘాళిలోఁ గానిపింపఁగలఁడె?
గాఢతర దుర్మదాక్రాంతకలుషితమగు
హృదయమందు వెలుంగునే యీశ్వరుండు?
పాదగస మది పీసనంధరితమైన
వేక మైపోవు రెంటను బ్రాకటముగ
నక్లి; జీవాత్మ పరమాత్మయందుఁ జేర్పఁ
దనదు వ్యక్తి దొలంగి సత్ఫలముఁ గనును.
సూదిలో దారమును గూర్పఁ జూచువాఁడు
చేరకొన సన్నమగునట్లు చేయవలయు

హృదయ మీశ్వరుపై నిల్ప నెంచువాఁడు
కోరిక లడంచుకొని శాంతిఁ గుదురవలయు.

సాగరంబున ముత్తెముల్ చాలఁ గలవు
వాని యత్నింపఁ బడయంగవచ్చు, నటులె
దృశ్యమానజగంబున దేవుఁ డొకఁడు
కలఁడు; యత్నించిన నతండె కానిపించు.

పడవ నీటిలోపలనుంట పాడియగును
గాని, పడవలో నీ రుండఁ గార్యమగునె?
ఈశ్వరాన్వేషులు జగాన నిముడవచ్చు
జగము వారిలో నిముడుట తగదు తగదు.

[శ్రీ రామకృష్ణపరమహంసవాక్యావళినుండి అనువాదము

పూరీ జగన్నాథస్వామి దేవాలయము (దక్షిణపువైపునుంచి)

చిత్రకారుడు: కె. విశ్వనాథముగారు, శాంతానగర్.

చుక్కలు

విద్వాన్, గరిమెళ్ల సోమన్నగారు, యమ్. ఏ., యల్. టి.

అక్షయదీప్తుల నవిరళము ప్రేలెడి లక్షలు కోటులు నక్షత్రంబులు దేవుని మహిమను దెలుపుచు ఆకాశమునం దెల్లదెసలను నిండియున్నవి. ఈయనంతకోటినక్షత్రములలో సూర్యుఁ డొకనక్షత్రము, ఒక సామాన్యనక్షత్రము ఈసూర్యనక్షత్రమునకు సంబంధించిన గ్రహములలో నొకటియగు ఈభూగోళము సృష్టిలో అత్యంతస్వల్పభాగ మయియున్నది. వేయిమైళ్ల ఎత్తును, వేయిమైళ్ల వెడల్పును, లక్షమైళ్ల పొడవును గల మహాపర్వతమునకును పరమాణువునకును ఎంత వ్యత్యాస ముండునో అంత వ్యత్యాసము గల దీప్రపంచమునకును భూమికిని. భూమిఁగల ప్రాణికోటిలో మానవజాతి లక్షలో నొక వంతేయినను కానేరదు. మానవుని ప్రాముఖ్య మింతలో నున్నది. అయినను మానవుఁడు సృష్టిలో నెల్ల తా నుత్కృష్టుఁడనియు, తనతోడిదే ప్రపంచమనియు భావించి భ్రమపడుచుండును.

తలయెత్తి చూచినచో వాని యల్పత్వము వానికి వెంటనే స్ఫురించును. అపారమగు నాకాశమును, ఆయాకాశమున నిరాలంబముగ నిరతముగ నిర్బుదకోటిసంఖ్యాకముగ ఖగోళములు—భూగోళమునకన్న కోటికోట్ల మడుంగులు పెద్దవియు, ప్రకాశవంతములును—ఏల సృజింపఁబడెను? ఎవ్వనిచే నెట్లు సృజింపఁబడెను? ఈ మహాగోళములలో ప్రాణివర్గము కలదా? ఇవి చలించుచున్నవా? వీని గతి యేమి? వీని స్థితి యేమి? వీని సంబంధము లెట్టివి? అపారంబగు అంతరాళమున ఇవి చేయుపను లెవ్వి? ఇవి ఎంతకాలమునుండి యున్నవి? ఎంతకాల ముండును? ఈ నక్షత్రప్రపంచములలో కాంతిభ్రాంతులలోను, ప్రమాణపరిణామములలోను ఏయే భేదములు కలవు? వీనికిని చైతన్యము కలదా? వీని నియామక మేది?—ఇట్టిప్రశ్నలు మతిమంతులకు నిరంతరముగ తోఁచుచుండును. అనేకకోటియుగములనుండి యీఖగోళకోటులు అంతరాళమున తిరుగుచునే యున్నవి. భూమిపై మానవుఁ డుద్భవించినప్పటినుండియు ఖగోళకోటిదర్శనముచే విస్మితుఁడయి, విభ్రాంతుఁడయి, వినమ్రుఁడయి, వినోదభరితుఁడయి, వివేకవర్తనుఁడయి వ్యవహరించుచున్నాఁడు.

ఈప్రపంచముల ఉత్పత్తిస్థితిలయములనుగుఱించి మన పూర్వులు-ఆర్యులు-సిద్ధాంతములను చేసియున్నారు. సర్వమును ఆత్మ (బ్రహ్మ) స్వరూప మనియు ఆత్మనుండి ఆకాశమును, ఆకాశమునుండి వాయువును, వాయువునుండి అగ్నియు, అగ్నినుండి జలమును, జలమునుండి పృథివియు, పృథివినుండి ఓషధులును, ఓషధులనుండి అన్నమును, అన్నమునుండి పురుషుఁడును కలిగిరని యుపనిషత్తొకటి-తైత్తిరీయము-బోధించును. పంచభూతముల సృష్టిలోనిదియే ఖగోళసృష్టి. ఖగోళములు పాంచభౌతికములు. వివేకింపఁగ సృష్టియంతయు తుదకు ఆత్మమయ మగును. ఆత్మకన్న వేఱు వస్తువు లేదు. దాని వికారములే కనఁబడు ప్రపంచము లన్నియును. మృత్తి

నుండి ఘటశరావాద్యనేకరూపభేదములు కలిగినటుల ఆత్మనుండియే బ్రహ్మమునుండియే నామరూపలక్షణాలకీతమగు సర్గము కలుగుచున్నది. మఱియు ఆత్మవలననే ఈసృష్టి స్థితిలయములకు లోనగుచున్నది. ఆత్మయే సత్యము. తదితరము వికారము, వాస్తవభేదము లేదు.

పాశ్చాత్యదేశములలో ఇటీవలి భౌతికపరిశీలనలవలన కూడ ఇంచుమించుగ ఈసిద్ధాంతమే తేలుచున్నది. ఇది ఎల్లర్కునుసిద్ధాంతము. ఖగోళములనుగుఱించి పాశ్చాత్యసిద్ధాంతములను గొన్ని దిగువ పొందుపఱుచుచున్నాము.

సృష్టిప్రకారమును ప్రథమమున సిద్ధాంతీకరించిన విజ్ఞుఁడు లాప్లసు అను ఫ్రెంచిగణితవిశారదుఁడు. ఇతఁడు ౧౭౯౬వ సం.లో తన సిద్ధాంతమును ప్రకటించెను. ఆకాశమున నక్షత్రముల మధ్యను అచ్చటచ్చట తెల్లని మబ్బువలె, తెల్లని పొగవలె మచ్చలు — చిన్నవియు, పెద్దవియు—కనఁబడుచుండును. ఇవి నిరంతరముగ నుండును. ఇవి మేఘశకలములు కావు. మేఘములు ఏడెనిమిదిమైళ్ల లోపుగ నుండును. నక్షత్రమధ్యమున కనఁబడు నీమచ్చలకు పాశ్చాత్యులు 'నెబ్యులా' అను పే రిడియున్నారు. నెబ్యులా అనఁగ పొగధూమములని వ్యుత్పత్త్యర్థము. పొగవలె కనఁబడుటచే ఈరూపములకు నెబ్యులాఅను పేరు పెట్టఁబడెను. మనకు నెబ్యులాలు అనేకకోటిమైళ్ల దూరమున నుండును. ఇవి మనకంటికి చిన్నవిగ కనఁబడినను వాస్తవముగ అవి లక్షలకొలఁదిమైళ్ల విస్తీర్ణము కలిగియుండును. మృగశిరనక్షత్రములలో ఒక నెబ్యులా కలదు. కృత్తికలో ఒకటి గలదు. ఆకాశగంగ అనఁబడు తెల్లనిపెద్దమచ్చ ఒకనెబ్యులా. ఇటులనే ఇంకను ఎన్నియో నెబ్యులాలు ఆకాశమునఁ గలవు. ఇవి వేనవేలు.

నక్షత్రజననము

నెబ్యులాలు అతిసూక్ష్మపదార్థములతో విస్తరించియుండును. ఈనెబ్యులాలు అనునవియే నక్షత్రసృష్టిని కావించును. నెబ్యులా మరచుట్టుగ చలించుచు అగ్రమున భిన్నము లగుచుండ ఈభిన్నాగ్రములు విడిపోయి నక్షత్రములుగ బయలుదేరును. నెబ్యులాల భ్రమణవేగము వీనికిని కలిగినందున వీనికి పుట్టిన నక్షత్రములకును ఆగమనవేగ ముండును.

ఇట్లు నక్షత్రములు పుట్టుటకు కోట్లకొలఁది సంవత్సరములు పట్టును. నక్షత్రము లన్నియు ఇట్లు నెబ్యులాల వలననే ఉత్పత్తియయినవి, అగుచున్నవి, కాఁగలవు. సృష్టి యున్నంతకాలము ఇట్లు నక్షత్రముల జననము అగుచునేయుండును. నక్షత్రములు భ్రమణముఁజెందుచు గ్రహములను పుట్టించును. గ్రహములు తిరుగుచు ఉపగ్రహములను పుట్టించును. ఇయ్యది సృష్టిప్రకారము. సూర్యకుటుంబము ఇట్లు పుట్టినదే. మనభూమి ఒకఅణువువలె ఇట్లు జారినదే. నక్షత్రములలో పరిమాణములను బట్టియు, రంగులనుబట్టియు, కాంతులనుబట్టియు భేదములు కనఁబడును. కొన్నినక్షత్రములు — స్వాతి, ఆర్ద్రి మున్నగునవి—ఎఱ్ఱగను, కొన్ని తెల్లగను, కొన్ని నీలిగను నుండును. కొన్నినక్షత్రములు ఎక్కువప్రకాశము గలవియు, కొన్ని స్వల్పకాంతులు కలిగి మిణుకుమిణుకు లాడునవియుగ నుండును. సప్తర్షిమండలములోని నక్షత్రములు మున్నగునవి పెద్దవి—అరుంధతి, అశ్విని మున్నగునవి చిన్ననక్షత్రములు. కొన్ని నక్షత్రములు అత్యంతదూరముగ నున్నవి; కొన్ని సమీపముగ నున్నవి.

ఈనక్షత్రభేదములు కంటి కగపడునవి. ఇఁక కంటికి కానరాని భేదములు కలవు. ఈనక్షత్రకాంతులను పరిశీలించి నక్షత్రములయొక్క వాస్తవస్థితులను,గమనములను, నైసర్గికములను కనుగొనుటకు 'స్పెక్ట్రాస్కోపు'అనుయంత్రసాధనము ఉపయోగింపఁబడును. దూరదర్శినియను యంత్రసాధనముచేకూడ కేవలనేత్రగోచరముకాని మహావిషయములు కనిపెట్టఁబడుచున్నవి. స్పెక్ట్రాస్కోపును, టెలెస్కోపును (దూరదర్శిని) నక్షత్రపరీక్షకు పరమసాధనములు.

నక్షత్రములను పైసాధనములచే పరిశీలించి ఖగోళశాస్త్రజ్ఞులు మహావిషయములను కనుగొనిరి. మచ్చ

నకు దిగువ కొన్ని విషయములను పొందుపఱుచు చున్నాము.—

౧. సహస్రకోటిసంఖ్యాకములగు నక్షత్రములలో సగమునకన్న ఎక్కువగనే మనకు కానరాక తెలియరాక యుండఁబోలును. ఇట్టి అదృశ్యనక్షత్రములు అత్యంత దూరస్థము లగుటచేతనో, కాంతిహీనము లగుటచేతనో మనకు గోచరములు కావు.

౨. మిక్కిలి ప్రకాశవంతములగు నక్షత్రములు మిక్కిలి యుష్ణములు కావు. నక్షత్రముల ప్రకాశము వాని ఉపరితలవిస్తారముకొలఁది వృద్ధిచెందునేకాని వాని యుష్ణతకొలఁది కాదు.

3. సూర్యగోళముయొక్క ఉపరితలోష్ణత రమారమి ౬౦౦౦ సెంటిగ్రేడు డిగ్రీలు.

౪. మృగశిరనక్షత్రరాశిలోని పెద్దనక్షత్రము మన సూర్యగోళమునకన్న రెండుకోట్లరెట్లు ఎక్కువప్రమాణముకలది. అయినను అది సూర్యునికన్న రెండుకోట్ల రెట్లు ఎక్కువబరు వుండదు. వైశాల్యమును, ప్రమాణమును హెచ్చినకొలఁది నక్షత్రముగోళము విరళత్వమును చెంది గుల్లగ నుండును.

౫. మిక్కిలి విరళమయి విస్తరించి గుల్లబాఱిన నక్షత్రములు హెచ్చుప్రకాశవంతము లగును. ఇవి వాయుస్థితిలో నుండును. గుల్లబాఱని ఘనకాయములు గల నక్షత్రములకు కాంతి తక్కువ. ఇవి ఘనస్థితిలో నుండును. నడుమవి ద్రవస్థితిలో నుండును.

౬. కాంతిలేని నక్షత్రములకును, కాంతితక్కువ నక్షత్రములకును ఉష్ణతకూడ ప్రాయికముగ తగ్గుగ నుండును. ఇవి మన భూమివలె ఘనస్థితిని దాల్చియుండును. భూమివలెనె మితోష్ణముగ నుండును.

౭. నక్షత్రములు పుట్టినపుడు మహాకాంతులతో ఎక్కువగ విస్తరించి ఎక్కువ విరళత్వమును జెందినవిగ నుండి క్రమముగ కొన్ని మహాయుగములకు గట్టిపడుచు నీలిరంగు కలవియయి పిమ్మట ఎఱ్ఱరంగు కలవియయి సంకోచించురంగుగాని, కాంతికాని లేకుండ అదృశ్యములయి అంతరాళమున వ్రేలాడుచుండును. ఇట్టి అగమ్యగోచరములగు నక్షత్రములు కోట్లకొలఁది ఆకాశమందుఁ గలవు. ఇవి మానవనేత్రములకు కానరావు. సాధనాంతరములతో కొన్నిఁటిని చూచుటకు సాధ్యపడుచుండును.

నక్షత్రముల శక్తికారణములు

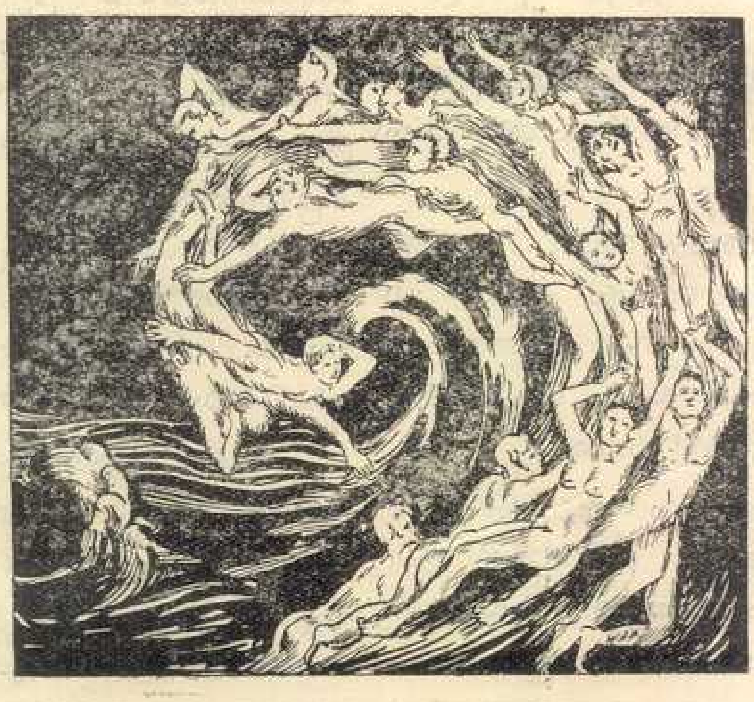
అంతరాళమున నిరాలంబముగ బహుకోటియోజనముల ప్రమాణములు గల నక్షత్రములకు నిరంతరముగ కాంతుల నీనుటకు కారణము లెవ్వి? ఏదీపమయినను క్రొత్తక్రొత్తగ చమురుపోయకుండ మండునా? మరియు నక్షత్రములు నిరంతరముగ భ్రమించుచున్నవి. ఈభ్రమణములకు హేతువు లెవ్వి? ఏగడియారమయినను క్రొత్తక్రొత్తగ మరచుట్టు త్రిప్పుచుండనియెడల తిరుగఁ గలుగునా? మహాప్రపంచములగు నక్షత్రములకునుగూడ క్రొత్తక్రొత్తగ కాంతిపోషణమునకు, భ్రమణపోషణమునకు తగిన మార్గములు సమకూడియుండవలయును. లేనిచో నిర్బుదములకొలఁది నక్షత్రములు ప్రజ్వలించుచు ప్రచరించుచును ఉండఁగలవా? ఈప్రశ్నలకు సమాధానములు చాలవఱకు ఉపనిషత్తత్వమును పోలియుండును. నక్షత్రముల ప్రజ్వలనప్రచారములు వానిలోని వస్తువులు మండుటచే కొంతవఱకు కలుగును. కాని యిట్టి జ్వాలలవలన పుట్టు శక్తి మిక్కిలి పరిమితముగ నుండునుగాని చిరస్థాయిగ నుండదు.

భౌతికశాస్త్రజ్ఞులు వస్తుప్రపంచ మంతయు సూక్ష్మవిభాగమున విద్యుచ్ఛక్తికింద మాఱునని సిద్ధాంతపఱిచిరి. భౌతికపదార్థములు మండుటవలన బయలువెడలు శక్తికన్న ఆపదార్థములు విద్యుచ్ఛక్తిసమీకరణముచే స్వరూపనాశనము చెందునపుడు ఎక్కువశక్తి బయలువెడలున్. పదార్థము లనునవి అత్యంతవిభాగమున రెండు విలక్షణములగు విద్యుచ్ఛక్తుల యాశ్రయముచే ఏర్పడుచున్నవి. ఈశక్తుల వ్యత్యాసములవలననే ప్రాణవాయువు హైడ్ర

జను కార్బను గంధకము బంగారము మున్నగు మూల ద్రవ్యములు (ఎలిమెంటులు) ఏర్పడుచున్నవి. తుదకు ఈ విద్యుచ్ఛక్తులు సమీకరణమగునపుడు ఆద్రవ్యము ధ్వంస మేయగును. కేవలవస్తువు శాశ్వతము కాదు; స్థిరముకాదు. అంత్యపరిణామమున వస్తువు లన్నియు విద్యుద్రూపములు. ఈసిద్ధాంతమున సర్వపదార్థైక్యము స్థిరపడుచున్నది. 'ఆత్మకన్న అన్యము లేదు' అను ఉపనిషన్మహాతత్త్వము నకు ఈయాధునికపాశ్చాత్యసిద్ధాంతము చేరువగుచున్నది. పదార్థముల స్వరూపనాశముచే బయలువెడలు ప్రభూత శక్తులే నక్షత్రముల ప్రకాశప్రచారములకు హేతుభూతము లగుచున్నవి. నక్షత్రముల రంగులు, పరిమాణములు, కాంతులు, భారములు మున్నగునవి మారుచుండుటకు ఈశక్తులే మూలాధారము లగును. నెబ్యులలకు నక్షత్ర ములకునుకూడ ఈవిద్యుచ్ఛక్తియే అంత్యకారణము.

ఖగోళవిషయ మనంగ సృష్టివిషయమే. ఈఖగోళ తత్త్వము నెఱుగుట ప్రపంచస్వరూపము నెఱుగుటయే. ఈమహావిషయము గ్రంథశతములలోనయినను పరి సమాప్తికానేరదు. ఈచిన్న వ్యాస మింతటితో ముగించుట యుక్తము. ఇప్పటికే దీర్ఘమైనది.

"అక్షయదీప్తుల కిటుగ వ్రేలెడి
లక్షలు కోటులు నక్షత్రంబులు
దేవుని మహిమను దెలిపెడి గనుమా
భావము నర్పిభుపయి నిడి మనుమా."

అలలు

చిత్రకారుడు : డబ్ల్యు. ఎ. ఆర్యదాసుగారు.

జ్యోతిశ్శాస్త్రము

సప్తవర్గజ బలసాధనము

సూరి రామసుబ్బరాయ శాస్త్రిగారు

శ్లో. లగ్నం హోరాచ ద్రేక్కాణం సప్తాంశో నవమాంశకః,
ద్వాదశాంశశ్చ త్రింశాంశో విజ్ఞేయా స్సప్తవర్గకాః.

౧. లగ్నము, ౨. హోర, ౩. ద్రేక్కాణము, ౪. సప్తాంశము, ౫. నవమాంశము, ౬. ద్వాదశాంశము, ౭. త్రింశాంశము. ఇవి సప్తవర్గము లనఁబడును. ఏతత్సాధనము ఉత్తరకాలామృతమునందు—

శ్లో. అర్కేందోర్విషమే౽న్యథా సమగృహే హోరేఽథ ద్రేక్కాణకే
లగ్నే స్వాంకగృహేశ్వరా శ్చరగృహే భాగేశ్వరాత్స్యుః స్థిరే
పుత్రేశాచ్చ తథైవతు ద్వితనుభే, సప్తాంశకాస్త్వోజభే
లగ్నేశాత్సమ భేతు సప్తమగృహా చ్చాధో నవాంశాః క్రమాత్.

శ్లో. మేషే సింహగృహే ధనుష్యథ నవాంశే ప్రాగ్వదేవ స్మృతా
మీనాంతం భవనాధిపా ద్రవిలవేశా స్త్రింశదంశా స్త్వధః
భాగేష్వష్టసు సేవితో విషమభే భౌమార్కి జీవేందుజాః
శుక్రో వ్యత్యయతస్తథైవ సమభే స్యా త్సప్తవర్గ స్త్వయం.

౧. సప్తవర్గమునం దాదిమము లగ్నము లేక రాశి. గ్రహముల స్వక్షేత్ర తుంగ నీచ మూల త్రికోణాది క్షేత్రములును, అధిమిత్రాదినిర్ణయమును బృహజ్జాతకాదులందుఁ బ్రసిద్ధములు. ఉచ్చత్రికోణస్వక్షేత్రములలో నేదెండైనను, యొక్కడైన నేకరాశిగతము లైనప్పుడు తద్వ్యవస్థయు "వింశతి రంశా స్సింహే త్రికోణం" ఇత్యాదిసారావళ్యుక్త విధమున గ్రహింపఁదగియున్నది. ముహూర్తదర్పణమునందును సర్వే విభాగము చెప్పఁబడియుండుటచేతను, బృహజ్జాతకటీకయందు భట్టోత్పలునిచేతను నదియే గ్రహింపఁబడియుండుటచేతను సారావళీ వాక్యములే ప్రమాణములుగ స్వీకరింపఁదగియున్నవి. తద్వ్యతిరిక్తముగ "సూర్యారకీవభృగుధీమభవాం నభాంశైః మూలత్రికోణభవనం" అనెడు గుణాకరాదివాక్యము లనాదరణీయములు. ౨. రాశ్యర్ధమునకు హోరయని సంజ్ఞ. విషమరాశియందు రవిచంద్రులును, సమరాశియందుఁ జంద్రరవులును హోరాధిపతు లగుదురు. ౩. రాశిలో మూఁడవభాగము ద్రేక్కాణము. చరరాశియందు లగ్నపంచమ నవమాధిపతులును, స్థిరరాశియందు నవమలగ్నపంచమాధిపతులును, ద్విస్వభావరాశియందుఁ బంచమనవమలగ్నాధిపతులును ద్రేక్కాణాధిపతు లగుదురు. ౪. రాశిలో సప్తమభాగము సప్తాంశము. ఓజరాశియందుఁ దద్రాశ్యధిపతి మొదలుగను, యుగ్మరాశియందుఁ దత్సప్తమ రాశ్యధిపతి మొదలుగను సప్తాంశాధిపతులు. ౫. రాశిలో నవమ భాగము నవమాంశము. అనఁగా నక్షత్రపాదమని యర్థము. మేష ప్రథమనవాంశము మొదలుగఁ బండ్రెండురాసులలోని ౧౦౮ నవాంశములకును మేషాదిద్వాదశరాశ్యధిపతులే పునఃపునరావర్తనములచే నధిపతు లగుదురు. ఈక్రమమున మేషసింహధనూరాసులందు మేషమును, తులాకుంభమిథునములందుఁ దులయును, కన్యకామకరవృషభము లందు మకరమును, మీనకటకవృశ్చికములందుఁ గటకమును, ప్రథమ నవాంశాధిపత్యముకలది యగును. ౬. రాశిలోఁ బండ్రెండవభాగము ద్వాదశాంశము. తద్రాశిమొదలుగఁ బండ్రెండురాసుల యధిపతులును ప్రతిరాశియందు ద్వాదశాంశాధిపతు లగుదురు. ౭. రాశిలో ముప్పది యవభాగము త్రింశాంశము. ఇదియే భాగయనియు వ్యవహరింపఁ బడుచున్నది. ఓజరాశియందు ౫, ౫, ౮, ౭, ౫ త్రింశాంశలకు కుజ శని గురు బుధ శుక్రులును, సమరాశియందుఁ దద్వ్యత్యయముగ ౫, ౭, ౮, ౫, ౫ త్రింశాంశలకు శుక్ర, బుధ, గురు, శని, కుజులును నధిపతులగుదురు. ఇట్లు సప్తవర్గాధిపతుల నిర్ణయింపవలయును. ఇఁకఁ దద్బలసాధన మెట్లనినః—

సప్తవర్గమునఁ బ్రథమమున గ్రహబలనిర్ణయము శ్రీపత్యాచార్యులచే—

శ్లో. స్వోచ్చే రూపం చరణరహితం స్వత్రికోణే స్వభే౽ర్ధం
పాదాంశానాం త్రయ మధి సుహృద్దేహగే మిత్రభేఽంఘ్రిః,
అంశో౽ష్టానాం సమగృహగతే భూపభాగో౽రిగేహే
దంతాంశ స్స్యా దధిరిపుగృహే నీచభే శూన్యమేవ.

గ్రహము ఉచ్చరాశియం దున్నయెడల రూపము లేక ౬౦ షష్ట్యంశలు, అనఁగా సంపూర్ణ బలము గలది యగును. మూలత్రికోణ

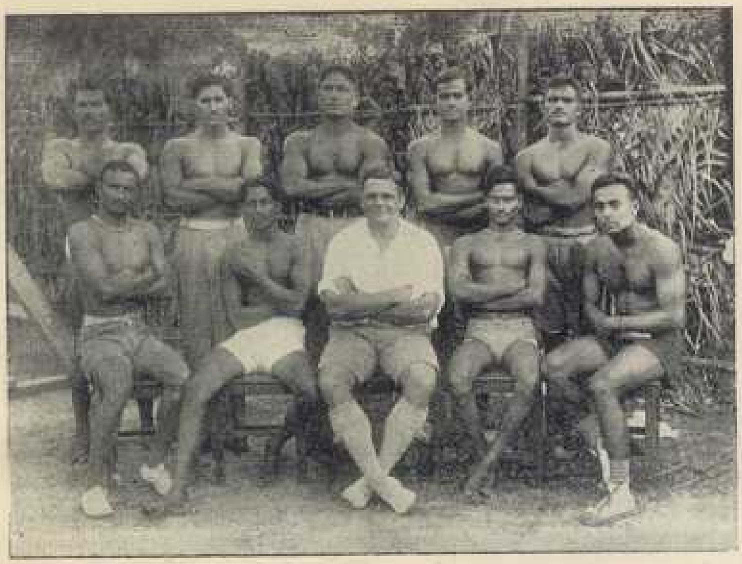
రాశియందుఁ ద్రిచరణము లేక ౪౫ షష్ట్యంశల బలము. స్వక్షేత్రమున నర్ధము లేక ౩౦ విరూపములు. అధిమిత్రక్షేత్రమున మూఁడెనిమిదవవంతులు (౨౨-౩౦). మిత్రక్షేత్రమునఁ బాదము (౧౫). సమక్షేత్రమున నష్టమాంశము (౭-౩౦). శత్రుక్షేత్రమున షోడశాంశము (౩-౪౫). అధిశత్రుక్షేత్రమున ముప్పదిరెండవవంతు (౧-౫౨,౩౦) నీచక్షేత్రమునందు శూన్యము (౦). ఇట్లు గ్రహముయొక్క ఉచ్చాది రాశిస్థితివలన గృహఫలము నిర్ణయింపవలయును. పిమ్మట హోరాది షడ్వర్గఫలసాధనవిధానము, ఉత్తరకాలామృతమునందు:—

శ్లో. రూపాద్యం భవనోదితం శుభఫలం ప్రాగ్వ ద్విలిఖ్యాథ త
ద్ధోరాదిష్వపి షట్సు తత్పతివశా ద్దేహోక్తవీర్యార్ధకమ్,
సంలిఖ్యాథ సమస్తవర్గజబలైక్యం సప్తవర్గోద్భవం
రూపాద్యం ద్విద మేవ వీర్య ముదితం ఖేటేషు సప్తస్వపి.

పూర్వోక్తవిధమున గ్రహముయొక్క రాశి(లగ్న)బలమును నిర్ణయించి, హోరాదిశేషషడ్వర్గమునఁ దద్వర్గాధిపతియగు గ్రహవశమున రాశ్యుక్తబలార్ధమును గ్రహింపవలయును. ఈహోరాదిషడ్వర్గబలమును లగ్నబలమునఁ గలుపఁగా నగు రూపాదియే సప్తవర్గజబలమగుచున్నది. ఇట్లు సప్తగ్రహములకు సప్తవర్గజబలము సాధింపఁదగియున్నది. ఉచ్చ, నీచ, త్రికోణ, స్వర్క్ష, ధిమిత్ర, మిత్ర, సమ, శత్రు, అధిశత్రుక్షేత్రములని గ్రహసంస్థితి నవవిధ మగుచున్నది. అందు నుచ్చనీచమూలత్రికోణస్వరాశులం దున్నయెడల రూప, శూన్య, త్రిచరణార్ధబలము గ్రహింపవలయును. అట్లుచ్చ,నీచ, త్రికోణ, స్వర్క్షములం దుండక తదితరపంచవిధస్థానములం దున్నపుడు తత్పతివశమున బలము గ్రహింపఁదగియున్నది. తత్పతివశ మనఁగా నారాశ్యధిపతియగు గ్రహమునకును నీగ్రహమునకును గలుగు నధిమిత్రత్వాదివశమున నని యర్థము. ఇట్టి యధిమిత్రాదిక్షేత్రములం దున్నపుడు త్ర్యష్టమాంశాది బలము గ్రహింపవలయును. అంతియకాని ఉచ్చ, నీచ, త్రికోణములం దున్నపుడును దద్రాశ్యధిపతి యగు గ్రహవశమున నధిమిత్రత్వాదికమును నిర్ణయింపఁదగదు. ఇట్లే హోరాదిశేషషడ్వర్గమునందును గ్రహింపఁదగియున్నది. అనఁగా గ్రహ ముచ్చ, నీచ, త్రికోణస్వరాశులయొక్క హోరాదివర్గమున నున్నపుడు రూపశూన్యత్రిచరణార్ధ బలములను, నుచ్చాదిరాశివర్గములందు లేనియపుడు తద్గ్రహమునకును, దద్వర్గాధిపతికిని గలుగు నధిమిత్రత్వాదివశమునఁ ద్ర్యష్టమాంశాది బలమును గ్రహింపవలయును. ఇట్లు సాధించిన హోరాదివర్గబలములో నర్ధమునే గ్రహించి లగ్నబలమునఁ గలుపఁగా సప్తైక్యజ మగును. ఏతద్విషయము శ్రీనరాచార్యులచే —

శ్లో. స్వగృహాదిగతానాం య ద్గ్రహేణా ముదితం బలమ్,
తదేవ సప్తవర్గేఽపి తదీశస్య వశా ద్వదేత్.

స్వక్షేత్రాదిస్థితివలన గ్రహములకుఁ జెప్పఁబడిన గృహబలమునే సప్తవర్గమునందును దదధిపతియగు గ్రహవశమున నిర్ణయింపవలయునని భావము.—ఈసందర్భమున (౧) "తదేవ సప్తవర్గేఽపి" అనుటలో లగ్నబలము పూర్వమున నిర్ణయింపఁబడుటచే సప్తవర్గమునం దనఁగా లగ్నవ్యతిరిక్తమగు హోరాదిషడ్వర్గమునందని గ్రహింపవలసియున్నదనియు, (౨) "స్వగృహాదిగతానాం" అని చెప్పఁబడుటచే రాశివ్యతిరిక్తమగు నీహోరాదిషడ్వర్గమునందు స్వగృహాదిబలమే అనఁగా నర్ధత్ర్యష్టమాంశాదిబలమే గ్రాహ్యముగాని యుచ్చనీచత్రికోణబలము గ్రహింపఁ బనిలేదనియు, తుంగబలానయనము ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁబడుటచే లగ్నబలమునం దైనను త్రికోణబలమేగాని యుచ్చబలము గ్రహింపఁ దగదనియు శ్రీ దివాకరుల యాశయము. అట్టి కారణముచే (౩) నుచ్చత్రికోణస్వర్క్షములు మూఁడుగాని రెండైన నొకరాశియందు గల గ్రహమునకు రాశిబలనిర్ణయమునం దుచ్చభాగలందున్నను త్రికోణరాశ్యుక్తమగు త్రిచరణబలమేంగాని రూపము గ్రహింపఁదగదనియు, రాశివ్యతిరిక్తహోరాదిషడ్వర్గబలనిర్ణయమున నుచ్చరాశియందున్నను, త్రికోణరాశియందున్నను రూపత్రిచరణములుగాక తద్రాశ్యధిపతికిని నీగ్రహమునకును గలుగు నధిమిత్రత్వాదివశమునవే బలము సాధింపవలయు ననియుఁ జెప్పిరి. కాని యది యుక్తియుక్తముగాఁ గాన్పించుట లేదు. (౧) "తదేవ సప్తవర్గేఽపి" అను శ్రీనరాచార్యవాక్యమువలెనే "గృహాధిపవశా త్ఖేటస్య సప్తైక్యజం" అని కేశవాచార్యులచేతను, "ఏవమేవబలం సప్తవర్గజం స్యాద్బలం నిజపతేర్వశా దిహ" అని శ్రీపత్యాచార్యులచేతను జెప్పఁబడియుండుటచే "సప్తవర్గేఽపి" అనుపదమువలన రాశివ్యతిరిక్తమగు సప్తవర్గమునందు ననఁగా హోరాదిషడ్వర్గమునందునవే "నిజపతివశ"మని రూంచఁదగదు. ఇట్టి పతివశనియమము రాశిసహితసప్తవర్గమునందును సమన్వయింపఁదగియున్నది. అనఁగా నీగ్రహమునకును దద్వర్గాధిపతులగు గ్రహములకును గలుగు నధిమిత్రత్వాదిసంబంధవశమున బలము లగ్నాదిసప్తవర్గములందును గ్రాహ్యమే యగును. ఈయధిమిత్రత్వాదివశమును నుచ్చనీచత్రికోణస్వర్క్షవ్యతిరిక్తపంచస్థానసంస్థితియందేయనియు నిశ్చయింపఁదగియున్నది. ౨. స్థానబలాంతర్గతముగఁ బ్రత్యేకముగా సాధింపఁబడు తుంగబల మాతోహోరహోహ్యము మగుటచే నుచ్చనీచాంతరస్థితినుండే యనుపాతమున సాధింపఁదగియున్నది. అందు గ్రహ ముచ్చనీచరాశులందేగాక తదితరరాశులందున్నను గ్రహనీచాంతరమును బ్రధానముగా గ్రహించి బలము నిర్ణయింపఁబడుచున్నది. తత్కారణమున నీసప్తవర్గజబలానయనమున నుచ్చగ్రహణ మనవసరమని రూంచఁదగును. శ్రీనరాచార్యవాక్యమునందలి "స్వగృహాదిగతానాం" అనుపదములోని "ఆది"శబ్దమువలన నుచ్చత్రికోణాదిరాశులు గ్రాహ్యములనియే భావము. కావున లగ్నబలమునం దేగాక హోరాదిషడ్వర్గమునందును నుచ్చత్రికోణగ్రహణ మవసరమే యగుచున్నది. అట్లుగాక, ఉచ్చరాశివర్గములందున్న గ్రహమునకుఁ బూర్ణబలము గ్రహింపకయు, నీచరాశివర్గములందున్న గ్రహమునకు శూన్యబలమని రూంచకయు నీయుచ్చనీచరాశ్యధి

అఖిలభారత-ఒలింపిక్-వ్యాయామక్రీడల
(మద్రాసు) యందు పోటీ చేసిన శెట్టిలు

ఈ త గు మ్మ ట ము లు

అఖిలభారత ముష్టియుద్ధ ప్రదర్శనము
(హరిసింగు నందసింగుగార్లు)

జ ల ద్వి చ క్రి క లు
(వీని మూలమున నీట వేగముగ, సురక్షితముగ నీదవచ్చును)

అఖిలభారత ముష్టియుద్ధ ప్రదర్శనము (మరియొకటి)
(లలితాప్రసాదుగారు గెలిచిరి)

టి. బి. బాలగోపాలంగారు

యఫ్. యక్స్. షీల్డుగారు

మిస్. బెట్టినటు హాలుగారు
(అమెరికాయంతటను టెన్నిసుపోటీయందు
ప్రథమబహుమతి బడసిన స్త్రీ)

కుమారి హేమలతా శ్రీనివాసరావుగారు
మంగళూరు పోటీలలో రామనాథమువారి
(కప్పము) బహుమతిని బడసెను.

కుమారి లీలారావుగారు

ముసలమ్మ-తనకొమ్మ-మరిపెంపు బొమ్మ.
ఆమెసువార్చిత మతిరమణీయ
మౌదార్యగర్భితం బనవమానంబు
తల్లిదండ్రుల యాజ్ఞ దైవాజ్ఞగాఁగఁ
దలఁచి పాటించుఁ; పెద్దల భక్తి నెంచు;
గురుల సేవించు; లోకుల రక్తిఁ గాంచు;
చెలియలఁ బ్రేమించు; సేవకావళిని
నిండారు దయఁగాంచు; నిత్య విమలిత
యరుణోదయాత్పూర్వమందె మేల్కాంచి,
శుచియయి, గృహపరిశుభ్రతకొఱకుఁ
దల్లికిఁ దోడ్పడి, తనదు చెల్లెండ్ర
కనురక్తి స్నానపానాదు లమర్చి,
తరుపరిఁ బసుల మందనుఁజేర్చివచ్చి,
చరువుపొంగించు నొజ్జలకడఁ జేర్చి.
కగురు కవ్వం బాడఁ గఱ వుండవనెదు
వాత్సల్యశక్తి గుర్తించి యామృదులాంగి
లేఁగటియావుల లేఁగలఁ జేరిమఁ
జూచి, గానుగపిండి జొన్న వంటకము
ప్రత్తిగింజల తొక్కుఁ బరితృప్తి నిడుచుఁ
బసువుల కదుపునఁ బాడి పెంపొంద
మది వనితమ్మ సమ్మద మందుచుండు.

శివులఁ దన మేలిజీవంబు పోల్కి—
నాత్మ నెంచెను నా దయామయహృదయ
యాఁకొన్న మూఁగలు నావులఁ దనకుఁ
గనఁబడునెడఁ, గనికరము దీపింపఁ
దవుడో యన్నంబొ మెత్తని పచ్చికయునో
యిడి, కుడితిని బోసి యెంతయుఁ బ్రోచు.

ఒక్కొకవేళఁ దా నొంటిమై నింట
వసియించుతఱిఁ జెక్కువంటకంబులను
వండి, చిలుకల దీపనికలఁ బిలిచి
వారి కేఁకటదీఱ వడ్డించుచుండు.

పడఁతి వేఁగ కవిలెబావులకడకుఁ
జల్దులు కొనిపోవు సమయమ్మునందు
నాఁకటిచిచ్చున నలజడిపడుచు
నెవ్వఁడే నెదుటఁ గాన్పింపఁ, గరంగి
నిలిచి, యోదలనుండు నిండుభారమ్ము
దిగిచి, యంబలి వానిఁ దృప్తుఁగావించి,
చను వసంతరమ ప్రసన్నాత్మయగుచు.

వరిపొలమ్ములకుఁ గావలియుండునెడల
నిలిగుల పసరమ్ము లెవియేని జొచ్చి
పైరు పాడొనరింప బాధింపఁబోక,
శివ్యాదరమున మహాదయాంతరమున
వెడలిచి వానిని, స్వీయమ్ములైన
పచ్చికబీళ్లలోపలఁ దోలి మేపు.

జొన్నతోఁటలలోనఁ జూడ నెత్తైన
మంచెలపై నిల్చి, మందమారుతము
వలపున ముంగురు లల్లలనాడఁ,
కొఱఁ గొడికట్టునఁ జేర్చి బిగించి,
వీరబాలతెఱంగు పెంఱఁగొప్పఁ దోఁచి,
కేల నొడిసెలను గిరగిరఁ ద్రిప్పి
'హో'యని యార్చి, యాకోమలధ్వనికి
వాయువేగమ్మునఁ బఱచు పిచ్చుకలఁ
గాంచి, మానసమునఁ గళవళపడుచు,
రాయివిసరలేక జాపడి నిలుచు.

ప్రత్తిచేలఁ గరమ్ము పచ్చికొచెక్కి—
యలసి, మునిమాపున నాహారవాంఛ
నొకనాఁడు చల్దిచేమాన, నొక్కండు
కొఱచ*బాలుఁడుఁ, గోచిఁ గొడవలి గతిఁ
గొని, పరువిడుచుంట గుర్తించి, వాని
వరిగాని వీఁపున కంటెడు కదుపు
విన్ననౌ మోమును వీక్షించి, పొగిలి,
కనవులోఁ దనకైన గ్రాసం బొసంగి
యరిగె నింటికి కారుణ్యహాస్యాబ్జయగుచు.

ఈరీతి ముసలమ్మ యింటికార్యములఁ
బొలముల పనులు నింపునఁ దీర్చిచేసి,
యమదినంబునను సాయాహ్నకాలముల
నమఁగుబాలలఁ గూడి యాడెడునపుడు
గుడులు గట్టించును; గోపురా లిడును;
దేవతాప్రతిమలఁ దీర్చియుంచుచును;
బోనముల్ పెట్టును; పూజలు సల్పు;
మారిదేవరల గంగోత్సవాదులను
నతిభక్తి పొంగింప నడరు నిత్యంబు.
రాత్రులు వీథిపురాణముల్, కథలు,
భక్తుల చరితముల్, భామినీమణుల
యితివృత్తములు, భారతేతిహాసములు,

* ఎఱుకు (కిరాతుఁడు.)

నాత్మరంజకములౌ హరికథావళులు
నాలించి సంప్రీతి, నందనుఁ డొదవఁ
గరుణాకరసముపట్లఁ గన్నీరుగార్చు.

ఆతాన కే ప్రొద్దు నానందమిడెడు
రమ్యవస్తువులలో రాట్న మొక్కండు
పనిలేనివేళలఁ బ్రతిని ప్రేమమ్ముఁ
తేకోడు వాకోడు పిరికోడు నగును
రాట్నమ్మె తల్లి యారాట్నమ్మె తండ్రి
రాట్నమ్మె చెలికాఁడు రాట్నమ్మె గురుఁడు
రాట్నమ్మె బంగారు రాట్నమ్మె బంధుఁడు
రాట్నమ్మె యఖిలమై రంజించుఁ దన్ను.

తన కులమునఁ, బెండ్లితంతు సాగించు
కలమున నొదవఁ బావనకార్యతతికి
నుపకరణముగ నూటొక్క మాలొప్పఁగ,
కన్నెలు వడకుచే కర్తమైయుంట,
నేయింటఁ గల్యాణ మెప్పు డేర్పడిన
నప్పుడె ముసలమ్మ యచ్చోటఁ బొల్చు,
రమణీయగతిఁ దన రాట్నమ్ముతోడ.

ఇట్టి యుదారగుణైశ్వర్యాకృతిన
దన మనోవృత్తికిఁ దగినమందిరమై
చొచ్చెఁ; బుట్టినయింటి పొలుపున నందు,
ననయంబుఁ గలకలలాడు నెమ్మోము
చిఱునవ్వువెన్నెలల్ చిందుచునుండఁ,
చిన్న పెద్దలలో నభేదభావమున
మలసె; మాతమహోత మాతులఁ గొల్చె.

"అత్తమాటల కెదురాడని ముసద
కోడలంగా దరి కూరిమిబిడ్డ
తల్లి కూఁతులకు భేదమువచ్చుఁగాని
కడు వర్తిలోఁ బోత్తు గదె ముసలమ్మ"
యని జనమ్ములు మెచ్చ నామె వర్తించె.

కోమలి కడుగొట్టుకోడలౌ కతన,
వయసునఁ దక్కిన వనితలయందు
మిగులఁ జిన్నదియౌట, పేలికొనాల
మెతు * నను నడవడి మేటియైయుంట,
మాటమర్యాదల మండలింపులను
మాయమర్మములు మందునకైన

నెఱుఁగనిదగుట, నాయెలనాగమిన్న
మాతులంకెడఁ గడుమన్నన వడసె.

మామను బితృగతి మన్నించి కొలిచి
బావలపై భ్రాతృభావమ్ము నెఱపి
ధవుఁ బరంధాముచందమునఁ బూజించి
పౌరులయెడ బాంధవప్రీతి నించి
తోడికోడండ్ర పొత్తును వీడకుండి
సకియలఁ దనప్రాణసమముగాఁ జూచి
పూసలలోపలఁ బూవులలోన
దారమ్ముపోల్కిఁ జిత్తమ్ము వర్తించె
నెల్లర యెడఁదల నేకాత్మపగిది.

౨

అట్టిచో నద్భుతంబైన వర్షంబు
వచ్చుటయును, దాన వఱద హెచ్చుటయు,
నీరు తటాకంబునిండి పొంగుటయు,
గంగాభవాని యుంగనఁ గోరుటయును,
గుమ్మడపడుట, గగ్గోలు పుట్టుటయుఁ,
దల్లులు పిల్లలు దద్దఱిల్లుటయు,
గ్రామమ్ము గంగకుఁ గబళమానసెడు
నలజడి ప్రజలలో నతిశయించుటయు,
వారి కొండలము నెవ్వరుఁ దీర్పకుంట,
నారయ దినగండ మది వందయేండ్ల
యాయువుగాఁగ మూహకుఁ దట్టుటయును,
నేకాంతగతి నున్న యొడ ముసలమ్మ
తలపోసి, యంతఁ గర్తవ్యాంశ మెఱియు
యాత్మ నొక్కటి నిశ్చయం బొనర్చుకొని,
యత్తయు మామయు ననుఁగుబావలును
మగఁడును జింతానిమగ్నులై, యుంట
నొక్కెడఁ గూర్చుండియుండ, వచ్చుటికిఁ
జని, యెల్లరకు నమస్కారముల్ సల్పి,
యనువొప్ప వారలయందుఁ గూర్చుండి,
యానిరీతాంగి యిట్లనె మామఁ గాంచి—
"పితృసదృశులు మీరు; బిడ్డను నేను;
ఆత్మసంశయము నిమ్మనుగవచ్చితిని.

ఎవ్వరికృప మన మింతకాలంబు
హాయిగ మనుచుంటి మాజగదంబ
యానతి నేఁ డొక యాపద పుట్టె

* మృదువు.

నిప్పుడో యెప్పుడో యేక్షణమునో
కట్టతెగును; నవల గడియలోపలనె
యూరు మున్గిపోవు; నోక మునిగి నిన్ని
యూళ్ళలు గంగ కాహారమైపోవు;
నిద్దానిఁగూర్చి యోజింప రొక్కరును.

ఇది యల్పవిషయమ్మె? యిటు లుంటతగునె?
యుక్తమ్మె మన కింక నొప్పరికింప?
నీయుపద్రవముఁ దప్పింతు రెవ్వారు?
మన పురజనులకు మనుగడ యెద్ది?"

బసిరెడ్డికోడలి పలుకులలోని
కడుసాత్త్వికభావమ్ము గ్రహియించి, మిగుల
నచ్చెరువంది, మాటాడకయుండె,
నవల నాయబల యిట్లని పల్కె మరల:

"మనము పాలకులము మనప్రజల్ వారు
వారలఁ గాపాడు భారము మనది
మనప్రాపు నమ్మి యెమ్మది నుండు జనుల
కొకకీడు రానుండ నొప్పరికించి
మన మూరకుండుట న్యాయమ్ముగాదు
వారి సౌఖ్యముగోరు వారల మనుట,
నవ సాహసమె వారి మనుగడ యనుట,
నెదియేని యోజింప నిదితరుణమ్ము."

రమణివాక్యముల మర్మము లోనెఱింగి,
యా మెఘరోత్కీర్తి నాత్మ మెప్పొంగి,
దాని సాగించు సాధనమును గూర్చి
బసిరెడ్డి చింతింపఁ బడఁతి యిట్లనియె.—

"కోదండ్రము మీకు శ్రేష్ఠులు. వారిలోనఁ
గడగొట్టువాడవు, గడుఁ బసివాఁడ
నాఁపురంబును దిద్దఁగా లేనివాన
జనులయంగడఁ జూడఁజాలనివాన
గంగమ్మతల్లికిఁ గడుఁ గూర్చువాన
ఘనభక్తి మీయాజ్ఞఁ గాంక్షించువాన
ననురక్తి నమఁబంప వర్ధించువాన."

ఈమనుల్ వినినంతనే బసిరెడ్డి
కోడలు జలదరించె; నోడె జీవములు;
గుండియ వ్రేఁగయ్యె; ఘూర్ణిల్లె మనము;
చిటుపుడప్పెను బుద్ధి, దీమస మెడలె;
నా మెసాధుచరిత్ర మంతయు నెదుట
సాక్షాత్కరింప నాహొమ్మకలనఁడు
గొరిలి కన్నులనీరు గిఱ్ఱున దిరిగె,
నది గాంచి ముసలమ్మ యనియె నిప్పగిది.—

"ఇటు ధర్మములఁ జెప్ప నే నెంతవాఁడ
గాని నాలోని యాకాంక్షఁ దెల్పెదను.
ఈ చిన్నిప్రాణికై యిట్లు జాలిగూర
మేరయే ధీవర్య! మేలను పనిము
చింతింపఁదగునె, బుద్ధిశ్రేయోభివృద్ధి
గాంక్షించు మీకు నీకొన్ని యేపాటి?
వందలవేల జీవముల రక్షింప
నలఁతిజీవిని నూర కర్పింపలేర?
ఈ జగత్కల్యాణ మెంచియకాదె
యెల్లలోకాధిపుఁ డిచ్చె నీతనువు
నతని యాకాయంబు నాతని కొసఁగు
భాగ్యంబు చేకూఁఱ బరితృప్తిఁబొందఁ
దగుఁగాని, తగని యాతగులం బదేల?
పాలకులకు నిది పరిపాటికాదె?
స్వార్థమ్ము విడనాడఁజనదె రక్షకులు?

"స్వార్థపరత్వమ్మె సంపదగాఁగఁ
జిరముగ మనఁగను దేహ మదెంత?
పరహితభావమ్ము పాటింపఁబోక
చిరసౌఖ్యములఁ గోరు జీవమదెంత?
యీయెల్ల దేహాల యిష్టార్థసిద్ధి
కలుగఁ దోడ్పడు దేహమే దేహమయ్య!
యీసర్వజీవుల యింపుఁ బెంపునకు
నెందుఁ బ్రాపగు జీవమే జీవమయ్య!
యీదేహ మదియెంత? యీజీవ మెంత?
యీమహాజనుల కర్పించెదనయ్య!

అది నాకు జగము నయ్యది నాకు ధనము
నది నాకు మంత్ర మయ్యది నాకు యజ్ఞ
మది నాకు దైవ మయ్యది నాకు ముక్తి
కాన నీయజ్ఞంబుఁ గడుఁ బ్రీతితోడ
సాగింపనిండు; నాసంతుష్టిఁ గనుఁడు."

మెలఁతపలుకులఁ దాల్మిమెయి నాలకించి,
యా మెసాహసబుద్ధి కబ్బురంబంది,
బసిరెడ్డి పరితృప్తభావుఁడై మిగుల
నామోదమును బొందె; నతని గుణాగ్రు
లవుడ యానందబాష్పాళిగా మారె.

౬

పురనాయకులు సల్పు ప్రాజ్యసత్కృతుల
మనలేదు ప్రళయకరత్వంబు సైరింప
నోపక జలదేవి యుడేమిమాచెనో
యనుతలంగునట్లు, పశ్చిమాకాశవీధి
సంతటం జెంజాయ లలమె సాంద్రముగ.
ప్రోహింప కెవ్వరుం జేయిచ్చిరనెడు
సల్కు నాప్రజను జెండాడెదుకొఁ జను
గంగపూనిన పెనుగైదు వనంగ
బ్రాగ్దిశఁ గొఱవి చూపట్టెఁ జిత్రముగ.
పుణ్యాంగన యొకర్తె భూగర్భమందు
నెమ్మెయి నడఁగు, నే నికఁ జాడఁజాల
నంచుఁ జాటెడినో లోకాళికి ననఁగఁ,
బూషుండు పశ్చిమాంబుధిఁ గ్రుంకె.—సంత
నత్తిమాల యాజ్ఞ నంది, రత్నాల
రాశిఁ బొందినయట్లు రమణి యుప్పొంగి,
యాత్మను పావతి నమవునఁ బడసి,
తలదిగఁబోఅ సెంటియుఁ దానమాడి,
ధవళవస్త్రమ్ముల ధరియించి వేగ,
మెయినిండఁ దొడవులు మెలపునఁ దాల్చి,
పసపుఁ గపోలంపుఁ బార్శ్వభాగముల
హస్తపాదమ్ముల నలఁది, నెన్నుదుటఁ
గుంకుమమును దిద్ది, కురులఁ గీలించి,
కీల్కుడి నైచి, మిక్కిలి విరుల్ ముడిచి,
కనులఁ గాటుక దాచి, కరయుగళమున
నిమ్మఫలమ్ముల నిల్పి, సద్భక్తి
పితృపాదములకుఁ బ్రణమిల్లి తొల్త,
నత్తకు మామకు నవలఁ జేమోడ్చి,
బావల కొగి మ్రొక్కి, బంధుల కెరఁగి,
తోడికోడండ్ర ముద్దులు గొని, చెలుల
వీడ్కొని, సంభ్రమాన్వితచిత్తె యగుచుఁ,
గదలెఁ దటాకమార్గమున నాగరిక
జనము లగాధవిషాదపయోధిఁ
దోఁగుచు వీఁగుచుఁ దోడ్తోడ నడువ.

నడివడి ముసలమ్మ వరిపొలములను
గాల్వల గుంటలఁ గడచుచు జరిగి,
విశ్వేశునకు నయవినతు లర్పించి,
రక్తిఁ బుష్కరిణిఁ దీర్థమ్ము సేవించి,
గణనాథునకు నమస్కారముల్ సేసి,
చౌడేశ్వరికిని నంజలుల ఘటించి,
విహగకూజితములు వెలయఁ జేపారు
వివిధవృక్షంబుల నిలకిల్లుచున్న
తటము దాపునఁ జని, తన్మధ్యమందు
గండికపడిన భాగముఁ జేరఁబోయి,
యట నాఁగి, పౌరుల నందఱఁ గాంచి,
"యోధర్మనిధులార! యోతండ్రులార!
యోదయాన్వితులార! యోతల్లులార!
మీప్రాపుకతమున మీకందువోలె
నెల్లర నెనరున నేఁ బెర్గఁ గంటి
నిప్డు మీయాన నర్థించెదుదాన
మిముఁ బాయుదు నటంచు మీ రెంచవలదు
చెడునది దేహంబె జీవంబు కాదు."
ఈతవ్వు లేకున్న నేకాత్మవెలయ
మీయూరు నిండుగ మీపెంపుసొంపు
మీశిశుపశువుల మీపొలములను
మీమోసుబోసుల మేల్కఁ గన్గొంచు
మీమధ్యమునసె నెమ్మని నుండుదానఁ
గాన మోదమున నన్గని సెలవిండు
నే నీబిలంబున నిల్చుటతోన
జరిఁ జెనుకిలల భద్రమునేయుఁ డంతఁ
బ్రజల కందఱకు భద్రమ్ము నేకు కెఱుకు
నిది నాప్రణామంబు లెల్లర." కనుచు
నాయింతి, గంగ వ్యావంతిరసీమ
నిల్చి, కేల్మోడ్చి మానితభక్తి వినుత
"నిఖిల జీవములకు నిండుజీవంబ
నైన యోగంగమ్మ! యాదరయుమమ్మ
యేహాని లేక మే మింతకాలంబు
నీదయాప్రకల్మి నెగడుచుంటిమి;
ఇపుడు నీయాగ్రహం బెనసినకతన
నీయానఁ దలఁదాల్చి నీకోర్కెఁ దీర్ప
నేను వచ్చితిని; నన్నేలుమిఁ జేకొనుము;
అల్కఁ దొఱంగి సమాదరగతిమఁ
జైరుపచ్చల నెల్ల పశుసంతతులఁ
బుట్టుల శిశువులఁ బ్రజల పాలకుల
నందఱ నెప్డుఁ గాపాడు మోదేవి"
యని మది భావించి యాముద్దుగుమ్మ
నేత్రాబ్జయుగళి వెన్నెలలు చెల్వలర
గండభాగమ్ముల కాంతు లుప్పొంగఁ

గొబ్బూరికంగు మిక్కిలి మిక్కుటంగఁ,
జెలువగవు ద్రొక్కి చిందులుగుల్కఁ
దుమికొంచి ప్రజ, నొక్క క్షుటికాలమందు
నెటేయఁ బ్రవేశించి, నిల్చె గర్భమున.*
అంత నిల్చిన జను లందఱు వందఁ
జెక్కటాలను మంటిపెడ్డలఁ జేర్చి
పూన్చిరి పోరియ; నెన్నడు క్రీలకుంప
పొద్దు పడలేదెన్నఁ; డొనర భూపకము;
బుక్కరాయసముద్రపుర భాగమందు
నావులు చెలఁగి నిరంతరధార
తేఁపొద్దుఁ గురిసె పాలేఱులుగాఁగ;
బంట లెంతయు మించెఁ; బ్రజ యేపుఁగాంచె;
నెలకొనె నింటింట నిత్యోత్సవంబుఁ
బచ్చతోరణము; సంపద లొప్పుమీరె.

ముసలమ్మ యిమ్మెయి ముదము పెంపార
కర్మయోగమునఁ జొక్కపుఁదేట యనఁగ
రాజయోగమున నిర్మలసార మనఁగ
భక్తియోగమున వ్రబ్బుఁ జేపయనఁగఁ
దనరు పవిత్రాంతఃపథంబు పాటించి
పరహితాచరణవిభావంబు నెఱిపి
వెలలేని తుష్టి జీవితము సాగించి
దివ్యయోగులకు నతీతమౌ సరణి
శాంతవృత్తిని వనాసక్తిభావమున
బార్థజనులఁ గావ నాత్మార్పణంబుఁ
బొనరించె; నట్టి పంపాజ్యాచరిత్ర
మాచంద్రతారార్కమై విలసిల్ల
నామెపవిత్రకీర్తియాంజనేయుంకు
మంజీవృత్తిపంపద యొప్పు బ్రాసె.

---

* తిమ్మరాజీరగర్భమున నిల్చునప్పటి కామె యింకను నీడేరనిచిన్నది యని స్థానికచరిత్రలు చదువుచున్నవి. 'నాటి కామె యర్తవారి యింటఁ జెమిటిలోనఁ గాపురమొనర్చుచు, నింపుమాలాలుగనుండె' ననుట, యీప్రాంతమునఁ బారంపర్యముగ వినవచ్చెడు జనశ్రుతి.

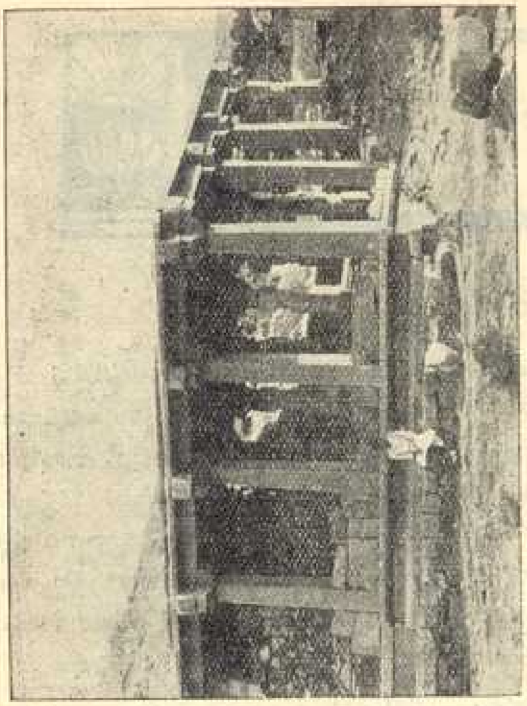
అనంతపుర బుక్కరాయ సముద్రప్రాంతముల ననంతపురమునకుఁదూర్పున నొక్కమైలుదూరమునఁ గల్గుశిథిలములు

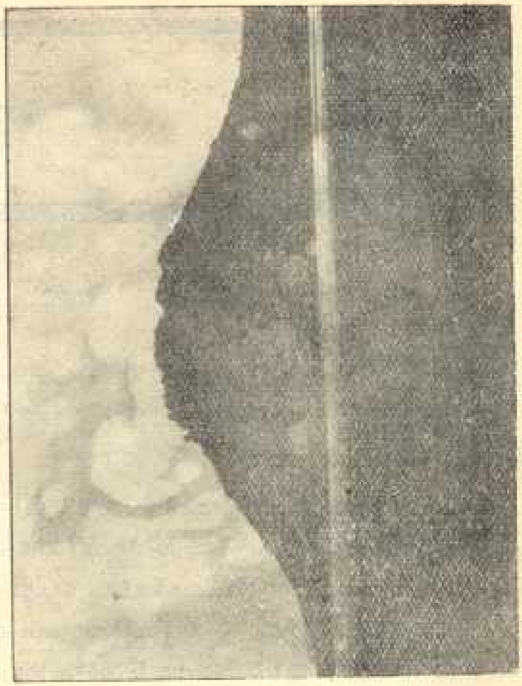
౧. శ్రీ కాశీ విశ్వేశ్వరాలయము
(ఇది వల్లనుట్టకుఁ దూర్పుటోరఁ బూర్వాభిముఖముగ బుక్కరాయ సముద్రమునకు పెదలు కాలిబాటకు పడమటిదిక్కుననుఁ గలదు.)

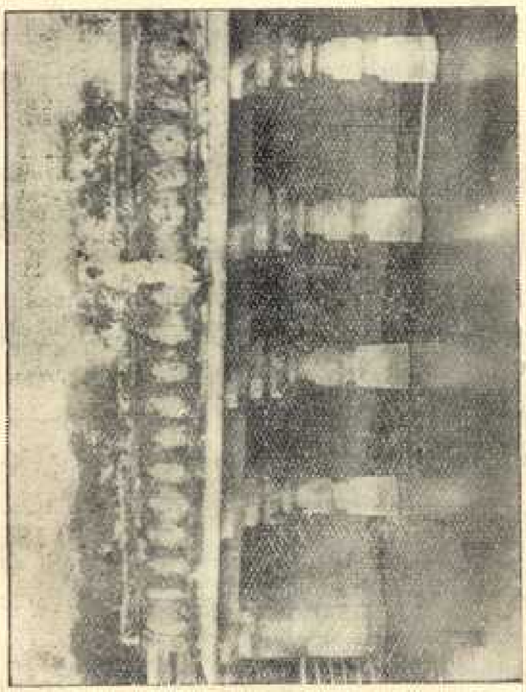
౨. శ్రీ కాశీ విశ్వేశ్వరాలయములోని నందీశ్వరుఁడు

౪. గవిమఠమునం గల కల్యాణమండపభాగము
(ఇది తెలుపుకట్టదగ్గఱగా, వల్లగుట్టకుఁ బసమటిపోర, వసంతపురమునకుపోవు బండిబాటకుఁ గుడిచేతిప్రక్కన, విశ్వేశ్వరాలయమునకు వెనుక దక్షిణాభిముఖముగ నున్నది.)

౬. దేవరకొండయు, బుక్కరాయసముద్ర తటాకభాగమును

3. శ్రీ కాశీ విశ్వేశ్వరాలయమునకు నెదుటఁ
దూర్పునఁ గొలఁదిమేరలో నుండు పుష్కరిణి

౫. ముసలమ్మ కట్ట
(ఇది ముసలమ్మ స్మృతిచిహ్నముగా పదునాల్గవశతాబ్దమున నెలకొల్పఁబడినది.)

పట్టుపరిశ్రమ

చింతా గంగా రామయ్యగారు

పట్టును యింగ్లీషున సిల్కు (Silk) అని అందురు. ఇది గొంగళి పురుగువలె నుండెడి పురుగువలన పుట్టును. పట్టులో రెండు రకములు గలవు—౧. మలబరీపట్టు, ౨. అడవిపట్టు అని.

౧. మలబరీ లేక పట్టు:—మన మువయోగించెడి శీరాళిపట్టు పంచలు, తాపుతాపంచలు, చీరలు ఈమలబరీపట్టుతో తయారైనవే. మలబరీఆకులవలన పెంచబడిన పురుగులనుండి కలిగిన పట్టును మలబరీ పట్టు (Mulbery silk) అని పేరు. ఈమల్బరీపట్టుపురుగులు చిరకాల మునుండి హిందూ, చీనా, జపాన్ దేశములలో పెంచబడుచుండినవి. ఇప్పుడు యూరపుఖండమందు ఇటలీ, ఫ్రాంసు దేశములలోకూడా పట్టుపురుగులను పెంచి పట్టును విస్తారముగా తీయుచున్నారు. మన దేశములో ఇప్పుడు బెంగాలు రాజధానియందును, మైసూరు, కాశ్మీర రాజ్యములందును పట్టు విస్తారముగా ఉత్పత్తియగుచున్నది. చీనా దేశము అన్ని దేశములకన్నను యెక్కువపట్టును విరివిగ ఉత్పత్తిచేసి ప్రపంచము నంతకును పంపుచున్నది. ఈమలబరీలేక పట్టు తెలుపు, పసుపు అను రెండురంగులలో నుండును.

మలబరీమొక్కలు:—వీటికే తెలుగున పూతికొట్లందురు. ఇవి చెట్టుమలబరీ, మొక్కమలబరీ అని రెండువిధములు. మలబరీ తోటలను వేసి చెట్లను పెంచెదరు. మొక్కమలబరీ దోకేటు వ్యవసాయము చేయుదురు. వ్యవసాయముచేసిన మలబరీ మొక్కలవలన యెక్కువ ఆకు లభించును. అందుచేత సంవత్సరముపొడవునను పట్టు పురుగులను పెంచుటకు వీలుగలదు. మన గోదావరి, కృష్ణా, విశాఖ పట్టణం జిల్లాలలో నుండెడి గరువులు, మెరకనేలలు ఈమలబరీవ్యవ సాయమునకు మంచి అనుకూలమైనతావులు.

పట్టుపురుగులు (Silk-worms):— ఇవి గొంగళిపురుగును పోలియుండును. ఈపట్టుపురుగు దానిజీవితకాలములో నాల్గుమార్పులు చెందును: (౧) గ్రుడ్డు (egg). (౨) ప్రాకెడుకీటకము (catterpillar). (౩) మార్పునుచెందెడి అవస్థ (Pupa stage). (౪) ఎగిరెడిపురుగు (butterfly).

గ్రుడ్లు:—పట్టుపురుగులు మనదేశములో జనవరినెలమొదలు జూలైనెలవరకు గ్రుడ్లను పెట్టును. ఈగ్రుడ్లను వ్యాధులు తగులకుండ జాగ్రత్తగా కాపాడవలెను. తరుచు ఈగ్రుడ్లకు వ్యాధి తగులుటచేత గ్రుడ్లను పెంచెడివారు భూతదర్శిని అనెడియంత్రముతో వ్యాధి తగిలినగ్రుడ్లను వేరుచేసి మంచివాటిని కాపాడెదరు. వ్యాధితగులని మంచిగ్రుడ్లు కొళ్లేగాల్ గవర్నమెంటు సెరికల్చరల్ ఫారములో పట్టుపురుగులను పెంచెడివారికి ఉచితముగాగాని స్వల్ప ఖరీదుకుగాని లభింపగలవు. గ్రుడ్లు వారంరోజులలో పిల్లలగును. కొందరు గ్రుడ్లు త్వరగా పిల్లలుకాకుండ తగినశీతోష్ణస్థితిని కలుగజేసి కొన్ని నెలలు ఉంచెదరు. ఈగ్రుడ్లు ఆవగింజలంత యుండును.

కీటకము:—గ్రుడ్లు పగిలి సన్నని నూలుదారమువంటిపురుగులు బయటికి వచ్చును. ఒక నెలదినములలో ఈపురుగులు పూర్తిగా ఎదుగును. పూర్తిగా ఎదిగినపురుగు ౩ అంగుళములపొడవుండును. ఈనెలదినములు ఈపురుగులు విస్తారముగా మలబరీఆకులను తినును. ఈ పురుగులను పెంచుటయే 'silk worm rearing' అని అందురు.

వ్యాధులు, చీమ మొదలైనజంతువులనుండి జాగ్రత్తగా ఈ పురుగులను పెంచవలెను. పురుగులు పెంచబడెడియిండ్లు సమశీతోష్ణస్థితి కలిగియుండవలెను. వేడిగానుండెడితావులందు పురుగులను పెంచిన రోజుల వాటికొరకు కృత్రిమశీతోష్ణస్థితి (artificial climate) గల యిండ్లను నిర్మించి మరీ పెంచవలెను. ఇటలీ, ఫ్రాన్సు మొదలగు దేశములలో యెక్కువ చలిగా ఉండును; కనుక పురుగులను పెంచు టకు సమశీతోష్ణము కలుగచేసెడియిండ్లను నిర్మించెదరు. సాధారణ ముగా మనదేశమందు బెంగాలు, మైసూరు ప్రాంతములలో పట్టు పురుగులను పెంచెడివారు తమయిండ్లవద్దనే జాగ్రత్తగా పెంచెదరు.

మార్పుచెందెడు అవస్థ:— నెలదినములు అయినతరువాత యీ పురుగు [illegible] పట్టుగూడును అల్లుట ఆరంభించును. గూడు బయటనుండి అల్లుట ఆరంభించి లోపల ముగించును. ఇట్లు గూడు మూడురోజులలో అల్లుట పూర్తిచేయును. సాధారణముగా అన్నిపురుగులు గూళ్లు పూర్తిగా అల్లుటకొరకు ౫ రోజులు చూచెదరు. ఈగూండ్లను కోకూన్సు (cocoons) అని పిలిచెదరు. ౫ రోజులతరువాత గూడులోనున్నపురుగును ఆవిరి పెట్టిగాని, వేడిగాలిపెట్టిగాని చంపివేయుదురు. అట్లుచేయనియెడల ౫ రోజుల

అనంతరము శీతాకోకచిలుకవలె పట్టుపురుగు రెక్కలతో గూడు (cocoon)ను బ్రద్దలుచేసుకొని బయటికి వచ్చును. పైవిధముగా పగిలిపోయిన కకూన్‌లలోనిదారము ముక్కలుముక్కలుగా తెగిపోవును. అందుచేత పగిలినకకూన్‌లు పట్టుదారము తీయుటకు పనికిరావు. ఆకారణముచేతనే పురుగు కకూనును బ్రద్దలుచేసి బయటకువచ్చులోపలనే చంపివేయుదురు.

ఎగిరెడిపురుగు:—పురుగులను పెంచేవారు విత్తనముకొరకు కొన్నికకూన్‌లను ఆవిరిచేయక విడిచిపెట్టెదరు. వాట్లనుంచి పట్టుపురుగు రెక్కలతో బయటికివచ్చి మరల గ్రుడ్లను పొదుగును.

కకూన్‌లు:—ఈకకూన్‌లలోని పట్టుదారము పట్టుపురుగు నోటిలోనుంచి వచ్చిన యొక జిగురుపదార్థము. అది దాని నోటినుండి బయటకు వెలువడిన వెంటనే గాలితగిలి గట్టిపడి దారముగా మారుచున్నది. ఒకకకూనులో ౨౦౦ మొదలు ౧౩౦౦ గజముల మిక్కిలిసన్ననిపట్టుదారము లభించును. దారములావు అంగుళములో ౧౩౦౦ వ భాగము ఉండును. ఈదారమును మనము పరీక్షించిన యెడల అదిరెండుభాగములుగా ఉండును. మనము ఉపయోగించేటి రాగికడ్డీమీద బంగారము రేకుగా అమర్చబడి మెరుగులు మొదలైన ఆభరణములు ఎట్లు ఉండునో అట్లే అసలుపట్టుదారముపైన రంగుతో కలసిన యొకజిగురుండును. ఆజిగురును మనము తీసివేయగానే అసలు పట్టు తళతళలాడుచు మిక్కిలి ప్రకాశమానముగా కనుపడును. దానికే 'net silk' అని అనెదరు. జిగురు నూటికి ౩౦ వంతు లుండును.

పట్టుయొక్కగుణములు(Properties of silk):—పట్టు బలమైన అల్కలీసు (alkalies) అనగా చాకలిసోడా, కాస్టికు సోడా లోను ఉడుకబెట్టిన దానిబలము తగ్గిపోవును. అందుచేత సబ్బుమాత్రమే సిల్కును ఉతుకుటకు మనము ఉపయోగించవలెను. మన ముపయోగించుపట్టువస్త్రములను ఎన్నడు సోడాలోపెట్టి ఉడకపెట్టగూడదు. మురికిపోవుటకు సబ్బుమాత్రమే మన ముపయోగించవలెను. బలమైన ఆమ్లములు (acids) పట్టును పాడుచేయును. పట్టు రబ్బరువలె కొంతవరకు సాగును. మిక్కిలిమృదువుగాను తళుకుగాను ఉండును. గాలినుంచి పట్టు నూటికి ౩౦ వంతులు తేమను లాగుకొనును. అట్లు ౩౦% తేమను లాగుకొనినప్పటికి తేమగానున్నట్లు మనకు కనపడదు.

కోరాపట్టు(Raw silk):—పై విధముగా పురుగులను చంపివేసిన కకూన్‌లను ౮ గాని ౯ గాని (లేక కావలసిన పట్టుదారము యొక్క లావునుపట్టి యెక్కువగాని తక్కువగాని) యొకవేడినీటి తొట్టిలోవేసి ఒకపుల్లతోకదిపినందున పైగూళ్ల దారము పుల్లకొనలకుతగులుకొనును. అట్లు అంటుకొనిన యొనిమిదిదారములు ఒకదారముగా కలిపివేసి యొకనూలు తోడెడి పంకెవంటిచక్రముమీద తోడెదరు. ఈ చక్రములను ఇంగ్లీషున 'domestic filatures' అనెదరు. ఈ మిషనులమీద తయారు అయిన కోరాపట్టు సమానమైనలావు కలిగి యేకాండిదారముగా ఉండదు. ఫ్రాంసులోను, ఇటలీలోను మంచిమేలైన మిషనుల సాహాయ్యమున కకూనులనుండి దారముతీసెదరు. వాట్లను 'steam filatures' అనిపేరు. 'Steam filatures' వల్ల తీయబడిన పట్టుదారము సమానమైన లావు గలిగి ముక్కలులేక యుండును. ఇప్పుడు చీనాదేశములోను మనదేశములోనుగూడా స్టీముఫిలేచర్సు ఉపయోగించుచున్నారు. కోరాపట్టు సన్నం ముదురు తెలియచేసే నెంబర్లకు డేనియర్సు (deniers) అనెదరు. ప్రత్తినూలుకు కౌంట్సు (counts) అనెదరు. కోరాపట్టు పెన్నిగాచేసి కట్టలు కట్టి అమ్మెదరు. విశేషముగా కోరాపట్టు మనదేశమందు మైసూరు, బెంగాలు, కాశ్మీరదేశములందు దొరుకును. మనదేశపు పట్టుకన్న చీనాదేశపుపట్టు చౌక అగుటచేత చీనానుంచి విశేషముగా మనదేశమున పట్టు దిగుమతిఅగుచున్నది. అందుచేత మనదేశపు పట్టుపరిశ్రమకు కొంత నష్టము కలుగుచున్నది. కాని మనదేశముగూడ కొంచెము శ్రద్ధవహించి పట్టుపురుగులను పెంచుట, పట్టుతీయుట వృద్ధిచేసినయెడల చీనాపోటీకి మనదేశము నిలువబడగలదు. మైసూరు గవర్నమెంటువారు, కాశ్మీరగవర్నమెంటువారు ఈపరిశ్రమను ఎక్కువగా ప్రోత్సాహించుచున్నారు. తరువాత బెంగాలు, మదరాసుగవర్నమెంటువారుగూడ కొంతవరకు ప్రోత్సాహించుచున్నారు.

తోడుట (Winding):—పైనచెప్పిన కోరాపట్టు పెన్నీలను (hanks) రాటిలమీద వేసి పంకెలమీదకు తోడెదరు. ఇట్లు తోడెడి మిషనులకు తోడెడి మిషను (raw silk winding machines) లనెదరు. ఈ మిషనుల కుపయోగించే పంకెలకు బాబిన్‌సు (bobbins) అనిపేరు.

శుభ్రముచేయుట(Cleaning):— పైవిధముగా బాబినులమీద తోడినపట్టుదారమును ఈ క్లీనింగుమిషను సాహాయ్యమున దానిలో నుండేగొగ్గి, ముళ్లు పోవునట్లు చేసి శుభ్రము చేయుదురు. దారము సాపుగా ఉండును.

జోడించుట(Doubling):— ఇట్లు సాపుచేసినపట్టుదారములను రెండుగాని అంతకు ఎక్కువగా గాని చేర్చి ఒకబాబినుమీద జోడించి తోడెదరు. ఇట్లు తోడునప్పుడు ఒకదారము తెగిపోయిననూ బాబిను ఆగిపోవును. అందుచేత సమానమైనయేకదారమువచ్చును. ఈ మిషనుకు 'doubling machine' అనిపేరు.

పురియంత్రము (Twisting or Spinning machine):—పైవిధముగా రెండుగాని అంతకు ఎక్కువగాగాని జోడించిన దారమును ఈపురిమిషను (twisting machine) సాహాయ్యమువల్ల పేకపట్టుగా చేయుటకొరకు కొద్దిగా పురిపెట్టెదరు, లేక వడికెదరు.

పడుగు (Warp) నిమిత్తమయినయెడల శుభ్రముచేసిన ఒంటిదారమును ఈమిషనుమీద వడికి అట్లువడికినదారములు రెండు

గాని అంత శుభ్రముగా గాని కలిపి జోడించి మరల ఈ మిషనుల మీద పురిపెట్టెదరు.

దర్లుగా చేయుట Hank making :— ఈవిధముగా పురిపెట్టిన పట్టును మరల దర్లక్రింద చేయుదురు. ఇట్లు దర్లక్రింద పట్టుపోసే మిషనుకు 'hank making machine' దర్లు మిషను అని పేరు.

జిగురును తీసివేయుట (Degumming):—దర్లుగాచేసిన పట్టు దారమును 3 గంటలు మంచి మెత్తని సబ్బుద్రవములో ఉడుకబెట్టెదరు. అట్లుడుకబెట్టినందున పట్టుదారమునకు అంటిపెట్టుకొనియున్న జిగురు, రంగు పోయి పట్టు తెలుపుగా వచ్చును. ఈప్రకారము చేసినందున 30% జిగురుపోవును. తరువాత నీటిలో జాడించి మరల పట్టు ఒకగంటవరకు క్రొత్తసబ్బుద్రవములో ఉడుకబెట్టెదరు. ఈవిధముగా చేసినందున పట్టుకు అంటియున్న మిగత జిగురు, రంగు అంతయు పూర్తిగా పోయి అసలుపట్టు తళతళలాడుచు కనబడును. పైన చెప్పినవిధము వచ్చుసిల్కునకు, పట్టునకు, తెలుపుపట్టునకుకూడ ఉపయోగించవలెను. రంగును మాపి ఈవిధముగా చేసినందున తెల్లగా అగును.

తెలుపుచేయుట(Bleaching):— జిగురును తీసివేసినపట్టును హైడ్రొజన్ పెర్ ఆక్సైడు (hydrogen per oxide) ద్రవములో నానబెట్టి తెలుపువచ్చునట్లు చేయుదురు. కొందరు జిగురును తీసిన పట్టు (అనగా ఇంగ్లీషున boiled off silk) ను నీటిలో తడిపి పచ్చగడ్డిమీద ౨౦ రోజులు ఆరవేసినందున తెలుపు వచ్చును.

రంగువేయుట(Dyeing):— పైవిధముగా తెలుపుచేసినపట్టుకు రంగులువేయుదురు. ముదరరంగులు వేసేయెడల తెలుపుచేయనక్కర లేదు. పట్టు మిక్కిలి విలువగలపదార్థము గనుక దానికి వేసెడి రంగులు బహుజాగ్రత్తగా వేయవలెను. తీక్ష్ణమైన కెమికల్సు (chemicals) ను రంగువేయునప్పు డుపయోగించకూడదు. అట్లుపయోగించిన పట్టుబలము, తళుకు తగ్గును. పట్టుకు, ఊలు (wool) కు ఉపయోగించే acid colours అన్నియూ ఉపయోగించును. రంగు వేయునప్పుడు పట్టు తళుకు ఎంతమాత్రము తగ్గకుండ చూడవలెను.

పడుగులు చేయుట, నేయుట(Warping & Weaving):— రంగువేసినపట్టును పడుగులుగా చేసి నేత నేయుట కుపయోగించెదరు.

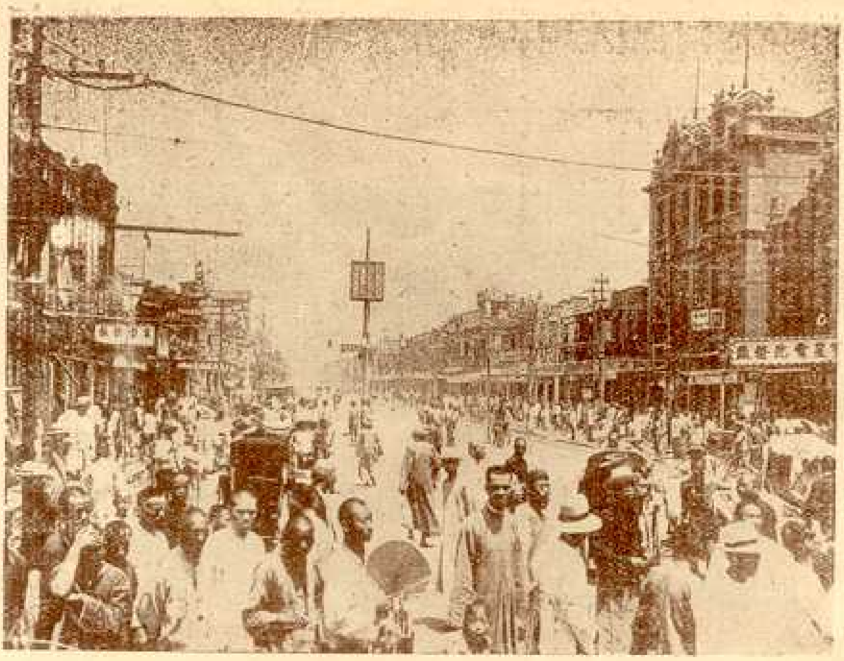
౨. అడవిపట్టు(Wild silk):— ఈపట్టుకూడా మల్బరీ పట్టును పోలియుండును. దీనికి టస్సాపట్టు (tussa silk) అనిపేరు. ఇది విస్తారము అస్సాములో దొరుకును. దీనికే మనవారు టాస్తు అనెదరు. దీనికిని మల్బరీపట్టుకును ముఖ్యమైన భేదా మేమనగా ఇది సబ్బులో ఉడుకబెట్టినప్పుడు జిగురుమాత్రమే పోయి, రంగు పోదు. మల్బరీ పట్టు సబ్బులో ఉడుకబెట్టినప్పుడు కోరాపట్టురంగు, జిగురుపోయి తెలుపు అగును.

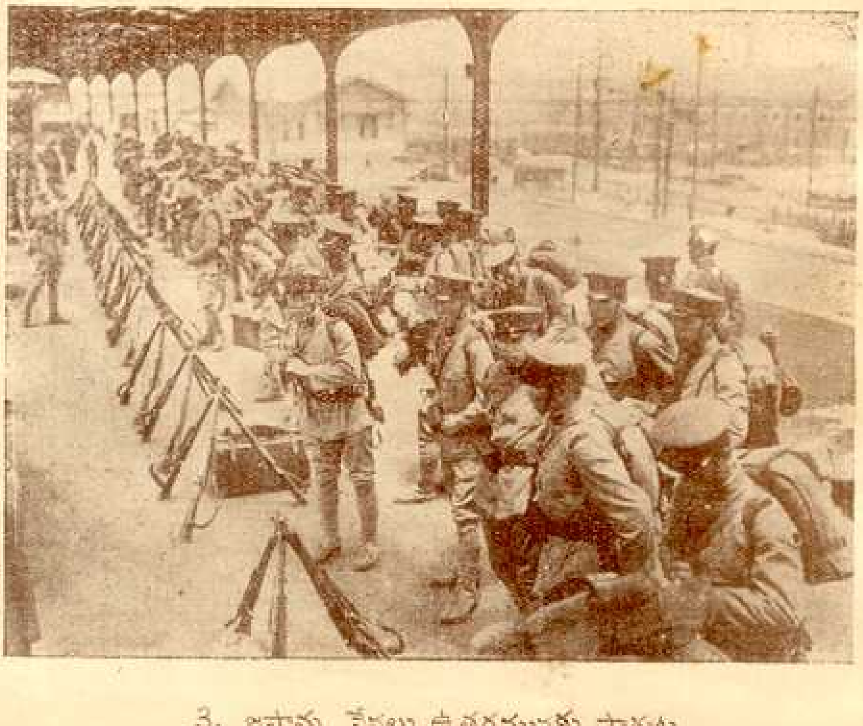
గ్రీ జాతులయొక్క విస్తృతము

౮. గ్రీ జాతుల పటము

౨. జపానువారు టీన్‌త్సినుమూకను చెదరగొట్టుట

3. జపాను సేనలు ఉత్తరమునకు సాగుట

విషూచీ (Cholera) రోగచికిత్సాక్రమము

భిషగాచార్య, దంతులూరు శ్రీరామచంద్రరాజుగారు

ఆధునికపాశ్చాత్యచికిత్సకులలో గొందరాయుర్వేద విజ్ఞానము నెరుగక, కలరాయను రోగమున కార్య చికిత్సాశాస్త్రములయం దెచ్చటను నిదానచికిత్సాదులు వ్రాయబడియుండలేదనియు, తా మారోగమును నూతనముగ గనిపెట్టి చికిత్సాక్రమము నేర్పరచితిమనియు దెలుపుచువచ్చిరి. కాని ఆయుర్వేదవేత్త లావిషయముల ఖండించుచు కలరాయను రోగము భారతవర్షమునకు నున్నుగొత్తగాదనియు, ఆర్యచికిత్సాశాస్త్రమునం దారోగము విషూచియను నామమున వ్యవహరింపబడిన దనియు దానికినిదానచికిత్సాదులును దెలుపబడియున్న వనియు, సప్రమాణముగ విశదీకరించి, ఆయుర్వేదోత్కృష్టతను లోకమున వెల్లడించిరి. బహుజనవ్యాపియగు నీ విషూచి, సాంక్రామికరోగములలో నొకటియై యుండె ననియు, ఉత్కృష్టమగు నాయుర్వేదచికిత్సలచే నది సాధ్యమయియుండె ననియు శాస్త్రానుభవపద్ధతులచే దేశీయ వైద్యులు ప్రత్యక్షపరచియుండిరి.

అట్టియీవిషూచిరోగముయొక్క చికిత్సాక్రమము ఆయుర్వేదశాస్త్రమున నాకుగల స్వల్పజ్ఞానమును బుర స్కరించుకొని అనుభవపద్ధతులలోని నిదానచికిత్సాక్రమమును వైద్యసోదరులకు దెలుప నుత్సహించుచున్నాను. అట్టి ఈచికిత్సాపద్ధతిపై నాధారపడి చికిత్స నొనరించుచో, నెందరెందరియో ప్రాణముల గాపాడగలుగుదు మనుటకు సందియము లేదు.

ఈ ఘోరవిషూచికారోగమున అతిసారికావస్థ, శీతలాంగ, లేక నాడీక్షీణావస్థ, స్వాభావికప్రతిక్రియావస్థ అను త్రివిధావస్థలు గలవు.

అతిసారికావస్థ

తొలుత ఈరోగము, అతిసారముతో ప్రారంభమై వాంతులనుసహితము గలిగియుండి, మిక్కుటమగు దాహము, నోటియం దసహ్యత, కడుపునొప్పి, తాపము, వేదన, శిరోవేదన గలిగియుండును. అతిసారమారంభమున ద్రవయుక్తమగు మలముతో మూడు నాలుగుమారులుమాత్రము పీతవర్ణముగ వెడలుచు, తదుపరి తక్రసదృశముగ తెల్లనై ఆమయుక్తముగ వెడలుచుండును. అట్టి ఈప్రథమావస్థ అతిసారికావస్థయని చెప్పవచ్చును.

శీతలాంగ, లేక నాడీక్షీణావస్థ

ద్వితీయావస్థయం దీరోగమున అతిసార మెక్కుడై మలము వేగముగ మాటిమాటికిని బియ్యపుకడుగు వలె కొంచెము శ్వేతవర్ణమై వెడలుచుండును. అట్టి యీయవస్థయందు వాంతులు సహితము విరేచనములతోపాటు అంతయు అధికమై తొలుత ఆమాశయగ తాన్నాదిపదార్థములును, తదుపరి తండులోదకసదృశముగను, వమనములు వెడలుచు వమనాధిక్యము ననుసరించి, పిపాస ఎక్కుడై వేధించుచు, గర్భస్థపేశములు పీడాసహితమై, ఆక్షేపకావస్థను పొంది సంకోచమగుచుండును. రోగియొక్కయాకృతి భయజనకమై, నేత్రములు గుంటలువడి, శరీరము శిథిలమై శ్యామవర్ణము గలిగి చెమటలు పట్టుచుండును. మరియు ఈరోగమున శరీరోష్ణత తగ్గుకొలది నాడి సూక్ష్మమై దుర్బలగతి నొందుచు, జిహ్వ హిమసదృశముగ చల్లనై స్వరము క్షీణించి, కడుపుబ్బుగలిగి, మూత్రము న్యూనమై వెడలుచుండును.

స్వాభావికప్రతిక్రియావస్థ

తృతీయావస్థయం దీరోగమున సర్వాంగశీతల మెక్కుడై, ఆధ్మానావస్థ (మలమూత్రబంధము) నుబొందుచు మరణింపవచ్చును, లేదా రోగికి శరీరోష్ణత క్రమముగ గలిగి నాడిబలము నొందుచు, ముఖమువికాసము జెందుచు, క్రమగతిని అతిసారము న్యూనమై మలాంశ మెక్కుడగుచు వాంతులు శాంతినొందుచు పిపాస నశించి, మూత్రము స్వాభావముగ వెడలుచు, క్రమముగ ఆరోగ్యమును గలిగించును. కొందరి కీయవస్థయందు సన్నిపాత జ్వరలక్షణములుగూడ గలిగియుండును. అట్టిరోగమున ఆరోగ్యము నందునప్పటి కించుక యాలస్య మగుచుండును. ఇదియే స్వాభావికప్రతిక్రియాలక్షణమని చెప్పవచ్చును.

చికిత్సాక్రమము

శీఘ్రముగ నభివృద్ధినందు భయానకరోగ మగుటచే నీవిషూచికారోగమున అతిసారికావస్థయం దెక్కుడు జాగ్రత్త వహించి చికిత్స యొనరింపవలసియుండును. లేనిచో రోగము కష్టసాధ్యమై యుండవచ్చును. తొలుత లంఘన మొంచుటయే ఈరోగమున ప్రధానచికిత్సయై యుండును. రోగికి ఒకటిరెండుమారులు, అతిసారసదృశముగ మలము వెడలుచుండు నవస్థయందు సుధానిధి రసమును (యోగరత్నాకరమును చూడుడు) మూడురతుల ప్రమాణముగ రెండుమారులు గంటకొకతూరి జలానుపానమున ఇచ్చుచు తదుపరి మోతాదును తగ్గించి స్థితిచొప్పున రెండుగంటల కొకతూరి ఇచ్చుచుండవలెను; లేదా కర్పూరాసవము (భైషజ్యరత్నావళి) అయిదులగాయతు ఇరువదిబిందువులవరకు ప్రతియరగంటకు నొకతూరి ఇచ్చుచుండవలయును. ఇట్టిచికిత్సవలన రోగతీవ్రత నాపవచ్చును. కర్పూరాద్యరిష్టము (భైషజ్యరత్నావళి) గూడ నీతరుణమం దొసంగినయెడల గుణకారి కాగలదు. మరియు ప్రథమావస్థయం దీరోగమును మలనిరోధముకై నల్లమందు గలియుమందుల నెన్నడును నివ్వరాదు. ద్వితీయావస్థయం దీరోగమున అహిఫేనాసవము (భైషజ్యరత్నావళి)౧౦ చుక్కలు,నజలగంధకామ్లము (సల్ఫ్యూరిక్ ఆసిడ్)ను ౧౦ చుక్కలును గలిపి రెండుగంటల కొకతూరి ఇచ్చుచుండవలయును. అహిఫేనాసవము సిద్ధముగ లేనప్పుడు కర్పూరరసము (బృహత్ రసరాజసుందర) లేక అమరావతీరసమును (భై. ర.)గాని యివ్వవచ్చును; లేదా నృపతివల్లభరసమును (రసేంద్రసారసంగ్రహ) ఒక్కొక్కమాత్ర రెండుగంటల కొకతూరి కర్పూరమిశ్రిత జలము (కర్పూరము ౧ భాగము, జలము ౬౦౦ భాగములు)అనుపానమున నిచ్చుచుండవచ్చును. ఇందు మూలమున రోగోపద్రవములగు ఆధ్మానాదులు రాకుండ గాపాడగలుగుదుము. మరియు ఆయుర్వేదోక్తమగు నీక్రింది యౌషధయోగముగూడ నెంతయోలాభకారిగా నున్నది.

ఇంగువ ౨ భాగములు
నల్లమందు ౨ భాగములు
పచ్చకర్పూరము ౨ భాగములు
మిరియము ౨ భాగములు
తామ్రభస్మము ౧ భాగము

జలముచే మర్దించి, రెండురతుల ప్రమాణముగ మాత్రల జేసి, జలానుపానమున మూడుగంటల కొకమాత్ర నిచ్చుట.

రోగి పిపాసనివృత్తికొరకు పూర్వోక్తకర్పూరజలమును, మాటిమాటికిని స్వల్పముగ నిచ్చుచుండవలయును. కడుపునొప్పి యుండినపుడు శ్రీవాసతైలము (టర్పెంటైన్) ఒకభాగము, తిలతైలము ౪ భాగములు కలిపి కడుపునకు వ్రాయుచు ఉష్ణజలముచే కాచుటవలన ఉపశమించును, లేదా సార, నువ్వులమాన, శొంఠి, సైంధవలవణము ఇవి కలిపి వెచ్చజేసి మర్దించుచు స్వేదనక్రియ లాచరించుటవలన నెంతయు ఉపయుక్తమై యుండును.

శరీరము చల్లనగుట, నాడి క్షీణించుట ఈగుణములయందు మృతసంజీవనీసుర (భై. ర.)ను గాని బృహత్

చంద్రోదయమకరధ్వజమునుగాని (ర. సారము) బృహత్ కస్తూరిభైరవినిగాని (భై. ర.) ప్రయోగింపవలసియుండును. మరియు కస్తూరి ౬ రతులు, మృతసంజీవినీసుర ½ తులములు కలిపియుంచి ౩౦ నుండి ౬౦ చుక్కలవరకు శరీరావస్థ ననుసరించి ½ గంటమొదలు ౨ గంటల కొకసారి మోతాదుచొప్పున నిచ్చుటవలన ఎంతేయు లాభముండును. లేదా మృగమదాసవము (భై.ర.)ను ౨౦ లగాయతు ౪౦ చుక్కలవరకు అవస్థానుసార మిచ్చుచుండవచ్చును. ఈపైనిజెప్పిన యౌషధములచే శరీరోష్ణత గలుగక నాడీ మందగతి జెందినపుడు మల్లచంద్రోదయమును (రసాయనసారము)గాని బృహత్ సూచికాభరణరసమును గాని ప్రయోగింపవలసియుండును. అందు మల్లచంద్రోదయమును మృతసంజీవినీసురతో నిచ్చుటవలన నాలుగైదునిమిషములకే శరీరోష్ణ మేర్పడును. విషముష్టిఆసవమునుగూడ ఈఅవస్థయందు వాడుటవలన ఎంతయు గుణము గాంచవచ్చును.

విరేచనములు తగ్గుదల నంది వమనాధిక్యముకలిగియుండినపుడు అశ్వత్థక్షారము (రావిబెరడుయొక్క క్షారము)ను రెండుమూడురతులప్రమాణమును అర్ధశేరుజలమునందు గలిపి మాటిమాటికి త్రాగించుచుండుట లేదా ఛర్ద్యంతకరసము (యోగరత్నాకరము)ను నొకరతి ప్రమాణమును పైనవ్రాసినజలముతోగాని, మామూలు జలముతోగాని ఇచ్చుచుండుటవలన అతికష్టసాధ్యములగు వాంతులుసహితము నశించును.

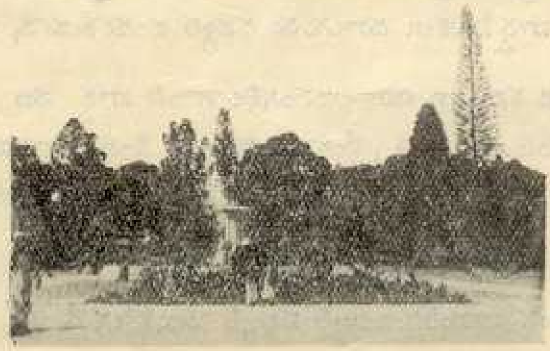
స్వేదాధిక్యమునందు ప్రవాళభస్మము ౨ రతుల ప్రమాణముగా నొకమాషప్రమాణముగల మధువుతో సేవించుటయు, శొంఠిచూర్ణముతో గాని, ఉలవలచూర్ణముతోగాని శరీరమును మర్దించుటచే ఎంతేయు నుపయోగమైయుండును.

మూత్రావరోధము గలిగినపుడు సూరేకారపు నీళ్లయందు గుడ్డను దడిపి పొత్తికడుపుపై నేయుటచే మూత్రనిరోధము తొలగును.

కాలుచేతులు శీతలమై యీడ్పుగలిగియున్నప్పుడు శొంఠిచూర్ణమును, శ్రీవాసతైలమును గలిపి కరపాదములకు వ్రాయుచు సీసాలయందు వేడినీళ్లుంచి కాచుటవలన లాభకరమైయుండును.

ఇక తృతీయావస్థయగు ప్రతిక్రియావస్థయందు రోగము శమనమునొంది దుర్గుణము లంతరించి ఆకలిగొనినచో ఆప్రుపాలను, సున్నముపై తేరిన నీటిని లేదా యవమండము ఈమొదలగు ద్రవపదార్థములనే యాహారముగ నిచ్చుచుండవలయును. రోగము సంపూర్ణముగ నశించి జఠరాగ్ని దీప్తమగునప్పటివరకు ఎట్టి కఠినాహారముల నివ్వరాదు.

పథ్యము నిచ్చినవెనుక దుర్బలత్వమును బోగొట్టుటకై రక్తవృద్ధికరములగు నౌషధముల నివ్వవలసియుండును. లోహభస్మము, లోహాసవము మొదలగునౌషధము లీరోగాంతమున గలుగు దుర్బలత్వమును బోగొట్ట గలుగును.

హరనాథస్తుతి

మంగిపూడి వేంకటశర్మగారు

శ్రీగల నీదుపాదములు చిత్తసరోరుహమందు నిల్పుదున్
యోగదముల్ భవత్కథల నుల్లము చల్లవడన్ బఠింతు నీ
వ్రేఁగగు ప్రేమతత్త్వమును వీనులవిందుగ విందు పొందుగా
పాగల శ్రీహరా! పతితపావన శ్రీహర పాహి శ్రీహరా!

శ్రీగల భాగ్యశాలివఁట చిత్తము మెత్తనివాఁడవంట బల్
తేగము గల్గువాఁడవఁట తియ్యనిమాటల గారవించు మేల్
నాగరకుండవంట అయినన్ నినుఁ గోరను గొప్పకోర్కులన్, పాగల...

రాగభరంబు మీరఁగ బిరాన తటిల్లతలీలఁ దోఁచి నీ
క్రీఁగనుదోయిచూపుల నొకించుక నాపయిఁ బర్వఁజేసినన్
భోగగనాధిపత్య మిడి ప్రోచినరీతిని సంతసించెదన్, పాగల...

పోగధినాథ ముఖ్యసురవంద్యము నాగమవేద్యమున్ శుభో
ద్యోగము నీదు పాదయుగ మొప్పఁగఁ బూజలొనర్చుభాగ్య మే
లాగు లభించు నీవు మము లాలనసేయుచుఁ జూపకున్నచో, పాగల...

ఓగుణగణ్యా! సంతతమహోన్నతపుణ్యా! జగచ్ఛరణ్యా! యో
యోగివరేణ్యా! నన్ను దయ నోమఁదలంచిన నీదుప్రేమలోఁ
దోఁగుచు హర్షవీచికలఁ దూఁగుచు ధన్యత నందఁజేయవే, పాగల...

మే గరుపారి కన్నులు నిమీలనసంగతిఁ గాంచి హర్ష ము
ద్వేగత నొంది తన్మయత వ్రేఁగయి డెందమె డింది యోగసం
యోగతఁ గన్నయోగివలె నొప్పఁగ నిన్ గనులాగు. మప్పవే, పాగల...

ఏగతిలేని దీనులకు నేడుగడైన ఘనుండవంచు ని
న్నే గతిగాఁగ నామతిని నమ్మితి సమ్మతి నేలుకోఁగదే
రాఁగదె నాదుడెంద మలరారఁగ దర్శన మిచ్చి పోఁగదే, పాగల...

కొలనినుండి

చిత్రకారుడు: శ్రీ. రామకూర సత్యనారాయణరావుగారు, కాకినాడ, గుంటూరు

విగ్రహారాధనము

వల్లూరి సూర్యనారాయణరావుగారు, బి.ఏ., బి.యల్.

సర్వాంతర్యామియైన ఒకపరబ్రహ్మ మున్నాడని విశ్వసించువారు, ఆయననిరామయుడనియు, నిర్వికల్పుడనియు, నిరంజనుడనియు, నిరాకారుడనియు స్పష్టముగా చెప్పుచున్నారు. మనహిందూశాస్త్రములుకూడ అట్లే ఘోషించుచున్నవి. అయినను జనులందరు సర్వసాధారణముగా తమ మనోవీథియందు ఏదియో యొకవిధమగు దేవదేవుని విగ్రహమును ముందిడుకొని,రూపోపాసన చేయుచున్నారు. లేనియెడల ప్రార్థన కర్థమే లేదు. ఈ ప్రపంచములో నున్న ముఖ్యమతములవారిలో మన హిందువులు, బహిరంగముగ విగ్రహముల నుంచుకొని, వానిని పూజించెదరు. కేవలము నిర్గుణోపాసనయందును, మంత్రధ్యానములందును వారికి తృప్తి జనించదు. అది కష్టసాధ్యమని యెంచెదరు. నిగూఢమైనట్టి వేదాంతజ్ఞానము సామాన్యమానవులకు పట్టుపడదు. మూర్తులు, అవతారములు ప్రతీకములు మానవరూపములుగా మనస్సునం దుంచుకొనిగాని, నేత్రములతో చూచిగాని, భక్తితో ప్రార్థనచేయుట అలవాటై పోయినది.

విగ్రహారాధనమును ముస్లిములు, క్రైస్తవులు నిరసించుట న్యాయముకాదని మనహిందువులు ఒకే హేతువును కనుపరచెదరు. ఉపనిషత్తులలో నున్న వేదాంతజ్ఞానమును బట్టియైనను, ప్రకృతియంతయు పరబ్రహ్మముతో నిండినప్పుడు అన్నివిధములైన ప్రతీకములలోను పరబ్రహ్మమునావాహనించి ప్రతిష్ఠచేసినదానిని నేలపరబ్రహ్మముగా పూజించకూడదని యడిగెదరు. సృష్టియొక్క పుట్టుక గాని, దానిక్రమమునుగురించిగాని మనము తెలిసికొనజాలమని ఒప్పుకొన్నప్పుడు ఈయుభయవాదులు ఒండొరులను విమర్శించుకొనుటవలన లాభమేమి? హృదయావేదన కష్టసమయములలో తీరునని, యిట్టి పూజలు, ప్రార్థనలు, ప్రతిమతములోను చూపించబడియేయున్నవి. ముప్పదివేల సంవత్సరములనుండి, హిందువులు, చాల్డియనులు, బాబిలోనియనులు, అస్సీరియనులు, ఈజిప్టువారు ఈవిగ్రహారాధనసంప్రదాయము కలిగియున్నట్లు భూగర్భపరిశోధకులు అభిప్రాయపడుచున్నారు.

ఈవిగ్రహారాధనములో అనేకములైన మూఢవిశ్వాసములు, లేనిపోనివింతలు, ఆచారములు, కర్మలు మొదలగునవి కలసి నిజమైన ప్రశాంతమైన దైవభక్తి నశించి, మిక్కిలి చోద్యమైనట్టియు, విపరీతమైనట్టియు, నవ్వుపుట్టించునట్టియు, హేయమైనట్టియు వక్రమార్గమున మనహిందువులు నడచుచుండుటచేత నీవిగ్రహారాధనను నిరసించుట ఆచారమైనది. ముస్లిముల మసీదులు, క్రైస్తవుల చర్చిలు, బౌద్ధుల గుళ్లు, ఆరామములు మనదేవాలయములలోని యాడంబరము లేమియు లేక, ప్రశాంతస్థలములై దైవప్రార్థన కుచితములైయున్నవి. వానిలో నేవిగ్రహము లేకపోయినను, వారిలో చిన్నలు, పెద్దలు మనలో వలెనే భక్తిపరులుగా నుండుటలేదా? కాబట్టి మొదట ఈవిగ్రహారాధన యనునది యేలపుట్టినది, యెప్పుడు పుట్టినది, విచారించుట మనకవసరము. దీనిపరిణామము కొంతవరకైనను మనము తెలిసికొన్నగాని దీనిలో మిక్కిలి అవసరమైన సవరణలను చూపించజాలము.

ప్రపంచములో నన్నిమతగ్రంథములకంటెను, అనేక-వేల సంవత్సరములకుపూర్వము పుట్టిన ఋగ్వేదములో ఇట్టివిగ్రహారాధన గురించి గాని, దేవాలయములగురించిగాని యెట్టి ప్రశంస యున్నట్లు కనుపడదు. ప్రకృతిలో మానవునికి గోచరించెడు అపరూపపదార్థములన్నియు దేవతలనియే మొదట భావించబడుచుండెను. మనమతములన్నియు, ప్రకృతినిచూచి మనవారికుండినభయమువిూదనే ఆధారపడి తరువాత, చిలవలుపలవలుచేసి వృద్ధియైనవిగాని వీనిలోనేదియు సత్యమనియు, దేవుడు ఏర్పరచినవనియు ఎన్నడు నమ్మరాదు. మన ఆర్యులు, అనేకకాలములలో వర్షములు కురిపించువాడు ఇంద్రుడనియు, తేజస్సు నొసంగువాడు సూర్యుడనియు, ఉదకముల నిచ్చువాడు వరుణుడనియు, అన్నము నిచ్చువాడు అగ్నియనియు, రాత్రిని పోగొట్టునది ఉషోదేవతయనియు, ఇట్లు ఏమేమో ఊహలు చేసికొని, ఆయాదేవతలను గురించి ప్రార్థనలను జరిగించుచు, వానినే యీఋగ్వేదములో ఉదాహరించిరి. ఉరుములు, మెఱుపులు, గ్రహణములు, భూకంపములు, తుపానులు, ఉప్పెనలు మొదలగువానికి మన పూర్వాగ్రజులకు భయపడుట సహజము. కాబట్టి వాని కధిష్ఠానదేవతలున్నట్లు మనవారెంచి ఋగ్వేదములో వీరి స్తుతిగీతముల ననేకములు పాడియుండిరి. కాలక్రమముగ నీప్రకృతిలో నున్న సూర్యచంద్రాదులు, ఋతువులు, రాత్రింబవళ్లు మొదలగునవి నియమము తప్పక సర్వకాలసర్వావస్థలయందును ఒకేవిధముగ నడచుచుండుటచేత నీదేవతలన్నింటిని నడపించుటకు ఒకమహాదేవుడు వేరుగ నున్నాడనియు, ఆయనను ఈదేవతలగుండానే పూజించవలెననియు

ఊహించి అట్టిమంత్రముల నేర్పాటుచేసికొనిరి. తుదకు వేదములు మంత్రములు బ్రాహ్మణములు మొదలగునవి అతిక్లిష్టరూపముగ చేసి వైదికకర్మలను హెచ్చించుటచే ఉపనిషత్తులలో ఆదిదేవుడే ప్రకృతి యంతయు నిండియేయున్నాడనియు, ప్రకృతియంతయు అతనిలోనే యున్నదనియు, కాబట్టి మనలోనున్నదికూడ ఆదేవుడే, లేక ఆయన కళయే యనియు, వ్రాయబడెను. కాని యిదియంతయు వేదాంతము గాని, హైందవమతముకాదు; బ్రాహ్మణమత మంతకంటెను కాదు.

కొంతకాలమైనతరువాత (ఎప్పుడో ప్రస్తుతము నేను నిర్ధారణ చేయలేను) బ్రాహ్మణశాఖవారు ఈవిగ్రహారాధనను అనేకకర్మలతో సంపుటీకరణము చేసి మానవప్రకృతిని కనిపెట్టి, అన్ని అంతస్తులలో నున్న ప్రజలకు ఉపయోగించునట్లు రాళ్లు రప్పలు చెట్లు పుట్టలు పాములు కోతులు మొదలగు వాని నన్నిటిని పూజించుట కంగీకరించిరి. ఇట్లు అనాగరికులైన అడవిమనుష్యులపూజలను, దురాచారములను, బలులను అంగీకరించి, హైందవమతములోనున్న చాతుర్వర్ణ్య వ్యవస్థలో వారినికూడ క్రమక్రమముగా చేర్చుకొనఁగిరి. పైవాని యన్నిటిలోను దేవుడున్నాడు గనుక వానిని స్త్రీరూపములుగాను, పురుషరూపములుగాను ఉపాసింపవచ్చుననిరి. పోలేరమ్మ పైడమ్మ నూకాలమ్మ కాళి శ్యామలమ్మ మరిడమ్మ విఘ్నేశ్వరుడు మొదలగు వికృతరూపములన్నియు దేవస్వరూపములే యనియు, తులసిమొక్క కందిలికె రావిచెట్టు మొదలగువానినికూడ పూజించుట మంచిదేయనియు, అదివరకు అటూ ప్రజలలోనున్న మూఢవిశ్వాసములను మరింత పురికొల్పి తాము అవ్యక్తమునకు హించి, తమవలనదుపడిని వ్యాపింపజేసుకొనిరి. పాపము! తమస్వలాభమునకు గాక నైతికప్రవర్తనను, భగవద్భక్తియే ప్రధానముకాని, సదుద్దేశ్యముతోనే మనబ్రాహ్మణులు నానావిధములైన భగవదారాధనలను ప్రవేశపెట్టుటయేగాక ప్రతిప్రతిమను సరించియు కథల నల్లిరి. స్త్రీలకు ప్రతిమల నేర్పాటు చేసిరి. పూర్వ మవతరించిన మహాపురుషులను దైవసంభూతులుగ నెంచి, వారిని అవతారములుగ చేసి వారు చేసిన సుదకార్యములన్నియు అమానుషమైనవిగ వర్ణించి, వారిచరిత్రలలో ధర్మశాస్త్రబోధనల నిమిడ్చి, ప్రజలలో దైవభక్తిని, నీతిమార్గమును పెంపొందించుటకె అనేక-భుక్కిటపురాణములను, స్థలపురాణములను వ్రాసిరి. బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులను సృష్టిస్థితిలయకారులనియొక్క వేరువేరు రూపాంతరములుగ నొనర్చి వారికి మానవులకువలెనే జననము మృత్యువును కల్పించి, భార్యలను అంటగట్టి, వారికి కల్యాణోత్సవములు, భోజనములు, పవళింపుసేవలు, ఊరేగింపులు, గృహములు, గోపురములు, చంపకతాంబూలాదులు మొదలైనవి యెన్నెన్నియో సృష్టించిరి. వీరిసారాధనలకు ఆగమశాస్త్రములను లెక్కలేనన్ని కల్పించిరి. బౌద్ధమతమును రాజులచేత అణగద్రొక్కించినపుడు వారిభిక్షుకుల ఆరామములను, గుహలను, మఠములను దేవాలయములుగ మార్చి అక్కడ జరుగవలసిన కర్మకలాపమునకు ప్రభువులచేత మాన్యముల నిప్పించిరి. చిత్రవిచిత్రమైన రూపములను ఈ శిలాలోహదారుప్రతిమల గొనంగిరి. వానికి ప్రాణప్రతిష్ఠ అనేకమంత్రములతో చేసిరి. అటూ యవతారములకును, వారి భార్యలకును నానావిధరూపముల నిచ్చిరి. పంది, సింహము, ఏనుగు, పక్షి, కోతి, గుఱ్ఱము మొదలగు జంతువుల ముఖములుగలవానిని, మూడు నాలుగుతలలు, ఏడెనిమిదిచేతులు గలవానిని, ఇంకను ననేకవికృతరూపములను ఈదేవాలయములలో ప్రవేశపెట్టిరి. భగవంతుడు తమవలెనే కాళ్లుచేతులు మొదలగు అవయవములు కలిగియున్నట్లు కల్పించుకొనుటయేగాక, యీప్రతిమలను మానవునికంటె భిన్నరూప మున్నగాని మూఢులకు భక్తి కుదురదని తమయూహలకొలది చిత్రవిచిత్రరూపములను ఈప్రతిమల గొనంగిరి. వీరి కర్మలకును, అతిశయోక్తులకును మేరలేదు. మొదట మనుష్యులు, తరువాత గుఱ్ఱములు, దున్నపోతులు, ఆవులు, మేకలు, కోళ్లు, పందులు మొదలగు జంతువులను దేవుళ్లకు బలియిచ్చి, వారిని తృప్తిపరచుచుండిరి. ప్రశాంతముగ నుండవలసిన దేవాలయములను ఆడంబరములతో తీర్థన్సు మొదలచ్చి పెద్రిమొద్రి విధానములతో నింపివేసిరి. నిజమైన భగవంతునియెడ భక్తి యిప్పుడు దేవాలయములలో నశించినదనియే చెప్పవచ్చును. అక్కడ భక్తులకు ప్రసాదము లిచ్చి రావించుటలేదు సరికదా, పాట్లకోసినను అక్షరజ్ఞానములేని అర్చకు లనేకమంది మేజేకమెంటులో నీదేవాలయము లుండుటచే, అవి మడులవలె శూన్యగృహములై యున్నవి. బాజాలు, భోగమువారు, సంతర్పణలు, రథోత్సవములు, బాణసంచాలు, నాటకములక్రింద దేవాదాయము అర్చకులు తినగా మిగిలినది యున్నచో అది వినియోగింపబడుచున్నది.

మనలో ప్రాజ్ఞులు జ్ఞానులైనవారుకూడ, ఈ విగ్రహారాధనము తమ కవసరము లేదని చెప్పుదురు, లోకసంగ్రహార్థము తాముకూడ నీప్రతిమలను పూజించుటకు వెళ్లుచున్నామని చెప్పుదురు. వీరీ విగ్రహారాధనను సమర్థించుకొనుటకు మరియొకకథ నల్లెదరు. అక్షరములు ముందుగా నేర్చుకొని, తరువాత పెద్ద పుస్తకములను చదువగలిగినట్లు పామరులకు వారివారి యోగ్యతలనుబట్టి తాము వారిని నడిపించవలసియుండునని చెప్పుదురు. కాని తాముకూడా ప్రతిదినము అక్షరములు వ్రాసికొనుట తమ బాలురకొరకే యని చెప్పిన నెంత హాస్యాస్పదముగ నుండునో, అలాగుననే విగ్రహారాధనకు కారణముల నరసి, యీ మార్గము తమ కక్కరలేకపోగా నోడిమానవులను పైమెట్టుకు తీసికొని రావలసిన యీపెద్దలు, మూఢులతో కలసి రొంపిలోనే ఆనుకొనుచుండుట లోకసంగ్రహమా? ఇది వెర్రిపని కాదా? ప్రజలచేత నీపిచ్చినమ్మకములను, నీ యాడంబరములను ప్రోద్రోలించి, తక్కినజాతులలో వలె వీరును నిర్గుణోపాసననే అలవరుచుకొనునట్లు చేయకూడదా? మూఢభక్తిని త్యజింపజేసి, నిర్మలమైన దైవభక్తిని, జ్ఞానమును ఉపదేశించుట వీరిధర్మము కాదా?

సంఘాభివృద్ధికి కొన్ని నీతులు ప్రధానము-ఈనీతులకు పునాది, మతములు కావని నా యభిప్రాయము. ఆ యా కాలపు దేశ పరిస్థితులను బట్టి మన నీతిసూత్రములు పరిణామమును పొందినవి. వానిని స్థిరపరచుటకు ఈమతములు బయలుదేరినవి కాని, యీ మతములవలననే మూఢవిశ్వాసములు పెరిగి మనుష్యులను బానిసలుగా చేసినవి. పూర్వకాలమందు భయముచేత నీమతసంప్రదాయములను బట్టి పరలోకశిక్షలను తప్పించుకొనుటకు జనులు నడుచుకొనుచుండినను నాగరికత, యింగితజ్ఞానము ప్రబలినకొలది రాజకీయశిక్షలకును, సాంఘి కాపవాదములకును భయపడినట్లు, మతకారుల బెదిరింపులకు జడియు వారు లేరు. నీతినియమములు సంఘాభివృద్ధికి అత్యవసరమని గ్రహించినవానికి దైవప్రార్థనయే అనవసరము. చిన్నతనమునుండియు నేర్చు కొన్న అలవాటులనుబట్టి, అనేకమంది తమకష్టసమయములలో మాత్ర ము పరాత్పరునిమీద భారమునంతయు వైచి, తమ దౌర్భాగ్యమును, మనోదార్ఢ్యములను, దేవుని ప్రార్థించుచుందురు. మహాత్మాగాంధి గారి దైవప్రార్థనలకుకూడ నంతే విలువనిత్తును. సుంప్రివల్ల కాన్న రెన్ను జయప్రదము కావలెననియు, హిందూముస్లీములకు ఐకమత్య ముండవలెననియు, మహాస్వర్గుడు మారుసంవత్సరములు జీవించవలెనని యు, మనకు సంపూర్ణస్వరాజ్యము రావలెననియు భగవంతుని పెద్ద లందరు ప్రార్థించుట వీరిమనస్సుయొక్క బానిసతనమునే వెల్లడించు చున్నది. ప్రకృతి తనమాయాలుకోరలేని మానవుల యిష్టానిష్టములతో సంబంధము లేకుండ మానవులు మొదలగు జీవరాసులమీద పెట్టబడియు, ద్వేషము లేకుండ తనదారిని తానుపోవుచుండగా, వర్షము కురిపించు మనియు, మనుష్యుని బ్రతికించుమనియు, తిండిపెట్టుమనియు, రోగము కుదుర్చుమనియు దేవుని ప్రార్థించినయెడల ఆయన తనసృష్టివ్యాపార ములో మన్నమన్న మనకొరకు తాను వ్రేలుపెట్టును, ప్రకృతి పరిణామమునకు అడ్డుతగులుచుండునా? మంత్రములకు చింతకాయలు రాలునా? యజ్ఞములచేత వర్షములు కురియునా? ఏటిమాట! మత గ్రంథములలో ఇట్టిచిత్రము లుదాహరింపబడినవని చెప్పువారికి ఒకటే జవాబు. ఈగ్రంథములు మూఢవిశ్వాసములను వృద్ధిపొందించు టకే యేర్పడినవి.

ప్రార్థనల యుపయోగము నటులుండను. ఈ రూపోపాసన అగత్యము కాదని తెలుపుటకు ఒక్క నిదర్శనము చాలును. బౌద్ధుల, క్రైస్తవుల, ముస్లీముల పవిత్రాలయ సహితము ముక్కు,| చెవులు, కాళ్లు గలిగిన ప్రతిమలను పూజింపక యెట్లు భగవద్భక్తిని కలిగియు న్నారు? ప్రకృతి యంతయు చూచి దేవుని కల్యాణగుణములను కీర్తింపకూడదా? వారందరును భగవద్భక్తి గలిగి సత్యగమును త్రొక్కుచుండుట లేదా? భగవంతుడు లేడని వాదించు బౌద్ధులు, చార్వాకులు మొదలగు నిరీశ్వర వాదులు మనవారికంటె నీతిబాహ్యులా? మనచిన్నతనమునుండి పుక్కిటిపురాణకథలన్నియు వేదవాక్యములనియు బ్రహ్మ, విష్ణు, శివాదులుగను వారి యనేకావతారములుగను పరబ్రహ్మ మైతివనియు, వీరిలో ఎవరియిష్టముచొప్పున నేదేవతను ప్రార్థించి నను దేవదేవునికే చెందునదనియు, బోధించుటకు మొదలు పెట్టగానే స్వీయాలోచనశక్తి మనస్స్వాతంత్ర్యము పోగొట్టుకొన్న మొదలగు నవి నశించి మనము మూఢవిశ్వాసములకు లోనై పూర్వగ్రంథములలో వ్రాసిన ప్రతివిషయము నమ్మితీరవలెననియు, నమ్మనివారికి ముష్టి వాటిల్లి నరకమున బడుదుమనియు అన్నమాటమనుష్యముల చెప్పుచుందు మనియు భయపడి బానిసలముగ, మతకర్తలుగ చేయబడితిమి. మనము పెద్దవారమై విద్యావంతులమైనను చిన్నతనములో ఉగ్గు పాలతో, అమ్మఒడిలోనుండియే నేర్చుకొనిన యీపరిపుష్టి పుక్కిటి పురాణములలో అతిశయోక్తులేవో, నిజమైనచరిత్రాంశము లేవో గ్రహిం చజాలక సద్గ్రంథములను మూఢవిశ్వాసపరులముగానో, లేక వీని యన్నిటియందును అపనమ్మకము కలిగి వీనిని పూర్తిగా త్యజించుటనో సంభవించుచున్నది. మన నిజమైన అర్థమత మేమో యిప్పటికీ మనకు తెలియదు. శ్రద్ధాదులు వేసుకొన్నట్లు విమర్శనజ్ఞానమును చంపుకొని, మూఢమతవిశ్వాసము లన్నిటికిని దాసులమై పోతిమి.

చిన్నపిల్లలకైనను సత్యము మరుగుపరచి పిట్టకథలను, దయ్యపుకథలను బోధచేయుట వారిభవిష్యత్జీవనమునకు మిక్కిలి భంగకరము. రామకృష్ణాద్యవతారములు ఆయాకాలములయందు గొప్పప్రతిభావంతులైన మనుష్యులనియు, వారిలో కొన్నిలోపము లున్నను, మొత్తముమీద ఆదర్శప్రాయముగ నడచిన వారని గ్రహించి, వారికథలను చదువుకొనవచ్చునుగాని, వారే పరబ్రహ్మమని యెంచకూడదని బోధించవలెను. ఈపిచ్చిపిచ్చి మానవవిగ్రహపూజను త్యజింప జేయవలెను. ఈనాయభిప్రాయములకు పూర్వాచారపరా యణులకేగాక కొందరు నవనాగరికులమని విర్రవీగు విద్యార్థులుకూడ నమ్మ సాహించరని నేనెరుగుదును. కాని వీరి కోపప్రసాదములకును, దూషణభూషణములకును నేను జడువక, నామనస్స్వాతంత్ర్యమును విడువక నాకు సత్యమని తోచినదానిని నిర్భయముగ వెల్లడించుచున్నాను. ఈయవతారములకు చావుపుట్టుకలున్నవిగనుక వీరు పరబ్రహ్మము కానేరరు.

"కల్పేకల్పే క్షయోత్పత్త్యా బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాః,
శ్రుతిస్మృతిసమాచార నిర్ణేతారశ్చ సర్వదా"—పరాశరస్మృతి.

భావము:—త్రిమూర్తులు ప్రతికల్పాంతమున నశించి మరల పుట్టుచుందురు.

ఈ యవతారపురుషు లందరు మనవలెనే పాపములు చేసిన మనుష్యమాత్రులేకాని వేరుకారు.

"ఇంద్రో నారాయణో బ్రహ్మ పృథ్వ్యధిపా అతిప్రియమ్,
దేవ దోషా దుపహతాః పరస్త్రీస్పా విచేతనాః,

కాలేన మహతా శైలే పాపాత్ స్థానం ప్రచేదితే. ॥
—స్కాందపురాణము.

భావము:—ఇంద్రుడు, నారాయణుడు, బ్రహ్మ—వీరుకూడ పాపము చేసి తమ ఉన్నతపదవులు గోలుపోయి దీర్ఘకాలము పాపఫల మనుభవించి చిట్టచివరకు స్వస్థానముల చేరిరి.

త్రిమూర్తులనుగాని, వారి యవతారములనుగాని ఆరాధింపుమని వేదములు విధించుట లేదు. వారిని కొల్చువారు నరకములో పడుదురనికూడ దేవీభాగవతములో నున్నది.—

"నవిష్ణూపాసనా నిత్యా వేదే నోక్తా తు కుత్రచిత్,
నవిష్ణుదీక్షా నిత్యాస్తి శివస్యాపి తథైవచ.

గాయత్రీమంత్రవిహీనో ద్విజో మోక్ష మవాప్నుయాత్,
విహాయ తాంతు గాయత్రీం విష్ణూపాస్తిపరాయణః,
శివోపాస్తిరతో విప్రో నరకం యాతి సర్వథా.

భావము:—వేదములు గాయత్రి నుపాసింపుమని విధించుచున్నవి. విష్ణువునుగాని, శివునిగాని ఉపాసింపుమని యెచ్చటను చెప్పుట లేదు. గాయత్రి నుపాసింపక విష్ణువునుగాని, శివునిగాని ఉపాసించువారు నరకమున బడుదురు.

ఇట్లు భాగవత భారతపురాణములలోనే భేదాభిప్రాయములు కనుపడుచుండగా వీనిలో దేనిని నమ్మవచ్చును? వీనినన్నిటిని సమన్వయముచేసి, శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసములన్నియు వేదవాక్యములుగ నమ్మవలసినదే యని సమర్థించుటకు మనపూర్వాచారపరాయణులకు చెట్టినది పేరు. వీరు అపార్థములు, నూతనార్థములు, విపరీతార్థములు, ఎన్నియైనను తమవాదనను బలపరుచుటకు చేయగల సమర్థులు. సంస్కృతభాషకూడ వీరికి తోడై, రొట్లు విరిచిన నట్లు లనుచుందురు. సరళార్థము వీరికి గిట్టదు. తమతమ సంప్రదాయానుసారముగ మాటల కర్థములను లాగెదరు.

విగ్రహారాధనము ఉపయోగములేనిదైనచో మనమేల ఈ దేవాదాయ సంరక్షణకు పాటుపడవలెనని కొందరనుకొనవచ్చును. ఇప్పటి విగ్రహారాధనయు, ఆడంబరములు, సోమరులకు సంతర్పణలు, మఠాధ్యక్షుల అధ్వర్యము దేవాలయములలో అమాంగళ్యపుపనులు, మొదలగువానిని, పోగొట్టి, మనదేవాలయములు ప్రశాంతమైనవిగను, పవిత్రస్థలములుగను, [illegible] త్రోసివేసి అనుగుణ వాఙ్మయములో నున్న మణులు మాణిక్యములవలె నుండు మన జ్ఞానవిజ్ఞానసంపదను పరిశోధనలవలన బయటకు తెచ్చుటకు ఈదేవాదాయము ఉపయోగపడునను ఆశతోనే ప్రస్తుతోద్యమము ప్రారంభింపబడినది. దీని పర్యవసాన మెట్లుండునో యెవరు చెప్పగలరు?

యని భావము. అందుచే ననాదిశబ్దమునకు నాది లేనిది యని యర్థము చెప్పెదరు. 'విద-సత్తాయాం' అను ధాతువును బట్టి యీ యర్థము. 'విద్ ౭-లాభే' అను ధాతువునుబట్టియు నీవ్యుత్పత్తి చెప్పనగును. అప్పుడు "అనాది" శబ్దమున కాదిదొరకనిది యనియర్థము. ఈయర్థమునగూడ ననాదిశబ్దము వ్యవహరింపబడునని యున్నది. వ్యవహారమునుబట్టి శబ్దమున కర్థము కల్పింపబడును. వేదము లనాదియనియు, చాతుర్వర్ణ్య మనాదియనియు చెప్పుటచే మన కిప్పుడు వానియాది తెలియకున్నదని చెప్పుట న్యాయ్యము. సుతరాం ఆదియే లేనిదని చెప్పుట కొంతవిశ్వాసార్హము.

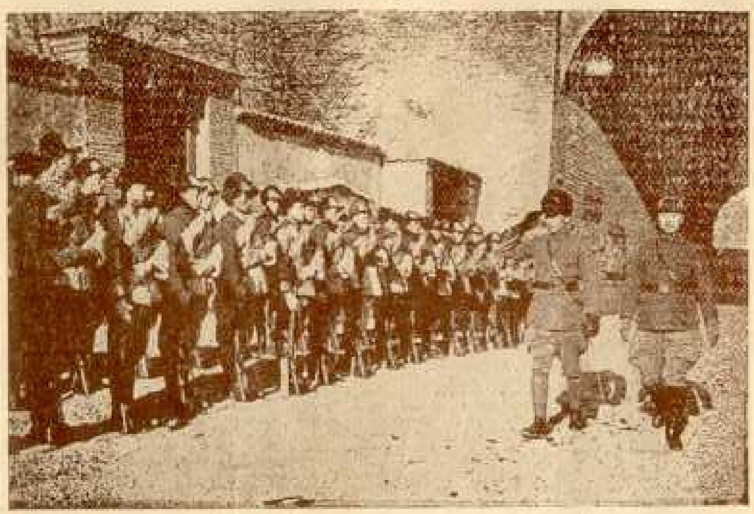
మహాభారతమున నొక్కచోట చాతుర్వర్ణ్యపరిణామక్రమము చెప్పబడియున్నది. పూర్వ మందరు నొక్కజాతిగనే యుండిరి; వారలకు బ్రాహ్మణు లనిపేరు; వారిలో ననేకులు తమధర్మములను నిష్కృష్టముగ నాచరింప శక్తిలేక కాలక్రమమున క్షత్రియులని భిన్నజాతులుగ నేర్పడిరి. (ఇట్లు ద్వైవర్ణ్యము కొంతకాల ముండినది.) క్షత్రియులలో ననేకులు ధర్మవిచ్యుతులై వైశ్యు లనబడిరి. (అప్పుడు త్రైవర్ణ్యము.) వైశ్యులలో ననేకులు మరల ధర్మవిచ్యుతులై శూద్రు లనబడిరి. ఇట్లు చాతుర్వర్ణ్య మేర్పడెనని యచ్చోట నున్నది. వర్ణక్రమావరోహణమువలననో, యారోహణమువలననో కానిమ్ము; చాతుర్వర్ణ్యమమాత్ర మైకవర్ణ్యమునుండియే కాలక్రమమున సిద్ధించెనను తత్వము నీ మహాభారతములోని వాక్యములు సూచించుచున్నవని నమ్మవచ్చును.

ఇక త్రైవర్ణ్యచాతుర్వర్ణ్యభావముల గొంత విచారించెదను. తురీయవర్ణ్యులు త్రైవర్ణ్యులకంటె భిన్నమగు మానవవర్గ్యులుగ నొకవేళ నుండవచ్చునా యని సందేహము కలుగుచున్నది. అందుకు గారణము వీరలకును వారలకును సమానముగ సమష్టివ్యష్టిధర్మములలో నొక్కటియు లేకుండుటయే. త్రైవర్ణ్యులలో బరస్పరభేదము లుండినను వారలకు యజనాధ్యయనదానములును, బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమచతుష్టయములును సమానధర్మములు. తురీయవర్ణీయులకు త్రైవర్ణ్యశుశ్రూషమాత్రమే విధించి యున్నది. మరియు వారలకు 'స్వ'మ్మనునదియు లేదు. అట్లుండిన నవి వారి స్వామ్యధీనములు కావలయుననియు విధించియున్నది. కావున వీర లొకవేళ రణజితులై యార్యులకు కింకరత్వము కొంతకాలము వహించి యధికారాంశము లెవ్వియు లేక విజేతల తెగలలో జేర్చబడియుండురుకాబోలు.

త్రైవర్ణ్య లొక్కతెగవారు, తురీయవర్ణ్యులు మరియొకతెగవారనుటకు నార్యశబ్దముకూడ తోడ్పడునట్లున్నది. "అర్య"శబ్దమునకు వైశ్యుడని యర్థము కలదు. "ఆర్య"శబ్దము తద్ధితాంతము; అర్యులనుండి వచ్చినవారని భావము. మహాభారతములో గనిన ట్లవరోహణక్రమమున గాక యారోహణక్రమమున నర్యులనుండి కాలక్రమమున క్షత్రియ బ్రాహ్మణాదిభేదములు గల్గి త్రైవర్ణ్యమొకవేళ సిద్ధించియుండవచ్చునని యీయార్యశబ్దము చూపున ట్లున్నది. "ఆర్య" శబ్దము పూర్వము త్రైవర్ణ్యులకే గాని చాతుర్వర్ణ్యుల కెప్పుడు నుపయోగింపబడినట్లు తెలియదు. తురీయవర్ణ్యులు ద్రవిడశాఖవారని మనలో నిప్పు డనేకులు చెప్పుచున్నారు. పైవివరించిన విషయములుకూడ నట్లే సూచించున ట్లున్నది.

ఏతెగవారైనను, తురీయవర్ణ్యుల కార్యుల సంఘములో బ్రవేశము ఋగ్వేదకాలమునకు బూర్వమే గలిగియుండవలెనని మన యనాదిగ్రంథములలో దెలియుచున్నది. ఆర్యులతో వివాహాద్యాచారములచే వారలకు బరస్పరము రక్తసాంకర్యము గలిగి వారు నార్యులలో నొకశాఖకు జేరినవారైరి. అందుచే త్రైవర్ణ్యావస్థానంతర మార్యులకు జాతుర్వర్ణ్యావస్థ సిద్ధించినదని మన మూహింపవచ్చును.

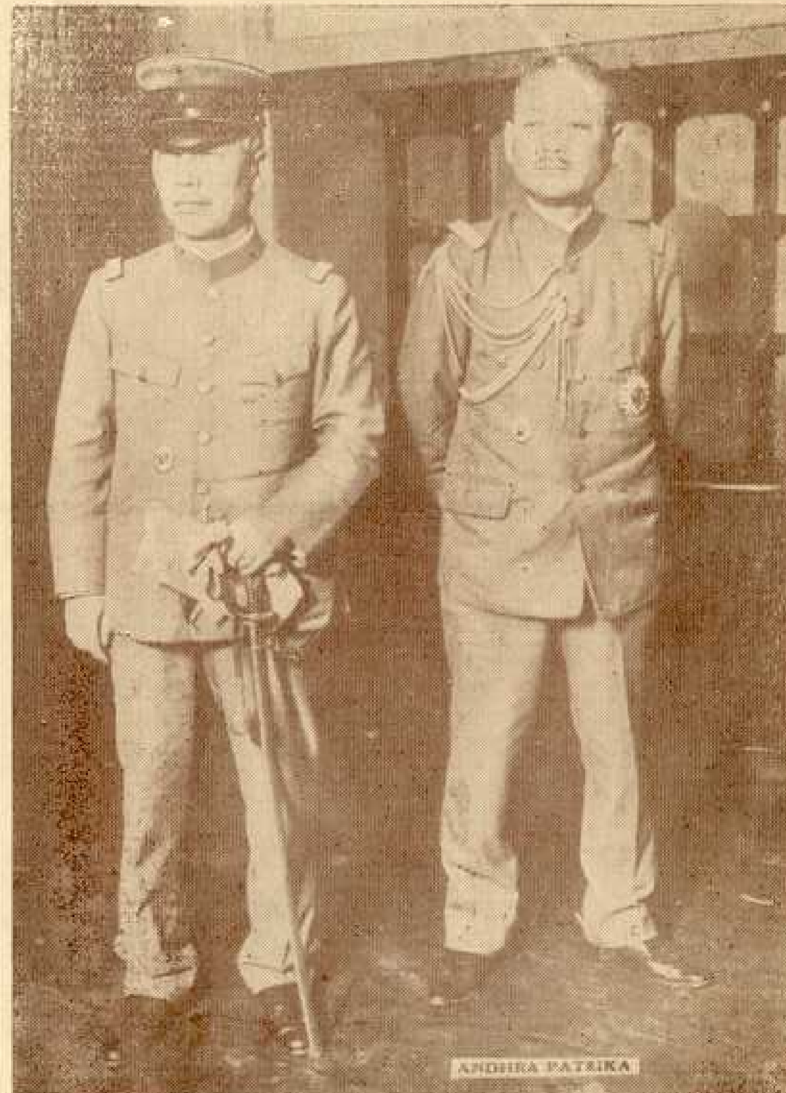
సమష్టిశరీరము (Society) వృద్ధియగుటకై దాని యంగభూతములగు నాల్గువర్ణములకును గొన్నిధర్మము లేర్పడినవి. బుద్ధ్యధీనసాహ్యము బ్రాహ్మణునిదనియు, దేహబలాధీనసాహ్యము క్షత్రియునిదనియు, ద్రవ్యబలా

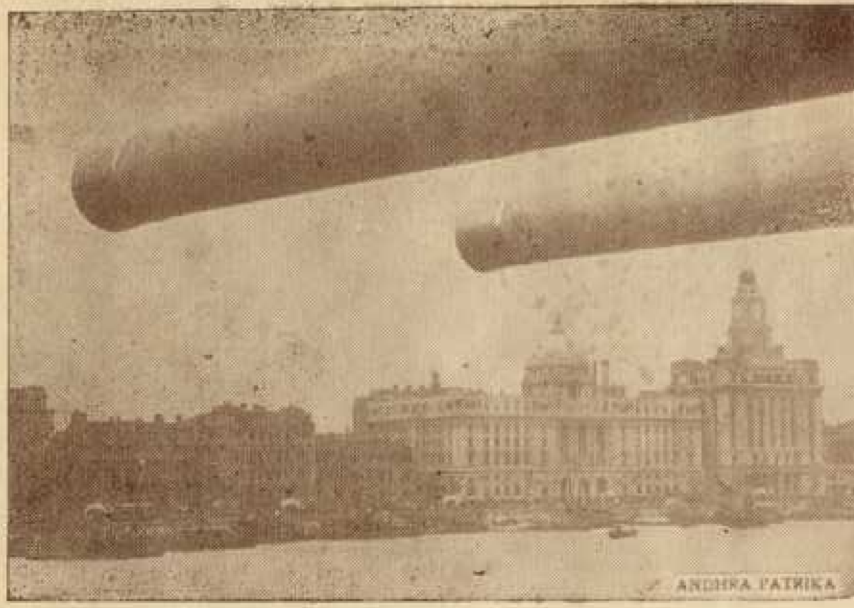
౪. చైనా సేనా నాయకుడు కాల్బలముల ఉపదళమును పరీక్షించుచుండుట

౫. షాంఘై ఊరివాకిలివద్ద చైనా సేనలకాపు

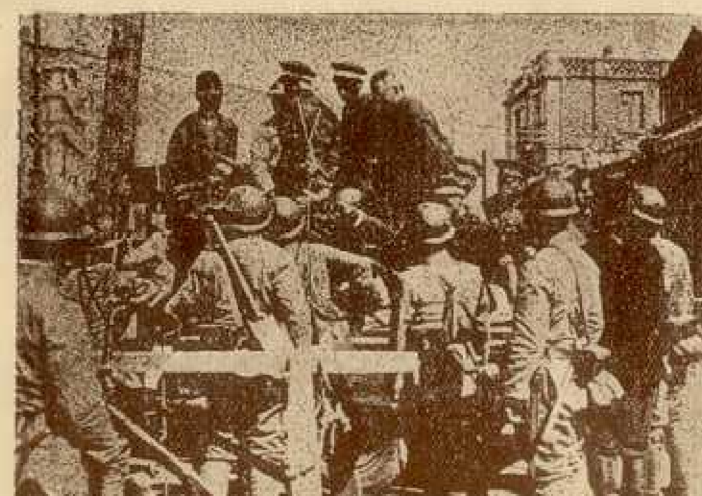
౬. జపాను సేనాదళనాయకులు దండెత్తుటకుముందు సంప్రతించుకొనుట
కుడివైపున జనరల్ కనయ (ఎడమ) మూటో

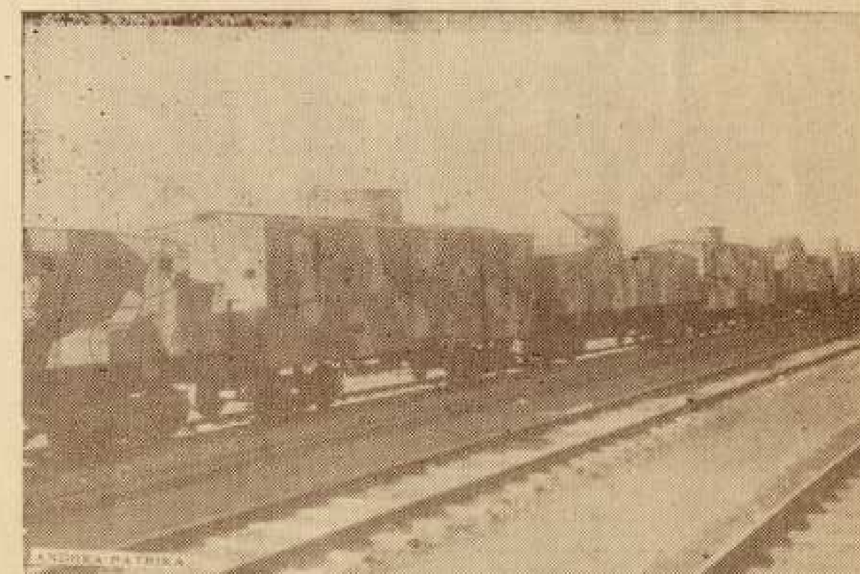
౭. షాంఘైవద్ద కట్టలోపాతిన తుపాకులు

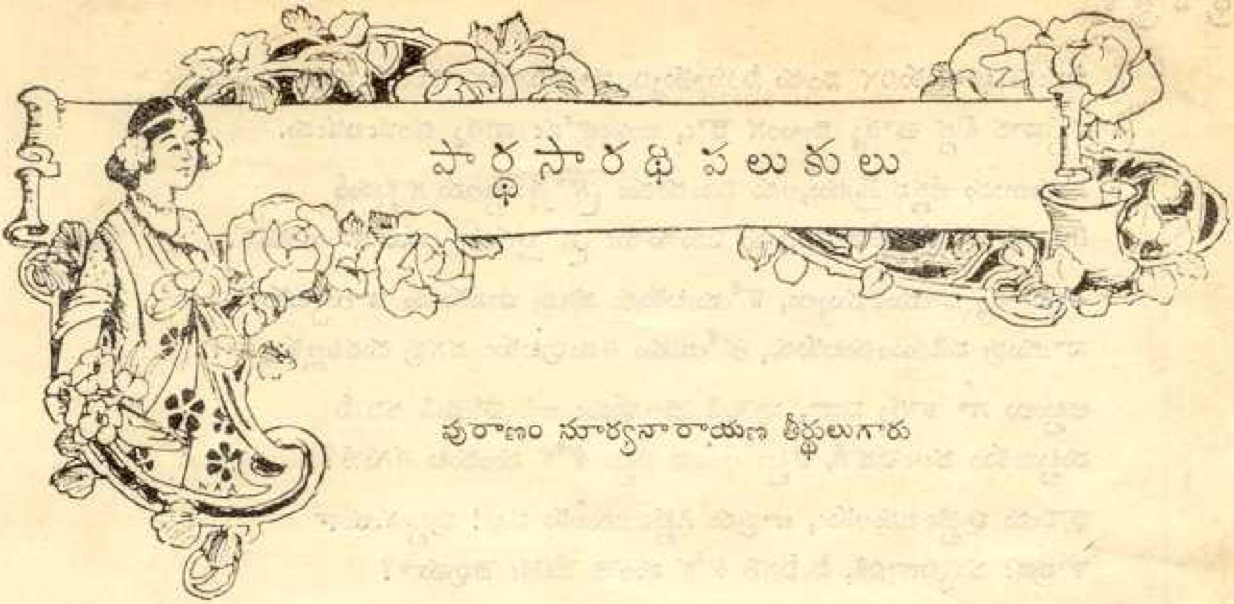
౮. చైనాగోడకు విద్యుచ్ఛక్తి తీగెలుకట్టి జపానువీరు ద్వారము కాపుండుట

౯. బందీలయిన సైనికుల మొదటిజట్టును జపానువారు మోటారులారీలో కొనిపోవుట

౧౦. మంచూరియాలో జపానువారి సాయుధమగు రైలుబండి

పార్థసారథి పలుకులు

పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులుగారు

అర్జునా! ఇట్టి విషమసమయమునందు, నిట్టి కసుమాల మయయెు! నీ కెట్లు పుట్టె?
దీన నపకీర్తియును స్వర్గహాని కలుగు, నార్యు లిట్టి యధైర్యమ్ము నందరు సుమ!

పార్థా! ఇట్టి యధైర్యము, వ్యర్థము నీచమును నీకు నయయో! తగునే?
సార్థకనాముడ వయి ప్రత్యర్థుల వధియింప లెమ్ము దండిమగండ వై.

శోకింపఁ దగనివారికి, శోకించెదు పలికెదవును సూరుల పలుకుల్
శోకింపరు సూ! పండితు, లీకరణి మృతులకొఱ కమృతులగుఱిచియున్.

మునుపును నే నుంటిన నీవు నుంటి వీయెల్ల బంధువులు నుండిర యీ
మన మందఱమును నిటుపయి,ని నిత్యముగ నెపుడు నుండ నేయుండెదమున్.

ఆత్మకు నీదేహమందు బాల్యమును యావనమును ముదిమిని బొందుచందమునఁ జావె
ఱొండు దేహమ్ములను పొందుచుండుఁ గాన, పండితుం డిందులకు మోహపడఁడు పార్థ!

మాత్రాస్పర్శలు కుంతీపుత్ర! అనిత్యములు రాకపోకలు గల వై
పాత్రముగాఁ జేయును తాపత్రయమున కపును సైఁపవలయును-వానిన్.

మంచియుఁ జెడ్డయు సమముగ, నెంచెడి యాధీరచిత్తు నివి చాలవొ వే
ధించుట; కపు నుండెడి నా,సంచితపుణ్యుండు మోక్షసామ్రాజ్యమునన్.

సద్వస్తువునకు లేమి య,సద్వస్తున కునికియును పొసంగదు పార్థా!
ఈద్వయమునిర్ణయము త,ద్విద్వాంసులు చూచియున్న విషయము చూవే!

ఈసర్వమునను నిండిన,యాసద్వస్తువు నశింప దని యెఱుఁగుము పా
ర్థా! స త్త్వ్యయ మగుటం,జేసి తగఁ డెుకఁడును దానిఁ జేటొందింపన్.

ఆత్మ శాశ్వతుండు నప్రమేయుండు వి,నాశరహితుఁ డతనియాశరీర
ములు నశించున వని తెలిపిరి తద్జ్ఞులు, కాన లెమ్ము పార్థ! కల నోనర్ప.

ఎవఁడు ఘాతుకునిగ నెంచు నీయాత్మని, హతునిగాఁగ నెవఁడు మఱిఁ దలంచు
నట్టివార లిద్ద ఱాత్మ నెఱుంగరోఁ, జంపఁబోవ దాత్మ చంపఁబడదు.

మనుజుండు జీర్ణవస్త్రము,లను విడుచుచుఁ గ్రొత్తబట్టలను గట్టెడురీ
తిన యాత్మ జీర్ణదేహము,లను విడుచుచుఁ గ్రొత్తతనువులకుఁ బోచుండున్.

ఈయాత్మ నాయుధమ్ములు, కోయుటకును దగవు పావకుఁడు కాల్చుటకున్
వాయువు వడియించుటకును, తోయము తడుపుటకుఁ దగవు దురపిల్లకుమా!

అట్టులు గా కాత్మ సదా, పుట్టెడి దెల్లపుడుఁ జచ్చిపోయెడి దని నీ
మట్టునకుం దలఁచెదవే, నట్టు లయిన నిట్టు శోక మందుట తగునే?

భావియ పుట్టినజనులకుఁ, జావును గిట్టినజనులకు సఖ! పుట్టుకయున్
కావునఁ దప్పనిదానికి, నీ వీగతి శోక మందె దేటికిఁ జెపుమా?

పుట్టకమును వెవ్వియుఁ గను,పట్టవు జనియించి కానఁబడెడి మరలన్
గిట్టినమఱి కనుపట్టవ, యిట్టిశరీరములగుఱిచి యేడ్చు ట దేలా?

దేహము లెన్నో యన్నిటి వధించిన యేనియు విన్ము పార్థ! త
ద్దేహములందు నున్నయలదేహి వధింపఁబడందు నిక్క మీ
యాహవరంగమందలి మదాప్తులఁ జంపఁగఁజాల నంచు దుర్
మోహము నొంది యీపగిది ముచ్చిరుచుండుట నీకుఁ బాడియే?

రాజులధర్మము నయినను, యోజించి చలింప కుండు టొప్పును నీకున్
రాజులకున్ ధర్మ్యం బగు,నాజిని మించినది శ్రేయ మది యే ముంటన్?

తనయంతన ద్వారము తెఱ, చినస్వర్గము పోరు నీకుఁ జేకుఱె నీవ్య
క్కని యెంతయుఁ బున్నెము చే,సినరాజన్యులకె కాని చేకూరదు సూ!

ఈ ధర్మము తప్పని యా,యోధన మొనరింపవేనియును విను పార్థా!
నీధర్మము నీకీర్తియుఁ, బాధోనిధిఁ బొచ్చు నీకుఁ బాపము వచ్చున్.

అర్జునా! వినుము నీయపకీర్తి యాచంద్రతారార్క మెందు భూతముల నోట
గొప్పవాఁ డనిపించుకొని చెడ్డపేరుతో సుఖియించుకంటెఁ జచ్చుటయె బాట
కర్ణభయమ్ముచేఁ గలనఁ బాసె న టంచు రథసాత్త్వి లీమహారథులు చాట
గౌరవమ్ముగఁ గన్నవారె లాఘవముగా నినుఁ జూతు రనుట కీనేన పూఁట
నీవిరోధులు తొల్లింటినీదుపనుల - నిందసేయుచు సతతమ్ము నిన్ను గుఱిచి
నోట వచియింపఁగారాని మాట లందు, - రింతకంటెను కష్ట మిం కేమి కలదు?

చచ్చిన స్వర్గము వైరుల, వ్రచ్చిన రాజ్యమును పొంద వచ్చును జూ! వి
వ్యచ్చా! కావున లె మ్మికఁ, బుచ్చుకొనుము గాండీవమ్ముఁ బోరొనరింపన్.

భారతీయరాగపద్ధతి

వింజమూరి వరాహ నరసింహాచార్యులుగారు

ఇంతవరకు ఆంధ్రపత్రికయుగాదిసంచికలందు భారతీయవాగ్గేయకారుల యభిమతము ననుసరించి ద్వావింశతిశ్రుతులగూర్చియు, వీణయందివి కలుగు స్థానములగూర్చియు, స్పందనములగూర్చియు, నివి స్ఫురించుటకు విధముగూర్చియు, వీనిపేర్లగూర్చియు, ఇవి ప్రకృతమందలి రాగములలో నెచ్చట గోచరించునదియు, వచ్చుటకు కారణములును మున్నగు పెక్కుసంగతులు తెలుపబడెను. కరము వివాదహేతువగు నీశ్రుతులగూర్చి చెప్పునప్పుడు వీని సంఖ్య యిరువదిరెండుమాత్రము మనవారెంచుటకు గల కారణములు, పెక్కుశ్రుతులుగలస్థాయి నాదవనుటకు కారణములు, మరి ద్వావింశతిశ్రుతిపద్ధతిగూర్చియు చెప్పబడెను. ప్రజోత్పత్తిసంవత్సరాదిసంచికయందును భరతునియొక్క [illegible]శ్రుతిగూర్చియు, వివ్వక్ 'స్వరక'ధ్వనులు రాగములందు పూర్వ [illegible] ప్రకృతమునను పాడబడుచున్నవనుటను విస్తరించ [illegible] ఇట్టి 'స్వరక'ధ్వనులు రాగములందు పొడసూపునప్పటి [illegible]ములు ముఖ్యముగ భరతుడు శార్ఙ్గదేవుడు, రామామాత్యుడు, [illegible]డు, వేంకటమఖి, వీరలమతములు, పద్ధతులు ఎంచియు, [illegible] గ్రీకులు మున్నగు ఇతరదేశస్థుల శ్రుతుల పద్ధతితో పోల్చియు చర్చింపబడెను. కాని శ్రుతులు, గ్రామములు, మూర్ఛనలు మున్నగు అంశములును, వీని చేరికగల రాగలక్షణమును పెక్కువత్సరములనుండి వివాదహేతు వగుటకు కారణము భరత, మతంగ, దత్తిల, కోహల, శార్ఙ్గదేవాద్యనేకవాగ్గేయులును రామామాత్యుడు సోమనాథుడు, వేంకటమఖి మున్నగు తరువాతిసంగీతలాక్షణికులును, మరి యిటీవలి సంగీతశాస్త్రులును భిన్నభిన్న పద్ధతులతో వారివారి కాలములందలి లక్ష్యసంగీతము ననుసరించి పైయంశములను చేర్చి సంగీతలక్షణము చెప్పుటే.

ఆయాకాలము ననుసరించి దేశమునందలి వారివారి భావముల కనుగుణముగ ప్రతిశాస్త్రము—లలితకళయు—ఈ దేశమందేమి, పాశ్చాత్యదేశమందేమి మార్పుచెందుచుండుట విదితము. అప్పుడెల్ల ఆయా మార్పులు కళాభాసమని యెంచరాదు. భగవంతుని యాజ్ఞచే నేర్పడిన ప్రాతపద్ధతులు మార్పుచెందుట దేశకల్యాణమునకు హేతువగుట విదితము. ఒకానొక పాశ్చాత్యకవిశిఖామణి టెన్నిసను ఇట్లు చెప్పెను—"భగవంతుడు ఒకప్పుడు నవ్యములని యెంచబడు కొన్ని యోగ్యములు కొంతకాలమువెనుకటివారికి ఒకింత వెగటుగ తోప వానిని ఆయాకాలములకు దగినట్లుగ నవీనపద్ధతులతో దేశమందు నెలకొల్పుచుండు ననుట సత్యము." మన శ్రుతులు, గ్రామములు, మూర్ఛనలు మున్నగు అంశములు ఆయాకాలమునకనుగుణముగ మార్పుచెందుటయు, నప్పుడెల్ల మన వాగ్గేయులు లక్ష్యమందలి సంగీతమునే యాధారముగా గొనుటయు విదితము. సంగీతమునకు లక్ష్యలక్షణములందు భిన్నత్వము సిద్ధించునేని లక్ష్యమే ప్రధానముగ ఎంచబడెను. రామామాత్యుడు,

శ్లో. "యద్యా లక్ష్యప్రధానాని శాస్త్రాణ్యేతాని మన్వతే,
తస్మాల్లక్ష్యవిరుద్ధం య చ్ఛాస్త్రం నేయ మన్యథా."

అని చెప్పినాడు. అందుచే తాత్కాలికములయిన యంశములను గ్రహించి లక్షణముతో పోల్చిచెప్పుట ప్రకృతము దావశ్యక మగుచున్నది. ఈకార్యము కడుసమర్థతతో నీయాంధ్రదేశమున సంగీతసభలందు ఏకారణమునను నెరవేర్పకపోయినను మద్రాసునందలి సంగీతపరిషత్తువారు గాయకసభల నేర్పాటుగావించి కొనసాగించుచున్నారు. వీరిపని సంగీతలోకమునకు మార్గదర్శకము కాకపోదు.

ఇట్లు పైసంగీతపరిషత్తువారు కడచిన డిసంబరుమాసమున గొప్పగాయకమహాసభను గూర్చి బహువివాదహేతువులగు సంగీతాంశములపై సాంగముగ చర్చగావించి కొన్ని తీర్మానములు చేసియుండిరి. వానినే యాంధ్రదేశమునందలి గాయకులును పాటించుటకు ప్రోత్సహింపబడుచున్నారు. శ్రుతులగూర్చిన తీర్మానము లిట్లున్నవి.—

(౧) శ్రుతులు ౨౨ మాత్రము గానమున చాలును.

(౨) శ్రుతులపేర్లు వరుసగా షడ్జము, ఏకశ్రుతిఋషభము, ద్విశ్రుతిఋషభము, త్రిశ్రుతిఋషభము, చతుఃశ్రుతిఋషభము, శుద్ధ

భారతీయ రాగపద్ధతి

వింజమూరి వరాహ నరసింహాచార్యులుగారు

ఇంతవరకు ఆంధ్రపత్రికయుగాదిసంచికలందు భారతీయవాగ్గేయకారుల యభిమతము ననుసరించి ద్వావింశతి శ్రుతులగూర్చియు, వీనియందిమిడి కలుగు స్థానములగూర్చియు, స్పందనములగూర్చియు, వివి ధ్యరింపబడు విధముగూర్చియు, వీనిపేర్లగూర్చియు, ఇవి ప్రకృతమందలి రాగములలో నెచ్చట గోచరించుచున్నదియు, వంచులకు కారణములును మున్నగు పెక్కుసంగతులు తెలుపబడెను. కనుక వివాదహేతువగు నీశ్రుతులగూర్చి చెప్పునప్పుడు వీని సంఖ్య యిరువదిరెండుమాత్రము మనవారెంచుటకు గల కారణములు, పెక్కు శ్రుతులుంగలస్థాయి కూడదనుటకు కారణములు, మరి ద్వావింశతిశ్రుతిపద్ధతిగూర్చియు చెప్ప[illegible]డెను. ప్రజోత్పత్తిసంవత్సరాదిసంచికయందును భరతునియొక్క [illegible]మాన శ్రుతిగూర్చియు, విట్టి ‘పృకక్’ ధ్వనులు రాగములందు పూర్వ[illegible] ప్రకృతమునను వాడబడుచున్నదియనుమనుకూడ విస్తరింప[illegible] ఇట్టి ‘పృకక్’ ధ్వనులు రాగములందు వాడుచూపునప్పటి[illegible]ములు ముఖ్యముగ భరతుడు శార్ఙ్గదేవుడు, రామామాత్యుడు, [illegible]డు, వేంకటమఖి, వీరలమతములు, పద్ధతులు ఎంచియు, [illegible] గ్రీకులు మున్నగు ఇతరదేశస్థుల శ్రుతుల పద్ధతితో పోల్చియు అర్పింపబడెను. కాని శ్రుతులు, గ్రామములు, మూర్ఛనలు మున్నగు అంశములును, వీని చేరికగల రాగలక్షణమును పెక్కుపర్యాయములనుండి వివాదహేతువగుటకు కారణము భరత, మతంగ, దత్తిల, కోహల, శార్ఙ్గదేవాద్యనేకవాగ్గేయులును రామామాత్యుడు సోమనార్యుడు, వేంకటమఖి మున్నగు తరువాతిసంగీతలాక్షణికులును, మరి యితరవలి సంగీతశాస్త్రులును భిన్నభిన్నపద్ధతులతో వారివారి కాలములందలి లక్ష్యసంగీతము ననుసరించి పైయంశములను చేర్చి సంగీతలక్షణము చెప్పుటే.

ఆయాకాలము ననుసరించి దేశమునందలి వారివారి భావములకనుగుణముగ ప్రతిశాస్త్రము—లలితకళయు—ఈ దేశమందేమి, పాశ్చాత్యదేశమందేమి మార్పుచెందుచుండు విదితము. అప్పుడెల్ల ఆయా మార్పులు కళాభావమని దొంచవలెను. భగవంతుని యొజ్ఞచేప్పన ప్రాతపద్ధతులు మార్పుచెందుట దేశకల్యాణమునకు హేతువగుట విదితము. ఒకానొక పాశ్చాత్యశ్యకవిశిఖామణి టెన్నిసను ఇట్లు చెప్పెను—“భగవంతుడు ఒకప్పుడు నవ్యములని దొంచబడు కొన్ని యాకయములు కొంతకాలమువెనుకటివారికి ఒకింత వెగటుగ తోప వానిని ఆయాకాలములకు దగినట్లుగ నవీనపద్ధతులతో దేశమందు నెలకొల్పుచుండు ననుట సత్యము.” మన శ్రుతులు, గ్రామములు, మూర్ఛనలు మున్నగు అంశములు ఆయాకాలమునకనుగుణముగ మార్పుచెందుటయు, నప్పుడెల్ల మన వాగ్గేయులు లక్ష్యమందలి సంగీతమునే యాధారముగా గొనుటయు విదితము. సంగీతమునకు లక్ష్యలక్షణములందు భిన్నత్వము సిద్ధించుచోని లక్ష్యమే ప్రధానముగ ఎంచబడెను. రామామాత్యుడు,

శ్లో. “యద్యా లక్ష్యప్రధానాని శాస్త్రాణ్యేతాని మన్వతే,
తస్మా ల్లక్ష్యవిరుద్ధం య త్తచ్ఛాస్త్రం నేయ మన్యథా.”

అని చెప్పెను. అందుచే తాత్కాలికములయిన యంశములను గ్రహించి లక్షణముతో పోల్చిచెప్పుట ప్రకృతము దావశ్యకమయియున్నది. ఈకార్యమును కడుసమర్థతతో నీయాంధ్రదేశమున సంగీతసభలందు ఏకారణమునకో నెరవేర్చకపోయినను మద్రాసునందలి సంగీతపరిషత్తువారు గాయకసభల నేర్పాటుగావించి కొన సాగించుచున్నారు. వీరివలన సంగీతలోకమునకు మార్గదర్శకము కాక పోదు.

ఇట్లు పైసంగీతపరిషత్తువారు కడచిన డిసెంబరుమాసమున గొప్పగాయకమహాసభను గూర్చి బహువివాదహేతువులగు సంగీతాంశములపై సాంగముగ చర్చగావించి కొన్నితీర్మానములు చేసియుండిరి. వానినే యాంధ్రదేశమునందలి గాయకులును పాటించుటకు ప్రోత్సహింపబడుచున్నారు. శ్రుతులగూర్చిన తీర్మానము లిట్లున్నవి.–

(౧) శ్రుతులు ౨౨ మాత్రము గానమున చాలును.

(౨) శ్రుతులపేర్లు వరుసగా షడ్జము, ఏకశ్రుతిఋషభము, ద్విశ్రుతిఋషభము, త్రిశ్రుతిఋషభము, చతుఃశ్రుతిఋషభము, శుద్ధ

గాంధారము, సాధారణగాంధారము, అంతరగాంధారము, తీవ్రగాంధారము లేక చ్యుతమధ్యమగాంధారము, శుద్ధమధ్యమము, తీవ్రమధ్యమము, ప్రతిమధ్యమము, చ్యుతపంచమ మధ్యమము లేక వరాళిమధ్యమము, పంచమము, ఏకశ్రుతిధైవతము, ద్విశ్రుతిధైవతము, త్రిశ్రుతిధైవతము, చతుశ్శ్రుతిధైవతము, శుద్ధనిషాదము, కైశికనిషాదము, కాకలీనిషాదము, తీవ్రనిషాదము లేక చ్యుతషడ్జనిషాదము.

(౩) పై శ్రుతులు వరుసగా గౌళ, మాయామాళవగౌళ, కాంభోజి, భైరవిరాగములు; కల్యాణి, భైరవి, తోడిరాగములు; ఖరహరప్రియ, కాంభోజి, శంకరాభరణ, కల్యాణిరాగములు; సకల శుద్ధమధ్యమరాగములు; బేగడ, పూర్వకల్యాణి, వరాళి, రామప్రియరాగములు; పంచమవర్జము లేని రాగములు; సావేరి, మాయామాళవగౌళ, తోడి, కాంభోజిరాగములు; కల్యాణి, కాంభోజి, భైరవి, ఖరహరప్రియరాగములు; శంకరాభరణ, మాయామాళవగౌళ, కల్యాణి లేక కురంజిరాగములు—వీనియందు స్పష్టమగుచున్నవి.

గ్రామమూర్ఛనలు

ఇక ఈవ్యాసమున భారతీయసంగీతమున కాధారములగు రాగములు, వాని నేర్పఱచు గ్రామములు, మూర్ఛనలు, తానములు, జాతులు — వీని గూర్చియు కొంత తెలియవలసియున్నది. గ్రామములగూర్చి భరతముని మున్నగువారు ఎట్లు అభిప్రాయపడినదియు నందులకు కారణములును, షడ్జగ్రామముగూర్చి మనము నేర్వవలసిన సంగతులు, పద్ధతి — వీనిగూర్చి ఎట్లు మనవారు, మరి పాశ్చాత్యశాస్త్రవేత్తలు సర్ విల్లియం జోన్సు, పాటర్సన్, క్లెమెంటు, హెల్మ్‌హోల్ట్జ్, రాజా సర్ సౌరీంద్రమోహన్ టాగూరు మున్నగువారు తప్పుగ భావించినదియు, వారివారి యాతప్పు అభిప్రాయములు, షడ్జగ్రామమునుండి మధ్యమగ్రామము ఎట్లు మన భరతాదివాగ్గేయులు ఎంచిచెప్పినదియు, నందులకు కారణములును, గాంధారగ్రామ మెట్లు ఈప్రపంచము వీడి యూర్ధ్వలోకమునకు వెడలెనో ఎంచి చెప్పినప్పటి మనవారి మతము, శార్ఙ్గదేవుడు, రామామాత్యుడు ఇత్యాదులు తమ షడ్జగ్రామముచే నేర్పడిన శుద్ధస్వరావళిగూర్చియు మున్నగు గ్రామములగూర్చిన పెక్కు అంశములు కొంతవిపులముగ నేను రచించిన "శ్రుతులు-స్వరావళి" అను గ్రంథమున చూడవచ్చును. ఆసంగతు లిట తిరిగి వివరించుట యనావశ్యక మగును. కాని ప్రకృతమందలి రాగాంగభాషాంగోపాంగరాగముల కాధారము షడ్జగ్రామమనియు, భరతుడు, శార్ఙ్గదేవుడు ఇత్యాదుల మతము ననుసరించి మధ్యమగ్రామము షడ్జగ్రామమునుండి వేరుపడుటకు ౧౨ శ్రుతులు పైగల మధ్యమము ప్రకృతమున వరాళిమధ్యమముగ వ్యవహరించుకొనుచున్నామనియు, షడ్జగ్రామాస్పదములగు రాగములు వెంకటమఖి యభిమతము ననుసరించి శుద్ధమధ్యమయుతములు ౩౬ను, మధ్యమగ్రామమూలకములు ౧౨ శ్రుతులుగల మనపై వరాళిమధ్యమము ననుసరించునవి ౩౬ ను, మొత్తము ౭౨ రాగాంగము లిప్పుడు గ్రహింపబడుచున్నవనియు గ్రహింపవలెను. సకలరాగము లిప్పుడు షడ్జగ్రామాశ్రితములుగ వెంకటమఖి మున్నగువారు ఎంచియుండిరి.

"షడ్జగ్రామాశ్రితా రాగాః సర్వే గాయంతి గాయకాః,
తస్మాన్మధ్యమః షడ్జగ్రామోఽసౌ నైవ మధ్యమః."
— సంగీతసారామృతము

మూర్ఛనలు

ఇట్లు సోమనాథుడు, వెంకటమఖి మొదలగు వాగ్గేయకారుల మతము ననుసరించి మధ్యకాలమున అనగా కల్లినాథునికాలము క్రీ. శ. ౧౪౫౦ మొదలు తులజేంద్రుల కాలము క్రీ. శ. ౧౭౩౦ వరకు రాగాంగరాగములు షడ్జగ్రామమునుండియె నిర్మింపబడినవని తెలిసికొందుము. ప్రకృతివికృతిస్వరముల చేరికలవలన పైగ్రామము ననుసరించియే వారివారి యభిమతములను రాగాంగరాగములు, వాని జన్యములు నేర్పరుపబడినవి. శార్ఙ్గదేవుని కాలమువరకు (క్రీ. శ. ౧౨౫౦) పూర్వపుగ్రామరాగపద్ధతి యమలులో నుండెను. నతులకు నివర్తనములు కలవు. భరతుని మరియు ననుసరించిన షడ్జమధ్యమ గ్రామములందలి సప్తస్వర సమూహముయొక్క ప్రతిస్వరముతోను ప్రారంభించునట్టి సప్తస్వరయుతమూర్ఛనలు ప్రకృతమందలి మన రాగాంగరాగములను బోలుచున్నవని యెంచబడుచున్నది. ప్రాచీనకాలమున పైవిధమున ప్రతిగ్రామమునందలి ఒక్కొక్క స్వరముతోను ప్రారంభింపబడు మూర్ఛనలు సప్తస్వరములకు ఏడేసి కలుగుచున్నవని భరత, మతంగ, దత్తిల, కోహల, నాన్యదేవ, భట్టనాయక, మాతృగుప్త, శార్ఙ్గదేవాదులు వచించుచుండిరి. ఈ మూర్ఛనల కాస్పదమగు సప్త[…]ములయొక్క మార్పునకే పాశ్చాత్యసంగీతశాస్త్రవేత్తలు 'రాగ[…] మార్పు' (Change of key) అని వాకొనియెదరు. అందు[…] కాలమున నుండిన మూర్ఛనలు మూలముగాగల రాగాంగము[…] పద్ధతి ఇప్పటి పాశ్చాత్యులు క్రమముగ గ్రహించుచున్నా[…] ఈసంగతి కొంతస్పష్టమునే యగుటకొరకు ప్రస్తుతము అవ్యాయముగ మనసంగీతమున జొచ్చి అనర్థము కలుగజేయుచున్న హార్మోనియము నందు పైవిధ మెట్లో చెప్పబడును. శంకరాభరణ మేళమును పలుకు హార్మోనియము మెట్లయందు మొదటిమెట్టు వదలి రెండవమెట్టుతో ప్రారంభించి పైవిధముగ తెల్లమెట్లనే పలికించిన నిప్పటి రాగము మొదటిదానికి భిన్నమగుట విదితము. ఇట్లు మూడవ మెట్టుతో ప్రారంభించి పైవిధముననే తెల్లమెట్లు పలికించిన మరియొకరాగము కలుగును. ఇట్లు ఏడు మెట్లకును ఏడువిధముల రాగములు కలుగుచుండును. ఇట్లే భరతుడు ఇప్పటివలె సారికలులేని తన వీణయందలి తంత్రులను షడ్జగ్రామము పలుకునట్లు చేసి, అనగా తన షడ్జగ్రామిక వీణయందలి తంత్రులను ఒకటి విడిచి క్రిందికి యితడు చెప్పినవిధము ననుసరించి మొదలిడి సప్తస్వరములు పలికించిన నది రెండవమూర్ఛనయగు మూడు, నాలుగు మరి ఏడుమూర్ఛనలు — ఇట్లు కలుగున

రెండింటియందును. ఇట్లు మధ్యమగ్రామిక వీణయందును, ఏడుమూర్ఛనలు కలిగింపవచ్చుననియు నితడు చెప్పెను. ఇందుచే రెండుగ్రామములందు పదునాలుగు మూర్ఛనలను భరతుడు ఎంచిచెప్పెను. అనంతరము శార్‌ఙ్గదేవుడు గాంధారగ్రామమునకును ఏడుమూర్ఛనలు కలవని వర్ణించెనుకాని యాగ్రామము స్వర్గలోకమునకే యుంటచే నీమూర్ఛనలను లక్ష్యమున లేవని చెప్పెను. ఇతడు మొత్తము ౨౧ మూర్ఛనలను చెప్పినాడు. భరతుడు గాంధారగ్రామమును చేర్చకుండుటచే నితనికి ౧౪ మూర్ఛనలు కలుగుటేరి శార్‌ఙ్గదేవుడుమూడు గ్రామములను చేర్చినియుంటచే నితడు ౨౧ మూర్ఛనలను చెప్పుట భావ్యమే. శార్‌ఙ్గదేవుడు గాంధారగ్రామముగూర్చి ఇట్లు చెప్పినాడు:—

"గాంధారగ్రామ మాచష్టే తదా తం నారదో మునిః,
ప్రవర్తతే స్వర్గలోకే గ్రామోఽసౌ న మహీతలే".

భరతుడు షడ్జమధ్యమగ్రామములందలి పదునాలుగుమూర్ఛనలను ఇట్లు చెప్పినాడు:—

"ఆదావుత్తరమంద్రాస్యా ద్రజనీ చోత్తరాయతా,
చతుర్థీ శుద్ధషడ్జాచ పంచమీ మత్సరీకృతా.
అశ్వక్రాన్తా తథా షష్ఠీ సప్తమీ చాభిరుద్గతా,
షడ్జగ్రామాశ్రితా హ్యేతా విజ్ఞేయాః సప్తమూర్ఛనాః.

అథ మధ్యమగ్రామే—
సౌవీరీ హరిణాశ్వాఖ్యా స్యాత్కలోపనతా తథా,
శుద్ధమధ్యా తథాచైవ మార్గీ స్యాత్పౌరవీ తథా.
హృష్యకాచేతి విజ్ఞేయా సప్తమీ ద్విజసత్తమాః,
మధ్యమగ్రామజా హ్యేతా విజ్ఞేయాః సప్త మూర్ఛనాః."

శార్‌ఙ్గదేవుడును ఈ మూర్ఛనలగూర్చి ఇట్లు చెప్పినాడు.—

"క్రమాత్స్వరాణాం సప్తానా మారోహ శ్చావరోహణమ్,
మూర్ఛనే త్యుచ్యతే గ్రామద్వయే తాః సప్తసప్తచ.
షడ్జేత్తూత్తరమన్ద్రాదౌ రజనీ చోత్తరాయతా,
శుద్ధషడ్జా మత్సరీకృ దశ్వక్రాన్తాభిరుద్గతా.
మధ్యమేస్యాత్తు సౌవీరీ హరిణాశ్వాతతఃపరమ్,
స్యాత్కలోపనతా శుద్ధమధ్యా మార్గీచ పౌరవీ.
హృష్యకేత్యస తాసాంతు లక్షణం ప్రతిపాద్యతే,
మధ్యస్థానస్థషడ్జేన మూర్ఛనా రభ్యతే క్రమాత్."

అనంతరము శార్‌ఙ్గదేవుడు చెప్పిన విధమున ఇతని మూర్ఛనలు శ్రుతుల సంఖ్యతో నిట్లు పోల్చవచ్చును:—

షడ్జమధ్యమగ్రామమూర్ఛనలు

పట్టికము ౧

మూర్ఛనల పేర్లు	స్వరస్థానములపై గల వరుసశ్రుతుల సంఖ్య	మరా
ఉత్తరమంద్ర	౦ - - - ౪ - - ౭ - ౯ - - - ౧౩ - - - ౧౭ - - ౨౦ - ౨౨	షడ్జగ్రామమూర్ఛనలు
రజని	౦ - ౨ - - - ౬ - - ౯ - ౧౧ - - - ౧౫ - - - ౧౮ - - ౨౨	
ఉత్తరాయత	౦ - - ౩ - ౫ - - - ౯ - - ౧౨ - ౧౪ - - - ౧౮ - - - ౨౨	
శుద్ధషడ్జ	౦ - - - ౪ - - ౭ - ౯ - - - ౧౩ - - ౧౬ - ౧౮ - - - ౨౨	
మత్సరీకృత	౦ - - - ౪ - - - ౮ - - ౧౧ - ౧౩ - - - ౧౭ - - ౨౦ - ౨౨	
అశ్వక్రాంత	౦ - ౨ - - - ౬ - - - ౧౦ - - ౧౩ - ౧౫ - - - ౧౯ - - ౨౨	
అభిరుద్గత	౦ - - ౩ - ౫ - - - ౯ - - - ౧౩ - - ౧౬ - ౧౮ - - - ౨౨	
	స రి గ మ ప ద ని (స)	
సౌవీరి	౦ - - - ౪ - - ౭ - - - ౧౧ - ౧౩ - - - ౧౭ - - ౨౦ - ౨౨	మధ్యమగ్రామమూర్ఛనలు
హరిణాశ్వ	౦ - ౨ - - - ౬ - - ౯ - - - ౧౩ - ౧౫ - - - ౧౯ - - ౨౨	
కలోపనత	౦ - - ౩ - ౫ - - - ౯ - - ౧౨ - - - ౧౬ - ౧౮ - - - ౨౨	
శుద్ధమధ్యమ	౦ - - - ౪ - - ౭ - ౯ - - - ౧౩ - - ౧౬ - - - ౨౦ - ౨౨	
మార్గి	౦ - ౨ - - - ౬ - - ౯ - ౧౧ - - - ౧౫ - - ౧౮ - - - ౨౨	
పౌరవి	౦ - - - ౪ - ౬ - - - ౧౦ - - ౧౩ - ౧౫ - - - ౧౯ - - ౨౨	
హృష్యక	౦ - - ౩ - - - ౭ - ౯ - - - ౧౩ - - ౧౬ - ౧౮ - - - ౨౨	

తానములు

భరతుని మతము ననుసరించి మూర్ఛనలు నాలుగు విధములుగ నున్నవి. ౧. సంపూర్ణములు అనగా సప్తస్వరయుతములు ౨. షాడవౌడవములు ౩. వక్రములు ౪. సాధారణస్వరమును స్వీకరించునవి అనగా వికృతిస్వరయుతములు. సాధారణ స్వరయుతములు తిరిగి కాకలిసాధారణ అంతరసాధారణ అని రెండువిధములు. కాని శార్ఙ్గదేవునిమతము ననుసరించి నాలుగువిధములగు మూర్ఛనలు ఇట్లున్నవి.— ౧. శుద్ధస్వరయుతములు ౨. కాకలి ని స్వీకరించునవి ౩. అంతర గ పొందునవి ౪. కాకలిని అంతర గ రెండును పొందునవి. ఇట్లు నాల్గు విధములచేత ౧౪ మూర్ఛనలు మొత్తము ౫౬ అగుచున్నవి. ఈ వివరము రత్నాకరగ్రంథమున ౧౬-౨౬ శ్లోకములలో తెలియనగును. ఈ భేదములను తానములని పూర్వపు వాగ్గేయకారులు వచించిరి. వీని సంఖ్య మేరువు మున్నగు ప్రస్తారక్రమమున ప్రతివారును చెప్పచుండిరి. శార్ఙ్గదేవుడును ఈతానములగూర్చి విపులముగ చెప్పినాడు.* వీనినెల్ల యీ వ్యాసమున చెప్పబూనుట గ్రంథవిస్తరమునకు కారణ మగును. కాని ప్రస్తారక్రమ మనుసరించి తానము లసంఖ్యాకములను గ్రహించుటకు ప్రతిభారతీయసంగీతశాస్త్రజ్ఞుడు కుతూహలము చూపుచుండె ననవచ్చును. శుద్ధమూర్ఛనలు షాడవౌడవములుగ చేయునప్పుడవి శుద్ధతానము లనబడుననియు, కూటతానములును కలవనియు చెప్పిచెప్పి శార్ఙ్గదేవుడు స్వరప్రస్తారముచే తానములను గ్రహించు విధము, వాని సంఖ్య మున్నగు సంగతులు విపులముగ వర్ణించినాడు. ఇతని మతము ననుసరించి ౫౦౩౩ తానములు కలుగుచున్నవి. భరతుడును తానముల గూర్చియు, వీని ప్రస్తారక్రమమును గూర్చియు చెప్పియేయున్నాడు. దామోదరుడు, రఘునాథుడు మున్నగు ఇటీవలి శాస్త్రజ్ఞులును వీనిగూర్చి ముఖ్యముగా విపులపరచియుండిరి. వీని నెల్ల వివరించుట ఇట అనావశ్యకము.

"సాధారణ"

భరతుడు షడ్జగ్రామ మధ్యమగ్రామస్వరములు కాక మరికొన్ని వికృతస్వరములు స్వరసాధారణ యను పేర తనరాగములం దుపయోగించియుండెను. ఈసంగతులుకూడ "శ్రుతులు - స్వరావళి" గ్రంథమున చెప్పియున్నాము. భరతుని మతము ననుసరించి ఇయ్యవి "స్వరసాధారణ", "జాతిసాధారణ" అని రెండువిధములు. "స్వరసాధారణ" తిరిగి కాకలి యంతర యని ద్వివిధము. కాకలి సాధారణ ని, స, ల మధ్యము, అంతరసాధారణ గ, మ, ల మధ్యము కలుగుననియు, వీనిని వాడుటకు నియమములు కలవనియు వచించి వానినెల్ల భరతుడు వివరించియుండెను.—

"స్వరసాధారణం జాతిసాధారణంచేతి, స్వరసాధారణం కాకల్యన్తరస్వరకృతం..."

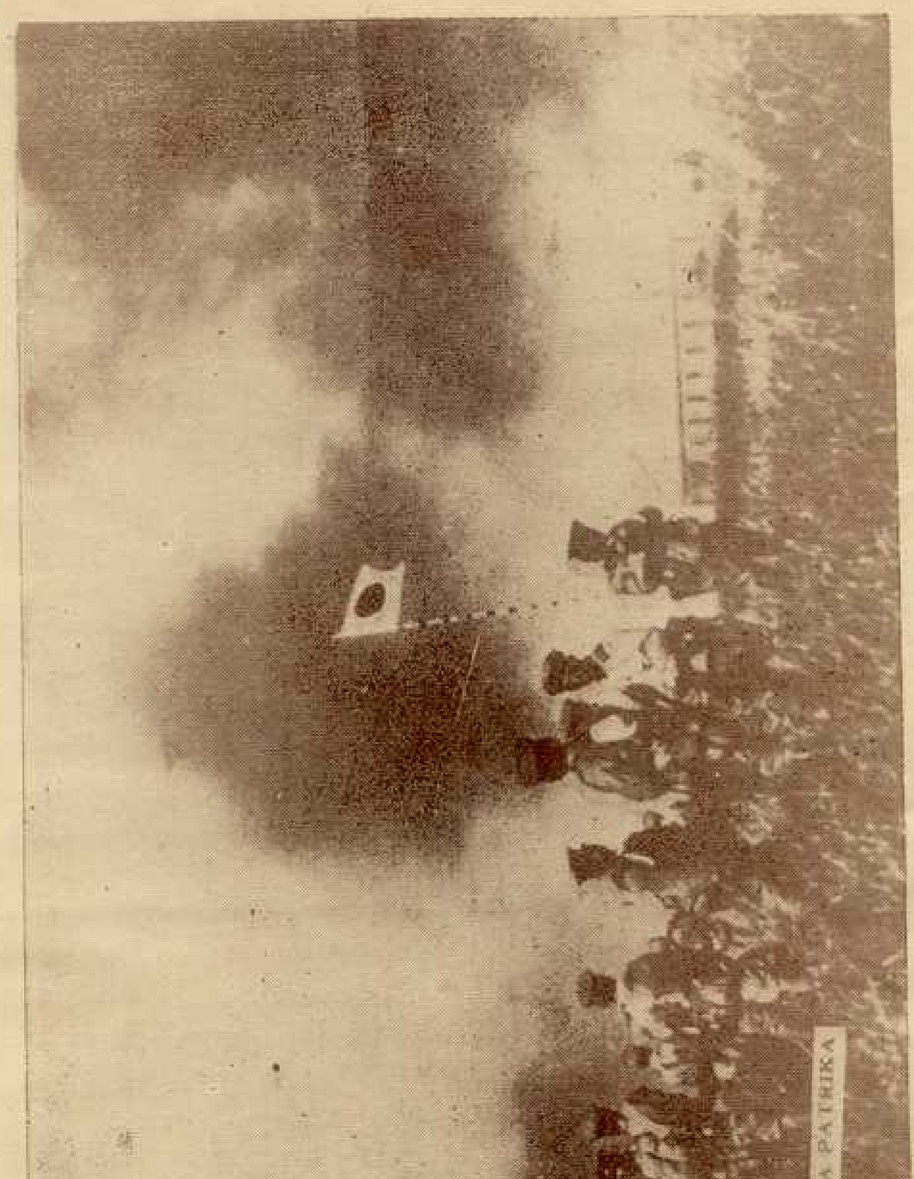
వీనిని అనంతరముండిన వాగ్గేయులు విరివిగ రాగములందు వాడి రనుటకు నిదర్శనములు కలవు. శార్ఙ్గదేవుడు వీనిని మరియొకవిధముగ తెలిపెను కాని వీనినుగూర్చిన గ్రహించిన వికృతస్వరములనే ముఖ్యముగా రాగములందు చెప్పియుంట కందుము. శార్ఙ్గదేవుడు చెప్పిన నాలుగువిధములగు స్వరసాధారణ లిట్లున్నవి.— ౧. కాకలిసాధారణ, ౨. అంతరసాధారణ, ౩. షడ్జసాధారణ, ౪. మధ్యమసాధారణ. రాగములం దియ్యవి కలుగువిధముకూడ ఇతడు చెప్పియుండెను.§ షడ్జమధ్యమసాధారణలు కైశికీయని వచింపబడుననియు, వీనినే గ్రామసాధారణ లందురనియు చెప్పియుండెను. ఒక గ్రామమునయొక్క రెండు జాతులందును ఒక్క అంశస్వరము కలదియే జాతిసాధారణ యందురనియు నీమొదలగు సంగతులు రత్నాకరగ్రంథమున జూడనగును.

గ్రహస్వరము

ఇట్లు భారతీయసంగీతమునందలి మూర్ఛనలగూర్చియు, తానములగూర్చియు, సాధారణగూర్చియు, జాతులగూర్చియు భరతశార్ఙ్గదేవుల మతము కొంత గమనించియుంటిమి. ఈ కాలమునందలి దత్తిల, కోహల, మతంగ, మాతృగుప్త, భట్టనాయక, అభినవగుప్త మున్నగు శాస్త్రవేత్తలును ఈయంశములగూర్చి చెప్పియుండిరి. కాని వీనియందు కొన్ని కొన్ని భిన్నమతములును, పద్ధతులును వీరివీరి దేశకాలపరిస్థితుల ననుసరించియుంటగందుము. ఇట్లయ్యు ఈక్రిందిసంగతులపై వీరు ఏకాభిప్రాయులైయుంట మనము గమనింపవలసియున్నది. మూర్ఛనలును అందుచే రాగములు ప్రారంభించు స్వరభేదములవలన కలుగుచున్నవనియు, నివి పేరునకు గొప్పగ నన్పట్టినను పైవారి కాలమున అనగా గ్రామరాగకాలమున మూర్ఛనలచే తేర్పడునట్టి జాతులే రాగములను స్పష్టము చేయుటకు అవసరమగుచున్నవనియు, కావుననే భరతాదులు జాతులగూర్చియే విశేషముగ చెప్పిరనియు, తానములు వారివారి మతముల ననుసరించి స్వరప్రస్తారక్రమమున తేలిన స్వరసమూహములనియు, వీనిచేతను రాగభేదము కలుగగలవనియు, సాధారణమను పేర మరికొన్ని స్వరములు-ఇప్పటి మన వికృతస్వరములను బోలినట్టివి—రాగములం దుపయోగింపబడుచుండెననియు, నిట్లు చేయుటకును కొన్ని నియమములు కలవనియు మున్నగు సంగతులు తెలిసికొనియుంటిమి. ఈ కాలమున రాగము పాడవలయునన్న అది ప్రారంభించు స్వరము, అందుచే మూర్ఛన తెలియవలసియుండెను. రాగము ప్రారంభించు స్వరమే గ్రహస్వరమని వచింపబడెను. కాని ఇప్పటికాలమున రాగము తెలిసిన మేళకర్త తెలియునుకావున మూర్ఛన తెలియ నవసరము లేకున్నది. అట్లయ్యు సోమనార్యుడు వెంకటమఖి మున్నగు ఇటీవలి వాగ్గేయ

* చూడు ౩౩-౩౫ శ్లోకములు.

§ చూడు. "సంగీతరత్నాకరము" శ్లో ౨-౭ పేజి ౬౫.

౧౧. చాంగ్ ట్సువద్ద చైనాబార్కసులు కాలిపోవుటను జపాను సేనలు కనిపెట్టి యుండుట

౧౭. కాలిపోయిన షైనాల ర్యాసులు

లుమ గ్రహస్వరమును పేర్కొనుటకు కారణ మూహ్యము. కాని వీరెల్లరు ప్రతిరాగము ఒక్క గ్రహస్వరము అనగా షడ్జమునే యాధారముగ జేసికొనినట్లు చెప్పియుంటచే పూర్వపు గ్రామరాగకాలమున రాగమున కాస్పదమగు గ్రహస్వరము ఇప్పటివలెకాక మారుచుండె నన వలయును. ఏలయన ఆయా రాగము ఆయా ప్రారంభస్వరము ననుసరించిన మూర్ఛనవలన పేర్పడుచుండెను.

జాతులు - గ్రామరాగములు

పైవిధమున రాగముల నెరుగుటకు మూర్ఛనలు చాలియుండ వను అందుచే రాగములు స్పష్టము కాగలవని యెంచతగదు. మూర్ఛన రాగములందలి స్వరములు, మరి శ్రుతులు — వీని యన్యోన్యత లేక సంబంధమును తెలియజేయగలుగుచున్నదికాని రాగమును పోషింపలేకుంట గమనింపవలసియున్నది. అందుచే రాగమును మరింత స్పష్టమునేయుటకును, పోషించి పుష్టిని కలుగజేయుటకును మరికొన్ని స్వరనియమములు ఆవశ్యకము లగుచున్నవని భరతాదివాగ్గేయకారులు గ్రహించి వానిని చెప్పియుండిరి. కావుననే వీరెల్లరు రాగమును మరింత గుర్తింపనగు అంశస్వరము, న్యాసస్వరము, అల్పస్వరము, బహుళస్వరము మున్నగు వానినిగూడ పేర్కొని వానిగూర్చి చెప్పియుండిరి. వీని వివరము ముందు చేయబడును.

మూర్ఛనలు, తానము లిట్లు రాగమును విపులపరచుటకు చాలి యుండకపోవుటచే రాగకళను పోషించునట్టి మరికొన్ని యిట్టిస్వరములు చేర్చవలసియుండినందున మన వాగ్గేయకారులు అట్లు లెక్కనముఖ్య స్వరములను చేర్చి యట్టివానిని జాతులుగ భావించుచుండిరి. గ్రామముల గూర్చి మనవారు చెప్పునప్పుడెల్ల మూర్ఛనలు, తానములు వీనిగూర్చి వచించుచుండినను అవి రాగకళను పోషింపజాలియుండకపోవుటచేకాబోలు, జాతులనే ప్రధానముగచేసి వీనిని వర్ణించి చెప్పుచుండిరి. మూర్ఛనలందు, తానములందు అంశస్వరము మొదలగునవి చేర్చబడుటచే నవి జాతు లగుచున్నవని వీరి మతము. కావున మూర్ఛనలు, జాతులు నొకటే యగుచున్న వనవలసియున్నది. జాతులు ఇంకను రంజకత్వము దాల్చుటకు వీనియందలి స్వరావళి, యన్యోన్యత, వాది సంవాదిపద్ధతి ననుసరించియుండవలెనని చెప్పి వీనిగూర్చియు విపులపరచి మనవారెల్లరు కృతకృత్యులగుట గమనీయము. వివిధస్వరముల యారంభముగల మూర్ఛనలు అంశస్వరము మున్నగువానితో జేర్చి చెప్పబడు నప్పటి జాతులు వివిధగ్రహస్వరయుతము లనునది మరువకూడదు. ఈ జాతులు అనంతరము రామామాత్యుని కాలమునాటికి మేళకర్తలుగ మారి యవన్నియు ఒక్క గ్రహస్వరము షడ్జముతోనే యారంభించు నవిగ మారెను. ననుసరే మన యిచ్చట పేర్కొనవలసినది. సాధారణస్వరములు పూర్వపువాగ్గేయకారులు భరతాదులు రాగములందు చేర్చుచుండె నట్లు రామామాత్యుడు మొదలగువారు గమకములను చేర్చుచుంట విదితము. ఈసంగతులను ముందు చర్చింతము.

శుద్ధజాతులు

ఇట్లు గ్రామరాగకాలము అనగా క్రీ. శ. ౧౨౪౭ వరకు భారతీయవాగ్గేయకారులు ఏడుజాతులుమాత్రము షడ్జమధ్యమ గ్రామముల నుండి ఎంచి చెప్పుచుండిరి. వీరికి షడ్జగ్రామమున నాలుగుజాతులును, మధ్యమగ్రామమున మూడుజాతులును మొత్తము ఏడుజాతు లగుచున్నవి. ఉభయగ్రామములందును మరి పదునాల్గు మూర్ఛనలయందును గల ద్వావింశతిశ్రుతులు ఈ జాతులందును కల వనునది మరువకూడదు. అనగా షడ్జమధ్యమ గ్రామమందలి స్వరావళియందుగల మూడువిధములగు శ్రుత్యంతరములు-చతుఃశ్రుతికము, త్రిశ్రుతికము, ద్విశ్రుతికములు-జాతులందును ఇమిడియుండవలయు ననునది గ్రాహ్యమే. భరతుడు రెండుగ్రామములందును గ్రహించిచెప్పిన ఏడు శుద్ధజాతులు ఇట్లున్నవి:—

షడ్జగ్రామము ననుసరించునవి

౧. ఆర్షభి ౨. దయావతి ౩. నిషాదిని ౪. షడ్జి:—వీని మూర్ఛనలు వరుసగా అభిరుద్గత, ఉత్తరాయత, రజని, ఉత్తరమంద్ర.

మధ్యమగ్రామము ననుసరించునవి

౧. గాంధార ౨. మధ్యమ ౩. పంచమ:—వీని మూర్ఛనలు వరుసగా హారిణాశ్వ, సౌవీరి, హృష్యకా—

ఇట్లు వీని పేర్ల ననుసరించి మనము ఆయాజాతిపేరు వాని గ్రహస్వరము ననుసరించియున్నదని గ్రహింతుము. శార్ఙ్గదేవుడును జాతుల గూర్చి విపులముగ వర్ణించిచెప్పెను. ఆయాసంగతులు "సంగీతరత్నాకరము" న చూడనగును కావున ముఖ్యములగు సంగతులు క్లుప్తముగ నిచ్చట చెప్పబడును. శార్ఙ్గదేవుని జాతులు పైమూడువిధములగు శ్రుత్యంతరములతో నిట్లున్నవి.—

షడ్జగ్రామజాతులు *

పటకము ౨

స — రి — గ — మ — ప — ధ — ని — (స)

	స–రి	రి–గ	గ–మ	మ–ప	ప–ధ	ధ–ని	ని–(స)	
(౧) దయావతి:—	౨	౪	౩	౨	౪	౪	౩	= ౨౨
(౨) నిషాది:—	౪	౩	౨	౪	౪	౩	౨	= ౨౨
(౩) షడ్జీ:—	౩	౨	౪	౪	౩	౨	౪	= ౨౨
(౪) ఆర్షభీ:—	౨	౪	౪	౩	౨	౪	౩	= ౨౨

* ఇందలి యంకెలు శ్రుతులను దెల్పును.

లను గ్రహస్వరమును పేర్కొనుటకు కారణ మూహ్యము. కాని వీరెల్లరు ప్రతిరాగము ఒక్క గ్రహస్వరము అనగా షడ్జమునే యాధారముచేసికొనినట్లు చెప్పియుంటచే పూర్వపు గ్రామరాగకాలమున రాగమున కాస్పదమగు గ్రహస్వరము ఇప్పటివలెకాక మారుచుండె నన వలయును. ఏలయన ఆయా రాగము ఆయా ప్రారంభస్వరము ననుసరించిన మూర్ఛనవలన నేర్పడుచుండెను.

జాతులు - గ్రామరాగములు

పైవిధమున రాగముల నెరుగుటకు మూర్ఛనలు చాలియుండె నను అందుచే రాగములు స్పష్టము కాగలవని యెంచరాదు. మూర్ఛన రాగములందలి స్వరములు, వరిక్రమములు — వీని యన్యోన్యత లేక సంబంధమును తెలియజేయగలుగుచున్నదికాని రాగమును పోషింపలేకుంట గమనింపవలసియున్నది. అందుచే రాగమును మరింత స్పష్టమునేయుటకును, పోషించి పుష్టిని కలుగజేయుటకును మరికొన్ని స్వరనియమములు ఆవశ్యకము లగుచున్నవని భరతాదివాగ్గేయకారులు గ్రహించి వానిని చెప్పియుండిరి. కావుననే వీరెల్లరు రాగమును మరింత గుర్తింపనగు అంశస్వరము, న్యాసస్వరము, అల్పస్వరము, బహుళస్వరము మున్నగు వానినికూడ పేర్కొని వానిగూర్చి చెప్పియుండిరి. వీని వివరము ముందు చేయబడును.

మూర్ఛనలు, తానము లిట్లు రాగమును విపులపరచుటకు చాలియుండకపోవుటచే రాగకళను పోషించునట్టి మరికొన్ని యిట్టిస్వరములు చేర్చవలసియుండినందున మన వాగ్గేయకారులు అట్లు లెక్కనముఖ్య స్వరములనుచేర్చి యట్టివానిని జాతులుగ భావించుచుండిరి. గ్రామముల గూర్చి మనవారు చెప్పునప్పుడెల్ల మూర్ఛనలు, తానములు వీనిగూర్చివచించుచుండినను అవి రాగకళను పోషింపజాలియుండకపోవుటచేకాబోలు, జాతులనే ప్రధానముగచేసి వీనిని వర్ణించి చెప్పుచుండిరి. మూర్ఛనలందు, తానములందు అంశస్వరము మొదలగునవి చేర్చబడుటచే నవి జాతు లగుచున్నవని వీరి మతము. కావున మూర్ఛనలు, జాతులు నుడుకు ఒక్కటే యగుచున్న వనవలసియున్నది. జాతులు ఇంకను రంజకత్వము దాల్చుటకు వీనియందలి స్వరావళి, యన్యోన్యత, వాది సంవాదిపద్ధతి ననుసరించియుండవలెనని చెప్పి వీనిగూర్చియు విపులపరచి మనవారెల్లరు కృతకృత్యులగుట గమనీయము. వివిధస్వరముల యారంభముగల మూర్ఛనలు అంశస్వరము మున్నగువానితో చేర్చి చెప్పబడునప్పటి జాతులు వివిధగ్రహస్వరయుతము లగునది మరువరాదు. ఈ జాతులు అనంతరము రామామాత్యుని కాలమునాటికి మేళకర్తలుగ మారి యవన్నియు ఒక్కగ్రహస్వరము షడ్జముతోనే యారంభించు నవిగ నారెను అనునదే మన మిచ్చట నేర్చవలసినది. సాధారణస్వరములు పూర్వపువాగ్గేయకారులు భరతాదులు రాగములందు చేర్చుచుండె నట్లు రామామాత్యుడు మొదలగువారు గమకములను చేర్చుచుంట విదితము. ఈసంగతులను ముందు చర్చింతుము.

శుద్ధజాతులు

ఇట్లు గ్రామరాగకాలము అనగా క్రీ. శ. ౧౨౪౬ వరకు భారతీయవాగ్గేయకారులు ఏడుజాతులుమాత్రము షడ్జమధ్యమ గ్రామముల నుండి ఎంచి చెప్పుచుండిరి. వీరికి షడ్జగ్రామమున నాలుగుజాతులును, మధ్యమగ్రామమున మూడుజాతులును మొత్తము ఏడుజాతు లగుచున్నవి. ఉభయగ్రామములందును మరి పదునాల్గు మూర్ఛనలయందును గల ద్వావింశతిశ్రుతులు ఈ జాతులందును కల వనునది మరువరాదు. అనగా షడ్జమధ్యమ గ్రామమందలి స్వరావళియందుగల మూడువిధములగు శ్రుత్యంతరములు-చతుశ్శ్రుతికము, త్రిశ్రుతికము, ద్విశ్రుతికములు-జాతులందును ఇమిడియుండవలయు ననునది గ్రాహ్యమే. భరతుడు రెండుగ్రామములందును గ్రహించిచెప్పిన ఏడు శుద్ధజాతులు ఇట్లున్నవి:—

షడ్జగ్రామము ననుసరించునవి

౧. ఆర్షభి ౨. దయావతి ౩. నిషాదిని ౪. షడ్జీ:—వీని మూర్ఛనలు వరుసగా అభిరుద్గత, ఉత్తరాయత, రజని, ఉత్తరమంద్ర.

మధ్యమగ్రామము ననుసరించునవి

౧. గాంధార ౨. మధ్యమ ౩. పంచమ:—వీని మూర్ఛనలు వరుసగా హారిణాశ్వ, సౌవీరి, హృష్యక—

ఇట్లు వీని పేర్ల ననుసరించి మనము ఆయాజాతిపేరు వానిగ్రహస్వరము ననుసరించియున్నదని గ్రహింతుము. శార్ఙ్గదేవుడును జాతుల గూర్చి విపులముగ వర్ణించిచెప్పెను. ఆయాసంగతులు "సంగీతరత్నాకరము"న చూడనగును కావున ముఖ్యములగు సంగతులు క్లుప్తముగ నిచ్చట చెప్పబడును. శార్ఙ్గదేవుని జాతులు పైమూడువిధములగు శ్రుత్యంతరములతో నిట్లున్నవి.—

షడ్జగ్రామజాతులు *

పట్టికము ౨

	స—రి	రి—గ	గ—మ	మ—ప	ప—ధ	ధ—ని	ని—(స)	
(౧) దయావతి:—	౨	౪	౩	౨	౪	౪	౩	= ౨౨
(౨) నిషాది:—	౪	౩	౨	౪	౪	౩	౨	= ౨౨
(౩) షడ్జీ:—	౩	౨	౪	౪	౩	౨	౪	= ౨౨
(౪) ఆర్షభీ:—	౨	౪	౪	౩	౨	౪	౩	= ౨౨

* ఇందలి యంకెలు శ్రుతులను దెల్పును.

మధ్యమగ్రామజాతులు

(౫)	గాంధారి:—౪	౩	౪	౨	౪	౩	౨	=	౨౨
(౬)	మధ్యమ:—౩	౪	౨	౪	౩	౨	౪	=	౨౨
(౭)	పంచమ:—౪	౨	౪	౩	౨	౪	౩	=	౨౨

ఈపట్టికమును మరి ఈవ్యాసము కడపట ఇవ్వబడు పట్టికమును మనము జాగ్రత్తగా గమనించినయెడల భరతుడు, శార్ఙ్గదేవుడున్ను నువారు షడ్జమధ్యమగ్రామ మూర్ఛనలనుండి ఏడుజాతులు శుద్ధజాతుల పేర చెప్పుటకు గల కారణము గోచరింపకపోదు. బహు ప్రాచీనకాలమున నుండిన మూర్ఛనలు భరతునికాలమునాటికి ఎట్లు మార్పుచెంది జాతులకు తావు కలుగజేసినదియు కొంత చెప్పియుంటిమి. పైన తెలుపబడిన మూర్ఛనల పట్టికమును† గమనించునప్పుడు పదునాలుగు మూర్ఛనలు నంతభిన్నములుగ గన్పట్టుటలేదు. కొన్ని వానియందలి స్వరావళి సంబంధములేక యంతర మించుమించు ఒక్కటే యగుచున్నది. షడ్జగ్రామమందలి కొన్ని మూర్ఛనలకును, మధ్యమగ్రామమందలి వానికిని వ్యత్యాస మంతగా లేదనికాని, కొలదిగ నున్నను అది గ్రహింపతగినట్లుగ లేదనికాని యెంచవలసి యున్నది. ఈ సంగతి గ్రహించికాబోలు భరతుడు రెండుగ్రామములందును ఏడుశుద్ధజాతులు మాత్రము చేర్కొనినాడు. ఇటీవలి రఘునాథరాయలును తన మేటి సంగీతగ్రంథము "సంగీతసుధ" యందు పై సంగతి చెప్పియుండెను. షడ్జగ్రామమున మూడవదియగు 'ఉత్తరాయత' మూర్ఛన మధ్యమగ్రామమున అయిదవ 'పౌరవి' మూర్ఛనకు తుల్యమే యని యితడు చెప్పినాడు.—

"షడ్జే తృతీయాఖలు మూర్ఛనా యోత్తరాయతో ధైవత పూర్వికా సా, స్యాన్మధ్యమగ్రామగ పౌరవీచ స్యాత్పంచమీ ధైవత పూర్వికాచ." —సంగీతసుధ, శ్లో. ౨౩౭.

షడ్జగ్రామమందు నాలుగును, మధ్యమగ్రామమందు మూడును మొత్తము ఏడుజాతులు పైవిధమున భరతాదులు చెప్పియుంటచే సంవాదిపద్ధతి ననుసరించు మూర్ఛనలు రెండుగ్రామములందు సుస్పష్టము లగునవి ఇవియేయని యెంచబడుచుండెను. కావుననే మూర్ఛనలు పేరునకుమాత్రము భరతునికాలము నుండియు పేర్కొనబడుటయు, సువ్యక్తములును సుస్థిరములు నగు సప్తజాతులుమాత్రము వాడబడుటయు గ్రహింతుము. అందుచే కొంతకాలమునకు పైన మేము చెప్పినట్లు మూర్ఛన లనినను జాతులనినను ఒక్కయర్థమునకే ఎంచబడుటకు వీలాయెను. ఇందుకు నిదర్శనముగ రఘునాథరాయలు తన "సంగీతసుధ" యందు షడ్జమధ్యమగ్రామములందు పదునాలుగుజాతులు కలవనియు, వీనియందు రెండు వికృతి గ లు రెండువికృతి ని లు చేర్చబడుటచే నివి ౧౮ అగుచున్నవనియు చెప్పియుండెను.

శార్ఙ్గదేవుడు జాతులనుగూర్చి చెప్పుచు వాని నిట్లు వర్ణించెను. ఆయాసంగతులు విపులముగ "సంగీతరత్నాకరము" న చూడనగును. ముఖ్యములగు సంగతులు క్లుప్తముగ నిట చెప్పబడును.—

౧. షడ్జి:—ఈ జాతిరాగము షడ్జగ్రామమందలి 'స' తో ప్రారంభించును. న్యాసస్వరము స యు అపన్యాసస్వరములు గ, ప లును కలిగియుండును. వాదిస్వరములు స, గ, మ, ప, ధలు. స, గ, స, ధలు జంటగా వచ్చుచుండును. ఉదాహరణము వరాటిరాగము.

ఈషడ్జజాతిరాగమును రాగవిబోధ, స్వరమేళకళానిధి, సంగీతపారామృతము ఈగ్రంథములందు ఇప్పటి ఉత్తరహిందూస్థానపు తోడిమేళముగ చెప్పబడినట్లు విదితమగుచున్నది. అందుచే నిది మన ఇప్పటి పంతువరాళిరాగమునకు తుల్యమగుచున్నది.

౨. ఆర్షభి:—ఈజాతిరాగము షడ్జగ్రామమందలి ప తో ప్రారంభించును. న్యాసస్వరము రి. అపన్యాసస్వరములు వాదిస్వరములే. వాదిస్వరములు ని, రి, ధలు. ఇందు గ, ని లు తక్కిన స్వరములతో బాగుగ చేరియుండును. ఉదాహరణము దేశి మధుకరిరాగములు.

రాగవిబోధ గ్రంథమున నిది ఇప్పటి హిందూస్థానపు పూర్వమేళముగ నెంచబడుచున్నది. అందుచే నిది ఇప్పటి మన కామవర్ధని యగును. 'స్వరమేళకళానిధి' గ్రంథమునగూడ నిది 'ఆర్ద్రిదేశి' అగునని వచింపబడుటచే నాగ్రంథమునను ఇది మన కామవర్ధనిరాగముగ నెంచబడె నందుము. కాని "పారామృతము" గ్రంథమున 'ఆర్ద్రిదేశి' రాగము 'భైరవ' అను ఉత్తరహిందూదేశపు రాగమునకు తుల్యముగ చెప్పబడుటచే నిది మన మాయామాళవగౌళగ నెంచవలసియుండును. శార్ఙ్గదేవుడు ఈజాతిరాగజన్యముగా చెప్పిన గ్రామరాగములను ముఖ్యముగ నితని ౨౨ వ పంచమషాడవగ్రామరాగములను మనము గ్రహించిన నిది సుర్జరిగ రాగవిబోధ, చతుర్దండి ప్రకాశిక, స్వరమేళకళానిధిగ్రంథములందు కందుము. కావున దీని జనకరాగమగు 'ఆర్షభి' మన మాయామాళవగౌళ మేళముగ నెంచవలసియున్నది. శార్ఙ్గదేవుని పై ఆర్షభిజాతిజన్యమగు ౨౬ వ కేవలసప్తగ్రామరాగముగూడ పై గ్రంథముల ననుసరించి మన మాయామాళవగౌళ మేళమందలి జన్యమగునదిగ నెంచవలసియుంటచే ఆర్షభిజాతిరాగము మన మాయామాళవగౌళయే అగును.

౩. గాంధారి:—ఈజాతిరాగము మధ్యమగ్రామమందలి మ తో ప్రారంభించును. న్యాస, అపన్యాస స్వరములు వరుసగ గ, స,

† పట్టికము IV. మరియు I.

పలుగ నున్నవి. వాదిస్వరములు రి, ధలు, తప్ప తక్కినవన్నియు నగును. ఉదాహరణము గాంధారపంచమ; దేశి; వేళావళి.

వేళావళిరాగమును సంగీతసారామృత గ్రంథమున మన యిప్పటి గౌరీమనోహరితోక ఖరహరప్రియ మేళమున చూతుము. శార్‌ఙ్గదేవుడు ఈజాతిరాగజన్యమును తన ౧౪ వ మధ్యమగ్రామరాగమువలన మధ్యమాది కలుగునని చెప్పుటచేతను, మధ్యమాది మన ఖరహరప్రియ యందు జన్యమగుటచేతను గాంధారి ఖరహరప్రియకు తుల్యమగుటను గ్రహింతుము.

౪. మధ్యమ:—ఇయ్యది మధ్యమగ్రామమందలి రి తో ప్రారంభించును. ఇందు న్యాస-అపన్యాసస్వరములు వరుస గా మయు, వాది స్వరములును అని చెప్పబడెను. వాదిస్వరములు గ, నిలు తప్ప తక్కిన వన్నియు నగుచున్నవి. ఇందు స, మలు విస్తారముగను, గ తక్కువ గను వాడబడునట. ఉ. శుద్ధషాడవము; దేశి; ఆంధోళి.

౫. పంచమి:— ఇయ్యదియు మధ్యమగ్రామమందలి రి తో ప్రారంభించునదిగ చెప్పబడెను. న్యాసస్వరము ప. అపన్యాస స్వరములు రి, ప, నిలు. రి, పలు వాదిస్వరములు—ఇందు స, గ, మలు విస్తారముగ వచ్చును. ఉ. శుద్ధపంచమ, దేశి, ఆంధోళి. శార్‌ఙ్గదేవుని ౩౦ వ శుద్ధపంచమ గ్రామరాగము మధ్యమ, పంచమజాతుల నుండి కలిగినదని యెంచబడెను. దేశవాళిగౌడ, తురుష్కగౌడ, ద్రావిడగౌడరాగములుకూడ ఇతడు ఈ గ్రామరాగమునందే చెప్పెను. మరియు దేశవాళిగౌడము కేదారగౌడగకూడ నిత డెంచెను.

౬. దయావతి:—ఇయ్యది షడ్జగ్రామ రి తో ప్రారంభించునదియు, న్యాసస్వరము ధ అనియు, అపన్యాసస్వరములు రి, మ, ధ లనియు, రి, ధలు వాదిస్వరములనియు నిట్లు ఈజాతిలక్షణమును శార్‌ఙ్గదేవుడు చెప్పెను. ఉ. శుద్ధకైశికి; దేశి. ౩౧-వ గ్రామరాగము ఒక్క కైశికి ఈజాతిజన్యముగ శార్‌ఙ్గదేవుడు చెప్పెను.

౭. నిషాది:—ఈజాతిరాగము షడ్జగ్రామ గ తో ప్రారంభించును. న్యాసస్వరము ని. అపన్యాసస్వరములు వాదిస్వరములే. వాదిస్వరములు ని, రి, గలు. ఇవియే బహులముగ వచ్చును. ఇయ్యది షాడవ మగునప్పుడు పంచమస్వరవర్జితముగను, ఔడవమగునప్పుడు షడ్జపంచమస్వరములు వర్జితములుగను వర్ణింపబడెను. ఉ. శుద్ధసాధారిత; దేశి; వేళావళి.

మరియు శార్‌ఙ్గదేవుడు మిశ్రమజాతులగూర్చి చెప్పుచు నివి ౧౧ అగుచున్నవని వచించెను. * వీని నిట్లు చూడనగును.—

పట్టికము 3

రత్నాకరము వరుస నెంబరు	జాతిపేరు	ఇందలి మిశ్రజాతులు
౮	షడ్జకైశికి	షడ్జి, గాంధారి
౧౦	షడ్జమధ్యమ	షడ్జి, మధ్యమ
౧౬	గాంధారపంచమి	గాంధారి, పంచమి
౧౭	ఆంధ్రి	గాంధారి, ఆర్షభి
౯	షడ్జోదీచ్యవా	షడ్జి, గాంధారి, ధైవతి
౧౫	కార్మారవి	నిషాది, పంచమి, ఆర్షభి
౧౮	నన్దయన్తీ	గాంధారి, పంచమి, ఆర్షభి
౧౧	గాన్ధారోదీచ్యవా	గాంధారి, ధైవతి, షడ్జి, మధ్యమ
౧౪	మధ్యమోదీచ్యవా	గాంధారి, ధైవతి, పంచమి, మధ్యమ
౧౨	రక్తగాంధారి	గాంధారి, నిషాది, పంచమి, మధ్యమ
౧౩	కైశికీ	షడ్జి, గాంధారి, పంచమి, మధ్యమ, నిషాది

ఇందువలన శార్‌ఙ్గదేవుడు శుద్ధజాతులు పైన చెప్పబడినట్లు ఏడును, మిశ్రమజాతులు ఈపట్టికము నందువలె ౧౧ ను వెరసి పదునెనిమిదిజాతులు చెప్పెను. వీనిని తన సప్తమప్రకరణమున విపులముగ వర్ణించినాడు;

మూర్ఛనలు షాడవౌడవవక్రభేదములచే నెట్లు తానములకు ప్రస్తారక్రమము ననుసరించి కారణ మాయెనో, అట్లే పైజాతులును పై భేదముల ననుసరించి పెక్కు శుద్ధవికృతజాతులకు కారణము కాక పోవు. ఇట్లు గ్రహించిరేని భరతుడు జాతులందు సాధారణ స్వరము

* చూడు: జాతులగూర్చిన శ్లోకములు, ౯-౧౬ (సంగీతరత్నాకరము).

లను మరి యంశస్వరములను చేర్చి రెండువిధములగు జాతులు — ౧. సాధారణవికృతి ౨. సంసర్గజవికృతి నామములతో పేర్కొనినాడు. ఈయన మరి యీకాలపు శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పిన సంగతులు ఇట్లు క్రమముగ సామరస్యముచేసి చెప్పగలిగినయెడల మన సంగీతము కడుఘనత నొందగలదని మానమ్మకము. ఇదేవిధి గ్రంథకర్తలు భరతాదుల మతమును సాకల్యముగను, సక్రమముగను, వివరింపకయు నీ యీ సంగతులు తప్పులదొంతరలతోనైనను తమ గ్రంథముల జొప్పించుటకు జంకుగొంకులు లేకుండుట శోచనీయ మగుటయేకాక అట్టిసంగతు లిప్పుడు వివాదహేతువులగుచున్నవి. తాము తప్పుత్రోవల సంచరించి ప్రాచీనవాగ్గేయకారు లుగ్గడించిన గ్రామములు, మూర్ఛనలు, జాతులు, సంవాదిత్వము మున్నగు పెక్కు అంశములు క్రమముగ గ్రహింపకయు, గ్రహించుట కిష్టపడకయు సంగీతమును వ్యర్థపరుపజూచుట విచారకరమగు సంగతి. ఇందుకు పూర్వపువాగ్గేయకారుల చరిత్ర యావశ్యక మగుచున్నది. వీరినిగూర్చియు, వీరి గ్రంథములనుగూర్చియు నింత కాలమునకు వ్రాయబూనుట సులభమగు ప్రయత్నము కాదు. కాని ఈ చరిత్రాంశములు కొంతవరకు నేను సంగీత పరిషత్పత్రికయందు ఆంగ్లమున వ్రాయుచుంటిమి. ఆంధ్రమునను వేరు గ్రంథము వ్రాయబూనితిమి.

పైవిధముగ భరతుడు చెప్పిన జాతులు లేక గ్రామరాగములు ౧౩-వ శతాబ్దమువరకు అమలునం దుండెననుటకు నిదర్శనములు కలవు. కావుననే ఈకాలమును గ్రామరాగకాలముగ పేర్కొనియుంటిమి. ప్రాచీనశాస్త్రవేత్తలు దత్తిల, కోహల, అశ్వతార, మతంగ, మాతృగుప్త, అభినవభట్టు మున్నగువా రెల్లరు ఈకాలమునకే పై గ్రామరాగపద్ధతిని చెప్పురు తమతమ కాలములకనుగుణ కొద్దిమార్పులతో వానిని సామరస్యముచేసి లక్షణ మేర్పఱచుచుండి రనవచ్చు మనము వీరి గ్రంథములనుండి చేర్చవలసినది. శార్ఙ్గదేవుని కాలమునాటికి (క్రీ. శ. ౧౨౪౭) పూర్వపు గ్రామరాగపద్ధతినిగూర్చియును చెప్పకపోవబడుచుండెను, రాగాంగభాషాంగోపాంగ రాగములే వాడబడుచుండెనట్లు విదితము. ఇందుకు నిదర్శనము శార్ఙ్గదేవుడు విభజించిన రెండువిధములు రాగములు, ౧. పూర్వోక్తములు ౨. దేశప్రసిద్ధములు అనునవి. ఇతడు పేర్కొనిన ౨౬౪ రాగములు ఈరెండువిధముల ననుసరించినవే. ఇందు గ్రామరాగములు లేక జాతిరాగములు ముప్పదియు, మరికొన్ని పూర్వప్రసిద్ధములును చేరియున్నవి. గ్రామరాగములను తిరిగి భాషావిభాషాంతరభాషారాగములుగకూడ నితడు విభజించి వర్ణించియుండెను. ఈ విభజనకు కారణము స్త్రీపురుషరాగములను తెలియజేయుటకని తోంచెడును. జనకరాగములు పురుషరాగములుగను, భాషావిభాషాంతరభాషారాగములు స్త్రీరాగములుగను చెప్పబడుట విదితము. శార్ఙ్గదేవుడుచెప్పిన ఉపరాగములు గ్రామరాగములు లేక జనకరాగములే. పూర్వ ప్రసిద్ధరాగములందు భాషారాగములు ౧౨౦ కలవు. మరియు ఇతడు తన కాలమున ప్రసిద్ధరాగములు ౪౯ కలవని చెప్పి వాని పేర్లు ఇట్లు తెల్పినాడు.—

రాగాంగములు:—మధ్యమాది, మాళవశ్రీ, తోడి, బంగాళ, భైరవ, వరాటీ, గుర్జరీ, గౌడ, కోలాహల, వసంత, ధన్యాశ్రీ, దేశి, దేశాఖ్య (౧౩).

భాషాంగములు:—డోంబక్రీ, ప్రథమమంజరి, శుద్ధవరాటిక, ఆసావేరీ, ఆదికామోది, నాగధ్వని, వేళావళి, నట్ట, కర్ణాటబంగాళ (౯).

ఉపాంగములు:—కుంతలవరాటి, ద్రావిడవరాటి, సైంధవీవరాటి, స్థానవరాటి, హతస్వరవరాటి, ప్రతాపవరాటి, ఛాయతోడి, తురుష్కతోడి, మహారాష్ట్రగుర్జరీ, సౌరాష్ట్రగుర్జరీ, దక్షిణగుర్జరీ, ద్రావిడగుర్జరీ, భుంఛ్నిక, స్తంభతీర్థిక, ఛాయవేళావళి, ప్రతాపవేళావళి, భైరవి, సింహళీకామోద, ఛాయానాట, రామకృతి, వల్లాతిక, మల్హారీ, మల్హార, కర్ణాటగౌడ, దేశవాలగౌడ, తురుష్కగౌడ, ద్రవిడగౌడ (౨౭).

రాగరాగిణీపద్ధతి

ఇట్లు శార్ఙ్గదేవుడు పేర్కొనిన గ్రామరాగములయొక్క భాషావిభాషాంతరభాషారాగవిభజనపద్ధతి అనంతరమువారికి రాగరాగిణిపరివార మనుపద్ధతికి చోటిచ్చెనని యనవచ్చును. ఇయ్యది శాస్త్రప్రామాణ్యము అంతగా లేక పొట్టపోసికొను గాయకుల కుపయుక్తముగ నుంటచేకాబోలు వారు దీని ననుసరించుచుండిరి. ఇయ్యది హిందూదేశమున క్రీ. శ. ౧౫౫౦ వరకు (అనగా రామామాత్యుడు తన మేళకర్తలను పేర్కొనువరకు) అమలునందుండెననుట చెల్లు. తమపద్ధతి సుస్థిరముగావించుటకు కాబోలు అప్పటి కొందరు కొన్ని పౌరాణికగాథలుకూడ వింతగ తమ కనుకూలముగ చెప్పుచుండిరి. అం దొకకథ రాగములసంఖ్యను తెలియపరచుటకునై యున్నది. సదాశివునకుగల పంచముఖములనుండియు నైదురాగము లుద్భవించెననియు, నా దేవుని భార్య పార్వతివలన మరియొక రాగముకూడ కలిగెననియు, నందుచే ఆరుపురుషరాగములు సంభవించెననియు చెప్పుదురు. ఒక్కొకపురుషరాగమునకు ఆరు స్త్రీరాగములు లేక రాగిణు లుంటచే మొత్తము ముప్పదియారు రాగములాయెను. ఒక్కొక్క స్త్రీరాగమువలన అయిదేసి పుత్రులు (రాగములు) కలుగుటచే నూటయేబది రాగములు సంభవములనియు నిట్లు చెప్పబడెను. ఇట్టి కథలు నమ్ము అమాయకపు గాయకు లిప్పుడు లేకపోలేదు. దీనిపై నమ్మక మంత లేనివారి కది మేళములయొక్కయు, రాగములయొక్కయు పరస్పర సంబంధమును తెలియజేయగలుగునట్లు యొప్పు. ఈపద్ధతిని ఉత్తరహిందూదేశమున నుండిన అహోబిలుడు, దామోదరుడు మున్నగువారు అనుసరించుచుండిరి. కాని దక్షిణమున రామామాత్యుడు, సోమ

నార్యుడు, వెంకటమఖి ఇత్యాదులు పైవానియందు విలీనులుగ నుండక కొంత నూతనమగు జన్యజనకరాగపద్ధతి లేక రాగపద్ధతిని లేక రాగాంగోపాంగభాషాంగరాగపద్ధతిని గ్రహించి చెప్పియుంట విదితము. కావుననే ఉత్తరహిందూదేశమున నిప్పటికిని కొంతవరకు రాగరాగిణీ పద్ధతి యనుసరింపబడుచుండ దక్షిణమున ఘనమగు మేళకర్తల పద్ధతి విస్తరింపజేయబడుచుండెను. దక్షిణపు మేళకర్తల పద్ధతి నవ్యమగు నది యని తలంచికాబోలు ఆయావిధమున శ్రీయుతులు ఎస్. ఎం. భాత్ఖండే మరి యితరులు నేడు తమ హిందుస్థానీరాగములను మేళకర్తలకు తుల్యములగు "థాట్" నామమున జన్యజనకపద్ధతిని చెప్పుచున్నారు.

నారదహనుమన్మతములు

మరియొక సంగతి. పూర్వమునుండియు నీదేశమున నారదమతము హనుమన్మతము అను రెండుపద్ధతులు కలవనుటకు నిదర్శనములు కలవు. భరతుని కాలమునకు పూర్వమునను వెనుకను నుండిన వాగ్గేయకారులు ఈ రెండుపద్ధతులకు లోనగుచుండి రనుట విదితము. ప్రాచీనవాగ్గేయకారుల గూర్చియు, వారిగ్రంథములగూర్చియు నిప్పుడెంతగ తెలియకున్నను మనకు లభ్యమగు కొలదిగ్రంథములు ఈసంగతిని గ్రహించుటకు తోడ్పడుచునే యున్నవి. ఆకాలమునందలి కోహల, దత్తిల, మతంగ, కశ్యప, నంది, ఉద్భట, లోల్లట, శంకుక, అభినవగుప్త, కీర్తిధర, మాతృగుప్త, నాన్యదేవ, భోజదేవ, శార్ఙ్గదేవ ఇత్యాది ప్రాచీనవాగ్గేయుల గ్రంథములను తెలిసికొని విచారించిన వీరి పైరెండు పద్ధతులలో నేదైన నొకటిమాత్ర మాచరించుచుండి రనునది గ్రాహ్యమగుటయేకాక పైసంగీత విషయములు పెక్కు బోధపడకపోవు. ఇందుచే నీ కాలమునందలి శాస్త్రవేత్తలగూర్చి యారయుటయు వారి గ్రంథములను కనుగొని వానిని సామరస్యముచేసి వారి సంగీతమందుగల యభిప్రాయములను చక్కగ నెరిగియుంటయు, మనకు కర్తవ్యమగుచున్నది. ఈ విషయమును నేను సంగీతపరిషత్పత్రికలలో కొంత వివరించియుంటిని. ఆంజనేయ నారదమతములు రెండును ఉత్తరమునను, దక్షిణమునను ఎట్లో పాదుకొనుట సంభవించెను. కావుననే హిందూస్థానీసంగీతము ఆంజనేయమతము ననుసరించునదియనియు, కర్ణాటకగానము నారదమతానుసరణమనియు నెంచబడుచున్నది.

ఉత్తరమున నుండిన రాగరాగిణీ పరివారపద్ధతి చాలమార్పులు చెందుచుండెననుటకు చరిత్రాంశములు కలవు. ప్రథమమునుండియు ౧౩-వ శతాబ్దమునుండి ఉత్తర హిందూదేశము పారసీకులు, ఆఫ్గనులు, మహమ్మదీయులు, మున్నగువారి దండయాత్రలకు లోనగుచుండెననియు, వారివారి ఏలుబడి అటస్థిరమగుచుండెననియు, నట్లు రాజ్యములు సంపాదించుకొనిన రాజులు చక్రవర్తులు మొదలగువారు తమతమ దేశములనుండి తమమతస్థులవారిని ఆస్థానములం దుంచుకొని వారిచే వాఙ్మయము శాస్త్రములు రచించుకొనుచుండిరనియు, నందుచే హిందూధర్మములు, శాస్త్రములు, లలితకళలు, మరి వాఙ్మయము మార్పుచెందుచుండెననియు నప్పటి చరిత్రలు చెప్పుచున్నవి. సంగీతముకూడ పైనిదమగు అన్యదేశీయుల సంపర్కదోషమునకు గురియైయుంట విదితము. భారతీయగాయకులును రాజుల మెప్పులకై తమ యాశయములను విడనాడి వారి దేశపు పద్ధతినికూడ కొంత నేర్వవలసినవారైరి. కాని దక్షిణాపథమున నిట్లు పెక్కుమార్పులకు సంగీతవిద్య చోటిచ్చినట్లు కానము. ఇందుకు రామామాత్యుడు, సోమనార్యుడు, వెంకటమఖి, రఘునాథరాయలు మున్నగువారు కారకులు కాకపోరు.

మేళముల పద్ధతి

ముఖ్యముగ (క్రీస్తు వెనుక ౧౫౫౦) పదునారవ శతాబ్దము మధ్యనుండియు దక్షిణదేశమున మేళముల పద్ధతి క్రమక్రమముగ నాచరణకు వచ్చుచుండెను. పూర్వముండిన శార్ఙ్గదేవుని సంగీతశాస్త్రము ఈకాలమునాటికి సుబోధము కాకపోవుట గూర్చియు, నందుచే నాచరించుటకు దుస్తరమగుటగూర్చియు రామామాత్యుడు చెప్పుకొనినాడు. తమకాలమునందలి ప్రజల భావముల ననుసరించి సంగీతము మార్పుచెందునప్పుడు లక్ష్యలక్షణములకు విరోధము సంభవించుచో లక్ష్యమే ప్రధానమగుచున్నదని చెప్పి యీతడు తన "స్వరమేళకళానిధి" గ్రంథమును ఆవిధముననే నిర్మించి స్థిరపరిచియుండెను. సంగీతమున పెక్కు నూతనవిషయములను అనగా తన కాలమునందు ఆచరింపబడువానిని చేర్చి ప్రకటించిన యీతని గ్రంథము మరియొక నూతనశకారంభమును చూపుచున్నది. ఇంతటినుండి గ్రామరాగపద్ధతి పూర్తిగ అంతరించుటకు మొదలిడెను. షడ్జమధ్యమగ్రామములు రెండును సంపుటిచేయబడుటయు, వీని మూర్ఛనలు, జాతులు లేక గ్రామరాగములు నామావశిష్టములై గ్రంథములందు మాత్రము కానవచ్చుటయు, నిందుచే మేళములు నూతనశక్తిగ వెలయుటయు నిప్పుడు చూతుము. ఈకాలమున నట్లు భరతుని స్వరసాధారణ యంతరించి వికృతిస్వరములకును, మరి గమకములకును తావు కలిగినదియు నిదివరలో గమనించియుంటిమి. శ్రుతులు, స్వరములు—వీని స్థానములు గూర్చి చెప్పినప్పుడు ఈకాలమందలి వివిధశాస్త్రజ్ఞుల యభిప్రాయములను చెప్పియుంటిమి. కుదకు రామామాత్యుని కాలమునుండి పూర్వపుపద్ధతి చిక్కులి మారినదని తెలిసికొనుట భావ్యము. తన ప్రకృతి వికృతిస్వరభేదముచే నితడు ఇరువది మేళములను, వీని జన్యములు ౬౦ రాగములను పేర్కొనుటచే శార్ఙ్గదేవుని ౨౬౪ రాగములందును దేశిప్రసిద్ధములగువానినే చెప్పెననుట చెల్లు. కాని ఇతని ౨౦ మేళములందును ౧౫ మాత్రము స్వతంత్రములు. తక్కిన ౫ మేళములు పై ౧౫ మేళములనుండి యంత భిన్నములు కావు. ఇందుకు కారణము చ్యుతమధ్యమగాంధారచ్యుతషడ్జనిషాదములతో గల మేళములు అంతరగాంధార కాకలీనిషాదయుత మేళములతో గ్రహింపబడని వ్యత్యాసమున నుండుటయే యుండును.

భరతముని మూర్ఛనలు - జాతులు

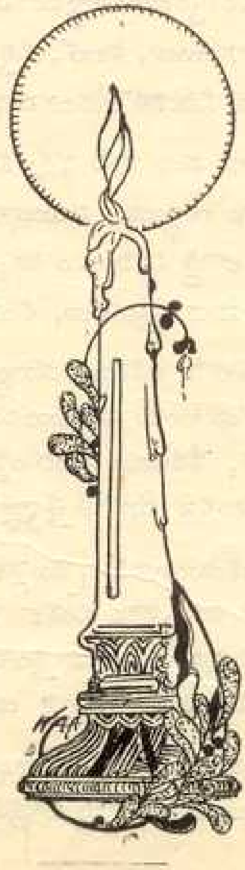
పథకము ౪

గ్రామము	నంబరు	మూర్ఛనల పేర్లు	ఆంగ్లేయ రాగము (Mode)	తుల్యమగు కర్నాటక రాగము	శ్రుతులు																							జాతులు
					౦	౧	౨	౩	౪	౫	౬	౭	౮	౯	౧౦	౧౧	౧౨	౧౩	౧౪	౧౫	౧౬	౧౭	౧౮	౧౯	౨౦	౨౧	౨౨	
షడ్జ గ్రామము	౧	అభిరుద్గత	D	ఖరహరప్రియ ?				౩		౫				౯				౧౩			౧౬		౧౮				౨౨	ఆర్షభి
	౨	అశ్వక్రాంత	E*	హనుమతోడి			౨				౬				౧౦			౧౩		౧౫				౧౯			౨౨	
	౩	మత్సరీకృత	F*	కల్యాణి					౪				౮			౧౧		౧౩				౧౭			౨౦		౨౨	
	౪	శుద్ధషడ్జ	G*	కాంభోజి					౪			౭		౯				౧౩			౧౬		౧౮				౨౨	
	౫	ఉత్తరాయత	A	మణుఖప్రియ ?				౩		౫				౯			౧౨		౧౪				౧౮				౨౨	దరావతి
	౬	రజని	B	కామవర్ధని			౨				౬			౯		౧౧				౧౫				౧౯			౨౨	నిషాదిని
	౭	ఉత్తరమంద్ర	C	శంకరాభరణము					౪			౭		౯				౧౩				౧౭			౨౦		౨౨	షడ్జి
					స				రి			గ		మ				ప				ధ			ని		(స)	
మధ్యమ గ్రామము	౧	శుద్ధమధ్యమ	C*	శంకరాభరణము					౪			౭		౯				౧౩			౧౬				౨౦		౨౨	
	౨	కలోపనత	D*	హేమవతి ?				౩		౫				౯			౧౨				౧౬		౧౮				౨౨	
	౩	హరిణాశ్వ	E	హనుమతోడి			౨				౬			౯				౧౩		౧౫				౧౯			౨౨	గాంధారి
	౪	సౌవీరి	F	కల్యాణి					౪			౭				౧౧		౧౩				౧౭			౨౦		౨౨	మధ్యమ
	౫	హృష్యక	G	కాంభోజి				౩				౭		౯				౧౩			౧౬		౧౮				౨౨	పంచమి
	౬	పౌరవి	A*	నటభైరవి					౪		౬				౧౦			౧౩		౧౫				౧౯			౨౨	
	౭	మార్గి	B*	కామవర్ధని			౨				౬			౯		౧౧				౧౫			౧౮				౨౨	

* ఇయ్యవి మన గానమున సులభగ్రాహ్యములు. తక్కినవి వీనికి కొంచెము సమములగుచున్నవి.

మేళప్రస్తారపద్ధతి

రామామాత్యుడు పూర్వపుపద్ధతికి కొంత భిన్నముగ తనదేశకాల పరిస్థితుల ననుసరించి లక్ష్యమందు గల సంగీతశాస్త్రమును నిర్మింప యత్నించుచుండినను పూర్వపుపద్ధతిని సాధ్యమగునంతవరకు సామరస్యముచేసియు, పోల్చియు ననుసరించుచుంట గమనించుచునేయున్నాము. అనంతరముండిన సోమనాథుడు, రఘునాథరాయలు, వేంకటమఖి, తులజేంద్రులు మున్నగువాగ్గేయులును ఇట్లే పూర్వపు సంప్రదాయమును సాధ్యమగునంతవరకు అనుకరించుచుండిరనుటయు చెల్లు. కాని రఘునాథరాయలు, వెంకటమఖి, తులజేంద్రుడు ఇత్యాదులు పూర్వపు రామామాత్యుని మేళపద్ధతి అంత సంపూర్ణమగునదిగ లేని కారణముననే నూతనముగ తమ మేళప్రస్తారపద్ధతితో సంగీతమును లోకమునకు వెల్లడించి కృతకృత్యులైరి. ఇప్పుడు జనబాహుల్యము నొందిన డెబ్బదిరెండు మేళకర్తలు అప్పటినుండియు దేశమున వెంపొందుచుండెను. ఈపద్ధతిని తెలిపిన వెంకటమఖి, రఘునాథరాయలు సంగీతలోకమునకు సంస్మరణీయులు కాకపోరు. మేళప్రస్తారపద్ధతి యంత సవ్యమగునది యని యెంచిరో ప్రతివారును అనుసరించుచున్నారు. వెంకటమఖి తానే మేళప్రస్తారమును గ్రహించినట్లు అతిశయముగ చెప్పుకొనినాడుకాని ఈయనకు పూర్వముండిన రఘునాథరాయలుకాని వెంకటమఖితండ్రి గోవిందదీక్షితులుకానియద్దానిచెప్పియుండినట్లు "సంగీతసుధ" అను గ్రంథమువలన తెల్లమగుచున్నది. మన మిప్పుడు వెంకటమఖి సంప్రదాయమే చెప్పుకొనుచున్నా మందుముకాని మన మేళకర్తల పేర్లకును వెంకటమఖి మేళకర్తల పేర్లకును కడువ్యత్యాసముంటచే నట్లు చెప్పుకొనుట యెట్లు పొసగు ననునది యాలోచింపదగు విషయము. కావున వెంకటమఖి తనమేళప్రస్తారక్రమమున నెట్లు డెబ్బదిరెండు మేళకర్తలను చెప్పినదియు సహేతుకముగ నేరువ్యాసమునందు పొందుపరతుము.

చీట్లపేక

జి. జాషువగారు

నాలుగుకన్నుల వాలుచూపుల సాని, అతికాలభుక్తికి నాటపట్టు
గలిపించి యాడించు కులుకునవ్వుల, పిల్ల కలహమ్మునకు నిండు కారణంబు
వ్యసనవల్లికలకు బలమైన చేయూఁత, తొలఁగించుకొనరాని జలగపట్టు
ప్రొద్దెఱుంగని మోహమునకుఁ జింతామణి, నలు నిల్లు గూల్చిన నంగనాచి
నెత్తి గొఱిగి పంపు నెల్లూరి నెఱజాణ-కితవజాండములకు బ్రతుకుతెరువు
త్రాగుడునకుఁ గొంత దగ్గరచుట్టము-చేతిడబ్బుపోక చీట్లపేక.

జోకరుగానిఁ దోడుకొని చుక్కల చక్కఁదనంబు మీఱ మూఁ
డాకుల యాట, మెత్తిళులు, నడ్డు, పరత్తని మ్రోయుచున్న యో
పేకపిశాచి! నన్ను వలపింపకు మింకట బుద్ధి వచ్చె, నీ
యాకులపాటులోఁ గలుగు నాకులపాటుఁ దలంప సిగ్గగున్.

అంగీకారనినాదముల్, పటుతరవ్యాహారముల్, భ్రూకుటీ
భంగాత్మేక్షణముల్, పరస్పరజయవ్యామోహవాదధ్వనుల్
సంగీతంబులు, కూనరాగములు, సీలల్, దీర్ఘనిశ్వాసముల్
నింగిన్ దాఁటుచునుండు నీదురిత కేళీరంగమధ్యంబునన్.

నిరుపేద న్గరుణించి, పాప మని కానీ ధర్మ మీయంగఁ జి
ల్లర లేదంచుఁ దొలంగు లుబ్ధుఁడు, సముల్లాసంబుతో, మేటి తెం
పరియై, నూటికినూఱు లొడ్డి విరమింపం డక్కటా! పేకసుం
దరి! నీముక్కలు మోహనాస్త్రములు, చింతాసౌధసోపానముల్.

"అనుఁగుంబిడ్డఁడు బావిలోఁ బడియె నయ్యా! లేచి ర" మ్మన్నఁ "దె
చ్చున దీమార్గమె కా" యటంచు వచియించున్ జూదగాఁ డందు, రిం
దున సందేహము లేదు, కేవలము మందుండై, విషగ్రస్తుఁడై,
తనరున్ రంగ మలంకరించిన మహాతత్త్వజ్ఞుఁడున్ బ్రేల్మికిన్.

గెలుపా? యూయెలసంశయంబునకు మ్రొగ్గున్; బేస్తులా? రెండు రూ
కల పైచిల్కఁ; కుదేలు లిచ్చుకొన నింకన్ బావులా కాని గా
నలె; నీఘోరవిపత్తు మస్తమున సంప్రాప్తించెనా? వాఁడు "వి
హ్వలనాగేంద్రము పాహి పాహి" వఱుకై యబ్జాక్షుఁడున్ రావలెన్.

పేకయాటలోని పింఛనీదారుఁడు-చుట్ట ద్రావుకొనుచుఁ జూడ వచ్చి
చెఱచె ననుచు ముక్కఁ జిట్లించికొని పోవు-పేకయాట గుండెపీఁకులాట.

ఆర్యపురము

(Aihole)

(చాళుక్యుల పురాతననగరము)

కె. నరసింహాచారిగారు

కాలప్రవాహముయొక్క నిరాఘాటవేగమునకు లో గని దెద్దియు లేదు. దీనిప్రవాహమున నెట్టిదైనను వృద్ధిపొందను వచ్చును, నశింపను వచ్చును. అనేకరాజ్యములు కాలప్రవాహమున నశించినవి. అనేకము లుత్పన్నము లయినవి. అట్లు ఈప్రవాహవేగమున బడి నశించిన పురాతనరాజ్యములలో చాళుక్యరాజ్య మొకటి.

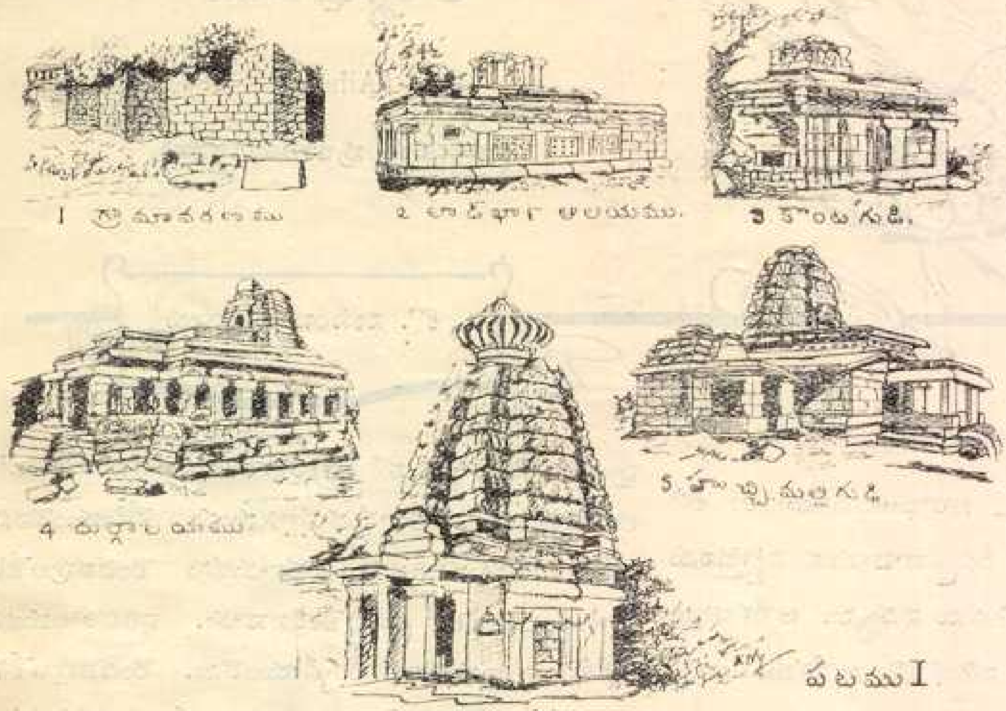
చాళుక్యులు సుమారు క్రీ. శ. ౫-వ శతాబ్దము మొదలు ౧౨-వ శతాబ్దమువఱకును కడుప్రబలులై యుండిరి. వారు ప్రథమమున అయోధ్యనుండి దక్షిణమునకు వచ్చియుండిరని చరిత్రకారుల నిర్ణయము. చాళుక్యులు దక్షిణమునకుండి వచ్చినపుడు ప్రథమమున అర్యపురమున జేరియుండి, తర్వాత ఒకటవ పులకేశికాలమున వాతాపి (Badami) నగరమును రాజధానిగ చేసికొనిరి. చాళుక్యరాజ్యము ప్రస్తుతము బొంబాయిరాజధానియందు దక్షిణభాగమును, మైసూరున ఉత్తరభాగమును, ఈరెండుభాగములనంటియుండు నైజామురాజ్యభాగములను అయియుండెను.

అర్యపురమునందలి దేవాలయములను తొలుదొలుత ఒకటవపులకేశియో, లేక అతనితనయుడు ఒకటవకీర్తివర్మయో కట్టియుండవచ్చును. ఇచ్చట ఒకటవ పులకేశి "సత్యాశ్రయ శ్రీపులకేశి వల్లభమహారాజ" అనుబిరుదుతో అశ్వమేధయాగమును చేసియుండెనని ప్రతీతి. ఒకటవకీర్తివర్మ కుమారుడగు రెండవపులకేశి చాళుక్యరాజులలో ప్రసిద్ధికెందినవాడు. ఇతనికాలమున విదేశసాంగత్యముకూడ నేర్పడియుండెను. రెండవపులకేశియు పారసీకదేశాధిపతియగు రెండవఖుస్రూను పరస్పరము రాయబారములు జరిపినట్లు అజంతాగుహాలయములందు గల చిత్రములు నిదర్శనములు. రెండవపులకేశికాలమున అర్యపురమునందలి 'మేగూతి' దేవాలయమునందు నెలకొల్పబడిన శిలాశాసనముగూడ కలదు. ఇతనికాలముననే చాళుక్యవంశము భిన్నమై ఒకభాగము గోదావరీ కృష్ణానదుల ముఖదేశమును జేరి తూర్పుచాళుక్యులన బరగిరి.

అర్యపురము (Aihole)

అర్యపురము ఇప్పటి బీజపూరుజిల్లాలో బాదామి తాలూకాయందలి బాదామిరైలుస్టేషనునకు ఈశాన్యమున సుమారు ౧౫ మైళ్లదూరమున నున్నది. పశ్చిమచాళుక్యరాజ్యమున, బాదామి (Vatapi), అర్యపురము (Aihole), పట్టడకల్ అను మూడునగరములు మిక్కిలి ప్రసిద్ధములై యుండిన వనుటకు ప్రస్తుతముగల నిదర్శనములు వానియందుగల అసంఖ్యాకములగు పురాతనదేవాలయములే. ఇందు అర్యపురము ప్రస్తుతము సుమా రొక

ఫల్గాంగుమాత్రము నిడివిగలిగి పెద్దఆవరణమధ్యమున యము" (పటము ౧ చిత్రము ౨). దీని కీపేరు ఇందు గలిగియున్నది (పటము ౧, చిత్రము ౧). వైశాల్యమున వసించుచుండిన యొక మహామ్మదీయునివలన గలిగినది. ఆదేరీతిని తక్కిన దేవాలయములకు ఇప్పటికాలమున గలిగిన పేరులు, తొలుకటికి కాక మధ్యమధ్య కారణాంతరములవలన గలిగినవై యున్నవి.

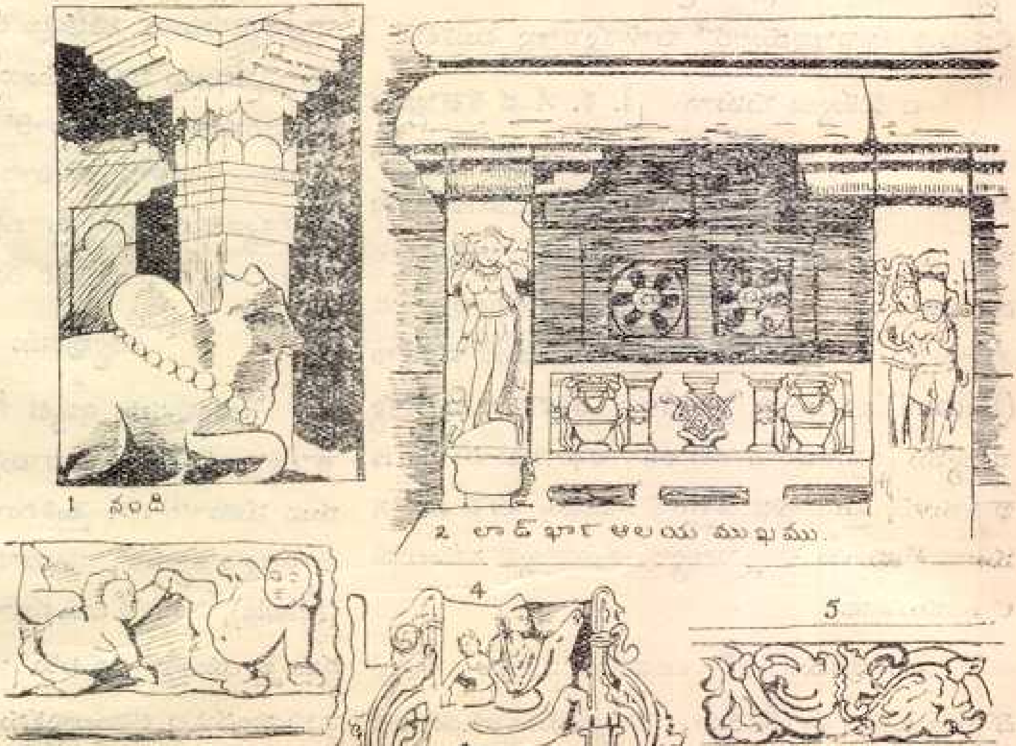
1 [illegible] 2 లాడ్‌ఖాన్ ఆలయము. 3 కొంటగుడి. 4 దుర్గాలయము 5 హుచ్చిమల్లిగుడి. 6 శిఖరము

పటము I

ఆర్యపుర దేవాలయములలో తొలుత గట్టబడినవి విశేషశిల్పరచనాబాహుళ్యము లేక శిఖరరహితములయి గుహాలయములబోలియున్నవి. ఇందుకు నిదర్శనములు లాడ్‌ఖాన్ దేవాలయమును, కొంటగుడియు (పటము ౧, చిత్రము ౨, 3). తర్వాతికాల

చిన్నదిగాదోచినను ఇందు ప్రాకారమునకు లోపల ముప్పదింటికెక్కువ దేవాలయములును, ప్రాకారమునకు వెలుపల పలువది దేవాలయములును కాన్పించుచున్నవి. ఈదేవాలయములు ప్రస్తుతకాలమున జననివేశనములుగను, పశువుల కొట్టములుగను ఉపయోగింపబడుచు, కొన్నికొన్ని గబ్బిలములు మొదలగుజంతువుల నివాసములయియున్నవి.

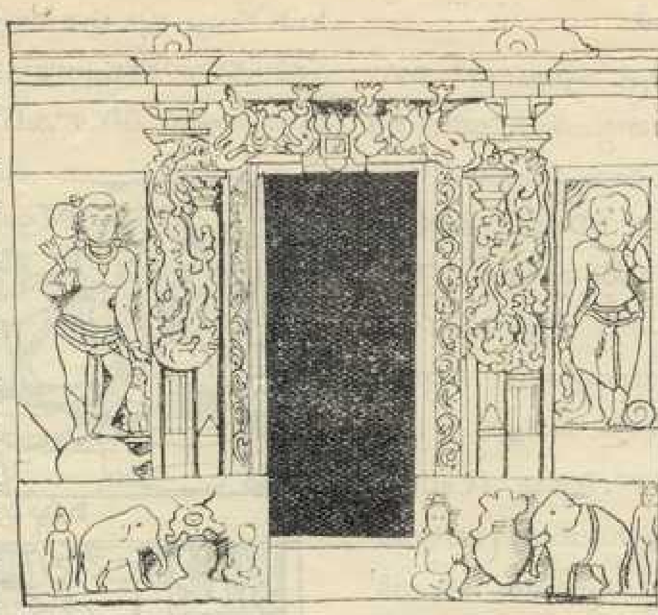
ఆర్యపుర దేవాలయము లన్నింటియందును మిక్కిలి పురాతనమైయునది "లాడ్‌ఖాన్ దేవాల్య

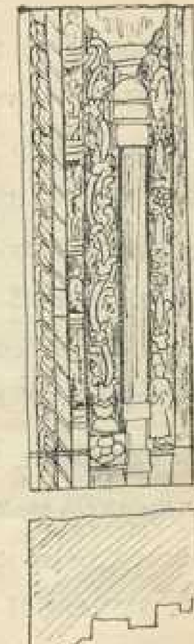
1 నంది 2 లాడ్‌ఖాన్ ఆలయ ముఖము. 3. 4 5

పటము II

ములందు గట్టబడిన ఆలయములయందు శిల్పరచన వృద్ధి చెందినందున శిఖరసుందరము లగు చెక్కడపు బనులు గలవు (పటము ౩, చిత్రములు 3, ౪, ౫). ఇందు శిఖరములుగూడ గలవు (పటము ౧, చిత్రము ౭). లాడ్ ఖాన్ దేవాలయమునందు కుడ్యములు సాధారణకుడ్యములవలె కట్టబడక, మొదట కొన్ని స్తంభములను వరుసగా నిలువబెట్టి పిమ్మట నా స్తంభముల మధ్యభాగములను మూయుటవలన నేర్పడుచున్నవి. ఇట్లు మూయబడిన

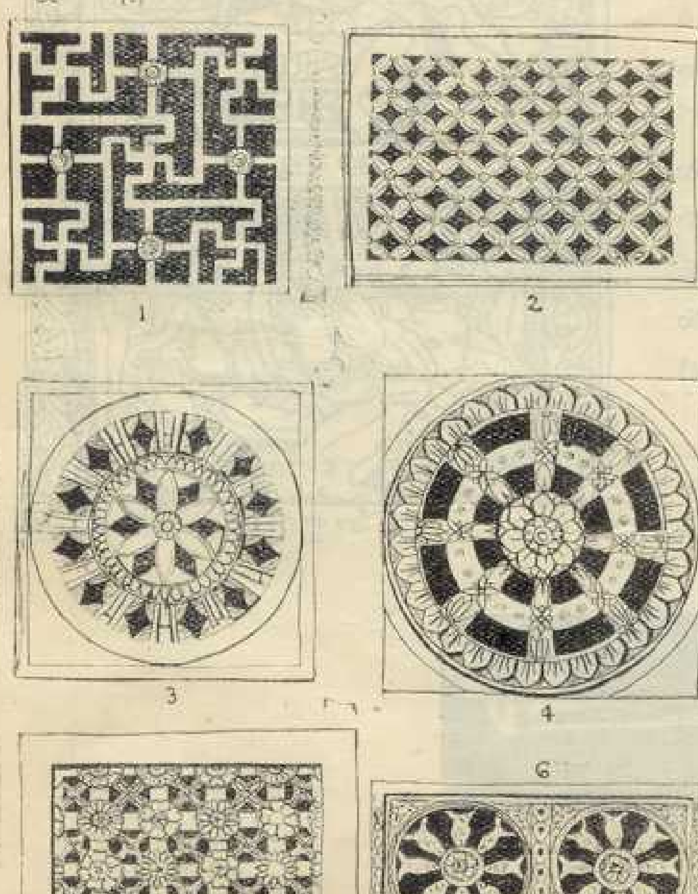

1 ఒక ఆలయము ద్వారశిల్పము

2 ఒక ద్వారబంధము నందలి యొక ప్రక్క శిల్పము. (మేగూతి ఆలయము)

పటము III

పటము IV శిలాగవాక్షములు

భాగములందు చిత్రవిచిత్రముగ జెక్కబడిన శిలాగవాక్షము లమర్చబడియున్నవి (పటము ౪—పటము ౨, చిత్రము ౨). లాడ్ ఖాన్ ఆలయము యొక్క శిల్పరచనావిధానమును జూచ నిది క్రీ. శ. ౪౫౦ ప్రాంతముల గట్టబడియుండవలెనని తోచుచున్నది. ఈ దేవాలయము ముఖమంటపము (Portico) నందు రెండు చక్రాకృతులగు శిలాగవాక్షము లున్నవి. చక్రములయొక్క ఆకులు (Spokes) మత్స్యములవలె నున్నవి. ఇందలి స్తంభములు పెద్దవై ఒక్కొక్కటియు ఒంటిరాతితో జేయబడియున్నవి. స్తంభశిరములమాత్రము వేఱురాయి.

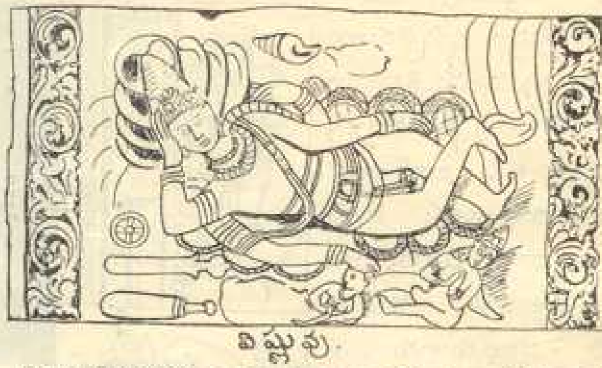
పశ్చిమచాళుక్యులు వైష్ణవులైనందున ఆర్యపురములోని ఆలయము లన్నియు విష్ణ్వాలయములయి యుండెనవి. కాలక్రమమున వానిలో అనేకములు లింగాయతుల స్వాధీనమయి వానియందు నంది, లింగము స్థాపించబడి శివాలయములుగను, దుర్గాలయములుగను మార్చబడినవి.

కొంటగుడి

ప్రతిసంవత్సరము నవరాత్రోత్సవములలో త్రిశూలము లేక కొంటను గ్రామసరిహద్దులకు గొనిపోవు నధికారముగల యొకఁ డిందు నివసించుచుండినందున నీయాలయమునకు కొంటగుడి యను పేరు గలిగెను. ఈ గుడిపై చాళుక్యుల శిల్పరచనయుండదు, శిఖరరచనయొక్క శైశవదశను దెలియజేయునట్టి శిఖరము, ఎత్తులేనిది కలదు. ఈశిఖరము తొలుదొలుత ఆలయముతో కట్టబడక కొన్ని శతాబ్దముల వెనుక కట్టబడినదై యున్నది.

ఈదేవాలయపు కప్పు లోపలివైపు (Ceiling) తొమ్మిదిగడులుగలిగి అందు మధ్యగడియందు బ్రహ్మయు తక్కిన ఎనిమిదిగడులయందు అష్టదిక్పతులును చెక్కబడి యున్నారు. కొంటగుడికి అనుకొనియుండు మఱియొక ఆలయమున అందములగు త్రిమూర్తుల శిల్పములు కలవు (పటము ౫). ఇంతవరకును పేర్కొనబడిన ఆలయములు శిఖరరహితములు. చాళుక్యశిల్పకౌశలము వృద్ధిజెందిన వెనుక కట్టబడిన శిఖరయుతములగు ఆలయములలో దుర్గాలయము, హుచ్చిమల్లిగుడి, మేగిలాతిగుడి (పటము ౧, చిత్రములు ౪, ౫) అనునవి ముఖ్యములు. ఇందు మేగిలాతిగుడియందలి శిఖరము శిథిలమైనది. దీనియందు రెండవపులకేశికాలమునకు జేరిన శకవర్షము ౫౫౬ నకు సరియగు క్రీ. శ. ౬౩౪ సంవత్సరమునాటి శాసనమొకటి కలదు.

ఇవికాక ఆర్యపురమున నింక ననేకదేవాలయములు, వాటి ప్రతిష్ఠాపకుల కీర్తిని ఆచంద్రార్కము చాటగలవి కలవు. ఇట్టి పురాతనదేవాలయాదికములు హైందవశిల్పకళాబోధకములుగాక నవి కల పూర్వప్రసిద్ధనగరములనుగుఱించి తెలిసికొనుట సంతోషదాయకము.

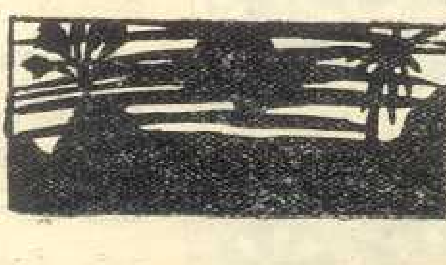
విష్ణువు.

బ్రహ్మ.

మహేశ్వరుడు పటము V

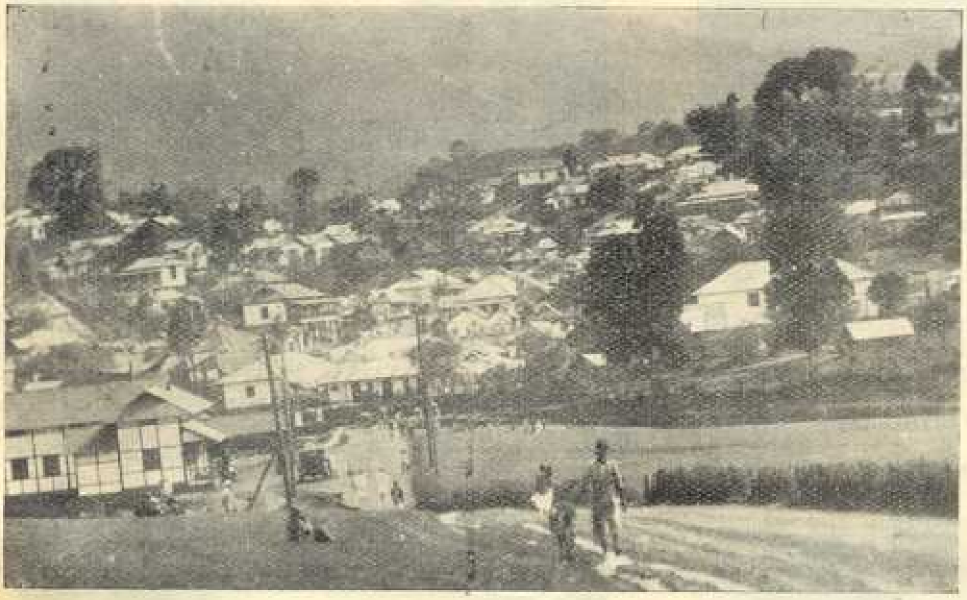
షిలాంగు నగరము

వి. సుబ్రహ్మణ్యంగారు

షిలాంగు అసామునకు రాజధాని. ఈనగరము సుందరోద్యానములచేతను, రమణీయప్రకృతి విలాసముల చేతను, హృదయాకర్షకములగు జలపాతములచేతను ఒప్పుచుండును. అసాముప్రభుత్వమువా రచ్చట నివసింతురు. అసాము-బంగాళములు ఇనుపదారియందలి గౌహాతికి సుమారిరువదినాలుగు మైళ్లదూరమున నీనగరముకలదు, గౌహాతినుండి యిచ్చటకు చదునయిన రోడ్డు ఉన్నది. ఆరోడ్డు కొంతవఱ ఎక్కుడుగను, కొంతమేరదిగుడుగను

'నాంగ్‌పో' (స్టేషను) గౌహాతికి షిలాంగునకు మధ్యమార్గమున నున్నది

షిలాంగు నగరము

నుండి రెండుప్రక్కల చక్కని నీడనిచ్చు వృక్షములును, గుబురుకొనిన పొదరులును, నిమ్నోన్నతములగు పర్వతపార్శ్వములును గలిగి కన్నులపండువుగా నుండును. ఆబాటనయిమోటారు బండ్లలో ప్రయాణించువారు చల్లనిగాలికి సౌఖ్యము పరమానందమును జెందుదురు. గౌహాతిషిలాంగులకు నడుమ 'నాంగ్‌పో' అనుచోట రాకపోకలు గావించు బండ్లు సంధించును. అక్కడనుండి అటు పోవుబండ్లు అటు, ఇటు పోవుబండ్లు ఇటు సాగును. ఒకేమారు రాకపోకలుజరుపు మోటారుబండ్లు ఒండొంటిని ఢీకొని తరుచు అపాయములపాలు కాకుండుటకై యీయేర్పాటు చేయబడెను

నాంగ్‌పోవద్ద మోటారుదృశ్యము

నాంగ్‌పో విశ్రాంతిభవనము

'నాంగ్‌పో'వద్దనుండి రోడ్డు కొండపై కెక్కును. అచట విశ్రాంతిభవనము (Rest House)ను, పండ్లు, తినుబండములు మొదలయినవి లభించు దుకాణములును గలవు.

శాసనసభా భవనము

షిల్లాంగు సముద్రమట్టమునకన్న ౫౦౦౦ అడుగుల ఎత్తుననున్నది. అస్సాముప్రభుత్వమువారు వేసవి కాలమునను, వానకాలమునను ఇచ్చట నివసింతురు. ఏడాదిపొడుగునను శీతోష్ణస్థితి (Climate) పరిమితముగ నుండును. నగరము 'షిల్లాంగు'శిఖరమునకు ఐదుమైళ్ళ

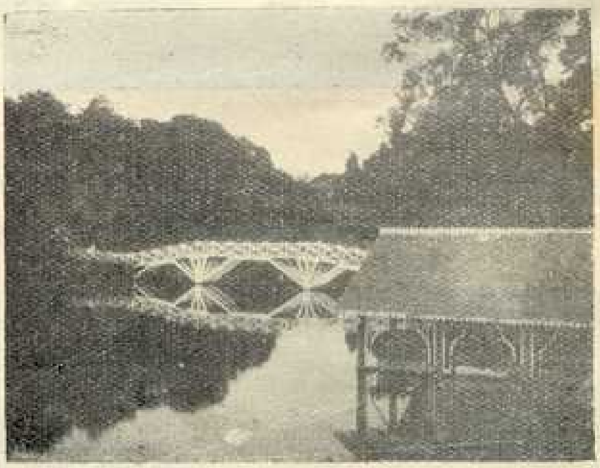
సర్ వి. వి. రామునిగారి భవనము

దూరమున యోడో (Yeodo) మైదానమున నున్నది. షిల్లాంగుశిఖరము ఎత్తు ౬౪౫౦ అడుగులు. నగరము గుట్టలపైన కట్టబడెను. అచటి జనులసంఖ్య ౨౧౦౦౦. దానినిండుగ మంచిరోడ్లు, అందములయిన తోటలు మున్నవి. విద్యుద్దీపములు విరివిగ గలవు. ప్రభుత్వకార్యాలయమునకు చేరువ 'వార్డ్సు' అనుసరస్సు (Wards lake) గలదు. అది చాల మనోహరముగ నుండును. నగరవాసులెల్లరు విహారమునకయి సాయంసమయమున

'వార్డ్సు' సరస్సు ఒకవైపు

వచ్చుటకు పోవుదురు. నగరమున దేవదారువృక్షములు విస్తారము. అవి స్నిగ్ధచ్ఛాయములు, ఉన్నతములు నయి పెక్కుతోపుల గుంపులుగుంపులుగా నుండును. నగరప్రాం

'వార్డ్సు' సరస్సుకెదుట ప్రభుత్వభవనము

తముల జలపాతము లనేకము లున్నవి. వానిలో 'బీడను' జలపాతమునుండి విద్యుచ్ఛక్తి యుత్పత్తి కావింపబడుచున్నది. గుఱ్ఱపుపందెముల మైదానములు, బంతిఆటలతోటలు మొదలయిన వ్యాయామరంగములు చాలగా నుండును.

షిలాంగుప్రజలు 'ఖాసీ'లనబడుదురు. వారువీరలు; ఇండో-చైనీయుల సంతతివారు. వీరు ౧౮౩౩-వ సంవత్సరము

స్వీట్ జలపాతము

ఖాసీ స్త్రీలు

'వార్డు' సరస్సుపై వంతెన

ప్రాంతములకు ఆంగ్లేయుల అధీనమునకు వచ్చిరి. షిలాంగు ప్రాంతముల చిన్నచిన్న స్వాతంత్రరాజ్యములు కొన్ని గలవు. రాజులకు 'సైయము'లనిపేరు. అట్టివిప్పటికి సుమారు ఇరువదిమైదు గలవు. వారి కింకను నొక్కమాదిరి స్వాతంత్ర్యమునుగలదు. ఈరాజ్యములలో పెద్దదానియందు నలువదివేలు జనులు గలరు. దాని సంవత్సరాదాయము ఇరువదియైదువేల రూపాయలు. చిన్నదాని జనసంఖ్య ౯౦౦; ఆదాయము ౧౨౫ రూపాయలు.

చిరాపుంజి సప్తధారాపాతము

చిరాపుంజి త్రాటిబాట (Rope way) స్టేషను

'ఖాసీ'లు పొట్టివారు; దిట్టముగ, అందముగ, మంచి ఆరోగ్యము గలిగియుందురు. క్రమముగ వీరిజాతి సంకరమును జెంది నశింపు దిక్కు తిరిగినది. మలయాళమునందు వలె ఇచ్చట స్త్రీలు వారసులు. కావున కుటుంబనిర్వాహకాధికము స్త్రీలయధీనము. స్త్రీలు జీవయాత్రకయి ఎక్కువ పాటుపడుదురు. పురుషులు సోమరులు. వీరిమతము కడుప్రాచీనము. సర్పములు, శక్తులు వీరికి ఆరాధ్యదైవ

ములు. పురుషులకంటె ఆడువారు చాలమంది చదువరులు. వీరికి 'పరదా' లేదు. రజస్వలానంతరవివాహములకు, విధవావివాహములకును చెల్లుబడి గలదు. ఇచ్చట భర్తలత్తవారింట భార్యతో కాపురము చేయబోవుదురు.

ఎలిఫెంట్ జలపాతము

షిలాంగుకు ముప్పది మైళ్లదూరమున నున్న 'చిరాపుంజి' అను ప్రదేశమున వాన అత్యధికముగ కురియును. ఇండియాలో నింకెక్కడను ఇంత ఎక్కువగ వానకురియదు. పూర్వమిదియే ప్రభుత్వనివాసస్థానముగ నుండెను. వాన యధికమగుటచే జనులు అచట నివసింపజాలని కారణమున షిలాంగు ప్రభుత్వ నివాసస్థానమయ్యెను. ఇచట రెండు జలపాతములున్నవి. వానిలో 'ముస్మయి' జలపాతము చాల ఎత్తయిన కొండనుండి పడును. ఈ కొండ ప్రపంచమున

బీడను జలపాతము

నెత్తయినవానిలో నాలవది కాదగును. వేయిన్నినమన్నూరు అడుగులు ఎత్తుగల కొండకొమ్మపయినుండి జలము బహుధారలుగా పడుచుండును. ఇది 'చిరాపుంజి'కి రెండు మైళ్ల దూరమున నున్నది. భాసీ కొండలిచ్చట నాగిపోవును. కొన్ని ఎండవేళల నీ జలపాతమంతయు మిలమిల మెరయుచు అపారరమణీయముగ కాన్పించును. అట్టివేళల క్రింది 'సిల్‌హాట్' మైదానమును, పెక్కుమైళ్లమేర జలమయముగ-తరళతరళముగ కాన్పించుచుండును. ఆచటివరకు రోడ్డుకలదు. తరువాత క్రిందికిపోవుటకు కాలిత్రోవ యున్నది. సామానులు మోయుటకు, మనుష్యులను మోయుటకు కూలీలచ్చట దొరకుదురు. గుట్టలపైనుండి గుట్టలపైకి, క్రింది లోయలలోనికి సరకులు వగైరాలను (ఉక్కు) త్రాళ్లబాటల (rope ways) సాహాయ్యమున కొనిపోవుటకేర్పాటు గలదు. ఇది ప్రయాణికులకు మంచి యుపకారమును చేయుచున్నది.

'బిషప్' జలపాతము

స్ప్రెడ్ ఈగిల్ జలపాతము

ఉపదేశము

తి. వ. నారాయణస్వామిగారు

జననం బందితి హేయమాహిషకరీషవ్యాప్తమౌ వెంటవ
ట్టున, మే న్వొంచితి నీచసత్త్వమృగయాటోపంబుచే; నిప్డు భూ
షనిశాంతంబుల నుండు నే ననుచు గర్వం బందె దౌరా భవ
జ్జననాదుల్మది నెంచి గర్వపడుటల్ చాలింపుమా కుర్కురా!

ధనమును రక్షసేయుదు ముదంబున నేన యటంచు నెమ్మదిన్
దనియుదువో? నిరంతరము ద్వత్స్వరిరక్ష్యములైన విత్తముల్
విను మితరాశ్రయంబు లవివేకి! నిజమ్ము ధనమ్ముపట్ల నీ
యనుభవ మభ్రతామరస మౌనని యెంచుము కుర్కురాధమా!

ఎ మ్మొకఁ డబ్బినంతనె మహేంద్రుని ప్రాభవ మబ్బినట్లు లో
నమ్ముచు నీదుపోషకునినైనఁ గనుంగొన వబ్బకున్న వా
లమ్ముఁ జలింపఁజేయుచు నిలం బడి పొర్లుచుఁ గుక్షిఁ జూపి స్వా
నమ్ములఁ జేసి యన్యజనునైనను జేరుదు గుర్కురాధమా!

నిశిల సమస్తరక్షణము నేన యొనర్తు నటందు గర్వివై
శశ మొకఁ డొంటి మార్కొనినఁ జయ్యనఁ బౌరుష మేది చూడ్కులన్
విశదముగాఁగ దైన్యము స్రవింపఁగ బాష్పము లింటఁ జేరి నీ
వశనము మాని కూయుదు దహో! వరపౌరుష మన్న నీదియే.

బిరబిర వాలముఁ ద్రిప్పుచుఁ - బరువెత్తుదు పిండ్లకును ద్రవాగుణ మట నీ
వరిగెడు కార్యం బెదియో - యెఱుఁగఁబడదు నిజము తెల్ప నింద్రాదులకున్.

విశ్వాసంబునఁ జేర నేఁగుదువు సేవింపంగ నెవ్వారినే
న్వశ్వాదుల్దరిఁ జేర నోర్చుకొను నాథవ్యాత్మ లేతెంచు ని
న్నో శ్వానంబ! శిలాప్రహారములచే నోడింతు రెవ్వారు ని
న్నాశ్వాసింపరు తావకీనమగు పుణ్యాదేశ మేరీతిదో!

అవసర మెంచి యెట్టివ్యసనావిలచిత్తుఁడో నిన్నువంటి జం
తువులను జేరఁగీసె నని తోడనె గర్వము నందఁబోకుమా
సవనములం దనర్హతను జాటుచు నిన్ను మహీసురవ్వులా
సవిధమహిం గనుంగొనిన సల్పెదు కార్యము లెద్ద నెంచుమా.

మన మితరార్థవంచనసమర్థము; గాత్రము పూతిగంధిశా
దనిరతదూషితంబు; శ్రుతికర్కశహా నినదంబు; చెయ్వులో
తనుతరసత్త్వమారణవిధానచణంబులు; హీనజాతివా
నినుఁ గని రోఁతఁ జెందకను నేర్చునె యాదృతిఁ గాంచ నెట్టిఁమున్ ?
పని నాస్తి, తిరుబడియో - కనుపింపదు; నిలువఁబడ వొకక్షణమైనన్
పనిమాని నిను సృజించిన - వనజభవున కుచితమైన పని లేదొక్కో!

సదుపదేశము

కావ్యకళానిధి, పిసుపాటి చిదంబరశాస్త్రిగారు

గౌరవంబు ధనముఁ గావు శాశ్వతములు-శాశ్వతంబు జ్ఞానసారథంబ
కాన దాని నొందఁ గలుగుట కనువైన-పదవి నేను చెప్ప చదువు వత్స!
నీవుగాని మఱియు నీసంతతియుఁగాని-మాతృభాష నెపుడు మఱువవలదు
కన్నతల్లి నెట్టి కఠినకర్ముండేని-మఱచిపోవునొక్కొ? మహిని వత్స!
మాతృభాష మూలమంత్రంబుగాఁ జేసి-కొని గ్రహింపఁజూచికొనుము గౌణ
ముగను దేశభాష తగ దన్యభాషల-పైని వాంఛ యున్నఁడేని వత్స!
ధర్మమార్గమునుండి సుంతయును బుద్ధి-తొలఁగనీదు దురాశచేఁ గలఁగనీదు
కావునను మాతృభాషావికాసమునకు-సమము గానేర దెట్టిభాషయును వత్స
స్మృతిలోన నుంచికొను మిది-మతి గలఁగినయపుడుగూడ మఱవకుమీ సం
స్కృత మొకటియె మన కులదై-వత మయ్యది లేని బ్రదుకు వ్యర్థము వత్సా!
కలవు వేదశాస్త్రములు పురాణంబులు-గలవు స్మృతులు గలవు కావ్యములును
నెల్లవిద్య లున్న వివి యని యన నేల-మాతృభాషలోన నోతనూజ!
సకలభాషలకును బ్రకృతి యటంచను-సుప్రతిష్ఠ గనిన సుస్వరూప
కాన సర్వశక్తికారణ మితరంబు-గలదె మాతృభాషకంటె వత్స!
మనముననుండు సంశయము మాన్చు, వివేకము గల్గఁజేయు, నెం
దును వ్యవహారకౌశలము నాల్కలుపున్, నిజమైన మార్గమున్
గనుఁగొనుశక్తి నిచ్చు నధికంబుగ నిట్టి స్వమాతృభాషయున్
ధనమును గోలుపోయినయతండె దరిద్రుఁడు ధాత్రి నాత్మజా!
ప్రాణ మొకవైపునను మాతృభాష యొక్క-దిక్కునను నుంచి తూఁపఁగాఁ దేలఁగలదు
ప్రాణ, మిదెచూవె పరమార్థమైన మాట-దీని భావంబు తెలిసి వర్తిలుము వత్స!

వరప్రసాది

అప్పల వీరవెంకట జోగయ్యశాస్త్రిగారు

ఆల శివరాత్రి భక్తపురుషాఘవనాంతదవాగ్నిహోత్రమై
విలసితముక్తిదంబునయి విస్తృతదుఃఖలతాలవిత్రమై
తలఁపఁగ దుర్మదాంధులకుఁ దద్దయు భీకరకాళరాత్రమై
లలి జనుదెంచె సాధుజన రంజితమోక్షపథానులభ్యమై.

జనముల్ సప్తనదీమహోదకములన్ స్నానంబుఁ గావించుచున్
జనుచున్ పత్రఫలాదులం గొనుచు ద్రాక్షారామభీమేశ్వరున్
గని యర్చించి, భజించి, సంతసమునన్ గాంతుల్ నివేదించుచున్
ఘననీరాజన మిచ్చిరేఁగ నట వేడ్కన్ భక్తియుక్తంబుగన్.

పుత్రకాంక్షతోడఁ బురుహూతవందితుఁ - జేరి మ్రొక్కి - నొక్క - వారిజాక్షిఁ
గాంచి, తన యవస్థఁగానని విశ్వస్త - భీమవిభుని పుత్రభిక్షఁ గోరె.

గోలతనమున నస్యంబుఁ గోరికొనక - కొమరుఁ గోరిన నాబాలకోర్కెఁ దీర్ప
విమలకరుణార్ద్రహృదయుఁడై భీమవిభుఁడు - మాలుధరియింపఁగాఁ జేసెఁజోద్యమలర.

* * * * * *

బాగుగ గర్భచిహ్నములు పైకొనినన్ గ్రహియించి, దుష్టురా
లీగతిఁ బాపకృత్య మొనరించెఁ గులంబున కగ్గి పెట్టె నిం
కేగతి దీని నింక భరియింతు మటంచు భుజింపఁ, గట్టిగా,
త్రాగఁగనీక నెల్లరు యథావిధిగా వెలిపెట్టి రంతయున్.

అంతఁ గొన్నినాళ్ల కంచితశుభలగ్న - మందుఁ గనియె నొక్క - సుందరాంగు
నరయ దుఃఖజలధి దరిఁ జేర్పఁగలవాని - భీమనాహ్వయమున వెలయువాని.

వరుసగ శుక్లపక్షపు తుషాకరురీతి దినాభివృద్ధిగాఁ
పెరుఁగుచుఁ దోడిబాలకుల వేడుక నాటల నోడఁబుచ్చుచున్
బురమున నెల్లరున్ విధవపుత్రున కింతటి చాకచక్య మే
వరుస జనించె నంచుఁ దలఁపన్ జరియింపుచునుండ నిచ్చలున్.

కలితమహానురాగపరికల్పితసాధుఘనాభ్రసంతతుల్
సలలితరీతిచిత్తజలజంబుల ముంపఁగ హర్షబాష్పముల్

కొలుకులనుండి జాఱు జనకుల్ దమ పుత్రుల సంకసీమల
న్నిలిపి వినోదమందుచు వినిర్మలవృత్తిఁ జరింప నెంతయున్.

కాంచి యొకనాఁడు సమ్మోదకలితమైన - చిత్త ముత్తలపడఁ దల్లిఁ జేరి—"జనని!
యేడి మాతండ్రి, మాపు మిం డెందుఁ గలఁడొ - యని రయంబున సంకసీమను వసింతు.

ఏలొకొ రాఁడు మజ్జనకుఁ, డేక్రియ సంకముఁ జేర్చి ప్రేమతో
లాలన సేయఁ డంచితకరద్వయిఁ జల్లగఁ గౌఁగిలింపఁ డి
బ్బాలుర కెల్లఁ గల్గు పితృభాగ్యము నా కొనఁగూర్పఁ డేల?—జా
గేల—అదేల తల్లి! వచియింపవు, నామది తల్లడిల్లెడిన్."

అనుచును బాలుఁ డాడ హృదయాబ్జము జల్లుమనంగ బాష్పముల్
కనుఁగవనుండి డిగ్గి వెనుకాలువలై ప్రవహింపఁ "బుత్ర! యే
మని వచియింతు నీకు ననుమానము వీడఁగ దక్షవాటికిన్
జను మల భీమనాయకుఁడె సత్యము నీజనకుండు—పొ" మ్మనన్.

మనమున నానందం బడి - వెనఁగొన జనయిత్రి వీడి విమలాత్ముం డా
చను ద్రాక్షారామము నే - చని భీమేశ్వరుని పాదసన్నిధి నంతన్.

నిలిచి యిట్లను—"మా తల్లి నీవె నాదు - తండ్రివని పల్క వచ్చితి దయ మదీయ
నేత్రపర్వంబుఁ గావింప నేఁగుదెంచి - విమలమతిఁ గాంచుమయ్య శ్రీభీమలింగ!
ఈవు నిజముగ వచ్చి నన్నేలకున్న - నీదు కౌఁగిట ననుఁ జేర్చి నిమురకున్న
నేనె నీతండ్రివని వచియింపకున్న - నిజము నీచెంత నే మరణింతు" ననిన —

రతీశవీరవిభంజనుండు హాగుఁ డారాజార్ధజూటుండు ఫా
లాక్షుం డీశ్వరుఁ డంగజారి యభవుం డారాజరాజేశుఁ డా
ద్రాక్షారామపురీనివాసుఁ డగజాప్రాణేశుఁ డేతెంచి ప్ర
త్యక్షం బయ్యె ననంతదివ్యకరుణాధాముండు సోముం డొగిన్.

అంత సద్భక్తి హస్తద్వయంబు మోడ్చి - సాగిలంబడి దివ్యసుజ్ఞాన మలర
స్తుతి యొనర్పఁగ నర్భకుఁ జూచియాశు-డమలకరుణార్ద్రహృదయుఁడై యనియెనిట్లు.

"తనయ! లెమ్ము నాదు దర్శనమైనంతఁ - గలిగె నీకు జ్ఞానగరిమ; యింక
నాడినట్టి మాట పాడినయది పాట - యేఁగు పొ" మ్మనంగ నరిగె నతఁడు!

* * * * * *

అప్పంబు లన్నింటిఁ గప్పలుగాఁ జేసె నన్న రాశిని సున్నమటులు చేసె,
పోతవిభుని మృతిం బొందించె బ్రతికించె నిల మ్రోడునకు చిగురెత్తఁ జేసె,
లీల నారాజకళింగగంగును దిట్టి అన్నుఁడౌ వీథిఫకీరుఁ జేసె,
తెలుఁగురాజేంద్రుల తేజంబు హరియించి స్థిరముగా తనబానిసీలఁ జేసె,
తిమ్మి బ్రహ్మని, బ్రహ్మని తిమ్మిఁ జేసెఁ - దిట్టి దీవించె నెంతటిదిట్ట యౌర
దక్షవాటికభీమేశతనయుఁడైన - భీమకవినాథుఁ డాతనిఁ బ్రీతిఁ దలఁతు!

విభీషణశరణాగతి

మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు

నమః ప్రస్మై కస్మైచన భవతు నిష్కించనజన
స్వయంరక్షాదీక్షాసమధికసమిద్ధానయశసే,
మహాశీరస్త్రైవరక్షణపిహితశాపాయువిభవా
దృతత్రాదుర్జాత ప్రశమన పదాబ్జాబ్జరజసే.

"అజోఽపిసన్నవ్యయాత్మా భూతానా మీశ్వరోఽపి సన్,
ప్రకృతిం స్వామధిష్ఠాయ సంభవా మ్యాత్మమాయయా.
పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచ దుష్కృతామ్,
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే."

(పుట్టుకలేనివాఁడనైనను, నిర్వికారుఁడనైనను, సర్వభూతేశ్వరుఁడనైనను నాప్రకృతిని నే నవలంబించి నామాయచేఁ బుట్టుచున్నాఁడను. సాధుజనరక్షణముకొఱకు, పాపాచరణరతులను వశింపజేయుటకు, ధర్మమును లోకమందు నెలకొల్పుటకుఁ బ్రతియుగమందు నే నవతరించుచున్నాఁడను.) అని సర్వేశ్వరుండగు శ్రీకృష్ణుఁడు గీతలలోఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఇదియే భగవదవతార ప్రయోజనము; ఇదియే భగవదవతారరహస్యము.

"జన్మ కర్మచ మే దివ్య మేవం యో వేత్తి తత్త్వతః,
త్యక్త్వా దేహం పునర్జన్మ నైతి మామేతి సోఽర్జున!"

అని భగవదవతార రహస్యజ్ఞానము మోక్షహేతువని గీతలలోఁ జెప్పఁబడియున్నది. భగవదవతారములు పెక్కులున్నవి. అవియన్నియు పండితైకవేద్యములు. జనసామాన్యమునకుఁ దెలిసినవి పదియవతారములే.

వానిలో మత్స్యకూర్మవరాహనారసింహాద్యవతారము లనిమిత్త ప్రయోజనమాత్రపర్యవసితములు. జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్య వీర్యతేజః ప్రభృతిషడ్గుణములు పూర్ణముగా నుండుటవలనను, మనుష్యసజాతీయములై యీలోకమం దవతరించి సకలమనుజనయనగోచరములై సేతునిర్మాణ జటాయుమోక్షప్రదాన కాళీయమర్దన గోవర్ధనోద్ధరణ దుష్టరాక్షససంహారణాద్యమానుషచేష్టాచరణము లనుటవలనను, భూమిపై చిరకాలస్థాయులగుటచేతను రామకృష్ణావతారములు సకలముముక్షుజనోపాస్యములై ప్రసిద్ధి నొందినవి. ఈ యవతారద్వయములో శ్రీరామావతారము సౌశీల్యము, సౌలభ్యము, ఆశ్రితవాత్సల్యము, స్వప్రతిజ్ఞా నిర్వహణము, పితృమాతృభక్తి, ఏకపత్నీవ్రతము, శరణాగతపరిత్రాణము, పరదుఃఖాసహిష్ణుత, శాంతిమొదలగు సకలకళ్యాణగుణములకాలపట్టు. ఇందుకు వాల్మీకిరచించిన శ్రీ రామాయణమే పెద్ద ప్రమాణము.

"వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే,
వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా."

(వేదవేద్యుఁడగు పరమపురుషుఁడు దశరథపుత్రుఁడై జనింపఁగా నావేదము వాల్మీకిద్వారా రామాయణరూపముగాఁ బరిణమించెను.) ఈరామాయణము ఉపక్రమము, ఉపసంహారము, అభ్యాసము, అపూర్వత, ఫలము, అర్థవాదోపపత్తి అను షడ్విధతాత్పర్యలింగములచే శ్రీరామచంద్రుఁడు సాక్షాత్పరబ్రహ్మ మని స్థాపించుచున్నది.

ఈ శ్రీరామాయణమునకు దీర్ఘశరణాగతియని పేరు. దీనిలో నాదిమొదలుకొని యంతమువరకు శరణాగతిపరంపర లున్నవి. వానిలో ముఖ్యములైనవి యెవ్వియనఁగా,

౧. దశరథునియజ్ఞమందు హవిర్భాగమును స్వీకరించుటకై తెంచిన శ్రీమహావిష్ణువును రావణవధార్థమై దేవతలందరు ప్రార్థించుట—

"ఏతస్మిన్నంతరే విష్ణు రుపయాతో మహాద్యుతిః,
శంఖచక్రగదాపాణిః పీతవాసా జగత్పతిః.
తమబ్రువ న్సురా స్సర్వే సమభిష్టూయ సన్నతాః,
త్వాం నియోక్ష్యామహే విష్ణో లోకానాం హితకామ్యయా.
రాజ్ఞో దశరథస్య త్వ మయోధ్యాధిపతేః ప్రభో,
విష్ణో! పుత్రత్వ మాగచ్ఛ కృత్వాత్మానం చతుర్విధమ్.
తత్ర త్వం మానుషో భూత్వా ప్రవృద్ధం లోకకంటకమ్,
అవధ్యం దైవతై ర్విష్ణో సమరే జహి రావణమ్"(బా. కా. ౧౫స.)

౨. వసిష్ఠశాపోపహతుఁడైన త్రిశంకువు తన్ను రక్షింపుమని విశ్వామిత్రుని వేఁడుకొనుట.

"త్వమేవ పరమా ర్తస్య ప్రసాద మభికాంక్షతః,
కర్తుమర్హసి భద్రం తే దైవోపహతకర్మణః.
నాన్యాం గతిం గమిష్యామి నాన్య శ్శరణ మస్తి మే,
దైవం పురుషకారేణ నివర్తయితు మర్హసి."

(బా. కా. ౫౮ స.)

౩. శునశ్శేఫుఁడు తనతండ్రియగు ఋచీకర్షునిచే యాగపశువుగా విక్రయింపఁబడి తన కీయాపాయమును తొలఁగింపుమని విశ్వామిత్రుని కాళ్లపైఁ బడుట.—

"విషణ్ణవదనో దీన స్తృష్ణయా చ శ్రమేణ చ,
పపాతాంకే మునే రాశు వాక్యం చేద మువాచ హ.
న మేఽస్తి మాతా న పితా జ్ఞాతయో బాంధవాః కుతః,
త్రాతు మర్హసి మాం సౌమ్య ధర్మేణ మునిపుంగవ!
త్వం మే నాథో హ్యనాథస్య భవ భవ్యేన చేతసా,
పితేవ పుత్రం ధర్మాత్మ న్త్రాతు మర్హసి కిల్బిషాత్."

(బా. కా. ౬౨ స.)

౪. వనప్రస్థానసమయమందు లక్ష్మణుఁడు తన్నుఁగూడ సేవకునిగా నరణ్యమునకుఁ గొనిపొమ్మని శ్రీరామచంద్రుని సన్నిధిలో శరణాగతి నొనర్చుట.—

"స భ్రాతు శ్చరణౌ గాఢం నిపీడ్య రఘునందనః,
సీతా మువాచాతియశా రాఘవం చ మహావ్రతమ్.
యది గంతుం కృతా బుద్ధి ర్వనం మృగగజాకులమ్,
అహం త్వానుగమిష్యామి వన మగ్రే ధనుర్ధరః.
కురుష్వ మా మనుచరం వైధర్మ్యం నేహ విద్యతే,
కృతార్థోఽహం భవిష్యామి తవ చార్థః ప్రకల్పతే.
అహం సర్వం కరిష్యామి జాగ్రతః స్వపతశ్చ తే,
భవాంస్తు సహ వైదేహ్యా గిరిసానుషు రంస్యసే."

(అయో. కా. ౩౧ స.)

౫. చిత్రకూటమందు స్వామి యుండఁగాఁ బట్టాభిషేకార్థమై అయోధ్యకు విచ్చేయుఁడని భరతుఁడు శరణ మొనర్చుట.—

"ఏభిశ్చ సచివై స్సార్థం శిరసా యాచితో మయా,
భ్రాతు శ్శిష్యస్య దాసస్య ప్రసాదం కర్తుమర్హసి,
రాజ్యం ప్రాప్నుహి ధర్మేణ సకామా న్సుహృదః కురు,
ఏవముక్త్వా మహాబాహుం సబాష్పః కైకయీసుతః."

(అయో. ౧౦౪ స.)

కాని బ్రహ్మాస్త్రమువలె నమోఘమైన భరతుని శరణాగతి విఫలమగుటకు హేతు వేమియని మహాశయు లిచట శంకింపవచ్చును. కాని మొట్టమొదట దేవతలందరు రావణవధకొరకు చేసిన ప్రపత్తిని సఫలము చేయవలసియున్నది గావున రాజ్యప్రతినిధియగు పాదుకల నిచ్చి భరతుని ప్రార్థనను మన్నించి రావణవధానంతరము రాజ్యాభిషిక్తుఁ డగుటచే భరతుని శరణాగతి వ్యర్థము కాలేదు.

౬. స్వామి దండకారణ్యమునకుఁ బోయినపు డచ్చటి ఋషులు రాక్షసబాధ కోరువలేక రాక్షసబాధానివారణార్థమై శరణాగతిఁ జేసిరి.—

"ఏహి పశ్య శరీరాణి మునీనాం భావితాత్మనామ్,
హతానాం రాక్షసై ర్ఘోరై ర్బహూనాం బహుధా వనే.
పంపానదీనివాసానా మనుమందాకినీ మపి,
చిత్రకూటాలయానాం చ క్రియతే కదనం మహత్.
ఏవం వయం న మృష్యామో విప్రకారం తపస్వినామ్,
క్రియమాణం వనే ఘోరం రక్షోభి ర్భీమకర్మభిః.
తత స్త్వాం శరణార్థం చ శరణ్యం సముపస్థితాః,
పరిపాలయ నో రామ వధ్యమానా న్నిశాచరైః."

(అరణ్య. కాం. ౬ స.)

౭. సుగ్రీవుఁడు లక్ష్మణకోపశాంతికొరకు శరణాగతిఁ జేయుట.—

"కృతాపరాధస్య హి తే నాన్య త్పశ్యా మ్యహం క్షమమ్,
అంతరేణాంజలిం బద్ధ్వా లక్ష్మణస్య ప్రసాదనాత్."

(కిష్కిం-౩౨ స.)

౮. అమ్మవారివిషయమై మహాపరాధ మొనర్చిన కాకాసురుఁ డిషీకాస్త్రముచేఁ దఱుమఁబడినవాఁడై ప్రాణభీతినొంది ముల్లోకములు తిరిగి రక్షకుఁడు గానక మరలి వచ్చి స్వామిపాదములపైఁ బడి రక్షింపుమని వేఁడుకొనుట.—

"స పిత్రా చ పరిత్యక్త స్సురైశ్చ సమహర్షిభిః,
త్రీన్ లోకా న్సంపరిక్రమ్య త మేవ శరణం గతః.
స తం నిపతితం భూమౌ శరణ్య శ్శరణాగతమ్,
వధార్హ మపి కాకుత్స్థః కృపయా పర్యపాలయత్."

(సుం. కా. ౩౮ స.)

౯. విభీషణ శరణాగతి ముందు ప్రతిపాదింపఁబడును.

శరణాగతి నిరూపణము

స్వరక్షణమందు స్వప్రయత్నమును మానుకొని సర్వేశ్వరుఁడే సర్వవిధములఁ దనకు రక్షకుఁడని నమ్మియుండుట శరణాగతి యనం

బడును. దీనికి శరణవరణము, ప్రపదనము, ప్రపత్తి, భరన్యాసము, న్యాసము మొదలగు నామాంతరములు గలవు. ఇది వేదమందు, ఉపనిషత్తులయందు, భగవచ్ఛాస్త్రోదితమగు శ్రీపాంచరాత్రమందు, శ్రీమహాభారతమందు సహస్రముఖములుగాఁ బ్రతిపాదింపఁబడియున్నది. ఇందుకుఁ బ్రమాణములను జూపెదను.—శ్రుతులు.—"యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వమ్, యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై, తం హ దేవమాత్మబుద్ధిప్రకాశం ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే", "బ్రహ్మణే త్వా మహస ఓమిత్యాత్మానం యుంజీత, ప్రయతపాణిశ్శరణమహం ప్రపద్యే, సత్యం ప్రపద్యే, ఋతం ప్రపద్యే, అనార్తాం దేవతాం ప్రపద్యే". మనుస్మృతి మొదలగువానిలో,

"సర్వోపాధివినిర్ముక్తం క్షేత్రజ్ఞం బ్రహ్మణి న్యసేత్,
ఏతత్ జ్ఞానంచ జ్ఞేయంచ శేషోఽన్యో గ్రంథవిస్తరః.
సర్వేషామేవ లోకానాం పితా మాతాచ మాధవః,
గచ్ఛధ్వమేనం శరణం శరణ్యం పురుషర్షభాః."

ఇత్యాదిప్రమాణసహస్రములు కలవు. ఈప్రపత్త్యుపాయమునకే చరమోపాయమని పేరు. శ్రీకృష్ణభగవానులు యుద్ధమందు స్వజనవధవిముఖుఁడై మనఃకాలుష్యము నొందిన యర్జునునికి గీత లుపదేశించుటలో మొట్టమొదట దేహేంద్రియమనోబుద్ధ్యాదులకంటె నాత్మ విలక్షణమైనదనియు, శాశ్వతమనియు, నిత్యమనియు, సర్వేశ్వరునికి శేషభూతమనియుఁ జెప్పి, కర్మ, వైరాగ్యసహకృతజ్ఞానము, భక్తి మోక్షప్రాప్తికి సాధనములనియు బోధించెను. కాని యర్జునుఁడు వీని నెల్ల విని మనోనిగ్రహము కుదిరినఁగాని యీ యుపాయము లలవడవనియు, వాయువును మూటగట్టునట్లె మనోజయము బహుదుర్లభమనియు, తానందు కధికారి గాననియు మొఱ్ఱపెట్టెను. అందుపై శ్రీకృష్ణుఁడు పదునెనిమిదవ యధ్యాయమందు,

"మన్మనా భవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కురు,
మామేవైష్యసి సత్యం తే ప్రతిజానే ప్రియోఽసి మే.
సర్వగుహ్యతమం భూయః శ్రుణు మే పరమం వచః,
ఇష్టోఽసి మే దృఢ ఇతి తతో వక్ష్యామి తే హితమ్."

అని ౬౪. ౬౫ శ్లోకములలోఁ జెప్పి కొనకు—

"సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ,
అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచః."

(ధర్మములన్నింటిని అనఁగా నేని రక్షకములని నీవు భ్రమఁ జెంది యాచరించుచుంటివో వాని నన్నింటిని విడిచిపెట్టి నన్నొకనినే శరణముగ నాశ్రయింపుము. నేను నిన్ను సకలపాపములనుండి విడిపించుచున్నాను. దుఃఖింపకుము.) అని చెప్పెను. దీనితరువాత మరికొన్ని శ్లోకము లున్నను మోక్షోపాయములగు కర్మజ్ఞానభక్తులలో శ్రేష్ఠతమము ప్రపత్త్యుపాయమును విధించుచున్నది. గావున విశిష్టాద్వైతమతసంప్రదాయానుసారముగా నీయుపాయమునకు చరమోపాయమనియు నీశ్లోకమునకుఁ జరమశ్లోకమనియు వ్యవహారము. ఇతరోపాయములు ప్రవృత్తిప్రధానములు. ఇది నివృత్తిప్రధానము. నివృత్తియనఁగా స్వయత్నమును మాని సర్వేశ్వరుఁడే రక్షకుఁడని నమ్మియుండుట. మన మెంతకాలము స్వరక్షణమునందు స్వప్రయత్నమును మానమో అంతకాలము మనల నీశ్వరుఁడు రక్ష్యకోటిలోఁ జేర్చుకొనఁడు. ఈ విషయమును గజేంద్రుఁడే మనకు నిదర్శనము. "మన మీనీటిపురుగును జయింపలేమా" యని సాహంకారుఁడై వెయ్యిదివ్యసంవత్సరములు మొసలితోఁ బోరాడి క్షీణభూయిష్ఠసత్త్వుఁడై కొనకుఁ జేయున దేమియు లేక గజేంద్రుఁడు "నాథే యాశ్వర కావవే" అని శరణాగతిఁ జేయఁగాఁగదా "సిరికిం జెప్పఁడు శంఖచక్రయుగముం జేదోయి సంధింపఁడు" అని భగవత్పక్షపాతులయిన పోతనామాత్యుఁడు వర్ణించినట్లు భగవంతుఁ డతిత్వరతో మకరముకపైకి దింపి సుదర్శనచక్రముతో వక్రముఖమును దునుమాడి గజమును రక్షించినది? ఆర్తుఁడై లంఘనములఁ జేయుచున్న కుమారుఁడు జ్వరవిముక్తినొందఁ దలఁచినవాఁడై "అమ్మా నాకాఁకలియగుచున్నది. నేఁడైనా నాకింత యన్నముఁ బెట్టవా" అని యాచింపఁగాఁ దల్లి కొడుకుమాట హృదయానందకరమగుటచే అట్లే "సర్వజ్ఞోఽపి హి సర్వేశః రక్షాపేక్షా మపేక్షతే" అన్నట్లు సర్వజ్ఞుఁడైనను "తండ్రీ! అనన్యగతికుఁడనైన నను రక్షింపు"మని మనము పలుకు ప్రార్థనావాక్యముచే సంతసిల్లి మనలఁ దప్పక రక్షించును. అట్లు కానిచో సర్వము క్షిప్రముగ తిరస్కరించును. "స్వత్వ మాత్మని సంజాతం స్వామిత్వం బ్రహ్మణి స్థితమ్" అన్నట్లు సర్వేశ్వరుఁడు స్వామి; జీవుఁడు నతని సొత్తు. ఈ యుభయులకు స్వస్వామిభావసంబంధము శాస్త్రసిద్ధము. సొత్తు చేకుటఁ బాది స్వామి యుపేక్షించునా?

శరణాగతిస్వరూపము

ఈశరణాగతి మాహాత్మ్యము పాంచరాత్రసంహితలలో నొకటియగు నహిర్బుధ్న్యసంహితలో ని ట్లుపపాదింపఁబడినది.—

"అహ మస్మ్యపరాధానా మాలయోఽకించనోఽగతిః,
త్వమేవోపాయభూతో మే భవేతి ప్రార్థనా మతిః.
శరణాగతి రిత్యుక్తా సా దేవేఽస్మిన్ ప్రయుజ్యతామ్."

(సర్వాపరాధములకు నేను నివాసభూతుఁడను. అకించనుఁడను; అనన్యగతికుఁడను. నీప్రాప్తికి నీవే నాకుపాయభూతుఁడవు కమ్ము. దీనికే శరణాగతియని పేరు. ఇది సర్వేశ్వరునియందుఁ బ్రయోగింపఁబడవలెను.)

"అనన్యసాధ్యే స్వాభీష్టే మహావిశ్వాసపూర్వకమ్,
తదేకోపాయతా యాచ్ఞా ప్రపత్తిశ్శరణాగతిః."

(తనవాంఛిత మితరోపాయములచేతను సిద్ధింపనప్పుడు మహావిశ్వాసపూర్వకముగా నీశ్వరునే యుపాయముగాఁ గోరుట శరణాగతి

యనంబడును. ఆగ్రంథమందే యీ ప్రపత్తిమాహాత్మ్య మిట్లు వర్ణింపఁబడినది.—

"అనేనైవం ప్రపన్నస్య భగవంతం సనాతనమ్,
తస్యానుబంధాః పాపాన్నః సర్వే నశ్యంతి తత్క్షణాత్.
కృతా న్యనేన సర్వాణి తపాంసి తపతాంవర!
సర్వతీర్థా స్సర్వయజ్ఞా స్సర్వదానాని తత్క్షణాత్."

(ఈయుపాయముచే భగవంతుని బొందినవానియొక్క సకల పాపములున్క్షణములో నశించును. తప మొనరించినవారిలో శ్రేష్ఠుఁడా! భగవత్ప్రపన్నుఁడు సకలతపశ్చర్యాఫలమును, సకలతీర్థాటనఫలమును, సర్వయజ్ఞఫలమును బొందును.)

ఈప్రపత్తి కంగము లెవ్వియన;

"ఆనుకూల్యస్య సంకల్పః ప్రాతికూల్యస్య వర్జనమ్,
రక్షిష్యతీతి విశ్వాసః గోప్తృత్వవరణం తథా.
ఆత్మనిక్షేపకార్పణ్యే షడ్విధా శరణాగతిః."

(౧. భగవంతునికనుకూలముగా నడచుకొనుట, ౨. ప్రతికూలమైనవానిని విడుచుట, ౩. ఈశ్వరుఁడు తప్పక రక్షించునని నమ్ముట, ౪. ఈశ్వరుని రక్షకునిగా వరించుట ౫. ఆత్మసమర్పణము, ౬. ఈశ్వరునికిఁ దనదైన్యమును దెలియఁజేయుట.)

ఈప్రపత్తికి దేశకాలప్రకారనియమములు, అధికారిఫలనియమములు లేవు. అనఁగా నీప్రపత్తిని కాశీకురుక్షేత్రాదిపుణ్యస్థలములలోనే చేయవలయుననియు, నితరప్రదేశములయందుఁ జేయఁగూడదనియు జ్యోతిష్టోమాది కర్మలకువలె "వసంతే వసంతే జ్యోతిషా యజేత" అన్నటుల వసంతాదికాలములయందే చేయవలయుననియు, నన్యకాలములలోఁ జేయఁగూడదనియు, స్నానాచమన పవిత్రధారణాది నియమములతో నాచరింపవలయుననియుఁ, దాదృశనియమరహితముగా నాచరింపఁగూడదనియు బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యులే దీని కధికారు లనియుఁ జేతనుఁ డపేక్షించు ఫలములలో నొకానొకఫలమునే యిచ్చుననియు, నన్యఫలముల నీయ దనియు నియమము లేదు. ఈనియమములన్నియుఁ గర్మోపాయమునకే యావశ్యకములు.

ఈప్రపత్తికి విషయనియమముమాత్రమే కలదు. అనఁగా జ్ఞానశక్త్యాదిసకలగుణ పరిపూర్ణుని విషయముననే ప్రపత్తిఁ జేయవలెను గాని తద్వ్యతిరిక్తుల విషయమునఁ జేయఁగూడ దను నియమముమాత్రము కలదు. అశక్తునివిషయమునఁ జేయుప్రపత్తి నిష్ఫలమగును. శ్రీరామచంద్రుఁడు గుణహీనుఁడు నశక్తుఁడునగు సముద్రునివిషయమునఁ జేసిన ప్రపత్తి విఫలము కాలేదా?

ఈప్రపత్తికిఁ బ్రకారనియమ మక్కఱలే దనెడునంశము భగవత్ప్రపన్నులైనవారిచరితలను జూడవచ్చును. ఎట్లన—ద్రౌపది యేకవస్త్రయై యుండఁగాఁ బ్రపత్తి చేసెను. అర్జునుఁడు యుద్ధరంగమందు నీచులనడుమఁ జరమశ్లోకార్థమును వినెను. కావునఁ జేతనునికిఁ బ్రపత్తిఁ జేయుట కుద్దేశము పుట్టినసమయమందు యథావస్థితుఁడై ప్రపత్తిఁ జేయవచ్చును.

క్షత్రియులైన ధర్మరాజాదులు, స్త్రీయైన ద్రౌపదిః, దేవరూపమును దాచుకొని పక్షిరూపము ధరించి అమ్మవారివిషయమై మహాపరాధముచేసిన కాకాసురుఁడు, క్రూరసర్పజాతియందుఁ బుట్టి ప్రతికూలుఁడైన కాళియుఁడు, తిర్యగ్జాతి యయ్యు ననుకూలుఁడైన సుగ్రీవుఁడు, నిత్యవిభూతినుండి భగవత్కైంకర్యార్థమై స్వామితో నవతరించిన యనంతాంశసంభూతుఁడగు లక్ష్మణస్వామి మొదలైనవారందరు జాత్యాదినియమములు లేకుండఁ బ్రపత్తి నవలంబించుటచే నీయుపాయమున కధికారినియమము లేదనునంశము స్పష్టమగు చున్నది. జ్ఞానశక్తి సౌలభ్యసౌశీల్యాదికళ్యాణగుణపూర్తి యెవనియందుండునో వానివిషయమందే ప్రపత్తిఁ జేయవలయును. ఇదియే విషయనియమమని చెప్పఁబడును. సముద్రుఁడు గుణపూర్తిలేనివాఁ డగుటచేతనే కదా యతనియెడల శ్రీరామచంద్రుఁ డొనరించిన శరణాగతి ఫలింపక వ్యర్థమయ్యెను.

విభీషణశరణాగతి

రావణుఁ డొకదినంబునఁ దననివాసస్థానంబైన లంకలో మిత్రామాత్యపురోహితకుమారవర్గపరివేష్టితుండై పేరోలగంబున నుండి మంత్రాలోచన మొనరించుచుండఁగా విభీషణుఁ డాసభ కేతెంచి సోదరుఁడగు రావణుని క్షేమమును గోరినవాఁ డగుటచే నిట్లు పలికెను.

"యావన్న లంకాం సమభిద్రవంతి వలీముఖాః పర్వతకూటమాత్రాః,
దంష్ట్రాయుధాశ్చైవ నఖాయుధాశ్చ ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ.
యావన్న గృహ్ణంతి శిరాంసి బాణా రామేరితా రాక్షసపుంగవానామ్,
వజ్రోపమా వాయుసమానవేగాః ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ.
కో బ్రహ్మదండప్రతిమప్రకాశా నర్చిష్మతః కాలనికాశరూపాన్
సహేత బాణాన్ యమదండకల్పాన్ సమక్షముక్తాన్ యుధిరాఘవేణ."

ఇట్లు విభీషణుఁ డన్నకు హితోపదేశము చేసి వానిచేఁ బరుషితుఁడై —

"ఉత్పపాత గదాపాణి శ్చతుర్భిస్సహ రాక్షసైః,
అబ్రవీచ్చ తదా వాక్యం జాతక్రోధో విభీషణః.
అంతరిక్షగత శ్శ్రీమాన్ భ్రాతరం రాక్షసాధిపమ్,
స త్వం భ్రాతాసి (భ్రాంతోఽసి) మే రాజన్ బ్రూహి మాం [యద్యదిచ్ఛసి.
జ్యేష్ఠో మాన్యః పితృసమః నచ ధర్మపథే స్థితః,
సునీతం హితకామేన వాక్య ముక్తం దశానన.
నగృహ్ణాం త్యకృతాత్మానః కాలస్య వశమాగతాః,
సులభాః పురుషా రాజన్ సతతం ప్రియవాదినః.

విశ్రాంతిదినములలో కూలిడ్జ్ అధ్యక్షుని కాలక్షేపము

ఇండియాలో 'స్వదేశీయమునే' ప్రచారము వంటిదే, ఇంగ్లాండులో 'బై బ్రిటిష్' ప్రచారము

స్వాతంత్ర్యదినోత్సవసందర్భమున వాషింగ్టనులో
బాణాసంచాలకాల్పు

లండనులో నిరుద్యోగులు పోలీసుస్టేషనుపై దండెత్తుట
(అరెస్టుఅయిన ఇరువురుస్త్రీలు పోలీసులతో పెనుగులాడుచుండుట)

కీ. శే. నిడుదవోలు సుందరం పంతులుగారు

కీ. శే. కారంశెట్టి సుబ్బయ్య శ్రేష్ఠిగారు

కీ. శే. కర్లపల్లి శివరామయ్యగారు

కీ. శే. నాథావఝ్ఝల నాగభూషణముగారు

అప్రియస్యచ పథ్యస్య వక్తా శ్రోతాచ దుర్లభా,
బద్ధం కాలస్య పాశేన సర్వభూతాపహారిణా.
న నశ్యంత ముపేక్షేయం ప్రదీప్తం శరణం యథా."

ఇట్లు విభీషణుఁ డన్నకు "నామాట వినని నీకు వినాశము తప్పదు. దహింపఁబడుచున్న గృహమునువలె వినాశోన్ముఖుఁడవైన నిన్ను నేనుపేక్షింపఁజాలను." అని అనేకవిధముల హితబుద్ధిఁ గఱపి శీఘ్రముగా రామలక్ష్మణు లున్నచోటికిఁ జనుదెంచెను.

"తం మేరుశిఖరాకారం దీప్తామివ శతహ్రదామ్,
గగనస్థం మహీస్థాస్తే దదృశు ర్వానరోత్తమాః.
తే చాప్యనుచరా స్తస్య చత్వారో భీమవిక్రమాః,
తేఽపి సర్వాయుధోపేతా భూషణై శ్చాపి భూషితాః.
తమాత్మపంచమం దృష్ట్వా సుగ్రీవో వానరాధిపః,
వానరై స్సహ దుర్ధర్ష శ్చింతయామాస బుద్ధిమాన్.
చింతయిత్వా ముహూర్తం తు వానరాం స్తా నువాచ హ"

(అప్పు డంబరమార్గంబున సముద్రంబు దాటి చనుదెంచుచుండ సముద్రోదధి యుత్తర తీరంబున నున్న వానరాధిపుండగు సుగ్రీవుండు గగనమార్గంబున వచ్చుచున్నతత్త్వ పీవరత్వ శస్త్రబహుళత్వంబులచే మేరుశిఖరాకారుండై, తేజస్విత్వగగనసంచారంబులచే విద్యుత్సదృశుండై మంత్రిచతుష్టయసమేతుండై చనుదెంచుచున్న విభీషణుని దూరంబున నవలోకించి చింతించి హనుమదంగదాదివానర వీరులతో నిట్లనియె.—)

"ఏష సర్వాయుధోపేత శ్చతుర్భి స్సహ రాక్షసైః,
రాక్షసోఽభ్యేతి పశ్యధ్వ మస్మాన్ హంతుం నసంశయః."

(వానరపుంగవులారా, చూచితిరా ఈదానవుఁడు సర్వాయుధధారియై నలుగురురాక్షసులతోఁ గూడి మనలవధించుటకువచ్చుచున్నాఁడు.) అని సుగ్రీవుఁడు పలుకఁగా వానరులందరు సాలశిలాహస్తులై 'ప్లవగేశ్వర! మమ్ములఁ బనుపుము. ఈరాక్షసులఁ బరిమార్చివత్తుము.' అని పలికిరి. ఇట్లు వానరులు సంభాషించుచుండ నంతలో నవ్విభీషణుఁడు సముద్రోత్తరతీరంబు డాయంజనుదెంచి బ్రహ్మానత్తివర ప్రభావంబున రాముని సకలజగద్రక్షణార్థం బిక్ష్వాకువంశంబునం దవతీర్ణుండైన శ్రీమన్నారాయణునిగా నెఱింగి సర్వజ్ఞుండును పరమకారుణికుండును సర్వలోకశరణ్యుండును నగు రామభద్రుం డవశ్యంబు తన్ను రక్షించుననెడు మహావిశ్వాసంబున వానరుల పరస్పరసంభాషణం బాదరింపక వారు ప్రహారోద్యుక్తులైనను శంకింపక వారల కభిముఖముగాఁ జని నిర్భయంబున నిమ్నాకాశస్థానుండై యాకపులు మదీయాభిప్రాయం బెఱుంగక రావణసంబంధి వగుటం జేసి నన్నుఁ బ్రహరింప నిశ్చయించియున్నవారు. రామసమాశ్రయణంబు కీరి కెఱింగించి యాపురుషకారముఖంబున రామలక్ష్మణుల నాశ్రయింతును. ఈవానరుల కుదయించిన సంరంభంబు మద్ద్వేషకృతంబు గాదు. శ్రీరామభక్తిప్రకర్షపారవశ్యకారితంబుగావున గుణంబుగాఁ బరిగ్రహింపఁ దగినయది యనియును, కృపాళుండైన నృపుండు పురుషకారంబుననే శరణంబు నొందఁదగినవాఁడనియును, నేనంతరంగభక్తుండ, నన్నేల పరిత్యజించుననియు నీరామపరివారకులు నన్నిప్పు డంగీకరింపకున్నా రైననేమి? రామాంగీకారంబువలన వీరల యంగీకారంబు సిద్ధించును. అదియే నాకుఁ బురుషార్థంబనియును, సోపాధికసంబంధపరిత్యాగపూర్వకనిరుపాధికరామసమాశ్రయణంబు ముఖ్యకార్యంబని యును నిశ్చయించి, పురుషకారభూతులైన వారికి సర్వలోకశరణ్యున కార్తరవంబు వినఁబడుటకు మహాస్వరప్రయోగంబు కర్తవ్యంబు గావున నుచ్చైర్నాదంబున వానరుల నవలోకించి యిట్లనియె.—

"రావణో నామ దుర్వృత్తో రాక్షసో రాక్షసేశ్వరః,
తస్యాహ మనుజో భ్రాతా విభీషణ ఇతి శ్రుతః,
తేన సీతా జనస్థానా ద్ధృతా హత్వా జటాయుషమ్,
రుద్ధాచ వివశా దీనా రాక్షసీభి స్సురక్షితా,
తమహం హేతుభిర్వాక్యై ర్వివిధైశ్చ న్యదర్శయమ్.
సాధు నిర్యాత్యతాం సీతా రామా యేతి పునఃపునః,
సచ నప్రతిజగ్రాహ రావణః కాలచోదితః.
ఉచ్యమానం హితం వాక్యం విపరీత ఇవౌషధమ్,
సోఽహం పరుషిత స్తేన దాసవ చ్చావమానితః.
త్యక్త్వా పుత్రాంశ్చ దారాంశ్చ రాఘవం శరణంగతః,
సర్వలోకశరణ్యాయ రాఘవాయ మహాత్మనే,
నివేదయత మాంక్షిప్రం విభీషణ ముపస్థితమ్."

(ఖలుఁడగు రావణుండను నొకరాక్షసాధిపతి గలఁడు. నేను వాని యనుజుఁడను. మాయన్న గృధ్రరాజైన జటాయువును వధించి జనస్థానమునుండి సీతను బ్రుచ్చిలి లంకకుఁ దెచ్చె. ఆమె యిప్పుడు తీక్ష్ణ తీక్ష్ణనాదుల గలుగు రాక్షసస్త్రీలచేఁ బరివృతయై విలపించుచున్నయది. అట్టి యవస్థలో నున్న యామెను గాంచి దుఃఖమునొంది యమ్మహాసాధ్విని రాఘవుని కొసంగుమని మాయన్నకు ననేకవిధముల బోధించితిని. కాని యద్దురాత్ముండు కాలచోదితుఁడై యాసన్నమైన మృత్యువు గలవాఁడు దివ్యౌషధంబునుంబోలె హితవాదినగు నావచనంబుఁ గైకొనక నన్నుఁ దిరస్కరించె. నే నిట్లు వానిచేఁ బరుషితుండను, దాసునివలె నవమానితుండను నై పుత్రదారాదులం బరిత్యజించి రాఘవుని శరణంబు నొందితి. మీరు సర్వలోకశరణ్యుండును, మహాత్ముండును నగు రాఘవునితోడ విభీషణుండు సముపస్థితుం డయ్యెనని శీఘ్రంబుగా విన్నవింపుఁడు.) అని పలుకు విభీషణుని వచనంబు లాలకించి సుగ్రీవుండు లక్ష్మణసమన్వితుండైన రామునియొద్దకుఁ జని సంభ్రమపరవశంబుగా నిట్లనియె.—

"రావణస్యానుజో భ్రాతా విభీషణ ఇతి శ్రుతః,
చతుర్భిః సహ రక్షోభి ర్భవంతం శరణం గతః.
మంత్రే వ్యూహే నయే చారే యుక్తో భవితు మర్హసి.
వానరాణాంచ భద్రం తే పరేషాంచ పరంతప,
అంతర్ధానగతా హ్యేతే రాక్షసాః కామరూపిణః,
శూరాశ్చ నికృతిజ్ఞాశ్చ తేషు జాతు నవిశ్వసేత్,
ప్రణిధీ రాక్షసేంద్రస్య రావణస్య భవే దయమ్,
అనుప్రవిశ్య సోఽస్మాసు భేదం కుర్యా న్న సంశయః,
అథవా స్వయమే వైష చ్ఛిద్రమాసాద్య బుద్ధిమాన్,
అనుప్రవిశ్య విశ్వస్తే కదాచి త్ప్రహరేదపి,
మిత్రాటవీ బలంచైవ మౌలం భృత్యబలం తథా,
సర్వ మేతద్బలం గ్రాహ్యం వర్జయిత్వా ద్విషద్బలమ్,
ప్రకృత్యా రాక్షసేంద్రస్య భ్రాతాఽమిత్రస్య తే ప్రభో,
ఆగతశ్చ రిపోః పక్షా త్కథ మస్మిన్ హి విశ్వసేత్,
రావణేన ప్రణిహితం త మవేహి విభీషణమ్,
త స్యాహం నిగ్రహం మన్యే క్షమం క్షమవతాంవర,
రాక్షసో జిహ్మయా బుద్ధ్యా సందిష్టోఽయ ముపాగతః,
ప్రహర్తుం మాయయా చ్ఛన్నో విశ్వస్తే త్వయి రాఘవ,
ప్రవిష్టః శత్రుసైన్యం హి ప్రాజ్ఞః శత్రు రతర్కితః,
నిహన్యా దంతరం లబ్ధ్వా ఉలూక ఇవ వాయసాన్,
వధ్యతా మేష దండేన తీక్ష్ణేన సచివైస్సహ,
రావణస్య నృశంసస్య భ్రాతా హ్యేష విభీషణః."

(భూవల్లభా! వీఁడు రావణుని తమ్ముఁడు. వీనిపేరు విభీషణుఁడు. వీఁ డన్నచే నిరస్తుఁడై సర్వలోకశరణ్యుండవగు నీశరణంబు కోరి రాక్షసచతుష్టయసమన్వితుండై వచ్చియున్నవాఁడు. వీనిచంద మెట్టిదో తెలిసికొనవలయును. మనకు, వానరసైన్యమునకు నేగి లేకుండ చారులవలన వానినిశ్చయస్థితి నెఱుంగవలయును. మహాత్మా! నీవు వానరులతోడ మంత్రంబుఁ గావించి సేనా సన్నివేశంబుం జేసి విచార నిశ్చితసామాద్యుపాయంబులఁ బ్రయోగించి గూఢ పురుష ప్రేషణంబు గావించి పరుల మంత్రవ్యూహనయచారప్రేషణంబు లిమ్మగా నెఱుంగుము. అట్లయిన వానరులకును, నీకును భద్రంబగు. రాక్షసు లదృశ్యసంచారస్వభావులు, కామరూపులు, శూరులు, గూఢవిప్రియకరణనిపుణులు. కావున నెన్నఁటికి వీరిని విశ్వసింపఁదగదు. వీఁడు రావణునిచారుఁడు. ఉపాయంబున మనయందుఁ బ్రవేశించి భేదంబుఁ బుట్టించును. అట్లు కాదేని ఛిద్రాన్వేషణంబుం జేసి మనల నందఱ వధించును. శత్రుకులంబున నుండి సమాగతుండైన వీనిం బరిగ్రహించిన శత్రువునకు బలక్షయంబును, మనకు బలవృద్ధియుఁ గలుగునని తలంపవలదు. మిత్రబలంబు, ఆటవికజనబలంబు, మూలబలంబు, భృతకోపజీవిబలంబుం బరిగ్రహింపవచ్చుంగాని శత్రుబలంబుఁ బరిగ్రహింపం దగదు. వీనియందు శత్రుబలత్వమాత్రంబె కాదు. అపరిగ్రాహ్యత్వహేతువులు మరికొన్ని గలవు. వీఁడు భవదమిత్రుండగు రావణునితమ్ముఁడు. వీనియందు మేలిగుణం బెట్లు కలుగును? యుక్తవ్యాపారవంతులలో శ్రేష్ఠుండవైన నీకు శరణాగతశబ్దోచ్చారియైన నీరాక్షసుని నిగ్రహించుట యుక్తంబని తోఁచుచున్నది. శరణాగతుం డెట్లు పరిత్యాజ్యుం డని సందేహింపఁ దగదు. వీఁడు రావణునిచే సందిష్టుండై కపటబుద్ధిచేత స్వనివాసంబునుండి శత్రునివాసంబునకేతెంచినవాఁడు. కావున మీరు వీనిని విశ్వసించితిరేని మనసైన్యంబుఁ జొచ్చి యేమఱించి యంతరంబు వెదకి యులూకంబు వాయసంబులం బోలె వానరుల నందఱ సంహరించును. విశ్వాసకృతనిశ్చయంబులను కపటవాక్యంబుల నుపన్యసించుచున్న వీనినొక్కనిం గాదు, అనుచరసహితంబుగా వ్యాపాదింపవలయును.) అని పలికి యూరకున్న వాక్యజ్ఞుండగు రామభద్రుండు వాక్యకోవిదుండైన సుగ్రీవునిపలుకు లాలకించి సమీపస్థులైన హనుమదంగదజాంబవత్ప్రముఖనిఖిలహరిశ్రేష్ఠుల నవలోకించి సుగ్రీవవచోపలాలనపూర్వకంబుగా నిట్లనియె.—

"యదుక్తం కపిరాజేన రావణావరజం ప్రతి,
వాక్యం హేతుమ దర్థ్యంచ భవద్భి రపి తచ్ఛ్రుతమ్.
సుహృదా హ్యర్థకృచ్ఛ్రేషు యుక్తం బుద్ధిమతా సదా,
సమర్థేనోపసందేష్టుం శాశ్వతీం భూతి మిచ్ఛతా."

(కపులారా! ఇపుడు సుగ్రీవుఁడు విభీషణునిగురించి పలికినపలుకులు మీరందఱు వినియున్నారు కదా. ఆమాట లర్థవంతములు; ఉపపత్తితోఁ గూడినవి. మీరందఱు భూతికాములు; అప్రాకృతబుద్ధులు; ఇతరులమనోభావములఁ గనిపెట్టుటకుఁ దగినవారలు. కావున విభీషణుని రాకవిషయమై మీకుఁ దోఁచిన దంతయుఁ జెప్పుఁడు. అర్థనిశ్చయసమర్థులగు భృత్యులు ప్రభుహితాహితములు విచారించి సమయమందు మేలుగలుగునట్లు నిశ్చయించి బోధించుట నీతి.) అని రఘునాథుండడిగిన సర్వవానరులందరు తమతమమతముల నిట్లు తెలియఁజేసిరి.—

"అజ్ఞాతం నాస్తి తే కించి త్త్రిషు లోకేషు రాఘవ,
ఆత్మానం సూచయన్ రాజన్ పృచ్ఛస్యస్మాన్సుహృత్తయా.
త్వంహి సత్యవ్రతః శూరో ధార్మికో దృఢవిక్రమః,
పరీక్ష్యకారీ స్మృతిమాన్ నిసృష్టాత్మా సుహృత్సుచ.
తస్మా దేకైకశ స్తావ ద్బ్రువంతు సచివా స్తవ,
హేతుతో మతిసంపన్నా స్సమర్థాశ్చ పునఃపునః."

(దేవా! ముల్లోకములయందు దేవర యెఱుంగనియర్థ మొకింతయును లేదు. మీ మహిమంబు సూచింపఁదలంచి యిట్లు మమ్మడిగితిరి. మహాత్మా! నీవు శరణాగతరక్షణనిష్ఠాపరుండవు, శూరుండవు, ధార్మికుండవు, దృఢవిక్రముండవు, సర్వజ్ఞుండవు, సుహృన్నివేశితాత్మకరణుండవు. మాయందుఁ జెద్దతేకం బారోపించి యడిగిన నూరకుం

నటు విహితంబు గాదు. నీసచివులందరు బుద్ధిసంపన్నులు, సమర్థులు గావున వేర్వేఱ స్వమతంబు తెలియంగించెదము. అని పలికిరి. అపుడు మతిమంతుఁడైన అంగదుండు విభీషణపరీక్షార్థం బారఘువల్లభున కిట్లనియె.—

"శత్రోః సకాశా త్సంప్రాప్తః సర్వథా శంక్య ఏవహి,
విశ్వాసయోగ్య స్సహసా న కర్తవ్యో విభీషణః.
ఛాదయిత్వాత్మభావం హి చరంతి శఠబుద్ధయః,
ప్రహరంతి చ రంధ్రేషు సోఽనర్థ స్సుమహా న్భవేత్.
అర్థానర్థౌ వినిశ్చిత్య వ్యవసాయం భజేత హ,
గుణతః సంగ్రహం కుర్యా ద్దోషత స్తు విసర్జయేత్.
యది దోషో మహాం స్తస్మిన్ త్యజ్యతా మవిశంకితమ్,
గుణా న్వాపి బహూన్ జ్ఞాత్వా సంగ్రహః క్రియతాం నృప".

(దేవా! ఈవిభీషణుండు శత్రుసకాశమునుండి వచ్చినవాఁడు. వీని యభిప్రాయము తెలియంగక రక్షింపుమని పలికినంతనే వీనిని విశ్వసింపఁదగదు. క్రూరచిత్తుఁడగువాఁడు తనభావమును మాటుపఱచి తగిన యుపాయంబున శత్రువులంజేరి సమయము వేచి వారిని సమయించును. ఇది గొప్ప యనర్థము. కావున వీనిరాకపోక కర్తవ్యంబునందు నియోగించి గుణదోషంబులు పరీక్షించి గుణంబు గలిగినఁ బరిగ్రహంబును దోషంబు గలిగినఁ బరిత్యాగంబును గావింపందగు. గుణదోషంబులు రెండునుం గలిగిన నెట్లు సేయవలయు నంటివేని గుణం బధికంబును, దోషం బల్పంబును గలిగినం బరిగ్రహింపవచ్చును. అది విపరీతంబులైన పరిత్యాగంబు కార్యంబు.)

అంత సర్వనిశ్చయపరుండైన శరభుండు రాముని కిట్లనియె.—

"క్షిప్ర మస్మి న్నరవ్యాఘ్ర చారః ప్రతివిధీయతామ్,
ప్రణిధాయతు చారేణ యథావ త్సూక్ష్మబుద్ధినా,
పరీక్ష్య చ యథా కార్యో యథా న్యాయం పరిగ్రహః."

(రఘువల్లభా! కపటోక్తులచేఁ బరుల భావమును గనుంగొని పోని చేయుట రాక్షసులకృత్యము. వీనిమాటల నమ్మఁదలదు. సూక్ష్మబుద్ధియగు చారునిచే వీనిని బరీక్షించి విరోధము లేనియెడలఁ బరిగ్రహింపవచ్చును.)

జాంబవంతుఁ డిట్లనియె—

"బద్ధవైరాచ్చ పాపాచ్చ రాక్షసేంద్రా ద్విభీషణః,
అదేశకాలే సంప్రాప్త స్సర్వథా శంక్యతా మయమ్."

(క్రూరుఁడు, పాపకర్ముఁడు, బద్ధవైరుఁడు నగు దశకంఠునివద్దనుండి యీరాకాలపుఁడు వచ్చినవాని మాటలవలన శంకింపఁదగినవాఁడు.)

పదపడి మైందుఁ డిట్లనియె—

"వచనం నామ త స్యైష రావణస్య విభీషణః,
పృచ్ఛ్యతాం మధురే ణాయం శనై ర్నరపతీశ్వర.
భావమస్య తు విజ్ఞాయ తత స్తత్త్వం కరిష్యసి,
యది దుష్టో నదుష్టోవా బుద్ధిపూర్వం నరర్షభ."

(నరనాథా! యీవిభీషణుండు దుష్టుఁడో, అదుష్టుఁడో తెలుసుకొనుటకు ఇతని భావమును మంచిమాటలతో తెలియంగి పిదప నీయిష్టం బునఁ దోఁచినయట్లు చేయుఁడు. గుణదోషంబుల నరయ కెట్లు రక్షింపఁదగును? శరణార్థిని నిరాకరించిన దోషమగును. యుక్తియుక్తంబగు మధురవాక్యంబున గూఢపురుషముఖంబుచేత రావణుని వృత్తాంతం బితని వలన దెల్లన యథార్థంబైన యితని యభిప్రాయం బెఱింగి పరీక్షాపూర్వకంబుగా దుష్టత్వాదుష్టత్వంబులు తెలిసికొని యీయుక్తి కర్తవ్యంబో దానిని జేయుండు.) అని యిట్లందరు వానరపుంగవులు తమతమమతంబులఁ జెప్పఁ దెలియంగ తెలియంగినంత యుం బలికిన సుగ్రీవునిచేఁ బ్రతిపాదితంబైన వధ్యత్వంబును, అంగదాదులచేత సమర్థితంబులైన గుణదోషపరీక్షాపూర్వకపరిగ్రహపరిత్యాగంబులును విని సుగ్రీవునిమతంబు రాజమతంబగుటవలనను, మిక్కిలి యవిచారమూలం బగుటవలనను నుపేక్షించి, యంగదాదుల మతంబు నీతికామపాదపూర్వకంబుగా దూషించి శ్రీరామునవిభీషణపరిగ్రహంబు యుక్తంబని స్వసిద్ధాంతంబు తెలుపదలంచి వారి సందియ నివారించి సచివోత్తముండును, సకలశాస్త్రాభ్యాసజనితసంస్కారజనితసంపన్నుండును నగు హనుమంతుండు రఘునందనుని ముఖారవిందం బవలోకించి వివక్షితార్థప్రతిపాదనశక్తంబును, స్నిగ్ధంబును, సర్వగౌరవయుక్తంబును, మితాక్షరంబును నగు వాక్యంబున నిట్లనియె.—

"న భవంతం మతిశ్రేష్ఠం సమర్థం వదతాం వరమ్,
అతిశాయయితుం శక్తో బృహస్పతి రపి బ్రువన్.

న వాదా న్నాపి సంఘర్షా న్నాధిక్యా న్న చ కామతః,
వక్ష్యామి వచనం రాజన్ యథార్థం రామగౌరవాత్.

అర్థానర్థనిమిత్తం హి యదుక్తం సచివై స్తవ,
తత్ర దోషం ప్రపశ్యామి క్రియా న హ్యుపపద్యతే.

ఋతే నియోగా త్సామర్థ్య మవబోద్ధుం న శక్యతే,
సహసా వినియోగోఽపి దోషవా న్ప్రతిభాతి మే."

శరభమతిఖండనమ్—

"చారప్రణిహితం యుక్తం యదుక్తం సచివై స్తవ,
అర్థస్యాసంభవా త్తత్ర కారణం నోపపద్యతే."

జాంబవన్మతిఖండనమ్—

"అదేశకాలే సంప్రాప్త ఇత్యయం యద్విభీషణః,
వివక్షా తత్ర మేఽస్తీయం తాం నిబోధ యథామతి.

స ఏష దేశః కాలశ్చ భవతీతి యథాతథా,
పురుషాత్పురుషం ప్రాప్య తథా దోషగుణావపి.
దౌరాత్మ్యం రావణే దృష్ట్వా విక్రమంచ తథా త్వయి,
యుక్తమాగమనం తస్య సదృశం తస్య బుద్ధితః."

మైందమతఖండనమ్—

"అజ్ఞాతరూపైః పురుషైః స రాజన్ పృచ్ఛ్యతామితి,
యదుక్తమత్ర మే ప్రేక్షా కాచిదస్తి సమీక్షితా.
పృచ్ఛ్యమానో విశంకేత సహసా బుద్ధిమాన్వచః,
తత్ర మిత్రం ప్రదుష్యేత మిథ్యా పృష్టం సుఖాగతమ్,
అశక్యస్సహసా రాజన్ భావో వేత్తుం పరస్య వై.
అంతస్స్వభావైర్గీతైస్తైర్నైపుణ్యం పశ్యతా భృశమ్,
న త్వస్య బ్రువతో జాతు లక్ష్యతే దుష్టభావతా.
ప్రసన్నం వదనం చాపి తస్మాన్మే నాస్తి సంశయః,
అశంకితమతిః స్వస్థో న శఠః పరిసర్పతి.
న చాస్య దుష్టా వాక్చాపి తస్మాన్నాస్తీహ సంశయః,
ఆకారశ్ఛాద్యమానోఽపి న శక్యో వినిగూహితుమ్,
బలాద్ధి వివృణోత్యేవ భావ మంతర్గతం నృణామ్.
దేశకాలోపపన్నం చ కార్యం కార్యవిదాం వర,
సఫలం కురుతే క్షిప్రం ప్రయోగాదభిసంహితమ్,
ఉద్యోగం తవ సంప్రేక్ష్య మిథ్యావృత్తం చ రావణమ్.
వాలినశ్చ వధం శ్రుత్వా సుగ్రీవం చాభిషేచితమ్,
రాజ్యం ప్రార్థయమానశ్చ బుద్ధిపూర్వమిహాగతః.
ఏతావత్తు పురస్కృత్య యుజ్యతే తత్ర సంగ్రహః,
యథాశక్తి మయోక్తంతు రాక్షసస్యార్జవం ప్రతి,
త్వం ప్రమాణంతు శేషస్య శ్రుత్వా బుద్ధిమతాం వర."

(దేవా! నీసన్నిధిలో నే నీసంభాషణముఁజేయుట తర్కకౌశలముచేఁ గాదు; నీమంత్రులయందు స్పర్ధచేఁ గాదు; నేను బుద్ధిమంతుఁడను, మాటనేర్పరిని అను దురభిమానముచేఁ గాదు; స్వైరభాషణమునుఁ గోరికచేఁ గాదు; విభీషణునియందు నాకున్న పక్షపాతముచేఁ గాదు; మరేమన నాయందుఁ దమరు కనుపర్చిన సంమానమువలన భవత్సవిధిపుండను సంగతునిచే గుణదోషనిశ్చయనిమిత్తం బెయ్యది పలుకంబడెనో వద్యాగ్రణంబునందు దోషంబు గలదు. పరీక్షారూపకార్యం బిప్పుడు యుక్తంబు గాదు. 'ఎద్దియేనియు నొకానొక కార్యంబు నెంటంబనిచి గుణదోషంబులు పరీక్షించి గుణంబులు గలిగినఁ బరిగ్రహింపం దగు. దోషంబులు గలిగినఁ బరిత్యజింపందగు'నని యతఁడు పలికెను. అట్లు కార్యనియోగంబువలన గుణిత్వంబు దెలియుట యశక్యంబై యుండు. గుణదోషంబు పరీక్షింపకమున్నె శుభకార్యంబునందు నియోగంబు దోషంబై తోఁచుచున్నయది.

శరభమతఖండనము

నీసవిధిపుండగు శరభుండు చారప్రణిధాన ముచితమని పలికెను. అది ప్రయోజనకారి కాదు. కావున దానికిఁ గారణము కానరాదు. చారప్రేషణము దూరతిరోహితవిషయం బరయుటవలనఁ బ్రత్యక్షంబుగాఁ గానవచ్చు విభీషణునియందు యుక్తంబు కాదు.—

జాంబవన్మతఖండనము—

రఘునాయకా! ఈ విభీషణుం డదేశకాలసంప్రాప్తుం డని జాంబవంతుండు నొడివె. అయిన నేమి? ఇతఁ డిప్పటికి వచ్చుట కిదియే కాలము. ఇదియే దేశము. ఇతర పక్షముండైన రావణుని కడనుండి యుత్తమపురుషుండవైన నిన్ను శరణంబు నొంది వీరియిరువురదోషగుణంబులు విమర్శించి రావణునియందు సీతాప్రత్యర్పణాభావాది లక్షణదౌరాత్మ్యంబును, నీయందు విరాధకబంధఖరదూషణప్రముఖరాక్షసవధాదికంబును విలోకించి దురంతబలపరాక్రమవాలివధపూర్వకసుగ్రీవరాజ్యస్థాపనంబును, అతిదుస్తరసముద్రతరణోద్యోగంబును దెలిసి నిన్నాశ్రయింపవచ్చె. ఇతనిరాక యుక్తంబు.

మైందమతఖండనము—

దేవా! అజ్ఞాతరూపులైనవారి నతనికడకుఁ బంపి యడిగింపుఁ డని మైందుఁ డనెను. అదియు నాదరణీయంబు గాదు. బుద్ధిమంతుఁ డగువాఁ డపరిచితస్వరూపస్వభావు లగువారిచే నడుగంబడినవాఁడై యవిశ్వాసంబువలన "వీరు నన్ను డుగుచున్నవారు. వీరితో నేమనిన నేమి యనర్థంబు వాటిల్లునో" యని ప్రతివచనంబు నుద్దేశించి మనంబున బహుప్రకారంబుల శంకించును. అట్లగుటవలన నప్రయోజనంబు లబ్ధంబగును, సుఖాగతుండగు నగు మిత్రుండు మిథ్యాపృష్టుండగుచు దూషింపం బడు. దానంజేసి మిత్రహాని వాటిల్లు. మిక్కిలి నిపుణుండగు వానిచేత నేనియుఁ గూఢాభిప్రాయంబులైన ప్రశ్నప్రతిభాషితంబులచేతఁ బరునియభిప్రాయంబు శీఘ్రంబున దెలియుటకు శక్యంబు గాదు.

హనుమంతుండు స్వమతం బెఱింగించుట—

ఇతఁ డెంతసేపు సంభాషించినను దుష్టభావము గానరాదు. ముఖము ప్రసన్నమై కనుపట్టుచున్నయది. ఇతని వాక్కునం దించుకయైన దుష్టత్వము గానరాదు. కపటకంచుకాచ్ఛాద్యమానంబయ్యు నాకారము దాఁచ శక్యము కాదు. నేర్పుతో నది యెంత దాఁచినను నిలువక హృదయగతభావము వెల్లడియగును. మహాత్మా! వీనియంతర్గతంబైన భావంబు, పరిశుద్ధత్వంబును స్పష్టంబులు సూచింపుచున్నవి. ఇట్టి లక్షణంబులు కపటమానవునికిఁ గలుగనేరవు. నీవును బరభావవిశేషజ్ఞుండవు; నీకుఁ జెప్పనేల? మిథ్యావృత్తుండైన రావణుని విడిచి నిన్ను సత్యప్రతిజ్ఞునిగా నెఱింగి వాలివధంబును, సుగ్రీవరాజ్యాభిషేకంబును విని రాజ్యార్థియై బుద్ధిపూర్వకంబుగా భవత్సన్నిధానంబునకుఁ జనుదెంచె, నీపూర్వోక్తధర్మజాతంబుం బురస్కరించుకొని యీయర్థం

బునందు సంగ్రహింబుం బ్రయోగింపంబడునుగాక, నానేర్పినవిధంబున నిర్దుష్టత్వంబు నుద్దేశించి నాచేత నియ్యది పలుకంబడినది దానిని విమర్శించి చేయదగిన కర్తవ్యంబు తత్పర్యంబువకు మీరే ప్రమాణంబు.) అని పలికిన నతనిపలుకులు విని సామాన్యవిశేషశాస్త్రజ్ఞుండగు శ్రీరామచంద్రుండు సుగ్రీవాంగదజాంబవదాదివాక్యజనితంబగు మనఃక్షోభమ్యంబు హనుమద్వాక్యంబుల నొక్కింత ప్రశమితంబగుచుండ బ్రసన్నచిత్తుండై సర్వమతప్రతిక్షేపరూపంబగు వాక్యంబున స్వమతసిద్ధాంతంబు నేయుం దలంచి సుగ్రీవాదులు వైమనస్యంబు నొందకుండ నుపలాలనంబు సేయుచు నిట్లనియె.—

> "మమాపి తు వివక్షాస్తి కాచిత్ప్రతి విభీషణమ్,
> శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్సర్వం భవద్భి శ్శ్రేయసి స్థితైః."
> మిత్రభావేన సంప్రాప్తం న త్యజేయం కథంచన,
> దోషో యద్యపి తస్య స్యాత్సతా మేత దగర్హితమ్."

(కపులారా! నాకును మీవలె నీవిభీషణుని గురించి చెప్పవలసినది కొంతకలదు. దాని నంతయును నాక్షేమమందు నిరతులైన మీరందఱు ప్రీతితో వినుఁడు. జాంబవదంగదాదిమతములయందు 'విభీషణుఁడు దోషముగలవాఁడుగావునఁ బరిగ్రాహ్యుఁడుకాఁ'డని చెప్పుటచే హేతుసాధ్యములు రెండును దుష్టములు. హనుమన్మతమందు పరిగ్రాహ్యత్వరూపసాధ్యము సమీచీనమైయున్నను దోషశూన్యుఁడను హేతు వసమీచీనము. 'నేను శరణాగతుఁడను' అనువాక్యము ప్రయోగించువాఁడై యుండుటయే ముఖ్యహేతువను నభిప్రాయముచే "మిత్రభావేన" అనుదానిచే హేతువు నిర్దేశించఁబడినది.

మిత్రభావేన = వాస్తవమిత్రత్వము లేకపోయినను, మిత్రత్వాభినయమాత్రముచే ననియర్థము. మిత్రభావమనఁగా శరణాగతత్వము. "రాఘవం శరణంగతః", "శరణ్యం శరణంగతః" అని మొదటను రెండును చెప్పఁబడియుండుటచేతను, మఱియొకస్థలమందుఁగూడ "విదితి స్సహి ధర్మజ్ఞ శ్శరణాగతవత్సలః" అని యుపక్రమించి "తేన మైత్రీ భవతు తే యది జీవితు మిచ్ఛసి" అని మైత్రీశబ్దముచే నంతపుచ్చుటవలనను గాని లేకమిత్రశబ్ద మిచట శ్రీరామాభిప్రాయముచే శరణాగతునియందు గౌరవారోపమువలనఁ దగి యున్నది.

న త్యజేయమ్ = విడుచుటకు శక్తిలేనివాఁడను. నేను సర్వశక్తుఁడైనను శరణాగతుని విడుచుటకు నాకు శక్తి లేదు.

కథంచన = శరణాగతునిఁ బరిగ్రహించుటలో దృష్టాదృష్టానర్థశతము లున్నను, నామిత్రుల కనభిమతమైనను, నాప్రాణపరిత్యాగము ప్రస్తుతమైనను శరణాగతుని విడువఁజాలను.

దోషో యద్యపి తస్య స్యాత్ = సుగ్రీవాదులచేఁ జెప్పఁబడిన దోషము లితనియందు లేనే లేవు. ఒకవేళ నంతకంటె హెచ్చు దోషము లున్నను అశక్యమైనపని (శరణాగతుని విడుచుట) నే నెట్లు చేయఁగలను?

స్యాత్ = దుష్టుఁడైనను శరణాగతశబ్దమును బ్రయోగించినవాఁడు నాచేఁ బరిగ్రహింపఁబడెనని నాకు గొప్పకీర్తి కలుగును. దుష్టుఁడుకానివానినిఁ బరిగ్రహించినచో నా కంతగొప్ప లేదు. దుష్టునిఁ జేపట్టినయెడల నాశరణాగతరక్షణ ధర్మము మిక్కిలి ప్రకాశించును.

'అయ్యా! మీరు కరుణచే దుష్టుని స్వీకరించినయెడల శిష్టులవలన మీకు నిందరాదా?' అని పలుకుదు రేమో? దానికిఁ జెప్పుచున్నాను వినుఁడు.—

"సతా మేత దగర్హితమ్" శిష్టుల కిది అగర్హణీయము. అనఁగాఁ బూజితము.

ఏతత్ = దుష్టుఁడైనను శరణాగతుని సంగ్రహించుట. పూజితత్వము కపోతోపాఖ్యానాదులచే విస్తరింపఁజేయఁబడుచున్నది.

ఈరీతిగా శాస్త్రములయందు దోషములు పరిత్యాగహేతువని చెప్పుట శరణాగతవ్యతిరిక్తవిషయమని వ్యవస్థ యేర్పాటుచేయఁబడినది. అందుచేతనే దోషాధిక్యముచే వధార్హుఁడైనను శరణాగతు నవశ్యము రక్షింపవలసినదని శ్రుతినిఁ జూపుచున్నాఁడు.—"తస్యాపి వధ్యం ప్రపన్నం న ప్రతిప్రయచ్ఛన్తి."

వనచరోత్తములారా! మిత్రభావముతో వచ్చినవానినిఁ బరిత్యజించుట తగదు. శరణాగతునియం దొకదోష మున్నను దానిని గుణముగాఁ గైకొనవలయును. ఇతండు దుష్టజనుండైనఁగానిమ్ము. అవశ్యంబు పరిగ్రాహ్యుండు. దుష్టజనపరిత్యాజ్యత్వప్రతిపాదకంబైన శాస్త్రంబు సామాన్యవిషయము. విశేషశాస్త్రోక్తప్రకారంబున శరణాగతుండైన కినినిఁ బరిగ్రహించెదను. శరణాగతదుష్టజనపరిగ్రహణంబు సామాన్యవిశేషశాస్త్రవిదులగు సత్పురుషులకు గర్హణీయంబు గాదు; పూజనీయంబై యుండు.)

శ్రీరామచంద్రుండు పలికినపలుకు లాలించి విమర్శించి సుగ్రీవుండు శుభతరమైన వాక్యంబున నిట్లనియె.—

> "సుదుష్టో వాప్యదుష్టో వా కిమేష రజనీచరః,
> ఈదృశం వ్యసనం ప్రాప్తం భ్రాతరం యః పరిత్యజేత్,
> కో నామ స భవేత్తస్య యమేష న పరిత్యజేత్."

(దేవా! ఈ విభీషణుం డవశ్యంబు గ్రాహ్యుండని పలికితిరి. ఇతండు పూర్వోక్తచ్ఛిద్రహంతృత్వాది దోషయుక్తుండైనను, దోషరహితుండైనను నిక్కంబుగాఁ గృతఘ్నుండగును. వీనియం దెల విశ్వసించెదరు? ఈనికాటుండు శ్వేష్ఠభ్రాతృత్వప్రయుక్తగౌరవంబు మాని యీదృశంబైన వ్యసనంబు నొందియున్నవాని రావణుని విడిచి

మనకడకుం జనుదెంచెను. ఇట్టి వాఁడెట్టివారికైన వ్యసనంబునందు విడువంగలండు. ఇద్దురాత్ముని నెవ్వండేని విశ్వసించునే?)

అని పలికిన వానరాధిపతివచనంబు విని రఘుపుంగవుండు సర్వవానరసంఘంబుఁ గలయ నీక్షించి మదీయంబైన శరణాగతసంరక్షణవ్రత్తంబును, మత్పరమశక్తియు నెఱుంగక యీసుగ్రీవుం డజ్ఞానంబునఁ బలుకుచున్నవాఁడని మందహాసంబు సేయుచుఁ బుణ్యలక్షణుండైన లక్ష్మణు నవలోకించి యిట్లనియె.—

"అనధీత్యచ శాస్త్రాణి వృద్ధా ననుపసేవ్యచ,
నశక్య మీదృశం వక్తుం యదువాచ హరీశ్వరః.

అస్తి సూక్ష్మతరం కించి ద్యదత్ర ప్రతిభాతి మే,
ప్రత్యక్షం లౌకికం వాపి విద్యతే సర్వరాజసు.

అమిత్రా స్తత్కులీనాశ్చ ప్రాతిదేశ్యాశ్చ కీర్తితాః,
వ్యసనేషు ప్రహర్తార స్తస్మా దయ మిహాగతః.

అపాపా స్తత్కులీనా శ్చ మానయంతి స్వకాన్ హితాన్,
ఏష ప్రాయో నరేంద్రాణాం శంకనీయస్తు శోభనః.

యస్తు దోష స్త్వయా ప్రోక్తో ఽహ్యాదానేఽరిబలస్యచ,
తత్ర తే కీర్తయిష్యామి యథా శాస్త్ర మిహ శ్రుణు.

న వయం తత్కులీనాశ్చ రాజ్యకాంక్షీచ రాక్షసః,
పండితాహి భవిష్యంతి తస్మా ద్గ్రాహ్యో విభీషణః.

అవ్యగ్రాశ్చ ప్రహృష్టాశ్చ నభవిష్యంతి సంగతాః,
ప్రవాదశ్చ మహా నేష తతోఽస్య భయ మాగతమ్.

ఇతి భేదం గమిష్యంతి తస్మా ద్గ్రాహ్యో విభీషణః,
న సర్వే భ్రాతర స్తాత భవంతి భరతోపమాః.

మద్విధా వా పితుః పుత్రా స్సుహృదో వా భవద్విధాః,
ఏవ ముక్తస్తు రామేణ సుగ్రీవ స్సహ లక్ష్మణః,
ఉత్థా యేదం మహాప్రాజ్ఞః ప్రణతో వాక్య మబ్రవీత్."

(లక్ష్మణా! వృద్ధులను సేవింపక శాస్త్రములఁ జదువక యీ సుగ్రీవుఁడు పలికినరీతిగా నెవ్వఁడైనఁ బలుకఁగలఁడా? ఈవిభీషణాగమనరూప కార్యంబునందుఁ బరిదృశ్యమానంబును, లోకవ్యవహారసిద్ధంబును నగు నెయ్యది సర్వరాజులయందు సన్నివిష్టంబై నాకు గోచరించి యుండునో అట్టి సూక్ష్మతరంబైన కించిదర్థరూపంబు గల దది యెట్లనిన; జ్ఞాతులును, సమనంతరదేశవర్తులగు రాజులును వ్యసనంబు లుపస్థితంబు లగుచుండఁ బ్రహర్తలై శత్రువులనం గీర్తితు లగుదురు. కావున వ్యసనప్రహర్తృజ్ఞాతిత్వంబువలన వ్యసనియగు రావణుం బ్రహరించుటకు నీ విభీషణుం డిచ్చటికిఁ జనుదెంచె. మఱియు నే నరేంద్రులు నిష్పాపులై సత్కులీనులై పరిపాలింతు రట్టివారికైనను ప్రజ్ఞాశౌర్యాద్యున్నతశాలియైన జ్ఞాతి మిక్కిలి శంకనీయుండై యుండు. పాపకర్ముండైన రాజునకుఁ దాదృశుండైన జ్ఞాతి శంకనీయుం డగుట కేమి యరిది? దురాత్ముండగు రావణునిచేఁ బీడితుండై యీవిభీషణుం డిచ్చటికిఁ జనుదెంచె, నీయర్థంబునందు సందియంబు లేదు. విభీషణునకు రావణపరిత్యాగంబునందు వ్యసనిజ్ఞాతి ప్రహర్తృత్వంబును, శోభనజ్ఞాతిత్వంబునుం గారణద్వయంబు గలదు. కావున నీసుగ్రీవుని వచనంబు యుక్తియుక్తంబుగా) దని పలికి సుగ్రీవు నవలోకించి శత్రుసంబంధత్వమాత్రంబు నవలంబించి యీ విభీషణునియందు నేదోషంబు నీచే గదితంబయ్యె నద్దోషంబు లేదు గావున విభీషణుండు పరిగ్రాహ్యుండను తాత్పర్యంబు రూఢంబు సేయువాఁడై యిట్లనియె.—

"కపిరాజా! శత్రుసంబంధియగు నీవిభీషణుని రాకవిషయమై నీవు చెప్పినదోషమందు నీతిశాస్త్రమునకు హాని లేకుండఁ బరిహారముఁ జెప్పెద, వినుము. మన మీతనికి జ్ఞాతులము కాము. ప్రాతిదేశ్యకులము గాము. రావణుని వధించి నే నీలంకారాజ్యమును దన కిప్పించెదనని యాశతో విభీషణుఁ డిచటికివచ్చెను. కాని స్వకార్యవిఘాతభయంబున రంధ్రంబరసి మన కపకారంబు గావింపఁ జాలఁడు. 'మూర్ఖులైన రాక్షసుల కింతబుద్ధిగలదా' యని పలుకవలదు. దైత్యులందునుఁ బండితులుగలరు. ఈదానవునిఁ బరిగ్రహించుటకు నామనంబున లేశముసందియము లేదు. మఱియు నట్టిపండితులగు జ్ఞాతులపర్యాకులులును బ్రహృష్టులునగుచు నొకానొకప్పుడైనఁ బరస్పరసంగతులు గారు. అకారణంబున జ్ఞాతు లవసరభేదంబు నొందుదురు. వీని కంఠనాదంబు భీరుని కంఠనాదంబుభంగి సముచ్ఛ్రితంబై వినంబడియెడుఁ గావున నితండుఁ బలవంతుండగు రావణునిభయంబువలన నాత్మపరిత్రాణంబుకొఱకు మనయొద్దకుం జనుదెంచెను. ఇతనిం బరిగ్రహించుటకు నాకేమియు సంశయంబు లేదు. జ్ఞాతులవలని భయాగమనంబునందు హస్తిగీతాదిరూప మహాప్రవాదంబు లోకప్రసిద్ధంబుగా వినఁబడుచుండు. జ్ఞాతిత్వప్రయుక్తదోషంబునకును, రాజత్వదోషంబునకును సార్వత్రికత్వంబు శంకింపవలదు. పితృదత్తంబైన రాజ్యంబు కరగతం బగుచుండ దాని నంగీకరింపక జ్ఞాతిత్వప్రయుక్తదోషంబుం బరిహరించెఁ గావున భరతునికి సమానులైన భ్రాత లెవ్వరును లేరు. లక్ష్మణుం డెంతచెప్పినను వినక జ్యేష్ఠత్వంబున రాజ్యార్హుండ నయ్యును బితృవచనగౌరవంబునఁ గనిష్ఠుండగు భరతునియందు రాజ్యభారం బుంచుటకు సహించుటం జేసి తండ్రికి నాయట్టిపుత్రులు లేరు. మిత్రునకు హానిలేకుండ సముచితప్రకారంబున నీతిబోధంబు గావించుటవలన నీవంటి మిత్రులు లే"రని పలికిన నా సుగ్రీవుండు నీతిముఖంబున శరణాగతుండగు విభీషణుని పరిత్యాగంబు ప్రతిపాదించుట కశక్తుండై పరిగృహీతుండగు విభీషణుండు మనకేమి యపాయంబు గావించునో యనుభయంబున నొక్క విభీషణుని

శరణాగతికంటెఁ దనచేత, లక్ష్మణునిచేతఁ గ్రియమాణంబగు శరణాగతిద్వయంబు ప్రబలంబని తలంచి లక్ష్మణసహితుండై శీఘ్రంబున లేచి రామునకుం బ్రణతుండై శరణాగతిపూర్వకంబుగా విభీషణనిగ్రహంబుం బ్రార్థించుచు నిట్లనియె.—"నరనాథా! ఖలుఁడగు రావణుఁడు మనల హింసింప వీని నిచటకుఁ బంపెను. వీఁడు సచివసమేతంబుగా వధ్యుండు. వీనిమాటలు మనము విశ్వసింపఁదగదు!" అని పలికి యూరకున్న తత్త్వనిర్ణయజ్ఞుండగు శ్రీరాముండు యుక్తిచే మనంబున విమర్శించి ప్రథమకృతవిభీషణశరణాగత్యపేక్షచేత పశ్చాత్కృతసుగ్రీవలక్ష్మణశరణాగతి దుర్బలంబనియును, శరణాగతుండైనవాఁడు వధ్యుండైనను రక్షితవ్యుండనియును నాలోచించి యీరాక్షసుండు మనయందుఁ బ్రవేశించి రంధ్ర మన్వేషించి మనల వధించు ననియెడు సుగ్రీవోక్తదోషంబున కవకాశము లేదని నిశ్చయించి సుగ్రీవు నవలోకించి యిట్లనియె.—"కపినాథా! ఈ విభీషణుఁడు వంచకుఁడు హింసకుఁడు నని యేల వచించెదవు? వీఁడు మన కేమియెగ్గుఁ జేయంజాలినవాఁడు? పిశాచములు దానవులు సిద్ధులు సాధ్యులు మొదలగువారం డ్రనంగుళ్యగ్రముచేఁ దృణతుల్యముగాఁ జిమ్మసమర్థుఁడనైన నాకీదానవుండేపాటివాఁడు?" అని యిట్లు రాఘవుండు విభీషణపరిగ్రాహ్యత్వంబునందు నీతిశాస్త్రంబును, లోకవ్యవహారంబును, స్వశక్తియుఁగనఁబరిచియశక్తపురుషునిచేతనైనను బ్రాణంబు లర్పించియైన శరణాగతుండు రక్షణీయుండనుటకు నితిహాసంబుఁ బ్రమాణంబు సేయుచు నిట్లనియె.—"అనఘా! తొల్లి యొకకపోతంబు వీఁడు మదీయభార్యాసంహర్త యని పగగొనిపోమ్మనక శరణార్థిగాఁ గైకొని స్వమాంసంబులచేఁ దృప్తుంజేసె నను కథ వినియుండలేదా? పక్షిమాత్రంబు శరణాగతసంరక్షణజనితమహాకీర్తిని బడయంగా మావంటివాం డ్రుపేక్షింపఁ దగునే? అదియునుంగాక, పూర్వము కణ్వపుత్రుండైన కండుమహర్షి కొన్ని ధర్మగాథలను జెప్పియున్నాఁడు. వానిని నీకు వివరించెద వినుము. శరణాగతుఁడై వచ్చి శిరంబునఁ గరంబులు ముకుళించి నన్నుఁ గావు మనుచుఁ నార్తరవంబునఁ బలికినవాఁడు శత్రువైనను నరపతికి రక్షణీయుండు. ఆర్తుఁడైనఁ గానిమ్ము. దృప్తుఁడైనఁ గానిమ్ము. శత్రువైనఁ గానిమ్ము. నన్నుఁ గావు మన్నంతలో రాజు స్వజీవితమైన నర్పించి శరణాగతుని రక్షింపవలయును. ప్రీతిచేనైన, మోహముచేనైన వచ్చి తనమఱుఁగుఁ జొచ్చినవానిని బ్రోవకున్న రాజుధర్మకౌశలము లోకనింద్యము. శరణాగతుఁడు తన్ను నేరాజు పరుషోక్తులచే నిరసించునో వానిపుణ్యము నంతయుం గొని స్వర్గమునకుఁ బోవును. శరణాగతుని పాపము రక్షింపనిరాజు పాపభాగగును." అనిపలికెఁ గావున నేను ధర్మపరంబును, అబాధితార్థప్రతిపాదకంబును, పాపనివర్తకధర్మహేతుకంబును, కీర్తికరంబునునగు కండుమహామునివచనంబులు నమోఘంబులు గావించెదను. అది ఫలప్రదానకాలంబు సముపస్థితంబగుచుండ రక్షితకు స్వర్గప్రదం బగునని యిట్లు ధర్మశాస్త్రప్రసిద్ధంబైన శరణాగతరక్షణరూపధర్మం బవశ్యం బనుష్ఠించెద" నని పలికి సర్వలోకశరణ్యత్వ సర్వశక్తిత్వ సర్వజ్ఞత్వ పరమకారుణికత్వ పరమసత్త్వాదిగుణవిశిష్టుండనైన నాకనాదిసిద్ధంబైన సహజవ్రతవిశేషంబునుం గల దనుతాత్పర్యంబు తేటపడ వెండియు నిట్లనియె.—"మహాత్మా! నీమఱుఁగుఁ జొచ్చితి. కృపతో నన్ను రక్షింపుమని దీనస్వరముతో నొక్కమారు నన్ను వేఁడుకొనినవాఁడు శత్రువైనను వాని కభయ మొసంగుట నాకు వ్రతము. కావున నీవిభీషణుని కభయం బిచ్చితి. శీఘ్రంబుగఁ దోడ్కొని రమ్ము. ఇఁక సందియంబు వలదు. వీనిని బ్రోచుటేకాదు, మహాపరాధియగు రావణుఁడైనను వచ్చి నాయపరాధంబు సైరింపుము. నన్నుఁ గావు మని శరణుఁ జొచ్చినఁ గరుణతో రక్షించెద. మరియు నితండు విభీషణుఁడైనను విభీషణవేషధారియైనను మహాపరాధం బొనరించిన రావణుండైన నితనికి శరణాగతరక్షణవ్రతైకదీక్షాదక్షుండనైన నాచేత నభయంబు దత్తంబయ్యె. ఇంక నీ వితనిఁ దోడ్కొనిర" మ్మనిపలికిన సుగ్రీవుండు రాముని శరణాగతరక్షణదీక్షయును, తనయందలి సౌహార్దాతిశయంబును విచారించి విస్మయపరవశుఁడై, "దేవా! నీవు శరణాగతరక్షణధర్మరహస్యజ్ఞుండవు, సర్వజనానందకరుండవు, సత్త్వగుణైక నిష్ఠుండవు. ధర్మసంస్థాపనార్థం బవతీర్ణుండవైన నీకు శరణాగత రక్షారూపవిశేషధర్మానుష్ఠానంబు చిత్రంబు గాదు. నా చిత్తంబు విభీషణునిఁ బరిశుద్ధునిఁగా నెఱింగినది. భవదుక్త యుక్తిసమూహంబువలన నభిప్రాయబోధక ముఖప్రసాదాది చిహ్నంబులవలనను బహిరంతరంగంబులను బరీక్షితుండై పరిశుద్ధత్వంబున సమ్యఙ్నిశ్చితుం డయ్యెఁ గావున మహాప్రాజ్ఞుండగు విభీషణుండు మాతోడఁ దుల్యుం డయ్యె నితనితోడ సాచివ్యంబు గావించి రక్షింపుఁ"డనిన నాసుగ్రీవుని పలుకుల కలరి రాముండు పురందరుండు పతత్రిస్వామితోడం బోలె విభీషణునితోడ సంగమంబు నొందె. ఇట్లు రామునిచేత నభయదానంబు గొని రావణానుజుండగు విభీషణుండు భయంబు విడిచి స్వామిసన్నిధియందుఁ బాదపురస్సరా(వ)రోహణం బనుచితంబని తలంచి ప్రహ్వీభూత శిరస్కుండై యానయనోద్యుక్తులైన సుగ్రీవాదులచేత నిర్దిష్టంబైన భూతలంబు నవలోకించుచు గగనంబుననుండి డిగ్గి యభిమతవస్తులాభజనిత ప్రీతి యుక్తుండై స్తనంధయునకు మాతృస్తనంబుంబోలె శరణాగతునకు శరణ్యుని పాదారవిందద్వయంబె పరమప్రాప్యంబు గావున ననురక్తులగు మంత్రులతోడంగూడ ధర్మాత్ముండగు రాముని చరణాంబుజంబులకు గాఢభక్తిం బ్రణమిల్లి లేచి కరంబులు మోడ్చి శరణ్యరామ ప్రీతివర్ధకంబులగు వాక్యంబుల నిట్లనియె.—"అనఘా, నేను రావణుని సోదరుండను. అతనిచే నవమానితుండనై సర్వముం బరిత్యజించి సర్వలోక శరణ్యుండవైన నిన్ను శరణంబు నొందితి. నీభృత్యునిఁగాఁ జేసికొని నన్ను రక్షింపుము." విభీషణుఁ డిట్లు విన్నవించినమాటలను విని శ్రీరామచంద్రుం డాతని నత్యాదరముతోఁ గటాక్షించుచు నిట్లనియె.—

"ఓయి విభీషణా! రాక్షసులబలాబలములను యథార్థముగ నాకుఁ జెప్పుము."

మంగళం కోసలేంద్రాయ మహనీయగుణాబ్ధయే,
చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగళమ్,

మా వి చి త్ర వా రు

ఫీజు వద్దన్న వకీలు—
బట్టలు చింపక తెచ్చిన చాకలి—
గడువు తప్పక నగయిచ్చిన కంసాలి—
రక్తము రాకుండా క్షౌరముచేసిన మంగలి—
తలిశెట్టి రామారావు
తలిశెట్టి రామారావు

ఇండియా రౌండు టేబిలు మహాసభ-ద్వితీయ సమావేశము

(పెద్దవాళ్లుగా గౌరవింపబడుచున్నారు)

ఇండియా రౌండు టేబిలు మహాసభ-ద్వితీయ సమావేశము

రెండవ రౌండు టేబిలు మహాసభ ప్రతినిధులు

౧. రైట్ ఆనరబుల్ వి. యస్. శ్రీనివాసశాస్త్రిగారు

౨. సర్. ఆలీ ఇమాంగారు, కుడివైపు: వారిసతి

౩. పురుషోత్తమదాసు ఠాకూరుదాసుగారు

౪. జి. డి. బిర్లాగారు

౫. మౌంగ్ మౌంగ్ జీగారు

నవరణచట్టములో గ్రామపంచాయతీలు

దద్దనాల లక్ష్మీ సత్యనారాయణయ్యగారు

౧౯౩౦-వ సంవత్సరపు స్థానికసంస్థలసవరణ చట్టమునందు "గ్రామపంచాయతీ"లకు గల స్థానము చర్చించుటయే నాయీవ్యాసముయొక్క ముఖ్యాశయమై యున్నది.

౧. పూర్వచరిత్ర

మహనీయులగు అ. రంగనాథమొదలియారు బి. ఏ., బి. యల్. మొదలగువారు గ్రామపునర్నిర్మాణాభివృద్ధికై చేయబడిన కృషియొక్క ఫలితముగ, గ్రామములను పునరుద్ధరించువిషయమై పూర్వకాలమునాటి గ్రామపంచాయతీసంస్థ లమలులోనికి దేబడి, కోరికగల ప్రతిగ్రామమునందును పంచాయతీ యేర్పాటుగావించునటుల ౧౯౨౦-వ సంవత్సరములో నొకప్రత్యేకచట్టము-"నెం ౧౫ రు మద్రాసు గ్రామపంచాయతీలచట్టము" గావింపబడెను. ఈచట్టము "రిజిస్ట్రారుజనరల్" అను నొకరాష్ట్రీయోద్యోగి పరిపాలనదృష్టియం దుంచబడెను. పంచాయతీలు నిర్మించుటయు, విరాళము లొసంగి వాటిని పనులుజేయ ప్రోత్సహించుటయు నీరాష్ట్రీయాధికారి విధినై యుండెను. తనకు సహాయభూతులుగ "గౌరవ నిర్మాతల" నేర్పరుచుటయు గలదు.

౨. ప్రస్తుతచరిత్ర

అయితే గతశాసనసభవారిచే నీప్రత్యేకపంచాయతీలచట్టము రద్దుచేయబడి, ౧౯౩౦-వ సంవత్సరమున స్థానిక సంస్థలసవరణచట్టమున నీపంచాయతీలు జేర్చబడియెను. ఇందులకప్పటిరాజ్యాంగప్రధానమంత్రియగు డాక్టరు సుబ్బరాయన్‌గారే ముఖ్యకారకులు. ఇట్లు గావించుటకై యోజించుటకుగాను శాసనసభవారొక కలుగురు సభ్యులుగల యుపసంఘము నేర్పరచియుండిరి. ఇట్టిసందర్భమున పశ్చిమగోదావరిజిల్లాప్రతినిధియగు శ్రీదండు నారాయణరాజు బి. యే., బి. యల్ గారు, గ్రామపంచాయతుల స్థానికసంస్థలచట్టమునందు జేర్చరాదనుచు గంభీరోపన్యాస మొసంగియుండిరి. తదాదిగ నీగ్రామపంచాయతీలు స్థానికసంస్థలయినవి. ప్రాత స్థానికసంస్థలక్రిందగల యూనియనులన్నియు గ్రామపంచాయతీలుగనే పరిగణింపబడుచున్నవి.

ఈస్థానికసంస్థలచట్టమున "పంచాయతీల" జేర్చుట గ్రామపంచాయతీలయొక్క యధికారాదిగౌరవము లిబ్బడియయ్యెననుటయం దెంతమాత్రమును సందియములేదు. అయితే మద్రాసు గ్రామపంచాయతీల చట్టముప్రకారము గాక, ప్రస్తుతస్థితియం దీపంచాయతీలు యెక్కువ వ్యయప్రయాసలకు లోనుగావలయుననుట నిర్వివాదాంశము. ఏలననగా? తమయొక్క 'పరిపాలనానివేదిక' తయారుచేయుటయందును, 'వ్యయసూచన నివేదిక' యేర్పరుచుటయందును ప్రత్యేకప్రయాసలకు లోనుగావలసియున్నది. విస్తారముగ విద్యావ్యాప్తిలేని గ్రామపంచాయతీ కార్యనిర్వాహకులకు పంచాయతీయధ్యక్షు లనుభ్రుతముగ వేరొకరిసహాయ మభిలషింపవలసివచ్చుట తథ్యము. చట్టపరిశీలన ప్రజ్ఞావంతుని పంచాయతీయొక్క లేఖనకార్యనిర్వహణమునకై యేర్పరుచుకొందమన్న, పంచాయతీలకు వచ్చు ఆదాయ మంతటితో సరిపోవును. గనుక ముఖ్యముగ గ్రామపంచాయతులు నూతనచట్టమున నీయాటంక మెదురుకోవలసియున్నది. మరియు, కేవలము ౪౮ సెక్షనులు

గల చట్టముతో, నొక ప్రత్యేకోద్యోగిదృష్టిలో పనిజేయు నిట్టి గ్రామపంచాయితీలు ౨౮౦ సెక్షనులుగల పెద్దచట్టము ననుసరింపవలసి వచ్చుచున్నది. అప్పటిపంచాయతీల రిజస్ట్రారుజనరలువారే, యిప్పటిస్థానికసంస్థల పరిశీలనాధికారిగ నున్నను, ఈపంచాయతీలు తాలూకాబోర్డులకును, జిల్లాబోర్డులకును పైగ స్థానికప్రభుత్వశాఖవారికిని జవాబుదారీ వహింపవలసివచ్చుచున్నయది. గనుక యిన్ని యిడుములపాల్గావలసిన గ్రామపంచాయతీలు వృద్ధిగాంచుట బహుకష్టసాధ్యము.

౩. గ్రామ పునర్నిర్మాణనిధి

కాని నూతనస్థానికసంస్థలచట్టమునందిముచ్చట వలన నీపంచాయతీల కార్యగ్రామపతిమున ప్రభుత్వము వారికి చెల్లించు "భూమిశిస్తు" అగు ప్రతిరూపాయి యొక్కంటికిని ఒకకాని (మూడుపైసలు) యాదాయమేర్పర్చుటవలన, ముఖ్యముగ నీపంచాయతీలకు కొంత నికరాదాయము గల్గుచుండుట శుభసూచకము. మరియొకకాని యిరీతిగ వచ్చిన, ఆదాయము జిల్లాబోర్డువారి యాదాయమునకు జేర్చబడి "గ్రామపునర్నిర్మాణ నిధి" యని వ్యవహరింపబడును. ఈపునరుద్ధారణనిధి ముఖ్యముగ గ్రామపంచాయతీల యభివృద్ధికై వినియోగించుట కేర్పరుపబడియున్నది. గ్రామపంచాయతీ లేని గ్రామమున వసూలుపరచబడిన గ్రామపునర్నిర్మాణనిధి జిల్లాబోర్డునకును, యింతకు సమమగు 'పంచాయతీనిధి' తాలూకాబోర్డునకును, అర్పితమగును. కావున ప్రతి గ్రామమునకు నొకపంచాయతీ యేర్పరుపబడియుండుట మిగుల శ్రేయోదాయక మయియున్నది.

౪. గ్రామ పునర్నిర్మాణసంఘము

ఈగ్రామపునర్నిర్మాణనిధి యిందులకై యేర్పరుపబడిన యొకసంఘమువారి సూచనలకు లోబడియుండును. ఈసంఘము జిల్లాబోర్డు అధ్యక్షుడును, ఆజిల్లాయందుగల యన్ని తాలూకాబోర్డుల యధ్యక్షులును గలదిగా నుండును. ఇందులకు జిల్లాబోర్డుఅధ్యక్షుడే యధ్యక్షుడై యుండును. కావున, గ్రామపంచాయతీలయొక్కయు, గ్రామములయొక్కయు (పంచాయతీలు లేనివి) యభివృద్ధి ఈసంఘమువారిపై కొద్దిగ ఆధారపడియుండునని విశదమే కదా! మరియు జిల్లాబోర్డువారు ప్రభుత్వమువారి యంగీకారాదులగునలహాలపై తమజిల్లాకొరకు "జిల్లాపంచాయతీ యుద్యోగి" నేర్పరుపవచ్చును. కాని యాయుద్యోగ నిర్వహణమున కగుఖర్చుమాత్ర మీపునర్నిర్మాణనిధి నుండి గాదని తెలిసికొనుట కెంతయు సంతసము.

౫. నిర్మాణము

ఈ గ్రామపంచాయతీలయొక్క హక్కుదారులు (వోటర్లు) ఇదివరకువలె గాక ౨౧ సంవత్సరములుగల యేపురుషుడుగాని స్త్రీగాని గ్రామములో ౧౨౦ దినములు నివసించినట్టియు, ప్రభుత్వమునకుగాని యేస్థానిక సంస్థకుగాని, రయితునకుగాని, రయిత్వారీపట్టాదారుకు గాని యేకొద్దిమొత్తమునయినను చెల్లించునట్టివారుగ నుండవలయును. ఇట్టివారలే తాలూకాబోర్డునకును, జిల్లాబోర్డునకును వోటర్లుగ పరిగణింపబడుదురు. పంచాయతీల నిర్మాణము, గ్రామమును కొన్ని వార్డులుగ విభజించి, వార్డున కొక్కరినిగమాత్రమే ప్రత్యేకపరుపబడిన యదనపుస్థానముగాక, యెన్నుకొనబడుటచే ఏర్పడును. మరియు నూతనచట్టప్రకారముగ పంచాయతీకి కనీససంఖ్య ౫ గురు సభ్యులుగను, గరిష్ఠసంఖ్య ౧౫ గురు సభ్యులుగను నిర్ణయింపబడియెను. వీరందరును యెన్నుకొనబడవలయును. అయితే పంచాయతీయొక్క మొత్తపుసంఖ్యలో నాల్గవవంతుగల ప్రాతినిధ్యము తక్కువజాతివారగు ఆదిమాంధ్రుల కేర్పరుపబడవలయును. ఈప్రత్యేకనియోజకవర్గసంఖ్య నాల్గవవంతుకన్న మించ నవసరము లేదు.

౬. నిర్వాహకము

ఇట్టి యెన్నికసభ్యులచే నిర్మింపబడిన గ్రామపంచాయతీయొక్క ప్రథమసమావేశమున పంచాయతీయొక్క తదితర కార్యము ప్రారంభించుటకుముందు సభ్యులెల్లరు ముఖ్యముగ "రాజభక్తిప్రమాణ" మాచ

రించిన నేతప్ప తమయొక్క సభ్యత్వమునకు స్థిరత్వ మేర్ప డక పోవుటయేగాక, యట్టిప్రమాణ మాచరింపని సభ్యుని వ్యవహారమంతయు నంగీకరింపబడదు. గ్రామపంచాయతీసభ్యులు తమలో నొకని తమ కధ్యక్షునిగను, మరియొకని నుపాధ్యక్షునిగను ఎన్నుకొనవలెను. ఈ యుపాధ్యక్షుని స్థానము సవరణచట్టము మూలముగనే పంచాయతీలకు లభ్యస్థించినది కాని యిదివరలో పంచాయతీలకు లేదు. పంచాయతీల యధ్యక్షుడు పంచాయతీసరిహద్దులను దాటి పోయియున్న సమయమున, తనకు గల యధికారమంతయు నుపాధ్యక్షుడు చలాయింపవచ్చునుగాని ఇట్లు స్థిరముగ జరుగుట దుర్లభము. అయితే పంచాయతీయధ్యక్షుడు కొన్ని యధికారములు తనయందే యుంచుకొని యుండగలడు.

౭. విశ్వాసరాహిత్యతీర్మానము

ఈపంచాయతీయధ్యక్షునిపైగాని, ఉపాధ్యక్షుని పైగాని, తగునవకాశ మొసంగి సభ్యులు విశ్వాసమును గాని, యవిశ్వాసమునుగాని ప్రకటింపవచ్చును. పంచాయతీమొత్తములోగల మూడువంతులలో రెండువంతుల వారిచే యవిశ్వాసము ప్రకటింపబడినయెడల, నట్లుప్రకటింపబడిన యధ్యక్షుడుగాని, ఉపాధ్యక్షుడుగాని తన యొక్క స్థానము తప్పక కోల్పోయినవా డగును. ఇప్పటికిని తనయొక్క స్థాన మతడు విడువకున్నచో నతడు వేయిరూపాయిల జరిమానాకు పాత్రుడు కాగలడు. గ్రామపంచాయతీలను నవరణచట్టమునం దుంచుటవలన పంచాయతీల కిట్టియవకాశము గల్గెనుగాని యిదివరలో నిట్టిది పంచాయతీలకు లేదు. ఇట్టియవకాశము పంచాయతీలకు గల్గజేయుట యెంతయు శుభదాయకము.

౮. ఆదాయమూలములు

సవరణచట్టమున గ్రామపంచాయతీలు చేర్పబడిన దాదిగ ప్రభుత్వము వారికి సంబంధించిన రివిన్యూపోరంబోకులు, పుంతలు, తోపులు వగైరా పంచాయతీకి సంక్రమించవలయునని యుండినను, ఇంతవరకు అట్లు గావింపబడకుండు టెంతయు శోచనీయము.

ఇదివరలో చెప్పబడినరూపాయి ౧ కి కానీవంతు గల నికరాదాయముగాక, పంచాయతీలు గ్రామములో, వృత్తిపన్నుగాని, యింటిపన్నుగాని మరొక యితరప్రత్యేకపన్ను విధించియైనను ఆదాయము పొందవచ్చును. అయితే, మొట్టమొదటి రెండుపన్నులు జిల్లాబోర్డువారి యనుమతి పైనను, ప్రత్యేకమగు యెట్టిపన్నునైనను ప్రభుత్వము వారి యనుమతిబడసియు వసూలు చేయవచ్చును. ప్రాతచట్టము ప్రకారముగ, గ్రామపంచాయతీలు తమయొక్క పన్నులు రివిన్యూవారిసహాయమున వసూలుచేయించుకొనుటగాక (వారికి కొంతపరిహార మిచ్చి) ఈసవరణ చట్టముప్రకారము తామే స్వయముగ తగునంతయవకాశ మొసంగి, జప్తుచర్యలనైనను జరిపి, తమకు రావలయు పన్ను వసూలుపరచవచ్చును. ఇట్టిసమయమున ప్రభుత్వమువారిని కోరి పోలీసువారలసహాయము పొందవచ్చును. అయితే ఈపోలీసులకయ్యే ఖర్చు పంచాయతీయే భరించవలెను. ఇవ్విధానము పంచాయతీలకు మిగుల శుభదాయకము.

౯. సభాచర్యలు

గ్రామపంచాయతీలు తమయొక్క సభాచర్యలను మూడుదినములలోగా తాలూకాబోర్డు అధ్యక్షునకును, జిల్లాకలెక్టరునకును బంపవలయునేకాని, యిదివరలోవలె జిల్లాబోర్డు ప్రెసిడెంటుగారికిని, స్థానికసంస్థల ఇన్ స్పెక్టరు వారికి గాని పంప నవసరములేదు. ఇయ్యది పంచాయతీలవారు ముఖ్యముగ గుర్తించదరుగాక! ఇదివరలోవలె గ్రామపంచాయతీలు ఋణములు చేయరాదు. అవసరమైనచో ప్రభుత్వమువారినుండిగాని, తాలూకా జిల్లా బోర్డులనుండిగాని యప్పులు గైకొనవచ్చును. ఇచ్చునట్టి వారు పంచాయతీలయొక్క శక్తిసామర్థ్యాతిశయాదాయముల ననుసరించియే యప్పు లొసంగెదరు. ఈగ్రామ పంచాయతీలు తాలూకాబోర్డువారి యనుమతిప్రకారను గాక తామే స్వయముగ చట్టముయొక్క ౧౯౩-వ సెక్షనుప్రకార మహాయకరములగు పనులు తమయందు

మతిలేకయే సాగింప కుండునట్లు చేయవచ్చును. ఇందు వలన పంచాయతీలకు మంచిలాభము రాగలదు.

౧౦. ఉపసంహారము

గ్రామపంచాయతీలు విద్యాభివృద్ధి, క్షేమారోగ్య సౌఖ్యముల విషయమై కల యన్నిటి యభివృద్ధికొరకై కలుగ జేసుకొనవచ్చును. ఈగ్రామపంచాయతీసంస్థ స్థానిక సంస్థలచట్టములో కనిష్ఠపరిమాణసంస్థగ ఒనరింపబడినప్పటికిని, తాలూకా జిల్లాబోర్డుల కంతజవాబుదారీ వహింపవలసి ఉన్నప్పటికిని, నియ్యది కేవలము స్వతంత్రసంస్థయే యగుచున్నది. కాన నిట్టిలాభకరమగు సంస్థను తమ గ్రామమున పొందుటయం దశ్రద్ధ వహింపబోక, ప్రతిగ్రామమువారును తప్పక తమగ్రామమున కొకపంచాయతీని నిర్మింపజేసుకొని, స్థానికసంస్థలసవరణచట్టము యొక్క మహాదవకాశము లభింప జేసుకొనిమెదరుగాక! మరియు నీపంచాయతీసంస్థలమూలమున కక్షలెక్కుడగునవియు, పెత్తనదారు లెక్కువయగుదురనియు యోచింపక యెటులన, నీతిశాస్త్రమునగల

"శ్లో. నశ్యే త్యనాయకం కార్యం, తథైవ శిశునాయకమ్,
స్త్రీనాయకం,తథోన్మత్త నాయకం, బహునాయకమ్"

అనునటులగాక, బహునాయకులగు పంచాయతీలకు గూడ, నొకయధ్యక్షుడు తప్పక యేర్పడియుండవలయును గనుక, సర్వపంచాయతీవ్యవహారనిర్వహణమున కతడొక్కడే ముఖ్యుడుగనుక, నాశ్లోకార్థము మనమునందు దలపోయక, మిగుల విశాలభావములుగల స్థానికసంస్థల ౧౯౩౦-వ సంవత్సరపు సవరణచట్టములో నొకటియై యుండునట్టి గ్రామపంచాయతీ యను స్థానికసంస్థల బ్రోత్సహించుటకై, పోషించుటకై, పొందుటకై యెల్లవారు ప్రయత్నించి గ్రామపునర్నిర్మాణమహాసౌధమునకు పునాదుల నేర్పరచెదరుగాక! భగవాను డీపంచాయతీ సంస్థలు నిరంతరము వృద్ధిగాంచునట్లు జూచుచు మన హిందూదేశమునకు పూర్వపుఔన్నత్యము బ్రసాదించుగాక!

ప్రస్తుత హిందూదేశ స్థితి

సింగంపల్లి వెంకటాద్రిగారు

మాతృభూమియగు భరతఖండముయొక్క స్థితిస్వరూపాదులను ఈ క్రిందిప్రకరణములలో స్థూలముగ పాఠకమహాశయులకు నివేదించెద.

విస్తీర్ణము

హిందూదేశముయొక్క మొత్తమువిస్తీర్ణము ౧౮ లక్షల చ. మైళ్లు. దీనిలో ౧౦౦ కి ౬౧ భాగములు అనగా ౧౧ లక్షల చ. మైళ్లు ప్రదేశము బ్రిటిష్‌వారి సంపూర్ణాధీనమునను, మిగిలిన దనగా ౭ లక్షల చ. మైళ్లు ప్రదేశము స్వదేశసంస్థానాధీశుల పరిపాలనమునను గలదు.

జనసంఖ్య

మొత్తముజనసంఖ్య యించుమించుగా ౩౬ కోట్లు. వీరిలో ౧౦౦ కి ౭౭ వంతున అనగా ౨౭ కోట్ల జనులు బ్రిటిష్‌రాజ్యభాగములందును, మిగిలినవారు అనగా ౯ కోట్ల జనులు స్వదేశరాజ్యభాగములందును నివసించుచున్నారు.

గ్రామములు—పట్టణములు

మన దేశమునంగల పల్లెలు, పట్టణముల మొత్తము సంఖ్య ౬,౮౮,౦౦౧. వీనిలో బ్రిటిష్‌రాజ్యభాగములందు ౫,౦౧,౦౦౦ ను, స్వదేశరాజ్యములందు ౧,౮౮,౦౦౦ ను గలవు. హిందూదేశమునంగల మొత్తముగ్రామములలోను, పట్టణములలోను ౬,౮౫,౭౦౦ గ్రామములుగను, ౨,౩౦౦ పట్టణములుగ నున్నవి. ఈపట్టణములలో ౧,౫౬౦ బ్రిటిష్‌యిండియాలోను, ౭౪౦ స్వదేశరాజ్యములందును గలవు. హిందూదేశమునంగల మొత్తముగృహముల సంఖ్య ౬౬౧ లక్షలు.

మన దేశస్థులలో ౩౧ కోట్లు పల్లెలందును ౨౫ కోట్ల జనులు పట్టణములలోను నివసించుచున్నారు. మొత్తము జనసంఖ్యలో నించుమించుగా ౧౮ కోట్ల ౫౦ లక్షలు పురుషులుగను, ౧౭ కోట్ల ౫౦ లక్షలు స్త్రీలుగను నున్నారు. హిందూదేశములో చ. మైలుకి సగటున ౨౦౦ జనులచొప్పున నివసింప గల్గుచున్నారు. ౧౮౭౨-వ సంవత్సరమున హిందూదేశమునందలి జనసంఖ్య ౨౧ కోట్లు; ౧౯౨౧లో ౩౨ కోట్లు; ౧౯౩౧లో ౩౬ కోట్లు. ఈ రేటు ప్రకారము జనసంఖ్య యభివృద్ధిగాంచుచుండిన ౨౦౦ సంవత్సరములలో మన దేశమునందలి జనసంఖ్య ద్విగుణము కాగలదు.

౧౯౩౧ సంవత్సరమున వెలువడిన జనాభా లెక్కల ననుసరించి హిందూదేశమున ౫ వేలు మొదలు ౧౦ వేలలోపల జనులు నివసించుచున్న పట్టణములు ౮౯౦ యును, ౧౦ వేలు మొదలు ౨౦ వేలలోపల జనులు గల పట్టణములు ౪౬౦ యును, ౨౦—౫౦ వేలలోపల జనసంఖ్యగల పట్టణములు ౨౦౦ లును, ౫౦ వేలు మొదలు ౧౦౦ వేలవరకు జనసంఖ్య గల పట్టణములు ౫౫ యును, ౧ లక్షకంటె ఎక్కువ జనసంఖ్య గల పట్టణములు ౩౬ ను గలవు. పట్టణములలో కలకత్తా, బొంబాయి, మదరాసు, హైద్రాబాదు, రంగూను, ఢిల్లీ, లాహోరు, అహమ్మదాబాదు, లక్నో, బెంగుళూరు, కరాచి,

కాన్పూరు, పూనహా, వారణాసి, ఆగ్రా, అమృతసరము, ప్రయాగ, నాగపురము, శ్రీనగరము, మధుర, మొదలగునవి ఒకదానికంటె నొకటి జనపరిగణనము ననుసరించి చిన్నదని చెప్పనగును.

వలసవచ్చుట—వలసపోవుట

మన దేశమున ౭ లక్షల జనులు విదేశములనుండి వచ్చి నివసించుచున్నారు. ఈవలసవచ్చినవారిలో ౧౦౦ కి ౮౦ ఆసియాఖండమునంగల యితర దేశములు, అందు ముఖ్యముగా ఆఫ్గనిస్థానము, చీనా, సయాం, సింహళము, అరేబియా ప్రాంతములనుండి వచ్చినవారుగా నున్నారు. హిందూదేశమునుండి అన్యదేశములకు వలసపోయిన మొత్తముజనులు ౧౭ లక్షలు. వీరిలో సింహళమునకు ౪౬౦ వేలును, మలయా, పెనాంగ్, సింగపూరులకు ౪౧౦ వేలును, నెటాలునకు ౫౦ వేలును, ట్రినిడాడునకు ౪౦ వేలును, ఫిజీద్వీపములకు ౩౫ వేలును వలసపోయిరి. ఇంకను ఎన్నియో ప్రాంతములకు వెళ్లి జీవించుచున్నారు. వలసపోయిన జనులలో ౧౦౦ కి ౮౦ మంది చెన్నరాష్ట్రమునకు జెందినవారుగ నున్నారు. వలసపోయిన భారతీయులలో ౧౦౦ కి ౬౬ పురుషులుగను, ౩౪ గురు మాత్రము స్త్రీలుగను నున్నారు. అట్టిచో యెట్టి విపరీతపరిస్థితు లేర్పడునో యూహింపవచ్చును. వలసపోయిన భారతీయులలో ౧౦౦ కి ౮౦ మంది హిందువులుగను, ౧౦ మంది మునల్మానులుగను, ౧౦ మంది తదితరులుగను నున్నారు.

మతములు

హిందూదేశమునంగల జనులలో రమారమి ౨౫ కోట్లు హిందువులుగను, ౭ కోట్లు మునల్మానులుగను, ౫౦ లక్షలు క్రైస్తవులుగను, ౪౩ లక్షలు సిక్కులుగను, ౧౨ లక్షలు బౌద్ధులుగను, ౧౨ లక్షలు జైనులుగను, ౧ లక్ష ౨౦ వేలు పారశీకులుగను నున్నారు. ఇంకను మరికొందఱు గలరు.

జనన మరణములు

౧౦౦౦ జనులుగల చోట ప్రతియేట నించుమించుగా ౩౫ గురు చొప్పున జననమొందుటయు, ౨౮ గురు చొప్పున మరణించుటయు సంభవించుచున్నది. జననమరణముల లెక్కల పరిశీలించిన మొత్తముమీద జననములలోకంటె మరణములలో అభివృద్ధి కాలముగడచిన కొలది ఎక్కువగా నున్నది. శిశుమరణములగూర్చి విచారించిన ౧౯౨౯ లో ౧౦౦౦ కి ౧౭౫ గురు మరణించిన, ౧౯౩౦ లో ౧౦౦౦ కి ౧౯౯ గురు చొప్పున మరణించుట సంభవించెను. దీనినిబట్టి చూడగా శిశుమరణములలో కాలక్రమమున అభివృద్ధి ఎక్కువగా గలదని తోచుట స్పష్టము.

౧౯౨౯ సంవత్సరమున శిశుమరణముల సంఖ్య ఇంగ్లండు & వేల్సులో ౧౦౦౦ కి ౭౦ చొప్పునను, జపానులో ౧౨౬ చొప్పునను, కనడాలో ౧౦౨ చొప్పునను, యునైటెడ్‌స్టేట్సులో ౭౩ చొప్పునను నుండగా మన దేశములో ౧౭౫ చొప్పున మరణము లుండుట సంభవించెను. అనగా నితర దేశములలోకంటె మన దేశములో శిశుమరణము లెక్కువగా నున్నవని నిర్ధారణమగుచున్నది. మన దేశమునందలి శిశుమరణములలో ౧౦౦ కి ౨౫ ఏడాదిలోపల వయస్సుగలవారివిగా నుండును. ఇంగ్లండులో ఏడాదిలోపల వయస్సుగలవారిలో ౧౦౦ కి ౧౧ చొప్పునమాత్రమే మరణింతురు. మన దేశమున శిశుమరణము లెక్కువగా నుండుటకు అతిబాల్యవివాహములు, బాల్యపునస్సంధానములు, దుస్సహమగు దారిద్ర్యములే ముఖ్యకారణములు.

వితంతువులు

పురుషులలో భార్యావిహీనులు ౧౦౦ కి ౬.౫ గురు స్త్రీలలో భర్తృవియోగానలముచే కృశించువారు ౧౦౦ కి ౧౮ గురు. ఇంగ్లండులో గల స్త్రీలలో ౧౦౦౦ కి ౭౫ గురు వితంతువులుగ నుండిన, మన దేశమునంగల స్త్రీలలో

౧౦౦౦ కి ౧౭౫ గురు వితంతువులుగ నున్నారనిన భారతాంగనల దౌర్భాగ్యస్థితి యెట్టిదో పాఠకులే గ్రహింపగలరు.

భాషలు

హిందూ సామ్రాజ్యమందంతట ౨౨౨ భాషలు మాట్లాడబడుచున్నవి. వీనిలో హిందీ మాట్లాడువారి సంఖ్య ౧౦ కోట్లును, వంగభాష ౫ కోట్లును, ఆంధ్రము ౨ కోట్ల ౫౦ లక్షలును, మహారాష్ట్రము ౨ కోట్లును, అరవము ౧౯౮ లక్షలును, పంజాబీ ౧౯౦ లక్షలును, రాజస్థానీ ౧౪౦ లక్షలును కన్నడము ౧౨౦ లక్షలును, ఓఢ్రము ౧౨౦ లక్షలును గుజరాతీ ౧౦౦ లక్షలును, మళయాళము ౮౦ లక్షలును మాట్లాడుచున్నారు. హిందీ, బంగాళీభాషలతర్వాత ఆంధ్రమే యధికసంఖ్యాకులచే మాట్లాడబడుచున్నది. అట్లయ్యును ఆంధ్రు లింతవఱకు ప్రత్యేకరాష్ట్రనిర్మాణము గావించుకొనజాలకపోవుట దురదృష్టము.

విద్యావ్యాప్తి

హిందూదేశములో చదువను వ్రాయను శక్తిగల వారు ౨౩౫ లక్షలుమాత్రమే! చూచితిరా! విద్యావ్యాప్తి ఎంత యత్యల్పముగా నున్నదో! పురుషులలో ౧౦౦౦ కి ౧౪౪ గురును, స్త్రీలలో ౧౦౦౦ కి ౨౫ గురును చదువను, వ్రాయను గలరు. హిందువులలో ప్రతి పన్నెండుగురిలో ఒకరుమాత్రము చదువను, వ్రాయను గలరు. ముసల్మానులలో ప్రతి పదునెనిమిది గురిలో ఒకరుమాత్రము చదువను, వ్రాయను గలరు. హిందూపురుషులలో ౮ మందికి ౧ రును, హిందూ స్త్రీలలో ౬౦ మందికి ౧ రును, ముసల్మానులలో మగవారిలో ౧౦ మందికి ౧ రును, ముసల్మానుస్త్రీలలో ౧౯౦ మందికి ౧ రును చదువను, వ్రాయను గలరు. హిందూదేశమునంగల సకల జాతి మత పురుషస్త్రీలలో ౨౯ లక్షలు మాత్రమే ఆంగ్లభాషాపరిచయము కలిగియున్నారు.

వృత్తులు

మనదేశమునంగల జనులలో ౧౦౦ కి ౭౫ గురు కేవలము వ్యవసాయముపై నాధారపడియున్నారు. ౧౦౦ కి ౧౦ మంది పరిశ్రమల మూలమున, ౮ మంది వర్తకవ్యాపారమూలమునను, మిగిలినవారు తదితరమార్గముల వలనను జీవనము చేయుచున్నారు. ప్రభుత్వోద్యోగముల వలనగాని, ప్రభుత్వసంరక్షణమునగాని జీవనము చేయువారు ౧౦౦ కి ౧.౫ గురు అనగా వెయ్యింటికి పదునైదుగురుచొప్పున గలరు.

రాజ్యవిభాగములు

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారిచే స్వయముగా పాలింపబడుచున్న రాజ్యభాగములు ౧౩. వానిపేర్లను, అందలి జిల్లాల సంఖ్యను, విస్తీర్ణమును, జనసంఖ్యయును స్థూలముగా నెఱుకపఱచెద—

౧. అజ్మీర్-మేర్వారా. ఇందలి జిల్లాలు ౨. విస్తీర్ణము ౧౩ వేల చ. మైళ్లు. జనసంఖ్య ౫ లక్షలు. ౨. అస్సాము. జిల్లాలు ౧౨. విస్తీర్ణము ౫౩ వేల చ. మైళ్లు. జనసంఖ్య ౮౫ లక్షలు. ౩. బెంగాల్. జిల్లాలు ౨౮. విస్తీర్ణము ౭౯ వేల చ. మై. జనసంఖ్య ౫ కోట్లు. ౪. బీహార్ అండ్ ఒరిస్సాజిల్లాలు ౨౧ వి.—౮౩ వేల చ. మై. జనులు ౩౫౦ లక్షలు. ౫. బొంబాయి. జిల్లాలు ౨౬. వి.—౧౨౩ వేల చ. మై. జనులు ౨ కోట్లు. ౬. మధ్యపరగణాలు. జిల్లాలు ౨౨. వి.—౧ లక్ష చ. మై. జనులు ౧౫౧ లక్షలు. ౭. బర్మా. జిల్లాలు ౪౧. విస్తీ ౨౩౭ వేల చ. మైళ్లు. ౮. కొడగు. ౧ జిల్లా. ౧౬౦౦ చ. మైళ్లు. ౧౮౦ వేల జనులు. ౯. ఢిల్లీ. జనసంఖ్య ౪౯౦ వేలు. ౧౦. మద్రాసుప్రెసిడెన్సీ. జిల్లాలు ౨౪. విస్తీర్ణము ౧౪౨ వేల చ. మై. జనసంఖ్య ౪౫౦ లక్షలు. ౧౧. పశ్చిమోత్తరసరహద్దు రాష్ట్రము. జిల్లాలు ౫. విస్తీర్ణము ౧౬ వేల చ. మై. జనసంఖ్య ౨౪ లక్షలు. ౧౨. పంజాబు. జిల్లాలు ౨౯. విస్తీర్ణము ౯౭ వేల చ. మై. జనులు ౨౪౪ లక్షలు. ౧౩. ఐక్యమాగాణములు. జిల్లాలు ౪౮. విస్తీర్ణము ౧౦౭

వేల చ. మై. జనసంఖ్య ౪౯౦ లక్షలు. మొత్తముమీద బ్రిటిష్ రాజ్యభాగములు ౧౩. అందలి జిల్లాలు ౨౫౬. పై నుదాహరించిన రాష్ట్రములలో అజ్మీర్-మేర్వారా, కొడగు, ఢిల్లీప్రాంతములుతప్ప మిగిలిన వన్నియు గవర్నరులచేతను, వారికి సలహాయిచ్చు మంత్రాంగముచేతను పాలింపబడుచున్నవి.

స్వదేశరాజ్యములు

హిందూదేశమున స్వరాజ్యము లనునవి యించుమించుగా ౬౦౦ కలవు. వీనిలో మిగులగొప్పది నిజాం రాష్ట్రము. మిగుల చిన్నది లావా. దీని విస్తీర్ణము ౧౦ చ. మైళ్లు. రాబడి ౧౦,౦౦౦ రూపాయలు. ఈక్రింద కొన్ని స్వదేశరాజ్యముల పేర్లను, వాని విస్తీర్ణమును, ఆదాయమును స్థూలముగా దెల్పెద—

	చ. మై.		లక్షలు		లక్షలు
హైదరాబాదు	౮౩ వే.	ఆదాయము	౭౫౦	జనసం.	౧౪౦
జమ్ము-కాశ్మీరము	౮౪ వే.	ఆదాయము	౨.౨౫	జనసం.	౩౫
మైసూరు	౨౯ వే.	రాబడి	౩౫౬	జనసం.	౬౫
బరోడా...	౮ వే.	రాబడి	౨౪౬		
బికనీరు	౨౪ వే.	రాబడి	౯౦		
జోధ్పూరు	౩౫ వే.	ఆదాయము	౧౨౦		
జయపూర్	౧౬ వే.	రాబడి	౧౨౫		
ఆళ్వార్	౩ వే.	రాబడి	౫౫		
ఇండోరు	౧౦ వే.	ఆదాయము	౧౨౪		
భూపాల్	౭ వే.	ఆదాయము	౬౨		
తిరువాన్కూరు	౭ వే.	రాబడి	౨౫౦		
కొచ్చిన్	౧౫ వం.	రాబడి	౭౭		
కొల్హాపురం	౩౨ వం.	రాబడి	౧౧౩		
సావంతవాడి	౯౨౫	రాబడి	౬౮		
కూచిబిహార్	౧౩౦౦	రాబడి	౪౨		
పాటియాలా	౬ వేల	ఆదాయము	౧౩౫		

మిగిలినవానిగూర్చి విషయవిస్తరభీతిచే వదలివేసితిని. ఈ ౬౦౦ స్వదేశరాజ్యములు గాక నేపాల్, భూటాన్ అనునవి రెండు స్వతంత్రరాజ్యములు హిమవత్పర్వతప్రాంతములం గలవు. వీనిలో నేపాళము సర్వస్వతంత్రరాజ్యము. దీని విస్తీర్ణము ౫౬ వేల చ. మై. జనసంఖ్య ౬౦ లక్షలు. ఆదాయము ౨ కోట్ల రూపాయలు. ఈప్రభుత్వాధీనమున ౪౫,౦౦౦ సైనికులు గలరు. ప్రభునామము మహారాజాచంద్రశంషర్ జంగ్ రాణా. పై జెప్పిన వివిధభాగములుగాక ఫ్రెంచివారికిని పోర్చుగీసువారికిని చెందిన ప్రాంతములు కొన్నిగలవు. వీని విస్తీర్ణము బహుస్వల్పము—

రాష్ట్రీయప్రభుత్వములు—ఆదాయము

రాష్ట్రీయప్రభుత్వములకు లాండ్ రెవిన్యూ, ఎక్సైజ్, స్టాంపులు, అడవులు, రెజిస్ట్రేషన్, ఇరిగేషన్, నావిగేషన్, సివిల్ అడ్మినిస్ట్రేషన్, అనగా కోర్టులు జయిళ్లు మొదలగువాని మూలమున విశేషాదాయము వచ్చుచుండును. ఈక్రింద ఆయారాష్ట్రములకు సగటున వచ్చు సాంవత్సరికాదాయములును వివరింపబడును.

౧. బొంబాయిరాష్ట్రము:— ఆదాయము ౧౬ కోట్లు. విద్యాశాఖకు సగటున వెచ్చించునది ౨ కోట్ల ౭౫ లక్షలు. పోలీసుశాఖకై వ్యయమగుచునది ౧౯౦ లక్షలు.

౨. మదరాసు:—సగటున అనగా దరహంమీద వచ్చు ఆదాయము ౧౭ కోట్లు. విద్యాశాఖకు వెచ్చించునది ౨ కోట్ల ౫౦ లక్షలు. పోలీసుశాఖకు వెచ్చించునది ౨ కోట్లు.

౩. బెంగాలు:—ఆదాయము ౧౩ కోట్లు. విద్యాశాఖకు ఖర్చుపెట్టునది ౧౪౦ లక్షలు. రక్షకభటశాఖకు వెచ్చించునది ౨౦౦ లక్షలు.

౪. ఐక్యమాగాణములు. ఆదాయము ౧౬ కోట్లు. విద్యాశాఖకు ౨ కోట్లుఖర్చు. పోలీసుసిబ్బందికి ౧ కోటి ౮౦ లక్షలు.

౫. పంజాబు:—ఆదాయము ౧౫ కోట్లు. విద్యాశాఖకు ౨ కోట్లు ఖర్చు. పోలీసుసిబ్బందికి ౧౪౦ లక్షలు.

౬. బర్మా:—ఆదాయము ౧౩ కోట్లు. విద్యాశాఖకు ౧ కోటి ౩౦ లక్షలుకర్చు. రక్షకభటవర్గమునకు ౧ కోటి ౬౦ లక్షలు.

న్యాపతి రామారావుగారు

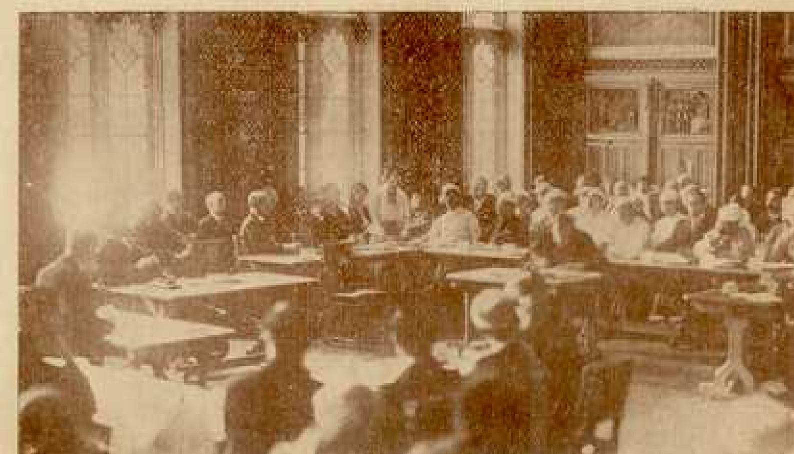
షా మహమ్మద్ సులేమానుగారు
అలహాబాదు హైకోర్టు ప్రధాన న్యాయమూర్తి

టి. యస్. రామస్వామయ్యర్ గారు
చెన్నపురి పురపాలక సంఘాధ్యక్షులు

మూడవ రేడియాలజీ అంతర్జాతీయమహాసభ, ప్యారిసు

బర్మాకాన్ఫరెన్సు, లండను. మే అంగ్ కిన్ ఉపన్యసించుచున్నది.

అఖిల భారత శాసనసభాధ్యక్షమహాసభ, ఢిల్లీ.

అఖిల భారతమహిళామహాసభ, చెన్నపురి.

౭. బిహార్ అండ్ ఒరిస్సా:—ఆదాయము ౭౫౦ లక్షలు. విద్యాశాఖకు ౮౦ లక్షలు. పోలీసుశాఖకు ౬౦ లక్షలు.

౮. మధ్యపరగణాలు:—ఆదాయము ౮౦౦ లక్షలు. విద్యాశాఖకు ౬౫ లక్షలు. పోలీసుకు ౬౪ లక్షలు. ఇట్లే మిగిలిన రాష్ట్రములకును విశేషాదాయము వచ్చుచుండును.

కేంద్రప్రభుత్వాదాయము

కేంద్రప్రభుత్వమునకు ముఖ్యముగా కస్టమ్సు, రాబడిపన్ను, ఉప్పుపన్ను, నల్లమందుపై పన్ను మొదలగు వాని మూలమున సగటున సంవత్సర మొకటింటికి ౧౩౦ కోట్ల రూపాయల సూదాయము వచ్చును. ఒకఉప్పు పన్నుమూలముననే ౭ కోట్ల రూపాయలును, నల్లమందు పై ౩ కోట్ల ౫౦ లక్షల రూప్యములును వచ్చును.

కేంద్రప్రభుత్వాంగము

ఇండియా యంతటికి వైస్‌రాయి అండ్ గవర్నర్ జెనరలు ముఖ్యాధికారి. ఈయనకు దోడ్పడునట్టి కార్యనిర్వాహకసంఘము నందలి సభ్యులు ఏడ్గురు. వీరిలో నలుగురు యూరోపియనులు. సైనిక, ఆర్థిక, రైల్వే, వర్తక, దేశీయాంగము మొదలగు ప్రధానశాఖలను యూరోపియన్ మెంబర్లు పాలించుచుందురు. గవర్నరు జనరలుకు సలహాయిచ్చునట్టి సంఘములు రెండు వేఱుగ గలవు. ఒకటి లెజిస్లేటివ్ అసంబ్లీ; రెండు కౌన్సిల్ అఫ్ స్టేటు. అసెంబ్లీసభ్యుల సంఖ్య ౧౪౯, వీరిలో ౧౦౪ మంది ప్రజాప్రతినిధులు. ౨౫ గురు ప్రభుత్వోద్యోగులు. ౨౦ మంది ప్రభుత్వనియమిత ఉద్యోగేతరసభ్యులు. ఈ ౧౪౯ గురు సభ్యులలో ౧౬ గురు చెన్నరాష్ట్రపక్షమున సభ్యులుగ నున్నారు.

కౌన్సిల్ అఫ్ స్టేటులో ౩౩ మంది ఎన్నికసభ్యులును, ౧౬ గురు ప్రభుత్వోద్యోగులుగను, ౯ మంది ప్రభుత్వనియోజితోద్యోగేతరసభ్యులుగను నున్నారు.

దేశసంరక్షణము

కేంద్రప్రభుత్వమునకు వచ్చు ౧౩౦ కోట్ల రూపాయల సూదాయములో దేశసంరక్షణార్థము స్థాపింపబడిన సైనికశాఖనిమిత్తము ఏటేట నించుమించుగా ౫౦ కోట్ల రూపాయలును, మిలిటరీవర్క్సునిమిత్తము ౪ కోట్లును, నౌకాదళశాఖకు ౯౦ లక్షలును వ్యయమగుచున్నది. దీనిలో నిండియాయందలి సైనికశాఖనిమిత్తము ౪౦ కోట్లును, ఇంగ్లండునందలి సైనికదళనిమిత్తము ౧౫ కోట్లును వ్యయమొనర్పబడుచున్నది. ఇండియాలోని సైనికుల సంఖ్య ౧౯౦ లక్షలు. వీరిలో బ్రిటిష్‌ట్రూప్సు అనగా సోల్జర్సు ౬౦ లక్షలు. మన సిపాయీలు ౧౩౦ లక్షలు.

పోలీసుశాఖ

బ్రిటిష్‌యిండియాలో గల మొత్తము పోలీసు ఉద్యోగుల సంఖ్య ౨ లక్షలు. వీరిలో రక్షకభటులు ౧౫౦ వేలు. సబ్ ఇనస్పెక్టరులు ౯౩౦౦ మంది. ఇనస్పెక్టరులు ౨౧౦౦. జిల్లాసూపరింటెండెంట్లు ౩౩౦ మంది. ఇన్‌స్పెక్టర్ జనరలులు ౫౦ మంది. మొత్తము యీపోలీసు సిబ్బంది యంతటికి నేఁటేట ౧౦ కోట్ల రూపాయలు వ్యయమగుచున్నది.

విద్యాసంస్థలు

ఇండియాలో ప్రభుత్వాంగీకారము పొంది ప్రభుత్వధనసహాయము నొందుచున్న విశ్వవిద్యాలయములు ౧౮ గలవు. ౧. కలకత్తా, ౨. మదరాసు, ౩. బొంబాయి, ౪. పంజాబ్, ౫. అల్హాబాదు, ౬. హిందూ యూనివర్సిటీ, ౭. మైసూరు, ౮. పాట్నా, ౯. ఉస్మానియా, ౧౦. డక్కా, ౧౧. అలీఘర్, ౧౨. రంగూన్. ౧౩. లక్నో, ౧౪. ఢిల్లీ, ౧౫. నాగపురము, ౧౬. ఆంధ్ర, ౧౭. ఆగ్రా, ౧౮. అన్నామలైయనునామములు గల విశ్వవిద్యాలయములు క్రమముగా నొకదానితర్వాత నొకటి నెలకొల్పబడెను.

ఇవిగాక స్వతంత్రముగ నిర్వహింపబడుచున్న విశ్వవిద్యాలయములు కొన్ని గలవు. పునహానగరము నందలి మహిళావిశ్వవిద్యాలయము ప్రొఫెసర్ కార్వె మహాశయుని నిరంతరకృషివలనను, హరిద్వారమునందలి గురుకులమును, బోల్పూరునందలి విశ్వభారతియను అంతర్జాతీయవిశ్వవిద్యాలయము కవీంద్రుడగు రవీంద్రుని చేతను, అడయారునందలి దివ్యజ్ఞానసమాజమువారి సర్వకళాశాలయును, గుజరాతునందలి జాతీయవిశ్వవిద్యాలయము మహాత్ముని ప్రాపునను వర్ధిల్లుచున్నవి. ఈ విద్యాలయవ్యాప్తినిగూర్చి యొకింత విచారింతము. మొత్తముమీద హిందూసామ్రాజ్యమం దంతట ౨౧౩ పురుషుల కళాశాలలును, ౧౯ స్త్రీకళాశాలలును, ౨౪౫౦ బాలుర యున్నతవిద్యాలయములును, ౨౪౫ బాలికల యున్నతవిద్యాలయములును, ౧౬౦ వేల బాలుర ప్రాథమికవిద్యాలయములును, ౨౭ వేలు బాలికల ప్రాథమిక విద్యాలయములును గలవు.

వ్యవసాయపరిస్థితులు

హిందూదేశమం దంతట సర్వేకొలతల ననుసరించి ౭౫ కోట్ల ఎకరముల భూమి కలదు. ఈభూమిలో ౩౦ కోట్ల ఎకరములు సాగుబడిక్రింద నున్నవి. దేశమునంగల అరణ్యముల విస్తీర్ణము ౮౭౦ లక్షల ఎకరములు. బ్రిటిష్ యిండియాలో దరహామీద ఏటేట ౮ కోట్ల ఎకరములలో వరిపంటయును, ౨౪౦ లక్షల ఎకరములలో గోధుమలును, ౭ లక్షల ఎకరములలో బార్లీగింజలును, ౨ కోట్ల ఎకరములలో జొన్నలును, ౫౬ లక్షల ఎకరములలో మొక్కజొన్నలును, ౧౩౪ లక్షల ఎకరములలో అపరధాన్యమును, ౮౦ లక్షల ఎకరములలో పండ్లు, కాయలు, సుగంధద్రవ్యములును, ౩౦ లక్షల ఎకరములలో చెఱకును, ౧ లక్ష ఎకరములలో కాఫీగింజలును, ౭ లక్షల ఎకరములలో తేయాకును, ౧౫౦ లక్షల ఎకరములలో చమురుగింజలును, ౧౮౦ లక్షల ఎకరములలో ప్రత్తియును, ౩౦ లక్షల ఎకరములలో జనపనారయును, ౧౧ లక్షల ఎకరములలో పొగాకును పండింపబడుచున్నది. లోగడలెక్కలతో పోల్చిచూచిన వరి, తేయాకు, చమురుగింజలు, ప్రత్తి, పొగాకుపంటలు నానాట యభివృద్ధి గాంచుచున్నట్లు తెలియగలదు. తేయాకు, కాఫీపంటలు చాలవఱకు విదేశీయుల హస్తగతమైయున్నవి.

ఖనిజసంపద

ఇండియాలో దరహామీద యేటేట ౧౦ కోట్ల రూపాయల విలువగల రాతిసిబొగ్గును, ౧౮ లక్షల టన్నుల యినుమును, ౧౨ లక్షల టన్నుల మాంగనీసును, ౨ కోట్ల రూపాయలవిలువచేయు బంగారమును, ౫ కోట్ల రూపాయల విలువచేయు పెట్రోలు బర్మాయందును, ౯౫ లక్షల రూపాయల విలువచేయు అభ్రకమును, యిట్లె మరికొన్ని ఖనిజములును లభింపగలవు. ఖనిజసంపద విశేషముగ గలదుగాని తగినప్రోత్సాహము శూన్యము.

ఎగుమతి—దిగుమతులు

సగటున ఏటేట ౬౦ కోట్ల రూపాయల విలువచేయు కత్తనారగోతములు, కత్తనారయును, ౫౬ కోట్ల విలువచేయు ప్రత్తియును, ౪౫ కోట్లు విలువచేయు ధాన్యమును, ౩౦ కోట్ల విలువచేయు తేయాకును, ౨౫ కోట్ల విలువచేయు చమురుగింజలును ౭ కోట్ల విలువచేయు లక్కయును, ౨ కోట్ల విలువచేయు సుగంధద్రవ్యములును, ౧౩౦ లక్షల విలువచేయు కొబ్బరపీచు, కొబ్బరయును యిట్లే మరికొన్ని వస్తువులు మొత్తముమీద ౩౨౦ కోట్ల రూపాయల విలువచేయునవి విదేశముల కెగుమతియగును. కాని కత్తనారగోతముల వ్యాపారమును, తేయాకు వ్యాపారమును ముప్పాతికవంతు యూరోపియన్‌వర్తకుల, వ్యవసాయకుల స్వాధీనమున నున్నది.

దిగుమతిసరకులు:—ఏటేట సగటున ౭౦ కోట్ల రూపాయల విలువచేయు నూలు, నూలువస్త్రములును, ౩౦ కోట్లు విలువచేయు లోహములు, లోహసామగ్రులును, ౧౬ కోట్ల విలువచేయు యంత్రములు, యంత్రపరికరములును, ౧౬ కోట్ల విలువచేయు శర్కరయును, ౧౮

కోట్ల విలువచేయు కాగితములు, అట్టలును, ౨౫౦ లక్షల విలువచేయు గాజుపరికరములును, ౧౬౦ లక్షల విలువచేయు సబ్బులును, ౯౦ లక్షల విలువచేయు కలములు, పెన్సిళ్లువగైరాలును, ౭౦ లక్షల విలువచేయు బూట్సులు వగైరాయును, ౬౦ లక్షల విలువచేయు ఆటవస్తువులును, ౩౦ లక్షల విలువచేయు గడియారములు, ౪౦ లక్షల విలువచేయు అగ్గిపెట్టెలును యిట్లి తదితర వస్తువులును మొత్తముమీద ౨౫౦ కోట్ల రూపాయల విలువచేయు సరుకులు దిగుమతియగుచున్నవి. ఎగుమతి వ్యాపారమువలెనే దిగుమతివ్యాపారమును ముప్పాతిక వంతు యూరోపియనువర్తకుల యధీనమున నున్నది.

రైలుమార్గములు

మనదేశమునం గల రైలుమార్గముల మొత్తము నిడివి ౪౦ వేల మైళ్లు. ఈమార్గములు నిర్మించుటకు ౮౦౦ కోట్ల రూపాయలు ఖర్చు ఆయెను. రైల్వేల మూలమున నేటేట ౧౨౦ కోట్ల రూపాయల ఆదాయము వచ్చును. కాని వ్యయము ౭౦ కోట్లుండును.

సివిల్ కోర్టులు

ఇండియాలో ఉన్నతన్యాయస్థానము లనునవి మద్రాసు, బొంబాయి, కలకత్తా, రంగూను, పాట్నా, లాహోరు, అల్లాహాబాద్ నగరములలో నొక్కొకటిచొప్పున గలవు. ఇవిగాక అయోధ్యలో ఛీఫ్‌కోర్టును, సింధు, అస్సామ్, నాగపురము, పెషావర్ ప్రాంతములలో జ్యూడిషల్ కమీషనరుకోర్టు లనునవి యొక్కొక్కటి చొప్పునను గలవు. ఇవిగాక జిల్లాకోర్టులు, సబ్ కోర్టులు, మునసబుకోర్టులు లెక్కకు మిక్కిలిగా గలవు. ఏటేట ౨౫ లక్షల వ్యాజ్యములు దాఖలుకాగలవు. లెక్కలను పరిశీలించిచూచిన కాలము గడచుకొలది వ్యాజ్యముల సంఖ్య ఎక్కువగుచున్నది. గడచిన రెండేండ్లనుండి వ్యాజ్యములు పడిపోయినవి.

కారాగృహములు

నిరంతరము ౧ లక్షమంది కారాగారములం దుందురు. ఏటేట ౫ లక్షల జనులు కారాగారములకు వచ్చుచు విడుదలయయి పోవుచునుందురు. యావజ్జీవ ద్వీపాంతరవాసశిక్ష ననుభవించువారు ౧౭౦౦ ఉందురు. నిర్ణీతకాలము ద్వీపాంతర మనుభవించువారు ౫౦ మంది గలరు. ఏటేట మరణదండన విధింపబడువారు ౧౦౦౦ మంది యుందురు.

నేతపరిశ్రమ

ఇండియాలో ౧౮౭౨-వ సంవత్సరమున ౫౧ నూలుమిల్లులును, ౧౨ లక్షల కదుళ్లను, ౧౦ వేల మగ్గములు నుండెను. ౧౯౦౦ సంవత్సరములో ౧౯౩ నూలుమరలును, ౫౦ లక్షల కదుళ్లను, ౪౦ వేల మగ్గములు నుండెను. ౧౯౨౭ ఆగస్టు ౩౧-వ తేదినాటికి ౩౩౬ నూలుమరలును, ౮౭ లక్షల కదుళ్లను, ౧౬౦ వేల మగ్గములు నుండెను. నేతపరిశ్రమ నానాట నభివృద్ధి గాంచుచున్నది.

ప్రధానసంస్థలు — సంఘములు

హిందూదేశమున ప్రసిద్ధికెక్కిన సంఘములలో (౧) బ్రిటిష్ ఇండియన్ పీపుల్సు ఎసోసియేషన్, (౨) సర్వెంట్సు ఆఫ్ ఇండియాసొసైటీ, (౩) పూనాసేవాసదనము, (౪) భారతనారీమణులసంఘము, (౫) యువజన భారతక్రైస్తవసంఘము, (౬) ఇండియన్ సొసైటీ ఆఫ్ ఓరియంటల్ ఆర్ట్సు, (౭) ఇండియన్ ఇన్‌స్టిట్యూట్ ఆఫ్ పొలిటికల్ అండు సోషల్ సైన్సు, (౮) నేషనల్ ఇండియన్ అసోసియేషన్ అనునవి ప్రధానమైనవి.

రాజకీయసంస్థలు—సాంఘికసంస్థలు

౧. ఇండియన్ నేషనల్ కాంగ్రెస్—దీనికే అఖిల భారతమహాజనసభ యందురు. ఇయ్యది ౧౮౮౫-వ సంవత్సరమున 'హ్యూమ్' అను నాంగ్లప్రముఖుని చేతను, భారతపితామహుడని వాసిగాంచిన శ్రీ దాదాభాయి

సారోజీమహాశయునిచేతను ప్రప్రథమమున స్థాపింప బడెను.

౨. నేషనల్ లిబరల్ ఫెడరేషన్:—ఇయ్యదినే మితవాదసంఘము. ౧౯౧౮-వ సంవత్సరమున సురేంద్రనాథబెనర్జీగారి యాజమాన్యమున ప్రప్రథమమున సమావేశమయ్యెను. శాస్త్రి, సప్రూ, జయకర్, చింతామణి, సేత్నా, సెతల్వాడ్ప్రభృతుల ప్రాపున వర్ధిల్లుచున్నది.

ముస్లిమ్ లీగ్:—ముసల్మానులు తమ రాజకీయార్థికాదిహక్కులను కాపాడుకొనుటకై ఏర్పఱచుకొనిరి. స్థాపితము ౧౯౦౬ న.

కిలాఫత్ కమిటి:—ఇయ్యది ౧౯౨౦-వ సంవత్సరమున కాంగ్రెస్‌పక్షాభిమానులగు ముసల్మాన్‌ప్రముఖులచేత గాంధీమహాత్ముని ప్రోత్సాహాశీర్వాదబలమువలన స్థాపింపబడెను. కాని యిప్పటి వీరి యాశయములు కాంగ్రెసునకు ప్రతికూలములుగ నున్నవి.

౫. నేషనల్ ముస్లిమ్ పార్టీ:—మహమ్మదీయసంఘము లన్నిటిలో నీసంఘమునకు ఎక్కువ ప్రాబల్యము, వ్యాప్తి కలదు.

౬. హిందూమహాజనసభ:—ఇయ్యది హిందువుల క్షేమాభివృద్ధినిమిత్తము పూజ్యులగు మాలవ్యా, శ్రద్ధానందస్వామి, దర్భాంగమహారాజాగార్లచే స్థాపింపబడెను.

మంచి బ్రతుకు

అజ్జాడాదిభట్ల నారాయణదాసుగారు

కన్నతల్లిదండ్రులు పెంచిన పెద్దలు తమయాప్తులు తమకన్న పిల్లలు చుట్టపక్కాలు యిరుగుపొరుగులు తమయూరివారు తమ నాటివారలుం జెట్టుపోతల వెమ్మటో మఱియుం దమ్ముఁ గెరఁడియు నెవ్వరైనఁగాని తమకుఁ జేసినమేలు మఱవఁబోక యటువంటి మంచి వారియెడల మిక్కిలి యనఁకువతో నెల్లప్పుడుంట తగువారలకు సుఖము. తాఁగూర్చినసొమ్ము తనపుట్టినయూరిలోనే వెచ్చించుట తన కెంతో మేలు చేకూర్చును.

మాయమ్మ లిండ్లు వాకిళ్లు పాడిపంట లోపలు వంచి పాటు పడి నొసటచెమ్మట నూర్చి తమంతటఁ దామే సమకూర్చుకొను నేర్పు కలుఁ గన్నవారలు కొందరు. యిరుగుపొరుగులవారెల్లరు తమ్ముఁ జూచి మిగుల మెచ్చుకొనునట్లుగ నడుచుకొను తనవారలెల్లరి వలంది పేరు చూఱగొనియెదరు. తమతోటిపాటివారిందఱు దమ పెంపు గోరునట్లు వంచి లోంగి తిరుగుటకన్న నెవ్వరికైన స్నేహ పరచుకొనఁ దగిన చెరుమించిన ద్దియు న్గానేకాదు. ఒరులకు మేలుచేసినప్పుడు దనకు మే లొనఁగూరదు. కనుకఁ దనతోటిపాటివారిమంచికై తనయెడ లప్ప గించుచునిగకన్న గొప్పనేర్పరి దనుపరి మిన్న మఱెవ్వఁడు న్గానేరఁడు. తనతల్లి దండ్రులు దనకంటె పెద్దలు వ్యక్తులైనప్పటికి న్గా వఁడు వతో మన్నప్పుడు తప్పక తనకు మేల్కావించు తగినదనివఁడి దమం తట ద్గాము కోరి మప్పక మానరు. నిక్కముగాఁ దనుఁ గని పెంచిన తల్లిదండ్రులకన్నఁ జాఁ గొల్వఁదగిన వేల్పులు మఱెవ్వరు న్గానా టికి లేరు.

బాపఁడుకాని, దొరకాని, జెరికాని, కాపైనఁగాని, మఱెవ్వఁ డైన వ్యక్తులెగలోఁ బేరినవాఁడైనప్పటికి దనపెద్దలు మప్పినచొప్పునఁ బనిపాట్లు చేయుచుఁ దనయూరికిఁ బరా ణామడలనుట్టుకొంతవఱకును వాడుకొనఁబడుచున్న నాటుమాటలఁ జదువుకొని వ్రాయఁగలనేర్పు కుదుర్చుకొనుటకుఁ గొంతప్రొద్దు గడపుచుండుట మేలు. చెక్కెక్కుట, యీఁతాడుట, యెంతో మీఁదికెగఁ బ్రాఁకుట, క్రిందికి జాఱుట, వడిగాఁ బరుగెత్తుట, దాఁటుట, యెగురుట, తూనికతప్పక సన్నపు పట్టెలపైనుండి కాల్వగట్టుల కిరుపైపుల పేటిదవ్వు సుఖముగా నడచి చెల్లుట, తలపైఁ గాని మూపుమీఁదఁగాని చేతులతోఁగాని తగిన కొలఁది బరువు మోయుట, యైవాలు నిలువుల లోఁతు నీట మునిఁగి యడుగంటిన నల్లపూసనైన మాపిరి బిగియంబట్టి పైకెఁదీయుట, పలుతీరుల కెట్టిపట్లు పట్టుట, హెచ్చుతగ్గరవళ్లఁ గ్రోంపుఁ గర్ర ద్రిప్పునట్లు పెక్కండ్రుముల నడుమందేఁ దాము పన్నుకొనిన వింతవింత దరువులం బాడుట, చూపులకుఁ దీప్తులాదవింనమూర్తిఁ గ్రొంగ్రొత్త చెలువులఁ జిందులు ద్రొక్కుట, పలుతీరుల యెడపలికపలికల నడుమలోని తలంపులు వన్నెగసుగా నెల్లడించుట, మున్నటియవరల నెల్లమీఁటవాద్ద ముల నారితేరుట, యెంత చిన్నమాటైనఁ దైవఁగాని నక్కిఁయుండుట, యొక్కసారి వినినంతనే యెంతపెద్దపద్దమైన పద్యఁగద్దెన ట్లప్ప చెప్పుట, మాటకారు లౌరాయనునట్లు తెల్విచేటలతో నెల్లరిమిల కింపు గాఁ గనుపర్చునదిసినతీరుగాఁ గరుపడి యెంతక్రొత్తపాత్త్మైనఁ జరు పుట, ఒరులుత్రొక్కనిత్రోవ నచ్చరమైన కబ్బము లల్లి నెల్లడించుట, మిక్కిలిచురుకుగా నందముగా వ్రాయుట, సుతిత్తప్పక కొట్టుట, యన్నిపనుల న్డోడివారలకుఁ దోడ్పడుట, తానే పనిచేసినప్పటికి మఱొ ట్టినడవదిచేతనయినఁగాని తనతోటిపాటివారల కెచ్చించుటకొఱకే యెల్లప్పుడుఁ దోరగొనుట, యొరుల న్గొంచెమైన నొప్పించక కల్లలా డక ముచ్చిలింపక మోసపుచ్చక ప్రొద్దువేల్ప ప్రేమనట్లు తప్పాపోదు టకైపట్టుకొన న్దలియనీక తనయుల్లములోనే చేయుచుకొనుచు మంచిపిల్ల వాఁ డీడుముదిరినకొలంది పెద్దబంగరువలె దలుకుడిమురులేక పన్ని వాసుల న్కాంచుచుండును. మఱియానగల తలిదండ్రులకు పుట్టినవా రెల్లప్పుడు న్దమతోటిపాటివారలమేలే కోరుచుఁ దాముపాటుపడి కూర్చుకొన్న కలిమి నిరుగుపొరుగులకెల్లం బంచియిచ్చి యందఱితోఁ బొందికొనఁగి పొత్తుమిగులఁ దమ్ముబ్రకుకు హాయిగాఁ గొనసాగించు కొనఁ గలుగుదురు. మంచివారు తమతోటిపాటివారి వందలే నమకన్న నెక్కువగాఁ జూచుకొనుచుండురు. కాని యెవ్వరినైనం జులకనగా నొల్లరు. మఱియు నొరు లెంతచిన్న లయినఁగాని యెవ్వరినయినప్పుడ్కువఁ జూడనొల్లరు. మంచివారెద్దియైన నమకుఁ గీడువాటిల్లినప్పు డొరు లపై నిసుమంతయు నేరము మోపక తమ పొరపాటువఁగాని చెప్ప వలనికాని మఱెందుచేతనోకాని యట్టియిడుమ పొందవలసివచ్చెనని యెంచుకొని మిక్కిలి యోర్పుతోడఁ దమ యిబ్బంది వెలిపుచ్చక తను వొరు లొక్కింతయు నెల్లడించక చేతనైనంతవ ట్టువారికి యున్నం తవఱకెల్లరికిన్మేలే చేయుటకై పనివడుచుండురు. ఏయిడుములనయి నన్ జంప నొల్లక మఱెట్టినంజరుగునయినఁ గాని కలనైన వద్దఁబోక యెల్లప్పుడున్ బ్రొద్దువేలుపునకు మ్రొక్కుకొనుచు, మిఱ్ఱుపల్లములచే

లందిమంతేఁ దమచేతిపాటుతో సాగుచేసికొని యెద్దులున్న లాంబెలు సజ్జములు మొదలగు నాలుగుకాళ్ల మైతాల్పుల కవ్వానికైన నెట్టి యిబ్బందియు నగలు గఁజేయ కల్లపైరులన్ బండించుకొనుచుఁ గూరగాయలన్ బెంచుకొనుచు నన్ని తెఱంగుల తినుబడితినుకుల న్వలసినంత కూర్చుకొని యిరుగుపొరుగులతోఁ బంచుకొని హాయిగా కొండొరులపొత్తిన మనుచుఁ బల్లెల న్వలసలఁ బూరి యిండ్ల గ్గాపురము నేయుచు, నగలు నాణెములు మఱియు లేనిపోని డంబము మాపక సోమరిపోతులై యిలుకమునకేపట్టుముల నిజేసికొని యొడళ్లుం గాని, యొడఁదలంగాని బింకము బెంచుకొనక తమపెద్ద లేగినత్రోవన్ రవంతేనియు దప్పక యేసెపంబునఁగాని యెవ్వరికేని నిసుమంతేయు నొవ్వసలు బిగిలింపఁబోక కలకాలందన్ దన్వియోర్పులతో బ్రతుకుచు, సుండియదిగిప్ కెంజుచెరుకునలవాటుల కెనమయి చీకోటితప్పు తాపికమాసిక తబ్బిబ్బు టకటొంకఁ గలనైనన్ జేయ నొల్లక యిలువేల్పులవలె నెల్లరికి న్మేలేచేయు తెల్వితేటలు గలవారే బాపంట్రు. మఱి యిదేండ్లయినాడు మొదలుకొని నేలనేలిన వొల్లింటి గొప్పదొరల వడనడం గూర్చినముచ్చటలు వినుచుఁ దమపెద్దలవలెఁ దాముగూడఁ దమయింటిపనులు నిలఁబెట్టుకొనఁగోరి చదువుసాముల నాతీతీరి యీడుమదిరనకొలంది నెల్లతీరుల దొంగదొాపఁగుల వడఁచుచుఁ గసవు మెసవు నాల్గుకాళ్ల మైతాలుపుల నెల్లన్ దమలాంగుబడికిఁ దెచ్చుకొని తమకోరినపనిపాటులన్ దిప్పుకొని కంటికి రెప్పవలె వాని నెల్లప్పుడు గాపాడుచుఁ బంటచేలం బాఁడికొడ్లం బట్టితిను పులి మొదలగు మ్రుక్కడియునులులం జక్కడించుచు నెల్లపుడు దమ తోటిపాటి యిరుగుపొరుగు మంచివారల గాపాడుచుఁ దమయేలుబడి నేల నెట్టిపగవారైనఁ జొర నలవికానితీరున నడ్డుకట్టించి కాపుబట్టి లేబటి క్షేమముకు చెట్టయిక్కట్టుల కొడిగట్టియైనఁ దమప్రాపు నమ్ముకొన్నవారి నెల్లఁ దమకన్న నెక్కుడవచేసి హాయి గ్గాపాడుచు వేల్పులచేత న్దాన నారాయణనిపించుకొనఁజాలినకల్కిబల్కి కేరు పెంపులవాసి కెక్కినవారే దొరలు. కలనైనన్ సోమరులుగాక యెల్లవారి నెట్టి పట్టియు బ్రాసికి పొదుపుగాఁ గాఁపురము చేయుచు బ్రతుకువకు వలయు పాడిపంటలన్ దమతోటిపాటివారల కందఱికిన్ బడెండ్ల వఱకున్ జరిపడునట్లు నిలువచేయుచు రాబడి వెచ్చముల నొకింతయున్ బొరవడ నెల్లరితో సరిగా వంచుఁబంచుకొని పాటుపడి కూడుగుడుచువారే చెరులు. మఱియు నీమూఁడుతెగలవారిన్ దమ యిలువేలుపులవలె నెల్లతీరుల నేలొకైన నెన్నఁడున్నాని పొందనీక న్ని తెఱంగుల పనిపాటులన్ నోడుపడి కొలుచుచు మిగుల నోర్మియొదలు దాల్చినవారై వడి న్నడచుకొనఁగల యొప్పులకుప్పలే కాపులు. దాఁపల మంచుఁగొండయు దక్కినమూఁడువైపులఁ గడలియు నెల్లలుగా నొప్పారుచుఁ నూర్పుపడమరల కొలతలో నొకవంతెక్కువగా దాపురి మేర నలరారు చెల్లపంటల పల్లెవిరియుపొడవుకొండలగ్గాని కారడవులగ్గాని మిట్టపల్లములగ్గాని-తీయనీళ్లవలయుచోట్ల-నెల్లచెవడల్లు నేటి కాల్వలంగాని-కలువతిమ్మిపూఁదావులంజిమ్ముచు వందిలకొలంది పెద్ద నుంగునుంది లీతావఁ జాలినయడవిమడుఁగులఁ గాని, కడువిరివిగల మెరకలంగాని పలురకముల పైరుల నెరుపెటుఁగక యొకపదునువానయైనఁ గురిసినప్పటికిం గావలసినంత యెల్లపంటలన్ బండు పొలములగ్గాని-యన్ని తెన్నులం బికిలిపచ్చిన పెక్కుతీరుల తీఁగ పొద పూఁ గాయ పండు చెట్టుచేమలలరారు పెన్దోఁటలంగాని-చేయేల?—కోరుకొన్న దినుసులనెల్ల పెల్లుగురియుచుఁ జిచ్చుకొండల క్రచ్చుగాని, మన్నీటి ముప్పుగాని, కొలఁదిమీఱిన చలియెండవానలతాకుగాని, యెడతెగని యొఱుఁగాని మిద్దెటెండ్లం బడఁగూల్చు నేలపడఁకుగాని మఱేయంటు తెవుళ్లయినం గాని కొఱతచేయుట, కాలుసేతులు తెగఁగొట్టుట-తల నఱుకుట మొదలగు మిగుతెఱవు నెట్టికట్టడికట్టికపడికట్టులగ్గాని వేల్పులకు వేటువేయుట ప్రేవులుదీసి చిచ్చునవ్రేల్చుట నంజుడుదినుట నొట్టమకొట్టకొఁడగరిపనులగ్గాని రవంతయైన నొకప్పుడేఁ దలపెట్టక పని పాపపుసైముడుపు మెలచేజ యొంపుదమకత్తె బసవమ్మ మాఁటితల్లి పోడకత్తె తోర్తుసేవము తిలమెలబోడి సోమరిపోతు తిరిపెపుదిండు గుడిమడుపు పూఁటకూళ్లకుడుపు బండితిట్లు మొండియొట్లు-పిబ్బర దొంగతనము పలిచని మేలోర్వమి యొంకెర్తుతనము కోటిసడికిలి మొండిపట్టుదల తెగనిల్లు తలకుమించినపరుగు బండతనము పెడసరము మేలుమఱపు కొలిన క్రీసడింపు జాలిమచ్చుతనము నడఁబుంబోతుతనము తెలియనలవికాని వేల్పుంగూర్చి తెలిసికొన్నట్లు గొబుచేయుట మొదలగుకొఁరగానియలవాటులకు లోఁబడక పైబివరించిన బాపన, దొర, కోమటి, కాపులను నాల్గుతెగలయూఁడువారు న్నగవారలందఱు గ్గాపుఁ దమతమపనికి లిసుమంతయు దప్పక పిన్న పెద్ద వావి వరుసలెంకింతయు నీశ్రుటకు యొండొరుపొత్తిన మెలఁగుచుఁ దమమంచికోర్కులఁ గొనసాగించి కావలసినన్నాళ్లి తమ్ము హాయిగఁ గాపాడుటకై ప్రొద్దు నేలుపున్ లోలోపలనే యెల్లప్పుడు వ్వేఁడుకొనుచుంట కన్న మేలి తెరువు లింకెవ్వియు న్మఱ్మ్యులకి న్గానేరవు. పలిచని నంజుడుతిండి యొరుల మేలోర్వమి మొదలగుచెడ్డయలవాటులు గల చెడుగులు రచ్చపాటముల నగవరులుగా నుండఁదగరు.

బ్రతుకునకుఁ గావలసినపాడిపంటలు కూడఁనుడ్డ లిండ్లువాకిళ్లు తోఁటలుదొడ్లు సరిగా సమకూర్చుకొనుటకై యూఁడుమగలన కివాల్గు తెగలవారందఱు గ్గాపుఁ దమచేతనైనపనిపాట్ల సరిగా వంతులువేసికొని పంచుకొని పాటుపడక తీరదు. మఱియు నెల్లపను లొనరింపఁగల నేర్పు మప్పటకొఱకె యెక్కువపనివడువారు పాటులు. పరు వోడలుదాల్చిన తీరునఁగలనైన మాటపడనొల్ల కెట్టియిడుములంబడియైన న్నడవడిం బడఁబడి పెడదారిఁ ద్రొక్కక తక్కినమూఁడు తెగలవారలనెల్ల నెట్టినెపముననైన నిసుమంతయు న్నసుగందనీక మునుముట్టఁ బగఱ వసించినగ్గాని యునిమొన న్వెనుదిరుగక కలనైన న్దామొనచ్చినమేలు చాటిచెప్పుకొనక తమతోటిపాటివారలనెల్లఁ గాపాడుటకై తమయును టులంగూడ నప్పగించుకొనఁ నెఱవేర్పుకొనఁగల యెక్కుటెము గఱిమి నెల్లప్పుడు న్దిపురు

వారు దొరలు. మనుష్యులు పాడిపంటలు పండినంత సమకూర్చుకొని నిలువచేసి గాలి యెండ వానల యొరపిడి వర్షుకొనదగిన గోడలును తోట్ల చాపలు మొదలగుకావలసిన యెల్ల పరికరములు కల్పించి నోదలం జేయుచు నూరూరం దిరిగి యెవ్వరికైన నిట్టికొఱంతయు లేనితెన్నున సరిగా కేబులట్లు తమయాలుబిడ్డల వెంట నిడుకొని యెల్లవారికి దగ్గరి వదినుకు లందించుటయందే పనివడువారు కోమటులు. పైవాఁడు తెగల వారి కంటికి కప్పవలె నెల్లపుడు కూర్కి మేల్కొల్పుటయందే పని వడు నొప్పులకుప్పలైనవారు కాపులు. ఏనోముపట్టియైన బిడ్డలఁగన్న యాఁడుదియు, నట్టి పాలుపడియైన దొరలకు మేల్కొల్పుచు మగవాఁ డుం దగవరులు గానోపుదురు. మొత్తముపై నీనాల్గుతెగలవారందఱుం జెన్నుగా దీనాఁటి తొలిపుట్టువు లేనాఁటినుండియో యిప్పటివఱకు నొక్క తీరుగా మంచినడవడి గడుపోయిగాఁ బ్రొద్దువేల్పు స్వేచ్ఛుకొను చెం దైన నేలతీగెన నెన్నఁటికిన్ జెడనొప్పసేసి గడించుకొనుచు వచ్చిరి. తొల్లింటి వాడుకనుబట్టి యీనాఁటివారలు పేరుకే నాల్గు తెగలవారుగాని నిక్కముగా నాయాయిపనులకొలంది నెల్లవారును మంచితెరువు నేర్పినపుడు గాపంద్రే. పగఱ జక్కాడునపుడు దొరలే. మనుష్యులందించునప్పుడు కోమటులే. మఱియు నెల్లతీరుల నొప్పుదురేని కాపులే. పాడుదిరుపులన్నింట వారిదారి పోయిగా బ్రతుకునడుపలయు నెల్లపనిపాట్ల నెన్ని యాతెర్పఁగలిగి తమతోటివారికెల్లఁ బనికి వచ్చి నపుడే యెవరైన గ్గముపుట్టు పీడేర్చుకొనఁగలరు. బాఁపలిపలికొండ తూర్పుపడమటి కొనలనుండి తూర్పుపడమ రవలనైపుల మాఁడెం టికి మ్రున్ని కే యెల్లగాఁ గపలి చెలియలికట్లవఱకుఁ గల నేలయందలి యడవులు కొండలు చెఱువులు బావులు మెరక పెదార్లు మొదలగు కాఁపురముచేయ వనువుకానిచోట్లను దైరు పొలములు తోఁటలు పచ్చి కబయట్లు న్వికైచిపెట్టి నీటిలేమిగాని నీటిముంపుగాని కలుగనిచదరము తావులం దీనాలుగుతెగలవార లామనపెమడముగా నొండొరుతెగలు చెట్టింపుగా నొక్కొక్కతెగ కొక్కొక్కవాడుకొప్పవ పెదమెడ ముగాఁ బదమందితెఱపిగా నిలుకు లేకయుండఁ దగిన ట్లొక్కపొల్కి కొలతల వాకిలిపెరళ్ల వోప్పారులోగిళ్ల నెలకొనఁదగును. పెండెకొండ కు వలరెట్టు గ్గపలివఱకు గ్గలనేలయందు మొత్తముపై ముప్పదిరెండు వేలయూళ్లకు మించియుండరాదు. మఱి యొక్కొకయూరియందుఁ బదివేవురకు మించి నెలకొనరాదు. మీఁద నెంతవానకురిసినప్పటికిఁ గాని మఱియు క్రిందనెంతయెత్తుగా నీరుపాఱినప్పటికైనఁగాని యొక్కింతయు గ్గరఁగక, నానిపోనినాఁటికైనం జెక్కుచెదరక తలుఁగనిఱుగనేని గట్టిఱగటుమంటిగోడలతో దట్టముగాఁ గ్రిందుమీఁ దులం బంకమన్ను మెత్తినపందుమెదుళ్ల నమర్చిన మట్టిమిద్దెల నాలుగిం డ్లలోగిళ్ల నిలువులోఁదు మాఁడుమూళ్లవెడల్పుగల పునాదిపై నెడ ల్పున నొకమూరయుం బొడవునఁ బన్నిండుమూరలు మించనితీరున జెకుటుమఱఁగిన మంటిమదుళ్లు మాఁడుమూళ్లవెడల్పుగల సమ్మగములు నడుమ లరుగులు పంచలు కిటికీ లటకలు కొట్లు పడకగదులు వంటిల్లు పొమ్మగులచావడి పెరడువాకిలికొట్లు కావలసినంత విరివిగా నేయియుండ కొకయూరుచొప్పున మండఁదగును. మన్ను రాయి పండుచెఱుక్లతోఁ దప్ప మఱియొదిమనుకైన నట్టడములకు బొత్తిగాఁ బనికిరావు. మేడలు పనికిరావు. మరమాతు లింటి కుండకతీరదు. నాల్గుతెగలవారికి నాల్గు వేలువేలువాడలు మన్ను నికెడల్పు తిన్ననిరచ్చలు సందుగొందులుండ నొప్పును. మఱియు నూరికినడుమ నేయిమంది కొల్వుచేయఁదగిన రచ్చచావడి యొక్కటి నెలకొల్పఁదగును. పదునెన్మిదేండ్లలోపున మగవానికిం బన్నెండేండ్ల యీడులోపున నాఁడుదానికిం బెండ్లి తగదు. పెండ్లికూఁతుకన్నఁ బెండ్లికొడుకైదేండ్లకన్న నెదువ మించి యుండఁగూడదు. ఏ తెగలవారికైన యెవ్వగ లొండొరుల నెంచి కొని నెల్లడిగా నొప్పుకొన్నఁగాని పెండ్లిచేయరాదు. ఒకతెగ కింకొక తెగతోఁ జుట్టఱికము పనికిరాదు. తల్లివావి తగదు. తోఁబుట్టువావి నొసఁగు. ఆటపాటమాటమీటలెల్ల నొకటిపాటివారికిమేలునకై సమకూర్పవలయును. తొలిసమర్తాడినపడుచు వెంటనే రచ్చ కూటమునఁ బెద్దలెల్లరు గ్గమమెచ్చుకొనునట్లు తనయీడువారిలో నెల కొని తనతెగలోఁ బుట్టి తావలచి వలపించిన పదునెన్మిదేండ్ల యీడు గలిగి యదివఱకుఁ బెండ్లి లేకున్నవానిచేతఁ జేయికలించి పూదండవేసి వేయించుకొని యూఁగాఁడే మంతనమున్ గూటమి చేసి కొనలాడుట యే మొదటి పెండ్లియగుట. అరిగినఁతింది వలచివలపించినకూటమి యొడకెఱుంగనినిద్దుర యీమగఁడుపేక్కల నోలలాడుటకన్న వేల్పు నొరఁగలవార నిందొరదియొక్కడు. బల్మి గ్గమగూడుటయే చీకటితప్పనం బరుసు. విడాకులు కూడదు. ఆలుపోయినమగఁడు, మగఁడుపోయిన యిల్లాలుం బయిబయిపరించినయీడుంబట్టి రెండవపెండ్లి యిరువుర కోరికఁ బ్రచ్చలో నెల్లడించుకొని యాడుకొనఁదగును. ఆలులేని మగ వాఁడుకాని మగఁడులేని యాఁడుదికాని నాల్గుతెగలవారిలో నేయూర నయిన నొంటిగ నుండఁగదు. సమర్తాడకముందు కన్నియలతొలిపెండ్లి కాని తమతమతెగలపడుచువాండ్రతోఁ గొరినకెల్ల వెల్లిచేసికొని విచ్చలవిడిగా వావివరుసపడకెట్లు గ్గప్పక తిరిగి పెండ్లియైనమ్మటఁ గటితప్పన్నఁడు గ్గానింపక తమతమతెగలపడకెట్లు నెల్ల సరిగా లోక్కై కాఁపురమున వన్నెవాసులకెక్క తనబిడ్డల గ్గనుటకై తమతమయిలు వేల్పుల న్వేఁడుకొనుచుండవలయును. ప్రాఁఱుమను వాడనోల్లనియీడు ముదిరినవారల రెండవపెండ్లికై బల్మిపెట్టఁగూడదు. మగఁడుచెల్లిన యాఁడుదిగాని యాలుకడచేరిన మగవాఁడుకాని రెండవపెండ్లి కొప్ప కొండొరున్ జాటుగఁ గవగూడి నపుడు బిడ్డ లొదవిరేని యాబిడ్డల నవ్వారి గ్గన్న తలిదండ్రులుగాని మఱెవ్వరయినంగాని పెంచుకొని పెద్ద వారలం గావించి తమతమతెగలలోఁ గల్పుకొనవలయును. మఱి యట్టి బిడ్డలకన్న యవ్వారల గ్గన్నవారలకుగాని యెన్నఁడు నెవ్వరు నాడుఁ గాల కనఁబేయరాదు. అంద్రు చెల్లినమగవారలకుఁగాని, మగలుపోయిన యాఁడువారలకుఁగాని వారిలోవారి కేఁబదియేండ్ల యీడుమించిన పిమ్మ టఁ జీకటితప్పు పట్టరాదు. తొలిపెండ్లాడినయాలుమగలకెవలిచపుల

కీ చెన్న వలయునుగాని మార్కుమవాడినయాండువారికేగాని మగవాండ్రు కుగాని వారిలోవారికే నూటుమిరప్పు లేకలేదు. మ కెట్లయినను బుట్టిన బిడ్డలంద కొడుకు తెగలలోనైన వొక్కొపొక్కొ పరువురువులుకలవారే యైనప్పటికి నొద్దిపెండ్లికొనవిన బిడ్డలే చెల్లతీరులు వచ్చక పనికివచ్చె దరు. మరి పెండ్లియైనవారుగాని రెండవపెండ్లికానివారుగాని నొుం టోరులకొక్కొనై గవకూడుట తప్పు కానేకాదు. వేసేలా సమ ర్థునికన్న కుఁగాని రెంపికిఁగాని యాలుచెల్లిన మగవానికిఁగాని యొుండోరులతో ముచ్చటించుకొనుట రవంతయు దప్పు కానేకాదు. తొలిపెండ్లాడిన వారలకుఁగాని మాలుపెండ్లికాని వారికిఁగాని పుట్టిన బిడ్డలందఱు న్నరిగాఁ చెంచుకొనఁ వసివవా రే. వలపురిలో చెల్లడిగాఁ రొలిపెండ్లి కానింపఁబడిన యాల్మగలకుఁ దప్పు మ కెవ్వరికి ద్దమరెమ తెగలవారితో వొండోరు లొక్కొనై గవకూడి పిల్లల ద్దమటు కవంతయుఁ జీకటితప్పు కానే రదు. ఆఁడువానికిఁగాని మగవానికిఁగాని తొలిపెండ్లికి యాఁడువాని కన్న మగవాఁ డైరెంపల్లయాడునవ మించియుండరాదను పడికట్టు తప్పదుగాని రెండవపెండ్లిచేసికొన్న యాల్మగలయీడు వారువా రెంచుకొన్నచొప్పున నుండవచ్చును. మఱియును రెండవపెండ్లాడిన వారలకు విడాకు లొకతప్పుకానేరదు. పెం త్తిమునై రొలిపెండ్లి యొుక్కటియే పెండ్లి యనఁనొప్పును. మాలుమనువు మంచముపా ర్ధని పించుకొనునుగాని పెండ్లియనఁ జేరున కొంతయు ద్దగదు. కనుక మాద్కువాడినయాఁడువారికిఁగాని మగవారికిఁగాని తమతమ తెగల వారితో నెట్లయినఁ గవగూడుట చీకటితప్పు కానేరదు. మఱియు వాల్గు తెగలవారు గ్గలసి తిను కూటియు ద్దప్పు కానేరదు. వాల్గు తెగలవారందఱుఁ బీన్న పెద్దలు తమకుఁగావలసిన పాఁడిపంటల నూడు గుడ్డ లింట్లుఁవాకిళ్లు మఱియు నెల్లతీరుల బ్రతుకునకుఁ గావలసిన కల్మి నంతయు న్నరిగాఁ బంచుకొని కుడువవలయును. మఱియు నెల్ల తెవు లులన్నాన్ను మందుమాఁకుల గ్గూర్చియు నెండవాన చలి కారుమార్పు కావించుమింటిదెసులంగూర్చియుం బాఁడిపంటలుఁ గూడుగుడ్డ లింట్లు వాకిళ్లు సమకూర్పుకొనం దనువెరవులంగూర్చియుఁ దెమ్మెరుతొక్కను మాట నైతొల్పుల వదంచు సుభులం గూర్చియుఁ దెమునెల్లపుడు గ్గానాడుప్రొద్దువేల్పున్ గూర్చియు ద్దప్పు నే తెగలవారైనఁ దక్కిన చదువులతో లికేపోరాదు. వలువైపులన్ బడియాడువలను మించని మేర గల నేల యొుకనాడుగా నుండవలయును. తొుమ్మిదవదినాడులవారంద ఱకీ వొక్కెడెయొ త్తముగా నొండోరులకెలంపు లెజెఱికొనుట కెద్దయొ యొుకనాటయు నొక్కవాతియు నేర్పాటుచేసికొని వాడుకొనవలయును. మఱి యీ యిరువదినాడులకు మించి దాఁపలిమంచుఁకొండకు ద్దక్కిన నైపులకడలివియుగా వెళ్లవలసినచోట్ల కొకవందయామడలమేర వఱకుఁ జుట్టున్న నేల నెలకొన్న వారలతో నియిరువదినాళ్ల యందలి వారు చెల్మిచేసికొని యాయాచోటిపల్కు వ్రాతలు నేర్చికొని యాయాచోట్లకు రాకపోకలు సల్పుచు దినుసు లిచ్చిపుచ్చుకొను

చుండవలయునుగాని లాఁతిచోట్లఁ గాఁపురముండరాదు. పైవివరించిన వాల్గుతెగల యేర్పాటు లేనిచోట నీనాలుగుతెగలవా కెవ్వఁడుమన్ననైన రెండుమూఁడు నెలలకు మించి నెలకొనరాదు. తొుయిరువదినాడులం గల నాలుగుతెగలవారి కెవరెవరియిల్లే వారివారికి గుడిగా బడిగానుండవలసిన దదిగాని యింటికన్న వేఱుగా వేల్పుగ్గొల్పుకొనుటకై మ రొకట్టడము గ్గుడిగాఁగాని బడిగాఁగాని యేర్పాటుచేయఁగూడదు. వెలుఁగుల కొనికన్న మొక్కు వేడుకొనఁదగువేల్పు మ కెంగున లేఁ డా ప్రొద్దువేల్పే యొవ రెవ రెట్టివడవడికలవారో వారివారికడిచికుఁ దగునట్లు మాఱోసర్చు చుండును గనుక నొరులకు మేలుచేయువారికి మేలును మఱి కీడుసల్పు వారికిఁ గీడును రాకతప్పదు. మంచివారల సాంగటివేల్పు తనలోఁ గేర్చికొని చెడ్డవారలకుఁ దగునట్లు మాఱుసలుపుచుండును. చెడునొట్లకు, జానుపుట్టువులయినను లెన్నటికిం దప్పవు. తమతోటిపాటివారికిఁ జేటుగోరుకుంటరులకుఁ జేటు రాకమానదు. ఒరులకుఁ గీడుతలంచు తుంటరులమెుఱ వాఁడేడిచేల్పు రవ్వంతయు వాలింపనొల్లఁడు. వేల్పు లోఁజేరి యొప్పటి కొక్కులాగునఁడుతేవ్వితో హాయిగా నుండఁదలంచిన వారు తమయిబ్బంది నెంతయోర్చికొనియైనఁ దమతోటిపాటివారలకు మేలే సమకూర్చుటకొఱకై పాటుపడుచుండవలయును! ఎంతచలికాని మాలుతెప్పుఁ గప్పుకొనుటకై పొచ్చువాడుకొనఁగూడదు. చలికాఁచు కొనుటకుఁ దప్పమఱెందునకైనం జిచ్చు రగిలించుకొనఁజనికిరాదు. పచ్చివితప్పఁ బొలుగాని యేకూరగాయలైనఁగాని మఱిఁయించికొనికాని వండుకొనికాని యంతగాఁ దినఁగూడదు. గొడ్లగాని పిట్టలుగాని యొన్నఁడు నొప్పిపఱుపఁ దీవిచేయరాదు. చలితఱ్ఱుప్పు నొడళ్లనిండ నుడుపులు దాల్పఁదగదు. పెండ్లి కాకముందు దీనవచ్చినయాఁడువారల గ్గాని మగవారలగ్గాని పెద్దలతోనుతేక కలపితిరుగనీరాదు. అన్నివారు లవా రెల్ల నేతెగవా రాతెగవారితోఁ దమతమపెద్దలమాటచొప్పునఁ జుట్టఱికము గావించుకొని యొుకరియింటికొకరు రాకపోకలు సల్పు చుండవలయును. తమతమతెగలవా రంపిలు నెందైన నొండొరుల పొత్తున మనవలయును. మఱొకరినొకరు గుఱుతింపవలయును. ఆక్కాఱ మాలినమనిషైనను బల్మితెలమున్నాలుకట్టుబొట్టులట్టుపడికట్లు, మనులు పోయినవారలంగూర్చి చేసిపోనితలంపులఁ బడితానిపనిపాటలు వ్రాఁజను పులఁ లిక్కపెట్టుకొనుట మిరియాలసందును, నైనుక నెన్నఁడోచెల్లి పోయినవారలగ్గూర్చి తెలిసీ తెలియని కనిలకట్టవ్రాతలు, వేసేలాకో పూనుకుడ్డలు సమకూర్చుకొనుట కడ్డపడు నెట్టియొక్కట్టులైన ద్దొరి తినుల్పుకొనఁగూడదు. కావలసినపాఁడిపంటలుకూర్చుకొని తమలోఁ దాము తినునట్లు పంచుకొని హాయిగఁ గుడిచి బ్రతుకుపాడి గెంచుకొనుటకొఱకే యందఱు మ్మపొద్దుల న్నిగులఁ బాటుపడక తప్పదు. ఎవ్వరికైన ద్దమతోటిపాటి తమనాటువారలం దఱితోఁ బొండి పొసంగి హాయిగా బ్రతుకుగడుపుకొనుటకంటెఁ జేయఁదగినపని వేరొద్దియు మన్మాటికి ద్దొఱకాదు. తమయిరువదినాడు గుల కెల్లపుడు న్నిలే తలంచుటకన్న నెవ్వరికైనం బట్టఁదగిన నో

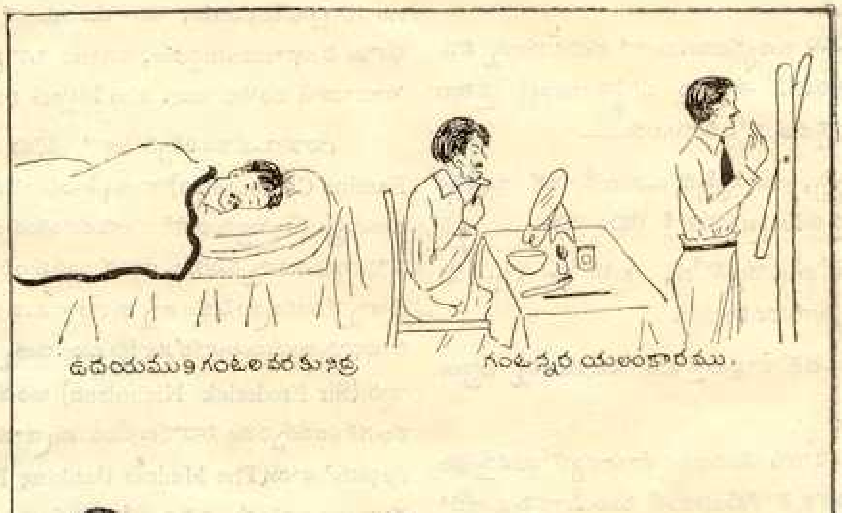
ఆంధ్రపత్రిక - ఆంగీరస సంవత్సరాది సంచిక

కర్నాటక నవాబుల నగళ్లలో నొకభాగము (ఉత్తరపువైపు), చేపాకము, చెన్నపురి
(ప్రస్తుత మందు రెవిన్యూబోర్డు కార్యాలయము మున్నగు.)

మింకెద్దియు న్నావేకాదు. ప్రొద్దువేల్పునుంకి యేయేయునులు లైన గ్గానీ లేకింకేమినుసులైనగ్గానీ పుట్టి పెరిగి యూవేల్పుకింకేః గొంత దనూ లేకైన ట్లగపట్టియు గ్గద కావేల్పునందే డెందక తప్పదు. కనుక నీలోపుగాం దమతోటిపాటివారితోః బొందున మెలగినగ్గాని యొవనైన గ్గమ్మబతుకు బోయిగాం గొనసాగించుకొన వీలుపడదు. కావున మంచిబ్రతుకు కావలసినయంద అొండొరులతోః కెల్మికొను తెమ్మన నడచుకొనక తప్పదు. సూదునుద్దులు సరిగా వంతుపంచుకొని కుడిచినంతనేఱ కెబొల్పటివారుకాని, మ కేయేతెకలవారుకానీ యొండొరుచెలిమితో నెమ్మదిగాం దమబ్రతుకు పొడిగించుకొనుచుం దమకోరినట్లు ప్రొద్దువేల్పుతో వొక్కటియై యెల్లపుడొకతీరుగాం దలుగు విలుగులేని నిండుతనిని కల్మి నెప్పటికి నూఁగాడుచుందురు. బిడ్డల గ్గన్న యేయాలయకికానీ తోటిపాటివారిమేలునకై పాటుపడు సేమగ వాడైన గ్గానీ తప్పక తనపుట్టు వీడేర్పుకొనఁ గలుగును. తనవారి హెచ్చరికంబట్టి నాలోచిన లైపెగొలిచిన నాయాప్రాతతిప్పలు చదువరులు మన్నింతురుగాక. నిచ్చ లొండొరులపొత్తుతో నేలపైల్లె దల స్నేలకొనునందఱు నైల్మిచేటుల గ్గమరమ్మబతుకులు బోయిగాం గొనసాగించుకొందురుగాక. ప్రొద్దువేలు పందఱికొండొరులకు స్నేగడించి కోరినన్నాళ్లు బోయి గ్గాపాడుంగాక.

భారత శ్రీమంతుని కాలక్షేపము

భారతరైతుఋణము

నుంకర సూర్యనారాయణగారు, బి. ఏ.

భారతదేశపురైతులు దుర్భరఋణములో మునిగియున్న విషయము జగద్విదితము. ఈక్రింది పరిస్థితులనుబట్టి రైతుల ఋణబాహుళ్య మెట్టివానికైనను గోచరింపగలదు.—

౧. పైరులు అతివృష్టి, అనావృష్టిదోషములచే ఒక సంవత్సరము ఫలింపకపోయినను రైతుకు బ్రతుకుశక్తి లేకుండుట.

౨. తాటియాకులతోను, రెల్లుతోను, గడ్డితోను కప్పబడిన అనారోగ్యకరములగు ఇండ్లలో నివసించుట.

౩. శీతకాలములో చలి నాపుటకైనను వలయునన్ని బట్టలు ధరింపలేకుండుట.

౪. నేయి, పాలు, పెరుగు మొదలగు సామాన్యభోజనవస్తువులనైనను నుపయోగించు ఆర్థికశక్తి లేకుండుటచే మిగులహీనమైన ఆహారమునే భుజించుచుండుట.

౫. బాలురకు ప్రాథమికవిద్య గరపించుటకైనను శక్తి లేకుండుట.

౬. ఋణముల తీర్పుటకుగాను రైతులు తమపొలములను ధనవంతులైన ఋణదాతలకు అమ్ముచుండుట.

౧. ఋణబాహుళ్యము

హిందూదేశమంతటను గల రైతుఋణమును అంచనా వేయు ప్రయత్న మేమియును జరుగనప్పటికి అక్కడక్కడ అప్పుడప్పుడు చేసిన విచారణలనుబట్టి యీసమస్య యెంత విచారకరమైనదో గ్రహింపగలము. ౧౮౭౫-వ సంవత్సరములో "డెక్కన్ అల్లరుల విచారణసంఘము" (The Deccan Riots Commission) వారు అహమదు నగరుజిల్లా (బొంబాయిరాజధాని) యందలి ౧౨ గ్రామముల ఆర్థికపరిస్థితులు పరిశీలించి, గవర్నమెంటుభూస్వాములలో మూడవవంతుమంది ఋణగ్రస్తులై యున్నారనియు, ఈఋణములు వారిశిస్తులకు ౧౮ రెట్లుండినవనియు, ఈ ఋణములలో మూడింట రెండువంతులు భూమి తనఖాఋణమనియు, సగటున ఒక్కొక్క భూస్వామికి ౩౭౧ రూపాయలచొప్పున ఋణ ముండినట్లును నివేదించియున్నారు.

౧౮౮౦-వ సంవత్సరములో క్షామ విచారణ సంఘము (The Famine Commission) వారు హిందూదేశమంతటనుండి చేరినసాక్ష్యమునుబట్టి భూస్వాములలో మూడవవంతుమంది తీర్పలేని ఋణములచే బాధనందుచున్నారనియు, ఇంకొ వంతమంది తీర్పగలిగిన ఋణములలో నున్నారనియు వ్రాసియున్నారు. ౧౮౯౫-వ సంవత్సరములో మద్రాసు రాజధానిగ్రామములలో ౪౫ కోట్ల ఋణమున్నట్లు సర్ ఫ్రెడరిక్ నికల్సను గారు(Sir Frederick Nicholson) అంచనా వేసియున్నారు. ఇటీవల గతసంవత్సరము విచారణచేసిన మద్రాసు 'బ్యాంకింగు విచారణ సంఘము' వారు(The Madras Banking Enquiry Committee) ఈరాజధానియందు ౧౫౦ కోట్లరూప్యములఋణ మున్నట్లు వ్రాయుచున్నారు. దీనినిబట్టి ౧౮౯౫-వ సంవత్సరమునుండి ౧౯౩౦-వ సంవత్సరమువరకును ౧౦౫ కోట్లరూప్యములఋణము చేసినదన్నమాట. ముప్పది యైదేండ్లలో మూడున్నరరెట్లుకు పెరిగినది. ఇప్పటికి మూడేండ్లక్రితము విచారణచేసిన కృష్ణా ఉభయగోదావరి, రైతు ఆర్థికవిచారణ సంఘమువారు ఈమూడు జిల్లాలలో ౨౫ కోట్ల ఋణ మున్నట్లు అంచనావేసియున్నారు. ఈలెక్కనుబట్టి మనమద్రాసురాజధానిలో కనీసము ౨౦౦ కోట్ల ఋణమైన నుండునని తలంచవచ్చును.

౧౯౦౧-వ సంవత్సరపు క్షామవిచారణసంఘమువారు (The Famine Commission) బొంబాయిరయితులలో నాల్గవవంతుమంది భూముల నోల్పోయినవారనియు, అయిదవవంతుకులోపు రయితులు ఋణము లేకుండ నుండిరనియు, మిగిలినవారు కొద్దిగనో, గొప్పగనో ఋణగ్రస్తులై యుండిరనియు తెల్పియున్నారు. నికల్సనుగారి మదరాసు అంచనా ననుసరించి ౧౯౧౧-వ సంవత్సరములో సర్ యెడ్వర్డు మేక్లెగను (Sir Edward M clagan) గారు హిందూదేశరయితుల ఋణము ౩౦౦ కోట్లు రూప్యములుగా అంచనావేసినారు. డార్లింగు

(Mr. Darling) గారు ౧౯౨౫-వ సంవత్సరపు పంజాబుఋణమును (౯౦కోట్లరూప్యములు) బట్టి బ్రిటిషుఇండియాలో ౬౦౦ కోట్లరూపాయల రయితులఋణ మున్నట్లు తేల్చి యున్నారు. ఆయన యిట్లు వ్రాయుచున్నారు.—"పంజాబుఅంతె (౯౦ కోట్లరూప్యములు) ఆ రాష్ట్రభూమిశిస్తుకు ౧౯ రెట్లు. ఈదామాషాను బ్రిటిషుయిండియాలో భూమిశిస్తుకు ౧౯రెట్లు-౬౭౪ కోట్ల రూపాయలఋణముండవలెను. కాని యితరరాష్ట్రములలోకన్న పంజాబులో పల్లెటూళ్లఋణములు హెచ్చుగానున్నట్లు ఈక్రిందిపరిస్థితులబట్టి గ్రహింపవచ్చును. జనసంఖ్యల దామాషానుచూచిన, పంజాబులో మిగత బ్రిటిషుఇండియాలోనున్న వడ్డీవ్యాపారులకు మూడురెట్లున్నట్లు తెలియుచున్నది. అదియును గాక రైతులను వడ్డీవ్యాపారులబారినుండి రక్షించుటకు పంజాబులో ప్రత్యేక మొకశాసన మేర్పరుపవలసివచ్చినది. కనుక భూమిశిస్తుకు ౧౯ రెట్లకుమారు ౧౬ రెట్ల వంతున ఋణమును గణించిన బ్రిటిషు ఇండియాలో ౬౦౩ కోట్లరూప్యముల ఋణ మున్నట్లు తేలును. భూమిశిస్తుశాశ్వతనిర్ణయ మున్నచోట్ల (Permanent Settlement) ఇతరచోట్లకన్న శిస్తు తక్కువగా ఉండుటచేతను, జమీందారులచే అనుభవింపబడుచున్న భూమిపన్ను పంజాబులెక్కలో చేర్చి ఇతరరాజధానులభూమిపన్ను లెక్కలో చేర్చక పోవుటచేతను ఋణపుమొత్తము ౬౦౩ కోట్ల రూప్యములకన్న నెక్కుడే యుండవచ్చును. జనసంఖ్యనుబట్టి చూచిన పంజాబుజనసంఖ్య బ్రిటిషుఇండియాజనసంఖ్యలో ౧౨-వ వంతు కాబట్టి బ్రిటిషుఇండియాఋణము మొత్తము పంజాబుఋణమునకు ౧౨ రెట్లు అనగా ౧౦౮౦ కోట్లరూప్యము లుండవలెను. కాన శాస్త్రీయముగా బ్రిటిషుఇండియాలోని ౨౫ కోట్లజనులకు ౬౦౦ కోట్ల ఋణమున్నట్లు చెప్పవచ్చును."

ఈఋణములో అత్యధికభాగము ప్రతిఫలశూన్యకార్యములకై వెచ్చించిన దగుటచేతనే యింతదుర్భరమైనది కాని జనసంఖ్య దామాషాను ఇంతకన్న హెచ్చుఋణముగల దేశములు లేకపోలేదు. పంజాబుఋణములో యిరువదియవవంతుమాత్రము ప్రతిఫలప్రదము లైన భూముల బాగుచేయుటకై వినియోగింపబడినట్లు డార్లింగుగారనుచున్నారు. ప్రతిఫలశూన్యములైన పనులకై వెచ్చించిన ఋణము తనంతట తానే పెరిగిపోవును. ప్రతిఫలప్రదమైన ఋణము భూబలమును వృద్ధిచేసి హెచ్చుఫల మొసంగి ఆహెచ్చుఫలముచే ఆఋణము తీరిపోవును. కాన రైతులు ఋణములు చేయునపుడు కడుజాగ్రతతో మెలగవలయును. ఋణము తెచ్చినపుడు ఆఋణమును కొద్దికాలములో తీర్చుటయేగాక, తెచ్చుకొన్న దాని ఆర్థికస్థితినికూడ బాగు పరచుకార్యమునకై వెచ్చింపబడిన గాని ప్రయోజనము లేదు.

౨. ఋణకారణములు

రైతులబీదతనమునకు ఋణము కారణమైనట్లే, రైతులఋణమునకును వారిబీదతనముకూడ కారణమే. కనుక రైతులఋణమునకు గలకారణములే చాలభాగము రైతుబీదతనమునకుకూడ వర్తించును.

౧. భూమిమీద జీవించుజనసంఖ్య అత్యధికముగానుండుట. మనదేశమున యంత్రపరిశ్రమ లేనియు బాగుగా వృద్ధికాంచక పోవుటచే అత్యధికజనులు భూమిసేద్యముచేతనే బ్రతుకుచున్నారు. అందుచే భూమినుండి ఒక్కొక్కరైతు పొందుఫలము తగ్గినది. జనసంఖ్య వృద్ధియగుచున్నను దానితోపాటు భూఫలసాయము వృద్ధికాకపోవుటచే భారతకర్షకులు నానాటికి బీద యగుచున్నారు.

౨. పొలములు ఖండఖండములయి ఒక్కచోటనే ఉండకపోవుట. అట్లుండుటచే—కంచెలు వేయుట కగుఖర్చు, గట్లకుగాను చాలభూమి వృథాయగుట, వ్యవసాయయంత్రములు మొదలగునవి చిన్నపొలములమీద నుపయోగింప వీలులేకుండుటచే వ్యవసాయపు ఖర్చు లెక్కువయగుట, ఒకపొలమునుండి మరియొకపొలమున కేగుటకగుకాలయాపనము మొదలుగాగల అనేకనష్టములచే రైతుపెట్టుబడికి తగినఆదాయము రాకుండును. వృథాగా పెట్టుబడి ఋణము వృద్ధియగు చున్నది.

౩. రైతు ఉపవృత్తులు లేమియు శ్రద్ధ లేకుండుట. సంవత్సరమున కొలదిమాసములు వ్యవసాయపుపను లుండవు. ఆతీరికకాలములో గృహపరిశ్రమ లేవైన నవలంబించి రైతు తన ఆర్థికస్థితిని చక్కబరచు కొనకపోవుటచే ఋణము తగ్గక హెచ్చుచునే యున్నది.

౪. రైతుయొక్క అనారోగ్యము. కొన్ని ఋతువులలో శీతజ్వరము మొదలగువ్యాధులచే రయితు వ్యవసాయపుపనులు చేయలేక పోవుటచే కూలియిచ్చి చేయించుచున్నారు. ఆరోగ్యము కలిగిన పిమ్మట కూడ ఆరోగి యొక్క దేహబలము చాలవరకు తగ్గియుండుటచే అతని అర్జనశక్తి తగ్గుచున్నది.

౫. అతివృష్టి, అనావృష్టి మొదలగుదోషములు. భారతదేశ వ్యవసాయము చాలవరకు శీతోష్ణపరిస్థితులపై నాధారపడి అతివృష్టి అనావృష్టిదోషములకు విస్తారముగా గురియగుచున్నది. అయిదు సంవత్సరములలో ఒకసంవత్సరము మంచిపంటలు పండుటయు, ఒకసంవత్సరము పొత్తుగా పండకపోవుటయు, మిగిలిన మూడుసంవత్సరములు సామాన్యపంటలు పండుటయు మనదేశమున తటస్థించుచున్నట్లు అంచనా వేయబడినది. అయిదుసంవత్సరములలో బాగుగా పండిన ఒక్క సంవత్సరమే రైతు ఋణముబారినుండి తప్పించుకొనుచున్నాడు. తక్కిన నాలుగుసంవత్సరములు రైతు ఋణముచేయవలసినదే. ఫలము

స్థిరము లేకపోవుటచే హిందూదేశవ్యవసాయము జూదమువంటిదని లోకోక్తి.

౬. రోగములవలనను వ్యాధులవలనను పశుమరణములు. మన దేశమున వ్యవసాయమునకు పశువులే యాధారము. దొమ్మ, చీడపాటు మొదలగువ్యాధులచే పశువు లపరిమితముగా మరణమొందుచున్నట్లు పశువుల కొనుగోలుకై సహకారసంఘములనుండి తీయు ఋణములబట్టి గ్రహింపవచ్చును. వరదలచే పాడైన ప్రదేశములలో పశువులకు మేత దొరకకపోవుటచే నవి విశేషముగా మరణించును. గతవత్సరము వరదలచే నష్టమైన బెంగాలురాజధానిలో మేత దొరకక పశువులు మరణించినవి. పశురోగములు, మరణములు హెచ్చినకొలది రైతు మరల పశువుల కొనుటకై హెచ్చుధనమును వెచ్చించి ఋణగ్రస్తు డగుచున్నాడు.

౭. వ్యాజ్యములు. ప్రస్తుతకాలమున మనరైతులు వ్యాజ్యములకొరకై చాలధనమును వెచ్చించుచున్నారు. జనులు విద్యావంతులైనకొలదిని క్రమక్రమముగా నీవ్యాజ్యములు తగ్గుట కవకాశమున్నది.

౮. రైతుల అజ్ఞానము, దూరదృష్టిలేమి, అతివ్యయము. రైతు అజ్ఞానముచే వ్యవసాయమున కుపయోగపడు నవీనపరికరములు వాడుట లేదు. వ్యవసాయము ఆధునిక నాగరికపద్ధతులపై సాగించి యెక్కువలాభమును పొందవచ్చును.

భారతకర్షకుడు దూరదృష్టి లేక మెలగుచుండుటవి లోకవిదితము. బాగుగా పండిన సంవత్సరపుపంటను పంటలులేనిసంవత్సరము నకు దాచిపెట్టుకొన జాలడు. తనఆదాయవ్యయపట్టికలను జాగ్రతతో వ్రాసికొనడు. ప్రతిఫలప్రదములైనట్టియు, ప్రతిఫలశూన్యములైనట్టియు వ్యయములను జాగ్రతగా పరిశీలించి మెలగడు. కులాచారముల వదల లేక శుభాశుభకార్యములకు అతివ్యయ మొనర్చును. ఇట్లు ధనమును ప్రతిఫలశూన్యములైన వివాహములు మొదలగు కార్యములకు వెచ్చించుటచేతనే యింత ఋణబాధ హెచ్చిన దనువాదమునకు 'డెక్కను అల్లరులవిచారణసంఘమువారు' (The Deccan Riots Commission) ఒప్పుకొనలేరు. కాని యీకార్యములకై చేసినఅప్పులవల్ల కూడ రైతులలో చాలమంది ఋణగ్రస్తులై పోవుచున్నట్లు మనము చూచుచున్నాము. కావున శుభాశుభకార్యములకు చేయు అతివ్యయముకూడ ఋణకారణములలో చాలముఖ్యమైనదియే యగును.

౯. పూర్వీకులఋణము. తండ్రినుండి కుమారునకు తరతరముల వారి సంక్రమించుఋణమే యిప్పటి మితిమీరినఋణమున కొకముఖ్య కారణమని 'డెక్కను అల్లరుల విచారణసంఘమువారు' (The Deccan Riots Commission) వ్రాసియున్నారు. న్యాయశాస్త్రప్రకారము కుమారుడు తండ్రిచేసిన ఋణమునకు తండ్రి వలనపొందినఆస్తియొక్క విలువవరకే జవాబుదారిగాని, తండ్రినుండి పొందిన ఆస్తికన్న ఋణమెక్కువగా నుండినచో కుమారుడు స్వార్జితధనముతో ఆమిగిలిన తండ్రిఋణమును తీర్చనక్కరలేదు. సామాన్యముగా మనరయితులు తండ్రిచేసిన ఋణమును ఆస్తియున్నను లేకపోయినను సరే తీర్చుట పవిత్రధర్మముగా నెంచి, దుర్భరఋణముచే క్రుంగిపోవుచున్నారు. రయితులకు న్యాయశాస్త్ర ధర్మములను నచ్చచెప్పి తండ్రియొసగిన ఆస్తికన్న ఋణమెక్కువున్నచో ఆ ఋణశేషమును తీర్చవలసిన బాధ్యత కుమారునకు లేదను న్యాయమును ఆచరణలో పెట్టునట్లు బోధింపవలెను. ప్రస్తుతపరిస్థితులలో రయితు ఋణములోనే పుట్టి, ఋణములోనే పెరిగి, ఋణములోనే మరణించుచున్నాడు. ఇట్టిపరిస్థితు లెంతత్వరలో మారిన నంతమంచిది. ఇందుకొరకు రయితుల కొక ప్రత్యేకమైన ఇన్సాల్వెన్సీచట్ట ముండవలెను.

౧౦. కృషీవలుని ఆర్థిక పరివర్తనము:. దేశపరిపాలనమున శాంతి యేర్పడుటవలనను భూమిపన్ను నిర్ణయింపబడుటవలనను, మార్గ సౌకర్యములు వృద్ధియగుటచేతను, ధాన్యపుధర లీమధ్య కొంతకాలము హెచ్చుటచేతను భూముధరలుకూడ హెచ్చి రైతు పరపతి హెచ్చినది. అందుచే భూమితనఖాఋణములు, తకరారుఋణములు పెరిగినవి. ఆర్థిక స్థితి బాగుపడుటతో నదే రయితు సుఖజీవనమునకభ్యాసపడును. కాని మరల ఆర్థికస్థితి చెడినపుడు జీవితవ్యయమును తగ్గించుకొనలేక ఋణము చేయును.

౧౧. ఋణదాత, వడ్డీవ్యాపారము:— బ్రిటిషు ప్రభుత్వము నకుపూర్వము వడ్డీవ్యాపార ముండినను అప్పటివడ్డీ వ్యాపారికి రెండు ఆటంకము లుండెడివి. అవి యేవన (i) ఋణదాత లపరిమితములైన వడ్డీలు వసూలుచేసినచో సంఘముచే దూషింపబడి నీచముగా చూడ బడెడివాడు. (ii) అప్పటిప్రభుత్వములు ఋణములను వసూలుచేసు కొనుటయందు ఋణదాతల కెక్కువ సహాయముచేసెడివారుకారు. అందుచే ఋణదాతలు పెద్దమనుష్యులు చెప్పినట్లు విని ఋణగ్రహీత లతో రాజీపడెడివారు. ఇప్పుడన్ననో, గ్రామసంఘజీవనమందలి పటుత్వము నశించుటచే ఋణదాత సంఘాభిప్రాయమునకు వెరచుటలేదు. అదియునుగాక ఇప్పటి న్యాయస్థానములు పత్రములబట్టి విచారించి ఋణములకు డిక్రీలు సులభముగా ఇచ్చుచున్నారు. అంతేకాని గ్రామ పరిస్థితుల విచారించి తమబుద్ధి విని యోగించి తగురీతిని ఋణపరిష్కారము చేయుట లేదు. ఇప్పటిరైతు మితిమీరిన వడ్డీరేటుచే క్రుంగిపోవుచున్నాడు.

౧౨. భూమిపన్ను. భూమిపన్ను నిర్ణయము, వసూలుచేయు విధానము రైతుఋణవృద్ధికి తోడ్పడుచున్నట్లు కే. టీ. ఆర్. సి. దత్తు గారు వ్రాసియున్నారు. క్రిందటియేబదిసంవత్సరములలో పలుచోట్ల వరదలచే పంటలు పండకపోవుటచే రైతులఆదాయము తగ్గినను భూమి పన్నుమాత్రము హెచ్చునట్లేయున్నట్లు తెలియుచున్నది. కాని రైతు ఋణములో భూమిపన్ను ౧౪-వ వంతుమాత్రమే యగుటచేతను,

భూమినమ్మి పూర్తిగా తీసివేయగలిగినది కానిదనుటచేతను రైతుఋణము నకిదే ముఖ్యకారణముగా నెంచ వీలులేదు. కాని భూమినమ్మి గూడ ఋణగ్రస్తుడైన రయితును బాధించుచునేయున్నది. నియమిత కాలమున చెల్లించవలసిన దనుటచే భూమినమ్మి ఋణబాధాకరముగా కన్పట్టుచున్నది.

౩. ఋణనివారణము

రైతు ఋణనిర్మూలనావశ్యకత ౧౮౭౦-వ సం॥ర ప్రాంతము నుండియు ప్రజానాయకులయొక్కయు, ప్రభుత్వము యొక్కయు దృష్టి నాకర్షించినది. ౧౮౭౫-వ సంవత్సరపు 'దక్కను అల్లరులవిచారణ సంఘమువారు' ను (The Deccan Riots Commission) ౧౮౮౦, ౧౯౦౧ సంవత్సరముల 'క్షామనివారణసంఘములవారు'ను (The Famine Commission) ఈ విషయ మాలోచించిరి. ౧౮౭౯ సం॥ రపు దక్కను రయితుసహాయమునకైన బిల్లు, (The Deccan Agriculturists Relief Bill), ౧౮౮౨, ౧౮౮౩ సంవత్సరముల 'టక్కావిఋణశాసనములు' (The Takkavi Loans Acts 1882-3), ౧౮౮౪ సం॥ రపు 'వ్యవసాయపు బ్యాంకు యోజన' (The Agricultural Bank Scheme), ౧౮౯౫ సం॥ రపు నికల్సను నివేదిక (Nicholson's report), ౧౯౦౦ సం॥ రపు 'పంజాబుభూమి అన్యాక్రాంతమును గూర్చినబిల్లు' (The Punjab Land Alienation Bill), ౧౯౦౪ సం॥రపు సహకారసంఘములబిల్లు, కొనిని గురించి జరిగిన ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు, లేఖలు, నివేదికలు, ఉపన్యాసములు, చర్చలు మొదలగుసందర్భములలో రైతు ఋణనిర్మూలనము ప్రధానస్థాన మాక్రమించినది.

రైతుఋణనివారణమునకై ప్రభుత్వమువా రొనరించిన ప్రయత్నములనుబట్టి వారు ఋణభారమును గ్రహించిరనిమాత్రమే తెలియుచున్నది. కాని వారి ప్రయత్నములు ఋణనిర్మూలనమున కెక్కువ తోడ్పడలేదు. రైతుఋణమునకు క్షామములు, వరదలుగూడ కారణము లనియే కష్టపరిస్థితులలో 'టక్కావి' ఋణము లొసంగ నేర్పాటు గావించిరి. విద్యావిహీనుడైన రయితు ఋణదాతలబారి నుండి రక్షింపబడుటకు న్యాయాధిపతులకు లిఖితపత్రములనేకాక విచారించగల యధికార మొసగిరి. కాని ప్రస్తుతకాలమున న్యాయాధి కారు లాయధికారమును వినియోగింపకుండు టెంతయు విచారకరము. రయితుయొక్క పరపతి వృద్ధియగుచుండుటే ఋణకారణమే యని భూమిని అన్యాక్రాంతమొనరుచుటను (పంజాబులో) గవర్నమెంటు సంకుచితపరచిరి. భూమినమ్మివిధానమునుగూడ చాలకాలముగా నున్న దని గ్రహించి కష్టపరిస్థితులలో పన్నుల నిలుపుదలకు, మాఫునకు వీలు కలుగజేసిరి. సామర్థ్యము లేనియెడల ఋణపుపునాదిని కదల్పలేకపోయిన వని గ్రహించి 'సహకారపరపతిని కల్పించిరి. సాధారణ సహకార పరపతియు ఋణనిర్మూలనమునకు తలచినంత తోడ్పడనందున 'భూమి తనఖాసహకారపరపతి' నేర్పరచిరి. ఈభూమితనఖాపరపతి రైతు లోకమునకు తోడ్పడిన దెన్ని యింక చాలావృద్ధికావలెను.

సర్ ఎడ్వర్డు మాక్లెగనుగారు (Sir Edward Maclagan) రైతుఋణమునుగూర్చి వ్రాయుచు ప్రభుత్వమువారు ఋణనిర్మూలనమునకై గావించినప్రయత్నముల నాలుగువిధములుగా భాగించిరి. అవి యేవన:—

౧. అనవసరఋణములను చేయకుండ నాపుప్రయత్నము.

౨. వ్యవసాయఋణములగూర్చి న్యాయశాస్త్రసంస్కరణము.

౩. భూమిని అన్యాక్రాంతముచేయుటను సంకుచితపరచు ప్రయత్నములు.

౪. పరపతిని కల్పించుటకును, పొందుటకును, ఋణముల తగ్గించుటకును గావించినప్రయత్నములు.

i. అనవసరఋణములను చేయకుండ నాపుప్రయత్నము

రైతులు ఋణముచేయుటయందు జాగ్రతగా వ్యవహరించుటతో మొదలి ప్రతిఫలదాయకఋణములు చేయకుండుటకును, ఋణదాతల మోసములలోబడి వారి అన్యాయములకు, అక్రమములకు గురిగాకుండ వారితో సమానాధికారాధారముల గల్గి వ్యవహరించుటకును, వితవ్యయము, స్వయంకృషి మొదలుగాగల యార్థికమార్గముల నావల నలో పెట్టుటయందు తోడ్పడుటకును, సామాన్యలోకజ్ఞానమును, వ్యవహారదక్షతను పెంపొందించుటకును, ఇతరదేశములలో సోదర రైతు లేవిధముగ వర్తించుచున్నది తెలిసికొనుటకును ప్రభుత్వమువారు గ్రామములయందు విద్యాశాలల నేర్పరచిరి. కాని ప్రస్తుతవిద్యావిధానము, పరిమాణమును గూడ ప్రజావసరానుగుణ కొనసాగినంత శ్రేయోదాయకముగ లేదని విద్యాశాస్త్రజ్ఞుల, ప్రజాశ్రేయోభిలాషుల నిశ్చితాభిప్రాయము.

తక్కావిఋణములతో స్వల్పకాలములో వ్యవసాయపుపనులను పూర్తి చేయుట కుపయోగపడు నవీనపరికరములను యంత్రములను నిర్మించి యుంచుటయు, వ్యాపింపజేయుటయు, చిన్న గుంటలుగుంటలుగా నున్న భూకమతములను పంజాబులోవలె నొకటిగా జేర్చి పెద్దభూములుగా చేయుటయు, వ్యవసాయపనులు వృద్ధినొందునటుల వ్యాపింపజేయుటయు, ప్రభుత్వవ్యవసాయశాఖవారు రయితుయొక్క వ్యవసాయ పుఖర్చులను తగ్గించుటకు చేయుప్రయత్నములు. అమెరికా, డెన్మార్కు, జపాను మొదలగు ఇతరనాగరికదేశములతో పోల్చిచూచిన నత్యల్పములు. కాని కొంతవరకైనను ప్రభుత్వమువా రీవిషయమును గురించి ప్రయత్నించుచుండుట ముదావహము.

నియమబద్ధములయిన విక్రయస్థలములను (Regulated Markets) స్థాపించి రైతు తనపంట నమ్ముకొనుటలో అనవసరమైన ఖర్చులను తగ్గించుటకు మన ప్రభుత్వమువా రెక్కువశ్రద్ధవహించినట్లు తోచదు. మొదటినుండియు మైసూరు మాత్రమే బొంబాయి, బెంగాలు, బీహారురాష్ట్రములవారు రెండుమూడుశాసనముల గావించిరి. మద్రాసురాజధానిలో కూడినయడల ప్రభుత్వమువారొక చట్టమును ప్రతిపాదింపదలచినట్లు ప్రకటించినారు. కాని ఆశాసనము వ్యాపారపుపంటలకు అనగా ప్రత్తి, మిర్చి, పొగాకు, వేరుసెనగ వగయిరా పంటలకే సంబంధించినది. వడ్లు మొదలయిన ఆహారధాన్యములకుకూడ నిట్టి సక్రమవిక్రయస్థలముల నేర్పరచు నవసరమెంతేని కలదు. మద్రాసురాజధానిలో వడ్లపంట యెక్కువ. వడ్లవిక్రయ సందర్భములందు రైతు లనుభవించు అన్యాయము సంతాపకరముగాన ప్రభుత్వమువా రీవిషయమై తగుశాసన మేర్పరుపవలయును.

భూమిపన్ను ఆర్థికశక్తిపరిస్థితులందు తగ్గించుటకు, తీసివేయుటకు గలయవకాశమును ప్రభుత్వమువా రుపయోగించుట లేదు.

స్వల్పవ్యయముతో సమాచారముల నడపుటకు వీలగునట్లు గ్రామములలో పోస్టాఫీసులను, స్వల్పాదాయములను వృద్ధిపరచుటకు పోస్టాఫీసు సేవింగ్సుబ్యాంకీలును ఉన్నవి. కాని ప్రస్తుతమున రైతులలో కొలదిమందిమాత్రమే యీసౌకర్యముల ననుభవించుచున్నారు. ఇప్పటికన్న తపాలసౌకర్యములు నాలుగైదురెట్లు వృద్ధియైనగాని రైతుజనసమూహమున కుపయోగము లేదు. ఇప్పుడు పోస్టాఫీసు ౧౦౫, ౩౦ మైళ్లదూరమున గలగ్రామము లనేకము లున్నవి. ప్రభుత్వము వారి తపాలశాఖ సంఘప్రయోజనసంస్థగా నుండవలెనుగాని ప్రస్తుతము మనప్రభుత్వమువారు దాని నొకవ్యాపారసంస్థగా జూచుట చిత్రము. కార్డు కాని, కవరు అర్ధణానుండి, కార్డుఅర్ధణా, కవరుఅణాకు హెచ్చించినప్పుడే రీనలకు చాలమందికి కష్ట మేర్పడగా యిప్పుడింకను తపాలరేట్లను హెచ్చించుట భావ్యము కాదు. రైతులలో మితవ్యయమును ప్రోత్సహించు నిట్టిసదుపాయములు ప్రభుత్వమువారు విరివిగా బీదల కుపయోగించునట్లుండజేయుట శ్రేయస్కరము.

ii వ్యవసాయఋణముల గూర్చి న్యాయశాస్త్ర సంస్కరణము

ఒకశతాబ్దమునకు పూర్వము ఋణపత్రములబట్టియే న్యాయస్థానమువారు ఋణగ్రహీతలపై డిక్రీలు అమలుజరుపవలసియుండెను. ఇందుచే ఋణదాతలు రైతులయవసరమునుబట్టి ఋణపత్రముల నతికఠినపద్ధతులపై వ్రాయించుచు తమకొసగబడిన సౌకర్యములను రైతుల బేధించుటకై దుర్వినియోగపరచుటను ప్రభుత్వమువారు శీఘ్రముగనే గ్రహించి ఋణదాతల కొసగిన యాయుధములను తిరిగి లాగికొన మొదలిడిరి. నిర్దాక్షిణ్యమును, నిష్పక్షపాతమును, కఠినమును నైన ఆనాటి న్యాయశాస్త్రములకు మారు సామాన్యమ నవసరదృష్టితో వివేకమైన న్యాయము నొసగవలసిన యావశ్యకత గ్రహింపబడెను. ఇందుచే ఋణదాతలు ధర్మసమ్మతముగా రావలసినధనమును కోల్పోవ చేసిన రైతులకు పరపతి పుట్టదు. అది ధర్మమును గాదు. కావున నీవిషయమున న్యాయాధికారులు కడు జాగ్రత్తదృష్టితో మెలగవలయును. రైతులు ఋణదాతల నిరంకుశకఠిన విధానములనుండి రక్షింపబడవలెను. కాని వారు ఋణదాతలకు ధర్మముగా నివ్వవలసిన, యివ్వగలిగినవరకు ఋణము తీర్చునట్లు చేయవలెను.

రైతురక్షణార్థమై సివిల్ ప్రొసీజరుకోడు (Civil Procedure Code) రైతులపై డిక్రీల నమలుజరుపుసందర్భములందు కొన్ని మార్పులు గావింపబడెను. అందుచే వ్యవసాయోపకరణములను, నేద్యమునకు వలయు పశువులను, కర్షకుని గృహసామగ్రి ఋణమును తీర్చుటకై కోర్టువారు జప్తుచేయుటగాని విక్రయించుటగాని న్యాయశాస్త్రసమ్మతము కాదు. అదియునుగాక ఋణగ్రస్తుడైన రైతు తనఋణమును వాయిదాలపద్ధతులలో తీర్చుకొను సౌకర్యమును పొందు నవకాశము కలదు. ౧౮౭౫-వ సంవత్సరములో దక్కనులోని కొన్ని గ్రామములలో ఋణదాతలపై ఋణగ్రహీతలు తిరుగబడుట మొదలగు అల్లరుల విచారణకై నియమింపబడిన సంఘమువారి (The Deccan Riots Commission) సలహా ననుసరించి ౧౮౭౯-వ సంవత్సరములో 'దక్కను రైతుసహాయశాసనము' (The Deccan Agriculturists' Relief Act) గావింపబడెను. ఈశాసనముప్రకారము న్యాయాధిపతులకు ఋణపత్రములనిగారి రైతు కుపయోగములనటుల దుర్భరమైన వడ్డీరేటును తగ్గించుటకును, స్పష్టముగా తనఖాయుంచినగాని భూమి ఋణదాతకు సంక్రమించకుండ జేయుటకును, కొన్నిసందర్భములలో క్రయపత్రమున్న భూమినైనను ఋణదాతలనుండి రైతుకు తిరిగి యిప్పించుటకును అధికార మొసగబడెను.

ఈశాసనమువల్లనే ఋణదాతలు క్రమమైన ఖాతాలనువ్రాసి ఋణగ్రహీతల కనుపరచుటకును, ఋణగ్రహీతలు చెల్లించినమొత్తములకు సొమ్ము ముట్టినట్లు రశీదు లిచ్చుటకును నియమము లేర్పడెను. రైతులభూమితనఖా లిఖితపూర్వకముగా నుండవలసినట్లు శాసింపబడెను. ౧౮౫౯ నుండి మూడుసంవత్సరములుగా నుండిన 'ఋణపత్రజీవితకాలము' (Period of Limitation) రిజిష్టరయిన పత్రములకు ౧౨ సంవత్సరములవరకును, రిజిష్టరు కానివాటికి ౬ సంవత్సరములవరకును పొడిగింపబడెను. ఈశాసనము సదుద్దేశ్యముతో గావింపబడినప్పటికిని, ఆచరణయందది నిష్ప్రయోజనమై హానికరముగకూడ పరిణమించినది. దీనివలన వ్యాజ్యము లెక్కువయైనవి; రైతులు సాహుకార్ల మధ్య పరస్పరసందేహములును, అస్థిరత్వమును వృద్ధియై సామాన్యపరపతికి భంగము కలిగినది. ఈశాసనముద్వారా రైతుల కొసగబడిన సదుపాయములను వారు దుర్వినియోగపరచుటవలనసాహుకార్లు తమవడ్డీ వ్యాపారములో మిగుల జాగ్రతగాను, కట్టుదిట్టముగాను మెలగుటచే అప్పుకొరకుట కష్టమయినది. 'వ్యవసా

యకును' అనుసరమున కొనసగిన విశాలార్థములలన న్యాయముగా నీశాసనపు సౌకర్యముల బడయుటకు రైతులు వారు కూడ ఈశాసనమును దుర్వినియోగపరచుచు నిష్కపటులైన ఋణదాతలను న్యాయస్థానముల కీడ్చి వారి బాధింప నవకాశము కలిగినది. ౧౯౦౧ సం||రపు 'క్షామ విచారణసంఘము' వారి యభిప్రాయ ననుసరించి ఈశాసనానంతరము తనఖామూలమునను, విక్రయమూలమునను భూమి అన్యాక్రాంత మగుట హెచ్చినదని నమ్ముటకు కారణము న్నది. కొలదికాలము క్రితమే బొంబాయి ప్రభుత్వ సంఘమువారు ఈశాసనమునకు కొన్ని ముఖ్యమైన సంస్కరణములను సూచించిరి. శ్రీయుత్ కె. యస్. గుప్తగారు (Mr. K. S. Gup a) 'ప్రభుత్వవ్యవసాయవిచారణ సంఘము'వారికి కొనసగిన వ్రాతమూలకపు అభిప్రాయములో కూడ నీశాసనసంస్కరణ విషయమై తెల్పియున్నారు. చాలమంది తెల్పిన యభిప్రాయమునుబట్టి 'బొంబాయిరాష్ట్ర బ్యాంకింగు విచారణసంఘము' (The Bombay Provincial Banking Enquiry Committee) కూడ నీశాసన సంస్కరణావశ్యకతను సూచించిరి. న్యాయస్థానమువారికి దుష్కర ఋణపత్రములనుండి రైతును కాపాడుటకు స్వతంత్రమైన యధికార ముండుటచేతను, ౧౯౧౮ సం|| రమున వడ్డీవ్యాపారమునుగూర్చి గావింపబడిన యొక శాసనము (The Usurious Loans Act) ఉండుటవలనను, ఈ 'దక్కను రయితు సాహాయ్యక శాసనము' (The Deccan Agriculturists' Relief Act) అనవసరమని పలుకు రభిప్రాయ మొసగిరి.

'కంట్రాక్టు ఆక్టు' కు ౧౮౯౯ సం|| రములో నొకముఖ్యమైన సవరణ గావింపబడెను. ఎట్లన, ఋణదాతలు తమకుగల ప్రత్యేక సౌకర్యములు, పలుకుబడిని వినియోగించి ఋణగ్రహీతల కేవిధమైన కఠినపరతులు నియమింపకుండినట్లు ఋజువుచేయవలసిన బాధ్యత ఋణదాతపైననే మోపబడెను.

౧౯౧౮ సం|| రమున నవరింపబడిన ప్రకారము, 'వడ్డీవ్యాపార శాసనము' (The Usurious Loans Act) ఒక్కసారిగా ఋణదాత ఋణగ్రహీతనుండి పొందదగిన వడ్డీమొత్తపు పరిమితిని, న్యాయశాస్త్రరీత్యా విధింపదగిన వడ్డీరేటు పరిమితిని నిర్ణయించుచున్నది. 'ప్రభుత్వ విచారణసంఘమువారు' (The Royal Agricultural Commission, ౧౯౨౮) తమ నివేదికలో (౩౬౫-వ పేరాలో) నీ శాసనమునుగూర్చి యిట్లు వ్రాయుచున్నారు.—"ఈ శాసనపుముఖ్య లక్షణ మొకటి యేమనగా, ఒకసారి న్యాయస్థానమువా రొకవ్యాజ్యమును చేపట్టినపుడు, ఇంక వారు దానికి సంబంధించిన యావత్తు వ్రాతలావాదేవీలను, పత్రములను, దస్తావేజులను, యెవరును కోరక పోయినను తమయుద్దేశ్యము ప్రకారము తెప్పించి యాఋణమునకుసంబంధించిన ధర్మాధర్మ్యములను విచారింపవచ్చును. తనఖాపత్రపు ఇరుకక్షులలో నెవరైనను న్యాయస్థానసాహాయ్యము పేక్షించి తెచ్చిన వ్యాజ్యమునకుకూడ నీశాసనము వర్తించుచున్నట్లే ది ౧౯౨౬ సం||రమున సవరింపబడినది. ఋణము తనఖాఆధారములేనిదైనను, ఋణగ్రహీత కాలదోష మువట్టియున్న ఋణమునకు తిరుగ పత్రము వ్రాయ తిరస్కరించిన మాత్రముననే, ఋణదాతను న్యాయస్థానమునకు రప్పించి తద్వారా ఈశాసనమును వర్తింపజేయవచ్చును." ఆసంఘమువారు ఈశాసన మేరాజధానిలోను ఆచరణమందు లేదనియు, అందుకు కారణముల కనుగొని యీశాసనము ఆచరణయందుంచుటకు వలయు ప్రయత్నముల ఋణదాతలు చేయవలెననియు చెప్పిరి. వారు "పంజాబు ఋణదాతలబిల్లు"ను (The Punjab Mo ey lenders' Bil), "బ్రిటీషుఋణదాతల శాసనము"ను (The Britis Money lenders' Act 1927) కూడ రాష్ట్ర ప్రభుత్వములకు ఆచరణయోగ్యముగ సూచించిరి. పంజాబు బిల్లుయుద్దేశ్యము ఋణదాతలు సక్రమమైన ఖాతాలు వ్రాయుటయును, ఋణగ్రహీతలకు ప్రతియారుమాసములకును వారివారిఖాతాల ఋణస్థితి నకళ్ల నొసగుటయును, బ్రిటీషుశాసనోద్దేశము ఋణదాతలు తమవ్యాపారమునకు 'లైసెన్సు' పొందుట, పాలుసరివడ్డీని షేధము, ఋణగ్రహీతకొరకు వానిఋణసంబంధమైన సమస్త విషయములను, పత్రముల నకళ్లను ఋణదాత లొసగుట, సహకారపరపతి వ్యాపించుచుండుటచేతను, ప్రస్తుతము ఋణమొసగుటకై ఉపయోగింపబడుచున్న ధన మెట్లయిన వినియోగింపబడవలసియుండుటచేతను, ఇట్టిశాసనములవల్ల పరపతి తగ్గిపోవునవకాశము లేదని 'వ్యవసాయ విచారణసంఘము'వారి (The Royal Agricultural Commission 1928) యభిప్రాయముకాని దార్లింగుగా రిట్టిశాసనము లమలు జరుపుట కష్టమనియు, మరియు నవి ప్రస్తుతకాలమున అనవసరములనియు భావించిరి.

iii. భూమిని అన్యాక్రాంత మొనరించుటను సంకుచితపరచు యత్నములు

౧౯ శతాబ్దపు కడపటిసంవత్సరములలో భూములధర లధికముగా హెచ్చినవి. అందుచే రైతులు అవివేకముగా ప్రతిఫలశూన్యఋణములు చేసి తన్నివారణార్థమై భూముల గోల్పోవజొచ్చిరి. ఋణగ్రస్తులయిన రయితు లిట్లు భూముల ఋణదాతలకు విక్రయించుటచే భూములు ధనవంతులకు సంక్రమించుననియు, వారు ధనమును వెచ్చించి భూములఫలసారము వృద్ధిపరచెదరనియు తలచి ప్రభుత్వమువా రిట్టిఅన్యాక్రాంతములను నిరోధింపక ప్రోత్సహించుచుండెడివారు. కాలముజరిగినకొలదిని క్రమముగా ప్రభుత్వమువారు భూమిని కర్షకేతరులకు అన్యాక్రాంత మొనర్పజేయుట ఆర్థికముగాను, రాజకీయముగనుకూడ అపాయకరమనియు, కావున 'భూస్వేచ్ఛాన్యాక్రాంతము' (Free Alienation of Land) నిరోధించుసమయ మాసన్నమైనదనియు గ్రహించిరి. అందుచే కర్షకేతరులకు భూమి అన్యాక్రాంతము గాకుండ శాసనముద్వారా నిరోధింపదలచినవారు తత్కారణమున పరపతితగ్గినను రైతు ఋణముచేయుటకూడ తగ్గునుకాన నదియు మేలే నని భావించిరి. అందుచే పలుచోట్ల నీవిషయమై విచారణలు, ఆలోచనలు జరిగి కొన్నిచోట్ల శాసనములు వెలువడినవి,

ఇట్టిశాసనములలో పంజాబు శాసనము మిగుల గమనింపదగినది. ౧౯౦౧ సంవత్సరమున గావింపబడిన 'పంజాబుభూమ్యన్యాక్రాంతశాసనము' (The Punjab Land Alienation Act) కర్షకేతరజాతులవారు కర్షకజాతులభూమిని కొనుటకుగాని, ఇరువదిసంవత్సరములకు మించిన కాలమునకు తనఖాపై తీసికొనుటకుగాని వలనుపడదు. ఋణగ్రహీతల భూమి క్రమముగా ఋణదాతలకు సంక్రమింపకుండ చేయుటలో నీ శాసనమునకు సంపూర్ణ విజయము గల్గినమాట నిక్కువము. కాని పాచకములో పుడకలేని లోటు లేకపోలేదు. విద్యావంతులైన పట్టణవాస్తవ్యులు తమ తెలివితేటలను, కృషిని, ధనమును వ్యవసాయాభివృద్ధికై వినియోగించుట కీశాసనము ప్రతిబంధకమైనది. అట్టి వివేకసాహసవంతులైన విద్యాధికులే ఆంగ్లవ్యవసాయాభివృద్ధికి కారకులు. ఈశాసనమున మరియొకలోటు యేమనగా, కర్షకేతరులకువలె, కర్షకఋణదాతలెక్కువయిరి. వారలిప్పుడు బీదరయితులభూమియు సంక్రమింపజేసుకొన్నారు. ఈశాసనమందలి నియమములు వ్యవసాయకులకు వర్తించవు. కాన పూర్వము సాహుకార్లు రైతుల నెట్లు బాధించిరో, అట్లే శాసనానంతరము కర్షకఋణదాతలు బీదరయితుల నతినిర్దాక్షిణ్యముగా బాధించుచున్నారు. కర్షకజాతులనుండి భూమి పోకుండునాపినను, ఈశాసనము రైతుజనుల ఋణభారమును తగ్గించుట కించుకయైనను తోడ్పడలేదు. ౧౯౦౩ సంవత్సరమున 'బుందేల్ఖండు'న (Bundelkhand) కిట్టిశాసన మొకటి గావింపబడెను. అట్టిశాసనములు తెగలనుండి అన్యాక్రాంతము కాకుండునట్లు మధ్యరాష్ట్రములలోను, బొంబాయిలోను శాసనములుగలవు.

iv. పరపతిని కల్పించుటకును, పోషించుటకును, ఋణముల తగ్గించుటకును గావించినయత్నములు

మనదేశమున రైతుల కొరకు ప్రభుత్వసహాయమార్గములలో టక్కావిఋణములు బహుపురాతనములైనవి. బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు వరుసగా ౧౮౭౧, ౧౮౭౬, ౧౮౭౯ సంవత్సరములలో టక్కావిఋణశాసనముల గావించిరి. కాని ౧౮౮౦ సంవత్సరపు 'క్షామనివారణసంఘము' వారి సలహా ననుసరించి ౧౮౮౩ సంవత్సరమున 'భూవృద్ధిఋణశాసనము' (The Land Improvement Loans Act), ౧౮౮౪ సంవత్సరమున 'కర్షకఋణశాసనము'ను (The Agriculturists Loans Act) గావించువరకును రైతులకు పరిపూర్ణమగు సహాయము జరుగలేదు. 'భూవృద్ధి ఋణశాసన' ప్రకారము పొలముమీద శాశ్వతముగను మరమ్మతులకు అనగా చెఱువులు త్రవ్వుటకును, బావులు కట్టించుటకును, నీటియంత్రముల నెలకొల్పుట మొదలగువానికి పలుమారులును దీర్ఘకాలఋణము (Long Term Loans) గా నిచ్చుచున్నారు. 'కర్షకఋణశాసన' ప్రకారము తాత్కాలికవ్యవసాయావసరములగు పశువులు, విత్తనములు, ఎరువులు, వ్యవసాయపనిముట్లు మొదలగువానికొనుగోలుకు స్వల్పకాలఋణము (Short-term Loans) లిచ్చుచున్నారు. ఈఋణములు రయితులకు అవసరసమయములందు చాల ఉపయోగకరములుగా నుండి గ్రామములలోని పెద్దవడ్డీవ్యాపారులనుండి రయితుల రక్షించుచున్నవి.

టక్కావిఋణములనుగూర్చి చెప్పవలసిన రయితుల నాకర్షింపలేదు. ౧౯౦౧-౦౩ సంవత్సరము 'సస్యజలాధారనివారణసంఘము' వారు (The Irrigation Commission) ఇట్టి ఋణములు భారతదేశమంతటను సుమారు నాలుగుకోట్లరూప్యములున్నట్లు అంచనావేసిరి. భారతవర్ష కర్షకసంఘమేమి? ఆరుకోట్లరూప్యము లేమి? అంబుధియేమి! అంబుకణమేమి! ఈటక్కావిఋణములు ఏదైన ప్రత్యేక సందర్భములందు మాత్రమే యొసగబడును. అట్టిసందర్భములలో నీఋణములకొరకు అనుదినము ఋణదాతలవిశ్వాసము గోల్పోవరయితు లిచ్చగింపక గత్యంతరము లేకపోయిననేగాని, ఈఋణముల కై కోరరు. ప్రభుత్వపు ఏఋణవిధానమునైనను రయితులకు గ్రామఋణదాతలంతసులభముగాను సున్నితముగాను ఋణము లిచ్చునట్లు చేయజాలదు. ప్రభుత్వపుటక్కావిఋణముల వసూలుచేయుటలోగల కాఠిన్యమును వానియుపయోగమును నిరోధించుటకు తోడ్పడుచున్నవి. మరియు వారిఋణమును రెవిన్యూశాఖద్వారా బంగబడుటచే, ఋణప్రదానవిధానమున పక్షపాతము నష్టముకల్గుటయు, నీ ఋణములు ఆకర్షణీయములు గాకుండుటకు కారణములు. ఈ టక్కావిఋణములు రైతులకు ఋణముల ఆధిక్యతను గోచరింపచేయజాలనందున ధనముద్వారి యోగము పరిశీలించుటకు. అదియును గాక ప్రభుత్వమువారికి రైతులకు నివిరిగా ఋణసహాయముచేయుట కంత ధనము లేదు. క్షామకాలములకొరకు కొన్ని క్షామముల సమయమందును, కొన్ని వెనుకబడియున్న ప్రాంతములందును గాక, రైతుజనసామాన్యమున కీటక్కావిఋణము లెక్కువ ఉపయోగకరములుగా లేవు. ఈ ఋణము లిచ్చువిధానమును మార్చవలసిన యావశ్యకతను ప్రభుత్వమువా రిపుడే గ్రహించుచున్నారు. ఈ ఋణవిధాన కాఠిన్యమును తగ్గించుటకు మాటిమాటికిని ఇంకను ప్రభుత్వమువారు కొలదికాలము క్రింద గావించిన తీర్మానములే యిందుకు తార్కాణము. ౧౯౧౬ సంవత్సరమున బొంబాయి వ్యవసాయబోర్డువారు (The Bombay Board of Agriculture) రైతులకు 'వ్యవసాయశాఖవారిచే సిఫార్సుచేయబడిన ఆధునికవ్యవసాయపరికరములు, ఎరువులు, విత్తనముల కొనుగోలుకై టక్కావిఋణముల నధికముగా నిచ్చుచుండవలెనని సలహా నొసగిరి. కొలదికాలమునుండియు బొంబాయి ప్రభుత్వమువారు సహకారసంఘముల ద్వారా భూముల శాశ్వతాభివృద్ధికై యీ దీర్ఘకాలఋణముల నొసగుచున్నారు.

ఈశాసనములన్నియుగాక, ప్రత్యేకముగా ప్రభుత్వమువారు కొన్ని కొన్ని ప్రత్యేక సందర్భములలో జమీందారులకు, ఋణదాతలచే పడిపోకుండ ప్రత్యేకఋణసహాయము నొసగుచుండిరి. అమితవ్యయులై ధనమును దుర్వినియోగపరచుచున్న జమీం

జనరలు స్మట్సుగారు

లండనున నిరుద్యోగులు పోలీసుఠాణాపై దండెత్తుట. పోలీసులు వారిపై గుర్రములను పరుగెత్తించుట.

లండను ఇండియా కార్యాలయమున|భారతీయ చిత్రకారుల భిత్తిచిత్రరచన

వర్మగారు 'అనునయము' అను చిత్రమును చిత్రించుచుండుట

సేనుగారు 'బుద్ధుడు—అతనిశిష్యులు' అను చిత్రమును చిత్రించుచుండుట

దారులనుండియు, మహారాజులనుండియు, భూస్వాములనుండియు, పరిరక్షణసంరక్షకులు లేని మైనర్లయొక్కయు యెస్టేట్లను కాపాడుటకును పరిరక్షణవారి కప్పగించుటకును రెండుసంరక్షకశాసనములు గలవు.—
i. కోర్టు ఆఫ్ వార్డ్సు ఆక్టు (Court of Wards Act, ii,) ఎంకంబర్డు యెస్టేట్సు ఆక్టు(Encumbered Estates Act).

ఈప్రయత్నములన్నియు ముఖ్యఋణసమస్యను పరిష్కరింప జాలని వగుటచే, ధనవంతులయిన ప్రజలధనమును సహకారపద్ధతులపై కూర్చి బీదరయితుల ఋణనివారణమునకు వీలగునట్లు చేయుటయే ఋణనివారణసాధనమని సర్ విలియం వెడ్డర్ బరన్ (Sir William Wedderburn), న్యాయమూర్తి రనడే మొదలగు మహనీయులూహించి కావించినయత్నములు మొదట ఇంగ్లండులో ఇండియాకార్యదర్శిగారి అనుమతిని బడయనప్పటికిని, క్రమముగా ప్రభుత్వమువారు దీని యుపయోగమును గ్రహించి ౧౯౦౪ సంవత్సరమున సహకారపరపతిచట్టమును గావించిరి. సహకారపరపతిచరిత్రనుగూర్చి వ్రాయుట కిచ్చట ముద్దేశింపబడలేదు. కాని యీఉద్యమము రైతుజనమున కపారసేవ చేయుచున్న సంగతి గమనింపవలసినది. దీర్ఘకాలఋణము లొసగుటకు సామాన్యసహకారపరపతి తగినంత ఉపయోగించనందున భూమి తనఖాసహకారసంఘము లేర్పడ ప్రారంభమైనవి. ప్రభుత్వసహాయమును, ధార్మికదృష్టికలిగిన 'బ్యాంకు'లు ఇతర మహాశయుల ప్రోత్సాహమున అచిరకాలమున రైతు కత్యంతసేవ చేయగలవని యూహించెదము.

ముగింపు

ఋణగ్రస్తులైన రయితులుగూడ తమ ఆర్థికస్థితిని చక్కబరచుకొనుటకు ప్రయత్నింపవలెను. ప్రతిఫలశూన్యఋణములు చేయుట మానవలెను. సాధ్యమైనంతవరకు దుబారాఖర్చు లేకుండగనే వ్యవసాయము చేసికొనవలెను. ఆధునికపాశ్చాత్యనాగరికసంబంధము కలవారు వ్యవసాయమన్నను, కాయకష్టమన్నను చులకనగా జూచుట కడుసంతాపకరము. అట్టివారు పాశ్చాత్యుల కట్టిదురూహలు లేవని గ్రహించుట మేలు. రైతులు వ్యవసాయపుపనులులేని కాలములో సోమరులై యుండక యేదైన గృహపరిశ్రమ నేర్పరచుకొని తమ ఆదాయమును వృద్ధిచేసికొనవలెను. రయితులకు తీర్చలేని ఋణములో మునిగిపోవుదు మనుభయము కల్గినతోడనే ఋణదాతలకడ కేగి వారి మంచితనముచే తమస్థితిని బాగుపరచుకొన యత్నింపవలెను. ప్రజానాయకులు రయితుసంస్థలు ఈఋణసమస్యను చేపట్టి ఋణదాతలకును, ఋణగ్రహీతలకును మధ్యగల దురభిప్రాయముల చక్కబరచి ఋణములను సక్రమముగా ధర్మదృష్టితో పరిష్కరించి రైతులోకమున శాంతిని నెలకొల్పి దేశకల్యాణమునకు తోడ్పడుదురుగాక. సకల ప్రకృతిసంపదల కాలవాలమైన భారతవర్షకర్షకులు శాంతిసుఖముల బడయుదురుగాక.

పట్టణములలో రోడ్డుదాటు సాహసకార్యము

మాతృపూజ

చింతలపూడి శేషగిరిరావుగారు

గౌతమీకృష్ణాదిపూతప్రవాహినీ సలిలప్రభావప్రశస్తిఁ గాంచి
శ్రీశైలభద్రగిరిప్రభృతిక్షేత్ర మాహాత్మ్యకలన సన్మానమంది
పరిపంథినృపవీరబహుశతఘ్నులకైన నందీని దుర్గసంచయము గలిగి
బీలుపోవకయె ముక్కారునుం బండు సస్యసమృద్ధి నిద్ధసౌష్ఠవముఁ బడసి
అల్ల పితృవాక్యపరిపాలనార్థ మటవి-కరుగు శ్రీరాము పాదవిన్యాసమంది
సద్యశోభాసినైన నాజన్మభూమి-యాంధ్రమాతకుఁ గేల్మోడ్తు నహరహంబు.

సల్పినారలుగదా, సర్వదిగ్విజయంబు వైరిరాజుల కన్నుకోరగింపఁ
జేసినారలుగదా, సీమసీమల కేఁగి యోడవర్తకము మహోన్నతముగ
వ్రాసినారలుగదా, బంధురతరహృద్య పద్యమండితసుప్రబంధచయము
నిల్పినారలుగదా, శిల్పనైపుణి మీఱ దీపితప్రాకారగోపురాళి
సాంఖ్యకాధ్యాత్మనైతిక చర్చలందుఁ-జూని పాల్గొని సిద్ధాంతపూర్వపక్ష
దక్షులై పారముఁ గ్రోలఁదగిరిగాదె-యఖిలశాస్త్రజ్ఞులు మదీయు లాంధ్రజనులు.

రాజమహేంద్రనూర్ఁ బురవరంబును రాజపదంబొసర్చి నా
నాజనరంజకంబుగ ననంతమహీవలయంబు నేలి వి
భ్రాజితభంగి నాంధ్రమున భారతసంహిత నిల్పినట్టి యా
రాజనరేంద్రుఁడుర్వి దెలుఁగురాజగు టారయ మాకు భాగ్యమే.

కలయు శిల్పాదివిద్యల వృద్ధిఁజేసి - వైరిరాజుల ప్రక్కలో బల్లెమగుచు
సార్థకాహ్వయుఁ డనఁగఁ బ్రశస్తిఁగన్న-యల్లప్రతాపరుద్రుఁడుగూడ నాంధ్రరాజె.

కృతు లందుకొని బహుళాకృతికినై కవులకు నగ్రహారము లిచ్చు త్యాగశీలి
పల్యంకికారోహభాగ్యోదయముఁగూడఁ గవులకుఁ జవిచూపు ఘనయశుండు
ప్రబలపరాక్రమప్రాభవోపేతుల క్షణములోపల గెల్చు శౌర్యమూర్తి
'దేశభాషలయందుఁ దెలుఁగు లెస్సఁగ'ని జేసి బహ్వాలంకృతిఁ జేయు పండితకవి
శత్రురక్తంబుతో జయశాసనములు - పెక్కు లిఖియింపనేర్చిన మొక్కలుండు
'మూరురాయరగండండు'మొదలుగాఁగ - బిరుదు లెన్నియో పొందిన వీరవరుఁడు
కృష్ణరాయ లాంధ్రుం డనుకీర్తి మాదె.

పగఱకును వెన్నిచ్చిన మగమగనుమ - స్నానవిధి స్త్రీలకుంబలె సంతరించి
పాఱివచ్చిన భర్తలఁ బోరికంపు - మానవతు లుండి రీయాంధ్రమండలమున.

భద్రగుణాకరయగు, ని - ర్నిద్రపరాక్రమఖనియు, వినీతయు, స్వచ్ఛా
త్యుద్రయశోనిధియగు మా - రుద్రమదేవియుఁ దెలుంగుప్రోడయకాదే!

ముద్దుపళనియు, వేంకమ, మొల్ల, మోహ - నాంగి మొదలగు కవయిత్రు లాంధ్రమాత
గర్భశుక్తిముక్తాత్వముఁ గాంచు టాంధ్ర - జనులు సల్పిన సుకృతాతిశయముగాదె!

బొబ్బిలివారల పౌరుష - మబ్బురముం గలుగఁజేయ నట్టె పరాసుల్
సిబ్బితిచెడి పిఱుదివియరె! - దెబ్బకుఁ దాళంగలేక దీనత దోఁపన్.

ఔర! పల్నాటివీరుల పౌరుషంబు - రెడ్డిరాజుల శౌర్యధురీణతయును
బోరఁజాలక కాలికి బుద్ధిఁజెప్ప - వైరులకుఁ గాక యన్యుల కేరికౌఁక

మంత్రాంగవిశారదుఁడు, స్వ - తంత్రుండు, సమస్తరాజ్యతంత్రజ్ఞుఁడు, దు
స్తంత్రవిభేదనచణుఁడౌ - మంత్రియుగంధరుఁడు తెల్గుమంత్రియకాదే!

పలుకునుడికారమున సొంపుగులుకునట్టు-లరఁటిపం డొల్చి చేతికి నందఁజేయు
రీతి భారత మాంధ్రీకరించినట్టి-యల కవిత్రయ మస్మదీయాంధ్రమాత
కడుపుచల్లఁగఁ గాంచిన కాన్పుగాదె!

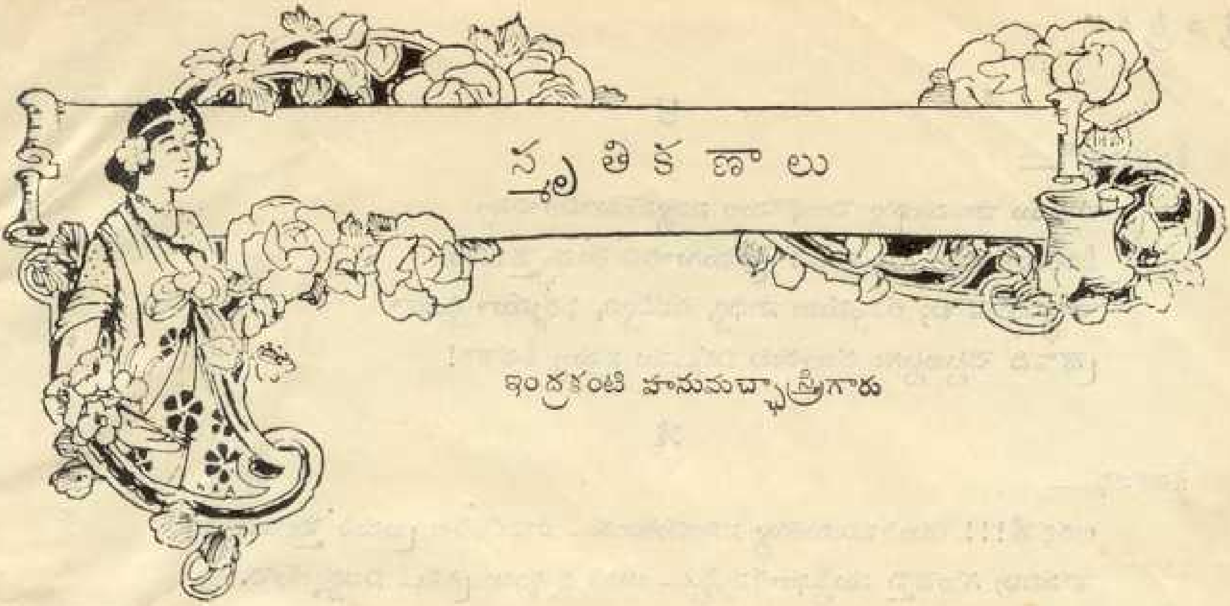
స్వర్ణాభిషేకమందెను - స్వర్ణపుఁ బాత్రల భుజించెఁ బ్రభువుల పంక్తిన్
నిర్ణేతయయ్యెఁ గవితకు - వర్ణింతు మెటు కవిసార్వభౌముని బ్రజ్ఞల్?

'మందారమకరందమాధుర్య'గరిమతోఁ గవనంబు సెప్పెడి కవివరుండు
'కుప్పించి యెగసిన కుండలంబుల కాంతిఁ' గనులఁగట్టఁగఁజేయఁ గలుగు శిల్పి
'హాసలీలానిద్రలందును'హరిఁ గూడి యన్యంబు మఱచినయట్టి యోగి
'కోమల'యౌ కావ్యకోమలిం బ్రభువుల కమ్మఁబాలనియట్టి హాలికుండు
'చేతులారంగ శివునిఁ బూజించు'ఘనుఁడు-'నోరు నొవ్వంగ హరికీర్తి నుడువు'భక్తుఁ
డిచ్చు మెయి లేమిఁ గైకొని నొచ్చుకొనని-పోతనంబోలు కవు లన్యజాతిఁ గలరె?

ధరణిపుఁ డొక్కనాఁడు ప్రథితంబగు పద్యము సల్లఁగోరఁగా
నిరుపహతిస్థలంబు, రమణీప్రియదూతికవీడ్య, మాదిగా
వరతులు పెక్కుగోరి తుది సద్రసవత్పదపద్యమల్లు సు
స్థిరకవితాపితామహుఁడు తెల్గువనంబున సంచరింపఁడే!

గ్రథితమౌ కథాకల్పనాగౌరవమున - సందె వేసిన చెయ్యియై యలరినట్టి
యల్ల పింగళిసూరన, యాంధ్రమాత - 'బహుతపఃఫల'మని చెప్పవలసినట్టి
పుత్రరత్న; మేలిన్నాత్రపుసముఁడొక్కఁ!

ఇట్టి లోకైకమాన్యులే యిపుడుఁగూడఁ - గలరు కుప్పతెప్పలుగాఁగ; ఫలము గలదె?
లేఁడె చిక్కనవర గాఁడ్లు లేక కాదు - కాలవైపరీత్యమె దాని కారణంబు.

స్మృతికణాలు

ఇంద్రకంటి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు

(వద్దాదే విరటరాజు ఏలిన రాజ్యానికి రాజధాని అంటారు. పెద్దపెద్ద మంటిదిబ్బలే అతని కోటలని, బలుసుతుప్పలు పెరిగిపోయిన బయలు ఆయనసభావేదిఅని, దానికి దగ్గరగా ఉన్న కంకరగుట్టలే సింహబలుని మేడలని ఇక్కడి ఇప్పటివారి నమ్మకం.)

౧

ఇదియంట మాత్స్యభూమీశుని పెనుఁగోట మంటిదిబ్బలుగ మాఁకంటి కమరె
ఇదియంట మత్స్యరాణ్మందిరపీఠంబు బలుసుతుప్పల బరాబరులు నేఁడు
ఇదియంట యుత్తరాసుదతినాట్యపుశాల నక్కత్రొక్కుడులు మానాఁటి మాట
ఇదియంట కీచకోర్వీశు పాపపుజాడ ఎఱ్ఱకంకరగుట్టపట్ట లిపుడు
ఇదియంట దురంతకౌరవుల్ చెదరి మేయు-గోవులనుబట్టి యనికి డీకొనిన తావు
కలకుముండుల తుమ్మవృక్షములతోడఁ గ్రాలె నొక్కబయలుగ మాకాలమునకు.

౨

ఎన్నఁడు మావిరాట్ధరణీశ్వరు ప్రోలిని ధర్మదీక్షితుల్
బన్నము లంది, తత్పురవిభవంబున నొక్కొకయప్డు తేనిచే
మన్నన లంది, దివ్యమహిమంబునఁ గ్రాలినవారొ? యేకడ
న్నన్నులమిన్న యుత్తరబృహన్నల నాట్యము చిందులాడెనో?

౩

ఉత్తరకుమారునితో—

కట! కట! రాచపుట్టువవుగావె యెటుంబలె నాఁడువారిలో
దిటవున బొబ్బగొట్టుచు నదీను బృహన్నలఁ దూలనాడి యు
త్కటరథసంబుఁ జూపి, యిటు కౌరవనాథమహావరూథినీ
చటులభటార్భటీరతికి జంకితి బొంకితి తత్త నుత్తరా!

౪

కీచకునితో—

పాపము పాపమయ్య పెఱభామల నన్యపరాయణావిలాసనం
జీవితనాశముం గని, మదన్ భ్రమగూరిచి తుచ్ఛవైభవో
న్మాదసముద్ధతోట; తన్వసుమి సాధ్వి, తపస్విని, ధర్మమూర్తియౌ
ద్రౌపది చెట్టబట్టఁగఁ దలంచుట నిక్కము నమ్ము కీచకా!

౫

కీచకవధ—

అరరే!!! యెంతపనియయ్యె ననిలసుతుండు - పాపచింతల భ్రమసి పైఁబడిన కీచ
కావనిపు గుండెపై ముష్టిఘాతవృష్టిఁ - బఱపి రక్తంబు గ్రక్క నిబర్హణించె.

౬

విరాటుని కోపం—

ఆ! విరాటధరాధీశ ఆఁగు మాఁగు - మయుడఁబోకుము కనలి ధర్మజు నుదుట
అయ్యయో! యెంతలోఁ దొందరయ్య నీకు - సారెతోఁ గొట్టితివి రక్తధార లురుల.

౭

ద్రౌపదీ!—

రమ్మర యిమ్మటు లో ద్రౌపదమ్మ వేగ - హస్తమునఁ బట్టికొనుము యీ యశ్రుధార
చెదరి యీరక్త మిటుఁ గోంతి చిందెనేని - ధ్వంసమైపోవు మారాజధాని యెల్ల.
"మాదేశములు వేల్చె నోష్ఠాది మసియొనర్చె"

౮

ఆతపస్విని చేమాటో యదరిపోవ - తొలకినది యేమొ రక్తబిందుపుకణంబు
అట్టి పాపపు మంటయే కట్టికుడిపె - నేమొ శ్రీకృష్ణరాయులు నేచివచ్చి
పనచెడంగ మావష్టాది మసియొనర్చె.
